Digitized by Google

Belg. 153 a-3

Digitized by Google

<36635841860015

<36635841860015

Bayer. Staatsbibliothek

Digitized by Google

Digitized by Google

A. KLUIT,

HISTORIE

DER

HOLLANDSCHE

STAATSREGERING,

TOT AAN HET JAAR 1795.

OF

GESCHIED- EN STAATKUNDIG ONDERZOEK, IN WELKEN ZIN DE STATEN VAN HOLLAND, GEDURENDE DE REPUBLIKEINSCHE REGERING, ZIJN GEWEEST DE WETTIGE SOUVEREINE VERTEGENWOORDIGERS VAN 'T GANSCHE VOLK VAN HOLLAND, OF DER GEHEELE NATIE.

MET VELE ONUITGEGEVEN

BIJLAGEN.

DERDE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij
WOUTER BRAVE,
Boekverkoper op den Nieuwendijk ſchuins over de Ramskooy, in No. 165.
MDCCCIII.

Digitized by Google

Deze grove zinstoorende drukfeilen te verbeteren.

Bl. 254. r. 16. *voordeelen*, l. *vooroordeelen.*
Bl. 405. r. 6. *Stadhouderlijken tijd*, l. *Stadhouderloozen tijd.*

Anderen, minder zinstoorende, ga ik voorbij.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Digitized by Google

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Bekrachtiging der Algemeene Landsregering, bijzonder die van Holland, ten aanzien van de Staten, het Hof van Juſtitie, den Stadhouder, en de Steden, tot aan het eerſte Stadhouderlooze Tijdperk in 't jaar 1650.

Dus verre zagen wij *Holland*, met de overige Gewesten, de Regering van Spanje ontworsteld, maar door den dwang der omſtandigheden nog altijd onder *gebiedende* en *uitſtekende* Hoofden; doch aanhoudend werkzaam, om op eigen beenen te ſtaan, en om door Landelijke Vergaderingen of Lighamen van Medeburgeren geregeerd te worden.

Algemeene Landsregering.

De *Algemeene Landsregering*, of het zoogenoemd *Gouvernement*, voor zoo verre hetzelve, als eene aangeſtelde *Macht* (thans zoude men 't noemen de *Uitvoerende Macht* of 't *Staatsbewind*,) moet onderſcheiden worden van het *Souverein Oppergebied* zelf; die aangeſtelde *Macht* was nu bij *den Raad van Staat met* de Gouverneurs (1); en de *ware Oppermacht* was dan, *of* bij *de Generale Staten*, als zij bijeen kwamen, voor zooverre de *Staten* der *afzonderlijk-*

Staten Generaal.

(1) Zie hierna bl. 4, en volgg.

lijke Provincien de Macht, die elk hunner in zijnen eigen boezem bezat, ten aanzien van 't algemeen Landsbewind, vereenigden en werkzaam deden zijn, om algemeene Landswetten ter Staten Generaal uittevaardigen: *of* wel, was die Oppermacht, volgens het tegenwoordig door velen aangenomen beginſel, bij *het Volk*, *het geheele Volk*, als hebbende in zijnen boezem de *Grondmacht* beſloten. Over welk verſchil ik thans niet handele. 't Is genoeg, dat wij tot dus verre de werkzaamheden en oefeningen der *Opperſte Macht* aantreffen, welke nimmer door het Volk werd wederſproken; en in welke werkzaamheden en oefeningen *Holland* wel een voornaam deel had. Doch welk was dit deel? Zie hier de zaak naar mijne bevatting!

't Volk.

Hollands invloed op de Staten Generaal.

In *de Vergadering der Algemeene Staten*, bijeen komende, was *het Recht* der *Staten* van Holland, niettegenſtaande Hollands meerdere *Grootheid*, *Volkrijkheid*, *Belangrijkheid*, *Geldmiddelen*, en *Verdediging*, (volgens de gronden der *Unie* van Utrecht, de afzonderlijke Rechten der Gewesten, en de vereeniging tot één verdedigend Lighaam,) volkomen met de anderen gelijk, en niet uitgebreider dan 't *Recht* der overige Provincien. Maar Hollands *macht* was grooter; Hollands middelen en lasten meerder; Hollands Verdediging ſterker en gewichtiger; de belangen van Koophandel en Zeevaart veel aanzienlijker; en hierdoor, en door andere toevalligheden, was *Hollands* invloed in die Vergadering veel krachtdadiger en zijne ſtem veel meer beſliſſende. Het geen Holland voorſtelde, ging veeltijds door; 't geen Holland beſloot, was veeltijds

tijds 't beſluit der Algemeene Staten. Men wachtte meest het voorgevoelen (*préadvis*) van Holland af; en dus regelde of voorbereidde Holland veelal de zaken der *Unie* en der *Algemeene* Regering. Ik behoeve hiertoe niets bij te brengen. De voor- en na-gebeurde Daadzaken en Beſluiten bewijzen genoegzaam de ſtelling: „ *De algemeene* „ *zaken en de Staten der Gewesten werden meest* „ *beſtierd of geleid door de Staten van Holland.*" En tot die Beſtiering hadden zij noodig een *Algemeen Gouvernement*, of Staatsbewind. Na 't vertrek van Leicester was dan de *algemeene Regering* of beſtiering *over de Unie* Hollands eerſte zorg. Hiertoe hadden de Staten van Holland, reeds voordat zij van *Leicesters* afſtand wisten, tegen den 18 Jan. 1588. de punten van Beſchrijving naar de Steden afgezonden, te weten, om te beſluiten *op de generale Regering der Nederlanden en 't beleid der zaken, de Unie, en Defenſie, met de onderhouding van 't Tractaat met hare Majeſteit* (2).

Op den Raad van Staat.

Men ſprak den 28 Jan. bl. 23. om die Regering, *bij en op den naam van den Raad van Staat*, *op* DEN TRACTATE, *met hare Majeſteit gemaakt*, en de thans dienende *Raadsheeren* nog *voor een jaar* te laten aanblijven, mits daar bij te voegen een *lid uit Westvriesland*, met name *Simon Meynertze*, op zoodanige *Inſtructie*, als bij de algemeene Staten zal gemaakt worden. Holland ſtelde dit *Berichtſchrift* op. Maar na de bekendmaking van Leicesters afſtand kwam dit alles eerst recht ten beſluite. Men overwoog toen ter Vergadering, of men het *Berichtſchrift* voor

(2) *Reſol. van Holl.* 7 Jan. bl. 3.

voor den Raad (3) voor beſloten zoude houden, of dat het *alvorens in de Steden aan de Vroedſchappen zal moeten gezonden worden.* Men beſloot tot het eerſte om den *haast* en *nood;* men zoude het overleveren ter Staten Generaal, om *bij voorraad* kracht te hebben; maar men zoude er een dubbel van leveren, zoo aan de *Provincien* als aan *de Steden*, die 't *verzoeken* zullen; en wanneer er bedenkingen opkwamen, zal men in eene volgende Vergadering daarop letten."

Dit nu was te meer noodig, omdat de leden van dien *Staatsraad*, hun tijd verſtreken zijnde, na den 5 Febr. niet hadden willen dienen, waaromtrent den 4 Maart en volgende dagen nog zeervele Raadplegingen ter algemeene Staten plaats hadden, om hen tot voordzetting van den dienst overtehalen (4).

Ziedaar den *Raad van Staat* van nieuws aangeſteld op een *Berichtſchrift* of *Inſtructie*, die uit *Holland* kwam, en in *de Staten Generaal* den 12 April 1588. volledig werd vastgeſteld, *bij proviſie en tot anders bij de Staten Generaal zal weſen gheordonneert.* Zij gaven daarvan den 12 April kennisſe aan den Volke (5); zij hadden dien Raad ingeſteld, om de zaken te *beleiden bij den Heer Willougby, Gouverneur Generaal van de Engelſche hulpbenden, bij de Gouverneurs der vereenigde Gewesten en de twee Raadsheeren harer Majeſteit.*

Zien

(3) *Reſol. van Holl.* den 5 April bl. 106. en 14 April bl. 120.

(4) BOR B. XXIV. bl. 65.

(5) Zie D. II. bl. 454.

Digitized by Google

Zien we nu die *Inſtructie* in (6), waar veel op aankomt. Zij bevat 34 Artikelen, en wordt genoemd *Inſtructie voor den Raad van Staat, van de vereenigde Nederlanden, waarna zoowel de Heeren bij hare Koninglijke Majeſteit van Engeland, volgende het Tractaat, met dezelve gemaakt, in den Raad geintroduceerd, of nog te introduceren; als de Heeren van de voorſchr. landen in denzelven Raad wettelijk gecommitteerd, en nog te committeren, bij proviſie, en tot dat anders bij de Staten Generaal zal wezen geordonneerd, zullen beleiden en dirigeren de zaken, den gemeenen ſtaat, de defenſie, conſervatie en Unie van de voorſz. landen, eenzamelijk de onderhouding van het Tractaat, met hare Majeſteit gemaakt, aangaande.* Deszelfs Berichtſchrift.

Uit dit voorafgaande ziet men, dat hier niet van de *Souvereiniteit* zelve, noch van hare *Grondmacht*, het geſprek is; maar alleen van dat gene, 't welk in later dagen genoemd is geworden *het Uitvoerend Bewind* of *de Uitvoerende Macht:* op dezen grond, dat, wie eene *Inſtructie* of *Berichtſchrift* voorſchrijft, altijd de meerdere is, zoolang hij niet, of door den *aard* der zaak en *Inſtructie* zelf, of door haren inhoud zich de handen bindt, of eenig recht daarbij aan anderen op- of overdraagt.

Bij 't 1ſte Artikel wordt vastgeſteld, dat de *Gouverneur Generaal van de hulpbenden* der Koninin-

(6) Zij is bij BOR B. XXIV. bl. 66, 67. en *Auth. Stukk.* D. III. bl. 3, 4. AITZEMA *Zaken van Staat*, D. I. bl. 786. Vergel. SLINGEL. D. I. bl. 199. D. III. bl. 9.

ningin met *den Raad* zal uitoefenen het gezag, hem bij 't Verdrag gegeven.

Zie hier dan een *Gouverneur Generaal* aan 't hoofd van *eenen Raad van Staat* of *Staatsraad*, uit kracht van 't nog voorddurend *Traktaat met Engeland*, en overeenkomſtig de bedingſels bij hetzelve! Dit zelfde zegt de Heer VAN SLINGELAND, en hierom kan ik niet ongemerkt voorbijgaan eene gewichtige verzinning in de Uitgave dezer *Inſtructie*, zoo als zij voorkomt in 't *Groot Plakaatboek* D. IV. bl. 120. en AITZEMA *Herſt. Leeuw.* bl. 211. alwaar alles wat van dezen *Gouverneur* en *Engelſche Raden* in 't *Verdrag* met *Eliſabeth* voorkomt, is weggelaten; ook zelf de *aanhef*, en het *eerſte* Artikel, 't welk echter met ronde woorden zegt, dat de *Gouverneur der Majeſteit* met den *Raad* zal *gebruiken de authoriteyt, hem by het Tractaet, met hare Majeſteit gemaect, geattribueert.* Hierdoor is het 2de Art. bij BOR, aldaar het 1ſte, en door de naderhand bijgevoegde Artikelen beſtaat die *Inſtructie* in 't *Groot Plakaatboek* uit XLV Artikelen, en bij BOR ſlechts uit XXXIV. Ik zoude dit zoo regelrecht geene *verzinning* noemen, maar hetzelve aanmerken als een later hervormd *Berichtſchrift*, indien er niet, even als bij BOR, gedrukt onder ſtond: *Aldus gedaan, en in de Vergadering van de Heeren Staten Generaal gearreſteert, op den* 12 *April* 1588. Het gewicht dezer aanmerking is tastbaar; en 't zal ons doen zien, waarom nog in 't volgende jaar 1589. *de Raad van Staat* de aanſtelling van Maurits,

(7) *Staatk. Geſchr.* D. III. bl. 7.

Digitized by Google

rits, als Stadhouder van Gelderland, wilde gedaan hebben bij den *Gouverneur Generaal en den Raad van Staat*, uit eene *benoeming van twee of drie perſoonen, overeenkomſtig het XXIV Art. van 't Engelsch Verdrag* (8). Wat nu de *Inſtructie* betreft; de Heer AITZEMA, *Zaken van Staat*, D. VII. bl. 383. geeft ons op de latere *Inſtructie* van den [6] 18 Julij 1651., die daar bevat 52 Artikelen. Deze nu kende men te voren niet, gelijk blijkt uit de *Deductie der Staten van Holland*, voor de Groote Vergadering den 30 Jan. 1651. bij AITZEMA *Herſt. Leeuw.* bl. 175. waar duidelijk de Artikelen, zelfs het *eerſte*, 't welk boven in 't *Groot Plakaatboek* niet te vinden is, voor een gedeelte ontleend zijn uit deze *Inſtructie* van 1588., zoo als ik dezelve uit BOR en AITZEMA boven, en verder, opgeve. De Heer VAN BERKEL in zijne *Memorie over de Militaire Jurisdictie* (in de *Reſol. van Holl.* 1783. bl. 106. enz.) heeft deze *Inſtructie* aangehaald, maar toont door zijne aanhalingen duidelijk, dat hij gevolgd heeft de *verminkte* uitgave in het *Groot Plakaatboek* D. IV. bl. 120. en zegt er van, dat DEZE *Inſtructie, hoezeer ook bij proviſie, — nogtans ſtand gehouden heeft tot den jare* 1651. Waartegen AITZEMA D. I. bl. 793. in zijn Verhaal van den *Vredehandel*, na de opgave *der echte Inſtructie* ronduit zegt: *Deſe Inſtructie, hoewel conjunctim ſprekende van d'Engelſche Raden, (die gecontinueert hebben ſesſie te hebben in den Raedt, tot het vertreck van den Ambasſadeur Carleton, omtrent het jaer ſes of ſeyenentwintich,) heeft ſonder verandering geduyrt*

tot

(8) Zie de *Bijlage* op den 21 Dec. 1589.

tot de groote Vergadering in 't jaer een ende vyftich. Het vervolg zal uitwijzen, wie hier de *echte Inſtructie* opgeeft; alleen merk ik aan, dat, voor zoo verre in later tijden de *Engelſche Gouverneur en Raden* uit dezen Raad van Staat zijn weggelaten, de aanhaling bij VAN BERKEL hierdoor weinig komt te lijden.

Art. 2. In dien Raad zullen mede verſchijnen de Gewestlijke *Gouverneurs* en ſtemme hebben, en zullen de zaken bij de aanwezige worden verhandeld; zonder bijzondere bedoelingen.

Art. 3, en 4. bepalen de graden van verantſchap der leden, de uren en orde van zamenkomst.

Art. 5, 6, 7. De Raad van Staat zal orde houden op de eendracht der Provincien, Steden en leden, en het gezag bij 't Verdrag uitoefenen in 't Stuk van den *oorlog* door de Gouverneurs, Onder-Gouverneurs, Admiraal en Officieren. Maar zij mogen niets doen tegen eens iegelijks Privilegien en Voorrechten.

Art. 8, 9, 10. Zij zullen benaarſtigen de heffing der gemeene en andere geldmiddelen, en daarin opvolgen de beſluiten der *Algemeene Staten*; en de gebrekkigen doen betalen op den voet, zoo als men gewoon was 's Prinſen beden te innen; behoudens de Privilegien van niet te *evoceren.*

Art. 11, 12. Zij zullen de ingewilligde geldmiddelen gebruiken tot betaling van 't krijgsvolk; opzicht hebben op de monſtering, en krijgstucht, en de orde van betaling geregeld doen.

Art. 13, 14. De Convooien en Licenten eenparig heffen, volgens de lijsten, en elk tot zijnen plicht houden; en die bekeeren tot de Scheeps-

en

en Zeezaken, en 't betalen van ſchulden op last der algemeene Staten; en daartoe van de Admiraliteit de maandſtaten ontvangen.

Art. 15. De Steden blijven bij haar gebruik, om in nood ſchepen uit te rusten ten laste van den lande: behoudens de ſcheeps-krijgstucht bij de Admiraliteiten.

Art. 16. Zij leveren van 3 tot 3 maanden aan de Algemeene en Bijzondere Staten de maandſtaten van ontvang en uitgaaf.

Art. 17. Zij bezorgen de grenzen en limiten der Provincien, en de gelijke opbrengſten, hiertoe vereischt.

Art. 18. Zij zullen toezien, dat *alle Gouverneurs, en mindere legerhoofden*, en al 't volk van oorlog Eed doen aan de vereenigde Staten, die bij de Unie en handhouding der Gereformeerde Religie blijven; ook aan de Staten der Provincien en Stedelijke Magiſtraten, waarin zij gebruikt, en tot wier lasten zij betaald worden — dat zij gehoorzamen den Raad van Staat, beneffens de bevelen der Gouverneurs der Provincien, waarin zij gebruikt worden; en den Admiraal door 't volk te water.

Art. 19. Onderhouden alle Verbonden met andere Mogendheden, en tot bevordering van den Koophandel goede vriendſchap met hun aankweeken.

Art. 20. Elk zal naar eer en plicht handelen, en bij de meerderheid beſluiten, maar als de zaak hunne eigen perſoonen raakt, zullen zij de Vergadering verlaten.

Art. 21, 22. Zij mogen niets beſluiten dan met de meerderheid der Leden, die in de Raads-

plaats bij de hand zijn. Aan dezen zullen de punten vooraf moeten medegedeeld worden.

Art. 23. Alle brieven en bevelen zullen geteekend zijn (bij *paraphe*) door den Voorzitter, en bij de Engelſche Raden, zoo 't Engeland aangaat, of bij de andere Raden, zoo 't de Nederlanden betreft; en bij den Secretaris; en van alles zal Boek gehouden worden.

Art. 24. De Raad van Staat mag in nood de algemeeme Staten beſchrijven; maar hunne Vergadering is aan geene vaste plaats gebonden.

Art. 26, 27, 28. loopen over de Ambtsbeloóningen, over de aanſtelling van nieuwe Raden, over den Treſorier, den algemeenen Ontvanger, en drie Geheimſchrijvers.

Art. 29, 30. De onderſchrijving zal wezen: *ter ordonnantie van mijn Heeren de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, ter relatie van den Raad van Staat;* met het Zegel, Tegen-zegel, en cachet der Staten Generaal, bij advis van den Raad van Staat, op grond, dat voor den oorlog alle die orders zijn uitgevaardigd op den naam van den Koning van Spanje, als *dier tijd Prince van deze Landen* (9). Maar zaken van minder gewicht zullen worden uitgegeven op den *naam van den Raad van Staat*, doch onder der Staten Zegels.

Art. 31. Een der Raadsheeren zal Zegelbewaarder zijn. —

Art. 32.

(9) Dit 29 Art. verſchilt merklijk van het 40 Art. zoo als hetzelve in 't *Groot Plakaatboek* voorkomt, waar geheel is weggelaten het beroep op *de Acte der generale Regering* van den 5 Febr. 1588. enz. Waarvan men zie bij DOR B. XXIV. bl. 65.

Digitized by Google

Art. 32. Met dit *Berichtſchrift* en *Inſtelling* van Regering verſtaan de Staten Generaal niet, dat zij zich *ontdoen* van 't recht en de macht, om zelfs des noods, of bij de bijzondere Staten, elk voor zich, orde te ſtellen ten dienſte des lands, in die zaken, bij den Raad geſteld, met name het doen van monſtering, krijgstucht, en ſtraffen; ook, dat alle zaken van Staat, en Juſtitie, die niet uitdruklijk aan den Raad bevolen zijn, blijven zullen ter beſchikking van de Algemeene Staten, de Staten der Gewesten, de Magiſtraten der Steden en andere wettige Overheden. — —

Art. 33. De Raad van Staat zal aan de Staten Generaal of hunne Gelastigden zweren gehouw en getrouw te zijn den Staten Generaal, te *onderhouden het Verdrag met de Koningin* (10); zich ſchikken naar dit Berichtſchrift, en afſtaan van alle bijzondere betrekkingen tot Gewesten, Steden of Perſoonen; alleen in 't oog houden de algemeene welvaart; geheimhouding, giften, gaven, penſioenen, noch deel nemen aan Convooien of andere Inkomſten, of levering van goederen.

Art. 24. Eindelijk houden de Staten Generaal aan zich de verklaring of verandering dezer Artikelen, met kennis van den Raad.

On-

(10) Dit is ook in 't *Groot Plakaàtboek* weggelaten Art. 44. En men kan uit deze en andere uitlatingen en nieuwe bijvoegingen, die zoo wel verſchillen van de *echte Inſtructie*, als van de *nieuwe* van den jare 1651. beſluiten, dat deze omſchudding geſchied moet zijn, na 't jaar 1616. of mogelijk wel na 1626. toen men geheel van Engeland ontſlagen raakte. 't Zoude der moeite wel waardig zijn te onderzoeken, hoe die Middel-Inſtructie in de wereld gekomen zij.

Aanmerkingen op 't zelve.

Onder de bijzonderheden van dit Berichtſchrift was dan, 1°. dat hetzelve bevatte den Engelſchen *Gouverneur Generaal* van hare Majeſteits krijgsvolk, en de *Engelſche Raden*, welker zitting in den Raad tot het vertrek van den Ambasſadeur *Carleton*, omtrent het jaar 1626 of 1627. onveranderd plaats gehad heeft, op dien voet, zoo als 't was ingericht.

2°. Aanmerklijk zijn de Artikelen 29, 30, en 32. welke hunne verklaring krijgen uit het voorgevallene ten tijde van Leicester, ten aanzien van 't gebruik *van 't Zegel*, en van het toen plaats hebbend *verſchil*, hierop neêrkomende: of de algemeene Staten de macht van monſtering, krijgstucht, enz. hebbende opgedragen aan Leicester en den Raad, overzulks gedurende *deze opdracht* zich ontdaan hadden, *al* of *niet*, van de *oefening*, of liever van *het recht*, om 't zelf uit te oefenen. Dit wordt hier nu uitdruklijk bepaald van *neen! zij ontdoen zich niet*; en daarmede behielden zij (wat men ook van 't vorige mogt oordeelen,) voor nu, en *daarna* 't vermogen, (gelijk zij dit naderhand ook uitoefenden,) om zooveel van de macht van *dien Raad* aan- en overtebrengen aan de *Algemeene Staten*, of aan *Maurits*, of den *Staten* der Gewesten, als zij bijzonder goedvonden, nadat dezelve in 't jaar 1593. meer vaste zitting verkregen.

Maar daar de twee eerſte *Artikelen* over den *algemeenen Gouverneur*, en *de bijzondere Gouverneurs*, vlak inliepen tegen de begrippen van *de Koningin en haren Gouverneur Willoughby:* zoo gaf dit aanleiding, dat Zij hierover een ernstig beklag deed; „ zij oordeelde, dat de Staten haar „ zeerweinig achting toedroegen, en, dat, de-

Klacht der Koningin.

„ wijl

„ wijl bij 't Verdrag bepaald was, dat niets van
„ eenig belang voor 't gemeene welzijn of 't oor-
„ logsbeleid gedaan zoude worden, zoo te wa-
„ ter als te land, zonder *den Raad van Staat*;
„ alle zaken van belang thans bedreven wierden
„ bij vorme van *Achterraad*, en buiten *kennis*
„ *hares Gouverneurs* (11); en, gelijk de Sta-
„ ten zelf verhalen, vermeende ook *Willoughby*,
„ dat zoowel zijn gezag in 't bijzonder, als dat
„ van den Raad van Staat, *ampler*, breeder en
„ langer, volgens het Verdrag, behoorde ver-
„ ſtaan te worden, dan de Staten *bij de gere-*
„ *dreſſeerde Inſtructie* in den jare 1588. had-
„ den verklaard, hare meening te wezen." Hier-
tegen verſtonden de Staten Generaal, „ dat de
„ Gouverneur van hare Majeſteits ſekoers of de
„ Raad van Staat geen ander gezag te vorderen
„ hadde uit het Verdrag, dan die *Inſtructie* in-
„ hield." Zij zeggen, dat dit Verſchil nog niet vereffend was, terwijl zij ondertusſchen voordgingen met te handelen volgens dat verbeterde Berichtſchrift. En hoe zij dat voordgaan begrepen, wordt aldaar in 't breede verhaald, bij gelegenheid, dat zij den Graaf van Hohenloo zochten te bewegen, om onder Maurits als *Lieutenant Gouverneur* te blijven dienen.

Het zal tot verſtand van zaken zeerdienstig zijn, hier bij te voegen, op wat leest *de Staten van Holland* hunnen *Regeringsvorm* nu geſchoeid beſchouwden, of beſchouwd wilden hebben. Volgens die *Inſtructie* namelijk „ had de *Raad van Staat* de algemeene beheering over de Hollands beſtuur.

(11) Men leert dit uit het Bericht van onzen Gezant *Noël de Caron*, *Reſol. van Holl.* 21 Mei 1589. bl. 333.

Digitized by Google

de zaken van den oorlog te land; maar hij moest zijne beſluiten afzenden aan- en doen uitvoeren door de *Gouverneurs* der Gewesten, elk *in zijn Gouvernement*, in dier voege, dat op hunne bevelen, noch anderszins, eenig Volk van oorlog uit of in de Landen, Steden en Sterkten van Holland geleid of geligt wordt of doortrekt, ten zij hetzelve bij zijne Excellentie, als Gouverneur en Kapitein Generaal van Holland, of bij de Gecommitteerde Raden — op den naam en van wegen zijne Excellentie bij *patenten*, bevolen wordt; en 't ſtaat Hem en de Gecommitteerde Raden vrij, om, zoo zij zich in eenige bevelen van den Raad van Staat bezwaard vinden, die te vertoonen en daarop *redres* te wachten. Ook ſtaat het aan Maurits, om op zijn gezag als *Gouverneur* en *Kapitein Generaal* met *advis van Gecommitteerde Raden, of bij hun afwezen, zonder hun advis, het Volk van oorlog in de Landen, Steden en Sterkten te veranderen, en tot afbreuk des vijands en dienst des lands te gebruiken.* In welk geval Hij den Raad bericht geeft, *om* de goede verſtandhouding te bewaren. En opdat zijn Excellentie altijd met raad en advis bijgeſtaan worde, zijn hem tot nog toe op alle reizen eenige *Gecommitteerden* van de Staten bijgevoegd; thans ten getale van *vier*, die voor een jaar geſtadig Hem als Raden ten dienſte ſtaan, om alles met goede orde en kennis van zaken te beleiden; en, om alle twisten over 't Volk van oorlog voortekomen, zoo als bij tijde van Leicester, daarna met Willougby, en in den Raad van Staat, gevallen zijn; zoo is bepaald, dat het krijgsvolk, ſtaande ten laste van Holland, *ſpecialijk* mede aan zijne Excellentie

en

en de Staten Eed zullen doen. En dewijl de Raden van Staat tot reden gaven, waarom zij hun bevelen niet altijd konden zenden aan de Gewestelijke Gouverneurs, overmids die dikwils verre van de hand waren, zoo was daar ook in voorzien, dat in zulk geval de Gecommitteerde Raden van Holland gelast zijn, om *op den naam van zijne Excellentie* die bevelen uittevoeren, en in geval van merkelijke bedenking, Hem daarvan eerst bericht te doen toekomen. Zoodat nu op alles voorzien is (12).

Ziedaar de inrichting door Holland! Ik laat de aanmerkingen, die hierop konden gemaakt worden, over aan het Staatkundig en wikkend oordeel des lezers. Alleen moet ik hier bijvoegen, dat, dewijl dit Verhaal was gericht aan Hohenloo, en er bij hetzelve, als 't ware, in 't voorbijgaan aan Maurits werden toegevoegd *vier Raden*, voor wien men eene *Inſtructie* vervaardigde; men de voorzichtigheid gehad heeft, om hetzelve eerst aan *Maurits* ter lezing te geven, en dat Maurits, met dit verhaal, en de inrichting van dat gene, 't welk ook nu in zijn opzicht geſchikt was, gezegd wordt, NB. *genoegen genomen te hebben* (13). Evenwel moet dit *genoegen nemen* niet zoo volſtrekt en volkomen geweest zijn, of daar was nog eene nadere Raadpleging noodig; ik leze toch in de *Holl. Beſluiten* eenige dagen daarna *den* 9 *Febr.* 1590. bl. 217. dat, alzoo Dr. *Fr. Maalſon*, die met den Hr. *Van Kenenburg*, *Johan Pauli en Reinier Cant*, mede *tot Ra-*

(12) Men vindt dit aanmerklijk Stuk in de *Reſ. van Holl.* 1590. 2 Febr. bl. 196.

(13) Bl. 195, 196.

Raden nevens zijne Excellentie aangeſteld was, zich daarvan verſchoond had; hierin nader voorzien zoude worden; dat vast *de drie andere Gecommitteerden in dienst zouden treden*; en daartoe hunne *Inſtructie gereſumeerd worden: en* (voegt men er bij) *ten einde hetzelve gedaan mag worden met goede kennis en correspondentie met zijn Princelijke Excellentie, zijn gecommitteerd den Advokaat, met een van Haarlem en Delft, om* ZIJN EXCELLENTIE NB. TE ONDERRECHTEN *van* DE REDENEN, *waarom bij de Staten noodig bevonden is eenige gequalificeerde perſoonen te* COMMITTEREN, *om zijn Excellentie als* RADEN *te aſſiſteren met goeden raad en advis op de zaken van den Gouvernemente van zijne Excellentie, ter plaatze zijn Excellentie wezen zal, met verklaring van de geëligeerde perſoonen, en de zwarigheden, die bij eenige worden gemoveerd*; VERZOEKENDE, *dat zijn Excellentie hetzelve* TEN BESTE *gelieve te verſtaan, als gedaan zijnde tot dienst van den Lande, — en dat zijn Excellentie Dr. Maalſon mede gelieve daartoe te induceren.* Waarop den volgenden dag, 10 Febr. door hun ter Vergadering bericht wordt, dat zij *den Prinſe* onderrichting gedaan hebben van *die Inſtructie*; dat hij aannam *Maalſon* van de zaak te ſpreken, en *voorts verklaard heeft, de ordre en Reſolutie, bij de Staten diesaangaande genomen, te houden voor aangenaam en agreabel!* Deze Leden werden daarop toen beëedigd, en voerden den naam van *de Gecommitteerde Raden van de Staten nevens zijne Excellentie.* Zij verzoeken deze hunne *Inſtructie* aan *Maurits* te mogen vertoonen.

Men ziet hieruit klaarlijk, dat er eene *nieuwig-*

wigheid plaats had met die *Raden*, welke Maurits van zijn belang vond op dien tijd goed te keuren (14). En die goedkeuring eenmaal gedaan zijnde, werd dit een wederzijds verkregen recht!

Ook was die toevoeging van zulk eenen Raad aan Maurits niet naar 't genoegen van de Staten van Zeeland, noch ook *de Inſtructie*, (zoo mij blijkt uit hunne *Reſolutien* (15), waar hij genoemd wordt, *Crijchsraad van zijne Excellentie.*) Men vreesde hieruit voor *zwarigheden en ſcheuringen*, en dat, *zoo immers* eenige *Raad* bij zijn Excellentie zoude dienen gevoegd te worden, zulks door Holland en Zeeland gemeenſchaplijk behoorde te geſchieden."

Maar keeren wij, na dezen uitſtap, weder tot de *Inſtructie* van den *Raad van Staat.* Deze was in verre na zoo ruim niet, als de vorige van 1584. (16), en ook was *Maurits* daar niet meer *aan 't hoofd:* hij kreeg alleen *zitting* en *ſtem* (§. 2.); doch de verordening, dat de militaire bevelen van dien Raad moesten gezonden worden aan den *Gewestelijken Gouverneur*, of Gouverneuren, volgens de bovengemelde Verklaring, op grond van §. 5–7, 18. gaf hem en den Staten van Holland meer klem, inzage, of invloed, in het bewind der algemeene Regering. Dan ook, hiertegens, werd het *algemeen Zee-Beſtuur*, *of*

(14) *Reſol. van Holl.* 10 Febr. bl. 218.

(15) *Reſol. Zeeland* 1590. 17 Martii bl. 29. De woorden zijn: *Op d' Inſtructie van die nyeuwen Raedt, by die van Hollandt zyne Excellentie bygevought, is gereſolveert — —.*

(16) Dit is ook opgemerkt door SLINGELAND D. III. bl. 8.

of de ſuperintendentie van den oorlog te water en de middelen, daartoe benoodigd, die in 't XII. Artikel van 1584. aan *Maurits* en *dien Raad* opgedragen waren, nu geheel weggelaten, en werd kort daaraan overgegeven aan een *Superintendent-Collegie van de Admiraliteit, nevens Prins Maurits, als Admiraal van de Zee* (17), die daardoor rijkelijk inwon, 't geen hij bij dat Berichtſchrift ſcheen te verliezen, als krijgende

1. Zitting in den Raad.
2. Vol bewind in Holland, afzonderlijk, over 't krijgswezen, minder afhanglijk van 't algemeene.
3. En als *Admiraal* het geheel bewind ter Zee, met zijne Raden.

Wat over dit *Zee-Collegie* aantemerken valt, verhaalt WAGENAAR (18); ik voeg er bij, dat men uit het geheele beloop kan zien, hoe voorzichtig onze Voorvaderen alles inrichteden, altijd in die overtuiging, dat, hoe zorgvuldig en angſtvallig zij alles, zoo in den *Raad van Staat*, als in 't *Beſtuur van Holland* beſchikten; zij voor de ondervinding en ervarenheid nog overlieten 't verbeteren van dat gene, 't welk 's Volks welzijn mogt vereiſchen.

Ondertusſchen, dewijl de Koningin 't Gewest van Holland beſchuldigde van *achterraad* te houden, 't welk zeggen wilde, dat zij meende, dat de Staten zeerveel deden, zonder hare Raadsheeren of den Gouverneur Willougby te kennen; en daarbij Beſluiten namen, waartoe zij de Staten niet

(17) Zie dit ook aangemerkt door VAN SLINGELAND D. III. bl. 8 en 11.

(18) *Vad. Hiſt.* D. VIII. bl. 326.

Digitized by Google

niet bevoegd rekende volgens 't Verdrag: zoo verdedigden zich hierover de Staten van Holland, en weidden, zelfs op een meer *declamerenden* toon, hierover uit, en noemden eenige daden en beſluiten op, die zij niet voor *achterbakſche*, maar voor *wettige* handelingen hielden. Dezelve geven licht aan het toen voorgevallene, en komen hier op neder (19). „ Zij weten niet, dat „ er iets gehandeld wordt bij forme van *achter-* „ *raad*, alzoo bij 't Verdrag niet bedongen is, „ dat in de Nederlanden niets gehandeld zoude „ worden, het geen het Gemeenebest of de za- „ ken van oorlog te water of te lande zoude ra- „ ken dan in *den Raad* van Staat." (20) Want toch, zij wilden voor *geen' Achterraad* gehouden hebben de navolgende Stukken.

1. *De Vergadering der Algemeene Staten.* Van deze ontleende de *Raad van Staat* zelf zijn gezag; en 't komt die Vergadering toe, algemeene

(19) *Reſol. van Holl.* 21 Mei 1589. bl. 336.

(20) Men merke hier op, dat de Staten een' geheel anderen keer aan Eliſabeths woorden ſchijnen te geven. Deze had niet gezegd, dat er volſtrekt NIETS *gehandeld mogt worden buiten den Raad*, maar had zich bepaald tot *niets van eenig belang*. En dit eischte het Verdrag, zeide zij: waartegen *alle zaken van belang* nu *buiten den Raad* omgingen. En dit erkennen onze Geſchieden Staatsrechtſchrijvers genoegzaam. Zie SLINGELAND *Staatſchr.* D. I. bl. 199. waar hij zegt, *om de Engelſchen, welke men genoodzaakt was geweest te admitteren in de Raad van Staate, te ſluiten uit het beſtier der ſaaken, ſonder te raaken aan de Inſtructie van den Raad van Staate, wierd in het vervolg ſtilzwijgende goedgevonden*, de Vergadering [der Staten Generaal] *bijeen te houden, die daardoor geworden is een permanent Collegie. Het geen ſeeker een wijze vond was voor die tijd* —.

ne orde te ſtellen op 's lands welſtand, behoudenis, en verdediging.

2. Geen Achterraad was *de Vergadering der Staten der afzonderlijke Gewesten*, die elk in 't hunne voorzien mogen op den welſtand van hun Gewest; behoudens niet te doen tegen de bevelen van de Algemeene Staten of den Raad van Staat, in zaken, die de Unie, Verdediging, en Behoud van 't Land betreffen.

3. Geen achterraad waren de handelingen van de *Gouverneurs* der Gewesten met de Staten of hunne Gecommitteerde Raden; *wiens* (21) gewoon gezag altijd medebracht te voorzien op 's Lands verdediging, op de afbreuk van den vijand; tegen muiterijen te waken, bij gewone wegen van ſtraffe of met *de overhand en manu militari.*

4. Ook niet, de verrichtinge van den *Admiraal Generaal*, en de *Collegien* der Admiraliteit, wiens gewone last is de regeling van den oorlog te water met alles wat daaraan kleeft.

5. Noch ook, alles wat gedaan wordt bij de Gouverneurs van de Gewesten met de Canſeliers, Preſidenten en Raden Provinciaal, of in de Steden bij de Burgemeesters, Vroedſchappen, en Magiſtraten, of ten platten lande bij de wettelijke Collegien, elks volgens hun last en gezag.

Zie hier den ganſchen omvang van den Re-

ge-

(21) Ik behoude hier het woord *wiens*, ſchoon 't niet zamenhangt met het vorige. 't Is zeker zichtbaar, dat hier geſproken wordt van 't gezag *der Gouverneurs*, maar de inmenging der woorden *Staten* of *Gecommitteerde Raden* maken eene zonderlinge verwarring van denkbeelden.

Digitized by

geringsvorm, zoo voor het *algemeen*, als voor de *bijzondere* Gewesten, aan de Koningin omſchreven.

En men kan dan nu ook gereedelijk toegeven aan het zeggen van den Penſionaris *van Berkel* (22), ſchoon met een ander oogmerk, *dat het jaar van* 1588. *het tijdſtip is, waarin de Staats-Regering eerst met 'er daad, haar begin heeft genomen.* En aan den beroemden HUGO DE GROOT, die in zijne *Nederlandſche Hiſtorie* op 't jaar 1608. ſprekende *van den Regeringsvorm, die toen plaats had*, er van zegt: dat hij *met voordeel twintig jaren beproefd geweest was.* Op welk zeggen onze WAGENAAR (23) aanmerkt, *dat dit Tijdperk dan juist begon met den tijd van 't vertrek van Leicester; en dat de Staat toen eene gedaante kreeg, die hij nog niet gehad had.*

Men kan ook hier aanmerken, dat de Staten Generaal, zoowel als de bijzondere Staten, door 't gebeurde met Leicester, nu genoeg ondervinding gekregen hadden, om de ganſche macht niet uit hunne handen te geven, maar het bewind zoo te verdeelen, dat het zoo weinig mogelijk aan botzingen onderhevig geraakte; en de Staten Generaal zelven tot behoud van hun Recht en dat der Gewesten niet varen lieten de macht, om des noods voorzieningen te doen, en zelfs orde te ſtellen. Doch 't welk naderhand ook tot nieuwe Verſchillen en Beroertens aanleiding gaf vooral met de afzonderlijke Gewesten!

Dit

(22) *Milit. Jurisd.* bl. 110.
(23) *Verhand. over 't Stadhouderſchap*, bl. 7.

Dit dus verre van 't algemeen bewind van den *Raad van Staat*, die, gelijk hij in 't jaar 1584. met *Maurits* aan 't hoofd (D. II. bl. 7.) na 't overlijden van Willem I. was ingericht, nu na 't vertrek van Leicester, met die veranderingen, welke de tijdsomſtandigheden vereischten, op nieuws onder eene bepaalde *Inſtructie* ingeſteld, of behouden wierd. Ten bewijze, dat onze Voorouders begrepen, dat zonder zulk algemeen klemhebbend Beſtuur *'s Lands gemeene zaken* niet konden bevorderd worden.

Der Staten macht in Holland.

Zien we nu, wat er ten opzicht der meerdere vaſtſtelling der inwendige Regering *in Holland* bijzonder voorviel. De macht, die men bij het Berichtſchrift van den Raad van Staat, boven opgegeven, *den Stadhouderen* of Gouverneuren der afzonderlijke Gewesten, en gevolglijk ook Prins Maurits toekende, opdroeg, of bevestigde, §. 2, 5—7, 18, ſtelde de Staten van Holland nu ook in ſtaat, om onder het beleid en opzicht van 'sLands Advokaat Barneveldt en den Penſionaris Fr. Vranck, die beiden zoo ſterk de afzonderlijke *Souvereiniteit* der Gewesten, en met name van Holland, verdedigd hadden, meer vaste regels op de Hollandſche Regering te ſtellen, zoo in *de Wetgeving* als andere deelen der Oppermacht. *De Regering toch van Holland en Zeeland was*, volgens WAGENAARS zeggen, (D. VIII. bl. 331.) *na 't vertrek van Leicester, nog op geenen vasten voet gebracht.* Hoe, en door wat middelen derhalve dit allengskens geſchiedde, ga ik nu beſchouwen.

Het eerſte werk der Staten was, om op *hunnen naam* Plakaten uittegeven, ook over zooda-

ni-

nige zaken (24), die te voren of op den naam des *Gouverneurs Generaals* van de Unie over alle de Gewesten, of, daar het Holland bijzonder betrof, op dien des *Gouverneurs* van hun Gewest, 't zij alleen, 't zij met het *Hof van Holland* gepaard, verleend of uitgegeven wierden. 1°. In de Wetgeving.

Ten voorbeelde en bewijze ſtrekken aanſtonds de Plakaten op de *groote Viſcherij*, zoo op het maken, keuren, en branden der *Haringtonnen*, als aangaande de *Bootsgezellen*, die zich met de Stuurlieden op de *Haringvaart* verhuren. De Plakaten waren ten jare 1582, 1584. na de afzwering van Philips, gegeven door en op naam van *Willem Prinſe van Orange, als hebbende de Hooge Overigheid en Regering over Holland*; en daarin waren *de Staten* voorgekomen als *verzoekers* (25): naderhand had *Leicester* als *Opperlandvoogd* daar in voorzien (26): thans veranderde de zaak, en denklijk onder 't beſtier van 's Lands Advokaat, wiens belang nu vooral eischte, om, vermids 't vertrek van Leicester, de afzonderlijke Souvereiniteit der Staten van zijn Gewest, in alle deelen te doen gelden: maakte men

(24) Hiermede ontkenne ik niet, dat voorheen de Staten op hunnen naam wel *Plakaten* en *Ordonnantien* uitgevaardigd hadden. Dit deden zij zelfs onder Philips; maar toen ging het gepaard met *attache* of goedkeuring van 't Hof van Holland, als Vorsten Politieraad; meest over zaken van belasting; en later, over zulke Onderwerpen, die zij zich voorbehouden hadden, of wel met goedkeuring der Oppermacht.

(25) Zie de Aanteekeningen in 't *Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 704. (1) en (20). en bl. 724. (1) en (9). en hier boven D. I. bl. 208.

(26) Zie boven, D. II. bl. 100.

men nu eindelijk eenen aanvang, om ſoortgelijke Plakaten, op den naam *der Staten van Holland*, of van *Ridderſchap, Edelen en Steden, repreſenterende de Staten*, uit te vaardigen. Ik zegge niets dan 't geen 's Lands *Registers* ons van *dien aanvang* uitwijzen; en dit Stuk is, zooveel ik weet, nooit uit dat oogpunt beſchouwd of opgehelderd. Men had, wel is waar, bij den dood van Willem I. in 1584. in Holland eenige handelingen *in de Wetgeving* gehad, die op hunnen naam gegaan hadden, maar dit was *kort*, en *bij voorraad* geweest, en hunne raadplegingen hadden meest geloopen over 't opdragen der *Souvereiniteit*, en mitsdien ook der *Wetgevende Macht* aan *Frankrijk* of aan *Engeland*. Maar nu veranderde de zaak geheel. Zien we de bewijzen!

Op den 7 April 1588. hadden *de Gedeputeerden van de Haringvaart en groote Visſcherij — verzocht, — approbatie van de Staten van het redres — bij hunlieden gedaan, in het reſumeren van de Ordonnantien en Plakaten op het Stuk van de Visſcherij* (27). Op dit *verzoek hebben de Staten van Holland, voor zooveel hen aangaat*, [dit zag op *Zeeland*] *hetzelve geadvoijeerd*. Maar zij laten nu deze opmerklijke woorden volgen: *En ook verſtaan, dat het voorſz. Plakaat* OP DEN NAAM VAN DE STATEN *uitgaan zal, zoo wel van Holland als Zeeland*, ALZOO NB. *voor dato van den Oorlog alzulke Plakaten op* DEN NAAM *van den Koning en zijnen Secreten Rade zijn verleend*. Hiertoe was echter ook noodig de toeſtemming van *Zeeland*, en die kwam al ras, den 12 April, *alzoo die van*

(27) *Reſol. van Holl.* 7 April bl. 110.

van Zeeland mede hebben geconſenteerd in de Publicatie van den Plakate, zulks hetzelve is geredreſſeerd, — — — hebben de Staten van Holland, VERKLAARD, *dat het voorſz. Plakaat op* DEN NAAM VAN DE STATEN *van de landen van Holland, Zeeland en Westvriesland zullen werden — uitgegeven en gepubliceerd.* Maar waartoe die *Verklaring*, als het geen nieuw beſluit was? En wel om *Wetten* van *Politie* uittegeven op *den naam van de Staten.* En zulks op grond, niet, omdat *Holland* en *Zeeland* dit te zamen zouden doen, maar, *omdat* dezelven *voor den oorlog* uitgingen *op 's Konings naam*, die de *Souverein* was, en de *Wetgevende* Macht bezeten had. 't Was zeerſtaatkundig, dat men alleen ſprak van 't geen plaats had *voor den oorlog*, zonder te gewagen van 't gebeurde tusſchen 1581. en 1587. ten tijde van den Prins van Oranje en Leicester. Onder Willem I. in 't jaar 1582. luidde toch de aanvang der Plakaten veelal dus: ALZOO *de Staten — van Holland — aan ons* (Willem) VERZOCHT *hebben, dat bij* ONS *brieven van Placate verleend zouden worden*, ZOO IS 'T, *dat* WIJ *de zaken overgemerkt.* Maar hiervoor werd nu alleen door de Staten gezegd: ZOO IS 'T, *dat* WIJ *de zake overgemerkt* enz.

Een tweede voorbeeld! Den 20 Dec. 1581. deed Willem I. (*als ons gedeſereerd zijnde de hooge Overigheid*,) 't Verbod van 't ſtrooien van oproerige Geſchriften, van Pauslijke Conventiculen, van het dragen van Geestlijke *Habiten*, en 't ſtellen van Roomſche Schoolmeesters. Dit verbod, *toen* gedaan *met advis van de Ridderſchap, Edelen en Steden*, geſchiedde nu den 9 Maart 1589. DOOR *Ridderſchap, Edelen en*

Steden van Holland, repreſenterende de Staten, met ADVIS *van den Preſident en Raden van Holland* (28).

Op die zelfde wijze werd ingericht het Plakaat van verbod *om ter Bedevaart* te gaan, en andere *Superſtitien* in Holland te plegen. Hierover had nog den 23 Junij 1587. Prins *Maurits*, als Gouverneur, mitsgaders *de Preſident* en *Raden van den Hove* van Holland een ſcherp bevel uitgevaardigd (29); maar nu kwam den 10 Jun. 1588. dit zelfde bevel uit, van *wegens de Staten*; 't welk naderhand op den zelfden voet, in de jaren 1590, 1591, en 1647. wederom vernieuwd is (30). Zie daar nu *Maurits* uit de *regelrechte* wetgeving, in zaken van *Souverein* Oppergezag uitgeſloten, voor zoo verre iemand achten mogte, dat hij daarin, immers onder Leicester, gedeeld hadde met of zonder *het Hof*.

't Zij behoudens den Gouverneur met het Hof.

Maar men denke niet, dat daardoor geheel vernietigd raakte de macht des *Gouverneurs*, 't zij alleen, 't zij gevoegd met het *Hof*, *onder 't zegel van Juſtitie*, wien het nog toekwam in vele zaken, *de Politie rakende*, orde te ſtellen. Dit duurde nog een' geruimen tijd.

Men neme ten voorbeelde het Plakaat van 15 Sept. 1588. (31), beroerende *de Wagens*, en *Schuitenhuurders*, en het verbreeden van de *Wagenſlagen*. Dit ging uit op den naam van *Maurits en Preſident en Raden van 't Hof*, en die zeiden, *daarop gehad te hebben 't advijs van*

(28) *Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 211, 213.
(29) Ald. D. I. bl. 220.
(30) Aldaar.
(31) Ald. D. I. bl. 1264.

Digitized by Google

van 't meerendeel van de Steden van Holland. Een tweede van den 4 Mei (32), beroerende de Vagebonden en andere Landloopers, als Ketelboeters, Kramers, Kwakzalvers, enz.

De zoodanigen bleven nog lange op den naam van Maurits en het Hof. Als: den 20 Febr. 1589. over de groote menigvuldigheid van doodslagen, die in Holland en Zeeland dagelijks bedreven werden (33).

Den 9 Mei 1589. orde op de verzekerdheid van de Scheepvaart tusschen Holland en Zeeland, tegens de roverijen van den vijand (34).

Den 11 Jul. 1590. weder tegen de Vagebonden, Landloopers en Bedelaars (35).

Den 23 Jul. 1590. Plakaat tegen het inbrengen en verkoopen van klein Zout (36), doch omtrent welk Plakaat bijzonder is, dat zij *dit ordonneren op de Resolutie van de Edelen en Steden van Holland — na voorgaande beschrijving, Staatsgewijs genomen*, gelijk ook in dat van 8 Maart 1589. (37), over *de paspoorten op zee en rivieren.*

Den 28 Jan. 1591. wordt orde gesteld op 't houden van Duiven in Rijnland. En den 24 Jan. 1591. werd verboden eenig Klei of Slijk te trekken uit de Meeren of Wateren van Holland, die de Graaflijkheid van Holland toekomen (38).

Al-

(32) *Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 477.
(33) Ibid. D. I. bl. 387.
(34) D. II. bl. 482. en *Resol. van Holl.* 9 Mei bl. 310.
(35) D. II. bl. 2208.
(36) D. I. bl. 1214.
(37) D. II. bl. 62.
(38) D. I. bl. 1252. en 1310.

Digitized by Google

Alle dezen hadden aan 't hoofd: *Maurits, Preſident en Raden van 't Hof.*

't Zij den Gouverneur alleen.

Doch ook ſprak ik van de voorddurende Macht des Gouverneurs, om *alleen* Plakaten of bevelen van diergelijken aard uittegeven. Een ſterk bewijs daarvan is nog op den 30 April 1588. (39), waar *Maurits* bij *Plakaat, uit hoofde van den last, autoriteit en bevel, hem in den Lande van Holland NB. als Gouverneur en Kapitein Generaal toekomende, en willende diensvolgens alle onruste en oneenigheid onder de burgers van Medenblik wegnemen, met den Hr. Willougby, op 't* ADVIS VAN DE STATEN *van Holland, beveelt*, dat geene Ingezetenen dier Stad, over 't aldaar voorgevallen, ergens zullen gemoeid worden, belastende voords onderlinge vergetenheid, — alles op ſtrafbedreiging als *verſtoorders der algemeene ruste en overtreders* ZIJNER *Ordonnantie, zonder oogluiking of hope op genade; met last op den Procureur Generaal:* bevelende verders een iegelijk, den eed van getrouwheid te doen *den Landen en Hem.* Nog vindt men, dat hij (Maurits) op zijn' naam den 8 Maart 1589. (40) uitgeeft een Plakaat, verbiedende, dat niemand ter Zee of op de Stroomen van Holland Paspoorten of Sauvegarden mag gebruiken, zonder wettige toeſtemming — — met ſcherp bevel aan Preſident en Raden, en alle Officieren — en verdere Krijgsoverſten, *deze zijne bevelen te achtervolgen en doen achtervolgen. Alzoo*, zegt hij, WIJ *hetzelve tot der landen welſtand noodig bevonden hebben.*

Dus

(39) *Groot Plakaatboek*, D. II. bl. 2201.
(40) Ibid. D. II. bl. 62.

Digitized by Google

Dus gaf hij nog den 6 Mei 1589. een Plakaat (41), op zijn' naam, tegen de genen, die *van eenige Zeeſtranden of door omwegen* goederen, of koopmanſchappen, uitvoerden, om 't recht der Convooien en Licenten daardoor te ontgaan: doende dit verbod *bij deliberatie van de Staten dezer landen;* met bevel *aan* den *Preſident en Raden Provinciaal, Fiscaal, Procureur Generaal* en alle Officieren en Rechteren hiertegen te waken. Doch die twee laatſten kon hij ook in zijne hoedanigheid als *Admiraal van de Zee* geacht worden uittevaardigen; waarom ook in 't *eerſte* gezegd wordt, dat *hij 't deed in conformiteit van de Reſolutie van de Ridderſchap* enz. En op den kant van dat Plakaat is in de *Reſol. van Holl.* bl. 151. aangeteekend: *overmids dit Plakaat meest rakende is het Volk van oorlog, zoo is goedgevonden, dat hetzelve, op den naam van zijne Excellentie zal worden uitgegeven.* 't Zelfde is ook in den *tekst* van den 6 Mei bl. 299. met dit onderſcheid evenwel, dat het eerſte, den 8 Maart, *gegeven werd onder het zegel van de Staten, en onzen naam en zegel hier onder*, en geteekend: *Maurice de Nasſau;* hebbende hunne beider zegels, maar het laatſte alleen, *gegeven onder ons naam en zegel*, en insgelijks geteekend: *Maurice de Nasſau.* Evenwel 't was toen de tijd, dat men zoo *in Holland* als *in Zeeland* begon verdacht te zijn, om *het Hof van Holland* alleen aan *de Juſtitie* te bepalen, en buiten *de Politie* te ſluiten. Een aanmerklijk bewijs treffe ik hiervan aan in *de gedrukte Notulen der Staten van Zeeland* op den

(41) D. I. bl. 2302.

14 Sept. 1590. bl. 132. De Staten van Zeeland het bovengenoemd Plakaat *op 't klein Zout*, door 't Hof van Holland (bl. 27.) gemaakt, op aanklachte der Stede Arnemuyden nadeelig achtende, gaven hunne *Gedeputeerden ter Generaliteit* in last mede, om te klagen over den Provincialen Raad of 't Hof van Holland, dat hetzelve zonder Zeeland te hooren, zulk Plakaat had uitgevaardigd; — *proteſterende van nulliteit tegens 't zelve Placaet, denſelven aenſeggende, dat zy hen met 't ſtuk van* JUSTITIE, *ende nyet van de* POLITIE *en behoorden te bemoeyen* —. Zij wilden dat Plakaat, als hun nadeelig wederroepen hebben, *ende ingevalle zy by den voorſchr. Hove Provintiael nyet en connen effectueren, NB. dat by de voorſchr. Gedeputeerden 't zelve den* STATEN *van Hollant, ende in cas van daer nyet te connen obtineren, aen* DE STATEN GENERAEL *voorgedragen ende aengegeven zal worden, om daerin verſien ende geremedieert te worden.*

Dit van de *Wetgeving* der Staten! Iets diergelijks vond toen plaats in 't uitgeven van Lastbrieven (*Commisſien*) aan Ambtenaren. Was het niet, dat de uitdrukkelijkſte beſluiten op dat jaar medebrachten, om die *Lastbrieven* voortaan uittegeven op der *Staten naam:* zoude men hetzelve, als volledig den Staten toebehoorende, hebben kunnen aanmerken.

2°. In de Commisſien van Ambtenaren.

Maar zie hier de toedracht der zake. Den 23 Mei 1588. verſtonden de Staten (42), „ dat „ *alle Hoofdofficieren* van den lande verdragen „ zijnde van den Eed, aan den Grave van Lei„ cester als Gouverneur Generaal gedaan, — —, „ in

(42) *Reſol. van Holl.* 28 Mei bl. 177.

„ in dienst gehouden — van nieuws eed zullen „ doen in handen van de Staten, en brieven van „ *Commisſie* verleend worden *op den naam van* „ *de Staten* — — NB. OMME *alle goede re-* „ *ſpect en autoriteit in den lande te conſerveren.*" En men belast, de Gecommitteerde Raden dit beſluit ten uitvoer te brengen. Dit nu wordt in zoodanige zachte bewoording voorgeſteld, dat, indien de reden, OMME *'t gezag te bewaren*, er niet bijſtond, men oppervlakkig geenszins vermoeden zoude, dat hier iets ongewoons, iets nieuws belast wierd. Dit werd later nog breeder en verder uitgeſtrekt. Hiertoe dienen den 2 Julij bl. 237. deze opmerklijke woorden: „ *De* „ *Staten van Holland hebben* ALS NOG *verſtaan*, „ *verklaard en geordonneerd, dat de voorn.* „ *Brieven van Commisſie*, en (NB.) alle andere, „ die bij de *Souvereinen van den Lande en Gra-* „ *ve van Holland zijn uitgegeven, mitsgaders* „ *alle andere Brieven van Octroyen, Privile-* „ *gien, Gratien, en anderen, die bij Hem zijn* „ *gegeven, op den* NAAM *en* BIJ *de Staten zullen* „ *worden verleend, en uitgegeven onder den titel* „ *van: de Ridderſchap, Edelen en Steden van* „ *Holland* — — *repreſenterende de Staten van* „ *denzelven lande.*" Doch op den kant ſtaat geteekend: *conform voorgaande Reſolutie van den 9 Jan.* 1585. Men ziet daar uit, dat *de Staten van Holland* in alles nu als een vast *grondbeginſel* aannamen om te doen, 't geen de *Graaf* van Holland als *Souverein* gedaan hadde, en zich hierin ſchoeiden op de leest van den vorigen Souverein den Graaf; en dat zij dit eerst nu aanvingen, en dat zelfs den 2 Julij uitſtrekten ook *tot Privilegien, Gratien*, en alle andere *Brieven*, die

die de *Souverein* voorheen verleende. Wel is waar: zij beroepen zich, of ſchijnen te handelen *conform vorige Reſolutie* 1585. *den 9 Jan.* Tot verſtand van welke woorden, die echter niet in den tekst voorkomen, dient, dat, bij voorbeeld, de *Commisſien*, *Privilegien* enz. te voren gegaan hadden en gegeven waren op den naam van Willem I. tot aan zijn' dood; dat daarop de Staten voor een' korten tijd, hem hierin vervangen hebben, doch dat dezelven bij 't Verdrag met de Koningin den 10 Aug. 1585. dit weder op Leicester hebben overgedragen; bij wiens vertrek zij nu het vorige beſluit deden gelden, ten minſten daarop zich beriepen, ten ware men dit *conform* alleen betreklijk maakte tot het Beſluit, om ten titel voortaan te gebruiken, *de Ridderſchap*, *Edelen* enz., alzoo dit aldaar belast wordt. Zij beſloten dien zelfden dag er bij, *dat* VOORTAAN *alle de voorſz. Commisſien en Brieven gedepecheert en geteekend zullen worden bij den Secretaris van de Staten, die daaraf gehouden zal zijn te houden pertinent Regiſter.*" Dit was dan te voren niet geſchied. Doch ook ſchijnt hierover, bij gelegenheid van de aanſtelling van *Raadsheeren in den Hoogen en Provincialen Rade*, verſchil geweest te zijn met *den Gouverneur*, waaruit hun nader Beſluit den 8 Sept. 1588. ('t welk ik als *Bijlage* hier achter voege,) geſproten is, in 't welke zij naar waarheid een voorverhaal doen, op wat wijze voorhenen die *Bevelbrieven* plachten uitgegeven te worden, namelijk, dat *van ouden tijden de Commisſien bij den Princen der Landen of den Gouverneur Generaal van de Nederlanden op hunnen* [der Graven] *naam, en gedurende den tegenwoordigen*

Oor-

Oorlog bij zijne Princelijke Excellentie H. ged., volgende (NB.) de delatie van den Gouvernemente en ſpeciale authoriſatie van de Staten van Holland, Westfriesland en Zeeland, en daarna bij zijne Excellentie, den Grave van Leicester, als bij de Heeren Staten Generaal — gecommitteert tot Gouverneur Generaal — ter DENOMINATIE *van de Staten* (43) *van de Provincien gegeven zijn geweest.*" Hierop gaan zij voord, en zeggen, *dat tegenwoordig dient orde geſteld, ten einde dezelve — — officien bediend mogen worden uit* DEN NAME *van de Staten van de voorn. Provincien conjunctim, bij interventie van de autoriteit van zijne Excellentie, als Gouverneur en Capitein Generaal* (44). — En zij willen, dat dit voortaan *op den naam van de Staten van Holland en Zeeland* zal gedaan worden. Omtrent welk beſluit, indien ik eenige giſſing maken mag, ik vermoeden zoude, dat men, op naam van *Souvereiniteit*, toen in zijnen boezem gebracht hebbe vele zaken en rechten, die tot dien tijd toe geacht wierden, aan de Stadhouders en gedeeltlijk *aan 't Hof* toetekomen. Dit Beſluit werd den 18 Jan. 1589. bl. 18. nader bekrachtigd, en toen genoemd: *Commisſien, die voor den oorloge op den naam van de Princen der landen verleend zijn, te doen vernieuwen op* HUN-

(43) Namelijk de Staten hadden de *benoeming* van een zeker getal, maar de *verkiezing* ſtond aan den Stadhouder.

(44) Die *interventie* werd dan niet uitgeſloten, en beſtond nu daarin, dat de Staten eenigen *benoemden*, en de Gouverneur uit die benoemden er eenen *koos*. Men wist toch, hoe voorhenen die verkiezing een recht *des Stadhouders* onder den *Souverein* geweest was.

HUNLIEDER NAME, (*NB.*) *als* REPRESENTERENDE *de Hooge Overigheid.* Maar kort daaraan, den 15 Febr. was het weder een onderwerp van raadpleging, of *de Hoofdofficien bij benoeming der Staten van twee perſoonen, bij zijne Excellentie* GECONFEREERD, *en bij wien de Commisſien zullen* VERLEEND *worden?* En 't beſluit was dan den 25 Febr., gelijk boven gezeid is, dat op *benoeming* van drie perſoonen, door de Staten te doen, de *verkiezing* zoude geſchieden bij *zijne Doorluchtigheid, mits de Brieven van Commisſie bij de Staten op hunnen naam verleend wierden.* En 't ſchijnt, dat Maurits hierin bewilligd heeft, of heeft moeten bewilligen (45). De zaak was derhalve deze: Men onderſcheidde drie zaken; 1°. de *Commisſie* op naam der Staten. 2°. De benoeming van *drie perſoonen* door *de Staten*, maar 3°. de *verkiezing* uit die drie zou geſchieden door *Maurits*, als Gouverneur, (of gelijk men thans zoude ſpreken,) als 't *hoofd van 't Bewind* of uitvoerende Macht. Dit nu is zoo gebleven. De Staten hadden die benoeming van *drie perſoonen* van vroeger tijden. *Maurits* hield zich te vrede, om uit die benoeming (*nominatie*) de *verkiezing* te doen, en zond die *verkiezing* aan de Staten, om daarop de *Commisſie* uit te vaar-

(45) De woorden dier aanmerklijke *Reſolutie* zijn op den 25 Febr. 1589. bl. 110. dat *van alle hooge Ambten en Officien — die* VOORTIJDEN *bij den Prinſe van den Lande zijn geconfereerd, en niets gemeens hebbende met die van Zeeland, op de Nominatie van drie perſoonen, die bij de Staten gedaan zal worden, bij zijn Excellentie de Electie zal worden gedaan,* MIDS *dat de Brieven van* COMMISSIE *bij de Staten op haren naam verleend zullen worden, achtervolgende voorgaande Reſolutie.*

Digitized by Google

vaardigen. Op deze wijze heeft de Stadhouder den 29 Jan. 1590. eenen *Raadsheer* in 't Hof Provinciaal gekozen, op de *benoeming* van *drie perſoonen* door de Staten, en de Staten gaven daarop *de Commisſie* (bl. 185). In 't jaar 1591. den 12 Novemb. (bl. 77.) was in plaats van Dirk van Leeuwen, die uit den Provincialen Raad in den Hoogen Raad bevorderd was, op *benoeming* der Staten en bij *verkiezing* van zijne Excellentie, wederom gedaan eene benoeming van drie perſoonen door de Staten, *om zijne Excellentie gepreſenteert, en daaruit een bij zijne Excellentie* VERKOREN *en bij de Staten* GECOMMITTEERD *te worden* voor den Provincialen Raad. Ten zelfden dage deed men ter Vergadering voorſlag tot het aanſtellen van nog een' *vierden* Rekenmeester ter Kamer van Rekening. De Staten ſloegen er 12 voor, om in de naaste Vergadering daaruit *drie* te benoemen; en in 't jaar 1592. den 8 Junij (bl. 56.) werden er drie benoemd als Bailiuw en Dijkgraaf van Delfland, waaruit *Maurits* er één verkoos. Ik heb tot een voorbeeld, hoe zulks in zijn werk ging op den 29 Jan. 1590. in *de Bijlage* geplaatst een *Afſchrift* van zulk een' Brief van *verkiezing* van *Maurits* en den *Lastbrief* van *de Staten.* In 't voorbijgaan merk ik aan, dat in later Eeuwe, toen men alles wilde trekken aan de Staten, het eene ongerijmdheid genoemd wierd, dat de Staten *benoemden* en de Stadhouder *verkoos*, daar 't natuurlijker was, dat, zoo de Staten zelf hunne Ambtenaren *al niet* geheel aanſtelden, zij ten minsten de *Aanſtelling* deden uit eene meerdere benoeming door den Stadhouder. Doch dezulken wisten niet of wilden niet weten, dat er een

Stadhouder was, die zoowel *zijne rechten* en *plichten* had als *de Staten.* En de vrage is niet, of naderhand bij Stadhouderloosheid, de Staten eene nieuwe Aanſtelling moetende doen, bevoegdheid gehad hebben, om dit als eene Voorwaarde zoo in te richten; maar of zij bevoegd zijn geweest, om *na* de gedane aanſtelling eenes Stadhouders, op de vorige *Rechten* en *Plichten*, daartoe behoorende, door nieuwe *Last- of Berichtſchriften*, zonder toeſtemming van des rechthebbenden, die rechten in hunnen boezem over te brengen, alleen op grond, *dat zij de Souverein waren.* Of heeft een *Souverein* ook geene plichten?

Men ſchijnt dit in Zeeland ook zachtkens te hebben willen navolgen. Altans bij 't aanſtellen van een' *Bailiuw van Zierikzee* werd er den 28 April 1593. (46) met de meeste ſtemmen beſloten, *voortaan, bij proviſie, en totdat anders bij de Staten zal beſloten worden*, den Baljuw, en diergelijke Officiers bij de Staten te benoemen, tot *drie perſoonen*, die benoeming aan zijne Excellentie te zenden, om er een uit te kiezen; dat die zijne *Commisſie* van de *Staten* ontvange, en den Staten en zijne Excellentie Eed doe. Maar Middelburg ging toen iets verder, en oordeelde, dat elke *Stad* hare *benoeming*, de Stadhouder de *verkiezing*, en de Staten de *Commisſien* moesten beſchikken. De Stad Zierikzee, wie dit het meeste aanging, oordeelde, dat zij moest benoemen *drie perſoonen;* dat de Staten die aan *zijn Excellentie, als Stadhouder van Zeeland*, zen-

(46) Notulen van Zeeland 1593. 28 April, bl. 89, 93, 101, 102, 108.

zenden; en dat *de Stadhouder* er een *verkiezen*, en ook de *Commisſie* geven, en de aangeſtelde den Eed aan *Land* en *Stad* moest doen: grondende zich op *'t beter onderhoud der Privilegien en goede Politie, volgende oock mede verſcheyden Ordonnantien en Inſtructien van Politien, — als mede verſcheyden Tractaten, ende inſunderheydt het Tractaet met wylen den Hertoghe van Alençon*; maar hiertegen wilde *Tholen*, dat *de Nominatie, Collatie, Commisſie*, en *Inſtructie*, bij de *Staten* zouden gegeven worden.

Middelburg, kort daaraan zijnen *Baljuw* verliezende, verzocht daarop zijne Excellentie (47) eenen te verkiezen *uit hunne benoeming*; maar de Raad ſtelde zich hiertegen, op grond van 't vorig Beſluit. De Stadhouder verzocht te weten, hoe hier in te handelen (48); en om 't verſchil nederteleggen, ſtelde hij voor (49), dat de Steden deze benoeming wilden goedkeuren, hopende hij die van Middelburg overtehalen, om den generalen voet te volgen. De Steden oordeelden het onvoeglijk, dat die van *Middelburg* hun bijzonder gevoelen wilden vasthouden, tegens der Staten Beſluit; nogtans om 's Prinſen verzoek, ſtemden zij er in, voor deze reis, zonder gevolg. — Maar Middelburg daaraan niet toegevende, en de Staten willende hun gezag bewaren, en de Stadhouder niets bij Middelburg kunnende vorderen, verklaarde niet goedtevinden, om hen anderwerf te doen vermanen, *om zy-*

(47) 1593. 28 Aug. p. 155.
(48) Bl. 162.
(49) Bl. 163.

zyne authoriteit ende credyt nyet te vercorten (50). Hoe dit afliep, is mij niet gebleken. Ook doet het weinig hier ter zake.

3°. In de Gratien en Pardonnen.

3°. Wat de *Gratien* en *Pardonnen* betreft! Ik toonde boven (D. I. bl. 224.) dat *Willem I.* nog in 't jaar 1579. den Staten de oefening dier Rechten, bij zijne afwezigheid, weigerde, omdat zijne *Commisſie* en *Inſtructie* van den Koning dit hem opdroegen; en 't welk hij tot aan zijnen dood behield; maar dat hij hun veroorloofde eenige mindere Rechten, als *Octrooien van reductie van Renten*, enz. uit te oefenen. Doch de Heer *Barneveldt* zal thans begrepen hebben, dat zulk recht ook nu in den boezem der Staten, als 's Volks Repreſentanten, verviel. Waarbij dan alleen in aanmerking komt, hoe verre de Staten, bij de nieuwe *Commisſie* aan Maurits, als hunnen *Gouverneur*, dit hem opgedragen hebben, 't zij ſtilzwijgende 't zij uitdrukkelijk. Wat daar van zij, dit ſtaat vast, dat hieromtrent in 't jaar 1589. den 1. Febr. geene twijfeling ware. Op dien dag maakte het *Hof van Holland* bedenking, om *Brieven van Pardon*, door zijne Excellentie *verleend*, te *interineren*, zonder de *clauſule van Uitbanning*. De Staten, hierover geraadpleegd, verſtonden *zijne Excellentie te handhaven bij zijn gezag in 't verleenen van Gratien*, zoo wel als *het Hof* in 't voorſtaan der *Juſtitie*; en dat overzulks het verleende *Pardon* bij den Raad behoort te worden *geinterineerd*, maar de perſoon *eenige maanden in zijns vaders huis* te worden *geconfineerd*. Het recht van *Pardon*

(50) Bl. 165, 167.

don behoorde en bleef dan aan den *Gouverneur*; en de Staten erkenden dit hiermede (51). Dit volgden, zoo het ſchijnt, de Staten van Zeeland na, in wier gedrukte *Notulen* van 't jaar 1594. bl. 224. een Beſluit is, *om te vernemen, hoe by die van Hollant gehandelt wordt in 't geven van de Pardoenen ende Remisſien, om te mogen delibereren, om eenen eenparigen voet daerinne te mogen nemen.*

Een vierde Stuk van veel gewicht was de voorziening, die de Staten van Holland den 13 September (52) door hunne Gecommitteerde Raden deden, op het doen van den Eed van getrouwheid bij het *Krijgvolk*, 't welk, voor hun aandeel was aangeſlagen, en door hun *betaald* wierd; met bedreiging, dat, zoo wie eenen anderen *Eed*, hiertegen ſtrijdig, elders deed, zijne betaling zoude ophouden, *ter tijd toe de Staten met kennisſe van zijne Excellentie anders zullen hebben geordonneerd.*" 4°. In 't beëedigen der Militie.

Voords werd ook in dit jaar gezorgd voor de veiligheid der perſoonen, die ter Dagvaart verſchenen. De verder afſtaande aanleiding hiertoe kan gevonden worden in 't vorig gevaar van aantasting van *Maurits* en *Oldenbarneveldt*, ten tijde van *Leicester*; maar de naaste was 't geval met den Amſteldamſchen Burgemeester *Boom*, die in 's Hage in *gijzeling* gezet was. Van 't geval ſpreekt WAGENAAR (53) niet; en in de *Hollandſche Reſolutie* wordt ſlechts in 't voorbijgaan ge- 5°. In hunne Vrijwaring.

(51) Vergel. IDSINGA *Staatsr.* D. II. bl. 320.
(52) *Reſol. van Holl.* 14 Sept. bl. 365.
(53) *Amſterd.* D. IV. bl. 82.

gemeld (54), dat de Regering van Amſteldam verzocht, *om eenen Secretaris van Amſterdam, in de plaats van den Burgemeester Boom, in gijzelinge alhier binnen den Hage te mogen houden*, en voords bij hare *Privilegien en Gerechtigheden* gehandhaafd te worden; doch die van *Gouda* verklaarden, dat Amſterdam gehouden was na te komen *de Sententie van den Hove, en zulks de Juſtitie te obedieren.* Dus was dit eene Juſtitiezaak. Hierop werd den 4 Oct. (55) uitgegeven eene naderhand zoogenoemde *Acte van Indemniteit voor de verſchijnende leden*, vervat in deze woorden: *dat de Staten verſtaan, dat de Gedeputeerden van de Steden ter dagvaart komende, in het reizen noch keeren, noch ook gedurende den tijd dat zij compareren, uit geenerhande oorzaken, hunl. ſtede noch hunl. in het particulier concernerende, achtervolgende de gerechtigheid van den Lande, zullen mogen worden gearreſteerd, noch ook tegens henl. geprocedeerd bij wege van executie.* En dat dit een gevolg was van 't geval met *Boom*, blijkt uit de voorafrede, dat *de Staten noodig bevonden, te doen voorzien, tot vorderinge van des gemeene Lands zaken, dat de Gedeputeerden van de Steden — ter Dagvaart — en zonderling mede uit de Stad Amſterdam, achtervolgende de gerechtigheid van den Lande, mogen komen, compareren, en wederkeeren, zonder dat zij bij wege van arreſt of executie daarin worden verhinderd;* en zij beſloten verder, *alzoo de Bur-*

ge-

(54) *Reſol. van Holl.* 6 Jul. 1588. bl. 249.
(55) Bl. 386.

gemeester Cant uit Amſterdam moest komen, van dat beſluit kennis te geven. Het zonderlingſte is, dat Gouda hierop verklaarde, dat *zij daarin niet konden toeſtemmen, tot achterdeel der gerechtigheid, hun mede naar rechten toekomende.* Ik betuige dit niet te verſtaan, of 't moest een twistzaak tusſchen Gouda en Amſteldam betroffen hebben. Hoedanige Stedelijke verſchillen in dien tijd zeervelen waren, zoodat men volgens Wagenaar (56) veelmaal raadpleegde, *om de geſchillen, onder de Steden vallende, aftedoen, zonder dat de Leden elkander konden verſtaan*, en dat nog tegen 't einde van 't jaar 1590. *de Vroedſchap van Amſterdam beſloot, de geſchillen, die de Stad tegenwoordig had met andere Steden, te verblijven aan de uitſpraak van Prinſe Maurits.* Maar waarvan niet ſchijnt gekomen te zijn.

6°. Eindelijk ſtrekte de macht der Staten zich ook toen uit tot de *Kerklijke Regeringzaken.* Zij hadden voorheen *als Volksrepreſentanten*, en dus op naam der heele Natie, de *Geestlijke Goederen*, en *Inkomſten* der vroegere Roomſche Geestlijkheid, bij 't veranderen van den Godsdienst, beheerd; dezelve aan 's Lands Schatkist getrokken, en in den boezem der Natie gebracht; hen, deels bij *ſchavergoeding*, bij *overeenkomſten* van Koop en Verkoop, of op andere manieren, uitgegeven; maar ook deels ten dienste geſchikt van de openlijke belijders der ware Christelijke Kerk. Ook hadden zij tot beſtier der overgeblevene Inkomſten eenige Ontvangers der Geestlijke Goederen, ten behoeve der Predikanten, Schoolmeesters, enz. 6°. In Kerklijke zaken.

(56) *Amſt.* D. IV. bl. 85.

Digitized by Google

enz. aangeſteld; nog andere gedeelten uitdruklijk aan de *Domeinen* gehecht (57): nu kwam nog in aanmerking de beheering *van 't Kerkenwezen.* Ik hebbe boven meermalen gezien, welke de invloed toen ter tijde ware van de Predikanten der openbare Gereformeerde Kerken, zoodat zij zelf op 't handelen over Vrede, wegens den Godsdienst, geraadpleegd wierden, en Gezanten zonden naar Eliſabeth, Koningin van Engeland, om dezelve te verzoeken, om toch vooral over geene Vrede met Spanje te handelen, dan met vooruitſtelling der Voorwaarde, dat *de ware Gereformeerde Religie, met uitſluiting van den Roomſchen Godsdienst*, hier te lande zoude mogen geoefend worden. Dit afgeloopen zijnde, kwam nu de *Kerken-ordening* ter bane. Men beſloot in Holland, tot wegneming van verſcheidene geſchillen over het Beſtier der Kerke nadere ordening te maken, en daartoe te overzien zeker *Ontwerp*, 't welk in 't jaar 1583. geraamd was, en door wie? door eenige Gemachtigden der Staten van Holland, en uit den Provincialen Raad, ten overſtaan van eenige Hoogleeraars te Leiden (58). Dit nu was geſchied gedurende de Oppermacht van Willem I. Een tweede reden van herziening was, dat onder de Landvoogdij van den Graaf van Leicester in 't jaar 1586. door de Geeſtelijken in hunne Synode eene *Kerklijke Ordonnantie* was uitgevaardigd, gelijk wij boven zagen, die,

(57) Ik heb dit breeder bewezen in mijne Aanmerkingen op 't Request der Roomſchen, *over de Geeſtelijke Goederen*, op den naam van L. P.

(58) Dit verhaalt BOR B. XXVIII. bl. 21. d. uit de *Reſol. van Holl.* 1591. 31 Jan. bl. 150.

Digitized by Google

die, wel is waar, door de Staten van Holland was bekrachtigd, doch *alleen tot wederzeggens en onder eenig beſprek en beding* (59), welk beding vooral medebracht, dat *de Staten, de Edelen* en *Stedelijke Magiſtraten* zouden blijven bij hun recht en oud gebruik, nopens het *aannemen en afzetten der Kerkendienaren en Schoolmeesteren. Dat de Staten door die Kerken-orde in hun recht en gezag niet zouden verkort worden in 't burgerlijk beſtuur: en de Kerkendienaars, Ouderlingen en Diakenen hun onderworpen zijn gelijk andere inwoners. Ook zoude die Kerkenorde niet mogen veranderd worden dan na voorgaande wettelijk verlof der Staten.*"

Thans beſloot men, den 1 Febr. 1591. met ſtilzwijgend voorbijgaan van die laatſte *Kerklijke Verordening* van 1586., waarvan geen woord bij 't Staatsbeſluit gerept wordt, om tot het herzien en opmaken der Kerkenordening aanteſtellen bij de Staten *agt Politiken* uit de Vergadering der Staten en uit de twee Hoven, benevens agt Predikanten van de oudſten en kundigſten en meest aanzienlijken onder dezelven. Onder de Politiken bevonden zich nu ook *Johan van Oldenbarneveldt*, en *Fr. Maalſon* van Enkhuizen, onder de Predikanten *Joh. Uitenbogaard* uit den Hage, en *Jac. Arminius* van Amſterdam. 't Welk ik daarom te meer aanteekene, omdat BRANDT (60) verhaalt, dat het werk der Herziening van 1583. geſchied is *op het aanraden van den Hr. Oldenbarneveldt*, maar het later voorſtel van den Advo-

(59) Zie boven D. II. bl. 116. uit BRANDT D. I. bl. 720.

(60) *Hiſt. der Reform.* D. I. bl. 771.

vokaat, ſtraks te melden, en den twist, daarbij gerezen, (ſchoon hij BOR aanhaalt) gaat de Schrijver ſtilzwijgend voorbij. Zij kwamen den 25 Februarij in 's Hage bijeen, en 't eerſte verſchil, of zaak, welke in bedenking kwam, was, bij wien eigenlijk *het Recht* te huis hoorde, om *Kerkelijke Wetten en Ordonnantien* te maken. Namelijk de Advokaat van Holland, het woord voerende van wegen den wereldlijken arm, ſtelde der Vergadering in den aanvang dit Vraagpunt voor (61): „ of men ook verſtond, dat het den Hoogen Overheden, elk in zijn land, toekwam, Kerkelijke Wetten en Ordonnantien te maken? Want, zeide hij, nademaal wij allen te gelijk hier zijn als gelastigden tot dit werk van de Staten — *regreſenterende de Hooge Overheid* van dezen lande, aan welken wij ook verſlag moeten doen volgens onzen Lastbrief; zoo zouden alle de raadplegingen ijdel en te vergeefs zijn, wanneer men niet zoude verſtaan, dat de Heeren Staten zulk gezag toekwam?" Ik zal hier kortlijk bijvoegen, op wat ſchijven de twist, die hieruit oprees, voordliep. Eenige Kerkelijken, ſtaat er, waren van gedachten, dat het maken van Kerkelijke Wetten en Ordonnantien niet der *wereldlijke* Overheden, maar den *Kerkelijken* toekwam, als zijnde eene Kerkelijke zaak (62). Hier-

(61) BOR B. XXVIII. bl. 22. a.

(62) Men begrijpt ligtlijk, hoe teeder dit punt was in een' tijd, dat de Regering van *Philips*, en zijne *Wetten over 't Religiewezen*, zoo kort geleden, waren veroordeeld, hoezeer dezelve meer gehaat waren wegens hare *ſtrengheid* en *wreedheid*, dan om hem *'t recht* zelve te betwisten.

Digitized by Google

Hiertegen beweerden de wereldlijken, dat het der Christelijke Overheden zaak was, die Wetten te maken, en haalden daartoe voorbeelden aan uit het Oude Testament. Ook dat de Prinſe van Oranje al in 't jaar 1574. met eenigen uit de Staten van Holland en Zeeland daarmede bezig was geweest; zeggende, dat de Kerkenordening in de Synode van Dordrecht geſteld, buiten 't gezag der Staten, onwettig was. Hiertegen hielden de Kerkelijken aan; dat wel de *goedkeuring*, maar niet de *aanſtelling*, de Overheid toekwam, en dat in de eerſte Christenheid de Kerke zelfs *Ordonnantien* gemaakt hadde. Waarop 't antwoord was, dat eene Christelijke Overheid niet alleen de *goedkeuring*, maar ook *de aanſtelling* toekwam, en het met de eerſte Christenheid eene andere gelegenheid was, toen er geene Christelijke Overheid was, maar zij Christenen van de Overheid vervolgd wierden, en onder 't kruis waren; daar de Kerken tegenwoordig zaten onder de beſcherming der Overheid. Men haalde daartoe vele voorbeelden aan uit Engeland, Duitschland, Denemarken, Zwitzerland, Geneve; en dat men geene redenen konde bijbrengen, waarom de Staten van Holland, die zooveel voor *de ware Christelijke Gereformeerde Religie gedaan hadden*, en hare Bedienaars beſchermden, dit zelfde recht niet zouden gebruiken. Waartegen de Kerkelijken weder hunne redenen inbrachten; doch die niet geboekt zijn. Hiermede bracht men eenige zittingen door. Tot dat eindelijk de Kerklijken zeiden, dat in allen gevalle de Overheid niets behoorde vast te ſtellen, zonder de Kerkendienaren, als Gods mond, *hierop te hooren.* Zij gaven dan hierdoor handen los. En

daar-

daarop geantwoord zijnde, dat door deze oproeping dit nu geſchiedde: zoo bleef het daarbij, en 't verſchil werd dus vereffend gerekend.

Eer ik de gevolgen hiervan opgeve, veroorlove men mij met den Heer J. MEERMAN (63) aantemerken, dat Grotius (en met hem *Barneveldt* alhier) toonen, „ hoe weinig het denk„ beeld eener afſcheiding der *Kerke* van den „ Staat, nog in *hunne* verbeelding opkwam, of „ door *hen* geoordeeld wierd, van de Vrijheid „ onafſcheidelijk te zijn." Ook twijfele ik niet met Hem, „ of de ijverigſte Voorſtanders van „ dit ſtelſel zullen volmondig toegeven, dat, in„ dien men het na 1572. in dit Gewest had in„ gevoerd, wij onherroepelijk onder het Spaan„ ſche juk waren terug gekeerd, en Roomſchen, „ zoowel als Proteſtanten, de zegeningen der „ Vrijheid, die wij ſedert ver over de twee Eeu„ wen gekend hebben, nooit zouden hebben ge„ ſmaakt." Ik pare derhalve mijne wenſchen, met die van *Meerman*, bl. 566. dat „ de Natie „ zich nooit moge gedrongen zien, aan hen, „ die deze Verandering van Staatsbeginſelen on„ der ons hebben ingevoerd, de onvoorzichtig„ heid der Proefneming te verwijten," enz. Doch ik keere tot de hoofdzaak weder!

Na de vereffening van 't geſchil, dat, en hoe der Overheid toekwam zich met *de Kerk* te bemoeien: ging men aanſtonds over tot de herziening der vroeger Kerken-ordening van 1583. Alles was vereffend den 8 Maart 1591. en werd ter goedkeuring gezonden aan de Staten van Holland. De-

(63) Aanmerkingen op H. GROOTS Vergelijkingen der Gemeenebesten, D. III. bl. 560.

Digitized by Google

Dezen zonden de nieuwgemaakte Kerken-orde aan den Hoogen en Provincialen Raad, die dezelven goedkeurden, waarop zij in Mei 1591. in den vorm van Afkondiging gebracht wierd, om aan den Volke bekend gemaakt te worden, op den naam van *Ridderſchap, Edelen en Steden — repreſenterende de Staten van den zelven Lande, — — met overleg van den Prinſe Maurits, Gouverneur — en bij advis van de Hoven* (64). — Zoo voorzichtig ging dit in zijn werk! Doch deze geraamde Kerken-orde ging niet alleszins door; het haperde zoo aan de zijde der Staten als die der Geestlijkheid. Eenige Steden namelijk meenden, dat deze Kerken-orde in vele opzichte aan de Kerken te veel toegaf; en vele Predikanten oordeelden op de Synoden, dat hun en hunne Kerken te weinig gelaten was, 't welk zelfs bij ſommigen zoo verre ging (65), dat zij de Predikanten, die daarover geſtaan hadden, wilden *gecenſureerd* hebben. BOR voegt er bij, dat *de Hr. Advokaat van Holland*, oordeelende, dat het aannemen en afkondigen dezer Kerkenordening aan de Regering en aan de Kerke groote gerustheid zoude aanbrengen, ſedert dien tijd de Steden, die zwarigheid maakten, daartoe nog trachtte te bewegen. Maar het bleef er bij. De Steden, die het tegenhielden, waren Delft, Gouda, Rotterdam, Hoorn en Medenblik. Volgens *Brandt* evenwel werd den Overheden *daarin meer gezags toegeſchreven, dan in eenige Ordonnantien, te voren bij de Kerkelijken geſteld;*

(64) *Reſol. van Holl.* 1591. bl. 33. en BOR B. XXVIII. bl. 22. c. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 452.

(65) BOR bl. 25. b.

ſteld (66); 't welk zeerwel ſtrookt met den geest van den tijd, en 't meer gevestigd gezag der Staten, die ook dit zelfde jaar, den 12 Maart verboden, dat geene jonge lieden uit Holland zich naar de Spaanſche Academien van Leuven, Douaij en Dolen zouden begeven (67), en den 3 Mei het zoogenoemde *Staten-Collegie*, of de inſtelling van een Collegie te Leiden, tot voorſtand van den Godsdienst, en tot aankweeking van eenige Studenten in de Godgeleerdheid verordenden (68). Zie daar dit teedere Stuk, naar mijn beste licht, zonder de minste partijdigheid, daar ik alleen waarheid zoek, voorgedragen. Hoe men omtrent die Kerkenordening in 't vervolg, en wel in de jaren 1615—1618. op verſchillende wijze gedacht hebbe, en hoe vooral vele Contraremonſtranten op *Barneveldt* gebeten waren, als of hij het Kerkelijk gezag hiermede te na gekomen ware, verhaalt ons WAGENAAR (69).

7°. In de Hoven van Juſtitie.

Maar beſchouwen wij ook de Staten, ten aanzien van de *Hoven van Juſtitie*. Uit al het voren aangehaalde, van onder de Graaflijke tijden, en ook daarna onder Willem I. en Leicester, waren *de Hoven*, of eigenlijk alleen de *Provinciale Raad*, anders *het Hof van Juſtitie* (70), ook gelast, en, als de oorſpronglijke Graaflijke *Po-*

(66) BRANDT *Hiſt. der Reform.* D. I. bl. 772. Het hoofdzakelijke daarvan lezen wij bij WAGEN. D. VIII. bl. 362.

(67) BOR B. XXVII. bl. 19. *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 223.

(68) *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 438. D. VI. bl. 597.

(69) Zie Hem, D. X. bl. 87, 115, 170, 249. VAN WYN op WAGEN. D. X. bl. 56.

(70) De *Hooge Raad* is van later inſtelling.

Digitized by Google

Politie-Raad, bevoegd, om de dingen, die tot de *Politie* en *Burgerlijke Zaken* behoorden, waartenemen. Hiervan zagen wij boven nog de overblijffelen in het vragen van hun goeddunken door de *Staten* zelve, en in 't uitvaardigen *van Wetten* met den *Gouverneur* van Holland, zonder de Staten. Ook golden geene opſtellingen van Belastingen, die niet bij het *Hof van Holland* in *de Memorialen* ingeſchreven waren. Thans kwamen er van tijd tot tijd zoodanige nieuwe Verordeningen, die de *macht van 't Hof* in meer dan een opzicht, zelfs in rechterlijke zaken, min of meer beſnoeiden, en die macht of in den boezem van de Staten, of van de Gecommitteerde Raden, of van de Stedelijke Magiſtraten overbrachten, of aan dezelven gezamenlijk mededeelden. Zelfs nog in 't jaar 1573. vermeende 't Hof, dat Willem I. *zijne Wetten en Plakaten* door 't Kanaal van 't Hof, ten minsten niet zonder *Attache* van den Hove, konde uitvaardigen. (Zie D. I. bl. 73.) Zonder mij het onderzoek van 't minder of meerder wettige (71) van alle de

(71) Wanneer ik ſpreek van 't min of meer wettige van der Staten Beſluiten, zoo redeneer ik niet met ſommigen aldus: *de Staten waren de Souverein*; mitsdien konden zij *alles* als Souverein beſluiten, en de beſluiten wettig nemen. Hoedanig redenbeleid dikwils naderhand bedrieglijke uitkomst gaf. Een Souverein kan niet altijd alles doen wat hij wil. Ik beſchouw het *min of meer wettige* van den kant der *verplichtingen*, waaronder ook de Staten, *met de geheele Natie*, lag, om zoodanige Rechten, Privilegien, Vrijheden, Gebruiken, welke bij voordduring der Maatſchappij aan bijzondere perſoonen, waardigheden, rangen, Steden, dorpen, of lighamen, bij bedingen, grondwettig, of *jure perfecto*,

de toen genomen Beſluiten te veroorloven, zal ik alleen eenige daadzaken naar de tijdorde opgeven. De Staten van Holland beſloten den 11 Maart 1589. (72), dat de rechterlijke oordeelvelling over *buitengewone* misdrijven, gelijk *verraderijen*, *muiterijen*, *oproerigheden*, *mishandelingen van 's Lands oorlogstoebereidſelen*, *mondkosten*, *valſche Munten*, van wegen 't gemeene Land, zal geſchieden bij *de Gecommitteerde Raden van de Staten.* De grond van dit beſluit was, dat, bij gelegenheid van eenige gevangenen, die den dienst des Lands verlatende naar den vijand waren overgeloopen, in de Vergadering verſchil gerezen was, *of bij* DE STATEN *daarin judicature gebruikt*, *dan of de zake de ordinaris* JUSTITIE *zal bevolen worden*; en, dewijl daarover *zulk kort recht* niet geſchiedde, als de zaak en

toekwamen, en die vooral bij *de Unie* van Utrecht onder het algemeene beding §. 1. bekrachtigd waren, om dezen niet bij enkele Staatsbeſluiten, en zonder toeſtemming van den belanghebbenden, of, zoo 's Lands nood het volſtrekt eischte, niet zonder ſchâvergoeding, te mogen wegnemen, te ontnemen, of te doen ſlapen. De langzame overgang van de Souvereiniteit van de vorige Vorsten op *de Staten*, als 's Volks repreſentanten, bracht niet mede eene *zoodanige volſtrekte Oppermacht*, maar eene aan de bezworen Voorrechten en Privilegien verbonden Oppermacht. Men neme ten voorbeelde, het voorrecht eens burgers, van niet dan voor zijn' gewonen Rechter te kunnen beroepen worden zonder uitzonderingen, als een zoodanig Recht! En de Staten beſloten eens, dit Voorrecht te vernietigen! Als dan kwam de vraag, in hoe verre zoude dat beſluit voor *wettig* of *onwettig* moeten gehouden worden? Ik wil hier uit echter geen beſluit trekken tot al het gene in den tekst nu volgen zal.

(72) *Reſol. van Holl.* h. d.

en 's Lands welzijn wel vorderden: zoo namen de Staten dit beſluit, en *delegeerden daartoe de Gecommitteerde Raden*, maar veroorloofden hun vooraf *het advis der Staten* intenemen, wanneer zij op dien tijd bijeen waren.

Men ziet hier duidelijk eene nieuwe Verordening, die aan het Hof onttrok, of ten minsten twijfelachtig maakte het oordeel van zulke misdaden, die men voorheen *cas royaux* of *buitengewone gevallen* genoemd heeft. Hetzelve tot een *punt van Beſchrijving* gemaakt zijnde, was, volgens de orde der Regering, Staatsgewijs beſloten. En dit als een middenweg aangenomen tusſchen de *judicature* der Staten zelf, en tusſchen 's Hofs *ordinaire Juſtitie.* En wat konde het Hof hiertegen doen? 't Beſluit lag er, en ging door.

Den 9 Nov. 1589. kwam er een tweede geval (73). Op klacht der Pachters in de Steden waren zulken, die de Accijſen verkort hadden, in geldboeten verwezen; dezen beriepen zich op *'t Hof van Holland;* en die zaken bleven daar ſleepende, tot verachtering van 's Lands middelen, van de heffinge, en ſtrafvordering; nu overwogen de Staten, *of gedurende den oorlog* zulke orde niet zal mogen worden onderhouden, — dat *alle ſententien van Schepenen* — uit zake van *Accijſen* en *Inkomſten*, reeds gegeven en voortaan te geven, hun uitvoer zullen hebben, niettegenſtaande *het Beroep* —. Men zoude dit beſloten hebben, maar men wilde er eerst de Steden op hooren, om *met meerder kennis en gezag* daarin voort te varen. Het beſluit viel echter

(73) *Reſol. van Holl.* 9 Nov. bl. 718, 719.

ter reeds toen (74), *op het behagen van hunne principalen, dat van nu voortaan gedurende den oorlog, of voor* EENIGE *jaren, de Steden van Holland zullen worden geprivilegeerd, dat zulke Vonnisſen zullen worden uitgevoerd, onder cautie de reſtituendo*, niettegenſtaande *beroep, verbod* of *opſchorting* (*appellatie, inhibitie*, of *ſurcheance*). Dit *welbehagen* gekomen zijnde, viel het Beſluit aldus, den 17 Jan. 1590. met bevel, om zoo den *Hoogen* als *Provincialen Raad* daarvan te verwittigen. De grond van 't Beſluit was, als voren, de dienst van 't land, bevordering der gemeene middelen, en Steden-accijſen, *bij proviſie en tot nader, en onverminderd het recht der Hoven.* Welke bijvoeging, *onverminderd het recht*, in alle gevallen, tijden, en perſoonen, een gewoon behoedmiddel (*clauſule*) was, waarmede dikwils groote veranderingen gepaard gingen of verſchoond wierden, of ook nog wel gepaard gaan.

Een ander, niet minder gewichtig Beſluit, 't welk de Hoven veelligt de handen bond *in-* en de Stedelijke Magiſtraten in zeker opzicht veel vooruit gaf *op* het Politiek beſtier hunner Steden en Burgerijen, werd bij de Staten genomen den 10 Sept. 1591 (76). Op *den kant* worden er drie hoofdzaken van opgeteekend, de eerſte was, *aangaande het reſort van de Sententien van de Gerechten der Steden in criminele zaken.* De tweede, de *Executie van de Accijſen der Steden.* De

(74) *Reſol. van Holl.* bl. 745. den 9 Nov.
(75) Ibid. 1590. 4 Jan. bl. 5.
(76) Ibid. 1591. bl. 70. *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 1062.

De derde, en wel de voornaamſte, *dat tegen* DE STEDEN *bij den Hoogen en Provincialen Raade geene proviſien zullen worden verleend, zonder henl. eerſt de Request bij partijen overgeleverd, en hare onderrechtinge verſtaan te hebben.* Zeermerkwaardig is het Beſluit: want behalve 't Stuk 1°. van *Criminele Procedures*, waarvan ſtraks; en 2°: onbelemmerde *Executien* van Pachters en *Collecteurs* in de Steden, in 't welk alles den Hoven iets ſchijnt onttrokken te worden, beſloten de Staten, op het 3de, *dat bij den Hoogen en Provincialen Rade tegens de Steden geene proviſie zal werden verleend, zonder alvorens de Requeste van partije aan de Steden gezonden te hebben, ten einde zij binnen zekeren korten tijd den Raad mogen onderrechten wat van de gelegenheid van de zaak is, om in het verleenen van de verzochte proviſie daarop gelet, en gedaan te mogen worden naar behooren.* En dit alles met dat gevolg, *dat de Proviſien, tegens deze Ordonnantie verleend, gehouden werden voor nul, en dat niemand gehouden zal wezen te gehoorzamen of in rechte te verſchijnen.* De grond van dit Beſluit waren klachten der Steden over 't verleenen van *Proviſien* door de Hoven, *tegen de Privilegien* en Gebruiken, en tot vermindering van 't gezag in de Steden. Men merke hier wel op, dat, als er geſproken wordt van *Steden*, en van *Proviſien tegen de Steden*, en *'t Request aan de Steden te zenden*, zulks in den Staatſtijl zeggen wil, *aan de Magiſtraten en Regenten dier Steden;* en 't gevolg daarvan was, dat de burgers, groot of klein, rijk of arm, zich aan het Hof over zijnen Stedelijken Magiſtraat meenende te moeten beklagen, nu voortaan geen gehoor

bij 't Hof konden verkrijgen of eenige voorziening erlangen, voordat het Hof zulk *Request* des burgers eerst aan den *Magiſtraat* van den verongelijkten of klagenden burger had terug gezonden, die daardoor in 't zelfde lighaam wel eens zijne *partij* en zijne *rechters* ontmoette, die hunne tegenbedenking of verantwoording aan 't Hof zonden bij beſloten brief; en welke verantwoording veelmalen gepaard ging met verklaring, dat zulks een *Stedelijk* of *huishoudelijk* verſchil was, (*mere domeſticq*) met min of meer ernstig verzoek van den Magiſtraat, om den klager niet te ontvangen, maar hem aan zijnen Stedelijken *rechter* of *regent* terug te wijzen, ſomwijlen met ſterke aantuiging, van anders door hunne *Vroedſchap* de zaak te zullen brengen ter tafel *der Staten*, indien het Hof de Stad niet aan de hand ging. Of ik bedrieg mij, of dit Beſluit heeft door de algemeenheid der bewoording in 't vervolg zeerveel invloed gehad op de Stedelijke Regeringen en op haar gezag, betreklijk hare Burgerij, en is in zijne gevolgen, of liefst in zijne misbruiken, niet vrij te pleiten van eenen zoogenoemden geest van *Ariſtocratie*, in een' kwaden zin genomen (77). Maar ook het gezag der

ſtem-

(77) Men gevoelt gemaklijk, hoe hierdoor het zoogenoemde *Recht van Politike Uitzetting* bekrachtigd werd. Wat hierover van wederzijden geſchreven is, weten deskundigen genoegzaam. Maar ſedert het jaar 1795. heeft het *Hof van Holland*, bij zijne *Memorie*, rakende *het removeren van Kerkelijke Ministers*, zich daarover breeder uitgelaten. Zij merken daarbij aan, *dat deze zoogenaamde Politike Uitzettingen haren eerſten oorſprong ſchijnen verſchuldigd te zijn geweest aan de noodzaaklijkheid der tijden, bij het ontworſtelen van het juk der*

Graaf-

ſtemmende Steden in de Staatsvergadering groeide er door aan, en dat van 't Hof verloor er bij; het welke anders onder de *Graaflijke* Regering, en lang daarna, zonder aanzien van perſoonen, de Stedelijke Magiſtraten, ook geheele Rechtbanken, voor zich ter verandwoording riep op aanklachte van enkele burgers. Het welk met vele voorbeelden kon opgehelderd worden. Daarenboven was den 29 Jan. 1591. beſloten, dat de Steden (dat is, de Magiſtraten) niet in *rechten* zouden mogen betrokken worden, ter oorzake van het *verloop van Jaarrenten*, op *de Steden* ſtaande, gevallen ſedert 1572 tot 1576. voor de Gentſche Bevrediging; op grond, dat die *Renten* aan 't land vervallen waren, en de Steden daarvan den Staten voldaan hadden, met bevel aan *de twee Hoven* en alle Gerechten, om zich dezes oordeels niet te onderwinden; en dit zoude men

Graaflijke Regering; en ook de aanſchrijving door Prins Willem I. aan de Magiſtraten der Steden — midsgaders de vroegſte Staats-Reſolutien, waarbij dezelve magt der Magiſtraten is gecorroboreerd, notoirlijk hare betrekking hebben op de toenmalige ſpeciale tijdsomſtandigheden: — dat het ook eene bekende zaak is, dat bij vervolg van tijd, de Magiſtraten der Steden, en bijzonder der ſtemmende Steden, zich ſomwijlen van deze Politike manier van procederen hebben bediend, en op de ſucceſſive exempelen daarvan, zelfs in kalme en bedaarde tijden zijn voorgevallen, dezelve Magiſtraten daarin virtualiter zijn gemaintineerd, onverminderd nogtans het recht der genen, welke dit lot mogt zijn te beurt gevallen, om zich met hunne klachten deswegens aan de Vergadering der Staten te addreſſeren: nogtans oordeelen zij thans, dat *die macht* in de tegenwoordige geſteldheid van zaken is *onnoodig en onbeſtaanbaar met de Souvereiniteit des geheelen Volks.* Zie dit in de *N. Nederl. Jaarb.* 1795. bl. 6710—6713.

men door twee Gelastigden den Rade Provinciaal aandienen.

Wat betreft het verbod, aan 't Hof gedaan, van tusſchenkomst in *extraordinare criminele Proceduren* voor de Stedelijke Gerechten: de Hr. H. DE GROOT, in zijne *Verantwoording*, H. XII. bl. 130. beſchouwde dit als een Hollandsch recht, van alle *oude tijden* in Holland vastgehouden; maar *alzoo* na den oorlog *de Collegien van Judicature* tegen die *oude Coſtume* begonden te doen, werd, volgens hem, door de Staten in 't jaar 1591. op het aanhouden van *Amſteldam*, genomen een Staatsbeſluit, waarbij verſtaan is, *dat die van den Hoogen en Provincialen Rade — geene proviſien zullen verleenen, op verzoek van eenige perſoonen, tegen welken criminelijk extraordinaris en op hunne confeſſie zal wezen geprocedeerd; maar zullen de gewezen ſententien — werden geëxecuteert, zonder dat eenige appellatie, reformatie, of provocatie daartegens zal worden toegelaten* (78). Hij erkent, dat ook toen ten tijde de Hoven tegens die Coſtume hebben willen vasthouden, dat zij niet alleen *reformatie*, maar ook *appel* mochten verleenen tegens Vonniſſen, gewezen op *extraordinare proceduren*, ja zelfs zeiden, *die Reſolutie niet te kunnen obedieren.* Maar dat de Staten daarop ten antwoord ſchreven, dat *de voorſeide Reſolutie met goede kennisſe van zaken, en op een expres poinct van beſchrijvinge — na volkomen deliberatien was genomen. Waarom hun Ed. Mog. ver-*

(78) Men zie 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 1062. den 10 Sept. 1591. bevestigd den 17 Jul. 1613. om reden, dat de oorlog geëindigd was.

Digitized by Google

verhoopten, dat de Collegien van Judicature zonder zwarigheid hen daarna zouden hebben gereguleerd. En zoo verre zij daarin vorder zwarigheid zouden maken, dat zij de redenen bij geſchrifte zouden overzenden, om bij de Heeren Staten daarop gelet te worden naar behooren. En dat zij NB. zich middelertijd naar de voorſchreven Reſolutie zouden hebben te reguleren, totdat anders daarna zoude wezen voorzien en geordonneert. Waarop zekere *Deductie* bij den Preſident en Raden van den Hoogen Raad zijnde ingezonden, zoo was den Heeren van den Hoogen Raad *belast, zich in alles naar de voornoemde Reſolutie te reguleren.*" Dus verre *de Groot!* Doch daargelaten het Vertoog van den Hoogen Raad, en 't geen vroeger en later daarover te doen geweest is, zoodat Ingezetenen van Steden bij *extraordinare Proceduren* zich niet vermogten bij een hooger Gerechtshof te vervoegen, maar onmiddelijk zich tot den Souverein moesten wenden, (want deze weg kon toch niet afgeſneden worden, ſchoon met bepalingen omheind,) merk ik alleen aan, dat de Stad *Amſteldam*, die dit voorſtelde, zich enkel beriep op *eene oude couſtume;* en dus is die *oude Couſtume* door deze Verordening van 1591. in eene *Staats-* of *Landwet* veranderd. De grond zelve wordt in 't Staatsbeſluit van den 10 Sept. 1591. gelegd in de klachten van *verſcheiden Steden, dat tegens Privilegien en Gebruiken, en tot diminutie van de authoriteit van dezelven de Hoven onderſtaan, door hare proviſien en ordonnantien te beletten de executie van de Criminele Sententien.*

Voords dient hierbij nog aangemerkt, dat het omtrent dezen tijd geweest is, dat de Staten van

Holland, bijzonder in *Octrooien* en *Giſtbrieven*, zich begonden te bedienen van de uitdrukking, alleen den Souvereinen eigen, dat zij dit deden; *uit onzer regter wetenſchap, volkomen magt en autoriteit*, of diergelijk, zoo als dit voorkomt in 't Octrooi tot bedijking in Texel den 10 Jan. 1591. en 't Octrooi aan den Haag, tot de aanſtelling van een' derden Burgemeester, den 21 Jan. 1591. 't welk ik niet wete, of vroeger voorkomt (79). Waarvoor in later tijd, bij voorbeeld, in 't Octrooi eener Vroedſchap van 24 perſoonen, te Rotterdam den 25 Sept. 1615. gezet wierd (80): *uit onze rechter wetenſchap, volkomen Macht en* SOUVEREINE *autoriteit.* Ook leest men in de Ordonnantie, op de *promotien* in de Leidſche Hooge School, den 1 – 12 Sept. 1592. (81), dat de Curateuren dat deden *onder 't behagen van de Ridderſchap, Edelen en Steden*, REPRESENTERENDE *de Staten 's Lands van Holland en Westfriesland, als de* SOUVEREINITEIT IN HANDEN *hebbende.*

8°. Gecommitteerde Raden.

Wat het Collegie, of *Collegien van Gecommitteerde Raden* betreft! Voor derzelver vaste aanſtelling in 't jaar 1590. had er reeds een zeker *Raadslighaam* zijn aanwezen gehad. Immers voor den dood van Willem I. was er zekere *Finantieraad* verordend. Men noemde dien toen *Gecommitteerden van zijne Princelijke Excellentie en van de Staten van Holland, ter Finantie van Holland* (82). Na zijn overlijden had hetzel-

(79) *Reſol. van Holl.* 1591. bl. 88. en bl. 117.
(80) LOIS *Beſchr. van Rotterd.* bl. 374.
(81) *Reſol. van Holl.* 1592. bl. 70.
(82) Ibid. 17 en 20 Maart 1581.

Digitized by Google

zelve, zonder bij- of voorvoeging, *van zijne Princelijke Excellentie*, zijnen naam en werkzaamheid, als een *Finantieraad* blijven behouden; maar de Staten, zoo als de Heer SLINGELAND (83) denkt, van meening zijnde, om geen *eminent hoofd* weder aantenemen, hadden eene nieuwe *Inſtructie* of *Bevelſchrift* vervaardigd, om aan zulken Raad overtedragen *het ſtuur van de Regering;* maar genoodzaakt zijnde, van dat plan af te zien, had dat *Collegie* en zijne *Inſtructie gefluctueerd.* Men weet dus weinig van zijne werkzaamheden; maar de onuitgegeven *bevelen*, die ik in de *Bijlagen* plaatze (84), gezonden aan *Pieter Adriaansze van der Werff*, om zitting in dat Collegie te komen nemen, hoezeer hij weigerde, leeren toch, dat hetzelve een tijdelijk aanwezen gehad heeft, en uit 9 leden moest beſtaan. Evenwel vind ik niet, dat hetzelve doorging; integendeel was er in 't jaar 1586. nog *een poinct van Beſchrijvingh, nopende de inſtellinge van de Collegien van de Gedeputeerden of Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollandt, ſoo in 't Zuyder als Noorderquartier, tot directie ende beleyt van de ſaecken van den Lande, ende het arreſteren van de Inſtructie voor deſelve*, en men beſloot toen (85), dat, „ overmids die van 't Noorderkwartier hierop nog niet gelast waren, die Steden daarop nog eens beſchreven zouden worden, om

(83) *Staatk. Geſchr.* D. I. bl. 120.

(84) Zie Bijlagen 19, 30 Sept. 2 Oct. 27 Dec. 1585. N°. I, II, III, IV. en 't voorloopig Beſluit op zulk *Collegie*, den 26 Aug. 1586. N°. V.

(85) *Reſol. van Holl.* 1586. 26 Aug.—11 Oct. bl. 344.

om hunne Afgevaardigden *met volkomen last* te zenden; en middelertijd zoude men, *bij vorme van Proviſie*, (doordien ook de Ordonnantie op *de Vergadering* der Staten (86) nog niet volledig was doorgegaan,) in 't Zuiderkwartier van Holland, *eenige leden nodelijk moeten committeren, om te continueren de correspondentie met zijne Excellentie* (Leicester) *en den Raad van State, om de Steden van Holland van alle voorkomende zaken, 's Lands toeſtand betreffende, te adviſeren, de Edelen en Steden, des noods, te beſchrijven, de betaling der Conſenten, zijne Excellentie beloofd, te vorderen*" enz. 't Welk dan ook geſchiedde, en werden daartoe 7 leden benoemd, waarvan eenigen, met name *Johan Pauli, A. van Berkenrode*, in het laatſte van 1586. den Eed gedaan hebben, doch in diervoege, dat zij gehoord en voldaan zouden worden op de zwarigheden, door hun te maken, op de *Inſtructie*, alvorens zij zoude doorgaan (87). Dit duurde nog (88) voord, en men ſtelde den 15 April 1588. eindelijk den Hr. *Francois Vranck*, Penſionaris van Gouda, aan tot *Advokaat van dat Collegie*, bl. 124. en traden velen al in bediening en werkzaamheid (89). Doch de vastigheid van 't *Collegie* kreeg in 't jaar 1590. eerst zijn beſlag, en werd door 't veranderen der *Inſtructie* meer een *Raad*, of *Raadslighaam* der *Staten*, meest geſchikt *tot beheer der Geldmiddelen*, tot verrichting van *loopende zaken*, en ge-

(86) Zie boven, D. II. bl. 43.
(87) *Reſol. van Holl.* 1586. 6 Nov. bl. 488.
(88) Ibid. 1588. 10 Maart bl. 80, 81.
(89) Ibid. 1588. bl. 130, 131, 132, 136.

Digitized by Google

geheel *afhanglijk* van de Staten. Waarvan hierna.

Op deze manier dan werd *het Souverein gezag* der Staten van Holland, na Leicesters tijd, op vaster voeten gezet; en zijn dezelven dit meest verſchuldigd geweest aan den ijver en werkzame pogingen van hunnen Advokaat *Oldenbarneveldt*, die niets onbeproefd liet, om het *gezag* en *'t credit* der Heeren Staten te vergrooten; gelijk hij zelf getuigt (90). Hoe verre nu dit alles zij verricht geworden, met of zonder bijeenroeping van *de kleine Steden*, durf ik niet bepalen. Men vindt hiervan geen voldoend beſcheid. Alleen vind ik, dat aanſtonds na de bekendmaking, dat Leicester zijn bewind had nedergelegd, de *Staten* ook mede *de kleine Steden* beſchreven, den 4 April 1588 (91). Doch dit was toen eene zoodanige buitengewone geſteldheid van zaken, dat den 6 April ook beſloten wierd, 1°. *de Predikanten in de Vergadering te doen compareren, ende deſelve voortehouden 't gene met hare Majeſteyt van Engelandt is gehandelt*, en 2°. *Gecommitteerden uyt de Hoven van Juſtitie mede in de voornoemde Vergadering te compareren.* Waaruit geen beſluit tot het vervolg te maken is; behalve dat ook niet ſtaat uitgedrukt, tot *wat einde*, en welke *kleine* Steden er geroepen wierden.

(90) *Remonſtrantie* van *Oldenbarneveldt*, bl. 201, 230, 235.

(91) *Reſol. van Holl.* 4 April bl. 102. *Is gereſolveert, dat de kleyne Steden mede ſullen beſchreven worden, om op Sondagh toekomende, des avonds in de Herberge, mede alhier in den Hage te compareren op de Poincten van beſchryvinge.*

den. Alleen vind ik op den 11 April, dat, daar er over den *Vredehandel* en het *Plakaat op de Algemeene Regering* dien dag nog gehandeld is, onder de PRESENTE LEDEN geſteld worden niet enkel *de Gedeputeerden van de Steden, die voren vergadert zyn geweest*, maar ook: *van de kleyne Steden Heusden::: Woerden::: Oudewater::: Naerden::: Weesp, Hendrich Arents Loef, Burgemeeſter, ende Klaes Dircks, Raedt.* 't Welk mij vermoeden baart, dat er behalve *Weesp* geene andere der vier kleine Steden, *Heusden* enz. eenige Afgevaardigden zullen gezonden hebben. Doch ook dezen bleven den 13 April weg, uitwijzens de aanteekening, bl. 119. — *Preſenten deſelve van de andere Steden, uytgeſondert de kleyne Steden.*

9°. In den Stadhouder.

Maar hoe nu eindelijk met den *Stadhouder*. Ik heb dit Stuk, om meer dan eene reden, voor 't laatst geſpaard. Zoo ergens, heeft hierover in latere tijden een zulke onbegrijplijke verſcheidenheid van oordeel plaats, dat zelfs de beste Schrijvers het niet eens zijn, of de macht en 't gezag des Stadhouders, in die jaren na Leicester, *vergroot* of *verkleind*, *uitgebreid* of *ingepalmd* is! Ik beroep mij op de tegenſtelling der wankelende gevoelens van twee onzer beste Schrijvers, WAGENAAR en SLINGELAND, den een Hiſtorie- en den anderen Staatkundigen. SLINGELAND zegt (92), dat in dien tijd *de complaiſance voor een' Stadhouder zeerverre ging*, en dat een zoo *ſchrander Minister als Oldenbarneveldt weinig voorzag, de gevolgen van Prins Maurits minder afhanklijk te maken dan zijne Voorzaten*,

(92) D. I. bl. 127.

ten (93), *in de exercitie van zijn ambt; gevolgen, welken dien Minister 25 jaren daarna duur ſtonden.* Hier tegens zegt Hij, (bl. 126.) dat bij de *Inſtructie* aan Maurits toegevoegd wordende *een Raad, met welken*, of *met advis en ten overſtaan van welken*, hij zoude verrichten *alle de zaken van den Oorlog en van de Politie, dit geene geringe* BEPALING *was van de autoriteit van den Stadhouder.* Dit ſchijnt niet te ſtroken, dan voor zooverre men het eerſte brenge tot het gebeurde van 1584. en 1585. en het laatſte tot den tijd na Leicesters bewind, toen men meer en meer 't Statenbewind hooger optrok. Maar hieromtrent zegt WAGENAAR (94), met zoovele woorden, van dien zelfden Raad: „De zaken van Regering ſtonden nu aan het *Collegie van Gecommitteerde* RADEN NEVENS *zijne Doorluchtigheid*; 't welk *zeerveel toebracht tot* VERMEERDERING *van 's Prinſen aanzien in Holland.*" Slingeland voegt er bij, dat die *bepaling veel kwaad had*

(93) Den Heer VAN SLINGELAND is hier iets menſchelijks bejegend, als hij zegt, dat *Oldenbarneveldt* Prins Maurits *minder afhanglijk* maakte dan *zijne Voorzaten.* Welke waren die *Voorzaten?* die had hij niet. De Stadhouders *onder de Graven* kunnen hier niet te pas komen. En wat *Willem I.* betreft; dees was zelf *Souverein* tot zijnen dood toe. En hoe *onder Leicester?* Dit is boven getoond! Maurits had zijne *Commiſſie* van Leicester, ten minſten bij vernieuwing, (D. II. bl. 45—60.) en *de Staten van Holland* wilden wel de *bevelen van Maurits*, die hij van *Leicester* ontving, gehoorzamen, maar niet regelrecht zich aan Leicesters bevel onderwerpen. Hoe verre in 't vervolg het meerdere of mindere Onafhanglijke hebbe plaats gegrepen, zal een oordeelkundig lezer uit het volgende zelf opmaken.

(94) D. VIII. bl. 338.

had kunnen voorkomen, zoo die Raad had langer blijven ſubſiſteren als tot in Januarij van 1593., *wanneer ze afgeſchaft wierd, of ingeſmolten in het Collegie van de Gecommitteerde Raden, zonder echter dat hetzelve Collegie op de bovenſtaande wijze geadjungeerd wierd aan den Stadhouder.* WAGENAAR zegt ook, *dat dit Collegie naderhand met dat van Gecommitteerde Raden der Staten is vereenigd geworden.* Hier nevens zegt Hij elders, bl. 334. *dat men Prinſe Maurits de waardigheid van Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal van verſcheiden Gewesten opdroeg, en hem plaatſte aan 't hoofd van den Raad van Staat, die, onder Leicester, 't hoog bewind over de algemeene Regering plagt te hebben.* En dit deed men, zegt hij, *opdat de Gemeente, gewoon, 's Lands hooge Regering te zien in hadden van eenen Vorst, die 't ontzag derzelve wist te bewaren, en de liefde der Landzaten te verwekken tot 's Lands best, een voorwerp van* ACHTING *voor 't gezicht mogt hebben.* ('t Was dan meer *achting* en *aanzien* dan *macht* bij Wagenaar; en minder *afhanglijkheid* bij Slingeland.) Doch die laatſte woorden van den Hiſtorieſchrijver zeggen of niets of te veel. En ik twijfele, of men dit niet in eenen voor de eer der Staten kwaden zin zoude kunnen opnemen, als of de Staten, de opperſte macht meer en meer aan zich trekkende, door die aanſtelling alleen bedoelden, om de Gemeenten zand in de oogen te werpen, of het Volk, gelijk men zegt, een rad voor de oogen te draaien. Doch ik zoude niet gaarne zulke gevolgen voor mijne rekening willen nemen. Straks laat de Heer *Wagenaar* er op volgen: *zulke treflijke Ambten zetten den Prin-*

Prinſe groot AANZIEN *bij, ſchoon Prins Willem, zijn Vader — boven hem uitgeſteken had — en men den Landvoogd Leicester ook meer gezags had opgedragen.* MAAR *'t gene het Stadhouderſchap aan* GEZAG VERLOREN HAD, *had het gewonnen, aan gunst der Gemeente. Eerambten en vergiffenis kwamen van den Stadhouder: lasten en ſchattingen van de Staten, die daarenboven nog de wijt kregen van de tegenſpoeden, terwijl de eer der overwinningen den Kapitein-Generaal opgedragen werd. De luister en roem der Opperſte Macht vertoonden zich dus meest in den Stadhouder. De Staten droegen er echter den naam van, en hielden den klem derzelve, doorgaans, in handen.* In alle deze woorden, (met voorbijgang van den ſchijn van iets haatlijks, 't welk misſchien hieruit gehaald kon worden,) zijn zeker vele waarheden bevat; maar ook, welk eene dubbing, onzekerheid en verſcheidenheid van denkbeelden ontmoet men hier! *Aanzien* en *gezag*, (dat is, invloed) en *macht*, (dat is, recht) worden hier dikwils verward. En men kan er naaulijks uit zien, of men aan *Maurits*, na den tijd van Leicester, *meerder* of *minder* macht en recht toekende. Van waar nu die verſcheidenheid? Ik antwoorde: 1°. omdat men de denkbeelden van latere en vroegere tijden nopens de Stadhouders met elkander vermengd heeft. 2°. Omdat men de ware geſteldheid en Vorm der Regering, en de opgevolgde veranderingen niet genoeg onderſcheiden heeft. 3°. De verſchillende Ambtsbedieningen van Maurits, na Leicesters vertrek, hare uitgebreidheid, gezag, klem, betrekkingen, en nadere bepalingen niet behoorlijk onderkend; en 4°. omdat men in later tijd

vele bijkomende *Ambten* en *Waardigheden*, die de volgende Stadhouders er bij bekleedden, gelijk *Bewindhebber der O. I. en W. I. Compagnien*, *Houtvester*, enz. die buiten 't *Stadhouderſchap* waren, met de eigenlijke Posten van *Stadhouder Kapitein en Admiraal* als in een geſmolten en vermengd heeft; waaruit dan geboren is het zeggen van velen, dat *de latere Stadhouders* meer macht hebben gehad dan *de vroegeren*, in plaatze van te zeggen, dat *de vroegere* meerder macht, gezag, en klem hadden, maar *de latere* meerdere *Ambten* en *Waardigheden*, en daardoor ook grooteren invloed in andere zaken daarbij bekomen hebben.

Ik zal dan naar mijn licht die gebreken trachten te vergoeden, en daartoe onderſcheidenlijk ſpreken van Maurits *gezag*, *macht* en *recht*, betreklijk de *bondgenooten*, en betreklijk de *Staten van Holland*. En dit kan ik te gevoeglijker doen, omdat uit het bovengezegde blijkbaar genoeg is, dat de invloed *van Holland*, en bijzonder van *den Advokaat van Barneveldt* in die tijden zoo groot was, dat in de algemeene betrekkingen er genoegzaam niets was, 't welk niet uit Holland voordkwam.

Maurits Ambten, in 't gemeen.

Beſchouwen wij dan Maurits 1°. als Medelid van den *Raad van Staat*, of van 't geheele Staatsbewind.

2°. Als Hoofd en Opperbeſtierder van de zaken van Oorlog te water, in hoedanigheid van Admiraal over 't ganſche Zeewezen der Bondgenoten.

3°. Als Stadhouder of Gouverneur van vijf Provincien uit de toen beſtaande *zes* Bondgenoten. Want *Groninge* was er buiten, tot 1594.

4°. Als

4°. Als afzonderlijk *Gouverneur* van Holland, in 't *Politike*, en als *Kapitein-Generaal* over *het Militaire*, en de Hollandſche Krijgsbenden. En dit alles in verbinding met de Macht der Staten van Holland, zoo als die door hun wettig *geoefend* werd, en ook door hunnen invloed elders werkte. Ik ga hier voorbij de leer van ſommigen; dat bij *de Unie* de *Stadhouders* niet in aanmerking kwamen. Zeker is het, dat de *Unie* niet is ingeſteld, om *Stadhouders* te hebben: zie D. I. bl. 174. en 182. maar 't zelfde geldt omtrent *de Staten*. Zij is ook niet ingeſteld *om Staten te hebben*. Maar de Unie *veronderſtelde* de *Staten*, den *Stadhouder*, ook de *Steden* en de *Vroedſchappen*. En hiermede is deze *illuſie* of beneveling voor gezonde harſens opgehelderd. De vrage is maar; wat is er na de afzwering van Philips, zoo met de *Stadhouders* als met *de Staten* en de *Steden* gebeurd? Beſchouwen we dan nu *Maurits* nader, in zijne betrekkingen tot *Volk* en *Staat!*

Maurits geen Souverein

Of de *Souvereine Macht* ten tijde van Maurits, en bijzonder in die jaren, gehuisvest hebbe bij *de Algemeene Staten*, of bij de *Afzonderlijke Staten* (95), doet hier weinig ter zake. 't Is genoeg, dat wij hier *Maurits*, hoe hoog ook in *aanzien*, *invloed*, *macht* en *recht*, nergens als *den Souverein* zelve, of op de *Souvereiniteit* aanſpraak makende, aantreffen; maar overal, als *het Hoofd der Regering*, of van *'t Gouvernement*, of, gelijk men thans ſpreekt, als *het Hoofd der Uitvoerende Macht*, aan welk het bewind

(95) Waarover WAGENAAR D. VIII. bl. 336. en hier boven D. II. bl. 140. en volg.

maar 't Hoofd der Uitvoerende Macht.

wind van zaken werd aanbetrouwd; zoo echter, dat *de Wetgevende* Macht, dat zijn de Staten, al die klem in handen hielden, die aan een' Wetgever toekomt, en dus ook de macht en 't recht behielden, om *de Last- en Berichtſchriften* voor hunne Ambtenaren, (*Commisſien* en *Inſtructien*) te vervaardigen, die tot de waarneming des Bewinds benoodigd waren. En met deze onderſcheiding hope ik reeds veel tot opheldering gevorderd te zijn. In dezen zin nu ſchijnt men te moeten opvatten, 't geen van een *Eminent Hoofd* dikwils gezegd wordt. Zoo leest men bij *van Slingeland* D. I. bl. 118. dat *de Staten na den dood van Willem I. niet lang blijven konden bij haar eerſte voornemen* (96), *om zich te paſſeren van een eminent Hoofd.* Waarom ook WAGENAAR in zijn Werkje *over de Stadhouders* (97), nadat hij ten grondſlag geleid heeft, dat de Staten van elke Provincie zijn *de ware Souverein*; dat zij elk hunnen Stadhouder aanſtellen (98); ook daarop te recht laat volgen, bl. 21. *dat Eminent Hoofd* zegt *geen' Souverein*, maar dat

Maurits hoe eminent Hoofd.

de

(96) Indien dit waarlijk hun voornemen toen geweest zij, waaraan men uit al het verhandelde, zoo ik vertrouwe, nu wel twijfelen mag.

(97) *Hiſtoriſche Verhandeling over de natuur, uitnemendheid en palen der waardigheid van Stadhouder* 1787. 8°. Amſt.

(98) Schoon naar zijne meening ook dit tot aan het jaar 1587. nog zoo klaar niet was, bij mij nog later. Immers de volgende Stukken wijzen uit, dat wel de benoeming van een Gewestlijken Gouverneur was bij de Provintien, maar dat de aanſtelling en bekrachtiging ſtond aan de Staten Generaal. Waarvan hierna.

Digitized by Google

de Stadhouder is boven *alle Magiſtraten uit* (99). In dien zin zegt dan ook *Slingeland* elders, D. I. bl. 197. „ dat de meening der Voorouders nooit „ geweest is, dat *de generale Regering*, of het „ BESTIER der zaken *van de Republiek* zoude we- „ zen in handen van een Vergadering van *Gede-* „ *puteerden* zonder gemeene *Inſtructie*, zonder „ gemeenen *Eed*, en zonder genoegzaam *gezag*; „ maar hare meening in tegendeel altijd geweest „ is, DAT HET BESTIER *van zaken zoude wezen* „ *in handen of van een* EMINENT HOOFD, *met* „ *bijvoeging van een Regerings-Raad, of Raad* „ *van Staat; of wel in handen van een' zooda-* „ *nigen Raad, waarvan de Stadhouders van* „ *de Provincien zouden Leden wezen.*" Men voege hierbij, dat de Voorouders dit zelve dikwils plechtig verklaarden, en openlijk zeiden: *dat de Regering niet konde wezen zonder Hoofd* (100). Ook *Slingeland* zelve, die in Holland onder eene Regering zonder Stadhouder ſchreef, maar die beide de tijdperken beleefd en beoefend had, erkent, D. II. bl. 129. dat *de Defecten der Re-*

ge-

(99) Zijne woorden zijn: *In de ganſche Republiek is geen. Regent, geen Magiſtraat, geen hoog Amptenaar zo hoog, zo uitmuntend, als de Stadhouder.*

(100) Zie boven de Aanſtelling van Willem I. 21 Jul. 1575. De Unie tuſſchen Holland en Zeeland, 28 April 1576. En de Opdracht der Hooge Overheid aan denzelven, 23 Dec. 1581. Vergel. VAN SLINGELAND D. II. bl. 106. *Ook maken* (zegt WAGENAAR *over 't Stadhouderſchap*, bl. 20.) *de Staten van Holland dezelfde aanmerking in de Reſolutie op het Erfſtadhouderſchap van 1747. zeggende: „ dat de Republiek onmogelijk kan beſtaan en behouden blijven, zonder te wezen voorzien van een* EMINENT HOOFD."

gering in geene deelen zoo gevaarlijk waren, toen een Eminent Hoofd door zijn groot Gezag in veel opzichte het gebrekkige van 't Gezag van hun Hoog Mogenden aanvulde. En ook in dezen is van klem en gewicht de uitdruklijke Verklaring, die PIETER PAULUS in zijn *Nut der Stadhouderlijke Regering* eertijds ontboezemde, bl. 106. *Onze Voorvaderen*, zegt hij, — *de Verloſers van ons Vaderland — vooruitziende de onheilen, die er uit ene zuivere Staatsch-regering te wagten ſtonden, kwamen dezelve in tijds voor, door het aanſtellen van een Illuster Hoofd over hun Gemeene-Best, als de beste wijze, waarop de uiterſtens van ieder ſlag van Regering konden worden voorgekomen.* Vergel. bl. 121. *Die dit — nagaat, is voorzeker overtuigd, dat de Regering met een Doorluchtig Hoofd dezen Staat vooral nuttig, en boven eene zuivere Staatsch-Regering ver te waarderen zij.* Daar nu *Pieter Paulus* teffens toen nog een ijverig voorſtander was van *de Souvereine Oppermacht der Staten*, en hij in zijne *Unie van Utrecht*, D. III. bl. 262. deze verklaring zelf aflegt: *Ik heb omtrent* GEENE *ſtelling ooit een beſluit genomen, alvorens ik het* VOOR *en* TEGEN *rijpelijk had overwogen:* zoo behooren deze zijne getuigenisſen van den grootſten klem en nadruk te zijn bij allen die zonder vooroordeel gebeurde zaken overwegen. Zie daar den zin van dat woord.

Uit deze onderſcheiding nu 1°. van *Souvereiniteit*, en daarmede vaſtſtaande *Wetgevende Macht* en verder Gezag (of *Superintendentie*) over de Uitvoering, en 2°. van de *Uitvoerende Macht* zelve, waarvan Maurits in velerlei betrekkingen aan *'t Hoofd*, en niet de *Uitvoerende Macht* zel-

ve

ve alleen was; wordt ook nu verſtaanbaar, het geen in 't jaar 1602. Oldenbarneveldt met eenige der aanzienlijkſte Staatsleden van *Holland en Zeeland* in 't geheim verhandelde over de opdracht *der Souvereiniteit*, of Graaflijke Oppermacht, aan Maurits, 't welk ons in 't breede verhaald wordt door VAN WYN, *Nalezingen op* WAGENAAR, bl. 315—328., die daaruit beſluit „ *dat, zoo de Prins voor de* SOUVEREINITEIT, *bij den Advokaat rondelijk, ook ten jare* 1602. *was uitgekomen, dees — zich geen partij zoude hebben geſteld, maar 't verlangen van Maurits — zou hebben helpen bevorderen, met behoud van de Privilegien en 't Gezag, zo veel mogelijk, der Staten van den Lande.* Maurits had toen de Hoogſte Macht van *Uitvoer*, maar hij had in Holland geene *Wetgeving*; zelfs had hij bij zijn leven, geene *zitting* of *ſtem*, ſchoon wel *toegang*, in de Staatsvergadering van Holland; en in die Staatsvergadering komende, kon hij, vermogt hij, en werd hem zelfs niet kwalijk genomen, dat hij de Staten van Holland in hunne Beraadſlagingen, 't zij mondling 't zij ſchriftlijk, *vermaande tot eenigheid*, en *aflegging* van twist, en *beſpoediging* van de gemeene zaak (1), maar in-

(1) Een zulke Vermaanbrief is in de *Reſol. van Holl.* 1589. 22 Febr. bl. 96. welke Brief dus aanvangt: *Wij twijfelen niet, of gijlieden houdt U volkomen verzekerd, dat in de naaste vijf voorleden jaren wij, bij de Heeren Staten, zoo tot de generale Regering der Vereenigde Nederlanden, als tot den Gouvernemente van den Lande van Holland, Westfriesland en Zeeland beroepen zijnde, niets geſpaard hebben*, enz. Van eene mondlinge vermaning tot *Eendracht*, zie den 22 Octob. bl. 679. en bl. 738.

integendeel werd hij voor die vermaningen door de Staten ten hoogſten bedankt, met belofte van hun uiterſte *devoir* te doen, *om die vermaninge na te komen* (2): welk antwoord denklijk toen door monde van den Advokaat van Barneveldt gegeven werd. En zie hier dan 't onderſcheid tusſchen *invloed* of *gezag*, en tusſchen *macht* of *recht*. Hij had geen *recht* van wetgeving, maar hij kon en mogt *vermanen*.

Het zal er dan op aankomen, te onderzoeken, wat omtrent dat alles in dien tijd geweest zij het oogmerk en Plan van *de Staten van Holland*, met name van den Heer *van Oldenbarneveldt*, die 't hoofdbeſtuur bij de Staten had, zoo ten opzichte van 't algemeene Bewind als bijzonder van Holland. En ten dien aanzien moeten wij 1°. *Maurits* beſchouwen in betrekking tot den *Raad van Staat der Vereenigde Nederlanden*, en wat deel *Holland* daarin nam. Wij zagen boven, deze drie gebeurtenisſen na den dood van Prins Willem I. 1°. De Staten der Gewesten, benevens Brabant, Vlaanderen, Mechelen en Vriesland ſtelden Prins *Maurits* en den *Raad van Staat* aan (3) *tot de Regering en 't Gouvernement* van de Vereenigde Nederlanden; en zij maakten toen een Berichtſchrift (*Inſtructie*) van 18 Aug. 1584. waardoor Hij aan 't *Hoofd der al-*

Maurits lid van den Raad van Staat.

(2) Men leest dit aldaar met zoovele woorden, bl. 679. *En hebben de Staten zijne Excellentie van de voorn. Vermaning mede ten hoogſten bedankt.* — — En bl. 738. *De Edelen en Steden hebben daarop zijne Excellentie hooglijk bedankt, en belooft alle uiterſte devoir te doen, om de gaede vermaninge van zijne Excellentie natekomen.*

(3) D. II. bl. 7.

Digitized by Google

algemeene Regering geſteld wierd (4). 2°. Die *Regering* en *Inſtructie* raakten weder te niet, toen *Leicester* door de Algemeene Staten, bijzonder op aandrang van Holland in 't jaar 1586. den 5 Febr. werd aangenomen tot *Gouverneur Generaal en opperſte Veldheer over alle en een ieder der Provincien met het hoogſte gebied en volſtrekte Macht*, wordende toen wel, zoo als SLINGELAND zich uitdrukt (5), *den Raad van Staat gecommitteerd tot zijn aſſiſtentie, maar zoodanig, dat die maar alleen conſultatif was in zijn reguard, en dat boven dien twee Engelſche Raden daarin ſesſie kregen* (6). Het Berichtſchrift bracht dit toen mede; en hierdoor ging het gezag van *Maurits* aan 't Hoofd der *algemeene* Regering *voor dien tijd* te niet. Zoo als boven genoeg bleek. 3°. Daarop werd, na Leicesters vertrek, door beſtelling van Holland, een nieuw Berichtſchrift voor *den Raad van Staat* ingeſteld den 12 April 1588. Bij dat zelve nu werden de zaken der gemeene Verdediging en Unie, met het onderhoud van 't Verdrag met hare Majeſteit van Engeland, geſteld aan den *Gouverneur Generaal* van hare Majeſteits ſekoers, de *Gouverneuren der Gewesten*, de twee Engelſche Raadsheeren, en de verdere leden uit de Vereenigde Provincien Staatsgewijze. Hierbij verkreeg dan Maurits, dat hij mede *ſtem* en *zitting* had in dien Raad van *algemeen Beſtier*, en daaruit ſchijnt voor 't vervolg te zijn overgebleven,

(4) Bij BOR B. XIX. bl. 457. maar vollediger bij SLINGEL. D. I. bl. 268—291.

(5) D. III. bl. 7.

(6) Zie dit breeder boven, D. II. bl. 74. en volg.

ven, dat de Stadhouders van Holland altijd zitting hielden in den *Raad van Staat*, behalve andere redenen, ontleend uit hunne betrekking tot de Generale Regering. In den volgenden jare 1589. den 15 Oct. werd beſloten (7), dat men in *die Inſtructie* geene verandering maken zoude. De Hr. VAN SLINGELAND (8) verhaalt ons, in 't breede, op wat *wijze*, en om welke *reden* naderhand vele zaken dien Raad onttrokken, en overgebracht zijn op de Vergadering *der Algemeene Staten*, en hoe zulks ook het belang was van den *Advokaat* van Holland, *om de zaken aftetrekken van een Collegie, waarin hij niet alleen geen ſesſie had, maar waartoe de vrije toegang, die hij plagt te hebben, hem in het jaar 1590. benomen was, daar hij als Minister ter Generaliteit compareerde, en aldaar veel directie had.* Holland, en anderen, hebben in later tijd vele pogingen gedaan, om Maurits te ſtellen aan 't Hoofd van dien Raad van Staat. Maar dit wilde niet gelukken. Zien wij, wat hiervan bekend zij. Men leest in de *Reſol. van Holland*, den 17 en 24 Maart 1609. dat, toen in dat jaar de Staten van Holland, benevens *de Staten Generaal* en *de Raad van State* te Bergen op Zoom over *het Beſtand met Spanje* vergaderd waren: zij vooraf beſloten, op aandrang der Franſche en Engelſche Ambasſadeurs, *tot erkentenis der groote dienſten van 't Huis van Orange*, „ dat, „ om de Vereenigde Nederlanden te beter in goe„ de unie, eenigheid, en ordre te conſerveren, „ het GOUVERNEMENT *en Kapiteinſchap Gene-*

„ *raal*

(7) *Reſol. van Holl.* 1589. bl. 741.
(8) D. III. bl. 10. enz. en D. I. bl. 199.

Digitized by Google

„ *raal* van *alle* de *vereenigde* Nederlanden zoude
„ worden gedefereerd aan zijne Excellentie, onder
„ behoorlijke *Commisſie* en *Inſtructie*, *die met*
„ *goede kennisſe van de Heeren Staten der Pro-*
„ *vincien*, tot dienſte der Landen daarop zullen
„ worden gemaakt, zonder vermindering van de
„ jegenwoordige *Commisſie* en auctoriteit van
„ den welgedachten Heere, *Graef Wilhelm* over
„ *Vriesland*, *Groninge*, *Ommelanden en Drente.*"
Hierop drongen de Staten van Holland nader aan. Het had zelfs in Gelderland ten gevolge (9), dat men op den Landdag, handelende over 't *Recompenſe* aan den Huize van Nasſau, met voorſtellinge, *om zijn Excellenties Tractement als Gouverneur Generaal* van *f* 85000:- te verhoogen tot *f* 120000:- jaarlijks, *gedurende de Tréfes*, teffens in overweging gaf, *dat men hooggedachte zijne Excellentie zal geven den titul und beleid van* GOUVERNEUR GENERAAL *van de vereenigde Provintien op dat Tractement, met Commisſie en Inſtructie, als bij die Provincien en de gemeene Regering* ZAL *gemaekt worden.* Doch het werk bleef, naar het ſchijnt, toen *ter Generaliteit* ſteken. Maar wat mag de reden geweest zijn? Ik worde gedrongen om te geloven, dat die te zoeken zij in de poging van *Vrankrijk* en *Engeland*, om Maurits nog grooter macht en aanzien te geven. Ik doele op het beleid des Franſchen Afgezants, den Heer *de Jeannin*, en zijne werkzame poging, om eenen geheel *nieuwen Staatsraad* in te richten, met *Maurits* aan 't hoofd, tot beter beleiding van 't *algemeen Staats-*

(9) Uit de Landdags Recesſen, den 20 April 1609. *Rapport van Gecommitteerden ter Generaliteit.*

Staatsbewind,' met bijkomende vernietiging van de twee toen beſtaande *Collegien* van *Hun Hoogmogenden*, *de Staten Generaal* en *den Raad van State*; welk ontwerp ten tijde van 't Twaalfjarig Beſtand door Hem ſterk werd aangedreven, om op die manier, zoo hij meende, vele gebreken in 't Beſtier te verhelpen, en meerdere vastigheid aan 't Algemeen *Bondgenootſchaplijk* Bewind bij te zetten. Tot bewijs hiervan ſtrekken de woorden des Heeren S. VAN SLINGELAND (10), waarbij ik mijne opmerkinge zal voegen. Sprekende van de Gebreken in 't algemeen Bewind der Republiek, zegt hij, „ dat het niet te verwonderen „ is, ſoo men ten tyde van het ſluyten van den „ twaalfjaarigen Treves ernſtelyk bedagt was op „ middelen, om het Gouvernement te brengen „ op een vaster voet: de Staatkundige niet ſonder groote reden bedugt zynde, dat met het „ afneemen van de vrees voor het Spaansch gewelt, welke tot die tyd toe het wankelbaar „ geſtel van de Republicq by malkander had gehouden, deſelve ſoude konnen geraaken in de „ uiterſte wanordre. Soo vind men in de *Negotiatien* van den Preſident *Jeannin*, welke de „ Kooning van Vrankryk herwaards gezonden had „ over het werk van de *Treves*, dat die Minister onder de hand ieverig arbeidde, om het „ Beſtier der Saaken te brengen in handen van „ *een Raad*, waarvan Prins MAURITZ het *hoofd* „ zyn ſoude; doch dat de voorſlag niet geviel „ aan den Advokaat *Barnevelt*, om redenen, „ meer raakende desſelfs perſoneel credit, als „ den

(10) *Staatk. Geſchr.* D. III. bl. 10, 11.

„ den dienst van het Land (11). En de Staa-
„ ten van Holland, nevens de Staaten Generaal,
„ en den Raad van Staate, te Bergen op den
„ Zoom zynde over het Werk van de Treves,
„ reſolveerden den 24 van Maert, „ dat, om de
„ Vereenigde Nederlanden te beter in goede
„ Unie, eenigheid, en ordre te conſerveeren,
„ het *Gouvernement en Capiteinſchap Generaal*
„ van alle de Vereenigde Nederlanden ſoude wor-
„ den *gedefereert aan zyn Excellentie*, onder
„ behoorlyke Commisſie en Inſtructie. Doch
„ hoewel *de Staaten van Holland* daar op ter
„ Generaliteit urgeerden, en verſcheide Provin-
„ cien daar toe genegen waaren; ſoo bleef het
„ werk egter buiten concluſie — —."

Men leert uit dit verhaal, vooraf, (om dit in 't voorbijgaan te zeggen,) dat het gebeurde met *Maurits* en *Barneveldt*, en hun verſchil over 't al of niet ſluiten van een Beſtand met Spanje, waarover onze Hiſtorieſchrijvers zoo breed uitweiden, niet zoodanig groot was, noch zulke gevolgen had als velen vermelden. Hetzelve was niet van die aangelegenheid, om daaruit *factien* of *verdeeldheden* te onderhouden. Ook beſtond het verſchil toen niet daarin, dat *Barneveldt* voor *het Beſtand* en *Maurits* voor *den Oorlog* was; maar alleen, dat *Maurits*, beducht voor de gevolgen van een *Beſtand*, aan het vorige Plan van *Vrede* bleef vasthouden, en dus of geheel *Vrede*, of

(11) SLINGELAND beroept zich hier op het IVde Stuk der Brieven van JEANNIN aan den Koning, 8 Meij 1609. aan *de Villeroy* van denſelven *datum*; van den Koning aan JEANNIN, 18 Meij 1609. Van JEANNIN aan *den Koning*, 9 Jun. 1609.

of de voordzetting des gelukkig gevoerd wordenden *Oorlogs* begeerde. Dit leeren ons de Brieven van JEANNIN overvloedig. Dit leert ons, bij WAGENAAR D. IX. bl. 268. de last, aan de Franſche Gezanten 1607. medegegeven, *om den Staten eer tot Vrede dan tot Oorlog; doch allerminst tot Beſtand te raden.* Doch Barneveldt, aangenoopt door de latere redenen van *Jeannin*, die naderhand, op last des Konings, voor het Beſtand was, drong het laatſte ſterk door, en haalde daartoe vijf Gewesten over. In Holland waren de Staatsleden verdeeld; eenigen, door de groote voordeelen des Oorlogs aangemoedigd, dachten daarbij nog meerder te winnen; anderen oordeelden, meer Staatkundig dan belangzuchtig, dat een *Wapenſtilſtand* gevaarlijk en vol wantrouwen ware, en wilden daarom de volle Vrede, of anders, de voordzetting des Oorlogs. Dus dacht ook Maurits; dus dacht *Zeeland*; en de *Amſteldamſche Raad* hield het lang met *Maurits*. Zijn Brief aan de Hollandſche Vroedſchappen behelst de gronden, waarvan de korte inhoud is bij H. GROTIUS (12). Doch de invloed van *Barneveldt*, naderhand geholpen door *Jeannin*, bekwam ook daar de meerderheid, en *Maurits* eindelijk toegevende, zoo dreef de Heer *Jeannin* het Beſtand, in de Staten-Vergadering, door; ſchoon anders gezind, toen er nog over *Vrede* in 't jaar 1607. gehandeld wierd, en Maurits voor zijn gevoelen duidelijk uitkwam, dat hij geene verzekerdheid in eenen Vrede met Spanje vond, op wat voorwaarden zij ook gemaakt wierd,

(12) *Hiſtor.* p. 544.

wierd (13), doch, toen, op aandrang van JEANNIN, dat de Koning dan zijne hand tot de jaarlijkſche Geldſchieting van *f* 4,500,000 Livr. zoude toehouden, Maurits dit overgaf (14): zoo had *Jeannin* zelve dit den Koning overgebriefd, en er bijgevoegd, dat hij 't gevoelen van *Maurits* beter keurde, prijzende hem echter, dat hij had toegegeven (15). Dat het echter tot een *Beſtand*, maar tot geenen *Vrede* kwam, en de Staat tot 1648. in oorlog bleef, ſchrijft men toe aan de geheime drijfveren der twee Gezanten van Vrankrijk en Engeland. Indien men eene zaak uit de gevolgen voor dien tijd (16) beoordeelen zal, was het toen beſloten Beſtand het beste. Maar als men de zaak zelve, benevens de Brieven van JEANNIN, raadpleegt, zal men mogelijk naar die tijdsgeſteldheid er anders over oordeelen. Op verſcheiden plaatzen ſpreekt en Koning en Gezant voorddurende zeer tot lof van 's Prinſen *Maurits* raad, daad, en welmeenendheid, zoo wel als van *Barneveldt*; beiden toen ter tijd twee groote Perſonadien. Men leest zelfs, dat de

(13) JEANNIN Lettres T. I. p. 171. den 20 Jun. 1607. *Le Prince Maurice ſe travaille pour faire connoistre, qu'il n'y aura jamais aucune ſeureté en la paix avec l'Espagnol, à quelque condition, qu'on la puiſſe faire.*

(14) Ald. bl. 172.

(15) Bl. 172. *Le Prince Maurice en ſera mieux avec eux, pour avoir plutost ſuivy l'avis commun des Etats, que* LE SIEN, QUI ESTOIT NEANTMOINS MEILLEUR.

(16) Ik zegge, voor dien tijd! Want de ondervinding leerde al ſpoedig, en de uitkomst bevestigde, de vrees van *Maurits*. Men zal hierover nog iets in de *Bijlagen* zeggen uit *de Gedenkſchriften* van den Heer AL. VAN DE CAPELLE, op 't jaar 1622.

de Koning van *Spanje*, pogende *Maurits* op zijne zijde te trekken, (D. I. bl. 174.) hem toegezeid hadde een millioen in geld, met den aankoop van groote goederen in *Duitschland*, indien hij zich derwaards wilde begeven, of dat hij hem meer gezags en macht zou geven, indien hij den Aartshertog aan de hand wilde gaan; zelfs hem *de Souvereiniteit der Vereenigde Gewesten* overlaten; maar dat Maurits meer zijne *eer*, en *'s Lands welzijn* raadpleegde, dan zijne *voordeelen* en de *aanbiedingen* zijner vijanden (17). Ja, uit alles is blijkbaar, dat de Koning van Vrankrijk de Republiek naauwer aan zich verbinden wilde (18); doch dit niet gelukkende, dewijl er toch een einde van zaken komen moest, de Koning, bevreesd dat de Vrede daar zijnde, de Republiek bij 't voordduren van 't Engelſche Verdrag, hem minder noodig zoude hebben; (bl. 274.) om die reden Maurits meer aan zich verbinden, en hem behulpzaam in alles wilde zijn; maar dat hij dit niet openlijk doen dorst, om *Barneveldt* niet te verſtoren (19).

Hieruit mag men dan mogelijk de reden halen, waarom men in *de Inſtructie* aan JEANNIN (20) vindt, dat de Koning door de Staten aan Maurits meer

(17) *Qu'on luy* QUITTEROIT *meſme* LA SOUVERAINITÉ — *mais qu'il n'a point ſeulement voulu escouter les offres de ſes ennemis, et ne cherchera jamais ſon ſalut chez eux; ne fera non plus choſe qui ſoit contre ſon honneur ny devoir, ny qui puiſſe apporter de prejudice au Pais, pour lequel il a pris tant de peine, et couru tant de perils.*

(18) Zie D. I. bl. 106, 111.

(19) D. I. bl. 59, 61, 66, 70, 162, 174, 192, 297.

(20) D. I. bl. 32, 34.

Digitized by Google

meer gezags wilde doen opdragen, met oogmerk, om de Eendracht en Eenparigheid van Raadplegingen en Besluiten onder zoovele Gewesten en Staatsleden, in zin en wil onderscheiden, te bevorderen. En 't is op deze gronden, dat *Jeannin* het bovengemelde *Plan* van een *Staatsbewind ontwierp*, en den Koning smaaklijk maakte, om namelijk *de Staatsregeling* der Vereenigde Gewesten, bij of na het Bestand, zoo in te richten, dat er een *Staatsraad* van 12 of 15 personen zoude zijn, *met Maurits* aan het hoofd; maar dat hij, om Barneveldts gezag, zulks niet dorst aanbinden: ten minsten niet zonder aan *Barneveldt* ook zitting in den Raad, en zelfs het Voorzitterschap voor zijn leven daarbij te verzekeren, en zijn' Broeder als dan Advokaat van Holland te maken. Men zie dit gansche Plan, door JEANNIN den Koning toegezonden den 11 April 1609. twee dagen *na de teekening* van 't *Bestand*, D. I. bl. 58. vergel. bl. 66, 70. enz. Welk Ontwerp, zoo weinig bij onze Geschiedschrijvers in zijne kracht bekend, ik daarom waardig keure, om vertaald aan onze Landgenoten in de *Bijlagen* 1609. medetedeelen; te meer, omdat de Heer WAGENAAR het Ontwerp zelve niet gegeven, en zich alleen bepaald heeft bij het verhaal der pogingen, om 't *Gebrek in den Regeringsvorm* te verbeteren, met grooter gezag aan Maurits optedragen (21). Ook blijkt uit de *Instructie*, aan den Afgezant door den Koning medegegeven, eer nog dat Plan Hem voorkwam, dat *Jeannin* last hadde, om goede vergeldingen toetezeggen aan Prins *Maurits*, en aan Graaf

(21) *Vaderl. Histor.* D. IX. bl. 452—456.

Graaf *Willem*, in geval hij door hunne hulp en toedoen *Meester konde worden van hunnen Staat*; en insgelijks ook aan den Zoon van Barneveldt (22); achtende de Koning het met zijne eer gedaan, indien de Nederlanders, zonder 's Konings toedoen, zich met Spanje verzoenden. 't Welk ik daarom te meer hier bijvoege, om te doen zien, hoe de Republiek ook toen van buitenlandſchen Invloed afhing; ſchoon zij zich naderhand daarvan losrukte, door haar aangroeiend vermogen, en doordien de Spaanſche Nederlanden altijd nog bleven de ſcheid- en middelmuur tusſchen dat Koningrijk en deze Gewesten: en hoe ook zelfs de handelingen van *Maurits* en *Barneveldt*, wier macht en aanzien in de Republiek zoo groot waren, door buitenlandsch gezag, geleid, of beſtierd, of gedwarsboomd wierden. Doch evenwel dit Plan kwam niet ten uitvoer. JEANNIN wilde er niet openlijk voor uit komen, en er waren lieden, met wier belang dit niet ſtrookte. Men mag vermoeden, dat, indien de *Advokaat van Holland* zekerheid had kunnen bekomen voor het Preſidentſchap gedurende zijn leven, Hij ter Vergadering van Holland dit Plan ſterker zoude aangedrongen hebben (23). Indien nu dit doorgegaan ware, zou-

de

(22) Nadere *Inſtructie* van 6 Aug. 1608. §. XI. bl. 43. *au cas qu' avec leur ayde et aſſiſtance ſa Majeſté puiſſe devenir Maiſtre de leur Eſtat.* Zie ook bl. 70, 71. Men vergelijke WAGENAAR *Vaderl. Hiſt.* D. IX. bl. 265. en bl. 368. en volg.

(23) Vergel. JEANNIN D. I. bl. 71. et D. III. bl. 511. die aan den Koning den 9 Jun. 1609. dus ſchrijft: *Le Charme* [Barneveldt] *dit, qu'au commencement de l'année prochaine ils conſidereront ce qui leur a eſté propoſé*

dan

de de *Vergadering der Staten van Holland*, benevens die der *Staten Generaal* veel van haar gezag verloren, en de *geheele klem der Regering* bij dien Staatsraad, *of bij den Prinſe, die er 't hoofd van zijn zou* (24), geweest zijn: 't welk ook *Barneveldts* meening niet zijn konde, volgens 't geen toen tuſschen den *Koning* en *Jeannin* onderling ten zijnen aanzien gedacht en gehandeld wierd. Doch dit in 't voorbijgaan. Ik keer tot mijn onderwerp!

Of Maurits Kapitein Generaal over de Unie.

Maar, hoewel dit Voorſtel, in 1609. gedaan, om Maurits, *Gouverneur* EN *Kapitein Generaal van de Unie*, of van alle de *geunieerde Provincien* te maken, zoo min als hem *aan 't hoofd* van eenen *Staatsraad* te ſtellen, doorging: valt echter bij velen onzer *Staats- en Geſchiedſchrijvers* de bedenking, of hij niet geweest, of daarna geworden zij *Kapitein-Generaal van de Unie*, of om beter te zeggen, van alle 's Lands Krijgsbenden te Lande? Dat hij *Kapitein-Generaal over Brabant en Vlaardingen*, is aangeſteld op den 19 Julij 1588., zooverre die Gewesten onder den Staat behoorden (25), doet niets ter za-

non en public, mais particulièrement a LUY, *a* LORME [Maurits] *& a d'autres, pour l'etabliſſement de ce* CONSEIL, *dont* L'UTILITÉ *eſt ſi evidente, qu'il y a raiſon de croire qu'ils y auront recours avec le temps, & lorsque leurs eſprits ſeront vuides des paſſions, qui les mettent en défiance les uns des autres.* Maar juist deze *Défiance* heeft waarſchijnlijk het ontwerp verijdeld; dewijl zekerlijk hierdoor het gezag van *Maurits* eer gerezen en gevestigd, en dat van *Oldenbarneveldt* eer verzwakt of verminderd zoude zijn geworden.

(24) 't Zijn WAGENAARS woorden, D. IX. bl. 455.

(25) Zie boven D. II. bl. 457. en laager bl. 85.

zake. De Vraag is, was hij ooit *Kapitein-Generaal over de Legers van den Staat?* Zij, die dit ſtellen, gronden zich daarop, dat bij zijn overlijden in 't jaar 1625. Prins Fredrik, op aandrang van Holland, door de Algemeene Staten is aangeſteld tot *het commandement militair ende Generaal over alle het krijgsvolk te water en te lande*, en dat de Hollandſche Afgevaardigden in hunne Vergadering verſlag doende, dat *bij alle de Gewesten was ingewilligd, het* KAPITEIN- *en Admiraalſchap Generaal te ſtellen in handen van Fredrik Henrik*, er bijvoegden: „ in aller ma- „ nieren, als Hoogl. Memorie Prince *Maurits*, „ die *gehadt ende gebruyckt hadde, by het le-* „ *ven* van den Heere *Grave Willem van Nas-* „ *ſau.*" Welke uitdrukking: *bij het leven van Graaf Willem* eenige naauwer bepaling, of aanwijzing der maniere, hoe? ſchijnt aanteduiden. Die het ontkennen, zeggen, dat dit laatſte toen geſchied zij *bij ſurpriſe, of uit een verkeerde inbeelding, dat Prins Maurits* KAPITEIN GENERAAL *geweest was* (26). Maar kan men zulk eene *ſurpriſe*, zulken misſlag in een zaak van zulk gewicht, die zoo versch was, die voor de voet lag, en nu eerst gebeurd was, welligt veronderſtellen. Wist men op dat oogenblik niet, dat *Maurits* nu met zijn dood ophield of niet ophield te zijn *Kapitein Generaal der ganſche Krijgsmacht*, of die *der Unie?* Laat mij een' weg ter vereeniging beproeven. Indien men er door verſtaat, dat *Maurits*, bij afzonderlijken *Lastbrief*, of *Commisſie*, door de Staten Generaal die waardigheid als een blijvend Ambt verkre-

Hoe op te vatten.

(26) SLINGELAND D. I. bl. 216.

kregen, en dies het bevel gevoerd hebbe over alle de landtroepen van den Staat, zoo als zij zich bevonden niet alleen in alle de zes, en naderhand de zeven Provincien, maar ook in de Generaliteitslanden en over de Legers te velde, als *een Krijgslighaam of Krijgsmacht* aangemerkt: dan zal men de zaak in dien zin, naar de letter genomen, misschien moeten ontkennen. Wel is waar: de Staten van Holland, denklijk om hun gezag of te meer te doen rijzen, of door 't bevel over alle de troepen meer klem en gezag aan hunnen Gewestelijken Gouverneur bij te zetten, hadden den 8 Maart 1589. voor hun *advis* uitgebracht, om bij de *Staten Generaal Maurits* te doen aanstellen tot *Kapitein Generaal der Unie*, voords den Graaf van *Hohenloo* tot zijnen *Lieutenant Generaal*, den Stadhouder Graaf *van Niewenaar* en Meurs tot *Generaal* over de *Kavallerij*, en Graaf *Willem van Nassau* over de *Infanterij* (27). En dus zoude elk dier Personadien te vrede gesteld worden zonder mededinging (28). En dit geschiedde, nadat hij reeds zijne *Commissie* had, en *Eed* gedaan *had als Capitein Generaal over het Volk van Oorlog, in guarnisoen liggende in Brabant en Vlaanderen* (29). Ook hielden de Staten van Holland daar-

(27) *Resol. van Holl.* h. d. bl. 149.

(28) Of dit evenwel zoo bloot geschieden konde, zoolang het *Verdrag* met *Elisabeth* en de *Instructie* van den *Raad van Staat* (waarvan boven) nog voordduurden, en waarbij *dien Raad*, en niet *den Staten Generaal* diergelijke aanstellingen schijnen voorbehouden, onderzoeke ik hier niet.

(29) *Resolutie der Staten Generaal*, bij BOR *Authent. Stukk. D.* III. bl. 3.

daarop vol, „ aanmerkende de goede diensten, „ die binnen de geunieerde landen [dat is, de „ zes Gewesten] te zamen zullen getrokken wor- „ den, zoo verre met goede autoriteit, eenig- „ heid, en correspondentie de zaken van den „ oorlog, beleid en bevorderd mogen worden." Doch het is mij niet gebleken, dat in dien tijd hiervan iets geworden zij. Zelfs nog in 't jaar 1609. (gelijk zoo even bleek,) beſloot *Holland* bij de Staten Generaal hem 't *Gouvernement en* KAPITEINSCHAP *over alle de Gewesten optedragen*, onder *Commisſie* en *Inſtructie*. Doch die *Commisſie* en *Inſtructie* bleven ook achterwege. Maurits is dan geen *Kapitein Generaal* geweest bij *Commisſie*, als een *voorddurend Ambtenaar*.

Maar beſchouwt men de zaak uit een ander oogpunt, dan zal 't hierop nederkomen. Maurits had het hoog bevel over alle de troepen der vijf Provincien afzonderlijk, en die van Brabant en Vlaanderen als *Kapitein Generaal* van die Gewesten, van den 19 Jul. 1588. Graaf *Willem Lodewijk van Naſſau*, zijn Neef, had ook 't bevel als Kapitein Generaal en Stadhouder van *Vriesland*, over *de troepen*, dewelken in die Provincie lagen, als mede den uitvoer der ordres over de *ingelegerden* binnen dat Gewest; als ook na 't jaar 1594. over die van *Groninge*. Maar hierbenevens hadden de Algemeene Staten door hunne Gedeputeerden, als 't Hoofd of de band der Unie, en onder hun *de Raad van Staat*, waarin de Gewestelijke Gouverneurs zaten, wel degelijk het Opperbewind over alle de Krijgsbenden, en 't ſtond (vooral na 't vernietigen van 't *Engelsch Verdrag*,) aan dien Raad, ja 't was hun plicht, als 't leger te velde was, te zorgen voor

voor de eenheid en ondeelbaarheid van 't Krijgsbewind, en dus ook voor een algemeen Opperbevelhebber, 't zij *Veldmarſchalk*, 't zij *Kapitein Generaal* over alle de Troepen, ook van die, welken, als de nood zulks vorderde, in de Provincie van Vriesland ingelegerd zijnde, ten ſtrijde geroepen werden. Wel is waar, de Kapiteins Generaal der Frieſchen en Groningers, zoolang zij de troepen binnen hun Gewest hielden, hadden daarover de beſchikking; maar zoodra zij buiten de Frieſche grenzen waren, hield die beſchikking op; zij ſtonden weder onmiddelijk onder den territorialen Kapitein, of liefst onder de bevelen des *Raads van Staats*, met een' Opperbevelhebber des Legers; en zulk een *Opperbevelhebber* of *Kapitein Generaal* was *Maurits*, die in deze hoedanigheid alle die treflijke heldendaden verricht heeft, en 't *fulmen belli* (de *oorlogsblikſem*) genoemd is geworden. Doch dit waarſchijnlijke wordt bij mij volle zekerheid, nadat mij onder de oogen valt de bekende *Deductie* der Staten van Holland, op 't Stuk der Militie, den 30 Jan. 1651. AITZEMA, *Herſtelde Leeuw.* bl. 195. waar vooraf 't onderſcheid gegeven wordende tusſchen de CHARGES van *Kapitein Generaal* der Generaliteit, en van *Kapitein Generaal* der afzonderlijke Provincien, en de eerſte beſchreven wordende als *'t oprechte Hoofd of Veldoverſte over de Legers of de Militie, buiten de Provincie en te velde zijnde*, hierop met ronde woorden gezegd wordt, dat, na Leicesters vertrek, *de Provincien zijnde in zeer zware oorloge — — en diensvolgens een Veldoverſte of* OPPERHOOFD *van de Unie van nooden hebbende, te rade zijn geworden*, TOT KAPITEIN GENERAAL

over 't Volk van Oorloge te lande, — — te verkiezen zijne Excellentie Prins MAURITS *— en na overlijden van dezelve de oorlog nog durende de vacante plaatze, door employ van hunne Hoogheden* HENDRIK *en* WILLEM *— te ſuppleren — —.* Kan er wel iets duidlijker gezegd worden?

Wanneer dan nu de Staten van Holland op 't overlijden van *Maurits*, bij de Algemeene Staten aandrongen, „ dat het *Commandement Militair* „ *en Generaal* over alle het Krijgsvolk te water „ en te land, geſteld mogt worden aan zijne Ex- „ cellentie, Prince *Hendrik.*" zoo verſtonden zij daardoor, dunkt mij, niet anders, dan dat, zelfde *Opperbevel*, *'t welk zij wisten*, (volgens VAN WYN D. XI. bl. 2.) dat „ Prins Henrik „ voerde uit kracht van *eene Acte*, aan hem bij „ den Prinſe Maurits, in zijn leven vergund, en „ die met zijn dood *exſpireerde.*" En dit was eene *Acte*, die hem door den Prinſe *bij verzoek en autoriſatie hunner Hoogmogenden was gegeven* (30). Hoe nu kon iets *exſpireren*, dat er niet was? En hoe konden hun Hoogmogenden een' ander verzoeken, iets te geven, dat hij niet had? Hij *had* dan, en hij *gaf* het Opperbevel over 't leger der *geunieerde* Gewesten of der *Unie* aan *Fredrik Henrik:* en dit noemt *Alex. van de Capelle* (31) *de Charge van Veldoverſte.* Een ander zoude misſchien zeggen, dat hij werd *Generalisſimus van 't Leger.* En 't is dan geen wonder, doch doet niets ter zake, dat in zeker Octrooi, aan Maurits, wegens zijne Leenen, waarin alle zijne titels en ambtswaardigheden opge-

(30) VAN WYN bl. 2. (b).
(31) *Gedenkſchriften*, D. I. bl. 342.

Digitized by Google

geteld worden, evenwel de naam van *Kapitein-Generaal* van den *Staat* niet verſchijnt (32). De *uitoefening* nu van dien post was zonder twijfel bij Maurits geweest, en zeerdenklijk hebben *de Staten*, en de Stadhouder van Vriesland en Groningen *Willem van Nasſau* bij zijn leven, (en dees ſtierf in 't jaar 1620.) daarin bewilligd, en daarom konden toen de Hollandſche Afgevaardigden, bij hun verſlag te recht zeggen, dat *bij* ALLE *de Gewesten was ingewilligd het Kapitein- en Admiraalſchap Generaal* te ſtellen in handen van Fredrik Henrik, *in dier voege*, als Prins *Maurits* hetzelve *gebruikt* (dat is, *geoefend*) *had bij het leven van* GRAVE WILLEM *van Nasſau*. Dit laatſte wilden de Afgevaardigden van Vriesland en Groninge er bijgevoegd hebben, om onverminderd het recht hunner Gewesten en van het Stadhouderſchap aldaar, te kunnen toeſtemmen in die aanſtelling: zijnde het leger toen te veld, en kunnende zich niet zonder gevaar eensklaps zonder algemeen *Hoofd* bevinden. Waarom ook ten ſpoedigſten door drie Afgevaardigden uit de Algemeene Staten die tijding aan Fredrik Henrik in 't leger te Waalwijk werd gebracht, waarop Hij daadlijk als *Kapitein- en Admiraal Generaal van den Staat*, bij *Commisſie* van den 23 April 1625. aangeſteld, den Eed van getrouwheid op zijnen Lastbrief afleide. Men kan dan gereedlijk den Heer *van Slingeland* D. IV. bl. 115. toeſtaan, dat *Maurits* niet geweest is *Kapitein Generaal van den Staat*, bij *Commisſie* of *Inſtructie*, maar bij *langdurige posſesſie van de Legers te*

(32) *Reſol. van Holl.* 29 Dec. 1616. bl. 49. bij VAN WYN, bl. 5.

Digitized by Google

te gebieden. —. Maar de vraag blijft dan nog, hoe kwam hij aan die *Poſſeſſie*, en was die *wettig* of *onwettig?* En hierop kan men, (uit denzelfden VAN SLINGELAND bl. 114.) antwoorden, dat die Macht of *Poſſeſſie* zeerwel kan worden afgeleid uit de *Acte van Commiſſie*, Hem den 5 Mei 1590. door den *Raad van Staat* verleend, en door de Staten Generaal, of de Provincien, zooveel ik weet, nooit tegengeſproken of herroepen, *om te gebieden over het krijgsvolk, dat te veld getrokken wierd*, 't welk zelfs zoo verre zich zoude uitſtrekken, dat, *zoo de dienst van 't Land het mogt vereiſchen*, hij dat gebied konde *emploijeren* ook in *Gelderland en Zutphen*, als *NB. zijnde jegenwoordig geen Stadhouder over die Provincie.* En het was dan uit hoofde van die Aanſtelling, dat hij (Maurits) in verſcheidene publique Acten door *de Staten Generaal* 1603, 1605, 1607. genoemd wordt (33) *Generaal van hare Legers.* En dat hij ook in die hoedanigheid aan *Fredrik Henrik* de *ſubſtitutie* gaf; en dat daarop, na zijn overlijden, de Staten Generaal denzelfden *Fredrik Henrik* in zijne plaats aanſtelden tot *Generaal*, of, zoo als zij hem zelven noemen, *Kapitein Generaal*, en vervolgens in eene *Reſolutie* van den 26 Jan. 1633. met ronde woorden erkennen, *dat Prins Maurits mede geweest is Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden.* Zoodat hieruit blijkt, (ook bij SLINGELAND bl. 123. opgemerkt,) dat toenmaals *Generaal der Legers* en *Kapitein Generaal der Legers* als woorden van eene beteekenis geacht werden, die met elkander verwisſeld wer-

(33) SLINGELAND D. IV. bl. 115. (a).

Digitized by Google

werden: blijvende echter *Veldmaarſchalk* hiervan onderſcheiden, mogelijk, gelijk men een *Collonel* en *Lieutenant Collonel* onderſcheidt. Om niet weder te herhalen, dat *Holland* in 't jaar 1609. 17 Maart beſloten hadde, hem optedragen *het Gouvernement en Kapiteinſchap Generaal van alle de vereenigde Nederlanden, onder Commisſie en Inſtructie;* waarvan boven bl. 74. En hieruit ontvangt ook het verhaal van *Alex, van de Capelle* (34) eenig licht. Dees Schrijver der *Gedenkſchriften*, om te toonen, dat Maurits tot op 't laatſte van zijn leven jaloers was van zijn Gezag, 't welk hij door zijne daden zich verworven had, en zelfs krachtiger uitoefende, dan ook velen zijner vrienden lief was, verhaalt hier omtrent nog eene bijzonderheid, „ dat na- „ melijk, als de Gecommitteerden uit de Staten „ hem aanzeiden, dat Hun Hoogmogenden we- „ gens zijne ziekte, gaarne *met zijn advis, bij* „ *proviſie*, *gedurende* die zelve ziekte, *Prins* „ *Henrik* wilden SUBSTITUEREN *in zijne plaatze* „ *van* KAPITEIN GENERAAL, hij hun een reis of „ twee vraagde: *zijn* DE HEEREN *gezind dat te* „ *doen?* en eindelijk zeide, *of de Heeren mij* „ *autoriſeerden, om mijn' broeder, bij proviſie,* „ *in mijne plaatze te ſubſtitueren.* En dat dit „ alzoo geſchiedde." Zijnde in der daad die eerſte Acte door of op naam van *Maurits* gegeven: maar ook dit verhaal, dunkt mij, toont genoegzaam, *dat* zij, en *hoe* zij, dat *Kapiteinſchap* begrepen, namelijk als eene *temporele* Opperhoofdigheid over de legers van den Staat, wanneer zij in 't veld waren; doch waarvan 't ge-

(34) D. I. bl. 353.

gevolg is geweest, dat den Opvolgeren van Fredrik Henrik in hunnen Lastbrief dit als eene gelijkblijvende waardigheid met dien van Admiraal Generaal is bijgebleven, zijnde Willem II. reeds in 't jaar 1637. bij 't leven van zijn' Vader, bij *Commisſiebrief* van Hun Hoog Mog. aangeſteld tot *Kapitein en Admiraal-Generaal.* De Acte daarvan werd hem gegeven in *eene Gouden doos*, waarop het Wapen van Hun Hoog Mog. geſneden ſtond (35); om 't welke ook, gedurende de Stadhouderlooze Regering, ten tijde van *de Wit*, veel te doen viel, en, zonder dat dit misſchien opgemerkt is, bij Holland zoo verklaard wierdt, dat het *Kapiteinſchap Generaal* alleen betreklijk gemaakt of gerekend wierd tot het bevel *over de legers te velde* of *buiten de Provincien* (36). Waardoor dat Ambt geheel van natuur veranderde.

Beſluit. Zie daar omſchreven de uitgebreidheid van 't gezag en beſtuur van Maurits, betreklijk de vereenigde Nederlanden. Aan 't Hoofd der Algemeene Regering geſteld, was hij, behoudens *de Souvereiniteit* der *Algemeene* en der *Bijzondere Staten* der Gewesten, het Hoofd en de Ziel der *Uitvoerende Macht*, doch bepaald aan zijne Berichtſchriften. Als Opperbevelhebber der Legers had hij geene *Inſtructie*, maar ſtond onmidlijk

(35) Zie 't *Leven van Fredrik Hendrik*, 1737. D. II. bl. 75.

(36) *Reſol van Holl.* 1652. 19 Nov. bl. 537. waar men zich beroept op Hollands *Deductie*, in de Groote Vergadering van 30 Jan. 1651. en Zeelands Voorſtel van den 25 April; doch op geen vroegere Verordening. Zie die *Deductie* bij AITZEMA, *Herſt. Leeuw.* bl. 195.

Digitized by Google

lijk onder het opzicht van den *Raad van Staat*, waarin hij zitting had, doch hoe meerder macht dien Raad onttrokken, en ter Vergadering der Algemeene Staten overgebracht wierdt door 't beleid van Barneveldt (37), hoe meer hij daarin geraakte onder 't onmiddelijk gezag van *de Algemeene Staten*, en onder den meerderen invloed van Holland in die Raadzaal; die dan ook ten jare 1625. de genen waren, en niet *de Raad*, die *Fredrik Henrik*, als *Kapitein-Generaal* der Vereenigde Nederlanden voorſtelden; en als Admiraal had hij 't bewind over de ganſche Zeemacht.

Men kon hier in 't gemeen eene vraag opperen, of een *Stadhouder*, 't zij als *Stadhouder*, 't zij als *Kapitein Generaal*, het recht of de bevoegdheid gehad hebbe, om tot 's Lands dienst, in geval van nood, bij tijds voorzieningen te doen tegen den aanval eens vijands, die zich ten oorlog toebereidt met vrij zichtbare blijken, dat hij der Republiek geen goed harte toedraagt; en wel zoodanige voorzieningen, dat de noodige Landmacht ſpoedig bijeen gebracht, of vergroot kan worden door 't beramen van ſchikkingen met Duitſche Vorsten, om, als de Staat het oorbaar vond, van hun in dienst over te nemen, en te betalen, zoodanige Troepen, als de Republiek zoude behoeven? Uit de algemeene bewoording der *Commisſie* zouden misſchien ſommigen dit afleiden. Zooverre de Staat hierdoor niet benadeeld wierd, maar geheel vrij bleef, zoude men mogelijk hierin minder zwarigheid kunnen ſtellen. Een zoodanig geval vind ik in de *Secrete Re-*

(37) Zie boven, bl. 74.

Reſolutien der *Staten van Holland* 1688. den 18 Sept. fol. 379. onder *Willem* den III., die, daar hij door de Staten Generaal, bij Acte van 20 April 1674. *Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden* was, te eeniger tijd aan de Staten van Holland berichtte, dat hij, om den hachlijken toeſtand der Republiek, ten aanzien van Vrankrijk, in onderhandeling was getreden met de Vorsten van Brandenburg, Celle, Heſſen, en Wurtenberg, om dertien duizend vier honderd man Landtroepen in den dienst der Republiek over te nemen; Brandenburg 6000, Celle en Wolffenbuttel 4000, Heſſen-kaſſel 2400, en Wurtemberg 1000 man; waarvan de Staat zich binnen zeerkorten tijd zoude kunnen bedienen, met niet meerder kosten *dan die van eene nieuw geworven Militie;* maar dat Hij, *wetende, hoe weinig ſecretesſe gevonden wordt in de zaken, de Regering van den Lande concernerende, zoodanig dat tot het uiterſte ſchandaal zoowel van vele van de Regenten, als van zeerveel goede Ingezetenen en Patriotten niets ſecreet blijft, wat in H. Ed. Gr. Mog. Vergaderinge wordt geproponeerd, verhandeld of gereſolveerd* —, om *'t geheim* te bewaren, hiervan niets vooraf geſproken hadde, *dewijl de Staat in haar vrye Deliberatie hadde, zich van die ſyne Hoogheits goede intentie en voorzorge te bedienen of niet* — — *waardoor de Staat in korten tijd in postuur kon zyn.* Van 't welke de uitſlag was, dat de Staten na ingekomen Beſluiten der *Vroedſchappen*, den 18 Sept. en nader den 22 Sept. (bl. 389.) *zijne Hoogheid bedankten, voor de goede voorzorge, grooten ijver, moeite, wijze en voorzichtige conduite, — ten beste van den Lande;* — die

ſchik-

ſchikkingen goedkeurden, en die Verdragen ſloten, bekrachtigden, en daarvan aanſtonds *ter Generaliteit kennis gaven;* en daarenboven den 14 Oct. nog toeſtemden tot het overnemen van 6000 man Zweedſche Troepen. Ik merke er alleen op aan, dat zekerlijk zulke tijdige voorzieningen niets uitwerkten, noch ook konden ſchaden, zoolang zij geene bekrachtiging hadden van den Souverein: maar dat zij echter in zeker opzicht den Souverein de handen konden binden, voor zoo verre zij belemmeringen konden aanbrengen in de vrije keur der Troepen. Dit ondertusſchen is zeker, dat wel verre, dat de Staten toen over deze voorzieningen eenige bedenkingen maakten, als hunne Rechten te nagaande, of die des Stadhouders te verre uitſtrekkende, zij integendeel hunnen dank betuigden. voor de gebruikte voorzorgen, en zijne voorzieninge hielden voor *zeeraangenaam en welgevallig.* Of dit in alle tijden ook zoo begrepen zoude zijn geworden, is eene andere vrage! Dit echter leert men er uit, welk eene kracht en invloed de Ambtsbediening eens Stadhouders hadde, om Staatsgeheimen met weinig omſlag en met volle gerustheid te beramen, wanneer de nood zulks vordert. Men weet ook, hoe die en andere geheimen ten zelfden tijde den Franſchen Gezant *d'Avaux* bij de uitkomst zoo verbijsterden, dat alle de oogmerken van Vrankrijk hierdoor eensklaps verijdeld wierden.

Maurits Admiraal

2°. Beſchouwen we nu Maurits als *Admiraal van de Unie*, en het deel, 't welk *Holland* afzonderlijk hierin had.

Offchoon de vroegere *Stadhouders* van Holland met het Hof kennisſe namen van de Zeeza-

ken,

van Holland. ken, zoodat dit Gewest of zijne Staten onder geenen buitenlandſchen of *Vlaamſchen* Admiraal oordeelden te moeten ſtaan; maar alleen in de Zeezaken boven zich erkenden den *Stadhouder* en *Kapitein Generaal* over *Holland* met den *Provincialen Raad* (38), welke diensvolgens het hoogst Gebied voerde over de krijgszaken *te water*, met alles wat tot den Zee-oorlog en Zeevaart behoorde: had echter Willem I. den titel zelf bij de Staten niet gebruikt (39); maar heeft wel *de zaak* gehad. Dit had hij, niet bij eene afzonderlijke *Commisſie*, maar uit kracht der algemeene Opdracht van 't *Oppergebied* door de Staten bij de Unie van 1576. en dit werd hem bevestigd bij het *Gentſche Verdrag*, Art. VI. dat hij zoude BLIJVEN ADMIRAAL *Generaal van der Zee, en Stadhouder van zijne Majeſteit van Holland en Zeeland.* Dit bleef hij na de *Unie* van Utrecht, en ſtelde als zoodanig *den Artikelbrief voor 't Krijgsvolk* op, in 't jaar 1580. Dit zegt het Hollands Beſluit (40) uitdruklijk: *Den Staten is voorgelezen den Articulbrief, bij zijn Excellentie, als* ADMIRAAL *Generaal van Holland, Zeeland, Westfriesland enz. geconcipieerd, om op de ſchepen van oorlog geobſerveert te worden; en hebben de Staten dezelve Articulen goedgevonden en geapprobeerd.* Dit bleef zoo *na de Afzwering*, door de vernieuwing van zijn Opperbewind. Want ik vinde, dat de Bondgenoten bij Beſluiten van den 4 April en 23 Oct. 1582. goedvonden, de *Convooien en Licenten* aan te hou-

Ook Willem I.

(38) SLINGELAND D. I. bl. 77, 123.
(39) Dit zag ook WAGEN. *Stadh.* bl. 134.
(40) *Reſol. van Holl.* 1580. 29 Maart, bl. 46.

Digitized by Google

houden, tot verval der kosten van de uitrusting van Oorlogſchepen en Scheepsvolk, die zoo ter zee als in de Gewesten noodwendig onderhouden moeten worden, *ter ordonnantie en dispoſitie van zijne Excellentie, als* ADMIRAAL *van de Zee* (41).

Maurits was dan de eerſte, die den titel van *Admiraal* gevoerd, en de Rechten, daaraan verbonden, bij zijne *Commisſie* geoefend heeft. Bij de Commisſie van 1 Novemb. 1585. werd hij tot *Gouverneur* en *Admiraal*, op voordracht van Oldenbarneveldt (42) aangeſteld. Dit deden zij overhaast; en wel, om reden, (zegt Slingeland,) om den Graaf van Leicester in zijn bijzonder Bewind over Holland voortekomen. Maar, daarenboven, om ook de Engelſche Raden, die volgens 't Verdrag in den *Raad van Staat* zitten zouden, uit het beſtier der Zeezaken te houden; zoo richtten zij ten zelfden dage *een Admiraliteits-Collegie* over Holland op, en ſtelden Maurits aan 't hoofd (43). Het *Berichtſchrift* hiertoe werd genoemd: *Inſtructie voor de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit over Holland.* Hij zelf deed Eed aan Leicester. Maar dit was van geen' langen duur, dan tot na 't ontſlag van Leicester. Toen beſloot Holland, om de zaken ter Vergadering der *Algemeene Staten* daarhenen te beleiden, dat Maurits bij hun werd aangeſteld tot *Admiraal Generaal over de Vereenigde Nederlanden.* En hij werd hierop ontſlagen van *den*

(41) Zie 't *Rapport van de Commisſie tot het Defenſie-Wezen*, in de *N. Nederl. Jaarb.* 1789. bl. 1171.

(42) BOR B. XX. bl. 85. a.

(43) *Reſol. van Holl.* h. d. bl. 657.

Maurits ook Admiraal der Unie.

den Eed, bij hem als Admiraal aan Leicester gedaan, en kreeg zijne *Commisſie* en *Inſtructie* van *de Algemeene Staten*, als *Admiraal Generaal dezer Landen*, zonder achterdeel der Rechten der Provincien (44), en mits onderhoudende het Verdrag met Eliſabeth. Dit ging door, en *de Commisſie*, gegeven den 31 Aug. 1588. brengt mede, en machtigt hem, *om opzicht en* SUPERINTENDENTIE *te hebben over alle zaken en affairen, het Stuk der Admiraliteit en den Oorlog te Water eenigſins rakende* (45). Zij namen hem, daags daar aan, den 1 Sept. ook den Eed af als *Admiraal Generaal en Kapitein Generaal* over 't Volk van Oorlog *in Brabant en Vlaanderen*, mede onder *voorbehouding* der Provinciale Rechten (46). Deze aanſtelling was van groot gewicht. Men gevoelt dit uit het overwegend gezag van Holland van zelfs, en de aangrenzing van Holland en zijne riviermonden aan zee. Hij werd hierdoor niet alleen *een Ambtenaar van zeergroot gezag en beſtuur omtrent de Zeezaken, tot dien tijd toe in de Republiek onbekend* (47); maar ook *het Hoofd* en een *zoodanig*

(44) *Reſol. der Staten Generaal*, bij BOR *Auth. Stukken*, D. III. bl. 3. den 23 Mei en 15 Aug. 1588. Vergelijk hier voren, D. II. bl. 456. (89). Dit zag op 't Verſchil der Gewesten, over 't recht van afzonderlijke Admiraliteits *Subalterne* Collegien in 't hunne aanteſtellen, en 't afzonderlijk uitrusten van Schepen, ook zelfs voor rekening der Hollandſche Steden.

(45) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 219. Deze Commisſie was met vele anderen nog korteling aanwezig in *de Archiven* van het Huis *van Orange-Naſſau*.

(46) BOR, ald. bl. 3.

(47) Ik volge VAN SLINGELAND, D. II. bl. 97. vergel. D. I. bl. 220.

Digitized by Google

nig Ambtenaar van *Staat*, gelijk in *Vrankrijk en Engeland;* en Holland kon hierdoor in zijn Admiraliteits Collegien op meerderen invloed in de algemeene Zeezaken rekenen: maar ook zettede deze Aanſtelling den Staat niet weinig luister en klem bij, om als eene Zeemogendheid zich op alle Wateren te vertoonen, en overal als zoodanig bekend te worden: bijzonderlijk, toen men tot beter beleid der zaken en tot zijn behulp, hem nog toevoegde een *zoogenoemd Superintendent-Collegie ter Admiraliteit*, waaronder de mindere Gewestlijke Collegien ſtaan moesten. De Heer WAGENAAR (48) meldt ons, dat de Algemeene Staten in Zomermaand des jaars 1589. die Inſtelling deden. Maar de Hr. VAN WYN merkt bl. 78. te recht aan, dat dit al geſchied is den 22 April, bij *Inſtructien*, en dat reeds den 20 Mei 1588. bij *Holland* zulke oprichting *hoognoodig* bevonden, en bij de Generaliteit beſloten was, om de toenmalige Admiraliteiten, nu van Leicesters Eed verlaten, *te reformeren*, en *een Collegie Superintendent, neffens den perſoon van zijne Excellentie Graaf Maurits, Admiraal van der Zee, opterichten.* Maar 't leed nog tot den 22 April van 1589. eer die *Inſtelling* en *de Inſtructie* haar beſlag kregen; en zulks maar *bij proviſie voor één jaar.* Deze *Inſtructie* nu van *'t Collegie*, verre van de macht des Admiraals te verminderen, te verkleinen, of te bepalen, gaf hem meer klem in den uitvoer. De groote Zeevaart en Koopvaardij zette ook grooten luister daaraan bij. Hetzelve zoude nevens den Admiraal *houden goede correſpondentie, zoo met de Sta-*

Met een Superintendent-Collegie.

Voor een jaar.

(48) *Vaderl. Hiſt.* D. VIII. bl. 326.

Staten Generaal, als met den Raad van Staat, en zoude nevens zijn Excellentie hebben de Superintendentie, bevel en gezag over alle de particuliere Collegien van de Admiraliteit (49).

Over de andere Collegien.

En deze Collegien moesten §. 60., volgens hunne *Inſtructie*, gehoorzamen den Staten Generaal en den Heer *Admiraal Generaal*. En de *Admiraal Generaal* zoude §. 2. over *alle die Collegien, en een ieder derzelve het Hoofd wezen.* Hoe deze afzonderlijke Collegien vroeger zijn opgericht, en hoe zij in vervolg werkzaam zijn gebleven en voordgeduurd hebben, niet zonder groote verſchillen, misbruiken, gebreken en bezwaren, ga ik hier voorbij (50). Daar nu dezen, afzonderlijk aangemerkt, alleen dienden *tot beleid der Convooien en Licenten*, mitsgaders *tot de uitrusting der Schepen van Oorlog*, en in verſcheiden opzichten, zelfs *tegenſtrijdige belangen* hadden: zoo maakte, volgens SLINGELAND D. I. bl. 218. de Admiraal hen tot één Lighaam, en aan hun *Hoofd* geſteld, deed hij de Leden zamenwerken, en tot één einde en oogmerk uitloopen. En 't was dus *Maurits*, die als *Admiraal Generaal het voornaam beſtier van de Zeezaken en van den Oorlog te water* had, zoodat de Leden dier Admiraliteiten niet anders werden aangemerkt, dan als zijne *Conſiliarii*, zijne *Raadslieden*,

(49) Ik volge hier de woorden van SLINGELAND, D. II. bl. 97.

(50) Dit is in 't breede verhandeld in 't *Rapport van 't Defenſiewezen*, in 't jaar 1789. den 28 Oct. in de *N. Nederl. Jaarb.* bl. 1157. vergel. LUZAC *Holl. Rijkd.* D. II. bl. 18. en WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. IV. bl. 237. D. V. bl. 196. D. VIII. bl. 322, 486.

Digitized by Google

den, en die dus zonder zijne kennis of toeſtemming niets van zich zelven vermogten. Wat *het Collegie van Superintendentie* betreft; dit is kort daarna, reeds in 't jaar 1593. vervallen of afgeſchaft (51), en het Hoofdbeleid der Zeezaken, onder Hun Hoog Mog., bleef in handen van den *Admiraal Generaal* met dezelfde macht als te voren. Doch dit breeder te ontvouwen, is buiten mijn beſtek (52).

Meer dient tot mijn oogmerk te onderzoeken, wat deel Holland in die zaak hadde. Dit deel was groot. Alles kwam uit Holland, en *de Registers* over de jaren 1588. en 1589. zijn vol van overwegingen, hiertoe betreklijk. En wat de Raden van *Superintendentie* betreft, 't blijkt mij uit de *Reſolutie* van 28 Jan. 1588. bl. 23. dat reeds toen de gedachten liepen, om zulke *Raden* aan-

Door Hollands beſchikking.

te-

(51) *Reſol. van Holl.* 1593. Dec. bl. 168.

(52) Behalve den Heer IDSINGA, *Staatsrecht der Vereerigde Nederlanden*, D. II. bl. 11. bl. 120. en vervolgens, zie men hiervan breeder SLINGELAND D. II. bl. 97, 214. D. IV. bl. 116. en *'t Rapport van 't Defenſiewezen* in de *N. Nederl. Jaarb.* 1789. bl. 1206. waar deze opmerklijke woorden voorkomen: *Uit alle de oude Inſtructien, Commisſien, en Formulieren van Eede ſtraalt duidlijk door, dat alle beſtellingen van de zaak van de Zee moeten worden afgeleid uit de waardigheid van den Admiraal, en dat de Raden — in de Admiraliteiten — in de eerſte plaats waren Raden van den Heere Admiraal.* Dit gaf zelfs in 't tweede Stadhouderlooze Tijdperk den Heer VAN SLINGELAND D. IV. bl. 314. aanleiding, om optemerken, dat, als men geen *Admiraal Generaal* had of verkoos, als dan noodig ware de wederinſtelling van een *Collegie van Oppertoezicht (Superintendentie)*, of wel *de Ineenſmelting in één Lighaam*; hoedanige Voorſlag zelfs wel door den *Admiraal Generaal* gedaan was. Ald. bl. 328.

teſtellen. Zij vonden het den 20 Mei bl. 170. *hoognoodig;* en den 18 Aug. bl. 315. gewaagde men reeds van *de Inſtructie op de Superintendentie van de Raden van de Admiraliteit.* En van de ondergeſchikte *Collegien* vindt men, op den 19 Jan. 1589. bl. 21. door Holland goedgekeurd, dat de *Gecommitteerden uit de Collegien der Admiraliteit*, OP LAST *en op het* WELBEHAGEN *van zijn Excellentie, als Admiraal van de Vereenigde Nederlanden, proviſionele ordre ſtelden tot bevrijding der Zee en bezetting der Zeegaten;* dat het ontwerp hiertoe den 20 Jan. bl. 24. door *den Admiraal* werd goedgekeurd, en voords *op zijnen naam afgekondigd.* Maar zulks was voor den tijd der oprichting van het bovengemelde Collegie van *Superintendentie:* waartoe *Holland* den 15 Febr. 1589. bl. 67. gelijklijk met *Zeeland* zoude beſluiten; doch zoo, dat indien *Zeeland* daarin niet komen wilde, (gelijk ik ſtraks zien zal, dat het niet wilde,) *Holland* het alleen zoude oprichten; daar zij dan ook, voor dien tijd, zonder Zeeland, die ten aanzien van 't beſtier der penningen zich iets meer wilde voorbehouden, den 17 Febr. bl. 75. beſloten tot die Inſtelling, doch *op den laſt en Inſtructie, bij de Staten Generaal beraamd, met kenniſſe en authoriteit van zijne Excellentie.* De reden nu, waarom *Holland* zoo gretig aan den *Admiraal*, met zoodanig *Collegie* van *Oppertoezicht*, zulke groote macht gaf, moet gezocht worden in de verwarringen, die deels door de verſcheidenheid der Collegien der Admiraliteit, deels door de verſchillende orders op de uitrusting van Schepen, en betalingen van het Scheepsvolk, en den ophef der middelen van Convooien en Licenten,

ver-

Digitized by Google

veroorzaakt waren: weshalve ook in de *Hollandſche Reſolutie* den 17 Febr. 1589. gezegd wordt, dat *de Staten Generaal* dit noodig bevonden hadden, *tot goede directie van de zaken van de Admiraliteit, en ten einde de ordre op de Equipagie van de Schepen van Oorlog en het gebruik derzelve, mitsgaders de betaling van het Volk, daarop dienende, en den opheve van de middelen en Inkomſten, daar toe noodig zijnde, met kennisſe en authoriteit van zijne* EXCELLENTIE EN DE RADEN *neyens hem te committeren, op een* EENPARIGEN VOET *mag worden geſteld* enz.; maar deels ook, en wel voornamelijk, in het groot belang, 't welk Holland door zijne ligging en meerder uitgebreidheid van Zeevaart, Koophandel, en Inkomſten der Zeemiddelen, had: welk alles beter aan één Hoofdbeſtuur en Hoofd konde bevolen worden, op 't welke Holland den meesten invloed had. Het fijne of Staatkundige lag dan daarin, dat, daar alle Staatslighamen door een zoogenoemd *Eſprit de corps* altijd overhellen tot uitbreiding hunner Macht, en die Collegien vijf in getal zijnde, elkander konden tegenbotzen, men hen in het zoo uitgebreide beſtier onderwierp aan een *Opperhoofd, den Admiraal*, die meer algemeen belang had, maar opdat ook deze, als een enkel perſoon, tegen zulke groote Lighamen, zijnen klem niet zoude verliezen; oordeelde men hem te moeten verſterken door eenige Raden, afgeſcheiden van die Collegien, en deze Raden noemde men *met Hem het Collegie van Superintendentie;* doch dewijl dit ſlechts voor *een jaar* was voorgeſteld, raakte dit in 't jaar 1593. te niet; en Maurits bleef Admiraal, en behield dus die *Superintendentie* alleen.

De reden nu, waarom dit *Superintendent Collegie* zoo ſchielijk verdween, kan heelwel gezocht worden in 't ongenoegen en de tegenwerking der Provincie Zeeland. De Notulen van Zeeland leeren mij (53), dat de Staten van Zeeland hier zeer tegen waren. Zij noemen het (54) *eene gepretendeerde Superintendentie, die best ſoude kunnen beleid worden by den Rade van State.* En zij klagen, *dat die van Holland voorts noch verſcheyden nieuwigheden ingevoert hebben, ende dagelix noch plegende zyn uyt hun eygen authoriteyt.* Het ſchijnt, dat zij dit hier onder begrepen, en men vindt dieshalve bij hun beſloten (55), *te benerſtigen, dat 't Collegie, oft die Gedeputeerden, die die van Hollant hebben by zyne Excellentie, gerevoceert worden, ende dat zyne Excellentie hem behelpe metten Rade van State.* Zeeland zelf nam de zaak zoo hoog op, dat zij zulks als eene nieuwe orde van Zaken rekenden, en gelasteden (56), *de Gedeputeerden* op de Generale Staten, *zoo veel mogelyk is, te blyven by de jegenwoordige ordre, zonder te admitteren eenich Superintendent oft Generael Collegie;* en zij verboden hen *inteſtemmen in de nieuwigheden of Erectie van een Generael Collegie ter Admiraliteit.* En de grond was duidlijk daarin gelegen, dat Holland verre het meeste gezag hadde *in de Generaliteit* (57), en

(53) Zie *Reſol. van Zeel.* 1589. bl. 38.
(54) Ibid. 1591. bl. 51, 52.
(55) 1594. 20 Mei bl. 153.
(56) 1596. 10 Oct. bl. 277, 334, 360.
(57) Notulen van Zeeland 1597. bl. 34. en de *Remonſtrantie* bl. 73. Zij deden zelfs in dat jaar, bl. 176. een ſterk *Adres* tegen eene *nieuwe Superintendentie van Ad-*

en zij ſpraken daarom (58) van dat vorige *Superintendent Collegie*, als 't welk *t'eenemaal uit Hollanders*, op één na, *beſtaan had.*

3°. Beſchouwen we nu ook Maurits, na deze algemeene macht, als afzonderlijk Stadhouder of *Gouverneur en Kapitein Generaal van eenige Provincien!* Maurits, Stadhouder van vijf Gewesten.

Oordeelde een treflijk Schrijver, boven bl. 64. dat men, *om 't oog der Gemeente*, hem de waardigheid opdroeg van Stadhouder, Kapitein en Admiraal van verſcheiden Gewesten, en hem plaatſte aan 't hoofd van den Raad van Staat, welke onder Leicester, 't hoog bewind over de algemeene *Regering* plagt te hebben; de Heer VAN WYN daarentegen, in dezen, of meer verlicht, of de zaak in hare rechte gedaante beſchouwende, heeft hiervan beter de ware reden opgegeven. Het *Stadhouderſchap* van Utrecht geſchiedde, zegt hij, *om 't gezag van Holland te doen rijzen.* En wat *Gelderland* en *Overijſſel* belangt, hij acht, dat *het aanzien, 't welk Maurits, zich door vlijt, verſtandig beſtuur van 's Lands zaken, en uitmuntende bedrijven te velde, allengskens, bij vriend en onvriend, verwierf, de naaste oorzaak was, om welke ook de Staten van Gelderland en Overijſſel de keuze op hem deden vallen.* Dit waren zeker veel gewichtiger gronden, dan om voor 't oog der Gemeente *een voorwerp of ſchaduwbeeld van achting* te ſtel-

Admiraliteit; dit werd bl. 185. hoog opgenomen *om de Hollandſche nieuwigheden*, en zij willen, dat *Prins Maurits*, als hun *beider Gouverneur, bij interpoſitie van zijne Authoriteit*, die zaak te recht brenge.

(58) 1596. bl. 191.

Digitized by Google

ſtellen. Zulks was ook toen 't begrip van *Barneveldt* niet. Zien we hoe alles in zijn werk ging, en welk deel *Holland*, en met name 's Lands *Advokaat*, ook de Staten Generaal, in deze zijne Verheffing hadden. Maurits geboren in 't jaar 1567. den 13 Nov., was, eer hij den ouderdom van 23 jaren bereikte, reeds Stadhouder en Kapitein van vijf Provincien, Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijsſel (59); *Vriesland* kreeg, na den dood van Willem I. zijn' eigen Stadhouder; en *Groninge* moest nog den Spanjaard afhandig gemaakt worden, en dit gelukte eerst ten volle in 't jaar 1594.

Van Utrecht.

Wat vooreerst *Utrecht* betreft: De Staten van Holland hadden voor en gedurende de Landvoogdij van Leicester vele pogingen gedaan, om *Utrecht* weder te brengen onder het Gouvernement van den Stadhouder van *Holland*, volgens de *Unie* of de Vereeniging van Keizer *Karel* van 't jaar 1534. welke bepaalde, dat Holland, Zeeland en Utrecht onder één Stadhouderlijk beſtier zouden geregeerd worden. Door de troebelen waren die drie Provincien van een geſcheiden. Na 't *Gentſche Verdrag* was het Stadhouderſchap van Utrecht weder aan Willem I. gekomen; maar na zijn' dood wilden die Staten voor zich een afzonderlijk Gouverneur nemen. Hiertoe deden zij, (het welk zeermerkwaardig is,) verzoek bij *de Staten Generaal*, dat deze wilden *aggreëren* de *aanneming* van den Heer *van Villers*, en Hem, des noods, hiertoe behoorlijke *Brieven van Commis-*

(59) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 54.

misſie verleenen (60). De Heer Villers gevangen rakende, verzochten zij om den Hr. ADOLF, Graaf van *Nieuwenaar*, als nu *zonder hoofd en authoriteit zijnde, — alzoo zijne Genade door toedoen van den* RAAD VAN STATE *daarin gecondescendeerd heeft*; onder bepaling, zoo daarin bij de aankomst van Leicester als *algemeen Stadhouder* anders mogte *voorzien worden.* Doch hij bleef Stadhouder onder Leicester, en ſtond onder Leicesters gebied, maar werd na deszelfs vertrek weder in zijne vorige Macht herſteld (61). Maar bij 't overlijden van Graaf *Adolf* in 1589. poogde *Holland* die oude Gewestelijke Vereeniging weder te verlevendigen, echter zonder nadeel van de *Algemeene Staten.* Hiertoe hield de *Advokaat van den Lande van Holland* (62) verſtandhouding met verſcheiden Stichtſche Regenten. En Barneveldt zegt zelve in zijne *Remonſtrantie* bl. 200. *Het brenghen van de Gouvernementen van Gelderlandt,* UTRECHT, *ende Overysſel aan ſyne Excellentie is by my ghevordert ende ghehandelt.* Het gevolg van alle die pogingen was niet *de Vereeniging* met Holland (63), maar

(60) MSS. *Reſolutie van de Staten Generaal*, den 11 Oct. 1584. *Ontfanghen Brieven van de Staten van Utrecht, verſoekende, dat den Heeren Staten zouden gelieven d'aennemínghe van den Heere Villers, by hen als Gouverneur by proviſie aengenomen, over de Stad, Steden ende Landen van Utrecht te aggreëren, ende voor zo vele als nood is, hem daerop te doen expedieren Brieven van* COMMISSIE *in behoorlyke forme.*

(61) Zie boven, D. II. bl. 136, 137.

(62) Volgens BOR B. XXVII. bl. 14. c. die alles breeder verhaalt.

(63) Zelfs werd bij de Voorwaarden §. 4. uitdruklijk bedongen, de *Provincie* afzonderlijk te *beſtieren.* BOR bl. 16. b.

maar dat de Staten van Utrecht voor zich beſloten, 't *Gouvernement* aan Maurits optedragen op zoodanige *Inſtructie*, als zij den 6 Febr. 1590. hadden vastgeſteld. Dit wierd onderling geſloten en verteekend door Prins *Maurits* en *de Gedeputeerden van de Geëligeerden uit de Collegien, de Edelen en gemeene Ridderſchap, de Stad en Steden van den Lande van Utrecht, repreſenterende de drie Staten van den Lande.* En de beëediging geſchiedde den 2den en 3den April. Onder de bijzonderheden der Voorwaarden, buiten de beloften van de *ware Christelijke Religie* alleen te handhaven, belooft hij §. 6. (en hierop hebben onze Schrijvers weinig acht geſlagen,) niet ſlechts *'t Land*, maar ook *zijn eigen perſoon* niet te zullen onderwerpen, zooveel Utrecht aangaat, dan *aan de Generale Staten en Raad van Staat, bij proviſie gecommitteerd tot het Gouvernement van de vereenigde landen, in zaken van oorlog*, en 't geen er aankleeft, of *alzulke* ANDERE *Regering of* HOOGE OVERHEID, *als namaals bij de Vereenigde Gewesten aangenomen mogt worden.* Uit welk Artikel men duidlijk ziet, 1°. dat die van Utrecht zorgen, om niet onder Holland te geraken, 't welk nader blijkt beneden uit Art. 36, 37. maar evenwel hare onderhoorigheid onder *de Staten Generaal* erkenden. 2°. Dat zij nog geenszins uit het hoofd geſteld hadden, om een algemeene Regering of Opperhoofdigheid, (hoedanig die van Engeland was,) aantenemen. Men bedingt verder, §. 15. dat hij in zaken *van Politie, met advis en believen* der Staten, mag maken NB. *alle Plakaten*, die tot 's Lands welzijn oorbaar zijn, maar dat zij *zullen uitgaan*, en volvoerd worden, op *den naam*

naam zijner Doorluchtigheid en dien der Staten. Hierdoor kreeg of behield hij in Utrecht deel aan de Wetgevende Macht. Voords §. 36, 37. Hij zal bevorderen, dat de Staten van *Holland* beloven zullen, tegen deze Artikelen niets te ondernemen, maar hen, Staten, in hunne Rechten zal handhaven.

Dan, eene tweede bijzonderheid, en die, tot verſtand der *Generale Regering*, vooral in aanmerking komt, is, dat de Staten van Utrecht (en zoo ook de anderen,) wel hadden de benoeming van *den Gouverneur*, de voorloopige aanſtelling, en de zorg, om hem zijn *Berichtſchrift* voorteſtellen met de voorwaarden, maar dat de Generaliteit, of de Vergadering van de Algemeene Staten, als vertoonende het geheele Bondgenootſchap, eigenlijk nog de *Commisſie* of *Aanſtel-* of *Lastbrief* verleende, en hem den Eed op die *Commisſie* afnam, en zulks niet alleen op grond van 't nog voorddurend Verdrag met *Eliſabeth*, maar ook op *'t ernstelijk verzoek der Staten van Utrecht zelf, om Hem behoorlijke Commisſie te doen depecheren, en op den Eed, aan hun te doen.* Ik legge ten bewijze hiertoe over, in *de Bijlage* (den 2 April 1590.) niet alleen *de Commisſie*, zoo als zij door de Staten Generaal aan Prins *Maurits* is gegeven, als *Stadhouder en Kapitein Generaal der Provincie van Utrecht*; maar ik laat alhier ook volgen *het Beſluit der Algemeene Staten* zelve. De plaats is wel wat lang, maar de woorden, die alles uit doen, zijn te gewichtig voor het gansch beloop der zaak, zoo voor het Stadhouderſchap van dit Gewest, als

De Lastbrief ſtaat aan de Algemeene Staten.

als van alle de andere Gewesten, om ze hier niet in te lasſchen (64).

„ Den 2 April 1590.

„ Compareeren d' Heeren Duuenvoerde, Domdeken, Heermalen, Zuylen, Schout, Renesſe, Van der Aa, Canter, Bernt Stel, Schepenen, ende Mr. Floris Thin, Advocaet, t'ſamen Gedeputeerde van de *Staten van Utrecht*, Ende hebben verthoont, door 't overlyden van den welgeboren Grave van Nuenaer, Moeurs, Limborch, etc. ledich worden *het Gouvernement* van den Lande van Utrecht, ende dat in deſen geuaerlycken tyde niet dienſtelyck en was, dat 't voorſz. *Gouvernement langer ledich ſoude blyuen*, dat daeromme de Staten van den Lande van Vtrecht, nae voorgaende wettige beſchryuinge ende verſcheyden communicatien, daerop gehouden, goetgeuonden hebben 't voorſz. *Gouuernement* te preſenteren den hoochgeboren Vorst ende Heere Graeff *Maurits* van Nasſau etc., ende dat op ſekere poincten ende Articulen, by henlieden daertoe beraempt; dat die voorſz. Staten om zyne Excellencie te verſuecken, dat hem gelieven ſoude 't voorſz. Gouvernement onder de voorſz. conditien te aenveerden, henlieden Comparanten gecommitteert hadden, die ſulcx gedaen ende ſo verre met zyne Excellentie gehandelt hadden, dat deſelve bewillicht heeft 't voorſz. Gouuernement onder de voorſz. conditien te accepteren.

(64) Ik ben dezelve verſchuldigd aan de goedheid van den Heer Archivarius H. VAN WYN, die mij deze en andere plaatzen uit de nog ongedrukte *Notulen* of *Reſolutien der Staten Generaal*, op mijn verzoek, heeft medegedeeld.

Digitized by Google

ren. Ende dat hy ouerſulcx de voorſz. Articulen van de *Inſtructie*, neffens henlieden *Comparanten geteyckent*, ende den *behoorlycken Eedt*, daertoe ſtaende, aen haer Comparanten handen gedaen heeft: dat zy Comparanten, volgende de macht, henlieden gegeuen, zyne Excellentie onder haerlieden handen verleent hebben *brieuen van Commisſie*, met beloften, dat zy voerder *Commisſie* in behoorlycke forme, *onder 't ſegel van de Staten*, metten jerſten ſullen ouerſenden; dat zy oock ſouden procureren *aen de Heeren Generale Staten*, dat dezelue de voorſz. *handelinge* GOETVINDEN, ende daerop *gelycke Brieuen van Commisſie op zyne Excell.* ſouden *gelieuen te depecheren*, verſueckende diensvolgende, dat deſelue Heeren Staten *deſe handelinge willen goetvinden ende houden*, Ende op zyne Excellentie, *als Gouuerneur en Capitain Generael* van den Lande van Vtrecht, doen depecheren *brieuen van Commisſie in behoorlycke forma.* Hietop gedelibereert weſende, hebben d' Heeren *Staten Generael* de voorgegeuen handelinge met ſyne Excellentie *goetgeuonden*, ende dyen volgende *geaccordeert*, dat op zyne Excellentie ſal worden gedepecheert de verſochte Commisſie in behoorlycke formen, *naer ouder gewoonte*, Ende voorts *den Staten van Vtrecht* met haren *nieuwen Gouuerneur* aengeboden geluck ende voorſpoet."

Hierop volgt, den 3 April 1590.

„ Is geleſen de *Commisſie*, gedepecheert in behoorlycke formen op zyne Excellentie, als Gouuerneur van de Stad, Steden, ende Lande van Vtrecht, volgende de Reſolutie, ghisteren genomen; ende zyn gecommitteert d' Heeren

Ber-

Berneuelt, Vosbergen, Zuylen ende Cantere, om dezelue zyne Excellentie te preſenteren ende te verſuecken, dat Hem gelieue te compareren in de Vergaderinge van de Heeren Staten Generael, om aldaer te doen den Eedt, daertoe ſtaende, in de *Commisſie* geruert. Deſen volgende is zyne Excellentie in de Vergaderinge van de voorſz. Heeren Staten gecompareert. Ende heeft gedaen Eedt, als *Gouverneur* van de voorſz. Stad, Steden ende Lande van Vtrecht, zoo denſelven hem by den Griffier is voorgeleſen worden."

Maar welke Eed was dit? Ik geve denzelven in de *Aanteekening* op de *Bijlage* den 2 April 1590. En 't merkwaardigſte van dien Eed is, dat hij woordelijk (*mutatis mutandis*) overeenſtemt met het Formulier, 't welk, *bij de Algemeene Staten* voor *Maurits*, als Stadhouder van *Holland*, en de andere Provinciale Gouverneurs was opgeſteld, den 1 Junij 1588.: 't welk aldaar dus luidt (65):

„ Mercurio, prima Juny 1588.

„ Is geleezen den geconcipieerden Staat van „ Oorlog, enz. Praeſent Egmont, Barnevelt, „ Vos, Malſon, Roelſius, Berk, Van den „ Berch, Dompzelaer, Kamminga, Voorda, die „ van Overyſsel, — —. Is geleeſen ende ge„ arreſteert den Eed, te doen *by den Gou„ verneurs* van de reſpective *Provincien*, als „ hierna volgt, van *den Gouverneur van Hol„ lant: mutatis mutandis: Wy beloven en ſwee„ ren, den Staten Generaal van de Vereenichde*

„ *Ne-*

(65) MSS. *Register van de Reſolution der Staten Generaal*, den 1 Junij 1588. Den Eed zelven heeft ook SLINGELAND, *Staatk. Geſchr.* D. I. bl. 140.

Digitized by Google

„ *Nederlanden, die by de Unie en de handha-*
„ *vinge van de Gereformeerde Religie ſullen*
„ *blyven, ende namentlyk den Ridderſchap,*
„ *Edelen ende Regeerders van de Steden van*
„ *Hollant ende Westfrieslant, repreſenterende*
„ *de Staten* van denzelven Lande, gehouw ende
„ getrouw te weſen; dat wy *de Ordonnantien*
„ *ende bevelen* van de voorſz. *Heeren Staten Ge-*
„ *neraal, den Raed van State, tot de Generale*
„ *Regering* van den voorſz. Lande gecommit-
„ teert, ofte nog te committeren, in 't gene-
„ raal, *ende van de Staten van de voorſz. Pro-*
„ *vincie van Hollant* in 't particulier, ſullen na-
„ comen, ende by den Overſten, Capiteynen en
„ allen anderen, onder onſen gebied ſtaende,
„ ſullen doen nakomen, en agtervolgen na be-
„ hooren. Soo waerlyk helpt ons God Almach-
„ tig." De Gelderſche Afgezondenen voegden hier onmiddelijk bij: „ Dies verklaren die van
„ Gelderlant, dat zy verſtaen, dat deezen Eed
„ niet ſal praejudicieren ofte contrarieren het
„ Tractaet, met hare Majeſteyt gemaeckt." En dit ſcheen hij zeker niet te doen, zooverre *de Staten Generaal* er in gekend raakten: ſchoon dit meer zag op 't Recht *van den Raad van State.*

En dit heeft zoo voordgeduurd, ook volgens *van Slingeland*, tot het einde van 't jaar 1620.; en men kan uit die verplichtingen vele ophelderingen afleiden omtrent het gebeurde te Utrecht, gedurende de Kerkgeſchillen, met Oldenbarneveldt, de aanneming van Waardgelders in 't Sticht, enz. welke zaken wel eens buiten de aandacht blijven. De uitdrukking, in het formulier gebracht, *de bevelen — van de Staten van Holland*

in 't particulier — te zullen nakomen — is zekerlijk met goed overleg, en niet vergeefs of zonder reden daarin gebracht. Gelijk ook niet vergeefs in de *Inſtructie* der *Staten* van Utrecht, §. XXXVI. en XXXVII. Maurits belofte deed, van te zorgen, dat *de Staten van Holland* niets in 't Sticht deden, 't welk tegen de beloofde Artikelen ſtreed, maar dat hij zulks zoude tegengaan. (bl. 108.) En 't is zeeraanmerklijk, dat de Heer *van Barneveldt* onder de tegenwoordige Leden was, toen deze Eed in de Staten Generaal is *geärreſteerd*.

De verplichting daaruit.

Hieruit nu rees die verplichting, dat de Stadhouders, hoezeer in dienst van de afzonderlijke Gewesten, uit kracht dezer Belofte, ſteunende op den band der Utrechtſche Unie, ook verbonden wierden aan- en betrekking hadden tot het geheele Bondgenootſchap, en wel in de eerſte plaats, ten opzicht van 't algemeen *Bewind*, gehoorzamen moesten aan de bevelen van de Algemeene Staten. Hoeverre nu die verplichting zich uitſtrekte, verklaren de Staten van Holland zelve in hun antwoord aan Hohenloo, den 2 Febr. 1590. Waarvan hierna (66).

Maurits, Stadhouder van Gelderland, en zijne Commisſie.

Wat *Gelderland* betreft: ik heb in 't Iſte Deel bl. 426. (in de *Bijlagen*) aangewezen, dat in 't jaar 1581. Graaf *Willem van den Berg* door de Staten Generaal aldaar tot Stadhouder is aangeſteld, bij *adviſe van Prins Willem I.* en de anderen *van den Raad van Staat*; dat ook *de Commisſie* door hun verleend is, en *Eed* en *Weder-Eed* door de Staten van Gelderland gedaan is. Dit

(66) Zie VAN SLINGELAND, D. I. bl. 141.

Digitized by Google

Dit zelfde heeft ook plaats gehad bij de aanſtelling van *Adolf*, Graaf van Nieuwenaar en Meurs, gelijk ik D. II. bl. 138. bewees, en waartoe ik tot bevestiging nog kan voegen, het geen hiervan *bij de Staten Generaal* aangeteekend is (67). Toen nu deze overleed, wilden eenigen het opengevallen *Stadhouderſchap* opdragen aan den Graaf van Culemborg (68), maar de meerderheid ging over tot *Maurits*, die op de *Oude Inſtructien* aldaar verkozen, en met *Eed* en *Wedereed* werd aangeſteld (69). De Voorwaarden heeft BOR op den 10 Jul. 1590. waarbij Maurits beloofde zijn best te zullen doen, dat *Bommel* met zijne onderhoorigheid, het welk tot heden toe zich met Holland gevoegd had, weder aan Gelderland gehecht wierd. 't Welk naderhand geſchiedde. Maar de *Commisſie* zelve van den 16 Mei 1591. (70) werd insgelijks gegeven door *de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, die zulks zeiden te doen *bij deliberatie van den Raad van Staat*; doende den Eed in handen van den *Raad van Staat* (71). Dit kwam mede uit het Tractaat met Engeland. En zulks blijkt overtuigend uit den vroegeren Brief van den *Raad van Staat* aan 't *Hof* van Gelderland, van den 21 Dec. 1589. dien ik boven gewaagde, en om zijne merkwaardigheid met eene opheldere nde aanteekening in de *Bijlage* geplaatst hebbe.

De

(67) Zie *de Bijlagen*, 6 Febr. tot 12 Julij 1584.
(68) BOR B. XXVII. bl. 14. d.
(69) Zie hier voren, D. II. bl. 139.
(70) Nog in wezen, in de Archiven van 't Huis van Oranje Nasſau, op den 16 Mei 1591.
(71) BOR, *Bijvoegſel* op 't IV. D. bl. 32, 33.

De Hr. P. BOR B. XXXVII. bl. 17. c. zegt wel, dat hij *de Commisſien ofte Inſtructien van die van Gelderland ende Overysſel, daerop zyne Excellentie de Gouvernementen van deſelve Provincien heeft aengenomen, niet en heeft — en geene zonderlinge moeite daarom gedaan heeft als onnoodig, naardien deſelve in ſubſtantie niet veel konden verſchelen, en de verandering alleen beſtaat naardat de gelegenheid der Provincien en derſelver Rechten, Coſtumen en Privilegien mag aangaan.* Doch men ziet hier, hoe belangrijk deze *Commisſien* zijn tot recht verſtand van de Geſchiedenis. Ook valt hier optemerken, dat ter wederzijde *Eed* en *Weder-Eed* gedaan zij door *Stadhouder* en door Staten (72). Dusverre van Gelderland.

Van Overijsſel.

Zien wij de toedracht in *Overijsſel.* In dit Gewest had nog iets bijzonders plaats. In 't jaar 1577. den 19 Nov. had aldaar de Graaf van Renneberg, als *Stadhouder*, zijnen Lastbrief ontvangen van de *Staten Generaal*, en zulks op verzoek *van Ridderſchap en Steden* (73). Ook *de Graaf van Nieuwenaar* (74). Hiervan is mede weinig bekend. Maar de MSS. *Notulen der Staten Generaal* leeren ons de ganſche toedracht der zaak op deze wijze:

„ Den 12 Aug. 1584.

„ De voirſz. Sloet heeft voorts aengegeven, „ van wegen die van Overysſel, dat in den les-

„ ten

(72) Zie mijn IIde Deel, bl. 138, 139.

(73) Zie denzelven bij DUMBAR, *Analect. Med. aevi*, Tom. III. p. 494. Vergel. *Tegenw. Staat van Overijsſel*, D. I. bl. 217.

(74) *Tegenw. Staat*, D. I. bl. 219. Vergel. hier boven, D. II. bl. 126 (81).

Digitized by Google

„ ten Landdag aldaer by dezelve Provintie is
„ goedgevonden, te verzoeken ende aentenemen
„ den Grave van Moeurs voor *Stadholder*, *op 't*
„ *welbehagen van den Heeren Staten Generael*,
„ hebbende dienvolgens verzogt, dat dezelve
„ Heren Staten hem dat zouden willen laten ge-
„ noughen."

„ Is goedgevonden ende ge-accordeerd, dat
„ die voorſ. Heere Grave van Moeurs worde *ge-*
„ *committeerd*, ende committeren denzelven mids
„ dezen *Stadholder over de Provincie van Over-*
„ *ysſel*."

Toen nu deze overleed, meende *de Raad van State*, dat Hij uit het nog voorddurend Verdrag met Eliſabeth bevoegd was, om de verkiezing tot *Gouverneur* te doen uit *drie perſoonen*, op benoeming der *Ridderſchap en Steden*. Maar de Staten van *Overijsſel* brachten hiertegen in, dat zij buiten dit Verdrag waren (75), en zij verzochten daarom de *Staten Generaal*, om, op hunne verkiezing van *Maurits*, als *Gouverneur* en *Kapitein Generaal*, eenen *Lastbrief* of *Commisſie* te verleenen. 't Welk zij dan ook deden (76). Die van Overijsſel ſchijnen in die ſtribbeling de hulp der *Hollandſche Staten* te hebben ingeroepen. Altans de zaak was aldaar een onderwerp geweest van raadpleging, en werd *verklaard, dat bij de Staten Generaal Brieven van*

(75) *Dit Verdrag nimmer te hebben aangenomen*, zegt de Heer DUMBAR, *Tegenw. Staat*, D. I. bl. 220.

(76) Deze *Commisſie der Staten Generaal*, die ik niet wete ergens te hebben aangetroffen, van den 8 Febr. 1590. is nog voorhanden op de *Lijst der Commisſien* in de Archiven van 't Huis van Orange-Nasſau.

van Commisſie op zijn Excellentie zullen mogen worden verleend. Dit leeren *de Registers van Holland* (77). Daar was dan geen verſchil, of *de Staten van Overijsſel, als zelf Souverein*, niet enkel hem benoemen, en ook die *Commisſie* verleenen zouden, maar of zij, behalve *de Staten Generaal*, ook nog kennen moesten *den Raad van Staat.* En de ganſche zaak, en de bemoeienis van Holland met dezelve bewijst klaar het aandeel 't welk Holland nam, om, door de *Algemeene Staten*, het aanzien, 't gezag, en de macht van Maurits te bevorderen.

De Overijsſelſche Schrijvers tillen dit verſchil met den *Raad van Staat*, naar 't mij voorkomt, veel zwaarder, dan de hoofdzaak, waarop het alhier aankomt, *de Commisſie door de Staten Generaal.* Ik wete niet, of zelfs van dit hun Verſchil nopens *den Raad van Staat*, in de MSS. *Reſol. der Staten Generaal* wel eenig gewag voorkomt; maar hiertegen leveren dezelfde *Notulen* de handelingen op, die over 't geven der *Commisſie* aan Maurits een groot licht verſpreiden. Zie hier de woorden:

„ Den 8 Febr. 1590.

„ Die Gecommitteerden der Lantſchap van „ *Overijsſel* verthoonen, dat heure Principalen „ met eendrachtige Reſolutie goetgevonden heb- „ ben, zyne Excell. te doen defereren het *Gou-* „ *vernement* der voorſz. Provintie, vacerende by „ den dood van den welgeb. Graef van Moeurs, „ G. M. Ende dat zyne Excellentie van hen „ ontfangen hebbende contentement op eenige „ ſwaricheyden 't ſelue oyck heeft ge-accepteert.

„ Ver-

(77) *Reſol. van Holl.* 8 Febr. 1590.

„ Verſueckende mitsdien, dat d' Heeren Staten „ ſouden gelieuen zyne Excell. te doen depeche- „ ren *Commisſie in forma*, daertoe dienende. „ Is gereſolveert ende geconſenteert, dat men „ die verzochte *Commisſie* opten *naem van de* „ *Heeren Staten Generael* op zyne Excell. zal „ depecheren, ende zyne Excell. *gebuerlyck pre-* „ *ſenteren.*"

„ Dus verclaren die van Vrieslant hier inne te „ conſenteren, zo verre 't zelve niet directe en „ ſouden ſtryden tegen de gerechticheden van „ Vrieslandt."

Hier ziet men, dat de Gewesten allen gekend en geraadpleegd wierden over de Uitgave der *Gewestlijke Commisſie* aan *Maurits.* Alleen *Vriesland* ſtemde er in toe, met verklaring, dat dit hare Provintie geen nadeel zoude doen in 't recht op Overijsſel. Hoe plechtig nu deze *Commisſie* van wegens de Staten Generaal is overgeleverd, leeren de Notulen, 15 Febr. 1590.

„ Es gereſolveert, dat *de Commisſie* van het „ *Gouvernement van Overijsſel* zyne Excell. ſal „ werden gepreſenteert van wegen de Staten, „ *by een van elcke Provincie*, neffens die van „ *Overijsſel.* En hebben die van Vrieslandt ver- „ claert, daer inne te accorderen, voor zoo vee- „ le dezelve de Provincie van Vrieslant niet en „ prejudicieert."

Maar ook heeft Maurits hierop den Eed aan de Staten Generaal gedaan. MS. Notulen, *den* 16 *Febr.* 1590.

„ Syne Excell. comparerende in deſe Verga- „ deringe, heeft gedaen *den Eedt op de Com-* „ *misſie van 't Gouvernement van den Lande* „ *van Overysſel.*"

De Stadhouder van Vriesland, en zijne Commisſie.

Met Vriesland heeft het zelfde plaats gehad, en hebben de *Staten Generaal*, toen zij bij 't overlijden van Willem I., die ook op *Commisſie* der Staten Generaal zoowel als van *Matthias*, *Gouverneur van Vriesland* geweest was (78), op den 10 Nov. 1584. op verzoek der Staten van *Vriesland* eene *Commisſie* uitgegeven op *Willem Lodewijk*, als *Stadhouder en Kapitein Generaal*, volgens het *gewone* Formulier (79), 't welk zoo naaukeurig gevolgd wierd, dat, daar de Frieſche Landdag hem benoemd had tot *Stadhouder en Gouverneur*, het Formulier alleen den naam van *Stadhouder* gebruikte. Ook dit is in de *MS. Notulen der Staten Generaal* breeder te vinden. Zij luiden aldus: *den* 12 *Nov.* 1584.

„ Gezien by myne Heeren de Generale Staten „ *Copie* van zeeker Acte van den 16 Oct. lest- „ leden, van de Volmagtigden van Oostergoe, „ Westergoe, Sevenwolden ende de Steden, „ repreſenterende de Staten van Vrieslant, ver- „ zoekende te hebben voor abſolut Gouverneur „ den welgeboren Heere, Heeren *Willem Lo-* „ *dewich*, Graaff tot Nasſauwen, in de plaatſe „ van wylen hooghloflyker memorie ſyne Ex- „ cellentie, wiens Lieutenant hy is geweest, „ hebben hen daermede geconformeert, ende „ dienvolgende den voorſz. Heere Graeff als „ *Gouverneur* over de voorſz. Provintien ge- „ committeerd ende geordonneerd, daer *af te* „ *depecheren* in forma behoorlyke Commisſie."

Wat

(78) MSS. Notulen der Staten Generaal, den 10, 11 Jun. 1580.

(79) SCHWARZENB. *Charterb. van Vriesland*, D. IV. bl. 512.

Digitized by Google

Wat eindelijk den Stadhouder van *Groninge en Ommelanden* betreft: deze heeft ook zijne *Commisſie* van de *Staten Generaal* ontvangen; 't welk voordgeduurd heeft tot het jaar 1620. Althans ik leze in de *MS. Notulen* of *Reſol. der Staten Generaal*, den 10 Mei 1584. deze aanmerklijke woorden: „ *belangende 't verzoek, van te committeren Graef Willem Lodewich tot Gouverneur, mits aſſignerende ſyn Tractement op de Verdingen* (80), *ſyn gedepecheerd Vosbergen, Balcx ende Kaminga, omme te communiceren met ſyne Excellentie.*" Dat *Willem Lodewyk* zijne *Commisſie*, na 't veroveren van Groninge, in der daad van de Generale Staten verkreeg, ſtaat duidlijk in 't 5de Art. van *'t Tractaat van Reductie van Groninge* 1594. (81), waarin bedongen wordt: *Dat de welgeb. Heere Graeff Willem Lodewyck van Naſſau enz. als Stadthouder ende Gouverneur der Stadt Groeninghen ende Ommelanden, luyt de Commisſie der Heeren Generaele Staten, erkendt, aengenomen ende ontfanghen ſal worden.* Dat Hij ook aldus ontvangen is, wijzen de MSS. *Reſol. der Staten Generaal* uit, op den 22 Junij 1595. „ Is *ter nominatie* van de Heeren Staten *van Stad ende Ommelanden* van Groningen ge-accordeert, dat men van wegen *de Heeren Staten Generael* de welgeboren Heere *Graef Willem* van Naſſau ſal geeven *Commisſie* als Gouverneur ende

De Stadhouder van Groninge en Ommelanden.

(80) Welke deze *Verdingen* geweest zijn, is mij niet gebleken. Doch zie aant. 82.

(81) Zie Mr. H. L. WICHERS, *Verklaring van het Tractaet van de Reductie der Stadt Groninge* enz., D. I. Verkl. bl. 29.

Digitized by Google

de Capitein Generael van deſelve Provincie, ende dat met ſulcken Tractement als na proportie ſyne Excellentie [verſta Maurits] getracteert wordt." (82)

Waarop onmidlijk volgt:

„ De Gedeputeerden van Stadt ende Ommelanden van Groningen *conſenteren* voor dit maal ten reſpecte van ſyne Genade ſonderlinge dienſten ende genadige welmeeninge, dat *de Commisſie* alhier van de Heeren Staten Generael, ſtaande nogthans als recht *d' Inſtructie* tot de *diſpoſitie* van de voorſz. Stadt ende Ommelanden, *gedepecheerd* ende gegeven zal werden metten expreſſen bedinge ende voorbehalt, dat zulcx hen verder in egeen conſequentie getogen, maar dat die voorn. Provincie kumſtiglyck *in 't committeren eenes Stadhouders 't zelve recht* (83) zal behooren te hebben ende behouden, dat by *andere geunieerde Provincien* als dan gebruyckt ende geobſerveerd word, verſoekende daervan Ac-

(82) 't Is mij niet onwaarſchijnlijk voorgekomen, dat dit beding der *Proportie* zag op de bedongen *evenredige* Verplichting in 't *Tractaat van Reductie*, dat Groninge en Ommelanden zoude dragen *nae advenant van andere contribueerende Provincien.*

(83) Daar alhier geſproken wordt van *de benoeming* van Graaf *Willem*, door de Provincie van Stad en Lande, en onmiddelijk volgt het Beſluit der Staten Generaal, om hem op die *benoeming* de *Commisſie* te geven: zoo wordt het moeilijk te verſtaan, hoe hier dan van *voorbehouding* en van *conſent voor dit maal* kan geſproken worden; maar dewijl er aanſtonds op volgt; dat zij *in 't committeren eens Stadhouders het zelfde Recht voor* zich bedingen als de andere Provincien, zoo wordt dit eenzins klaarder. 't Recht, dat de andere Provincien toen nog hadden, beſtond hierin, dat elk voor zich

Acte, die hen is geaccordeerd, voorbehoudende een yder zyne gerechtigheit. Ende zyn gecommitteerd de Heeren Brienen, Nyvelt, ende Rengers, met den Griffier, om den voorn. Heere Grave den gewoonlyken Eed, als *Gouverneur* ende *Capitein Generael* voorſz. aftenemen." Waarop onmiddelijk volgt de afgeleide Eed:

„ Eedem die post prandium.

„ Den welgeboren Heer Graaf Willem van Nasſau heeft *gedaan den Eed als* Gouverneur ende Capitein Generael van de Provincie van Stad en Ommelanden van Groningen en Ommelanden, in handen en ter preſentie van de Heeren Brienen, Van der Heyde, Nyvelt, Alting; Abſent Rengers. Hiertegen heeft Alting overgegeven ſeker Protest, hangende aen de Liasſe." (84)

Na den dood van Graaf Wilhelm, in 't jaar 1620. heeft dit zelfde ook plaats gehad. De Pro-

zich een Stadhouder niet enkel *kon benoemen*, maar ook *committeren* en *Inſtructie* geven, mits de *aggreatie* en bijkomende *Commisſie der Staten Generaal*. Dit ſchijnt hier bij *Groninge* niet gedaan te zijn; en 't Tractaat van *Reductie* 1594. bracht alleen mede, dat *Graaf Willem* erkend zoude worden naar luid *der Commisſie* der *Staten Generaal*, zonder van voorgaand *committeren* door de Provincie te ſpreken. Dit dan ſchijnen zij nu voor 't vervolg ook te bedoelen en te bedingen. En dit Recht hebben zij in 't jaar 1620. bij *'t benoemen en committeren* van Maurits naderhand ook gebruikt. Zie *de Bijlage*, den 31 Dec. 1620. waar gezegd wordt, dat zij hem hadden *gekoren*, en verzochten om *Commisſie, in wettige forma, beneffens die van de Staten van Stad en Lande, op de Inſtructie, bij zijne Excellentie geaccepteert.*

(84) Dit *Protest* zal mogelijk betreffen 't aangemerkte in de vorige *nota*.

Provincie van Groninge *benoemde* en *committeerde*, en de Staten Generaal verzagen ook toen nog met hunne *Commisſie* den Prinſe *Maurits*. Doch dit geſchiedde toen voor de laatſte maal.

De Stadhouder van Wedde, enz. en Commisſie.

Met de Heerlijkheid van *Wedde* en *Westwoldingerland*, als mede 't Landſchap *Drente*, was dit eene geheel andere zaak. *Maurits* werd ook in beiden tot Gouverneur en Kapitein Generaal, bij *benoeming* en *Commisſie* der Generale Staten aangeſteld; maar dit geſchiedde, omdat *Wedde en Westwoldingerland* was eene *Heerlijkheid* op zich zelve, behoorende onmiddelijk onder de *Generaliteit*; en 't Landſchap *Drente* ſtond in naauwe Bontgenootſchap met dezelfde Generaliteit (85). Maar 't aanmerklijkſte, en dat mogelijk bij niemand opgemerkt is, beſtaat hierin, dat de Commisſie van *Drente* in 't jaar 1596. nog regelrecht ging op naam der Staten Generaal; maar dat hiertegen dezelve in 't jaar 1621. uitging op naam van *den Drosſaerd en Gedeputeerde Staten des Landſchaps Drente* (86).

Die Commisſien allen van de Staten Generaal.

Dat nu die Commisſien van *Gewestlijke Stadhouders*, te dier tijd, gegeven zijn door *de Staten Generaal*, ſchoon de *Benoeming*, benevens de *Inſtructie*, het werk ware van de afzonderlijke Gewesten, was geen bloot *erreur* (87), maar vloeide voord uit de begrippen over 't *Staatsbewind* van dien tijd. Toen deze begrippen

(85) Zie de *Bijlagen*, 16 Aug. 1596.

(86) Uitwijzens de *Commisſie*, daarvan zijnde in *de Lijst* der *Archiven* van 't Huis van Orange-Nasſau, 1621. den 10 Jan.

(87) Zoo als het genoemd wordt bij den Schrijver van *Oldenbarneveldt's Eer verdedigd*, 1773. bl. 37.

Digitized by

pen allengskens veranderden, zoo veranderde ook dit; en het kan zeerwel zijn, dat het ontſlag van 't *Verdrag* met Engeland, waaraan de Hr. van Oldenbarneveldt in 't jaar 1616. de laatſte hand leide, hiertoe naderhand den Gewesten de handen ruimer liet, als niet meer aan *den Raad van Staat* gebonden (88). Mogelijk heeft ook het meerdere licht, 't welk *de Verantwoording* van den Heer H. DE GROOT over de gronden of begrippen der afzonderlijke *Souvereiniteiten* der Gewesten, geſteld tegen die der *Staten Generaal*, en van den *Raad van State*, verſpreid heeft, de oogen der Gewesten geopend, of de denkbeelden daarheen geleid, om geene *Stadhouders* na Maurits dood meer te ontvangen uit de hand of uit den boezem der *Algemeene Staten* bij *Commisſie*, en die dus niet meer bij 't ſlot hunner *Commisſie* behoefden te zeggen, dat zij *zulks tot dienst van den Lande bevonden te behooren* (89). Maar ook die overgang viel vrij gemaklijk, naardien en *benoeming* en *Inſtructie* toch bij elk Gewest was; en het ſcheen dus bij 't overlijden van Maurits in 1625. zeergepast, om *de Commisſie*, ook zelfs bij Holland,

(88) Evenwel zoo niet, dat dit Verdrag met Eliſabeth hiervan de oorzaak was. Dit ontkent zelfs de Hr. VAN SLINGELAND D. IV. bl. 100. die het gebeurde tuſſchen Overijſſel en den Raad van Staat, in 't jaar 1590. over 't aanſtellen van Prins Maurits, en zijnen Eed aan, en Commisſie van de Staten Generaal zegt te zijn *een evident bewijs, dat de Stadhouders van de Provincien geoordeeld wierden te ſtaan onder de Generaliteit*, ZELFS *buiten relatie* TOT HET TRACTAAT MET ENGELAND.

(89) Zie mijne Aanteek. op de *Bijlage* 1590. den 2 April.

land, uit te vaardigen, zonder eenigen, mij bekenden, tegenſtand of bedenkingen van de zijde der *Algemeene* Staten, en nog minder van den *Raad van Staat*, die dit recht te voren gehad had. Dit zelfde beſtemt ook de Hr. *Van Slingeland* (90), zeggende, „ dat na het jaar 1620. het geven van *Commisſie van Generaliteits wege aan de Stadhouders, en het beeedigen derzelven, in ongebruik is geraakt* —."

Ook in Holland. Maar nu is de Vraag: Heeft Prins *Maurits* dan ook *in Holland* zijne *Commisſie* gehad van *de Staten Generaal?* en moest Hij als zoodanig dan ook den Staten Generaal den *Eed* doen? Ik antwoorde, wat den *Eed* betreft, dien Eed heeft *Maurits*, als Stadhouder van Holland, wel degelijk gedaan, aan en in de *Staten Generaal.* Dit leert zelfs de Heer *Van Slingeland* (91), daar hij in algemeene bewoording ſpreekt *van de zonderlinge relatie der Stadhouders van de Provincien tot de Generaliteit*, en er, zonder eenige uitzondering, bijvoegt, dat *de Stadhouders — tot het jaar* 1620. *incluis, bij de Generaliteit, op nominatie van de Provintien aangeſteld, van* COMMISSIEN *voorzien en* BEËEDIGD *zijn.* Dit leert ook het Formulier *van den Eed* zelf, 't welk ſedert het vertrek van Leicester, 1 Junij 1588. ook *voor den Gouverneur van Holland* bij Hun Hoog Mogenden gearreſteerd, en boven bl. 112. aangehaald is, en waarop ook gedoeld wordt in de *Reſolutien van Holland*, op den 14 Septemb. 1588., luidende onder anderen: *Wij beloven en zweren den Staten Generaal — ge-*

(90) D. IV. bl. 102.
(91) D. I. bl. 139. ſeqq. en D. IV. bl. 98—102.

Digitized by Google

gehouw en getrouw te wezen — — en de Ordonnantien en bevelen van de Staten Generaal, den Raad van Staat, in 't generaal, — te zullen nakomen. — Ook kwam dit overeen met den geest dier tijden, en met de regelmatige afklimming van onderwerping. Want moesten zelfs *de Gecommitteerde Raden van Holland*, na Willems dood, bij *Inſtructie* van 12 Oct. 1584. gehoorzamen aan de bevelen van *Maurits*, als het toenmalig hoofd van *den Raad van Staat* (van wegen de Staten Generaal aangeſteld); bracht daarna de *Inſtructie* van Prins Maurits zelve mede, dat hij gehouden was, *als Gouverneur, Kapitein en Admiraal, behoorlijk te reſpecteren den Gouverneur Generaal*, die door Eliſabeth zoude gezonden worden, en NB. *de bevelen van dien Gouverneur Generaal en van den Raad van Staat, trouwelijk na te komen*, BINNEN *de limiten van zijn Gouvernement van Holland en Zeeland* (92): zoo lag de grond hiervan in *de Opperhoofdigheid*, die den Staten Generaal over dien *Raad van Staat* zelve toekwam; aan welken *Maurits* in Holland dan ook zoowel als de andere *Gewestlijke Gouverneurs* onderworpen was, doch met dien verſtande, dat de Staten Generaal noch de Raad van State geene bevelen aan de Gewestlijke Staten konden zenden dan door dien *Gewestlijken Stadhouder*, in alle die zaken, waarover de *Commisſie* liep. Maar nu komt hier de gewichtige vraag; of er *waarlijk* zulk eene *Commisſie* voor Holland door *de Staten Generaal* aan Maurits uitgegeven zij, en of hier blijk van zij?

(92) Beide ook bij *Slingeland* aangehaald, D. I. bl. 138—140.

zij? En zoo niet; wat daarvan de reden zijn mag? Laat mij dit onderſcheidenlijk beantwoorden! Dat de Staten Generaal Maurits bij *Commisſie* aanſtelden als *'t Hoofd* van den *Staatsraad* (93); — dat de Staten van Holland Hem kort daaraan de *Commisſie* en *Inſtructie voor zich* gaven als Gouverneur van *Holland* (94); — dat de Staten Generaal daarop hem met de andere Stadhouders onderwierpen aan *de bevelen* van den *Gouverneur Generaal* (Leicester), zoo in het *Regerings-* als *Krijgsbewind* (95); — dat, na 't vertrek van Leicester, 1588. de Raad van Staat, bij *Inſtructie* Art. XVIII. belast werd toetezien, dat *alle de Gouverneurs*, en dus ook *Maurits*, den Eed deden aan de Vereenigde Staten (96); dat vervolgens Prins Maurits, als Hollands Gouverneur, van dien Eed aan Leicester ontſlagen, den Eed aan *de Staten Generaal* afleide: dit bleek alles boven (97): doch hiermede is mij nergens bewijs voorgekomen van eene *vormelijk* gegeven *Commisſie* (98). De reden hiervan ſchijnt te zoeken daarin, dat, dewijl Maurits, die eerst aan 't *Hoofd des Staatsraads* ſtond, en daarna op last der Generale Staten, dus ook van Holland, bij Leicesters tijd, regelrecht onderworpen geraakte aan de bevelen van

(93) Zie boven, D. II. bl. 7.
(94) Bl. 45.
(95) Bl. 129.
(96) D. III. bl. 9.
(97) Zie D. II. bl. 456. en VAN SLINGELAND D. IV. bl. 101.
(98) Dit beſtemt ook de Hr. VAN SLINGELAND, D. IV. bl. 101.

Digitized by Google

van den *Gouverneur Generaal*, men het niet noodig zal gekeurd hebben, om hem ter Staten Generaal eene nieuwe *Commisſie* te geven, mits Hij ſlechts na Leicesters vertrek, den Eed *ter Generaliteit* afleidde, volgens het *Formulier*, waarbij hij gehoorzaamheid *den Staten Generaal* beloofde: verſchillende daarin dan alleen van de overige Stadhouders in *Gelderland*, *Utrecht*, *Overijſſel*, enz. die te voren zulke hooge Posten niet bekleed hadden, en die na Leicesters tijd eerst aangeſteld wierden. Ook kan de Partijzucht van later dagen wel gemaakt hebben, dat dit ſtuk, 't welk zooveel licht aan 't gebeurde van 1618. en 1619. bijzet, als eene eerſte waarheid, bij de Hiſtorieſchrijvers niet zoo klaar geboekt of vermeld zij, namelijk, dat Maurits, beiden in 't *Sticht* en in *Holland*, ja ook elders, als *Gouverneur* of Stadhouder, bij trapklimming, zoowel, en in de eerſte plaats moest gehoorzamen *de Bevelen der Staten Generaal* en den *Raad van Staat* als die *der Provincien*; als mede dat Holland zich even zoo weinig vermogt te ſteken in zaken van 't *Sticht*, als het *Sticht* in zaken van *Holland*, zoo in 't *Politike* en *Juſtitieele* als in 't Militaire; maar dat zij in beiden ook nog *den Generalen Staten* en hunne orders onderworpen bleven. 't Is waar, de Hr. *van Slingeland* (99) heeft hiervan iets gezien, maar hij bepaalt die betrekking *van Maurits* en der andere Stadhouders ter *Generaliteit* alleen tot *de militaire qualiteit en het Provinciale Kapiteinſchap*, en beroept zich ook op de tweederlei *Tractementen* op den *Staat van Oorlog* en *der Provinciale Kas.* Bedenking.

Doch

(99) D. I. bl. 139.

Beantwoord. Doch de woorden *van den Eed*, en die der *Commisſien* zijn, mijns bedunkens, te klaar, om daaraan die bepaalde en bekrompen beteekenis te hechten. En daar de onderwerping des Stadhouders *Maurits* in Holland, voor 't jaar 1588. aan den *Gouverneur Generaal*, die van wegens de Generaliteit handelde, naar mijn inzien zoo duidlijk is bewezen: zoo is nergens blijk, dat deze onderwerping ſedert is weggenomen, maar eer regelrecht verſterkt. Immers, de Gewestlijke Stadhouders beloofden, in 't jaar 1588. de *Ordonnantien en bevelen van de Staten Generaal, den Raad van Staat, tot de Generale Regering* van de Landen *gecommitteerd* in 't generaal, en *van de Staten van Holland*, enz. in 't particulier, *te zullen nakomen.* Dit beloofde Maurits, zonder bepaling. En hieraan beneemt niets de bijvoeging, van die *te doen nakomen bij de Overſten, Capiteinen en allen anderen, onder* ONSEN *gebied ſtaande;* alzoo de benaming *allen anderen* hier eene ruimer beteekenis in zich beſluit; die ook zijne verklaring krijgt uit de *Commisſie* zelve ter Generaliteit, welke de *bevelgeving* zeeralgemeen ſtelt, om *het Gouverneur- en Capiteinſchap te bedienen — en voords generaaltijk in de* REGERING *van den Lande — te doen alles dat een goed en getrouw Gouverneur en Capitein Generaal behoort te doen, — en in alle voorvallende zaken met de Staten Generaal en den Raad van Staat te houden goede correspondentie — tot het welvaren van den Lande*, met *bevel*, gelijk dit in *de Utrechtſche Commisſie* ſtaat, aan *alle Maarſchalken, Drosten — en andere Ambtsluiden*, mitsgaders *de Regeerders van Steden en Dorpen — Hem* (Maurits) *te obe-*

obedieren en te gehoorzamen. Dit waren toch geene Krijgs- maar *Politike en Juſtitieele Ambtsbedienden.* Zelfs brengen de woorden dezer *Commisſie* der Staten Generaal voor Maurits den 2 April 1590. te Utrecht uitdruklijk mede, dat die Provincie *onvoorzien was van Gouverneur en Captein Generaal, tot goede directie, zoo van den Krijgshandel, als van de* REGERING EN JUSTITIE. Ook erkent de Hr. *van Slingeland* zelve, dat tot het jaar 1620. *incluis* bij de Generaliteit, *op nominatie der Provincien de Stadhouders* zijn aangeſteld, van *Commisſien* voorzien en beëedigd; en hij zondert die van *Holland* niet uit, en haalt verſcheiden *Reſolutien* der Staten Generaal tot aan het jaar 1620. aan, waarbij de Gewestlijke Stadhouders in Utrecht, Overijsſel, Vriesland, Groninge, Gelderland, tot aan dat jaar 1620. hunne Commisſien van de Generaliteit ontvingen (100). Maar 't geen, mijns bedunkens, alles afdoet, is,

1°. Dat de *Artikelen* en *Conditien*, waarop *elke Provincie* eenen *Gouverneur* koos en aannam, na Leicesters vertrek, uitmaken den grond, waarop de Generale Staten hunne *Commisſie*, in algemeene bewoording, uitgaven, en welke bewoording dus aangemerkt wordt, als in hunne *Commisſie*, ſtilzwijgende en zonder uitname, ingevlochten.

2°. Dat, indien hier eenige uitzondering gemaakt ware, en dus die Commisſie der Staten Generaal alleen het *militaire* betroffen had, en de *militaire* Werkzaamheden des Stadhouders alleen raakte, zoo als Slingeland meende; zulks uitdruklijk had moeten gezegd zijn.

3°. Dat

(100) Vergel. Hem D. IV. bl. 99—102.

3°. Dat dit dan nog maar alleen konde gelden in die *Commisſien*, waarin de Ambten van *Stadhouder* en *Kapitein Generaal* te zamen gepaard gaan. Maar niet in die, waarbij hij enkel als *Gouverneur*, en niet als *Kapitein Generaal* geſteld wordt, zoo als in *Overijsſel* en *Vriesland*, (bl. 117. enz.) en hoe dan met den Eed zelve, terwijl in *de Reſolutie der Staten Generaal*, (bl. 112.) ronduit gezegd wordt, dat *Maurits* den Eed als *Gouverneur* van *Stad, Steden en Lande van Utrecht* gedaan heeft, zonder eens *het Kapiteinſchap* te roeren.

En wat 4°. het *Eedsformulier* zelve betreft: dat hij zorgen zal, dat de Kapiteinen en Overſten de bevelen van *de Staten Generaal*, *Raad van State*, *en Staten van Holland*, zullen *nakomen;* deze bevelen waren zoo wel *Politiken* als *Militairen*, en als hij beloofde de *Politike* bevelen *van Holland*, *Utrecht*, enz. te doen nakomen, zoo beloofde hij teffens ook die der Staten Generaal te volgen, en door zijne Overſten te doen volgen, alleen met dat onderſcheid, dat de *trapklimmende* gehoorzaamheid hier moest in acht genomen, en bij onverhoopte botzingen van tegenſtrijdige bevelen, die toen nog weinig te voorzien waren, als dan naar de regelen van 't algemeen Staatsrecht bij trapklimming moest gehandeld worden, gelijk dit in alle gevallen plaats heeft, waar hooger en lager bevelen gegeven worden.

Eindelijk 5°. dat, indien men den Heer van Slingeland al konde toegeven, dat alleen het *Militaire* bedoeld wierd, als dan ook zeker wordt, dat de eene Provincie zich met de andere *in 't Krijgswezen* niet mogt bemoeien of zich daarin

ſte-

Digitized by Google

ſleken, maar alles overlaten moest aan de *Staten Generaal* en de *Stadhouders* dier Gewesten, die hierin zich den bevelen der Algemeene Staten of den Raad van Staat moesten onderwerpen.

En wat betreft het Bewijs, 't welk de Heer van Slingeland (1) daarbij ontleent uit de betaling van *'t Militaire Ambt* des Stadhouders uit *de Kas der Generaliteit*, en van zijn *Politiek* Ambt als Gouverneur, ten laste der Provincie, tot welke Hij alleen betrekking hadde: zulks doet bij mij weinig uit, dewijl de Stadhouders, als *Kapiteins Generaal* der Provincien, volgens van Slingeland, altijd *onder de hooge Krijgsofficieren van de Generaliteit geteld worden*, 't welk in het ander Ambt niet zoodanig was.

Men ziet dan in dien tijd den Staten Generaal toegekend het Oppertoezicht in alle de Provincien, in zaken van *het Uitvoerend Bewind*, en zulks door middel van elks Gewestlijken Gouverneur of Stadhouder, zonder onderſcheid van *Militaire* of *Politike* Macht; en dat dit voordduurde tot het jaar 1620. toen nog op den 31 Dec. bij de Generale Staten Prins Maurits als Gouverneur van de Stad Groninge en Ommelanden is aangeſteld (2); maar ſedert welken tijd de Gewestelijke Staten hunne afzonderlijke Souvereiniteit, ook in dezen opzichte, volledig handhaafden. Daar nu dit begrip eenen gewichtigen invloed moet gehad hebben op vele gebeurde zaken, vooral op die in Holland, in 't jaar 1618. en

(1) D. I. bl. 139. en D. IV. bl. 98.
(2) VAN SLINGELAND, D. IV. bl. 101.

en 1619., zal 't niet ongepast zijn, een oogenblik hierbij ſtil te ſtaan, en den oorſprong van het hiervoren neêrgeſtelde begrip, 't welk naderhand verbeterd is, uit te vorſchen, Men kan hier met eene bloote beſpiegelende Staatkunde weinig afdoen, als de Geſchiedkunde niet te baat komt.

Elk Provincie voorheen

't Is zeker, dat onder de Landsvorsten en Graaflijke Regering alle deze Gewesten wel aan den zelfden Souverein en Wetgever onderworpen waren, en de algemeene verplichting van verdediging tegen buitenlandſche Vijanden volgden; maar dat zij, wat de binnenlandſche aangelegenheden aangingen, door die Vorsten naar verſchillende Wetten en Rechten, naar behoef hun voorgeſchreven, gehandeld en beſtierd wierden. Dit laatſte echter niet in dien zin, dat Volk en Staten eene *Autonomia* of *Eigenheerigheid* op zich zelven hadden, met dien gevolge, dat Volk of Staten zelve de Wetten ſtelden; maar zoo, dat zij elk naar de Wetten en Rechten, hun door den Landsheer voorgeſchreven, geregeerd wierden. Toen nu de dwingelandſche Regering van Alba Volk en Staten noodzaakten op zelfsbehoud verdacht te zijn; zoo bracht de dwang der Omſtandigheden een naauwer Verband der Gewesten tot algemeenſchaplijke Verdediging te weeg. Dit veroorzaakte het *Gentſche* Verdrag in 't jaar 1576. Dit gaf aanleiding tot *de Unie van Utrecht*, 1579. en vele latere Verbintenisſen, waardoor die banden van algemeene Vereeniging en Verdediging door de Staten en hunne Gouverneurs nog naauwer werden toegehaald zoo in Krijgs- en Geldzaken, als in alles wat *de Ge-*

afzonderlijk beſtierd.

Hoe daarna vereenigd.

ne-

neraliteit van dien Verbande aangaat, gelijk elders gezegd wordt. De uitgeſtrekte en toenmaal noodige macht van een' *Gouverneur Generaal*, oulings gewoon zijn oog te laten gaan over alle de inlandſche behoeftens, wetten en gewoontens der Gewesten, gaf een groot gewicht en klem aan 't Uitvoerend Bewind der Gouverneuren in de Provincien. De Staten ſtelden het eerſte voor zich in gemeenſchap aan den Aartshertog *Matthias*, als Gouverneur Generaal. Deze Matthias had de macht over de *Gewestlijke* Stadhouders, en ſtelde Graaf *Jan van Naſſau*, tot Gouverneur van Gelderland. Na hem volgde *Willem I.* van Orange; en toen de nood drong, gaven zij evenvolle, ja nog meer macht, aan den Hertog van *Anjou* en *Alenzon*. De verlegenheid hooger klimmende, en de nood niet toelatende om op alles zoo naaukeurig te letten, plaatſte men na Willems dood zijnen Zoon Maurits aan 't hoofd van den Raad van Staat. De Inſtructie daaraan gegeven, Art. XI. bracht mede, dat aan hun ſtond de aanſtelling *van de Stadhouders*, ſchoon *ter benoeming der Provincien*. Hierop beriep men in 't jaar 1585. uit Engeland den Graaf van *Leicester*; zij bekleedden hem met alle die macht, die *een Gouverneur Generaal* onder Keizer Karel in alle de Gewesten gehad had; zij onderwierpen zich aan hem met *alle de Gewestlijke Stadhouders*. Bij Art. XXIV. van 't Verdrag werd bepaald, dat bij overlijden van een *Stadhouder* twee of drie perſoonen door de Gewestelijke Staten zouden genoemd worden; om er een uit te kiezen. De *Staten* van Holland deden toen zelve den Eed aan Hem; zij be-

Onder een algemeen Gouverneur.

valen, dat alle *Gewestlijke Ambtenaren*, van hooge tot lage, hem gehoorzaamheid zullen zweren in alle zijne bevelen, zoo *in politike*, *juſtitieele* als *pecunieele* en *militaire* zaken, gezamelijk met den Raad van State en de Algemeene Staten. De Staten van Holland laten Hem alle de Ambtenaren, zelfs *Boden van 't Hof van Holland* en *Deurwaarders* aanſtellen; en groote Ambtenaren, gelijk *P. Buis* en *Reingoud*, door hem te recht ſtellen. De Staten Generaal werden beſchouwd als dat Lighaam, uit welks boezem alle die machts-oefening gerekend wierd afteyloeien. Na Leicesters affcheid ontſlaan de Staten Generaal, met medeweten van Holland, enz. alle die Gewestelijke Ambtenaren van den Eed, aan Leicester gedaan (3), met name *alle Gouverneurs — alle Preſidenten*, *Raden*, *Officieren*, *Ontvangers*, *Baljuwen*, *Schouten*, *Marſchalken*, *Drosten*, *Grietmannen*, *Magiſtraten*, *Edelen*, *Vaſallen*, *Burgeren* — behoudende in volle kracht den Eed van getrouwheid aan de Vereenigde Gewesten, Staten, Steden, en Leden. — De Staten van Zeeland drukken dit aldus uit (4): „ dat uit kracht der Reſolutie der Staten Generaal in 't Plakaat van den 12 April 1588. *die van de Admiraliteit*, *en alle anderen*, *den Lande dienende*, *zijn gecontinueerd in hunnen dienst en Eed.*" Men ſchijnt zelfs te moeten geloven, dat het algemeen begrip was, dat, dewijl alle die *Leicesteriaanſche Commisſien* oorſpronglijk kwamen van de Generale Staten, dezelve ook bij *de Generale Staten vernieuwd* moesten worden. Dit ten

De macht der Staten Generaal.

(3) Boven D. II. bl. 456.
(4) *Notulen van Zeeland* 1591. bl. 147.

Digitized by Google

ten minsten was nog in 't jaar 1591. duidlijk het verſtand van Zeeland in de Commisſien der Admiraliteit. De *Notulen van Zeeland* 1591. bl. 57. zeggen dit uitdrukkelijk: „ *De Staten van Zeelant — houden, dat die Commisſien, daer die van der Admiraliteit alhier op dienen, hoewel die by den Grave van Leycester, H. G. verleent zyn, nochtans van de Generale Staten* ORIGINELYCK SPRUYTEN, *ende mits die continuatie by de Generale Staten daer aff gedaen, te meer voor zulck geacht moeten worden.*" Zij ſtrekken dit zelfs uit tot het beheer van 's Lands penningen, die tot de openbare Verdediging ter Admiraliteit inkwamen, en wel naar dezen algemeenen grondregel (5): „ *Alſoo by alle de andere Provintien verſtaen wordt, alle de Commisſien by den Grave van Leycester binnen zynen leven gegeven, door zynen doot geëxpireert te weſen, ende nyet langer geraden gevonden, zonder Commisſie oft gemeene ordre van den Lande t' hebben, ende zonder in 's Lands Eed gebrocht te weſen, des gemeene Lants penningen te manieren — — —* zal daarom — volcomelic gelast," — en 't Beſluit was: „ wordt generalick „ goetgevonden, dat die Commisſien behooren „ verandert te worden, ende *op den naam van* „ *de Generale Staten* gemaect ende uytgegeven."

En, ſchoon ik boven toonde, dat Holland, ſteunende op zijne zoo ſterk tegen Leicester beweerde Souvereiniteit, zich meer en meer zocht te onttrekken aan dat algemeen Bewind, en veel *op eigen naam* aanving, 't geen te voren of op 's Vors-

(5) *Notulen van Zeeland* 1589. bl. 37.

's Vorsten naam of op dien van *den Gouverneur Generaal* geſchiedde: zoo bleef echter nog lang het *denkbeeld* algemeen, dat in zaken van 't *Uitvoerend Bewind*, waar het de *Commisſien* van Gouverneurs, en andere hooge Ambtenaren en de Unie betrof, den Staten Generaal zoo niet de volle Souvereiniteit, ten minste, een zeker oppertoezicht, of wil men liever eene te zamenloopende machtoefening, die gelijk ſtond met *voorkoming* (*praeventie*), toegekend wierd. En verder ſchijnen ook de Staten Generaal zelf hunne beweringe ook toen, en later, niet uitgeſtrekt te hebben. Op dien grond ſtelden zij nog in 't jaar 1620. een Gelderschman te recht (6). Ik kan dwalen, maar ik meene in dien zin van *Preventie*, bij de te rechtſtelling van de drie gevangenen, de Heeren *Van Oldenbarneveldt*, *Hoogerbeets* en *De Groot*, te moeten opvatten het aanmerklijk Beſluit der Staten van Holland, genomen den 30 Jan. 1619. waarin zij zeggen, *dat, nadien de Heeren Staten Generaal de ſaeke van de Gedetineerde* EERST *ter handen hebben genomen, ende ſoo verre by examinatie en anders in ſyn getreden, dat men heur de kennisſe en* MEDE-JUDICATURE, *neffens Gedeputeerden uit deſe Provincie niet en kan onttrekken, — men daarom voorbehouden de hoogheid, vryheid, en gerechtigheid van den Lande van Holland, in de Generaliteit ſal mogen procederen tot* DELEGATIE. En zoo doende, zal men den ſleutel hebben van 't voorzichtig, of liever *ontwijkend* oordeel, in deze zoo teedere zaak, van den Heer WAGENAAR, wanneer hij na 't verhaal der doodſtraffe van den Advokaat, 't ver-

Toegepast op 't gebeurde 1618.

(6) VAN WYN, Aanmerk. op WAGEN. D. X. bl. 109-111.

Digitized by Google

verſchil over de *rechtvaardigheid* of *onrechtvaardigheid* der Vonniſen over die Heeren, en mitsdien *hunne ſchuld of onſchuld afhanglijk maakt* van dit ander Verſchil, *of den algemeenen Staten de opperſte macht toekomt over de Vereenigde Gewesten, dan of de Staten van elk Gewest, binnen elk Gewest de opperſte macht hebben over alles, wat niet aan 't Bondgenootſchap afgeſtaan is* (7). En men verſtaat dan ook klarer, 't geen WAGENAAR bl. 380. verhaalt, dat de Heer Advokaat, *op dit verſchillend begrip over de Opperſte Macht* ſchijnende te oogen, in den jongſten nacht gezegd zou hebben: *Ik wil de Regters niet beſchul-*

(7) De plaats luidt in haren ganſchen omvang bij WAGENAAR D. X. bl. 379. aldus: *Ten beſluite, 't ganſche verſchil over de regtvaardigheid of onregtvaardigheid der vonnisſen, van welken wij ſpreeken, hangt af van dit ander, of den algemeenen Staaten de Opperſte Magt toekomt, over de Vereenigde Gewesten, dan of de Staaten van elk Gewest, binnen elk Gewest, de opperſte magt hebben, over alles, wat niet aan 't bondgenootſchap afgeſtaan is. 't Laatſte is* NU *'t gemeen gevoelen, en 't was ook 't gevoelen van Oldenbarneveldt en van hun, die 't met hem hielden. 't Eerſte werdt, door Prinſe Maurits en door veele anderen, ſtaande gehouden. En wij hebben, bij eene andere gelegenheid, aangemerkt, dat dit ſtuk, ook in vroeger tijd, niet eveneens begreepen geweest is. Waarom het niet vreemd ſchijnen moet, dat men, deswege, ook in den tijd, waarvan wij handelen, verſchillende gedagten hadt. Maar hieruit moest ook een verſchillend oordeel volgen over 't gedrag der beſchuldigden. Zo den algemeenen Staaten de opperſte magt toekwame,* WAREN ZIJ, ZEKERLIJK, SCHULDIG, *omdat zij zig dikwils gekant hadden tegen de beſluiten der Algemeene Staaten. Doch zo de opperſte magt ware bij de Staaten der bijzondere Gewesten,* WAREN ZIJ ONSCHULDIG, *omdat zij niets gedaan hadden, dan op last dier Staaten, en binnen de paalen van derzelver gebied.*

ſchuldigen; maar ik kom in eenen tijd, waarin men andere grondregels van Regeeringe volgt, dan men plagt; en dat de Prinſe, dit naderhand hoorende, hierop geantwoord zoude hebben: *De Advokaat heeft die Grondregels in den Staat niet gevonden; maar zoeken in te voeren.* De Hiſtorieſchrijver laat aan het oordeel des onpartijdigen lezers over, wiens meening naast aan de waarheid kwame: en dit doe ik ook. Maar men veroorlove mij aantemerken, dat de Heer WAGENAAR, zoo al niet ter dezer plaatze, echter elders genoegzaam getoond heeft, dat hij deze macht den Algemeenen Staten niet toekende, maar veeleer in gedachten ſtond, dat men in dien tijd *dat gezag wederom begon op te vijzelen* (8); maar zooveel ik wete, zwijgt hij *van die Preventie*, die Holland echter hier zoo duidlijk verklaart en erkent. Indien men evenwel dit verſchil uit het vroeger gegeven oogpunt inziende, mogt onderſcheid willen maken tusſchen de aanſtelling der Rechtbank en benoeming der Rechteren, volgens de gronden der Regering, met Hollands toeſtemming, toen nog geldende, en tusſchen eene te groote ſtrengheid in het oordeelen over betwiste zaken, in zulk een gewichtig punt, en 't daarop gebouwde Vonnisſen van dat achtbaar en verdienstlijk Hoofd: zoude men mogen twijfelen, of men over 't gemeen, te dien tij-

(8) Dus zegt hij, in zijn *Verhand. over 't Stadhouderſchap*, bl. 10. *In't begin der volgende Eeuwe* [XVIIde], *toen de meeste Provincien met Holland verſchilden over 't houden van een Nationaale Sinode, en toen Maurits zig bij de meeste Provintien voegde, begon men het gezag der Staten Generaal wederom hooger te verheffen.*

Digitized by Google

tijde, de wettigheid der Rechtbank en der Rechters wel zoo rechtſtreeks betwist hebbe, of kunnen betwisten, hoezeer men het *vonnis des doods* ook moge afkeuren. Wanneer men toen die wettigheid betwijfeld had; gelijk na meerder licht en bedaardheid, hierover, op andere gronden, naderhand gedacht en geſchreven is: hoe komt het dan bij, dat hiervan geene ſterker verklaringen, aantuigingen, en tegenkantende betuigingen, of anderszins, gevonden worden, zelfs niet, bij *de Staten van Holland*, noch bij de Hollandſche Gerechtshoven, geheel anders, dan toen in 't jaar 1650. de Hollandſche Heeren door Willem II. gevangen gezet wierden. Toen deden de Hoven van Holland een' krachtigen aandrang bij den Stadhouder over dat gevangennemen (9). Hier tegen vindt men, dat in de zaak van den Advokaat, *de Staten van Holland*, na voorafgaande verklaring van onverminderde hoogheid van den Lande, te vreden waren met de aanſtelling van 24 Rechters, mids dat een gelijk getal uit hun Gewest voor de helft gekozen wierd, waardoor Holland alleen *twaalf*, en de zes Provincien elk twee, dus te zamen 24, in die naderhand zoozeer veroordeelde Rechtbank gehad hebben. Dit verhaalt zelfs G. BRANDT (10), en voegt er uit de *Hollandſche Reſolutien* bij het Voorſtel, *dat aan de Gedeputeerden van Holland, tot de examinatie van de drie Gevangenen, Commisſie bij de Generaliteit zoude worden gegeven, nevens de genen, die van de*

(9) Zie den Hr. VAN WYN, Bijlage B. bl. 20–24. in de *Nalezingen* op WAGENAAR, D. I.

(10) *Hiſtorie der Rechtspleging*, bl. 16; 17, 38–41.

de andere Provincien waren gedeputeerd. Waarop deze Gedeputeerden den 23 Jan. 1619. gehoord zijnde, na lange raadpleging bij Holland den 30 Jan. het beſluit viel, zoo als ik boven wegens de *Praeventie* opgaf, en waarop men de *medejudicature* den *Staten Generaal* toekennende, voords beſloot, *dat* men niet alleen *de Delegatie* ter *Generaliteit* toeliet, maar ook aan wilde houden, *dat, neffens van elke Provincie* TWEE, *van deſer Provincie* TWAALF, *dat is, gelyk getal, mogen worden geeligeert, ſonder nochtans daer over te contesteren, maar te mogen komen tot tien ofte acht perſoonen, nae de ſaeke ſal willen vallen.* — — Zijnde er dan ook twaalf leden uit Holland genomen. (BRANDT bl. 50.) En wat het *Hof van Holland* betreft; toen de Staten, onder die twaalf uit hun Gewest, *ook* VIER *leden van 't Hof* als Richters van Oldenbarneveldt enz. benoemden, hadden deze Raadsheeren hier geenszins tegen, daarom, dat zij de Rechtspleging voor onwettig hielden wegens Hollands Souvereiniteit; maar alleen om hunne naauwe betrekking tot de gevangenen; doch *'t Hof oordeelde zelf, dat die redenen niet gewichtig genoeg waren, om zich in deze zaak aan 's Lands dienst te onttrekken* (11). Maar hoe komt het verder, dat op den dag der te rechtſtelling, den 13 Mei 1619. na 't gewag der ſtraf-oefening van den Advokaat, die aanmerklijke en bekende aanteekening in de Registers van Holland

(11) 't Zijn de woorden van den Hr. VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. X. bl. 100. Men zie ook 't aanmerklijk Beſluit van 't Hof, *Reſol. van Holland*, 6 Febr. 1619. bl. 23.

Digitized by Google

land gelezen wordt: *Een man van grooten bedryve, beſoigne, memorie en directie, ja ſingulier in alles. Die ſlaat, ziet toe, dat hy niet en-valle. Ende ſy Godt ſyne ſiele genadigh. Amen.* De Heer VAN WYN (12) heeft aangemerkt, dat, om reden, bij hem gemeld, deze woorden waarſchijnlijk geweest zijn, „ *de bijzondere aanteekening van der Staten* Secretaris, Mr. *Adriaan Duik*, Man van gematigden aard, en die, bij wichtige gebeurtenisſen, te meermalen de gewoonte hadt, zijne wenſchen of gedachten, in *zijn Memoriaal, aanteteekenen.*" Uit dit alles ziet men, dat noch bij Holland noch bij 't Hof toen ten tijde betwist is geworden de wettigheid der *Rechtbank* noch der *Richters.* Men kon mogelijk hiertoe ook bijbrengen den aanmerklijken Brief van 10 April 1619. van *Graaf Lodewijk van Nasſau*, aan Prins Maurits, door mij in de *Bijlagen* geplaatst, waarin hij met allen mogelijken aandrang hem poogt te bewegen, om voortekomen, dat men met den ouden Grijsaard, die toch niet lang zoude leven, en nu buiten bewind was, niet tot het uiterſte kwame. Die achtbare Brieffſchrijver, Graaf Lodewijk, had, mijns oordeels, met geen ſtilzwijgen kunnen voorbijgaan, om op de *onwettigheid van den handel* zelve aantedringen, en daarop voltehouden, bijaldien toen hierover de minste bedenklijkheid gevallen ware. Ook geven de bekende Drie Brieven van *Hugo de Groot* (13), kort na zijne ontkerkering geſchreven aan Prinſe *Maurits*, aan

(12) Aanmerk. op WAGEN. D. X. bl. 101.

(13) Zie dezelven bij *C. Brandt, Leven van Huig de Groot*, bl. 255—258. van 26 en 30 Maart 1621.

aan *Fredrik Henrik*, Maurits Broeder, en aan *de Staten Generaal*, geen van drieën, hiertoe eenige aanleiding of bewijs. In den eerſten, aan Maurits zelf, meldt hij, dat hij zonder eenig geweld of andere middelen te gebruiken, dan die eenen gevangenen man vrijſtaan, zijne gevangenis ontkomen was. Hij grondt in die Brieven alles daarop, dat hij als Minister niets anders gedaan hadde, dan 't geen hem door zijne Meesters belast was, en hij naar de kennisſe, die hij van de zaken had, geraden hadde, met bijverklaring, in den Brief aan de Staten Generaal, dat al het kwade, hem bejegend, of nog te bejegenen, hem nooit *zal afkeeren van de liefde, die ik* (zegt hij) *altijd hebbe gedragen, en naar mijn kleen vermogen betuigt, tot mijn Vaderlant; voor welkers vrijheid, rust en voorſpoedt ik den Almogenden altijts bidden zal.* De Heer VAN WYN (14) noemt dit te recht: *Eerlijke, voorbeeldige, en altoos eerbiedswaardige woorden.* En dit komt volmaakt overeen, met het geen dezelfde H. DE GROOT nog in zijne Gevangenis op Loeveſtein den 15 Jan. 1621. ſchreef (15), *dat hij in de Republiek geene nieuwigheden bedoeld, en altijd geijverd had voor de handhaving van hun, van welken de Natuur hem tot* ONDERDAAN, *en zijn Ambt tot* DIENAAR *geſteld, en wien hij trouw gezworen had, blijvende bij de Vereenigde Gewesten en den Prinſe die macht, welke, hun bij openbaar gezag en ſtem opgedragen, tot nog toe door hun geoefend was.*

Ik konde hierbij nog vele bewijzen voegen, die

(14) Aanm. op WAGEN. D. X. bl. 108.
(15) H. GROT. *Epist.* fol. 50.

die aantoonen, dat, wat men ook over de ſtrengheid der Rechtspleging in die tijden van partijſchap moge oordeelen, echter, toen ten tijde, er geene bedenkinge geweest zij tegen de *wettigheid* der Handelingen van de Algemeene Staten, zoo als dat, in latere dagen, bijzonder na de meer opgeklaarde Begrippen, uit de *Verantwoording* en de gevolgde Verandering in de denkwijze over de Macht der Algemeene Staten in de Gewestlijke Huishoudinge, heeft plaats gegrepen. Doch dit is buiten mijn oogmerk. Alleen moet ik nog een woord zeggen over den rang der *Staten Generaal*, betreklijk *Holland*, zoo als men die vroeger beſchouwde; ik ſpreke hier niet van den *rang* in dien zin, welke de aard der Unie van Utrecht medebracht, dat de Staten Generaal bij buitenlandſche Mogendheden werden geëerbiedigd als het geheele Lighaam van den Staat, werwaards zich de Ambasſadeurs begaven; noch in 't Stuk der Bevelen, betreklijk de zaken van oorlog, van algemeene beſcherming van opbeuring van algemeene geldmiddelen; als zijnde zaken, die of bij vorige toeſtemming, aan de Generaliteit waren toebetrouwd, of waartoe de Gewesten hunne ſtemmen ter Algemeene Vergadering uitbrachten: maar in dien zin, waaruit bijzonder in de jaren 1618, 1619. zulke gebeurtenisſen voordvloeiden; dat, namelijk de Algemeene Staten ook boven de bijzondere Staten uit waren in zoodanige aangelegenheden, die meer dan eene Provincie raakten, ten minsten, dat dit Lighaam den Voorrang moest hebben in alle voorkomende uiterlijke *Plichtbetooningen.* Het is zeker, dat men in die tijden zulke opgeklaarde denkbeelden hierover

niet hadde. Zulks dat men in een Werkje in 1622. 4°. uitgegeven en betiteld: *Bergen op den Zoom belegert — 1622. ende ontlegert*, eene Opdracht of toewijding vindt *aan de Hooge, Doorluchtige ende Mogende Heeren, Myn Heeren, de Staten Generaal; myn Heere den Prince van Oraengien, ende myn Heeren van den Rade van State*, SOUVERAINE HEEREN *der Vereenigde Nederlanden*; waarvan 't zonderlinge was, dat dit in Middelburg uitkwam, *met Octrooi van de Staten van Zeeland, die verzocht* waren bij *de Hoogmogende Heeren Staten Generael kennis te nemen van dat Boek.* En in de Opdracht zelve wordt ronduit gezegd, dat zij dit doen uit *eerbiedinge, die wy uwe Hooghe, Doorl. ende Ed. Mog. toedragen, als hooge ende Souveraine Overigheden van de vereenigde Provincien —. Want* (voegen zij er bij) *'t is door Gods genade, dat wy Uwe Hooge, Doorl. ende Ed. Mog. Souveraine Overheden hebben over ons geſtelt; het is door Uwe H. D. ende Ed. M. weldaet, dat wy ſoo geluckelick worden geregeert, ſoo mannelick beſchermt, ende ſoo wonderbaerlick verlost.* Het is ook zeker, dat en toen, en nog veel later tijd, in alle de openbare Kerkgebeden, de *Staten Generaal* in rang voor de Gewestlijke Staten geſteld wierden, 't welk eerst onder den Hr. Raadpenſionaris J. de Witt in Holland veranderd wierd, en welks gevolgen ik in 't XXIſte Hoofdſtuk zal aanwijzen.

Maurits, in betrekking tot Holland.

Dus verre dan zagen wij den *Stadhouder*, in zijne betrekking tot het Bondgenootſchaplijk Beſtier, en bijzonder ook tot het Bewind in Holland over 't algemeen. Zien we nog kortlijk zijne Ambtsverrichtingen in betrekking tot *Holland*,

bij

bij hare deelen. En hier zal men mogelijk ontwaren, dat, hoe uitgebreider en aanzienlijker het vak en de grenzen van 't gezag van Maurits waren, in het *algemeen Bewind* over de Republiek, en zijnen invloed in de Staten Generaal en Raad van Staat: hoe naauwer men allengskens de grenzen zijner groote macht zocht intekrimpen en te bepalen, voor zoo verre het afzonderlijk den *Staten van Holland* betrof. Men moet hiertoe nu den Prins beſchouwen, en als *Gouverneur* of *'t Hoofd der Uitvoering* in 't Politike, en als *Kapitein-* en *Admiraal Generaal* in 't Militaire, zoo te water als te land, beiden met *Commisſie* en *Inſtructie.*

Wat het eerſte betreft: hij was in Holland *Gouverneur* of *Stadhouder.* Te recht onderſcheidt de Hr. VAN WYN (16) met anderen *Stadhouder* en *Gouverneur*, ſchoon deze namen naderhand in een geſmolten, of door elkander zijn gebruikt, zelfs bij Maurits leven, en ſchoon in 't vervolg *Stadhouder* in geenen anderen zin genomen is, dan de naam van *Gouverneur* onder Maurits medebracht. Het onderſcheid lag, mijns bedunkens, hierin. *Stadhouder* of *Stedehouder* onder de *Graven* was 't zelfde als *plaatsbekleeder* of *plaatsvervanger* van den afwezigen *Souverein* of *Graaf*; maar *Gouverneur* beteekende een' *Opperbewindsman*, of *Bevelhebber*, of iemand, die onder een ander het Opperbeſtier of 't *Gouvernement* heeft en oefent. Als *plaatsbekleeder* van den Graaf had weleer een *Stedehouder*, bij afwezen des Vorsten, alle de macht, zelfs de *Wetgevende* Macht, in handen. Daar

Maurits, in wat zin Gouverneur van Holland genoemd?

was

(16) Aanmerk. op WAGENAAR, D. XI. bl. 8.

was geen ander, die 's Vorsten macht uitoefende, buiten hem. Hij bekleedde het *Souverein* gezag van den afwezigen Graaf, zoo in 't *Wetgevende*, als in 't *Beſtierende* Deel der Oppermacht, de Uitvoerende Macht genoemd; en dit overeenkomstig zijn *Last-* en *Bericht ſchrift.* Maar als *Gouverneur* of *Beſtierder* had hij alleen de *Uitvoerende Macht*, en kon ook, bij de tegenwoordigheid des Vorsten, als de Graaf des begeerde, deze *Uitvoerende Macht* blijven bekleeden. *Stadhouder* was dan, naar de verſchillende betrekking, of *meerder* of *minder dan Gouverneur.* Meerder was de Stadhouder, wanneer de Graaf afwezig was; want dan had hij ook de Wetgevende Macht; en die had hij als *Gouverneur* niet. Minder was de Stadhouder, als de Graaf aanwezig of in 't land was; want dan hield die plaatsbekleeding op; als dan was er geen *Stad-* of *Stedehouder* noodig, dan voor zoo verre de Vorst hem als Gouverneur het beſtier of de *Uitvoering* bleef toevertrouwen of overliet: 't welk in zulk geval, onder den titel van *Stadhouder* wel mede-begrepen wierd; doch allerzichtbaarst en zeker als dan plaats hadde, wanneer hij te gelijk als *Gouverneur* en *Stadhouder* werd aangeſteld: gelijk dus Willem I. 1559. genoemd werd, *Gouverneur et Lieutenant General de nos Contez.* Maar onder de *Staten*, die of zelve of door hunne *Gecommitteerde Raden* altijd aanwezig, of tegenwoordig waren, kwam eigenlijk die *plaatsbekleeding* niet te paſſe; of ten minste berustte dezelve in 't vervolg bij die *Gecommitteerde Raden;* maar wel *de bewindvoering* onder de Staten.

Hieruit dan volgde, dat Maurits *Gouverneur* wor-

wordende, de *Wetgevende* macht hiermede verbleef aan de Staten, en dat alleen het *Gouvernement*, of de *Uitvoerende Macht* hem werd opgedragen.

Of men nu zoodanig *perſonadie*, gelijk naderhand onder den Heer *J. de Witt*, met den eenvoudigen naam van *Minister* beſtempelde (17), of, gelijk in later dagen, Hem *eerſten Dienaar van Staat* noemde (18); dan wel *Stadhouder* of *Gouverneur:* zoude weinig ter zake doen; indien onder die nieuwe benamingen geen adder in het gras verborgen had gelegen. Dit zal men opſtonds ontdekken, als men afgaande op 't woord *Minister*, deze ſtelling, als een vast beginſel, aanneemt; „ dat *het aanſtellen*, of *'t niet aanſtellen van Ministers de orde of vorm van de Regering niet in 't minste raakt.*" Nu maakte de Heer *J. de Witt*, zoo in zijne *Deductie* van 't jaar 1654. als in de *Memorie* tegen de aanſtelling van een' Stadhouder en Kapitein Generaal in 't jaar 1652. dit *Axioma* toepaslijk op 't verkiezen van Willem III. in 's Vaders plaats. De Provincien toch hadden aangedrongen op 't bewaren van de *oude ordre en forme van Regering*; maar hiertegen werd bij de Hollandſche Verklaring (*Reſol. van Holl.* 1652. 14 Dec. bl. 612.) ronduit gezegd, *dat haar Ed. Gr. Mog. vertrouwen evident te zijn, dat het aanſtellen of nalaten van* MINISTERS *de ordre en forme van de Regering in het minste of in het meeste niet en raakt.* Dit is ook *evident*; ten ware juist die *orde en forme* zulke *Ministers* vereischte. Men ne-

(17) *Reſol. van Holl.* 1652. bl. 612.
(18) Zie D. II. bl. 320.

neme ten voorbeelde zoovele mindere Ministers, *Baljuwen*, *Hoofdſchouten*, *Schepenen*, *Dijkgraven*, *Heemraden*, *Rentmeesters*; en men ſtelle, dat het nalaten van alle die Ministers niets in de *orde en vorm* van Regering veranderde. Hoe hoog werd ſomtijds wel genomen, het *buitentijds veranderen van Hoofdſchouten*, *Schepenen*, anders dan *bij de Privilegien*; ik late ſtaan: het geheel vernietigen of achterlaten van die Posten. Of was een *Raadpenſionaris* ook geen Minister? — De vrage is dan alleen: In hoe verre de gronden van eene *reeds gevestigde Regering* zulke weglating van Ministers, *Baliuwen* enz. veroorloofden? En of het *Hoofdminiſterie*, of de *opperſte* van alle Ministers, kon worden weggelaten, zonder dat zulks in de vorige *orde* of *vorm* der Regering eene ganſche omkeering of eene gaping veroorzaakte: dat is, met andere woorden: of *de Staten*, buiten een Hoofd van *uitvoerende* macht, konden blijven, zonder dat gezegd kon worden, dat in de *orde* en *vorm* der Regering verandering kwame, of de oorſpronglijke Regering veranderd werd? Doch dit in 't voorbijgaan. Men ontkent toch hiermede niet, dat de *Stadhouders* zijn *Ministers* of *Dienaars van het Land*, of *van den Staat*, welken naam Prins *Fredrik Henrik* zelf erkende, toen hij op zijn ſterfbedde betuigde, dat hij den Lande getrouwelijk *gediend* hadde (19). Maar dit *dienen in oorlogstijd* was ten aanzien van het algemeen hoofdbewind en den noodigen uitvoer van zaken van een veel wijderen omvang en invloed. Aan het verlies van *dien Dienaar*, en zulk *Hoofdbewind*, hing

(19) WAGENAAR, *over 't Stadhouderſchap*, bl. 23.

hing dikwils, in 't oog der Staten zelf, het verlies van 't geheele Land af. Dus begrepen het de Staten van Zeeland, bij Maurits krijgsbeleid en heldhaftigheid, toen hij in 't jaar 1596. wilde medetrekken naar *Calais* en *Oſtende*, en zij bij het verklaren hunner vrees, dat hij zijn leven te veel wagen zoude (20), ook tot reden gaven, dat *de Landen zonder Hoofd niet konden zyn, indien 't voornemen misluckte, off zynen Perſoon door accidenten van oorloghe in eenich gevaer quame, (d'welk Godt verhoede)* —. *Zij ſchreven* daarover *aan de Staten Generaal*, en begrepen, dat zelfs *de afwezigheid* van dien perſoon den vijand herwaard konde lokken, of aanleiding geven, dat hij met grooter macht de Stad, waarin de Stadhouder zich bevinden mogt, zoude aanvallen. Zulke begrippen komen overal voor.

Maurits als Gouverneur in Holland.

Zien wij Maurits, na deze opheldering, eerst in zijne *Politike* Waardigheid, als *Gouverneur* of *Stadhouder*. In deze hoedanigheid had hij, volgens VAN SLINGELAND (21), deze vijf navolgende Plichtsbetrachtingen, of Bedieningen, voordvloeiende uit *zijne Commiſſie.*

1°. De zorg voor de handhaving en oefening van den waren Christelijken Godsdienst, met uitſluiting van den Roomſchen, enz.

2°. De zorg voor de handhaving der Juſtitie.

3°. De Veranderingen der Magiſtraten in de Steden.

4°. De Aanſtelling veler Ambtenaren en Staatsbedienden.

5°. 't

(20) *Notulen van Zeeland*, 18 April 1596. bl. 148. 22 Jul. bl. 178, 185.

(21) D. I. bl. 128.

Digitized by Google

5°. 't Geven van *pardon* en *remiſſien* van ſtraf en misdaden.

De *twee* eerſte Onderwerpen behoeven geene verdere verklaring. Aan 't hoofd der *Commiſſie* ſtond de *Gereformeerde Godsdienst*, zijne aangelegenheid, en openbare handhaving.

Handhaaft 1°. Godsdienst.

Als *'t Hoofd der Juſtitie* zagen wij Hem dikwils met het Hof van Holland de orders uitvaardigen, en zijn naam was altijd boven aan geplaatst. In zoo verre, en in dien zin was hij verplicht, volgens zijnen Lastbrief, *te expedieren en te verleenen de proviſie van Juſtitie, en te doen executeren alle Ordonnantien, Appoinctementen en Sententien, bij adviſe van den Preſident en Raden van Holland en Zeeland* (22). En dit bleef zoo, na den tijd van Leicester.

2°. Juſtitie.

Omtrent het derde, *de Magiſtraatsbeſtellingen*, volgens elks *Stedelijke Privilegien* en *Vroedſchapsinrichtingen*. Die *Privilegien* verſchilden zeerveel van elkander, en in de wijze hoe, en in de voorwerpen, en in de uitgebreidheid. Deze verſcheidenheid ſproot voord uit de verſchillende tijden, waarin zij aan de Steden gegeven waren, en aan de onderſcheidene behoeftens der burgeren, en gelegenheden, waarbij zij gevraagd of nader uitgebreid zijn. 't Waren toch de Burgers en Gemeenten zelve, die door hunne Magiſtraten in de XVde en XVIde Eeuw, of ook wel, door hunne Dekens en Gilden, den Landsheeren, om zoodanige Stedelijke Privilegien en Vroedſchappen verzochten; waarbij de wijze van Verkiezing en andere inrichtingen, 't zij voor een' tijd, 't zij tot wederopzeggingen bepaald wer-

3°. De Magiſtraatsbeſtelling.

(22) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 129.

werden. Doch dit daargelaten, en de zaak in 't algemeen beſchouwd: zoo kwam naderhand de bedenking, of de Stadhouder ook bevoegd ware, om de Magiſtraten *buiten's tijds* te veranderen, of aan- en afteſtellen. De vrage was bij deze bedenking niet, of de Stadhouder dit *bij willekeur* kon doen? dit heeft nooit iemand van gezonde harsſens beweerd. Dit recht zouden de Staten zelve nooit hebben kunnen eiſchen, en dus even min aan een' Stadhouder geven. Dit leden de Privilegien niet, zoolang zij duurden. Ook is de vrage niet, of, even gelijk de Graaf als Souverein, en zijn Stadhouder als plaatsvervanger, dat vermochten, ten tijde dat zelfs *de Vroedſchapslighamen* geheel afhanglijk, en op tijd, waren, of dus ook, ſedert Willems I. dood, de Staten den Stadhouder Maurits en zijne Opvolgers, als de naaste betrekking hebbende tot- en het hoofd zijnde van alle Magiſtraten, niet kunnen of konden *auctoriſeren* of *machtigen*, om bij voorvallende gelegenheden of noodzake, dit buiten's tijds te doen? Dit is meermalen geſchied, ook bijzonder in het jaar 1618 (23); maar, of dit in de *Commisſien* in 't vervolg bevat ware. Dit ontkent de Heer *van Slingeland* (24), met *Grotius*, en anderen, en meent, dat de woorden, *daar 't van nooden wezen zal*, verſtaan moeten worden alleen van de aanvulling der plaatzen, die tuſſchen tijds openvallen bij overlijden, vertrek, of rechtelijke ontzetting. Evenwel hij erkent, dat aan Willem I. in 't jaar 1581.

(23) WAGENAAR, *Amſteld.* D. V. bl. 100. Vergel. D. IV. bl. 305.

(24) *Staatk. Geſchr.* D. I. bl. 130. enz.

1581. die macht gegeven is, doch bij bijzonder beding.

Zien wij de zaak wat nader in. Bij de aanſtelling van Willem I. door *Koning Philips*, en bij zijne *Inſtructie*, als Stadhouder, in 't jaar 1559. luidde zijn last aldus (25): *Wanneer onbevoegde of onbekwame perſoonen in de Wet geſteld zijn, zal hij ze moeten afzetten, en andere bekwamen in derzelver plaatſe ſtellen.* Dit, niet gebonden wordende aan den gewonen tijd van af- en aanſtelling; maar aan de bevinding van *ongeſchiktheid*, liet niet ſlechts Hem de handen ruim, maar leide Hem die afzetting als een' plicht op. Alles wat dan Willem I. na de omwending in 't jaar 1572. toen de Staten hem, als 's Konings *Stadhouder* erkenden, hierin gedaan heeft, dat kon hij doen, dat mogt en moest hij doen, uit kracht zijner *Commisſie* als *Koninglijk Stadhouder*; en hiervan getuigen ook de Geſchiedenisſen in 't breedé, vooral in en na 't jaar 1572. Hiervan getuigt ook een nog in wezen zijnde aanmerklijk Stuk, een *MS. Register van de Commisſien*, door Willem I. verleend tusſchen de jaren 1572 tot 1574 (26). Maar dit veranderde, toen de Sta-

(25) DU VAL, *over 't recht verſtand der Unie van Utrecht*, bl. XVI. Bijlage.

(26) Dit zonderling Stuk, 't welk zeervele *Geſchieden Staatkundige Daadzaken* opheldert, berust nog tegenwoordig in den Boekſchat van den Hr. Mr. *W. J. van Noort*. In hetzelve komen meer dan 100 *aanſtellingen* en *commisſien* van Ambtenaren voor, door Willem I. tusſchen 1572—1574. aangeſteld. Ik zal hiervan een proef geven in de *Bijlage* op den 3 Novemb. 1572. waar hij *de Raden nevens Hem*, en de *Raden* van 't *Hof van Holland*, in plaatze van de Voordvluchtigen aanſtelt, en zelfs in 't volgend jaar 1573. Mr. *Paulus Buis*,

Staten van Holland en Zeeland, in 't jaar 1576. hem *de Hooge Overigheid*, zooveel in hun was, opdroegen, en van hem Art. XIII. bedongen (27): *van ten gewonen tijde de Stedelijke Magiſtraten te veranderen, maar met dien verſtande, dat, bijaldien* DE NOOD *of verzekerdheid eenige Afſtelling, buiten den gewonen tijd vereischte, hij zulks vermogt te doen met kennis van zaken, en van der meerderheid van de Vroedſchap*, als die het Lighaam der Steden *repreſenteert.* Dit zelfde bevestigden zij bij de vernieuwing dier Opdracht in 't jaar 1581. Zie daar dan 't geval van *nood* of *verzekerdheid!* Van deze macht heeft Willem I. wel eens gebruik gemaakt, hoezeer de Hr. H. de Groot, (boven D. I. bl. 122.) het tegendeel vermeende. Maar hoe was dit in *Maurits Commisſie* en *Inſtructie* ten jare 1585. Schoon men daarbij inriep zijns Vaders *Commisſie*, en daarop voortbouwde, ſpraken toch de Staten in dit punt vrij ingewikkeld; de Commisſie ſpreekt van Magiſtraten *te veranderen naar behooren — — daar het van* NOODEN *wezen zal* enz. En de *Inſtructie* zegt ook, *dat hij met de Gedeputeerde Raden — veranderen zal nae behooren, ende daar het* VAN NOODE *wezen zal.* Men zal, misſchien niet ten onrechte, zeggen, dat alhier wel eenigzins de woorden van de vroeger Commisſie zijn behouden, maar dat de geest derzelver bijna uit het oog verloren zij. Men ſpreekt niets van *buiten*

Buis, (naderhand Advokaat der Staten), benoemt en last geeft, om te zijn aan 't Hoofd van dien aangeſtelden *Raad nevens Hem bij zijne afwezigheid.*

(27) Zie boven, D. I. bl. 121.

ten tijds, maar *van nood*, en *van noodig* zijn. En men kan dan zeggen, dat, hoezeer men zich bij *Maurits* aanſtelling in 't gemeen op zijns Vaders oude *Commisſie* beroept, en veelal dezelfde bewoordingen gebruikt, evenwel in dit bijzonder geval *die Uitlating* opzetlijk gedaan is, zoodat men alles laat afſtuiten op de woorden *naar behooren*, en *daar 't noodig is.* Ik meende hieromtrent eenig licht te zullen ſcheppen uit een nog ongedrukt, en zooveel ik weet, onzen *Staat-* en *Geſchiedkundigen* onbekend Stuk, van den Rechtsgeleerden Hr. *Simon van Leeuwen*, genoemd: *Bedenckingen over de Stadthouderlijcke Magt, ontrent de Verkieſinge van de Magiſtraten in de Steden van Holland, tot noodige verclaringe van veele ſaeken, de Politie, en byſonderlijck de Regeringe van de Steeden betreffende*, door hem in 't jaar 1676. opgeſteld, en ter lezing aan zijne Hoogheid Willem III. aangeboden (28). Doch hetzelve Werk leert mij niet meer, dan dat de Stadhouders in der tijd gemachtigd zijn geweest tot de *gewone* Veranderingen der Stedelijke Magiſtraten, en ook *de noodige*, wanneer de Staten zelve, die noodzakelijkheid inzagen, en den *Stadhouder* daartoe machtigden. Zijnde mij ook, wat de daad betreft, geen geval voorgekomen, dat na 1585. de Stadhouders zulke Verandering buiten's tijds gedaan hebben anders, dan op voorafgaande *Autoriſatie der Staten*; ten zij men met ſommigen hiertoe brenge de Verandering in eeni-

(28) Ik zal van dit Werk en zijne bijzonderheden, en den *bijgevoegden Brief* van S. V. L. aan *Prins Willem III.* in eene *Bijlage* iets breeder gewagen, op 't jaar 1676.

Digitized by Google

eenige Hollandſche Steden in 't jaar 1618. door *Maurits;* doch welke naderhand door de Staten, hoe dan ook, gewettigd zij geworden (29), iets, 't welk *S. van Leeuwen* insgelijks ontkent, dat *op eigen gezag* gedaan zij; gelijk ten aanzien van Amſteldam dit ook alzoo bij WAGENAAR (30) is begrepen, wanneer hij zegt, dat Prins Maurits *op eene bijzondere Magtiging in 't jaar* 1618. *de wet te Amſterdam buitens tijds verzet heeft.* Ik late dit aan zijne plaatze, en eindig dit Artikel met de aanmerking van den Hr. J. MEERMAN, die, uit de Schriften van den Hr. *de Groot* (31), voor en na 1619. dit beſluit opmaakt, „ dat, ſchoon de Groot *eene eigenmachtige Remotie* door den Stadhouder ten *hoogſten* verwerpt, zelfs wanneer *de Staten* ze daarna mochten goedgekeurd hebben, (daar dit ten deele ſlechts een goedkeuring was hunner eigen *aanſtelling*,) hij evenwel het geval *niet* voor onmogelijk houdt, dat een zulke daad van gezag dan *wettig* ondernomen kon worden, *wanneer* beide deze dingen zamenliepen: de hoogſte *noodzakelijkheid, en de voorafgaande machtiging* der Staten." Evenwel dit heeft ook zijne bedenking.

4°, Het Vierde raakt de begeving van vele *Ambten*, vooral bij benoeming der Staten. Hierover heb ik reeds gehandeld (32), en herhale dit niet.

Maurits 4°. in 't verkiezen van vele Ambtenaren.

Het

(29) WAGEN. *Stadhouderſchap*, bl. 77.

(30) Ibid. boven, bl. 153. (23).

(31) H. DE GROOT, *Vergelijking der Gemeenebesten*, D. II. bl. 153—164.

(32) D. III. bl. 33. Voeg er bij *Van Slingeland*, D. I. bl. 132. IDSINGA, *Staatsrecht*, D. I. bl. 186. D. II. bl. 91. en verv.

Digitized by Google

Maurits 5°. in 't verleenen van Pardon.

Het Vijfde raakt het verleenen van *Pardon*, *Remiſſie*, enz. waaromtrent buiten vorige aanmerking bl. 38. niets bijzonders te zeggen valt. Hij oefende die macht door tusſchenkomst van 't *Hof van Juſtitie*, en onder eenige bepalingen (33).

Wat het geval met den grijzen Staatsman *J. van Oldenbarneveldt*, en 't geven van *pardon* betreft: men heeft in later tijd aan Maurits ten hoogſte kwalijk genomen, dat, hoe men ook over de wettigheid of onwettigheid der Rechters, en de rechtvaardigheid of onrechtvaardigheid van zijn vonnis moge oordeelen, Maurits dit zijn recht van Pardon toen niet heeft willen uitoefenen, zonder er om verzocht te zijn; en, niettegenſtaande alle zijne beroemdheid, zijne groote bedrijven, en de dankbare nagedachtenis zijner heldhaftige daden en nuttige diensten aan het Vaderland, heeft men zulks als eene ſmet, hem uit *wraakzucht* aangewreven; ja! in 't jaar 1795. heeft zich iemand in zijne driften niet ontzien, om uit dien hoofde hem *moorddadiger gedachtenis* te noemen. Het ware zekerlijk te wenſchen geweest, zoo voor het huis van Orange zelf, als voor de vroegere diensten, die ook Oldenbarneveldt als Staatsman den Vaderlande bewezen had, dat het Vonnis der Rechteren eenmaal daar zijnde, de uitvoering van 't zelve, naar de orde van den Lande, door het vragen en verleenen van *pardon*, ware achtergebleven. Maar dit behoort niet tot mijn oogwit. Ik hale 't geval hier alleen aan, om op hetzelve twee aanmerkingen te maken. De eene is, dat de beſchuldiging, dat

(33) WAGENAAR, *over 't Stadhouderſchap*, bl. 66.

dat Maurits toen van zijn recht van *Pardon* geen gebruik gemaakt heeft, zelve onwederſpreeklijk toont, dat hij, en hij alleen, dat recht bezat, en wel zelfs over zoodanigen, die van wegens *de Algemeene Staten* gevonnisd wierden, zonder dat de Staten, noch Hollandſche, noch Algemeenen, zich hiermede bemoeiden: dewijl anders de pijl geen doel raakte. Maar daar men het wel eens laat voorkomen, als of zoodanig *pardonvragen* alleen afhanglijk gemaakt was van den perſoon des Advokaats zelve, zoo is dit onwaarachtig; niemand der Familie heeft dit ook gedaan noch willen doen. Dit ſchreef Maurits nog den zelfden dag aan zijnen Neef *Willen Lodewijk*, Stadhouder van Vriesland, ten antwoord op zijnen Brief, waarbij hij Maurits met krachtige redenen aanried, om alle mogelijke *moderatie*, zoo verre hem aanging, te gebruiken. En waarop Maurits Hem met korte woorden antwoordt: *dat de Vrouw van Barneveldt, noch ook eenige van Zoons, Zwagers, of andere Vrienden nooit eenige ſupplicatie van Pardon gepreſenteerd hebben; maar altijd even heftig aangehouden om recht en juſtitie.* 't Geen ook bij G. BRANDT, *Hiſtorie der Rechtspleging*, bl. 135. niet ontkendt wordt. Daar ik niet weet, dat die twee merkwaardige Brieven uitgegeven zijn, zal ik dezelven in de *Bijlagen* plaatzen, op den 10 April en 13 Mei 1619.

De tweede aanmerking is, dat de Hr. H. de Groot in zijne *Verantwoording*, *de Verdediging* zijner Handelingen, en de aanwijs der ongeregeldheden bij het Vonnisſen, zooveel ik weet, dit nimmer als een bezwaar tegen Prinſe Maurits heeft ingebracht; voor wien hij, buiten dit, altijd de grootſte ach-

ting

ting betoont, zelfs in deze zijne *Verantwoording.*

Maar nu is de vraag: Bleven alle die Ambtsverrichtingen, ſedert Leicesters vertrek, zoo volſtrekt en onafhanglijk aan Maurits, zoo als zij in 't jaar 1586. gedurende den twist met Leicester, door Holland waren bevestigd geweest? Geenszins. Dit kon het oogmerk van *Barneveldt* niet zijn, en 't was ook het belang niet der Staten van Holland. Men leert uit de *Registers* van Holland, dat men al ſpoedig na Leicesters vertrek is werkzaam geweest, om aan Maurits, *tot goede directie van het Gouvernement van zijne Excellentie, en het beleid der zake, daartoe dienende, eenige Raden* toetevoegen. Men kon daartoe gevoeglijk komen, omdat de *Commisſie* van Maurits (34), zoo als zij den 1 Nov. 1585. opgeſteld en hem overgegeven was, medebracht, dat, gelijk hij de *Juſtitie* zoude *adminiſtreren met advis van den Hove*, zoo ook *aangaande de zaken van Oorlog en Politie, met advijs en ten overſtaan van de Edelen en Raden uit de landen van Holland, Zeeland en Westvriesland bij zijner Excellentie te voegen.* En daar men zich ook op de te gevene *Inſtructie* beriep, zoo was in der daad in dezelve te lezen, dat Hij *met de* GEDEPUTEERDE RADEN, *die neffens hem zullen gevoegd worden, zoude veranderen de Magiſtraten, verleenen alle brieven van gratien, remisſien, pardonnen* enz., uitgezonderd *gequalificeerde doodſlagen* enz. voorzien op de *guarniſoenen, beſcherming der landen*, enz. met voorbehouding aan de Staten, om die *Inſtructie* te mo-

Alles met een bijgevoegden Raad.

Op grond zijner Commisſie.

(34) BOR B. XX. bl. 85.

mogen veranderen, enz. Dit gaf dan den Staten de handen ruim. Het kwam er maar op aan, op wat wijze dit werkſtellig te maken. Hiervan werd in 't begin van 't jaar 1589. een *punt* van *Beſchrijving* gemaakt (35), waarin men leest: §. XI. *Zal ook eindelijk dienen gereſolveert op de goede directie van het Gouvernement van zijn Excellentie, en het beleid van de zake, daartoe dienende.* Doch dit had veel moeite en raadplegings in. Eerst wilde men den 11 Maart 1589. (36), *dat tot goede directie* enz. *twee uit den Collegie van de Gecommitteerde Raden — zullen worden geautoriſeert — om zijn Excellentie alomme te aſſiſteren met raad en adviſe, ter plaatze aldaar zijn Excellentie wezen zal.* — Hierdoor zoude de Prins altijd twee Raadsheeren bij zich ten bijſtand gehad hebben. Dit ging niet door. Men was tuſschenbeide nog op een ander middel bedacht. Ter Vergadering van 7—14 Aug. en den 15 Oct. (37) kwamen *de verſcheidene deliberatien en ommevragen, bij de meeste ſtemmen* neder op 't ſtellen van *drie perſoonen*, die als een *Collegie op Inſtructie* zouden aangeſteld worden, als *Gecommitteerde Raden van de Staten* NEVENS *zijn Excellentie.* Dit ging ook niet door. Men kwam den 4 Januarij 1590. bl. 3 en 4. tot beſluit, om Raden te benoemen. De brieven van Beſchrijving hielden dit in, en wel op dezen grond, dat *tot goed beleid en directie van de zaken, het Gouvernement der voorſchr. Landen (zijn Excell. gedefereerd,) aan-*

Waarover veel te doen viel.

(35) *Reſol. van Holl.* 1589. bl. 52.
(36) Ibid. bl. 170.
(37) Ibid. bl. 739. en 742.

aangaande, en NB. OPDAT *zijne Excellentie volkomenlijk van den ſtaat, bewaarnis, en geſteltenis* DERZELVER LANDEN *geſtadig mag worden geinformeerd — —.* Een ieder van een weinig fijn gevoel zal uit deze uitpluizing van het oogmerk waartoe, en de benoeming *dezer landen* bij meerderheid, ligtlijk ontdekken, dat hier tusſchen iets moet voorgevallen zijn, waarom de Staten door hunnen *Advokaat* het punt van Beſchrijving toen zoo omzichtig inrichteden. En dit dunkt mij kan geen ander geweest zijn, dan dat er tegenbedenkingen gerezen zullen zijn over de aanſtelling dier Raden, te meer, daar men voor *die Raden* eene *Inſtructie* ontworpen had, en men de *perſoonen* teffens benoemen wilde. Bij de meeste ſtemmen werden dan eindelijk hierop niet *drie*, maar *vier perſoonen* benoemd, *tot Raden van de Staten* NEVENS *zijne Excellentie*, met name *J. van Egmond*, *Hr. van Kenenburg*, *Johan Pauli*, *Reinier Cant*, en *Doctor Fr. Maalſon.* Men gaf van die verkiezing kennisſe aan zijne *Doorluchtigheid*; Hij vond die goed. Men ontwierp toen ook eene *Inſtructie* voor dien Raad. Maar die verkozen Raden maakten „ *verſcheiden difficulteiten en excuſen.*" Deze werden afgeſlagen. De drie eerſte Raden, na 't ontvangen van 't Beſluit, *op de poincten, bij henlieden gemoveerd*, namen de *Commisſie* aan, en *deden Eed.* Maar Fr. Maalſon was *noch bij de Staten noch bij zijn Excellentie tot het aannemen van dien last te bewegen.* Men zoude dan die Raden *bij alle behoorlijke middelen bewegen, om den voorſz. last aantenemen voor den tijd van één jaar.* Dus verre leeren ons de Regis-

gisters van Holland (38). Maar BOR geeft nog meer bericht, en levert de *Inſtructie* zelve (39). Zij is van den 22 Jan. 1590. De *Commisſie* is ook van den 22 Jan. 1590. en vangt dus aan: „ De Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland en Westvriesland, *repreſenterende* de Staten van denzelven Lande." (40) — — „ Alzoo wij na voorgaande rijpe deliberatie en verſcheiden beſchrijvingen, tot dienst der voorſz. Landen en goede directie van de zaken, *het Gouvernement* van dien aangaande, noodig bevonden hebben te committeren eenige gequalificeerde perſoonen, als *Raden* van de *Staten* voorn. *nevens* den Doorluchtigen Hooggeb. Furst en Heere *Maurits*, —— als Gouverneur en Capitein Generaal van den Lande, om geſtadig zijne Excellentie bij te wezen, en denzelven te raden en aſsiſteren in de zaken van het *voorſchr. Gouvernement*, *na inhoud der Inſtructie*, *bij ons daarop gemaakt: zoo is 't — dat wij — U committeren.*" — — De *Inſtructie* dier Raden zelve brengt mede, zijne Excellentie te helpen *raden en adviſeren* (41), zonder op bijzondere belangen te zien; zij moesten zijn Doorluchtigheid overal volgen, en ver-

ga-

(38) Bl. 3—5. en 134.

(39) BOR B. XXVII. bl. 12. a. Ook in de *Reſol. van Holl.* 1590. bl. 152. en de nadere Verklaring van 12 Febr. bl. 226.

(40) *Reſol. van Holl.* 22 Jan. 1590. bl. 156.

(41) En nu gevoelt men, dat door deze *Inſtructie der Raden*, (wat ook te voren moge geweest zijn,) van zelve achter de bank geraakte de *Inſtructie* van *Maurits*, waarover zoveel geſchreven is, en hoe men naderhand te recht en *Staatsgewijs* heeft kunnen zeggen, dat dezelve *niet beſtaan hebbe*.

gaderen daar zij 't noodig vinden, en waar 't zijne Doorluchtigheid goedvindt; 's Lands voorrechten onderhouden; de Steden in rust, eenigheid en welvaren bewaren, de twistende leden bij zijne Doorluchtigheid doen beſchrijven ter vereeniging; alle *Ordonnantie* op de *Juſtitie* en *Politie* doen onderhouden; zorgen voor 't ſtraffen van alle buitenſporigheid van krijgsvolk, muiterijen, oproeren, en aanteekening houden over klachten van ingezetenen over 't Stuk van Juſtitie en Kerklijke of Wereldlijke Regering; ook kennis en judicature hebben over zaken van oorlog, prijzen en buiten, zonder zich echter te bemoeien met de Juſtitiezaken der *Hoven*, der *Gecommitteerde Raden*, der *Admiraliteit*, en der *Steden* en *dorpen;* zij zouden helpen onderhouden de Sterkten, bezettingen en veranderingen der Guarniſoenen, de orde op de patenten, eensgezindheid met Gecommitteerde Raden, en op alle voorkomende zaken met zijn Doorluchtigheid te rade gaan, mits geene voorbehoudene zaken aan de Staten, of de Gecommitteerde Raden of de Admiraliteit; de wijze en orde van raadplegen bij meerderheid, teekening der orders *op naam zijner Doorluchtigheid, als Gouverneur en Kapitein en der Raden van Staat nevens zijn Doorluchtigheid gecommitteerd;* geen deel nemen in zaken van geldmiddelen. Voords wordt bepaald de vrije toegang der Edelen en Steden, hun verblijf in 's Hage, als de ordinare verblijfplaats zijner Doorluchtigheid, hunne weddens, Secretaris, Klerken, Deurwaarder, tijd van dienst voor één jaar; Eed van getrouwheid aan de Staten, verbinding aan *de Inſtructie*, behulpzaamheid in de raadpleging, geheimhouding;

en

en voorbehouding aan de Staten van nadere verklaring of verandering, des noodig." Zulke nadere Verklaring kwam ook aanſtonds te paſſe, doordien de aangeſtelde Raden eenige bedenkingen maakten, ſchoon van weinig belang, op den titel *van Holland en Westfriesland*, zoolang *Maalſon* wegens Westfriesland niet in dienst trad, *alzoo het anders bezwaarlijk zoude wezen, iet te adviſeren in de zaken, Westvriesland concernerende.* Maar de Staten wilden, dat zij inmiddels zouden voordgaan op hunne *Inſtructie, ſoo de Staten verſtaan, dat Holland en Westfriesland maar een corpus en een Gouvernement is, niet ſeparabel* (42). Hunne overige zwarigheden liepen over de plaats van 't verblijf, de opgave der noodige Plakaten, de Weddens, enz. Men leert dan hier ook in 't voorbijgaan kennen de uitgebreidheid der Macht eens *Stadhouders* en *Kapitein-Generaals*, aan wien alle die voorwerpen, niet in naam, maar in de daad, waren toevertrouwd, en waarin die aangeſtelde *Raden nevens zijne Doorluchtigheid* hem behulpzaam moesten zijn.

Wat de reden van weigering van Fr. Maalſon geweest zij, is mij niet klaar gebleken. Zij ſchijnt gezeten te hebben in dat gerezen Verſchil over de meerdere onafhanglijkheid en 't afzonderlijk bewind van Westfriesland (43), waarvan *Maal-*

(42) BOR B. XXVII. bl. 12. c.

(43) Waarvan zie VELIUS, *Hoorn*, bl. 488. en KOK OP MAALZON, bl. 195. Hij dreef, dat de oppermacht over deze Heerlijkheid van Westvriesland, zijnde Hoorn, Enkhuizen en Medenblik, ſedert de afzwering van de Spaanſche Heerſchappij, met evenveel recht aan haar

Maalſon toen de *Advokaat*, en een ijverig voorſtander was; 't welk misſchien de reden geweest is, waarom *Barneveldt* met *Maurits* dezen man liefst verkoos, om daardoor dien twist te doen eindigen. Immers men leest: *Maalſon leide kort daarna zijn Ambt van Syndicus* (Advokaat van Westvriesland) *neder, en werd nevens zijne Doorluchtigheid tot Raad aangeſteld.* Ten ware de oorzaak daarin zat, dat Westvriesland ook *Zeeland* er in begrijpen, en om de gelijkheid één uit *Zeeland*, één uit *Holland* en één uit *Westvriesland* wilde genomen hebben. 't Welk de geest dier *oude Inſtructie*, indien men daarop bouwen wilde, ook ſcheen mede te brengen. Ik leze ten minsten in de *Registers* van Holland (44), dat „ die van Hoorn, Enkhuizen en Medenblik „ verklaarden, dat eene uit Holland, Zeeland, „ en Westvriesland nevens zijn Excellentie als „ Raden zullen worden gecommitteerd, achter„ volgende *Inſtructie*, A°. 1585. gemaakt, op „ het Gouvernement van zijne Excellentie; zon„ der ook last te hebben te procederen, om ie„ mand te helpen committeren tot het maken van „ *de Inſtructie*, daartegens dienende." (45)

Deze Raden nu, vier in getal, werden in 't volgende jaar 1591. nog voor *één jaar* in hunne be-

vervallen was, als de Staten van Holland en Zeeland zich de oppermogendheid over hunne bijzondere Gewesten toeëigenden. Maar Holland zeide: *Westvriesland* was oorſpronglijk een overwonnen land geweest bij de Graven van Holland. En *Holland* en *Westvriesland* maken maar *een lighaam.*

(44) Den 16 Jan. 1590. bl. 157.

(45) Vergel. *Reſol. van Holl.* 16 Febr. 1590. bl. 240.

Digitized by Google

bediening gehouden (46), ook in 't j. 1592. (47) Maar hiermede was het bijna afgedaan. Want in 't volgend jaar 1593. in Jan. raakten, volgens VAN SLINGELAND, deze Raden te niet (48), of liever, zij werden geplaatst en in een gesmolten in 't Collegie *van de Gecommitteerde Raden ter Finantie.* Van welk Collegie ik boven gewaagde, als een nog wankelbaar Lighaam tot aan het jaar 1590. Maar in dit jaar, en wel op den zelfden dag, (22sten Januarij) waarop *de Raden nevens zijne Excellentie ingesteld, en hunne Instructie* wierd opgemaakt, heeft ook het *Collegie van Gecommitteerde Raden der Staten, tot bestuur der geldmiddelen*, zijne nieuwe Vastigheid en *Instructie* gekregen. Door deze zijne *Instructie* nam het een zoodanige gedaante aan, dat men dit Collegie naderhand aanmerkte als het *representatief Lighaam* van den *afwezigen Souverein*, de Staten; het welk buiten zijne voortdurende Finantie-bezigheden, ook waarnam alles wat de Staten, zelf niet vergaderd zijnde, op dat oogenblik niet konden verrichten, ten opzichte hunner *Rechten* en der voorkomende *onderwerpen.* Maar het zonderlinge was, dat thans bij die nieuwe *Instructie* (49) werden uitgelaten die vroegere Punten van Bewind, welke overgingen op de *vier Raden nevens Maurits.* Doch ook dit veranderde weder, volgens SLINGELAND, in het jaar 1593. Toen gingen die vier Raadsheeren in 't *Collegie der Gecommitteerde*

Die Raden duren niet lang.

Zij zijn gelijktijdig vastgesteld met de Gecommitteerde Raden.

(46) *Resol. van Holl.* 1591. bl. 13.
(47) Ibid. 1592. bl. 13.
(48) SLINGEL. D. I. bl. 126.
(49) Bij BOR B. XXVII. bl. 13. c.

Digitized by Google

de Raden ter Finantie over, en werden dus die twee *Raadslighamen* in een geſmolten, maar de punten, in 't jaar 1590. uit de *Inſtructie* weggelaten, werden daar nu niet weder *ingevuld*, maar bleven weg (50). Dus ten minsten ſtelt het de Heer van Slingeland voor, en gist er bij, dat het *misſchien een directie geweest is van Prins Maurits, als welke ſtilzwijgens acquireerde het geen dat den Gecommitteerden Raden afging* (51). Maar de Hollandſche *Registers*, waarop hij zich beroept, naſlaande, bevinde ik dit geheel anders, en wel bij beſluit van de Staten, 1593. (52)

„ *dat als Raden — nevens zijn Excellentie —*
„ als Hij binnen of buiten den Lande op eenige
„ tochten of expeditien zal wezen, zullen wor-
„ den gebruikt Joh. van Duvenvoorde, Joh. Pau-
„ li, R. Cant en Fr. Maelſon, met zulken ver-
„ ſtande, dat de Staten, uit de *Vergadering* van
„ de Edelen en Steden, of uit het *ordinare* Col-
„ legie alzulke *andere perſoonen* nevens zijne
„ Excellentie (des noods en oirbaar zijnde,)
„ verſtaan te committeren, als haar E. goedvin-
„ den, omme met en beneffens de voorſz. Ge-
„ committeerde te beſoigneren, en dat zijne Ex-
„ cellentie in den Hage wezende, de voorſchr.

„ *Ge-*

(50) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 121, 122. En *Reſol. van Holl.* 1593. bl. 15.

(51) Dit zelfde vind ik in den Brief der Staten van Holland aan Gelderland, in 't jaar 1730. den 15 April, dat aan Maurits in *Januar.* 1590. *een Raad nevens zijne Excellentie* werd toegevoegd; met *Inſtructie*, genomen uit die der Gecommitteerde Raden van 12 Octob. 1584. maar *dat hij wist te bewerken*, dat in 1593. dat Collegie werd vernietigd of ingeſmolten.

(52) *Reſol. van Holl.* bl. 15. 5—27 Jan. 1593.

Digitized by Google

„ *Gecommitteerde Raden neffens zijne Excell.*
„ in het ordinare Collegie van de Gecommitteer-
„ de Raden en met de andere Raden zullen be-
„ ſoigneren, en dat als dan in de occurrerende
„ *Politike zaken*, den ſtaat van den Lande of
„ Steden betreffende, de twee Raden, uit een
„ Stad wezende, maar een ſtemme te zamen zul-
„ len hebben."

Men zoude dus veeleer hier uit beſluiten, dat zij, behalve de *vier Raden benevens Maurits*, nog meerder invloed op den perſoon des Gouverneurs of op die der *Uitvoerende Macht* trachtten te bekomen, op grond van hun *wetgevend* vermogen. Daarbij duurden die vier Raden nog 't volgende jaar 1594. ſchoon in 't jaar 1593. *Johan Pauli*, een derzelven, *Raad van State* geworden was (53). Immers in dat jaar 1594. bl. 56. lees ik vooraf nog onder de punten van Beſchrijving, §. 4. *dat men reſolveren moest op de perſoonen, die voor den loopenden jare als Raden* NEFFENS *zijne Excellentie zullen worden gebruikt.* En bl. 59. is het Beſluit, *te verzoeken hen, die voorleden jare gediend hadden, en NB. dat uit de* ANDERE *Gecommitteerde Raden — een of meer benevens dezelve bij zijne Excellentie zullen worden gecommitteerd, zoo wanneer zijne Excell.* BUITEN *Holland zal wezen.* Deze bijvoeging *buiten Holland* heeft iets geheimzinnigs, en ſchijnt ook die laatſte aanſtelling *binnen Holland* ſtilzwijgende wegtenemen. Ik vinde van dit alles naderhand niets meer in de Registers; zelfs geen *punt* van Beſchrijving, zoodat mij voorkomt, dat die Raden van zelfs opgehouden heb-

(53) *Reſol. van Holl.* 1593. bl. 74.

hebben, of wel, dat zij niet in 1593., gelijk SLINGELAND, maar in 't volgende jaar 1594. volkomen zijn ingeſmolten in het *Collegie van Gecommitteerde Raden tot de Geldzaken*, welk Collegie ook naderhand uitgebreider werkzaamheden gekregen heeft (54). Waarvan ik hier niet handele. Het Staatkundig inzicht van Holland met *die Raden* ſchijnt mij dan geweest te zijn, om Maurits, ten aanzien der Generaliteit, meer te bekrachtigen, of veeleer, om zelve door *Maurits* en *zijnen Raad* grooter invloed te hebben in de zaken van *'t Bondgenootſchap*. 't Welk ook de jalouſij der Staten van Zeeland in 't jaar 1594. gaande maakte, die niet dulden wilden, dat Maurits in Holland zulk *Collegie* of *Gedeputeerden* uit Holland bij zich had, daar hij zich *met den Raad van State wel kon behelpen*, of, indien zij dit niet weren konden, dan ook begeerden, *eenige Zeeuwſche Heeren* aan Maurits, met zijne voorkennis, toetevoegen (55). 't Welk ook

(54) Men heeft Schrijvers, die meenen (Waalwijk p. 116.) dat, daar Maurits in 't jaar 1593. volle 25 jaren oud was, die Raad toen is afgeſchaft, als zijnde hem om zijne jonge jaren toegevoegd. 't Is mij uit het vroeger gebeurde zoo niet voorgekomen.

(55) Men zie deze aanmerklijke plaats in de *Notulen der Staten van Zeeland*, 1594. 20 Meij bl. 153. *Goetgevonden, dat* 'T COLLEGIE *oft die Gedeputeerden, die die van Hollandt hebben by Zyne Excell., gerevoceert worden; ende dat Zyne Excellencie hem behelpe metten Rade van State; oft zoo zulcx nyet en zoude connen geweert worden, zal men voor het toecommende jaer met preadviſe ende vorige communicatie met Zyne Excellentie, van wegen* DIE VAN ZEELANDT, *oock eenige by Zyne Excellencies Perſoon deputeren, ende midlertijt vernemen, wat Inſtructie dat als nu hebben, die van wegen Hollandt by zyne Excell. thans zyn.*

ook de oorzaak kan geweest zijn, dat dit *Collegie* in Holland in duigen raakte. Vast gaat het, dat hierdoor Maurits ſedert geene andere bepaling in de zaken van 't Hollands Beſtuur gehad heeft, dan 't geen zijne betrekking tot *Gecommitteerde Raden* met zich bracht; en 't geen *die Gecommitteerde Raden* ook hadden tot den Gouverneur: wordende dit bij de *Inſtructie*, hun in 't jaar 1590. gegeven, dus uitgedrukt: §. 2. *zij zullen vooral houden goede correspondentie, zoo met zijne Excellentie als Gouverneur en Capitein Generaal van voorſ. Lande, ende den Raed nevens denzelven, als* — —: maar waarvoor in de latere van 1623. Art. 2. alleenlijk dus gezegd wordt: *zij zullen vooral houden goede correspondentie — met zijne Excell. als Gouverneur en Kapitein Generaal van den Lande.* — Ook was hun belast, Art. 31. van 't jaar 1590. en daarna Art. 28. van 1623. te zorgen, dat de Guarniſoenen in Holland en ten laste van Holland ſtaande, behoorlijk betaald en gemonſterd worden, en dezelve dikwils van plaatze veranderen. Art. 37. werd gezegd, dat op alle voorvallende zaken, 's Lands toeſtand aangaande, die niet bijzonder ſtaan ter beſchikking van zijne Excellentie, *als Gouverneur*, of zijn Raad nevens Hem, noch ook aan de Staten zijn voorbehouden (*gereſerveerd*), of aan de Admiraliteit bevolen, zij ten dienste van den Lande mogen beſchikken; en over *voorbehoudene zaken* beſchrijven zij de Staten. Ook in de latere waren Art. 34. de woorden *den Raad nevens hem* weggelaten. Ziedaar alles, wat naderhand den Gecommitteerden Raden, in betrekking *tot den Gouverneur* bevolen werd. Maar 't is opmerklijk, dat bij Art. 28.

over

over 't *dikwils veranderen der Guarniſoenen*, die Gecommitteerde Raden, bij hun *Vertoog* over deze *Inſtructie*, den Staten onder 't oog brachten, dat het *dikwils veranderen ſtrekken zoude tot excesſive kosten voor den Lande, boven dat zijne Excellentie* PRIVATIVELIJK *daarvan in posſesſie is, ende mitsdien zijne Excellentie 't zelve niet kan onttrokken worden*: Ook wilden zij, op Art. 34. van 1623. dat de Staten nader zouden opgeven, „ *wat zaken ſpeciaal tot* „ *lasten van zijne Excellentie ſtaan, midsga-* „ *ders wat gereſerveerde zaken zijn.*" Het eerſte was niet in de *Inſtructie* der Gecommitteerde Raden van 1590., maar daar was iets anders in, 't welk de bevelen van 't krijgsvolk raakte, Art. 38. waarvan ſtraks nader. Op deze wijze beſtond dan tot in later tijden de betrekking dier *Gecommitteerde Raden der Staten tot den Stadhouder* of *Gouverneur*. Ondertusſchen ſchijnt het aanzien, 't welk Maurits zich door *zijne heldendaden* en den *voorſpoed tegen den vijand* meer en meer verworf, en 't welk in 't jaar 1591. reeds zoodanig toegenomen was, dat, volgens BOR (56), *er in dien tijd niets bijzonders ter hand genomen wierd zonder zijn advis*; dat aanzien ſchijnt veroorzaakt te hebben, dat men die bijgevoegde Raden ligtlijk misſen konde. Altans reeds 1592. was er bij ſommige Steden bedenklijkheid over het aanhouden *dier Raden nevens zijne Excellentie*. Wat de reden daarvan ware, wordt niet gemeld. Maar ik make zulks op uit het gebeurde in dat jaar. Men had in de punten van Beſchrijving §. X. alleen geſproken van 't ver-

(56) BOR B. XXVIII. bl. 39. b. c. bl. 42. c.

Digitized by Google

vervullen der *perſoonen van 't Collegie.* Toen 't nu op beſluiten aankwam, was de meerderheid er voor, om de Heeren *Raden nevens zijne Doorluchtigheid nog voor den jare* 1593. *haren dienst te continueeren* (57). Doch eenige Steden verklaarden „ dit *poinct* van de Beſchrijving „ niet zulks verſtaan te hebben, dat daarbij op „ het *Collegie* NEFFENS *zijne Excellentie* gedeli- „ bereerd werd." En dit was ook zoo, dewijl 't woord *Collegie* alleen kon ſlaan op *'t Collegie van Gecommitteerde Raden van de Staten of van de Finantie.* Men verbeterde dit voor 't volgende jaar. Altans de punten van Beſchrijving voor 1593 (58), bevatteden het ſtellen van orde, op *het Collegie van Holland en Westfriesland* NEFFENS *zijne Excellentie, en den perſoon daarinne dienende, wiens dienst in de maand van Januar. eerstkomende is expirerende.* Elk jaar werd er één vernieuwd. 't Gevolg heb ik boven aangewezen; en hier bleef het bij. Die Raden verſmolten dan in den *Raad van Staat* en in *Gecommitteerde Raden* der Staten, zonder dat ik vinde, dat de *Gecommitteerde Raden* verder met Maurits iets uitterichten hadden, dan de alleszins noodige en goede verſtandhouding ten dienste des lands.

Maurits als Kapitein Generaal.

Ik ga over tot zijne Militaire Macht, als KAPITEIN GENERAAL. En daaromtrent moet men, buiten de algemeene toeverzicht over alles wat de Krijgstroepen, Guarniſoenen, en beſcherming der Landen door den Krijgsarm aangaat (59), bren-

(57) *Reſol. van Holl.* 1592. bl. 13.
(58) Ibid. 1592. 2—16 Nov. bl. 80.
(59) Waarvan SLINGELAND, D. I. bl. 137.

Digitized by Google

Stelt Krijgsoverſten aan.

brengen de Aanſtelling der Krijgsoverſten, en het uitvaardigen der *Patenten*. Het eerſte was bij *Maurits* meer bepaald dan naderhand onder Willem III. (60). Doch wat de *Patenten* aangaat,

Geeft de Patenten.

ik weet, dat men in later tijd in 't denkbeeld geweest is, dat de Kapiteins Generaal geen recht hadden op de Patenten, uit kracht hunner militaire bediening; maar dat zij dit recht hadden als *Stadhouders* (61). De aard der zake ſchijnt dit wel te wederſpreken; maar daar de *Stadhouder* of *Gouverneur* en *Kapitein-Generaal* onder het Republikeinſche Stadhouderlijk Bewind bij *Commisſie* te zamen ging, zelfs zoo, dat VAN SLINGELAND D. II. bl. 110. den post van *Kapitein Generaal* een gedeelte of een *gevolg* rekende van *het Ambt van Stadhouder*; zoo geeft dit weinig verſchil: indien dit vast ſtaat, gelijk niet te loochenen is, dat een wezenlijk deel der macht van Stadhouder en Kapitein Generaal uitmaakte de *uitvaardiging der Patenten*, als zijnde hij ook hierin *aan 't Hoofd der Uitvoerende Macht*. Doch bij de *Inſtructie* van Maurits 1585. was die macht niet onbepaald, maar gebonden aan den *adviſe* van die *Gedeputeerde Raden*, die men Maurits wilde *toevoegen*: *de Gouverneur*, ſtaat er, *zal met de Gedeputeerde Raden — voorzien op de Guarnizoenen*. En bij de bekrachtiging dezer zijner Aanſtelling, op den 6 Februarij 1587. (62) wordt gezegd, *dat zijn Excel-*

(60) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 133.

(61) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XVIII. bl. 15.

(62) BOR B. XXII. fol. 30. *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 85.

Digitized by Google

cellentie — de beſettinghe van alle Steden en Sterckten der Landen, bij advys van de Staten of hare Gecommitteerde ſal hebben, met het ganſche beleid van den Oorlog in Holland, en alle Overſtens op Commisſie en Eed aan zijne Excellentie gehoorzamen: en dat geen Volk zal mogen *doortrekken zonder patente van zijn Excell.* OF *zijn Genade* [Hohenloo] *als Lieutenant* enz. En toen die vier Gedeputeerde Raden wierden aangeſteld den 22 Jan. 1592., werd hun bij *die Inſtructie* belast, Art. 12. *te bevorderen, dat bij zijne Excellentie de Steden en Sterkten van de Landen met goede guarniſoenen bewaard en beſet gehouden worden, en dat dezelve guarnizoenen dikwils veranderd, doende onderhouden in 't* GEVEN VAN DE PATENTEN, *de ordre en reſolutie daarop bij de Staten alrede genomen* EN NOG TE NEMEN. Doch hierop gebeurde iets, 't welk ik niet wete, dat bij onze Schrijvers opgemerkt is, en waarin de ſchrandere pen des Stellers doorſtraalde. Op den zelfden dag, waarop de *Inſtructie* voor de Raden *nevens Maurits* vervaardigd is, was ook de nieuwe *Inſtructie* den *Gecommitteerden Raden der Staten* voorgeſchreven, die, gelijk wij zagen, weinig verſchilde van de vorige; maar dewijl in die vorige geſproken was, van — *de Reſolutie op de patenten — — nog te nemen*, zoo werd nu achter de woorden van Art. 38. *zij zullen alle hare depeches uitgeven op de navolgende titule: de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland ende Westvriesland*, dit volgende Artikel ingevoegd: „ *uitgezonderd de depeches en bevelen aan den volke van Oorloge, die zij NB. uitgeven zullen* OP DEN NAAM VAN ZIJNE EXCELLENTIE

bij

bij advijſe van de Gecommitteerde Raden van de Staten voornoemt. Dat nu hier iets nieuws, of iets te voren onbekends aan de *Gecommitteerde Raden* wordt opgedragen, en dus ſtilzwijgends iets aan Maurits of onttrokken, of liever, zijn recht *van Patenten*, als Uitvoerende Macht in 't Krijgswezen, zulker wijze hunlieden medegedeeld wordt, dat zij ook de bevelen konden uitgeven, doch *op den naam van Maurits;* zulks bewijs ik uit het gevolgd Vertoog, of de bedenking dier aangeſtelde Gecommitteerde Raden zelve op die *Inſtructie*, den 16 Febr. overgeleverd, waarin zij op dit zelfde Art. 38. aanmerken: *Aangaande de depechen en bevelen aan den volke van oorloge dunkt den Gecommitteerden Raden, hetzelve* HET WERK *te wezen van* DE RADEN *nevens zijne Excellentie, volgende 't* 12*de Artikel van hare Inſtructie* (63). Wat antwoord of oplosſing kregen zij hierop? Geen ander, dan het geen meermalen in zulke gevallen doorging: *het was noodig tot 's Lands dienst*, zonder dat ik hier het voor- of nadeelige van dien zamenloop (*concurrentie*) van twee *machten* wil beoordeelen. Evenwel moet men de zwarigheid gezien hebben; en het eindlijk antwoord was eene naauwer of meer inkrimpende verklaring van 't Artikel, alleen *bij afwezigheid! Der Staten verſtand is, van 't gene in* ABSENTIE VAN *zijn Excellentie bij de Gecommitteerde Raden tot der Landen dienst zal worden gedaan.* Het zelfde had plaats met de tegenbedenking op Art. 30. over *de verandering der Guarniſoenen; dit*, zeiden de Raden, *ſchijnt meest* HET WERK *te wezen van*

(63) *Reſol. van Holl.* 16 Febr. bl. 243.

van zijne Excellentie en de Raden NEVENS *dezelve, of den Raad van Staat.* Doch deze zwarigheid, als of zij hierdoor traden in het Ambt des *Stadhouders*, of der uitvoerende Macht, werd op deze wijze hun opgelost, dat zij *het veranderen der Guarnizoenen* niet *zullen doen dan in het* AFWEZEN *van zijne Excell. uit de Provincie van Holland, en zullen alsdan daarvan terſtond zijne Excellentie adverteren.* Men redde zich dus met het woord *abſentie;* en hiermede werden dan deze, zoo 't ſcheen, algemeene Verordeningen, nader beperkt alleen tot het geval van des *Gouverneurs afwezigheid*, wanneer er ten dienste des lands voorziening gedaan *moest* worden door *de Wetgevende Macht* zelve, *de Staten*, of door *hunne Gecommitteerde Raden*, doch dezen dan niet in hoedanigheid van *Uitvoerende Macht*, maar als Raden, die het *vertegenwoordigend lighaam* van den Souverein zelf bij plaatsvervanging uitmaken, zoo als SLINGELAND bij eene andere gelegenheid zich uitdrukt. Ook had dit aanſtonds ten gevolge, dat de Staten den 24 Jan. onmidlijk na die *Inſtructie* eene wet maakten, nopens het optrekken van 't Volk van oorlog en de verandering der Guarnizoenen, zoo wanneer 't zelve *te water* niet gedaan konde worden; in welk geval zij beſloten (64), *dat voortaan geen volk van oorloge ten platten lande paſſeren zal op de patenten*, BIJ OF VAN WEGEN *zijne Excellentie verleend, ten zij met conduite van een' Commisſaris van de Monſtering — zoo wanneer dezelve te water niet zullen mogen worden getransporteerd.* — — Bij welk, in zich zelf

(64) BOR B. XXVII. bl. 11. b.

zelf heilzaam bevel, ſtilzwijgende veronderſteld wordt, dat tot meer ontlasting van de burgers en ingezetenen de ſoldaten moetende *verplaatst* worden, dit, zoo mogelijk, *te water* zoude geſchieden, maar kon dit niet zijn, dat er dan goede orde op 't doortrekken ten platten lande zoude zijn, door middel van een' Monſtercommisſaris.

Verſchil met Hohenloo-

Offchoon nu Maurits zich dit alles, naar 't ſchijnt, liet welgevallen, en 't laatſte ook aan den Wetgever ſtond, was het zoo niet gelegen met den dapperen en verdienstelijken Hopman, den Graaf van Hohenloo, die dus lange als *Lieutenant Generaal* onder Prins Maurits den lande gediend hadde. Dees had reeds in 't jaar 1588. zich gebelgd getoond over het ſchrijven *van Gecommitteerde Raden* aan Hem, over *de knechten, die uit Heusden naar Zeeland gezonden zouden worden, (immers zijne Genade was daardoor geoffenſeert)*, zoodat hem eene Commisſie uit de Staten (waaronder 's Lands *Advokaat*) gezonden wierd, om hem *volkomen diesaangaande te onderrechten* (65). 't Welk zekerlijk *het recht van Patenten* betrof; alzoo er den volgenden dag (26 April) onmiddelijk op volgt, dat *zijne Genade, de Graaf van Hohenloo, in de Vergadering van de Gecommitteerde Raden* verſchijnende, wegens *de Compagnien* die uit Heusden naar Zeeland getrokken zouden worden, *verklaarde*, dat hij *niet van meening was* PATENTEN te geven, omme de Compagnien — te laten vertrecken." Doch in 't jaar 1590. den 26 Jan. deed hij al aanſtonds na 't gebeurde met Prinſe Mau-

(65) *Reſol. van Holl.* 1588. 25 April, bl. 137, 138.

Digitized by Google

Maurits, een Voorſtel (66) aan de Edelen en Steden, *aangaande den dienst, bij hem den lande gedaan, en om te hebben verklaring, in wat qualiteit bij hem deze Landen vorder diensten gedaan zullen mogen worden.* De Memorie zelve, die ook *het recht der Patenten* ſchijnt betroffen te hebben, heb ik niet gevonden; maar zij moet van gewicht zijn geweest, omdat er op beſloten wierd, *zijne Genade ſchriftlijk antwoord te geven*, en werden aangeſteld *de Advokaat Barneveldt*, *Menyn*, en anderen, om dat antwoord opteſtellen, voords hetzelve bij de Staten te overzien, dan aan *zijne Excellentie* (Maurits) eerst medetedeelen, en eindelijk bij de Staten te beſluiten. Dit antwoord verſcheen op den 1 Febr.; men beſloot, het namiddag aan aan zijne Excell. (Maurits) *voortehouden* (67), door wien? Door *een uit de Edelen, den Advokaat, en een uit elke Stede*, [dat is, door eene bezending van 20 perſoonen,] *om daarop te verſtaan de goede meening van zijn Excellentie.* Maar zij voegen er nog bij, en dit doet zien, dat het juist raakte *de macht* des Gouverneurs in 't Krijgswezen, en de onderſcheiding tusſchen die macht van hem, en des Graven van Hohenloo, als zijn *Lieutenant Generaal: de Staten hebben voords verklaard, dat zijlieden niet raadzaam bevinden nader te komen in dispute of particulariſatie van de distinctien van den last en au-*

(66) *Reſol. van Holl.* den 30 Jan. 1590. bl. 188. Uit bl. 192. den 1 Febr. blijkt, dat dit *een mondeling* voorſtel was geweest: maar op den 2 Febr. bl. 194. wordt er van geſproken, als in geſchrift vervat.

(67) Bl. 190. 1 Febr.

authoriteit van zijne Excellentie, als Gouverneur Generaal, en zijn Genade als Lieutenant Generaal over Holland en Zeeland — — om alle vordere zwarigheden te verhoeden. Prins Maurits gaf hierop door den Raadsheer Nicol. Bruininks zijn antwoord in zeeralgemeene bewoordingen (68); hij verklaarde, *tot beſcherming, rust en welſtand van den lande, en tot goed beleid van de zaken — niet hooger ooit geacht te hebben, dan dat bij de genen, die tot de directie en beleid der zaken beroepen zijn, alle goede onderlinge correspondentie werde onderhouden* — „ dat hij in 't Geſchrift der Staten geene „ zwarigheid van *zijnen* wege vond, en geheel „ vertrouwde, dat bij *mijn Heeren, de Staten*, „ volgens hare groote zonderlinge zorgvuldig„ heid, tot nog toe zonder ophouden, tot vor„ dering van het gemeene welvaren bewezen, „ ook op het volbrengen van *dat Geſchrift*, en „ op eens ieders Beroep en Ambt, alle goede „ en behoorlijke ordre zal worden geſteld." Doch hij verzocht een dubbel van het Geſchrift zelve. Op deze Verklaring gaven zij, den Grave van Hohenloo, dit hun antwoord op eene plechtige wijze. Een voornaam gedeelte van hetzelve heeft SLINGELAND (69) uitgegeven. Zij halen daarin op (70), en erkennen danklijk zijne groote, getrouwe en langdurige diensten, in voor-

(68) Bl. 195.
(69) Bl. 137. en 141.
(70) *Reſol. van Holl.* 2 Febr. 1590. bl. 196. En zeker deze waren niet gering. Hij had Willem I. in alles bijgeſtaan, en hem in zijnen krijgstocht voor Bergen in Henegouwen, en alomme vergezeld. Zie de Verklaring der *Staten Generaal* in de *Bijlage* 1595. 2 Febr.

Digitized by Google

voor- en tegenſpoed. Zij melden het gehandelde met Leicester; het misbruik, dat deze van zijne macht maakte; hoe zich de Staten, bijzonder van Holland, daartegen ſtelden, ook tot behoud des wettigen gezags van den Gouverneur van Holland; hoé hierover na Leicesters afſtand verſchil rees met Willougby, bij gelegenheid der nieuwe *Inſtructie* 1588. voor den Raad van Staat; welke inmiddels wordt achtervolgd, en waaruit *de Raad van Staat* verplicht is zijne Beſluiten ten uitvoer te doen leggen *door de Gouverneurs der Provincien*, zoodat *geen krijgsvolk uit* of *in Holland* trekt, ten zij het *bij zijn Excellentie*, *als Gouverneur* EN *Capitein Generaal*, *of bij de Gecommitteerde Raden* (71), *op den naam en van wegen zijn Excellentie* BIJ PATENTEN *bevolen wordt*. „ En zoo zijn Excellentie „ of die Gecommitteerde Raden zich bezwaard „ vinden over bevelen van den Raad van Staat, „ zoo ſtaat hun vrij, dit te vertoonen; ook blijft „ *zijn Excellentie* vrij, op zijn gewoon gezag „ als Gouverneur en Kapitein Generaal, met „ advis der Gecommitteerde Raden der Staten, „ of bij hunne afwezigheid (72), *zonder hun* „ *advis*, het krijgsvolk zelf te veranderen; in „ welk geval hij den Raden kennisſe geeft tot „ bewaring der verſtandhouding. En om zijn „ Excellentie met raad en daad van eenige uit „ de

(71) Dit werd naderhand bij verklaring nader verbonden *aan zijne afwezigheid.*

(72) Dat ſchijnt te beteekenen, als hij zelve met zijne reizende Raden buiten 's Hage, en *Gecommitteerde Raden* in dien zin *afwezig* waren. Van de *afwezigheid* van Maurits wordt daarna geſproken.

„ de Staten bijteſtaan, zijn hem op alle *reizen*
„ eenige Gemachtigden toegevoegd geweest,
„ thans vier in getal, voor één jaar, om hem
„ alomme *als Raden bij te ſtaan.* En om de
„ menigte verſchillen bij Leicester, bij Wil-
„ lougby, en bij den Raad van Staat, over den
„ eed van 't krijgsvolk, zoo heeft men *eind-*
„ *lijk* (73) het oorlogsvolk, ſtaande ten *laste*
„ van Holland, ſpecialijk mede door den Eed
„ aan zijne Excellentie benevens de Staten ge-
„ bonden en verplicht; en om wegtenemen de
„ zwarigheid van den Raad van Staat, dat zij
„ bij 't afzijn der Provinciale Gouverneurs niet
„ altijd met vrucht de bevelen aan die Gouver-
„ neurs konden toezenden; zoo heeft men dit
„ NB. *daarmede geremedieerd, dat in zulk ge-*
„ *val de bevelen komen aan de Gecommitteerde*
„ *Raden der Staten, die dan op den naam van*
„ *zijne Excellentie* de bevelen geven, en zijne
„ Excellentie tot bewaring der verſtandhouding
„ daarvan verwittigen, en bij merklijke zwarig-
„ heid hem vooraf kennis geven. En daar zijne
„ Genade van *Hohenloo*, zoo genegen is tot
„ 's Lands dienst en beſcherming, en 's Prinſen
„ wettig *gezag*; zoo is 't den Staten zeeraange-
„ naam, dat hij zich gelieve te laten gebruiken
„ tot bijſtand dezer landen en van zijn Excellen-
„ tie, als zijn *Lieutenant Generaal* over 't Volk
„ van

(73) Dit woord *eindelijk* ſchijnt dan hier eene nieuwe Verordening van de Staten mede te brengen; dat namelijk het *Krijgsvolk*, ſtaande ter betaling van Holland (*ter repartitie*) afzonderlijk Eed zoude doen aan den Stadhouder en de *Staten*, niet als *territoriale Overheid*, (als zoodanig had de Eed plaats,) maar *als Betaalsheeren.*

Digitized by Google

„ van Oorlog, ten laste van Holland en Zee-
„ land; waartoe zij hem ernstig verzoeken, met
„ vol vertrouwen op de goede verſtandhouding
„ tusſchen zijne Excell. en zijne Genade." — —

Tot verſtand van 't geen gezegd wordt van de *vier Raden*, dient aangemerkt, dat dezen toen nog niet in bediening getreden waren (74), en zelfs, dat de *Inſtructie*, voor hun gemaakt, eerst den 10 Febr. daaraanvolgende, door de nieuwe Raden ter lezing werd gegeven aan Maurits, met voorkennis der Staten, terwijl Maurits ook op dien dag, na gedane onderrechting, zich gunstig voor dat werk verklaarde (75). Doch dit in 't voorbijgaan! Wat betreft *Hohenloo*; dit zijn ongenoegen werd hierdoor niet weggenomen, maar in 't volgend jaar 1591. nog meer openbaar, toen hij uit Duitschland gekeerd, zich belgde, dat, daar hij was *Lieutenant Generaal* van den Prinſe Maurits, deze bij zijn afzijn alles, wat den oorlog aanging, afdeed met de andere Krijgsoverſten, bijzonder met Graaf *Philips van Nasſau* en de Raden, bij hem gevoegd, en dat hij hiermede bij zijne terugkomst voortging, waartegen Maurits zich beriep op zijne *Commisſie*. Dit gevoegd bij huiſelijke verſchillen en familiebetrekking, maakte eenige verwijdering (76); doch hier bleef het niet bij; zijn ongenoegen vertoonde zich uitdruklijker, in 't jaar 1592 (77). Toen verſcheen hij ter Vergadering der Staten, met

(74) *Reſol. van Holl.* 9 Febr. 1590. bl. 214, 215.
(75) Den 10 Febr. bl. 218.
(76) BOR B. XXVIII. bl. 56.
(77) *Reſol. van Holl.* 8—15 Jan. 1592. bl. 53. en BOR B. XXIX. bl. 24.

met klachten, dat, bij afzijn des *Gouverneurs*, de Gecommitteerde *Raden* aan drie Compagnien naar Zeeland PATENTEN *hadden gezonden, zonder dat hij die patente hadde gegeven, gelijk eertijds gebruikt was*; „ dat hij vernemende, zulks geſchied te zijn volgens voorgaand beſluit der *Staten*, hij niet goedvond daarover met die Raden in geſchil te komen, maar hij zich vervoegde bij de Staten, *zijne Heeren en Meesters*, — dat hij dit niet vorderde, om meer gezag te willen gebruiken, dan den Staten beliefde, en ook niet begeren zoude, zoo hij het *niet te voren gehad hadde; maar dat men wel konde bedenken, dat met zijne eere het niet mogte beſtaan* — — „ dat, zoo hij de Brieven der „ Staten niet meer teekende, zulks zonder zijne „ oneere niet geſchieden konde." (78) — — Na lang overleg viel 't beſluit, om daarop ter naaste Dagvaart te raadplegen; men zoude hem door Gemachtigden nader ſpreken. Dit geſchiedde in de maand Junij 1592. Doch 't liep nog aan tot het jaar 1593., wanneer op het Vertoog van *Hohenloo* beſloten wierd (79), „ dat voort- „ aan, bij afwezigheid van zijn Excellentie in „ Holland, *de Patenten* door hem, als deszelfs „ *Lieutenant Generaal*, met *advis* van de Ge- „ committeerde Raden, en onder *paraphe* van „ een der Raden, op den naam van Maurits „ zou-

(78) Men weet, hoe teeder eens Krijgsmans eere is. En men leert hieruit, dat het ontnemen van eenig bevel of *Commando* aan eenen Militair, van wat rang ook, die dit te voren hadde, niet anders dan tot zijn oneer ſtrekken kan, en zwaar gewogen wordt: en hoe hooger rang, hoe zwaarder!

(79) *Reſol. van Holl.* 1593. bl. 17. f.

„ zouden uitgegeven worden." Men leert hieruit, dat Hohenloo vorderde, dat hij de *Patenten* had bij *Maurits* afzijn, als zijn *Generaal Lieutenant*; en hoe dit zelve geſchikt werd. Maurits aan de Staten *toeſtemmende*, dat bij zijn afwezen de Patenten door *Gecommitteerde Raden* zouden gegeven worden; had *Hohenloo* uit het oog verloren; en dit werd bij hem kwalijk opgenomen. De woorden, waarop *Hohenloo* zijnen eisch bouwde, waren ook duidlijk, vooral in de Bekrachtiging van Maurits *Commisſie*, bij *Reſolutie* van den 6 Febr. 1587. *dat geen Volck van oorloch te voet of te paert eenighe inlegeringhe oft deurtochten ſal moghen doen, ſonder patente van zijn Excellentie*, OF ZIJN GENADE *als Lieutenant* — —. Doch dit hield met zijnen dood bij vervolg denklijk op. En de zaak der *Patenten* was dan overzulks deze, dat Gecommitteerde Raden, alleen bij afwezigheid, de Patenten op Maurits naam uitgaven. Hoedanig Patent van 17 April 1595. men aangehaald vindt in de *Deductie* van Holland op de *Militie*, 30 Jan. 1651. (80), luidende: *Maurits* — — *bij advyſe van de Gecommitteerde Raden — last en ordonneert.* — — Offchoon misſchien dit bij die *Deductie* te algemeen geſteld wordt, met bijvoeging, dat *eenige jaren herwaards de laatſte Stadhouders* (dat is, Fredrik Henrik en Willem II.) *eenige Patenten, zonder kennisſe van de Gecommitteerde Raden, bij haar zelven mogen gegeven hebben.* Welke uitdrukking, *eenige patenten*, ook den weg openlaat voor *andere patenten* met *advyſe*, bij 's Prinſen afwezigheid uit-

(80) WITZEMA, *Herſtelde Leeuw*, bl. 184.

uitgegeven. Welke verklaring ook niet ſtrijdt met het begrip der Staten van Holland, die dit alleen aanhalen, om te betogen het *recht van Holland* tegen dat der Generaliteit, als voegende er onmidlijk bij, dat *zulks bij henlieden, als Stadhouders en Gouverneurs particulier van de Provincie, en dienvolgende uit name van dezelve — — en niet uit den name van de Generaliteit geſchied zijnde, gevolglijk het recht van de Provincie daardoor — niet is verkort geworden.* Dit Verſchil met *Hohenloo* is dan naderhand vereffend, en hij zelve heeft daarop nog naauwer familiebetrekking met Maurits gekregen; zijnde hij in 't jaar 1595. den 7 Febr. getrouwd met de oudſte, dus lange ongetrouwd geblevene, Dochter van Willem I., *Maria*, Maurits Zuster; tot het vieren van welk huwelijk de Staten Generaal genoodigd, niet alleen door eenige Afgevaardigden ter bruiloft kwamen, maar ook hem en zijne Nakomelingen ten eeuwigen dage eene Jaarrente toeleiden, met dankbare erkentenis zijner vorige Verdiensten. Zie de *Bijlage*, den 2 Februarij 1595. Dit deden insgelijks de Staten van Zeeland, ook op de Bruiloft genoodigd en door Afgevaardigden verſchenen (81).

Beſlisſing der Geſchillen.

Nu blijft nog over 't Stuk *der Afdoening* en *Beſlisſing* der Geſchillen onder de leden van Holland. Die beſlisſing had, volgens vorige Verdragen, geſtaan aan Willem den I., met bijvoeging eeniger Raden. Maar Maurits macht was die van Willem niet. Ook, hoezeer Maurits oneindig vele twisten, gelijk wij boven zagen, bij gewillige onderwerping (*ſubmisſie*) der partijen had

(81) *Notulen van Zeeland* 1595. bl. 1.

Digitized by Google

had afgedaan en nog afdeed; en zelfs de macht daartoe bij Beſluit der Staten in 't jaar 1586. verkregen had: zoo kon het recht daartoe maar eene voorloopige voorziening voor een jaar gehouden worden (82). Dit was evenwel een Stuk van groot belang, zoodanig, dat zelfs de Staten, den 19 Febr. 1585., zeiden „ dat zonder de „ ſubmisſie van zaken, waarin geene overſtem„ ming valt, de gemeene zaken niet gevor„ derd noch gehandhaafd zullen mogen wor„ den;" en nog ſterker! „ dat zij bemerken, „ dat op het verdrag van dat poinct berust de „ behoudenis of ondergang van den Lande;" waarom zij ook zelfs den Hr. *Maurits* in 't jaar 1586. ernſtig verzochten, om in Holland overtekomen, bijzonder tot beſlisſing van Geſchillen (83); dan vooral liepen in 't jaar 1590. die twisten tuſſchen verſcheiden Steden en Staatsleden zoo hoog, dat ten aanzien der eerſten, in *de punten van beſchrijving* ronduit gezeid wordt, dat die twisten tuſſchen de Steden *zulks wasſen en toenemen*, te meer, *nademaal zij ſchijnen hen noch de ordinaris Juſtitie, noch de Deciſie van zijne Excellentie, noch ſubmisſie noch or-*

den-

(82) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 126. en 110.

(83) De woorden in de *Staatsreſolutie* 1586. den 19 Jul. bl. 270. zijn zeerkrachtig: *Is gereſolveert, dat aen zyn Excellentie van Nasſau, zal worden geſchreven, dat in gevalle ſyn Excellentie eenigh'ſins gelegen is, deſelve believe eerstdaeghs in Hollandt te komen, om de Staten in alle occurrentien te aſiſteren met ſyn* AUTHORITEYT *ende goedt advis, beſonder in 't* BESLICHTEN *van ſeeckere differenten tuſſchen eenighe Steden, aen ſyn Excellentie geſubmitteert.*

dentelijke wegen niet te willen onderwerpen (84). 't welk eenen voorſlag ten gevolge had, van ter naaste Vergadering in overweging te nemen, om eerst en alvorens de zaak door Brieven of Gemachtigden *vriendſchaplijk* of bij *onderwerping* bij te leggen; kon dit niet gelukken, de Regeerders alsdan voor zijne Excellentie en eenigen uit den Hoogen en Provincialen Rade te beſchrijven, om bij *verdrag* of *onderwerping* van partijen den twist aftedoen; en indien ook dit niet gevonden wordt, dat zijne Excellentie dan de zaak aan de Juſtitie verzende — en dezelve aldaar in ſtaat van wijzen gebracht zijnde, voor alle andere zaken afgedaan worde, en haar volle beſlag krijge. Dit werd in Nov. 1590. woordelijk herhaald (85); maar na lang raadplegens bleef het werk ſteken. Gelijk ook alles wat gepoogd werd, om de verſchillen onder de Leden der Staatsvergadering zelve over punten van Raadpleging te vereffenen. Het was zeker het ware belang van Oldenbarneveldt, (het Staatkundige ter zijde geſteld,) als eerſten Minister der Staten en Advokaat van Holland, dat de dagelijkſche Verſchillen onder de Staatsleden, vóoral wegens de geldmiddelen en opbrengſten, ſpoedig en zeker beſlist wierden; maar het was juist zijn belang niet, om aan Maurits zulke macht optedragen of te doen opdragen, om voortekomen den te grooten invloed, die hierdoor de Gouverneur op de Leden der Wetgevende Macht en de Staatsvergadering verder verkrijgen zoude. Zelfs ſchijnt het,

(84) *Reſol. van Holl.* 1590. bl. 91.
(85) Ibid. bl. 451, 477, 563.

Digitized by Google

het, dat, doordien Prins Fredrik Henrik, in 't jaar 1637. in 't lighaam of in de orde der Hollandſche Edelen, wierd aangenomen, en dus mede ſtem en zitting in de Staten kreeg, een Stadhouder hierdoor minder bevoegd geraakte tot *die beſlisſing*, uit hoofde, dat hij in ſommige gevallen nu minder onpartijdig konde geacht worden te zullen zijn. Wat bij de andere Provincien, en bij de Staten Generaal in 't Stuk *der Beſlisſingen* door den Stadhouder, of Stadhouders, zoo uit kracht der *Unie*, als uit andere Verordeningen plaats greep, behoort tot mijn beſtek niet.

Maar hoe nu met de *Finantien?* Had de Stadhouder in *de Geldzaken* ook eenige beſchikking? ik antwoorde, geenszins! Uit het vorige mag men opmerken, dat, hoe groot ook 't *gezag* en de *macht* van *Maurits* ware, hij met dit *teedere* maar teffens *lastige* punt niets te ſchaffen had. Dit hielden de Staten, als hun oud voorrecht, altijd aan zich en hunne Raden; doch echter konden zij, volgens de oude gronden van Regering, niet geacht worden dit te doen, als *Souverein* of uit kracht *van Wetgeving*; (immers dan waren zij hooger geweest dan de Graaf zelve, die, hoe oppermachtig, nimmer een' duid uit de beurzen der Ingezetenen, bij *Wet* of *bevel*, van rechtswege, konde afeiſchen, maar die zulks bij wijze van *petitie* of *bede* vragen moest,) maar zij moeten gerekend worden, dit te doen in eene andere betrekking, als zoodanigen namelijk, die van wegens alle de Ingezetenen, na de opgenomen behoeftens, door daartoe bevoegde Collegien opgemaakt, de geëischte Geldvorderingen inwilligden. 't Is waar, ſedert de afzwering,

ring, werden de vorderingen van Geld en deszelfs hoeveelheid, tot ſtuur der zaken, in de Staats-vergadering gedaan. Die dat deden, waren wel dezelfde perſoonen, die de macht uitoefenden, of derzelver Raden en Hooge Ambtenaren; maar die Macht werd getemperd, eensdeels, doordien de Raadplegingen hierover in alle de *Vroedſchappen* vooraf rondgingen, en daarin geene *Overſtemming* geduld wierd; ja ſomtijds eene enkele ſtem, de heffingen, indien de nood der tijden de toeſtemming niet afperste, wist tegentehouden; andersdeels, doordien alle de Leden en perſoonen, welke ſtemden, onder de toegeſtane belastingen, zoo wel zich zelven als hunne medeingezetenen, betrokken, en er niemand vrij ging; iets, dat onder de *Graaflijke* Regering geheel anders was. Men kan ook in 't voorbijgaan hieruit leeren, hoe weinig het met het belang eens *Stadhouders* ſtrookte, om naar de *Souvereiniteit* des Lands te ſtaan, of hij zoude dien bezwarenden lastpost der Geldopbrengſten toch aan de Staten hebben moeten laten, of uitzonderen: maar ook dan zoude hij niet hebben kunnen ontgaan de *beſchuldiging*, of 't *verwijt*, of ten minsten de *verdenking*, (gelijk reeds Willem I. klaagde, D. I. bl. 401.), dat alles *om* en voor *hem* moest opgebracht worden, en dat hij 's Lands Inkomſten inſlokte.

Zie daar de uitgebreidheid der Stadhouderlijke Macht, zonder eenige bijoogmerken onpartijdig ontvouwd. Indien Maurits, of zijne Opvolgers nog andere Ambten of Waardigheden bekleed hebben, gelijk de eerſte in 't jaar 1593. den 15 Januarij werd aangeſteld tot *Groot en Opper-*

hout-

houtvester of *Jagermeester* (86); zoo is dit, en zoo zijn alle die Waardigheden hem en hun opgedragen bij afzonderlijke Lastbrieven, en maken dus geen gedeelte uit van het *Stadhouderſchap* van Holland. En het is in dezen zin van meerdere en uitgeſtrekter waardigheden, en van invloed op vele andere voorwerpen van den Staat en 's Lands bewind, maar niet in den zin van *grooter macht* of *recht*, als *Stadhouder* of *Gouverneur* en *Kapitein Generaal* van Holland en de Unie, dat de latere Stadhouders, Willem IV. en Willem V., ſchijnen te kunnen gezegd worden veel grooter gezag, macht, en waardigheid gehad te hebben, dan hunne Voorzaten, welken toch wel minder Ambten in aantal, maar in het wezenlijke punt, in dat van *Stadhouder*, *Kapitein- en Admiraal over Holland*, in vele opzichten veel onbepaalder geweest zijn dan hunne Nazaten, ſchoon die Stadhouderlijke waardigheid met de bijkomende Ambten ook meer vastigheid gekregen hebbe door de *Erflijke* Verklaring derzelven (87). Maar deze *vastigheid* gaf daarom geen meer *recht*. Alles wat in dien vroegen tijd de

(86) Zie zijne *Commiſſie* in de *Reſol. van Holl.* 1593. bl. 19.

(87) Men behoeft hiertoe ſlechts te lezen de merkwaardige Gronden, waarop de Staten bouwden in 't geven der *Survivance* en *Opvolging* van 't Stadhouderſchap aan *Willem II.* *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 107. en *Reſol. van Gelderland* 1631. den 9 Junij; als mede de gronden, waarop zij aan *Willem III.* de Erflijkheid voor de *manlijke Linie*, en in 't jaar 1747. voor beide *de Linien* opdroegen. Ik geve het Beſluit der Staten van Gelderland wegens de *Survivance* in de *Bijlage*, 1631. den 9 Junij.

de Staten, en hun Advokaat, de Hr. van Oldenbarneveldt, tegen de grooter en aanzienlijker Macht van Maurits, als 't *Hoofd van dat gene*, 't welk de latere tijden in onderſcheiding van het *Wetgevend Vermogen*, bij de Staten berustende, genoemd hebben *de Uitvoerende Macht*, hebben kunnen aanwenden, en ook hebben aangewend, dewijl toch de Staat, in dien onzekeren ſtand, zonder *Gouverneur* of *Stadhouder* niet *kon* blijven, en volgens de gemaakte veronderſtelling mogelijk niet *mogt* blijven, ten zij alle de Machten in één geſmolten, en in den boezem *der Staten*, of wel van *het Volk*, in geval eener geheele Omwenteling of vernietiging van 't *Unieverbond*, gebracht wierden: dat alles beſtond in de bijvoeging van *eenige Raden*, of een zoogenoemd *Conſilium a latere*, met een behoorlijk *Berichtſchrift* (*Inſtructie*) voor die Raden voor een' korten tijd (88).

Fredrik Henrik Stadhouder.

Na 't overlijden van Maurits in 't jaar 1625. volgde Hem in alle die Rechten en Plichten op zijn Broeder *Fredrik Henrik*, en na hem in 't jaar 1647. zijn Zoon *Willem II.* Waarover ik weinig te zeggen hebbe. Alleen dient ook hierbij opgemerkt te worden, dat de *Commisſie* van *Fredrik Henrik* van den 24 Mei 1625. (89) wel aan 't hoofd hadde alleen den naam van de Sta-

(88) Men denke toch niet, dat de *Inſtructie*, die deze Raden kregen, zoolang zij duurde, noch ook, dat de *Inſtructie* van *Maurits* zelve, naauwer palen ſtelde aan de Macht, *bij Commisſie* Hem gegeven; maar zij dienden, om deze en gene zaken langs meer zekere en vaste orde te regelen.

(89) Zie ze in 't *Groot Plakaatb.*, D. III. bl. 107. en AITZEMA, *Zaken van Staat*, D. I. bl. 995.

Digitized by Google

Staten van Holland (90), doch dat hij echter daarbij werd aangeſteld tot *Gouverneur*, *Kapitein Generaal en Admiraal van Holland*, *Zeeland en Westvriesland*, in vereeniging; en dat dezelve aldus in vereeniging eindigt: *Gegeven in den Hage, onder de Zegelen van de Staten van Holland ende Zeelant voornoemt, en van harent wege onderteykent* — den 24 Mey 1625. *J. van Wasſenaer, hebbende twee uythangende Zegelen van rooden wasſe.* Op de plycke ſtont; *Ter Ordonnantie van de Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant.* Onderteyckent, *C. van der Wolf. Ter Ordonnantie van de Heeren Staten van Zeelant.* Geteeckent: *J. Boreel.*

Dit zelfde had nog plaats den $\frac{19}{29}$ April 1631. bij de *Acte van Survivance* (91), op Prins Willem II. waarbij hij de opvolging verkreeg van zijnen Vader, *van* HET STADHOUDER- *Gouverneur- Kapiteinen Admiraalſchap- Generaal van de Zee, van de voorſz. Graafſchappen van Holland, Zeeland en Westvriesland*, met voorafgaand *Verbaal*, dat zulks op *aanſchrijving* door de twee Provincien te zamen beſloten was, hebbende ook aan 't hoofd den vereenigden titel: *Staten van Holland, Zeeland, en Westvriesland*, en beiden op 't ſlot: *onder de Zegelen der Staten van Holland*

(90) Die van Maurits heeft beide de namen *Holland en Zeeland* aan 't hoofd. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 105. En ik geloof ook, dat hier eene verzinning is; althans op de Lijst *der Commisſien* (in de Archiven van 't Huis van Orange-Nasſau nog voorhanden,) ſtaat duidlijk, *Commisſie van de Staten van Holland en Zeeland.*

(91) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 107. Men leest ook in de *Reſol. van Holl.* 1631. dat dit geſchiedde *bij bewilliging van Zeeland.*

land en Zeeland — ter Ordonnantie van de Staten van Holland — en van de Staten van Zeeland — met twee Zegelen; ten bewijze van de naauwe verknochtheid, waarmede deze twee Gewesten zich ook toen nog verbonden hielden.

Fredrik Henrik werd, om den dringenden nood, zeerſpoedig, en ſpoediger zelfs dan *Stadhouder van Holland*, door de Staten Generaal, den 23 April 1625. in Maurits plaatze aangeſteld *tot Kapitein Generaal te lande ende te water* (92). De Schrijver, die dit verhaalt, en toen leefde, de Heer *A. van der Capellen*, voegt er bij, dat dit *buiten kennis en last van de Provintien geſchied was*; maar zoo *niet behoord had.* Doch hij verſchoont het met *de tegenwoordige conſtitutie van de ſaken*, „ daer 't leger te velde „ is, ende de tijt van exploict over 't ontſet van „ Breda voorhanden, ende aen d' eene ſijde de „ nieuwe Generael te animeren, ende aen d' an„ der confuſie ende misverſtanden *voortekomen* „ *ſijn*, *'t welk*, zegt hij, *excuſeert dit werk van* „ *de Staeten*, *die anderſints daertoe niet be*„ *machticht waeren.*" Evenwel is 't zeker genoeg, dat dit ter Vergadering der Staten Generaal, op voordracht en aandrang der Provincie van Holland (93), door de afzonderlijke Staten der

(92) Zoo wordt dit uitgedrukt door ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkſchriften*, D. I. bl. 349. Doch zijne Commisſie, nog aanwezig, noemt hem *Kapitein Generaal en Admiraal der Vereenigde Nederlanden.*

(93) *Reſol. van Holl.* 23 April 1625. waar men leest, dat de Hollandſche Afgevaardigden uit *de Generale Staten* terug keerende, bericht brachten, *dat bij alle de Pro-*

der Gewesten naderhand is goedgekeurd; en 't hinderde dus niets aan de wettigheid der *aanſtelling* zelve. Eene andere aanmerking van meer gewicht, van dien zelfden Schrijver, wil ik hier niet ongemerkt voorbijgaan; 't is eene bedenking over *de macht der Stadhouders;* welke ik met zijne eigen woorden laat volgen. „ De Liberteit „ van deſe vereenichde Nederlanden vereischt wel, „ dat Prins Henrick niet en ſuccedeerde in de au- „ toriteit ende macht, die Prins Maurits gehadt „ heeft, ende dat deſelve nu met goede *Inſtruc-* „ *tie* befneden ende gereguleerd werde; maar „ dat ſal ſoo wel niet kunnen geſcieden by chrys- „ tijden, ſonder ſyn Excellentie te offenſeren en- „ de grootelix te *miscontenteren*, het welcke „ voor den Staet van 't Lant oock niet geraedt- „ ſaem is, ſonderlinghe ſoo de beginſelen van „ ſijn regieringhe, met eenigh notabel geluck of „ exploict worden gelegt. Evenwel dient daer- „ op gelet, opdat de Liberteit ende autoriteit „ van de Provintien niet t'eenemael worde geop- „ primeert. 't Sekerſte is, dat die gene, die „ dus langhe in de Staten Generael geſeten, en- „ de Prince Maurits geadoreert hebben ende „ hooch verheven, om ſelfs te meer credyt te „ hebben, ofte met ſekere *Inſtructie* ende niet „ met abſolute *Commisſie*, als tot noch toe ge- „ ſciet, naer den Haghe geſonden worden, ofte „ andere in haer plaetſe gedeputeert."

Tot beter verſtand dezer op zich zelf gewichti-

Provincien zulks ingewilligd was, even zoo als Maurits hetzelve gehad hadde; en beſloten was, *nog dien zelfden nacht, de Commisſie aan zijn Excellentie te exhiberen.*

tige aanmerking, dient, 1. Dat de Hr. VAN DER CAPELLEN geen groot vriend was van *Fredrik Henrik*, wegens zijne toen reeds bekende meerdere gematigdheid jegens de *Remonſtranten*; maar wel van Maurits. 2. Dat hij als Geldersch Edelman altijd meer opzag tegen den grooten invloed van Holland in de Staten Generaal, met voorſtand der Staten der andere Gewesten! Dit zelve heb ik in *de Notulen van Zeeland* dikwils waargenomen, die zich in vele zaken ſchikten naar de Beſluiten van *Holland*, als het aankwam op hun bewind en macht in de Provintie zelve; maar verre van daar, wanneer bij Holland Beſluiten genomen wierden, die de macht *der Generale Staten*, waarin Zeeland ook zijn deel had, ſchenen in te krimpen of te belemmeren. Maar met dat alles, welke heerlijke leſſen en ophelderingen bevatten niet die weinige woorden van dezen aanzienlijken en ſchranderen Staatsman, wiens ſchriften nog zoo min bij onze Landgenoten bekend, en nog minder in gebruik zijn. Men leert hieruit 1°. de waarlijk groote Macht en 't Gezag, 't welk hij aan Maurits toekent, en in hem erkent.

2°. Hij veronderſtelt de afwezigheid eener *Inſtructie* bij Maurits.

3°. Hij oordeelt zoodanige *Inſtructie* voor een' Stadhouder wel noodig; maar als een voorzichtig en diepdoordenkend Staatsman, achtte hij zulks toen niet voorzichtig noch raadzaam, ten dienste van den Lande.

4°. Hij wil zulke *Inſtructie* gegeven hebben bij de *Aanſtelling*, als alleen den geſchiktſten tijd. Hoedanige les naderhand bij de aanſtelling van *Willem III.* en *Willem IV.* of over 't hoofd gezien,

zien, of wegens de tijdsomſtandigheden ook niet doenlijk geweest is.

5°. Inziende de gebreken in de Vergadering der Staten Generaal, had hij gaarne gezien, dat, even gelijk de Provincie Holland hare Afgevaardigden aan eene *Inſtructie* verbonden, dit zelfde ook de andere Provincien deden.

Dezelfde Schrijver meldt kort hierop, dat de Staten van Holland ook *Fredrik Henrik* aannamen voor *Gouverneur*, *op dezelfde conditiën ende met gelijcke macht*, *als ſijn' Heer Broeder.* Hij voegde er bij, „ dat velen dachten, dat dit „ niet in alle manieren alzoo geſchieden zoude, „ zonderling *rakende de keur van de Magiſtra-* „ *ten*, meenende, dat die van Amſteldam daar- „ in eenige verandering beginnen, ende van an- „ deren gevolgd zouden worden." Doch dit geſchiedde niet; ook is hiervan geen 't minste gewag *in de Registers*, maar integendeel ademt alles de hoogſte aandrift voor Fredrik Henrik; men volgde (op den 1 Mei) *de Commisſie van Maurits*, en, overmids die ging op den naam *van Holland en Zeeland* met Westvriesland, zoo wilde men toen nog aan Zeeland ſchrijven, om zich daarmede te vereenigen, en men beſloot, om *devoiren* te doen bij *Gelderland*, *Utrecht*, en *Overijsſel*, om hem, even als *Maurits*, *Stadhouder* te maken. Die *Commisſie* ging dan den 24 Mei 1625. ook door.

Wat *Willem II.* betreft; gelijk de blakende gunst, waarin zich Fredrik Henrik, ten tijde van *Maurits*, bij Volk en Staten bevond, van tijd tot tijd aanleiding had gegeven, dat gedurende Maurits bewind, dees zijn Broeder aanzienlijke Ambten en Waardigheden waarnam: even zoo Willem II. Stadhouder.

had, gedurende zijns Vaders leven, Willem II. vele Posten bekleed, en had, nog een kind zijnde, reeds de Opvolging in Holland en elders bekomen. Zijn Vader den 14 Maart 1647. (94) overlijdende, kwamen de *Staten van Holland* reeds 'smorgens te 7 uren bijeen: men las aanſtonds *de Acten ter Generaliteit gepaſſeert over de Survivance* — van 22 April 1633. 29—31 Mei 1637. de *Commisſie* als Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden, en 't formulier van den Eed, gedaan bij Fredrik Henrik 1625. — en men zal Willem II. verzoeken, den Eed als Kapitein en Admiraal te doen, gelijk *Fredrik Henrik* gedaan heeft 1625., alleen met bijvoeging, dat in plaatze, dat de Eed 1625. gedaan is op *de Commisſie, bij Hun Hoog Mogenden gegeven* — zoude worden geſteld: *op de Commisſie ende Inſtructie, gegeven ende noch te geven*, dewijl de Commisſie duidlijk gewaagde *van een Inſtructie, als nog te maken.* — Men zoude dit *ter Generaliteit inbrengen*, gelijk ook dadelijk geſchiedde, en Hun Hoog Mogenden, hiermede inſtemmende, namen den zelfden dag Hem den Eed af, alleen met die verandering, dat zijn Hoogheid zelve in de Vergadering daartoe verſcheen, zonder dat verder van *Inſtructie* gewaagd wierd.

Zijne Commisſie.

Maar met de *Commisſie* van het *Stadhouderſchap van Holland*, 't welk hij bij overleving en opvolging bekwam, duurde het nog tot het einde des jaars 1647. eer de *Eed* op dezelve werd afgeleid, offchoon hij aanſtonds zijn Ambt als

(94) *Reſol. van Holl.* 1647. 14 Maart.

Digitized by Google

als Stadhouder waarnam (95), en de overige Provincien hem reeds vroeger van *Commisſie* voorzagen. En hier treffen wij twee zaken aan, die de aandacht verdienen: 1. het *Bondgenootſchaplijke* met Zeeland, en 2. de poging tot het opmaken *eener Inſtructie.*

Wat het eerſte: wij zagen boven, *dat*, en *hoe*, *Fredrik Henrik* met eene vereenigde *Commisſie* van Holland en Zeeland, als twee naauverbonden Provincien, was aangeſteld, en dat zijn Zoon Willem op dezelfde wijze 1631. de *Survivance* en *Opvolging* bekomen had. Thans wijzen de Hollandſche Staatsbeſluiten genoegzaam uit, dat *Holland* zich ook hiervan zocht los te maken, en zich ook dadelijk, na vele onderhandelingen, heeft losgemaakt, en *de Commisſie* afzonderlijk gegeven. En zie hier de ware reden, waarom de beëediging zoolang vertraagd is, en langer dan elders. Hoe zich dit toedroeg, zal ik kort opgeven.

Daags na de Opdracht ter Generaliteit, den 15 Maart 1647. werd bij Holland gelezen *het Verbaal* van 't gepaſſeerde den 29 April 1631. ten aanzien van 't gehandelde over 't Stadhouderſchap tuſſchen *de Heeren van Holland en Zeeland:* als mede *de formulieren van de Commisſien, bij beide de Provincien gedaan depecheren;* men beſloot *het Stadhouderſchap* van Holland hem *optedragen*, (wat hierbij gevoegd wordt,

(95) Dit behoeft geen bewijs. Dit leert ons al 't gebeurde, en Willem II. wordt daarom, *Reſol. van Holl.* 1647. den 15 en 25 Maart genoemd *den nieuwen Capiteyn ende Admirael Generael en Stadhouder deſer Provincie —.*

wordt, van vooraf na te zien, *of, en wat van Inſtructie* hieromtrent voordezen plaats hadde, zal ſtraks volgen). Dit nu ſchijnt *de Heeren van Zeeland* gaande gemaakt en opgewekt te hebbên, tot het houden eener *Conferentie*, om ten opzichte *van de Commisſie en Introductie van ſyne Hoogheydt tot het Stadthouderſchap van beyde de Provincien, te doen — — als voordeſen* (96). Hierover viel in 't vervolg nog veel te beraden. Men wilde (den 9 April) in Holland wel *in conferentie* treden over *Zeelands* verzoek, en dit trachten te vinden; en anderszins, van wegens *Holland* en Westvriesland eene *afzonderlijke Commisſie geven*, en den Heeren van *Zeeland vrij laten*, om zulks ook te doen. Dit wilden die van Zeeland niet, en drongen ſterk aan, om alles op *den ouden voet* te houden; maar geene twee *afzonderlijke Commisſien* te maken. Dit duurde nog lang (97), en na veel tusſchenhandels ſloeg Holland (bl. 175.) tot afdoening voor, om *twee distincte Inſtrumenten van Commisſien* optemaken, een wegens Holland, en een wegens Zeeland; dezelve aan zijn Hoogheid *te behandreiken*, en de *Introductie*, op de rolle, bij afwezigheid van de Ed. Groot Mog. en der extraordinare *Gecommitteerden van Zeeland* te doen bij de beide Raad-Penſionarisſen der twee Gewesten (98). Nadat Zeeland hierop zijne bedenkingen had gegeven, viel de raadſlag den 8 Aug., om *de Commisſien* afzonderlijk te geven; doch 't be-

(96) *Reſol. van Holl.* 29 Maart 1647. bl. 86.
(97) Den 10, 11, 12 April, 13 Mei, 27 Junij, 5 Aug.
(98) Den 6 Aug. bl. 175.

't beſluit vertraagde, en zelfs nog den 30 Oct. viel er bij Holland zelve weder bedenklijkheid, *om dit in den tegenwoordigen toeſtand van zaken* buiten Zeeland *te doen* (99). Dit duurde nog tot den 16 December. Toen kwam er een Brief uit *de Staatsvergadering* van Zeeland zelve, van den 14 Dec., waarbij zij regelrecht zich verklaren *den ouden voet te willen houden*; en zoo niet, dan zouden zij *Commisſarisſen* zenden, om een eindlijke afkomst te hebben. Hierop beſloot Holland aanſtonds (den 17 Dec.) tot het geven van *afzonderlijke Commisſie*, maar zoo, dat de *twee Raadpenſionarisſen* de *Introductie* zouden doen; men las die Commisſie, (te gelijk met eene Concepte-Inſtructie); men maakte ze op; vond ze goed, en Willem II. deed daarop den Eed in Holland (100). Zooveel had het in, om ook in dit geval zich van Zeeland los te maken.

Maar nu de *Inſtructie!* Gedurende al dien tijd waren er pogingen bij vele leden, om de *Commisſie* te doen gepaard gaan met eene *Inſtructie.* Niet wetende, dat dit ooit klaar uiteen gezet is, (te meer, daar ik elders leze, dat het bij de *Commisſie* van *Fredrik Henrik* in 't vervolg zoo gebleven is,) zal ik naar aanwijzing der Staatsbeſluiten, ook dit trachten optehelderen. Daags na 't overlijden van Fredrik Henrik, den 15 Maart werd ter Staten Vergadering gelezen het reeds gemelde *Verbaal* van den 29 April 1621. tuſſchen Holland en Zeeland, en men beſloot aan Willem *'t Stadhouderſchap van Holland optedragen,* Inſtructie.

(99) Zie de *Reſol. van Holl.* 13, 16 Nov. en 16 Dec.
(100) *Reſol. van Holl.* 18, 19, 20 Dec. 1647.

gen, doch men zoude, voor 't geven der *Commisſie*, eerst nazien, OF, *en* WAT *Inſtructie zijne Hoogheid Fredrik Henrik op 't Stadhouderſchap voor dezen heeft gehad.* Het ſchijnt mij toe, dat men wel wist, of al ſpoedig kondſchap bekwam, dat de vorige Stadhouder zoodanige *Inſtructie* niet gehad hadde. Altans op den 9 April beſluit men reeds, om bij 't opmaken der *Commisſie* te volgen die van Fredrik Henrik, doch, zonder nu van *Inſtructie* te ſpreken, wilde men er bijvoegen twee Artikelen, die anders tot de ſtoffe eens *Berichtſchrifts* konden behooren; namelijk, *wat aengaet de clauſule in de Commisſie, roerende het beleydt van de ſaken van Oorloge ende Politie, deſelve ſal worden geſteldt in voegen hiernaer volgende*; „ *Geven* volkomen „ macht, authoriteyt ende ſpeciael bevel enz. te „ houden, te exerceren ende te bedienen de ſa„ ken van Oorloge ende Politie van de voorſchr. „ Landen, by goetduncken van deſelve Heeren „ Staten, of met advis van derſelver Gecommit„ teerde Raden, volgens derſelver Inſtructie; de „ *Burgemeeſteren*, Schepenen ende Wetten te „ veranderen naer behoren, ende daer hetſelve „ *van noode* weſen ſal, conform de Privilegien „ van de reſpective Steden ende plaetſen." Hierop wilde men, (den 11 April) gedurende het verſchil met Zeeland, eene *Proviſionele Commisſie* opmaken, en eenige *leden noemen om eene Inſtructie opteſtellen.* Dit draalde tot den 8 Aug. Toen beſloot men nader tot *afzonderlijke Commisſie — maar verſcheiden leden deden toen nog inſtantie, dat de Commisſie* OFTE *Inſtructie voor deſen aan Prins Maurits gegeven, ende hier ter Vergadering t'anderen tijde getoont, ſal werden*

ge-

gereſumeert, en dewijl men zeide, dat eenige der andere Provincien een *Inſtructie* hadden *geformeerd*, zoo zoude men trachten hiervan een Affchrift te bekomen, en dan nader beſluiten. Men krijgt dan hier het eerſte gewag van *Maurits Inſtructie*, en men beroept zich op andere Provincien; waarmede *Zeeland* bedoeld werd. Maar wat gebeurde hierop? Den volgenden dag, (den 9 Aug.) laat de Raadpenſionaris van Zeeland aan de Hollandſche Staatsvergadering weten, gehoord te hebben, als of bij Zeeland eene *Inſtructie* zoude geformeerd zijn; hij verklaart, dat dit *abuſief was; dat er niets aan was;* dat bij de Staten van Zeeland *geen letter*, de voorſchr. *Inſtructie* rakende, op 't papier was gebracht; maar dat alleen zijne Hoogheid was aanbevolen, *in het ſtuk van de Remisſien — met circumſpectie te willen gaen, ende over gequalificeerde doodſlagen niet te disponeren; dat van gelycken yet was geſproken van Patenten te geven in desſelfs afweſen door de Heeren Gecommitteerde Raden; doch dat ſyne Hoogheydt niet buyten gewoonte en was gevergt.*

Hierbij bleef dit tot den 30 Oct. Toen maakte men nog de bedenklijkheid, om buiten Zeeland iets te doen; maar eenige leden namen toen *reflectie* op 't maken der *Inſtructie*. Naderhand, den 16 Nov., werd ingebracht en opgelezen een breed *Advis* der leden, die benoemd waren ter voorlichting over de manier, hoe het *Stadhouderſchap* van Holland Hem optedragen. (bl. 292.)

„ Men had, zegt men, nagezien de Commisſie van den overledenen Prinſe Stadhouder van 24 Mei 1625.

„ De *Concepte Inſtructie* voor Prins Maurits

van

van 1585. *die NB. in geen 's Landts Registers en is te vinden, maer is getogen uyt de Hiſtorie van Pieter Borre;*

„ De *Commisſie* van Prins Maurits, den 14 November 1525. (l. 1585. 1 Nov.)

„ Met nog eene van 't *Houtvesterſchap*, 24 Februarij 1625.

„ Men oordeelt vervolgens, *dat geene Inſtructie voor zijne Hoogheid dient te worden gemaakt, maar dat men in de Commisſie — dezer Provincie zal laten invloeien de navolgende poincten:*"

„ Dat zijne Hoogheid, na genomen Advijs
„ van den Hove Provinciaal zal mogen verleenen
„ Brieven van gratien, remisſien, pardón, en
„ abolitie, mits dat de Brieven *zullen moeten*
„ worden geinterineerd, als na behooren; wel
„ verſtaande, dat van gequalificeerde doodſlagen
„ en andere enorme delicten, gecommitteerd
„ met geleyder lage of opzetten wil, geen re-
„ misſie of pardon zal worden verleend of gege-
„ ven."

„ Dat zijne Hoogheid zal mogen veranderen
„ de Burgermeeſteren, Schepenen en Wetten
„ naar behooren, en achtervolgende de Privile-
„ gien van de Steden en Plaatzen; en dat de
„ woorden, in de *concepte Commisſie* gebruikt,
„ *daar het noodig wezen zal*, uit dezelve zullen
„ worden geligt of geſtelt achter de volgende
„ woorden, *doen houden goede opzicht, orde en*
„ *wachte in de Steden en Sterkten, te water en*
„ *te lande*, DAAR HET NOODIG WEZEN *zal*."

„ Dat het verleggen van de Guarnizoenen zal
„ worden gelaten bij de *Inſtructie* van de Hee-
„ ren *Gecommitteerde Raden*."

Men

Men vormde hieruit den 16 Dec. (1) een voorſtel, en 't eindlijk beſluit viel, om, na 't lezen van het *advis van Gecommitteerden* van *Hun Hoog Mogenden*, en van het *Formulier der Concepte-Inſtructie*, de *Commisſie* van 't Stadhouderſchap optemaken; en op deze *Commisſie* deed Willem II. den Eed, den 20 Dec. 1647. Dit Formulier nu, aldaar geplaatst, houdt woordelijk in de punten, den 16 Nov. voorgeſlagen, zonder dat er iets blijkt van *Inſtructie*, en zonder dat gevonden wordt, wat het *advis der Algemeene Staten medebracht.* Vervolgens gaven de Staten van Zeeland den 2 Jan. 1648. ook hunne *Commisſie* afzonderlijk uit, en de plechtige *Introductie* of zittingneming des Stadhouders in *het Hof van Holland en Zeeland*, geſchiedde den 23 Januarij 1648. door de *Raadpenſionarisſen* der twee Gewesten (2).

Ziehier de Staten van Holland, voor de eerſte maal, doch voor altijd, geheel ontſlagen en vrij van alle banden, waarmede zij, ten aanzien hunner Stadhouders, eenigzins gehouden waren zoo aan *de Staten Generaal* tot 1620. als aan de *Staten van Zeeland* tot 1647., uitgezonderd, dat hiervan is overgebleven de gemeenſchaplijke Rechtspleging voor *het Hof van Holland.*

Had men het ſtuk der *Inſtructie* in *Holland* toen kunnen ten einde brengen, en zulks met we-

(1) Den 16, 17, 18, 19 Dec. 1647.

(2) De Schrijver van 't *Leven van Willem II.* D. I. bl. 232. houdt van dit alles een diep ſtilzwijgen, en verhaalt alleen, dat *die van Noordholland* eene *Inſtructie* wilden; maar dat dit niet doorging. Doch men kan uit zijn bericht niet zien, of dit de *Generaliteit*, of *Holland* alleen betrof.

Digitized by Google

wederzijdsch genoegen afdoen: de Republiek zoude mogelijk, zoowel als de *Stadhouders*, zich er beter bij bevonden hebben!

Beſluit. Ziedaar ontvouwd de ganſche toedracht van den ouden Regeringsvorm, en de *ware Souvereiniteit der Staten van Holland*, zoo als zij werkzaam geweest is door middel van 't Lighaam der Edelen en 18 ſtemmende Vroedſchapslighamen, bij *repreſentatie* hunner Stedelijke Ingezetenen, ſedert de Regering des Graven van Leicester, tot aan de nadere vaſtſtelling aller Machten en Collegien, zoo in het Beſtuur en de Wetgeving der *Staten*, als in derzelver betrekking tot de Hoven van Juſtitie, tot Gecommitteerde Raden, tot de Admiraliteiten, en tot het Stadhouderlijk Bewind en 's Stadhouders onderſcheiden Ambten en Bedieningen; gedurende het eerſte en oorſpronglijke Tijdperk, 't welk wij gewoon zijn te noemen *de Stadhouderlijke Staatsregering*.

De wettigheid van alles. Daar blijft voor dit Tijdsbeſtek niets over, dan een kort overzicht der *wettigheid* van dien *Staatsvorm*, tegen die genen, die meenen, dat *de Staten niet wettig* geregeerd hebben; ten minsten, dat de *ſtemme des Volks* in alles, wat er gebeurd zij, niet *uitdruklijk gehoord*, maar veeleer *geſmoord* zij. Eene ſtelling, die men onder de wonderſpreuken van het uiteinde der XVIIIde Eeuw wel moge rekenen, welke ik mij nog niet hadde voorgeſteld, toen ik in het jaar 1790. uitgaf mijne *Hiſtoria Federum Belgii Federati*, en, ſprekende van den tijd, dien wij beleefden, hem (bl. 483.) noemde, *Seculum Philoſophico- Politico- Paradoxum*; maar waarvan het *wonderſpreukige* zich in vele opzichten ſedert dien

dien tijd duidlijk genoeg vertoond heeft. Ten betoog dier *Wettigheid* hebbe ik weinig noodig. De vrage is toch niet, of alle de *Beſluiten* en *Handelingen*, zoo der *Staten*, als der *Stadhouderen*, der *Hoven*, der *Vroedſchappen*, der *Magiſtraten*, en andere *Bewindvoerende Collegien*, in allen deele, zoo in *vorm* als in *ſtoffe*, het volle afdrukſel van *wettigheid* gehad hebben; dan of ook hierbij, gelijk in alle wereldſche zaken, oneffenheden, menschlijke zwakheden, en *misbruik* van *macht* of *recht* plaats hadden, en wel eens groote overdrevenheid van denkwijze, jalouſien, verdeeldheden, partijſchappen, en driften, de plaats vervingen van bedaarde Overleggingen, of van ongeveinsde en belangelooze Vaderlandsliefde. Hierover heb ik mij nergens het oordeel willen aanmatigen, maar alleen ſomwijlen mijne bedenkingen geopperd. Maar de vraag raakt alleen de wettigheid van *den Staatsvorm* of der *Staatsregeling*, *betreklijk het geheele Volk*, en de goedkeuring door de ganſche menigte, die men onder het denkbeeld van *Volk* begrijpt. Nu toonde ik, zoo ik meene, door 't geheel beloop, dat alles zich langs vaste regels, op gewone wijze, heeft toegedragen, door middel van eene algemeen erkende Vergadering der Staten: dat deze Staten hunne Bevelen en Beſluiten haalden uit de Lighamen der Edelen en der Vroedſchappen van een groot getal van ſtemmende Steden; dat deze *Vroedſchappen* op haar beurt waren de *repreſentative Lighamen* hunner ganſche *Burgerijen* en Stedebewoners; terwijl het Lighaam der Edelen opkwam voor alle de platte Landen of boerenſtand en van eenige kleine Steden, voor zoo verre deze

of

of geen mededeelgenootſchap aan de Beſluiten gehad of gekregen hadden, of ook wel uit eigen beweging wederom weggebleven waren; vervolgens, dat *de geheele Natie* daarin toegeſtemd en berust hebbe, dat is niet enkel zij, die deelgenoten waren van de bijzondere takken en deelen van 't bewind, alle Ambtenaren, hooge en lage, die toch het kundigſte en beste gedeelte of de bloem der Natie uitmaken; niet enkel ook de Lighamen der Schutterijen, Burgerijen, Gilden, die te zamen een zoo groot en aanzienlijk deel van den zoogenoemden *middelſtand der Natie* uitmaken; maar zelfs ook de minst gegoeden, de minst kundigen, de minst geachten, of de zoogenoemde *gemeene Man*, *'t gemeene Volk*, armen en behoeftigen, die, hoezeer van anderen afhanglijk, ook tot het denkbeeld van *de Natie* gebracht worden. Dat nu dezen allen, niet ſlechts in de voorddurende Beſchikkingen over den ingeſtelden Regeringsvorm, zonder bedenkingen of tusſchenſpraak, of gedeeld of berust hebben; maar daarenboven allen, zonder onderſcheid, naar mate van hunne vermogens en toeſtand, ijverig, en openlijk, hebben medegewerkt, dezelfde lasten gewillig gedragen, en geholpen hebben, om de zaken in zulken vorm te brengen, waarin zij toen gebracht en gebleven zijn, en daardoor ook in alle de voordeelen gedeeld en die genoten hebben: dit zal immers niemand van gezond verſtand willen tegenſpreken. En dit zoo zijnde, valt er bij mij geene twijfeling aan de *wettigheid* van het zoo heerlijk opgetrokken Staatsgebouw. En dan is 't beſluit ras opgemaakt, dat wel verre, dat de *ſtem der Natie*, door *Staten* of *Stadhouder*, geſmoord zij: de-

dezelve zich integendeel ter begunſtiging van dit *Beſtuur* en van dien Regeringsvorm duidlijk heeft doen zien, doen hooren, doen gevoelen; en dat de Staten, als wettig Souverein, met een bijgevoegd Stadhouderlijk Bewind, zijn erkend geworden en gebleven.

Daar blijft mij niet over, dan beknoptlijk, op den vorigen grond voordbouwende, aantewijzen, hoe *de Souvereiniteit* der Staten zich ſedert tot aan 't jaar 1795. in Holland heeft ſtaande gehouden en wettig is uitgeoefend, waartoe ik in de eerſte plaats in 't volgend Hoofdſtuk zal opgeven de gewichtige veranderingen, die na den dood van Willem II., twee jaren na den Munſterſchen Vrede, bijzonder onder den Heer Raadpenſionaris *J. de Witt*, in het Stuk der *Uitvoerende Macht* begonnen, en tot aan 't jaar 1672. hebben ſtand gehouden.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Gewichtige Veranderingen in het Hollandſche Regeringsbewind, na den dood van Prins Willem II. 1650. door 't niet aanſtellen van een' Stadhouder.

Op dien voet ſtond de oude *Staats-Regering*, ſedert de oprichting der vrije Republiek, onder de Stadhouders *Maurits*, *Fredrik Henrik* en

Willem II., wiens vroege en onverwachte dood in het jaar 1650. inviel (3).

De Staten van Holland zonder Stadhouder, 1650.

Deze dood veroorzaakte groote Veranderingen in 't ſtuk van 't *Gouvernement*, of, zoo men wil, in 't Hoofd der *Uitvoerende Macht*. *Door dit afſterven*, zegt WAGENAAR (4), *bevond zich het Gemeenebest in eenen ſtaat, waarin het nimmer ſedert zijne oprechting geweest was.* En 't is in dien zin, dat hij van Holland zegt, dat *die dood* en 't *oogmerk*, om *vooreerst* nog geenen Stadhouder aanteſtellen, *noodwendig merkelijke verandering maken moest in* DEN VORM *der Regering*. Het maakte dan, volgens *Wagenaar*, *verandering in den Regeringsvorm*. Zulk een' Regeringsvorm had men te voren niet gekend. Want niet zoodra was Willem I. overleden, of de Staten zagen verlegen uit naar een buitenlandsch Opperhoofd; zulks niet gelukkende, ſtelden zij *Maurits* aan 't hoofd van den Raad van Staat, en voords tot *Stadhouder*, met een' meer bepaalde macht. Na zijn dood volgde *Fredrik Henrik*, en na hem onmiddelijk Willem II. Nu ſtierf

Verandering in de Regering.

(3) Uit het vroeger opgehelderde van de *Stadhouders* onder de Staten, zal men nu mogen beſluiten, dat de benaming van *Willem den tweeden* oorſpronglijk eene dwaling of verzinning onzer Hiſtorieſchrijvers zij, door 't niet duidlijk onderſcheiden van 't *Stadhouderlijk* of Oppermachtig Beſtuur van *Willem I.* zeerverſchillend van 't Bewind der opgevolgde Stadhouders. Want als Prins van Orange was Willem I. de *negende*, en Willem II. de *tiende* van dien naam. Of men moet gezien hebben op de familiebetrekking hier te lande van *Oranje* en *Naſſau*, te zamen in Willem I. vereenigd.

(4) *Vaderl. Hiſt.* D. XII. bl. 125.

Digitized by Google

ſtierf deze, onverhoeds, en zonder kinderen (5). Dit noemde de Raadpenſionaris J. CATS (6) *eene nooit voorgevallen conſtitutie van zaken.* De Staten van Holland zelve noemen het daarom *de ſuppletie van het defect, 't welk in een notabel gedeelte van de Regering is voorgevallen* (7). 't Is dan eerst na dien tijd, dat men onderſcheid heeft *kunnen*, of *begonnen* te maken tusſchen *Stadhouderlijke* en *Stadhouderlooze* Regering. Over het eigenaardige van welke uitdrukking ik met niemand begeere te twisten. Sedert den aanvang der vrije Republiek onder het Stadhouderlijk bewind had de Staat, bijzonder Holland, tot aan 't jaar 1650. nimmer zonder Stadhouder geweest. De Staat kende geen ander Regeringsbewind, dan waarin de *Uitvoerende Macht*, gelijk men thans ſpreekt, afzonderlijk, en aan een enkel Hoofd, zoo in 't *Politike* als in 't *Krijgswezen*, was opgedragen en aanbetrouwd. Eene *Staatsregering zonder Stadhouder*, of zonder eene *Uitvoerende Macht*, was een geheel nieuw verſchijnſel.

Onderſcheiding van Machten bij ons.

Men heeft, wel is waar, bij latere tijden, in klarer licht geſteld de benamingen van- en de leer der onderſcheiding, of *affcheiding* van *Wetgevende*, *Uitvoerende* en *Rechtſprekende* Machten, (zonder te ſpreken van alle de uiterſtens, die deze begrippen verzellen, en die reeds zooveel bloeds gekost hebben:) maar de zaak zelve was niet

(5) Hij overleed den 6 Nov. 1650. en zijne Gemalin beviel eerst den 14 Nov. 1650. van eenen Zoon, naderhand *Willem III.* genoemd.

(6) *Reſol. van Holl.* den 10 Nov. 1650.

(7) AITZEMA D. VII. bl. 292.

niet nieuw, noch bij ons onbekend. Zulk *Uitvoerend Bewind*, met zoodanige bepalingen omtuind, welken de aard der zaak medebrengt, als altijd blijvende ondergeſchikt aan het *toezicht* der *Wetgevende*, of liefst aan de *Opperſte Souvereine Macht*, was altijd geweest in handen van den *Stadhouder*, het zij *met* of *zonder* bijgevoegden Raad; terwijl de *Rechtsplegende Macht*, als het ander deel der *Uitvoering*, toekwam aan *den Stadhouder*, *Preſident en Raden*, zoo van 't *Hof van Juſtitie*, als van den later door Willem I. opgerichten *Hoogen Raad* of *Raad van Appel*, en lagere *Rechtbanken*, mede ondergeſchikt aan het Oppertoezicht van die zelfde *Souvereine* of *Wetgevende Macht*.

Ik weet mij op dit punt niet klarer uittedrukken, en verbeeld mij, dat, hoe ook de ijverigſte voorſtanders der onderſcheiding van die drie zoogenoemde Machten, over de noodzakelijkheid dezer Affcheiding, en over de toepaſſing op onzen Staatsvorm mogen oordeelen, zij mij evenwel, ten aanzien der zaak zelve, zonder aan woorden of klanken te blijven hangen, zullen toeſtemmen de navolgende hieruit afgeleide ſtellingen:

1°. Dat die Affcheiding bij ons oorſpronglijk heeft plaats gehad. Nooit toch hebben de Staten bij de oprichting en voordduring der Republiek het Regeringsbewind alleen, zonder *Stadhouder* of *Opperhoofd* op- of aangenomen, dat is, zij hebben nooit zonder eene afgezonderde *Uitvoerende Macht* of Hoofd van Uitvoering geregeerd. Zulke Regering was den Heeren *H. de Groot* en *Barneveldt* onbekend, en zij hebben nooit getoond eene andere te begeren.

2°. Dat

2°. Dat zoodanige Affcheiding van *Uitvoerende Macht*, tot handhaving der Burgerlijke Vrijheid tegen misbruik van de Oppermacht, tot het te keer gaan van allen *Ariſtocratiſchen* dwang, ter eener, en tot beletting van alle *Democratiſche* opſtokingen en beroeringen, ter anderer zijde, ook bij ons noodzakelijk was geacht, hoe dan ook ingericht en gewijzigd.

3°. Dat deze affcheiding van *Uitvoerende*, zoo wel als van *Rechtſprekende* Macht, echter zoo niet kan of mag begrepen worden, dat zij geheel onafhanglijk van de *Wetgeving* of *Wetgevende* Macht zijn moest; 't welk even zoo ongerijmd is te ſtellen, als dat op een groot ſchip de *uitvoering* van den wil des *Vlootvoogds* of Admiraals, die 't *bevel* voert, door den *Stuurman* en andere *beambten*, geheel afgeſcheiden of onafhanglijk van den *Vlootvoogd* zijn zoude; volgens het Hollands ſpreekwoord: *twee masten op een ſchip beſtaan niet*, dat is, twee onafhanglijke machten van *bevelen* en *beſturen* kunnen niet zamengaan; het *beſtuur* moet vrij wezen; maar ondergeſchikt aan de *bevelende macht*, die het *beſtuur* den weg en regel aanwijst, hoe en waarnaar te handelen. Hierover zal ik in eene *Bijlage* nog iets aanmerken (8).

4°. Men zal dan ook mij toeſtemmen, dat, zoodra bij ons die *Uitvoerende Macht*, of dat *Bewind*, zoo verre 't zelve te voren bij eenen *Stadhouder* of *Gouverneur* berustte, of dees ten minsten aan 't Hoofd was, ophoudt, of terug gebracht, of liever overgebracht wordt in den boezem van *de Wetgeving*, en daar *ingelijfd*: dat,

(8) Zie *Bijlage* op 't jaar 1650.

dat, (zegge ik) hierdoor, alsdan, de klem en kracht, of de macht en 't ſouverein gezag der Staten oneindig verſterkt is; zijnde daardoor de *Wetgevende* en *Uitvoerende* Macht in een geſmolten, zoo verre die laatſte bij den Stadhouder te voren berustte.

5°. Dat, daar de *ineenſmelting* van de twee Machten, bij velen, geacht wordt voor de algemeene en *burgerlijke Vrijheid* gevaarlijk, en tot een willekeurige Regering overhellende; dus ook die ineenſmelting of overbrenging in den boezem der Staten, ten tijde van den Heer *J. de Witt*, verkeerdelijk is genoemd *de Burgerlijke Vrijheid*, of *Bevestiging der Vrijheid in den Burgerſtaat*, door het *afſchaffen* van 't Stadhouderſchap; even als of de *Stadhouderlooze* Staats-Regering, toen gevolgd, meer bevorderlijk geweest ware aan die zelfde *burgerlijke Vrijheid*; daar integendeel datzelve veel meer ſtrekte tot ſterking van een meer en meer toenemend *Ariſtocratisch* of eigenheerig beſtuur, in eenen kwaden zin genomen.

Alleen zal mogelijk bedenking vallen, of alle de deelen van 't *Uitvoerend Bewind*, welken te voren in handen des Stadhouders waren, en door zijnen *dood* vervielen, en die evenwel moesten waargenomen worden, wel in den boezem der Staten van Holland gekomen of gebleven zijn?

Om dit te beantwoorden, dient men te onderſcheiden 't geen de Staten Generaal en de Unie aanging, en 't geen Holland alleen betrof; en dit overeenkomſtig der Staten begrip zelve (9), die onderſcheiden wilden hebben, hoe verre *de punt-*

(9) *Reſol. van Holl.* 3 Dec. bl. 361.

punten domeſtiek, of met de andere Provincien gemeen moeten verſtaan worden te wezen.

Welk gevolg voor der Staten macht.

Ik zal eerst bij de Generale Staten mij bepalen. De Stadhouder Willem II. overleed onverwacht; hem werd eerst eenige dagen na zijn overlijden een Zoon geboren; alles was in verlegenheid en verwarring. De partijſchappen waren groot. Gelukkig, dat het een oogenblik van buitenlandſche Vrede was. En hierdoor werd veroorzaakt, of liefst noodzakelijk gemaakt, het geen reeds voor den Munſterſchen Vrede noodig was geoordeeld (10), eene *algemeene Vergadering* of *Zamenkomst* van Afgezondenen der zeven vereenigde Gewesten, op de groote Hofzaal in 's Hage, doch in welke, naar gewoonte, Holland wel het meeste gewicht en invloed hadde. De Voordracht geſchiedde door den bekenden Staatsman en Dichter, den Raadpenſionaris van Holland JACOB CATS. De Hoofdonderwerpen in deze groote Vergadering ter overweging waren *de Unie, de Godsdienst, en de Militie.* Ik moet van deze hoofdpunten een woord zeggen, voor zoo verre, *ter oorzake van het afſterven des Stadhouders, en van het gene kort voor zijnen dood gedreven en gebeurd was, eenige nadere verklaring of vaſtſtelling behoorde gemaakt te worden*, volgens WAGENAARS woorden (11). De Heer CATS zeide bij de opening, in zijne Aanſpraak, dat de Staten van Holland nog vasthielden aan *de Unie, zoo als dezelve A°. 1579. binnen Utrecht beſloten was, en aan de Religie, gelijk dezelve alomme in de publike Kerken der Ver-*

Zoo voor de Algemeenheid.

In de bijeenroeping der Groote Vergadering.

(10) *Publiek Gebed* D. III. bl. 244.
(11) D. XII. bl. 158.

Vereenigde Nederlanden jegenwoordig gepredikt, en bij de Sinode van Dordrecht A°. 1618. *en* 1619. *opgehelderd was; en aan de Militie*, gelijk *de Beſluiten*, op de voorafgaande punten tot de Vrede, medebrachten. Hij vertrouwde ten aanzien der twee eerſte punten (12). met de Hollandſche Staten, dat er geen verſchil onder de Provincien wezen zoude. Omtrent *de Unie* werd dan niets naders bepaald, alzoo elk der Bondgenoten vooruitſtelde, dat dezelve als nog verplichtende, en elk zoo wel nu als te voren daaraan verbonden was, en derhalve een nader beſluit ingewikkeld zoude medebrengen eene verklaring van gedane verkortingen. Alleen was 't natuurlijk, dat, daar Art. 9, 16, 21. der *Unie* ſpraken van *den Stadhouder* en van 't nederleggen der verſchillen door de Stadhouders, *nu ter tijd wezende* (13), men over 't verſtand dier

1°. De Unie.

(12) *Publ. Gebed* D. III. bl. 245. WAGEN. D. XII. bl. 155.

(13) Zoo ſtaat er in 't Verdrag, Art. 9. en men ſpreekt later Art. 24. van de *Stadhouders, die nu zijn of namaals komen zullen.* Hoe men over de woorden: *nu ter tijd wezende*, in lateren leeftijd moge gedacht en getwist hebben, als zagen zij alleen, en met *uitſluiting* op den tijd van 't *aangaan der Unie*, doet hier ter zake niet; indien maar vast ſta, dat, zoolang de Unie werklijk beſtond, en telkens op nieuws, zoo als zij lag, bevestigd wierd, de woorden *nu ter tijd* ook hunne kracht behielden, en bleven beſtaan, ten ware men die toevoeging door uitdruklijke beſluiten voor *vervallen* of *vernietigd* verklaarde. 't Welk ik echter niet wete, dat ooit geſchied zij. Partijſchap heeft ook hierin een merklijk aandeel gehad, en 't komt mij voor, dat, als men meer op 't hooſd-doeleinde der Unie gelet hadde, waarbij men *Staten* en *Stadhouders* veronderſtelde, (zie D. I. bl. 186—189.) men over dit Stuk nooit had behoeven te twisten.

Digitized by Google

dier Artikelen handelde; doch men liet dit ſtuk toen onaangeroerd, en kwam tot geen beſluit, op grond, *niet*, omdat die woorden alleen zagen op de Stadhouders, *toen*, dat is, bij 't aangaan der Unie, aanwezig, maar op grond, dat de verſchillen onder de Bondgenoten nooit zoohoog geloopen waren, dat men tot de middelen, in die Artikelen vermeld, had behoeven te komen; en altijd bij middelijke ſchikkingen alle verſchillen tot een goed einde had gebracht (14). Ik laat de gegeven reden aan hare plaats. Doch het beſluit was toen zeervoorzichtig en Staatkundig (15).

2°. Den Godsdienst.

Omtrent het ſtuk van den *openbaren Godsdienst*, welks handhaving te voren den *Stadhouderen* bij hunne *Commisſien* was opgeleid, en welke den Staten Generaal, en bijzonder den *Gedeputeerden* van *Holland* op die Vergadering, bij *Inſtructie* nu was aanbevolen, werd niets naders beſloten, maar den 27 Jan. 1651. bij de Gewesten VERKLAARD; dat *de Staten van de bijzondere Gewesten, elk in den hunnen, zullen vasthouden, en met de macht van 't Land handhaven den waren Christelijken Hervormden Godsdienst, zoo als dezelve alom, in de openbare Kerken, geleerd werd, en door de Sinode van Dordrecht bevestigd was, zonder te gedogen, dat ooit, daarin, bij iemand eenige verandering gemaakt werd.* enz. (16). Men teekent bij on-

zo

(14) Ik geve dit uit den Schrijver van 't *Publick Gebed* D. III, bl. 247. Hoeverre dit met de geſchiedenisſe ſtrookt, behoef ik niet aantewijzen.

(15) WAGEN. D. XII. bl. 163-172.

(16) Zie verder WAGEN. bl. 172-176.

ze Hiſtorieſchrijvers met veel omſlag aan, en velen hebben het als eene zaak van groot gewicht aangemerkt (17), dat door den Voorzitter der Algemeene Staten het beſluit wel zulks was opgemaakt, dat de Staten der afzonderlijke Gewesten, elk in den hunnen, VERKLAARDEN *en* BELOOFDEN, *de ware Chriſtelijke Gereformeerde Religie*, overeenkomſtig de Synode van Dordrecht, te handhaven, maar dat op aanmaning, dat in de Provinciale *Adviſen* het tweede woord, *beloven*, niet voorkwam, hetzelve op orde van den Voorzitter door den *Griffier* was uitgelaten; en dat zulks een groot verſchil maakte. Het is zoo. Daar is groot verſchil tuſſchen iets aan elkander te *verklaren*, of *aan elkander te beloven*; het laatſte geeft niet alleen eene verklaring en verzekering van iemands wil, maar ook een recht aan een ander, om van mij aftevorderen, dat ik die belofte nakome: maar het andere was ſlechts eene ronde verklaring van der Staten onderlinge toenmalige *oprechte meening*, over het geen zij *van zins* waren, of 't geen zij oordeelden *verplicht* te zijn om te doen; doch 't geen evenwel geene *verplichting* opleide, of *verbintenis* gaf voor een' derden, of den genen, aan wien men die verklaring deed, zoodanig dat het eene Gewest daardoor geen recht konde bekomen op het ander Gewest, om te eiſchen de voldoening of kennisneming van 't nakomen dier ver-

De verklaring daar omtrent.

(17) Zie hiervan *Publ. Gebed*, D. III. bl. 249. WAGENAAR D. XII. bl. 176. en VAN WYN, Aanmerk. op WAGEN. bl. 86. Vergel. CAPELLEN, *Gedenkſchr.* D. II. bl. 345.

Digitized by Google

verklaring (18), dat is, dat de Staten wel op die wijze tot handhaving van den openbaren Godsdienst, en tot wering van alle andere gezindheden, zich aan elkander plechtig verklaarden, maar zich daartoe bij geen *Beſluit ter Algemeene Staatsvergadering* wilden verbinden; *niet*, omdat hunne meening was, daar ooit van aftegaan, (want zij VERKLAARDEN ſtellig er bij, *niet te zullen gedogen, dat* OOIT, *daarin, bij iemand eenige verandering gemaakt wierd*,) maar uit een Staatkundig inzicht, omdat zij aan en in die *Algemeene Staatsvergadering* zooveel gezags en klems niet wilden geplaatst hebben, om dezelve daardoor een zeker recht op Holland en de andere Gewesten overtegeven. Met andere woorden: Zij wilden *'t ſluk van den Godsdienst*, elk voor zich, *Provintiaal* houden, en niet *in gemeenſchap* brengen. Dit blijkt duidlijk uit het voorſtel *ter Groote Vergadering*, den 21 April 1651. bl. 197. door den Preſident, tegen de ſtoutigheden der *Pausgezinden*, en over de *eenparige practycque van de Placaten tegen dezelven* gedaan. Hierop viel dit Beſluit: „ is „ verſtaan hetzelve afgedaan te wezen in het be„ ginſel van de Groote Vergadering, op de *Ver„ klaring*, bij de Provincien als toen gedaan, „ dat *ieder in den ſijnen* is gereſolveerd, de „ Plakaten naar haren forme en inhoud in het „ werk te ſtellen, en dat hetzelve *daarom*, ALS „ PROVINCIAAL ZIJNDE, daarbij *behoort* te wor„ den gelaten." Doch die zaak uit een ander oog-

(18) Ik volge hier den Schrijver van 't *Publiek Gebed*, D. III. bl. 250. die zeerwel wist, hoeverre hij in den geest van den Hr. J. de Witt gaan mogt.

oogpunt beſchouwende, en de Staten aanmerkende niet in betrekking tot het Algemeene Bondgenootſchap, maar tot hunne eigen ingezetenen, zoo komt, mijns bedunkens, dit zeerweinig in aanmerking, en de vrage is niet, of de Gewesten dit onderling aan malkanderen, 't zij *verklaarden* 't zij *beloofden*, maar wel, 1°. wat zij, als de wettige Vertegenwoordigers van alle de inwoners, van 't ganſche Volk van Holland, tot gerustſtelling der ganſche Natie, 't zij aan die der *Hervormde* Ingezetenen en *openbare Kerken*, 't zij aan de gezindheden, die van de *openbare oefening uitgeſloten* en dus *verre gedoogd* waren, openlijk *verklaarden*, zoo ten aanzien van de handhaving van den Hervormden Godsdienst, als ten aanzien der oogluikende toelating der overigen, mids zich in alle goede orde en ſtilte te gedragen. En hiermede was en bleef de *Hervormde* of Gereformeerde Godsdienst, met veroorloving van alle anders denkenden, *de Godsdienst van 't Nederlandſche Volk* (19). En dan 2°. komen hier mede in aanmerking de beweegredenen en gronden, waarop de noodzakelijkheid zulker *verklaring op dat tijdſtip* gebouwd was. En

(19) Heelwel komt hier te pas het zeggen van eenen *Veridicus* na 1795. dien men voor den toenmaligen Repreſentant *van Haarelsveld* houdt, in zijnen tweeden Brief, of *Onderzoek, of de Rechten van den Mensch — ſtrijden met de Leer der Hervormde Kerk*, waar bl. 12. wordt toegeſtaan, *dat de Regering* PLAGT *belijdenis te doen van de publieke Kerke, en dat deze gehouden werd het ganſche Nederlandſche Volk te vertegenwoordigen*, en hier uit afgeleid „ *dat de Hervormde Leere en Godsdienst geacht werd de Leere en Godsdienst van het Nederlandſche Volk te zijn.*"

En deze ſchijnen mij toe geweest te zijn, voor-eerst, omdat der Stadhouderen plicht en last, als een der voornaamſte punten inhield, en ook naderhand altijd ingehouden heeft (20); dat zij moesten waken voor de handhaving en bewaring van de *ware Christelijke Gereformeerde Religie*, zoo als dezelve voor en na de Afzwering van Philips van Spanje in de Kerken was gepredikt, en nog nader bij de Nationale Synode van Dordrecht 1618, 1619. was begrepen; waaromtrent bij vele Predikanten, na 't overlijden des Stadhouders, reeds bekommeringen waren ontſtaan, en waaruit verklaard moeten worden de verzoeken der Afgevaardigden der Synoden, wien *in de groote Vergadering* gehoor verleend wierd (21).

Ten tweeden, voor het aangaan van den Vrede met Spanje hadden de Staten der Gewesten noodig geoordeeld, vaſtteſtellen *drie voorafgaande punten (preliminairen), waarop het geheele Gebouw en de welſtand van den Staat berustte, de Religie, de Unie, en de Militie* (22), gelijk dan

(20) Van hier is 't, dat in *de Commisſie* aan Willem III. als Gouverneur Kapitein Generaal enz. den 9 Jul. 1672. uitdruklijk gezegd wordt, dat het geſchiedde, *tot voorſtand van de ware Christelijke Religie.* En dit ſtaat ook in de Lastbrieven van Willem IV. en V.

(21) AITZEMA, *Herſtelde Leeuw*, bl. 148 - 151.

(22) ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkſchriften*, D. II. bl. 362. 't Vertoog der Synoden bij AITZEMA D. VII. B. XXXI. bl. 224. En de *Verklaring* der Staten zelve bl. 231. Dit zelfs werd bij Holland in het zoogenoemd *Beſoigne* over 's Lands geſteldheid vooraf, als een vaste zaak gerekend, *Reſol. van Holl.* 19 Nov. bl. 339. *is goedgevonden, dat het ſtuk van de Religie, van de Unie, en Militie voor alsnog zal worden gelaten bij de Reſolutien, dient-*

dan ook op dien grond de Munſterſche Vrede met Spanje in 't jaar 1648. is aangegaan, en §. 19. de *openbare oefening der Religie* vooruitgeſteld zijnde, de onderdanen van Spanje verplicht zijn geworden, *om in deze landen verkeerende, zich ten dien opzichte met alle zedigheid te gedragen, zonder eenig ſchandaal te geven met woorden of met werken.* En dit begrip ging in dien tijd zoo verre, dat, toen de Stadhouder over zijne Bezittingen en ſchadeloosſtelling met Spanje den 8 Jan. en 27 Decemb. 1647. zich vooraf verdragen hadde, bij ſommige ijveraars zeerkwalijk afgenomen werd, dat hij toegelaten had het beding, om den Roomſchen Godsdienst op eenige plaatzen vrij te mogen oefenen, ofſchoon de Staten zelf die Verdragen goedgekeurd hadden, als ſtrekkende tot bevordering der algemeene Vrede. Zij werden ook bij *de Munſterſche Vrede* bevestigd, maar Holland deed dit met dien verſtande, dat *de orde op den Godsdienst — niet benadeeld wierde* (23). Men begrijpt ligtlijk, dat ik hier alleen *hiſtorisch* verhale, wat toen der tijd de begrippen waren over 't ſtuk van *den openbaren Godsdienst.* De Veranderingen, hieromtrent gemaakt, ſedert het jaar 1795. zijn buiten mijn beſtek.

3°. Het

dienthalve alreede genomen. En 't is opmerklijk, dat zij 't verlies van een' *Stadhouder* zoo te zamen paren met de *Religie*, *Unie*, en *Militie*, als of, de Stadhouder dood zijnde, die banden konden ſchijnen los gemaakt te zijn. Men had dien tijd nog nooit beleefd, en daarom beroepen zij zich voorzichtig op *Beſluiten*, die onder den *Stadhouderlijken Regeringsvorm* reeds genomen waren.

(23) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XI. bl. 475. en 489.

Digitized by Google

3°. Het derde punt was het ſtuk der *Militie* of 't *ganſche Krijgswezen.* En hierover viel meer, ja alles te doen. Daar waren oneindig vele bedenkingen, waarin de Gewesten, vooral de minderen met de meerderen, of de zwakkeren met de ſterkeren, verſta Holland met de overigen, gansch niet eensgezind waren, bijzonder na het versch gebeurde tusſchen Holland en de zes overige Gewesten, over het afdanken van een gedeelte krijgsvolk na den Vrede. Het grootst verſchil was, hoeverre de *Lands-Militie* zoude ſtaan onder *de Unie*, en hoeverre *Provinciaal* zijn en onder elk Gewest behooren; en voor zooverre zij *tot de Unie* behoorde, welk Collegie daarover het meeste te zeggen zoude hebben, dat van de *Staten Generaal* of van *den Raad van Staat.* Voor het laatſte ijverde *Holland*, voor zooverre zij 't niet *Provinciaal* oordeelde; voor 't eerſte, in meer uitgeſtrektheid, de andere *Gewesten.* De Hoofdbijzonderheden kwamen, vooral naar 't gevoelen van *Gelderland* neder 1°. op het hoogst gezag over 't Krijgsvolk, 2°. het begeven der Krijgsambten; 3°. het verleggen der bezettingen, en 4. de geheime verſtandhouding binnen en buiten's lands (24). ALEX. VAN DER CAPELLEN (25), die deze tijden en raadplegingen, als een werkend en opmerkzaam Lid heeft bijgewoond, en wiens aanteekeningen van 't gebeurde daarom van zeerveel gewicht moeten gehouden worden, telt vier hoofdzaken, die veel meer bijeen bevatteden, en waarvan

3°. Over de Militie.

(24) WAGEN. D. XII. bl. 177.
(25) *Gedenkſchriften*, D. II. bl. 337.

van zij nadere opening van Holland verzochten; 1°. de beſtelling van de Militie, die dus lange geweest was bij en aan den Kapitein Generaal; 2°. het vergeven van Militaire Ambten, Commandementen en Gouvernementen; ook 't verleggen van Compagnien, en uitgeven van Patenten. 3°. *Submiſſie* en *deciſie* van *differenten*, die bij de Unie gedefereerd werd aan de Stadhouders. 4°. Ordre tot verzekering van rust binnen en buiten de Gewesten, tegens onverwachte nood en overval. De punten, bij Holland voorgeſlagen, ſterk aangedrongen, en als zoovele Staatsregelingen begeerd, kwamen volgens Hem bl. 347. op deze 8 neder; en 't is tot verſtand van zaken noodig, dezelve hier optegeven.

1°. Dat van alle oude tijden het beleid van den oorlog, met den aankleven van dien, was aanbevolen aan den Raad van Staat; wiens Berichtſchrift kon overzien worden.

2°. Dat de Staten der zeven Gewesten, ieder in 't zijne, het recht hadden tot verleggen der Compagnien binnen hunne grenzen.

3°. Dat de Raad, willende bezetting verleggen, gehouden zoude zijn, daartoe te verzoeken toeſtemming van de Gewesten, welken die bezetting raakte.

4°. Dat geene krijgsbenden in ſtemmende Provincien zouden worden gelegd dan met derzelver toeſtemming, en op *patent* harer Staten.

5°. Dat de krijgsbenden, die over de Provincien verdeeld (*gerepartitieerd*) zijn, ook gelegd worden in dezelfde Provincien of Forten, daaromtrent gelegen of aangewezen, met voorſlag,

ſlag, om aan ieder Provincie zekere frontieren toetewijzen (26).

6°. Dat de Militie afzonderlijken Eed zoude doen aan de Provincien, waarop zij aangewezen is.

7°. Dat de Provincien de beſchikking zouden hebben over militaire Ambten, ſtaande op hunne aanbedeeling.

8°. En NB. dat het aanſtellen van een *Kapitein Generaal* was ondienſtig en ongeraden. Van 't ſtellen van *Stadhouders*, waarop *Vriesland* en *Groninge* ſterk aandrongen, en zulks uit de verplichting der *Unie* afleiden, kwam niets in (27). Dit werd alles wijdluftig betoogd, en bij WAGENAAR beknopt nedergeſteld bl. 182—184. die het tot 9 punten uitbreidt. En het Beſluit bij bemiddeling kwam hoofdzakelijk, volgens den zelfden WAGENAAR (28), hierop neder; „ het geven van *patenten* buiten de Provincien zou bij voorraad, en tot nader last der gezamenlijke Bondgenoten, ſtaan aan de Vergadering der *algemeene Staten*, met voorgaanden raad des Raads van Staat, en op een Berichtſchrift, te beramen door de bijzondere Gewesten. Doch men zou geen krijgsvolk mogen ligten uit de ſtemmende Pro-

De beſloten punten.

Bijzonder der Patenten.

(26) Bij WAGENAAR wordt dit klarer uitgedrukt, dat, zooveel doenlijk, de Vendels behoorden gelegd te worden in en omtrent de Gewesten, door welken zij betaald worden. Gelijk ook nog, dat de Raad van Staat, volk willende ligten uit grensplaatzen, dit niet mogt doen dan met verlof der Staten of Gecommitteerde Raden, ter welker betaling dat volk ſtond.

(27) CAPELLEN D. II. bl. 349. en 362-365.

(28) WAGEN. bl. 186. Vergel. *Publ. Gebed*, D. III. bl. 252.

Provintien, dan met kennis van de Staten of Gecommitteerde Raden; deze zouden in dit geval de Patenten invullen. Dezelfde bewilliging werd vereischt, als eenig krijgsvolk in een ſtemmend Gewest zal intrekken. De Staten mogen, elk in hun Gewest, op eigen Patent, het krijgsvolk verleggen. Het krijgsvolk doet niet enkel Eed aan de Generaliteit, maar ook aan de Staten van 't Gewest, waar het ligt, en waardoor het *betaald* wordt." Op het begeven der Krijgsambten werd toen niets vaſtgeſteld, maar gevolgd de gevoelens der bijzondere Gewesten, die daarhenen helden, om geene Ambten te begeven dan met uitdruklijke bewilliging van de Staten, hunne *betaalsheeren*. Men verbleef het ſtuk der geheime verſtandhouding aan de Algemeene Staten (29). Offchoon nu dit onze WAGENAAR bl. 188.

Der Krijgsambten.

(29) De *Inſtructie*, die toen in 1651. op *den Raad van Staat* gemaakt of herzien werd, als zaamgeſteld uit de twee vorigen van 15 Aug. 1584. en 12 April 1588. is in later tijd een ſteen des aanſtoots geworden voor de *Staten van Holland*, omdat in dezelve uit *de Unie van Utrecht* nog ten aanzien der *Stadhouders* overgebleven waren de woorden van *Gouverneurs*, *daar deſelve zijn of namaels mogten komen*. Van hier, dat men in den Brief van Holland 1730. den 15 April aan Gelderland laag valt op *die nieuwe Inſtructie*, en meent, dat zij niet overeenkomt met de toenmalige *Regering*, en vele blijken geeft van de weinige *oplettendheid*, waarmede dezelve is *gerevideerd*. Men haalt daartoe ten bewijze aan §. 5. en §. 28. Doch in 't antwoord wordt dit ten ſterkſten ontkend door *Vriesland* en *Groningen*, en aangetoond de groote *aandacht* en 't naaukeurig *toeverzicht* der Staten en hunne Gemachtigden, juist in 't bijvoegen dier woorden: *Gouverneurs*, *daar dezelve zijn of namaels mogten komen*. Ik ben deze aanmerking aan de liefde tot de waarheid verſchuldigd.

Digitized by Google

188. laat voorkomen, als of Holland hiermede *een weinig moest toegeven* in 't punt van 't beleid over krijgszaken: zoo oordeelden hiertegen de andere Gewesten, en met name wegens Gelderland *Alex. van der Capellen*, geheel het tegenovergeſtelde; en waarom zouden wij van wederzijde de zaken niet opgeven? Dees beklaagt zich op verſcheiden plaatzen, dat Holland door zijn overwicht zeervele zaken aan zich wist te trekken, en (bl. 375—377.) zelfs vele *ſchadelijke nieuwigheden* invoerde. Hij zegt, dat de vier punten van 't beleid des oorlogsvolks te brengen aan de Algemeene Staten, (en dies den *Raad van Staat* te onttrekken;) het niet aanſtellen van een *Kapitein Generaal;* het begeven van *Krijgs-ambten*, 't uitgeven van *Patenten* en 't verleggen der *Bezettingen*, bij Holland worden *voorgegeven* te zijn conform het *recht* hunner *Provincie*, volgens de *Unie* en *oude Gebruiken* (30), maar volgens hem, *wel onderzocht wordende, niet anders zijn dan afwijkingen van de oude ordre, in Regering gebruiklijk, en prejudiciabel aan de Bondgenoten, vermengd met ſchadelijke pretenſien en disputen.* Iets diergelijks had bij Zeeland plaats, welks Raadpenſionaris den 3 Dec. aan *J. Cats* in Holland ſchreef, „ *dat de Regering aldaar* niet ten besten was „ geëdificeerd (*geſticht*), dat haar Ed. Groot „ Mog. zich hadden ingelaten, om te delibere„ ren, en de leden toetezenden verſcheiden za„ ken, die men aldaar oordeelde, dat *gereſer„ veerd* behoorden geweest te hebben tot de *al-*

Klachten over Holland.

„ *ge-*

(30) *Reſol. van Holl.* 6 Dec. bl. 363.

„ *gemeene Bijeenkomst* van de Provincien in „ 's Gravenhage." Wat de beſlisſing der *Geſchillen*, onder de Gewesten oprijzende, betreft: hierover werd in deze *Groote Vergadering* wel geraadpleegd, maar niets beſloten, omdat Holland naderhand eene *uitzondering* wilde gemaakt hebben ten aanzien van *de Geld-opbrengſten;* waardoor dat geheele werk ſteken bleef (31). Doch dit alles daargelaten, zien wij, tot ons oogmerk, wat bij 't overlijden des Stadhouders hieruit de Staten van Holland in hunnen boezem overbrachten, of aan anderen aanbevalen.

Wat Holland hier bij won 1°. in de krijgszaak.

En wel 1°. wat het Bondgenootſchap en Krijgsvolk betreft: *de Hollandſche Staten trokken aan zich*, volgens WAGENAARS woorden (32) *het begeven van alle hooge Krijgsambten, die de Provincie betaalde, tot dat van Kapitein ingeſloten.* Op die wijze ſtelden zij ook aan den bekenden Held *Tromp* tot Lieutenant-Admiraal wegens Holland, ſchoon 't *Berichtſchrift* wierd gegeven op *den naam der Algemeene Staten* (33).

2°. Zij kregen, benevens de andere Staten, in hun Gewest het recht van toeſtemming in 't ontvangen van krijgsvolk.

3°. 't Recht van toeſtemming in de Patenten, als de *Raad van Staat* eenige bezetting uit hun Gewest elders wilde verleggen.

4°. Zij mogten 't krijgsvolk binnen hun Gewest ook op eigen *patent* verleggen.

5°. En

(31) Zie breeder VAN WYN, *Nalezingen*, D. II. bl. 127-130.

(32) D. XII. bl. 135. f.

(33) *Reſol. van Holl.* 1651. bl. 76, 98, 102, 121, 491.

Digitized by Google

5°. En 't krijgsvolk moest aan de Staten van 't Gewest, daar het lag, en ook, aan die, waardoor het *betaald* werd, eed doen *gelijk ſedert*, zegt WAGENAAR, *geſchiedde.*

Hierbenevens verordenden de Staten van Holland al aanſtonds, dat de *Lijfwacht te paard* van den overleden Prinſe den naam ontving van *de Lijfwacht der Staten van Holland* (34). Zij belastten ook, dat de Lieutenants en Vendrigs der Wacht *eed* zouden doen aan Gecommitteerde Raden, en de *Kapitein* het Wachtwoord van die Gecommitteerde Raden ontvangen (35); en bepaalden verder de formulieren van Eeden, door de Militairen te doen aan de Staten en aan de Stedelijke Magiſtraten (36).

Dusverre de Gevolgen uit de Groote *Vergadering.* Maar ook werden al aanſtonds, en buiten die Groote Vergadering, door de Staten vele zaken van 't *huishoudelijk beſtier*, en binnen hun eigen Gewest, op eenen anderen voet ingericht. Zien we hiertoe vooraf, in welke zaken, behalve 't Krijgsbewind, de Stadhouder ook gedeeld had, of welken hem waren opgeleid.

Het eerſte was de Godsdienst. Hiervan genoeg boven! Alleen voeg ik er bij, dat onder de vereischten voor de Magiſtraatsperſoonen uitdruklijk werd verordend, dat zij *moesten zijn van de Christlijke Gereformeerde Religie, volgens*

2°. In Godsdienst en Juſtitie.

(34) D. XII. bl. 136. *Reſol. van Holl.* 7 April 1651, bl. 186.

(35) *Reſol. van Holl.* 1651. 15 Febr. bl. 79.

(36) Ibid. 1651. 2 Maart, bl. 110.

gens de Synode van Dordrecht bevestigd, of ten minsten dezelve toegedaan (37).

Het tweede *de handhaving der Juſtitie.* Hieromtrent werd aanſtonds gezorgd, en 't Hof van Holland gelast, om ten aanzien des titels in *de Proviſien van juſtitie te doen, zoo als voor dezen in gelijke gelegenheid* (38).

3°. De Magiſtraatsbeſtellingen in de Steden.

Het derde waren *de Magiſtraatsbeſtellingen* in de Steden. Dezen hadden, overeenkomſtig de Privilegien, zoo als zij bij de Unie van Utrecht bevestigd en in gebruik waren, voor zoo verre het den Schepenen en een deel der Burgemeesteren en Vroedſchappen aangaat, op *benoeming* van de Steden, altijd geſtaan ter *keuze* van den *Stadhouder*, en bij zijn afwezen (39), van het *Hof van Holland*, 't welk als de oude Provinciale Raad in 't Burgerlijk bewind altijd zijne plaats vervulde, en de keuze deed. Dan, de Staten had-

(37) *Reſol. van Holl.* 8 Dec. 1650. bl. 372.

(38) Ibid. 1650. 10 Nov. bl. 330. Dit zal denkelijk gezien hebben op het tijdſtip van het overlijden van Willem I. 1584.

(39) Dit *afwezen* wilde, volgens den geest van alle die Graaflijke Privilegien niet zeggen, *als er geen Stadhouder was, of dat ambt niet beſtond*, (gelijk thans 't geval was); maar alleen als de Stadhouder met andere Landszaken bezet, of buiten 's Lands of buiten 's Hage, *afwezig was.* Als dan vervulde het *Hof van Holland*, in zijne Politike hoedanigheid, des Stadhouders plaatze. Was de Graaf zelfs in 't land woonachtig, zoo kon hij 't zelf doen, of zijnen *Regeringsraad*, die toen *het Hof* was, aanbevelen. 't Kwam er dan nu maar op aan, welke Privilegien ſedert *de Unie* aan ieder gewaarborgd waren; en of er dezen toe behoorden?

hadden voorheen allengs het Politike Beſtuur van 't *Hof* aan 't zelve of afgetrokken of zeerbepaald. Thans namen de Staten een beſluit, op de beſtelling der Wethouderſchap in de Steden, zoo voor zulken, die ſtem in Staat hadden, als die buiten de ſtemming waren, waarbij zij veroorloofden aan allen, om, iets verder begerende, daartoe vrijheid, (*Octrooien* genoemd) te verzoeken, en waarbij zij der Steden, dat is, *de Vroedſchappen der Steden*, vergunden, hare eigen Regeerders te *benoemen* en te *verkiezen* (40). Dit zoude hun bij Octrooi ter Staats-Vergadering toegeſtaan worden, *bij meerderheid van ſtemmen;* en, indien ſommige Steden niet goedvonden, volgens dat algemeen Beſluit, *de verkiezingen* te doen, dat zulks dan geſchieden zal door de *Staten* zelf, *Staatsgewijze* vergaderd, of bij afwezigheid dier Vergadering door *de Gecommitteerde Raden*, in elks Kwartier. Het is zichten tastbaar, dat die *Octrooien* (41) voor de ſtemmende Steden van zelfs gemaklijk vlotteden, dewijl en de *Verzoekers*, (dit waren de *Magiſtraten* voor hunne Steden en Stedelingen,) en de *Toeſtemmers* (de Afgezondenen van de Magiſtraten,) in zeker opzicht dezelfde perſoonen waren. Maar daar is nog iets bij optemerken; dat de Staten niet afwachteden, dat de Steden hierom verzochten, maar zelve haar *de Octrooien aanboden*, *tot beſtellinge harer eigene Wethouderſchap*,

Bij nieuwe Octrooien.

(40) *Reſol. van Holl.* 8 Dec. 1650. AITZEMA, *Zaken van Staat* D. VII. bl. 133. Vergel. WAGEN. D. XII. bl. 134.

(41) Zie alle deze Octrooien in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 399-430.

Digitized by Google

ſchap, gelijk de Heer WAGENAAR bl. 134. op den kant dit zelf aanteekent. Hierdoor nu werd de keuze bij afwezigheid niet meer aan het *Hof Provinciaal gelaten*, maar overgebracht in den boezem der Staten of van hunne *Gecommitteerde Raden*. Te recht zegt èr Wagenaar van bl. 136. „ *'t Beſluit op het beſtellen der Wethou-* „ *derſchap in de Steden ontmoette — eenige* „ *zwarigheid van wege het* HOF *van Holland*, „ *welk oordeelde, bij mangel van eenen Stad-* „ *houder, deze beſtelling te moeten doen, gelijk* „ *van ouds. Doch de Staten verſtonden 't an-* „ *ders* (42), *en 't Hof vond ongeraden, zich* „ *ſterk te kanten tegen den wil der Staten; die,* „ *thans, meer dan immer te voren toonden,* „ *dat zij zich, als* SOUVEREINEN *der Provincien,* „ *gedragen wilden.*" AITZEMA ſpreekt nog ſterker (43): *De Staten van Holland doen nu alles zelf, wat te voren door den Stadhouder gedaan was*, en op 't ſtuk der Octrooien (44): „ *ieder* „ *Stad beſtelde na haar welgevallen — meest* „ *ſorti* (aan de loting) *committerende de Elec-* „ *tie uit het dubbel getal, 't welk de Stadhou-* „ *der met advijs van den Raad of Hof Provin-* „ *ciaal pleeg te doen, of bij abſentie van den* „ *Stadhouder het* HOF *alleen; daarom het Hof* „ *wel reden had, om te pretenderen, dat het* „ *nu alleen en privative aan haar toekwam.* „ *Maar 't zelve heeft nooit den mond daarom* „ WILLEN *of* DURVEN *open doen.*" Doch dit niet *durven* is onnaaukeurig. Want op het voorge-

Tegen den zin van 't Hof.

(42) *Reſol. van Holl.* 24 Febr. 1651. bl. 97.
(43) AITZEMA, *Herſtelde Leeuw*, bl. 126.
(44) *Zaken van Staat*, D. VII. bl. 148.

gemeld beſluit verſchenen van wegens 't Hof, den 24 Febr. vier Raadsheeren ter Staatsvergadering, die *'s Hofs bezwarenisſen* openden *in de veranderinge na het overlijden van zijne Hoogheid — in het ſtuk van het verkiezen der Magiſtraten — mitsgaders — van het geven van 't Wachtwoord; — verzoekende — in deszelfs gerechtigheid en oud gebruik niet te worden* VERKORT. Zij *openden* dan wel den mond, en noemden zelfs die Beſluiten een *verkorting van hun recht.* De Staten ſchijnen zelfs hier wat mede verlegen geweest te zijn; ten minſten die Raden werden verzocht, *hun gededuceerde ſchriftlijk inteſtellen.* Hierop verſcheen den 10 Maart een Brief van 't Hof, die, naar 't ſchijnt, vrij dringend was, als „ houdende verſcheiden redenen en moti- „ ven, om hun Ed. Gr. Mog. te disponeren tot „ verandering van de Reſolutie van den 8 De- „ cember (45) — — —" beſluitende, „ onder „ eerbiedige *proteſtatie*, het voorſchreven geheel „ werk, het Hof *ongehoord*, [kwalijk, *aange- „ hoord*] te zijn in het werk geſteld, tot *verkor- „ tinge* van verſcheiden *gerechtigheden*, den „ Hove van ouds gecompeteerd hebbende; ver- „ zoekende redres van hetzelve, immers mitiga- „ tie van de opgemelde Reſolutie." De Leden namen hierop den Brief bij Affchriften over, om in den hunnen te raadplegen. Toen nu hierop zoude geraadpleegd worden (46), vinde ik twee aanmerklijke bijzonderheden, met name gemeld, 1°. dat men voorſtelt, wat te antwoorden op *'s Hofs Propoſitie, roerende het beſtellen van de Ma-*

't Welk zich beklaagt.

Maar geſust ſchijnt.

(45) *Reſol. van Holl.* 14 Maart 1651. bl. 133.
(46) Ibid. 31 Maart en 4 April bl. 176.

Magiſtrature; op het Wachtwoord in 's Gravenhage; en ANDERE *gelijke gelegenheden:* waaruit ſchijnt te blijken, dat er nog andere diergelijke bezwaren door het Hof geopperd waren. Maar 't geen van meer uitzicht is; 2°. onmidlijk, *na het voorſtel, wat tot antwoord zal dienen te worden gegeven* — laat men volgen: *is mede voorgeſteld de augmentatie van* DE WEDDENS *der opgemelde Heeren, voor dezen meermaals in beſchrijving zijnde geweest* — door welk nieuw voorſtel de zaak toen wierd opgehouden. Naderhand werden hierop nog vele Vergaderingen en Raadplegingen gehouden (47), bij welken, op grond, dat de verhooging der *Weddens* meermalen in aanmerking was gekomen, *'s Hofs bezwaren*, en de verbetering *der Jaarwedden* gelijktijdig en op gelijken voet behandeld wierden, doch van 't welk ik op dat jaar geene afdoening aantreffe: waaruit ik ſchier beſluiten zoude, dat het uitzicht op verbetering der *perſoonele inkomſten* als een *werkmiddel* is gebruikt geworden, om de Raadsheeren wat gemaklijker te maken, om *zich niet ſterk te kanten tegens den wil der Staten*, zoo als *Wagenaar* dat noemt. Intusſchen komt er in de maand December 1651. een geval voor, waarin het Hof nog *de keuze* deed, namelijk van *Leenmannen van Kennemerland*; 't welk de Staten zeereuvel opnamen. Zie hier 't geval! Volgens Bericht der Afgevaardigden uit Haarlem (48), had de Baljuw van Kennemerland, bij gebrek van Aanſchrijving, de benoeming van een dubbel tal van Leenmannen gezonden

(47) Den 26 April bl. 204. den 25 Mei bl. 266.
(48) *Reſol. van Holl.* 2 Dec. bl. 584.

Digitized by Google

den aan 't *Hof;* 't Hof had daaruit de keuze van *zeven* gedaan; dit namen de Staten kwalijk, ALzoo *bij aflijvigheid van den Stadhouder — de keuze aan haar Edele Gr. Mog. nu was gedevolveerd.* Men zou hiervan aanſchrijvinge doen aan 't Hof, en *de redenen* afvragen, waarom 't Hof die keuze op die wijze gedaan heeft. Hierop antwoordt het Hof (49), met bijvoeging van 't *Privilegie* van 't jaar 1556. en den *Eed der Leenmannen* in 't jaar 1560. Men zoude dit nader onderzoeken. Immers men grondde zich op het vorige Beſluit der Staten van den 31 Maart bl. 172, toen zij bij gelegenheid der verkiezing van *de Mannen* van den Baljuw van Zuidholland, *dien Baljuw en andere Collegien en Perſoonen* aanſchreven, zich *met de benoeming* te vervoegen *aan de Staten*, om daaruit te doen de keuze, te voren bij zijne Hoogheid gedaan. Maar alzoo reeds vroeger, en nog op denzelfden dag, *het Hof* daarover een Voorſtel deed, en dat Voorſtel nog in overweging was: zoo kon ook het Hof zich hierop gronden, te meer, daar de duidlijke Letter der Privilegien dat recht aan 't Hof toewees.

Het vierde was de begeving van vele andere Ambten, die aan den Stadhouder geſtaan hadden. Alle bedieningen, die den Staat of den welſtand van een Volk raken, naar alle beginſelen van 't Staatsrecht, komen oorſpronglijk uit den boezem van den Souverein, als 's Volks Vertegenwoordiger; maar zoodra er Privilegien zijn, of andere grondwetten, aan welken de Souverein zelf verbonden is, zoo bepalen dezen *de wijze* van *uit-*

4°. In de Ambten.

oe-

(49) Den 19 Dec. bl. 610.

oefening, of de *perſoonen*, door wie die begeving of aanſtelling van Ambtenaren geſchieden moet. Daar was nu geen Stadhouder, die de begeving had! Die begeving moest toch geſchieden. De Staten *trokken* die allen aan zich, en wel bij dat zelfde Beſluit in woorden, die weinig in getal maar krachtig van zin waren: *wat aangaat het vergeven van* ALLE *Politike Ambten buiten de Magiſtrature, wordt verſtaan, dat het abſolut vergeven van dezelve na dezen zal ſtaan aan haar Ed. Gr. Mog.* (50). En uit dien hoofde beſloot men (51), den 10 Dec. *alle Collegien aanteſchrijven, ten einde dezelve de nominatie van de Politike Ambten, tot de opgemelde Collegien ſpecterende, aan hun Ed. Gr. Mog. zullen hebben overtezenden.* En men beſloot den 15 Febr. 1651. bl. 78. nader, van den Geheimſchrijver des Stadhouders, den Heer van Zuilichem, aftevragen *de lijst der civile en politike Ambten, die bij de Heeren Stadhouders in der tijd zijn vergeven, mitsgaders de lijst van de Prebenden en andere Beneficien, bij de Stadhouders geconfereerd.* Hierin werd onder den Raadpenſionaris *de Wit* nog veel meer krachts en klems aan de Statenvergadering toegebracht, door een Beſluit, den 20 Jul. 1660. bij de leden genomen, behelzende (52), dat *alle Acten en Commisſien van Ambten, Officien, Staten en Bedieningen, bij hen uitgegeven of nog uittegeven, geacht moeten worden verleend te zijn bij pro-*

(50) *Reſol. van Holl.* 1650. 19 Nov. bl. 342. AITZEMA D. VII. bl. 134. Vergel. WAGEN. D. XII. bl. 135.
(51) Ibid. bl. 376.
(52) *Reſolutie onder J. de Witt*, bl. 502.

Digitized by Google

proviſie en tot wederzeggen, al ware 't zelfs, dat dit niet uitdruklijk in die *Commisſien* ſtond." Want hierdoor werden, en waren voortaan alle *Ambtenaren* los en wederroepelijk. 't Welk in eene vrije Republiek eene verbazende afhanglijkheid van de Staten verwekte, en eene wijde deur openzette tot willekeurige Afzettingen. Ambtenaren, te voren door den Stadhouder aangeſteld, werden nu door de Staten, of hun, die 't meeste bij de Staten vermogten, onmidlijk aan- en afgeſteld.

Hetzelfde, 5°. had plaats met het recht van *pardon*. „ Alle gunſten, vergiffenisſen, en uit- „ wisſchingen van misdaden, die, voor dezen „ door den Stadhouder, verleend waren, moes- „ ten voortaan van de Staten zelven verzocht „ worden," zegt WAGENAAR (53). En dit ging zelfs zoo ver, dat, toen de Regering van Amſteldam zelve, „ bij zeker oproer, na 't ſtraffen „ der misdadigen, eene ſoort van algemeene *ver-* „ *giffenis* had laten afkondigen, de Staten zulks „ aanzagen als eene inbreuk op hunne Souverei- „ niteit, aan welke alleen het Recht behoorde, „ om vergiffenis te verleenen, en die over zulks „ zich zeergebelgd toonden." (54) 5°. In 't geven van pardon.

Zie daar de beſchikkingen over de Posten, die den Stadhouder, als zoodanig weleer toekwamen, en als zijn wettig Recht gerekend wierden. Maar benevens dezen waren er nog vele andere zaken, waarin ook voorzien moest worden. De Stad-

(53) D. XII. bl. 136. die daarbij aanhaalt de *Reſol. van Holl.* 10 Dec. 1650. bl. 376. Vergel. den 25 April 1651. bl. 201. 2 Mei bl. 216. 4 Mei bl. 220.

(54) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XII. bl. 226.

Digitized by Google

Ook nog in andere rechten.

Stadhouders, bij voorbeeld, waren bij afzonderlijke *Commisſie* aangeſteld tot *Opperhoutvesters* (55). Thans beſloten de Staten „ het Lieu„ tenant-Houtvesterſchap, na voordracht van het „ Lid der Edelen, zelven te zullen begeven; en „ behielden aan zich het gene tot de waardigheid „ van Opper-Houtvester behoorde." (56)

Daar alle Plakaten op de Jacht, Wildernisſen, Houtvesterijen, voormaal gingen op den naam van *Maurits*, *Fredrik Henrik*, en *Willem II.* benevens *den Preſident en Raden van den Hove*, werden dezelven na dien tijd door de Staten zelf uitgegeven, of, om met de *Reſol. van Holl.* (57) te ſpreken, „ de Heeren Edelen zouden, wan„ neer het Lieutenant-Houtvesterſchap zal komen „ vacant te vallen, uit hare ordre vermogen te „ doen voorſlag van drie perſoonen, tot bekleeding van hetzelve Ambt, om bij de Vergade„ ring de Electie te werden gedaan; behoudens „ dat het Opperhoutvesterſchap, en alle Acten, „ daartoe ſpecterende (als daar zijn de Reglementen over de Wildernisſe, Acten van Admisſie om te mogen jagen, het ſtellen van „ Meestersknapen, met den gevolge van dien, „ en diergelijken) *zullen blijven ter dispoſitie „ van haar Ed. Gr. Mog.*" Waaruit in 't voorbijgaan blijkt, wat men al bij de Staten rekende tot den Post van *Opper-Houtvester* te behooren. Ondertusſchen werd den 6 April van 't volgend jaar 1651. ter Staatsvergadering nog voorgeſlagen, dat de Staten *de Publicatie* op de Jacht en Wil-

(55) Zie boven bl. 191.
(56) WAGEN. D. XII. bl. 136.
(57) Den 19 Nov. bl. 342. vergel. 10 Dec. bl. 376.

Digitized by Google

Wildernisſen zouden uitgeven, *na advis van 't Hof* en *de Rekenkamer.* En dit ſchijnt mede behoord te hebben tot de bezwaren van 't Hof, die dit als hun recht konden aanmerken, en 't welk eindlijk zoo geſchikt werd, dat men *het Hof* vooraf zoude raadplegen.

Was de Leidſche Hoogeſchool, eertijds geſticht door Willem I., met rade der Staten van Holland, en moest deszelfs *Rectoraat* achtervolgens *de Statuten* §. 2. vervuld worden *door den Stadhouder van Holland*, en in zijn afwezen door 't *Hof van Holland;* de Staten beſloten nu ook, dat Rectoraat zelve te begeven (58), op de benoeming van drie door den Academie-Raad.

Om niet te ſpreken van zoodanige Veranderingen, waarin het wapen en de naam van *Stadhouder* nu van zelfs uitviel; gelijk bij voorbeeld beſloten wierd, omtrent 't voorverhaal *van de Generale Ordonnantie van de Gemeene Middelen* (59).

Schoon nu *het Hof van Holland* alle deze Beſluiten onvervolgd liet; ſcheen dit zoo niet te ſchikken met andere lighamen, bijzonderlijk met de Steden en burgers, ten aanzien der Magiſtraatsbeſtellingen. AITZEMA zegt (60) enkel, dat het Lid der Edelen en Leiden zich wat genegen toonden tot den Prinſe. Maar WAGENAAR voegt er bij „ „ dat die verandering van „ Wetbeſtelling *aanleiding gaf tot oproer* in ſom- „ mige Steden, met name te Dordrecht en in „ den Briel; werwaards de Hr. van Brederode „ en

Beroertens hierover in de Steden.

(58) WAGEN. D. XII. bl. 136.
(59) *Reſol. van Holl.* 1651. den 14 Maart bl. 134.
(60) D. VII. bl. 148.

Digitized by Google

„ en eenige andere Gemachtigden, in Hooi-
„ maand des jaars 1651. gezonden werden door
„ de Staten (61). Zij bevonden, dat men,
„ onder dekſel van *Privilegien*, verandering
„ zogt te maken in de Regering dezer Steden,
„ waartoe men, door zamenrotting en door 't
„ ſtrooien van ſchimpſchriften, den weg dacht
„ te banen. Doch nadat eenigen der voornaam-
„ ſte belhamels gevat, andere gevlucht waren,
„ ſtilde de beroerte, door den tijd, geheel-
„ lijk." (62) Het beſtek van *Wagenaar* liet niet toe, hier breeder te zijn, en het gebeurt meermalen, dat men door kortheid duister wordt. Het geval te Dordrecht was oorſpronglijk uit het verſchil over de benoeming en de verkiezing der mannen van *Achten*, door *de Dekens der Gilden*; een deel burgers vorderden ook, dat geene Stedelijke Keuren zouden gemaakt worden dan op naam van *Schout*, *Burgemeester*, *Schepenen*, *Raden*, *Oudraden*, *oude en nieuwe lieden van Achten*, *met de Dekenen en Gilden*, en diergelijke eiſchen meer, welke de Staten na onderzoek verklaarden voor *ongegrond en voor gevaarlijke nieuwigheden*; maar ook had men gevorderd, ('t welk bijzonder hier te paſſe komt,) dat aan *de gemeene Dekens alleen toekwam de benoeming van de Achten*; dat daaruit *bij den Stadhouder* en *den Hove de verkiezing* geſchiedde der *Achten*, en dat *het Ambt van Stadhouder* thans ophoudende, de *verkiezing* nu verviel aan

(61) *Reſol. van Holl.* 12, 14, 28 Jul. 9 Aug. 1651. bl. 367, 372, 416, 420, 425.

(62) AITZEMA D. III. bl. 651. *Holl. Mercur.* 1651. bl. 67, 68.

Digitized by Google

aan dezelfde perſoonen, die de *benoeming* deden: dit noemen de Staten een *geheel abuſijf praeſuppoost*, *daar in tegendeel*, zeggen zij, *het recht van Electie aan ons zelfs is vervallen*, *of aan zoodanigen*, *aan welken wij dat recht bij delegatie of Octrooi zullen goedvinden te deferéren.* Ook werd ten zelfden dage, en bij die gelegenheid, het zoogenoemd recht van *Politike Uitzetting* aan de *Magiſtraten* der Steden met de grootſte klaarheid nader verzekerd, als hun toekomende *van alle oude tijden*, *uit kracht van politike macht*, *en niet ingevolge van ordinaris Jurisdictie* (63). In den *Briel* waren ook ongeregeldheden *bij gelegenheid van het Octrooi* opgerezen (64). Men zond Gemachtigden derwaards, die door een onderling Verdrag onder de Regering de zaken ſchikten, loopende meest over de wijze van 't *verkiezen der Schepenen*, zonder dat mij gebleken is, dat de burgerij zich daarmede gemoeid heeft.

Dit waren de middelen, die in het werk geſteld wierden, om alle de bedieningen en ambten des Stadhouders, bij voorraad, over te brengen in den boezem der Staten, of dezelven ter hunner beſchikking te ſtellen. En dit nog maar bij gelegenheid van de algemeene *Groote Vergadering*, om de zaken van de *Unie* te regelen, gedurende den tijd, dat er geen Stadhouder was, en

(63) Zie VAN DE WALL, *Handvesten van Dordrecht*, bl. 1725-1731. Doch tegen welk laatſte, *de Uitzetting*, de Hr. IDSINGA, *Staatsr. der Vereenigde Nederl.* D. I. bl. 227. enz. zich ſterk uitlaat. Vergel. bl. 54.

(64) *Reſol. van Holl.* 12 Jul. bl. 14 Jul. fol. 372.

en er, naar 't ſchijnt, nog geene voorafgaande bepaling regelrecht in Holland gemaakt was, om zonder Stadhouder te blijven regeren. Ten minſte het konde gerekend worden ſlechts *tijdelijke* voorzorgen te zijn; doch welke voorzorgen genoeg toonden, dat men geen gedachten hadde, om het pas geboren Kind (Willem III.) tot 's Vaders Waardigheden te verheffen. Maar 't bleef hier niet bij. De haat, dien Willem II. de Stadhouder, voor zijn' dood, om den onverwachten aanſlag op de Stad Amſteldam, en 't gevangen nemen van zes Hollandſche Staatsleden, zich op den hals geladen heeft, gevoegd bij den ouden wrok, dien vele Regeringsleden en familien nog koesterden wegens het gebeurde met den Heer van Oldenbarneveldt, en zijne gevolgen, ſchijnt hierin wel het voornaamſte deel gehad te hebben, meer dan het wezenlijke belang van het Land.

Geval met Willem II.

Ik behoef het toen gebeurde hier niet in 't breede optegeven, noch mij over 't verſchil wegens de afdanking van eenig krijgsvolk tusſchen Holland, de Staten Generaal en den Stadhouder uit te laten. Hetzelve is bij WAGENAAR (65) en anderen breedvoerig te lezen. Ik zal alleen tot mijn oogmerk, zooverre Holland betreft, aanmerken, dat het Verſchil, 't welk zulke nadee-

(65) Men leze hiertoe WAGEN. D. XII. bl. 59. enz., met bijvoeging van *de Gedenkſchriften van Jonkheer* ALEX. VAN DER CAPELLEN, uitgegeven door *Jonkheer* R. I. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH, Utr. 1778. D. II. bl. 265. enz. Doch welk Werk aan Wagenaar niet is bekend geweest; deszelfs Schrijver echter heeft mede een groot aandeel in de Gebeurtenisſen van dien tijd gehad, en alles bijgewoond.

Digitized by Google

deelige gevolgen voor de rust van 't Land gehad heeft, van zich zelve zoo groot niet, noch van dat aanbelang was, als yelen zich verbeelden. Hetzelve kwam neder op het verminderen of afdanken van eenig krijgsvolk, na het eindigen des oorlogs en het ſluiten van de Munſterſche Vrede. Men was het in 't gemeen wel eens, zoo bij de Generale Staten, als bij den Stadhouder, met die van Holland, dat er eenige *afdanking behoorde* te geſchieden; maar men verſchilde over *de hoeveelheid, en 't getal.* En dit verſchil was reeds tot zulk eene geringe verſcheidenheid gebracht, dat de Staten Generaal en de Stadhouder in dienst wilden houden 26315 voetknechten en 3000 ruiters; en die van Holland, en zulks maar bij eene meerderheid van 13 Staatsleden (66), ſlechts 26000 voetvolk en 2700 ruiters; en dus liep het geheel geſchil over 't minder of meerder afdanken van 615 man, met bijkomende kleinigheden van jaarwedden en logijsgelden (67); en hoe gering was toch zulk verſchil, om hierdoor 't ganſche Land aan zooveel heete driften bloot te ſtellen, en in rep en roer te brengen; maar de grond lag dieper, en de

't Was geen groot verſchil.

(66) Ik zegge de meerderheid van 13 Leden. Want ter andere zijde ſtonden de *Edelen*, met de Steden *Leiden*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Schoonhoven* en *Enkhuizen*. Zie VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. XII. bl. 17-24.

(67) Zie WAGENAAR D. XII. bl. 82. De Hr. ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkſchr.* D. II. bl. 318. zegt, dat het Verſchil tuſſchen Holland, en tuſſchen de Staten Generaal met den Stadhouder en Raad van State was over 4 *Compagnien paarden, en eenige* 100 *ſoldaten te voet:* 't welk daarop zal nederkomen.

Digitized by Google

de hoofdzaak was van wijder uitzicht, omtrent de macht *van Holland*, die van den *Stadhouder* en der *Generaliteit over het Militiewezen.* De zes Provincien, of de Algemeene Staten met den Stadhouder en Raad van Staat, oordeelden, dat, dewijl de oorlog tusſchen Spanje en Vrankrijk nog bleef voordduren, de Staatsvoorzichtigheid eischte, om niet te veel volk te gelijk aftedanken; doch een groot getal Hollandſche Staatsleden, waaronder vooral *Amſteldam*, 't meest gedrukt door de ſchulden en de lasten van het krijgsvolk, wilden met den aanvang der Vrede, al aanſtonds door 't verminderen der Militie van dien last ontheven worden, en de *betalingen* verminderen. Hier ſloeg bij het begrip, dat Holland koesterde, om *het krijgsvolk van den Staat*, voor zooverre het ter hunner *betaling* ſtond, op *eigen gezag* te kunnen afdanken, als Provinciale Souverein: waartegen de zes andere Provincien met den Stadhouder beweerden, dat de Troepen, die in den Eed der Algemeene Staten ſtonden, uit de algemeene kas betaald wierden, en wezenlijke *militie van den Staat* waren, volgens de gronden der *Unie*, bij beſluit en op last der Staten Generaal, wel door *den Raad van Staat*, maar niet naar goedvinden door eene Provincie alleen konden afgedankt worden (68); terwijl de Staten van Holland, ten

Maar was groot van gevolgen.

mins-

(68) Dit wordt ook door WAGENAAR D. XII. bl. 64. erkend voorheen gewoon te zijn geweest, als hij zegt, dat die van Holland *toeſtonden, dat* de Afdanking, *gelijk in der daad gebruiklijk was, door den Raad van Staat. uit den naam der Algemeene Staten geſchiedde.* Maar Holland nog meer afdanking begeerende, bl. 67. deed dit toen op zich zelf.

Digitized by Google

minste derzelver meerderheid, beweerden, dat dit ſtond aan elk der Gewesten, voor zoo verre zij weigerden de verdere betaling te doen. Hiertegen hielp niet het klaare betoog, dat, indien het aan elk Gewest ſtond, om eenmaal aangenomen Staats-Troepen aftedanken, het dan gedaan ware met de *verordeningen der Unie*, en met de zekerheid der *Landtroepen*, die elk naar zijn goedvinden dan konde aanhouden en afdanken (69).

Het langdurig en hevig twisten over dit Punt, en de daarop gevolgde bezending, op last dier Algemeene Staten, door den Prins, aan 't hoofd, en de andere Gemachtigden, in de Hollandſche Steden gedaan; en de afzonderlijke afdanking van Militie, *door Holland* geſchied, hadden nu de gemoederen te zeer verbitterd; de gevolgen, daaruit geboren, waren geweest het gevangen nemen van zes Hollandſche Staatsleden, die wel het meeste tegenſtreefden, door den Stadhouder, en de onverwachte aanmarsch van Troepen naar Amſteldam, op *patentbrief* des Stadhouders, buiten kennis der Staten van Holland. Hierdoor raakten de harten nog meer ontvlamd, naar mate, dat die van Holland iets hadden moeten toegeven aan den tegenſtand en 't Beſluit der Algemeene Staten. 't Was ook te wenſchen geweest, dat de Prins tot dien veruitzienden ſtap niet gekomen ware; eenen ſtap, die, zoo als ik elders leze, *eene zwarte vlek van onbedachtzaamheid op zijn beſtuur wierp, die een rijke bron van beſchuldigingen ten zijnen opzichte opleverde, aan allen, die hem reeds vijand waren;*

(69) Men zie hierover de Aanmerk. van *Alex. van der Capellen*, D. II. bl. 323-332.

ren; en die zijn Vrienden nooit in ſtaat geweest zijn, behoudens de waarheid en onpartijdigheid, van willekeur en te verregaand misbruik van gezag vrij te pleiten. Eenen ſtap, die, hoe men ook over het gebeurde met zijnen Oom, *Maurits*, denke, hiervan zeeronderſcheiden was; en wel in deze navolgende hoofdzaken:

Vergelijking van 't gedrag van Maurits en Will. II.

1°. Dat Maurits zich van die *drie Heeren* verzekerde, *op uitdrukkelijken last van de Staten Generaal* (70), waartegen Willem II. in 't gevangen nemen van de zes Heeren, en 't verder overbrengen naar 't Slot van Loeveſtein, zich niet anders konde beroepen dan op een in algemeene bewoording vervat Beſluit der Staten Generaal, van den 5 en 6 Junij 1650.

2°. Dat Maurits toen nog in veel naauwer betrekking en onderwerping aan de Staten Generaal ſtond. De Stadhouders hadden toen nog, allen, hunne *Commisſien* van *de Algemeene Staten*. Zij deden *eed* aan de Algemeene Staten, als *Stadhouder*, elk van zijn Gewest. Zij moesten daarin de Algemeene Staten gehoorzamen, als zij de bevelen kregen. Maurits had ook dien Eed gedaan. Hierin verſchilde Willem II., ſedert dat die *Commisſien* niet meer afvloeiden van de *Algemeene Staten*, en zij, in die *hoedanigheid*, niet meer gebonden waren dan de Gewesten zelve, waarvan zij Stadhouders waren. Willem II. was wel *Kapitein Generaal der Unie*; maar dit deed niets tot het *Hollandsch Stadhouderſchap* op zich zelve.

3°. Dat Maurits ook als Stadhouder van Utrecht

(70) Ik heb dit boven, bl. 138, 139. zoo duidlijk niet aangedrongen, maar zal in *de Bijlage* 1618. den 29, 30 Augustus dit buiten alle twijfel pogen te ſtellen.

Digitized by Google

trecht onderworpen en bij eede verbonden was aan de Staten Generaal, om aldaar ook hunne bevelen uittevoeren; hoedanige Willem II. niet had. Daar nu het wapenen en aannemen van Waardgelders, zoo in Holland, als bijzonder in 't Sticht, bij Maurits tijd, geſchied was tegen 't goedvinden der Staten Generaal, en zulks in een Gewest, waar hij zelve deel had aan de Wetgevende Macht; zoo mogt Maurits, volgens zijne opgeleide verplichting, ook zonder Staten Generaal, niet dulden, dat de leden eener andere Provintie zich met het wapenen van Stichtſche Ingezetenen bemoeiden, en wel zonder Hem te kennen. Hiertegen had Willem II. alleen met de Leden der Hollandſche Provincie te doen.

4°. Dat Maurits geene Generaliteits- of Staatswapenen gebruikte tegen eene ſtemmende Stad van Holland, gelijk Willem deed; en, al hadde die Stad nog zoozeer in 't ongelijk geweest, kon hij, zonder een duidlijker en meer gewettigden last van hooger hand te hebben, zulk een aanmarsch niet bevelen, om een ſtemmende Stad met wapenen te dwingen; gelijk Maurits op uitdruklijken last der Staten van Holland weleer de Stad Medenblik en den Overſten Sonoi met de wapenen dwong; en, gelijk ook Prins *Fredrik Henrik*, als Generaal van der Staten Leger, onder Maurits, op bevel der Staten Generaal, den Prinſe Maurits, en den Raad van Staat in het jaar 1610. de Stad Utrecht en hare Regering met de wapenen van den Staat aantastede, belegerde, en tot overgaaf dwong (71): 't welk beiden noch Hem

(71) Van dit laatſte geval, en 't gebeurde bij die gelegenheid, ſpreekt WAGENAAR D. X. bl. 25—32. in 't bree-

Hem noch den Staten Generaal immer euvel is afgenomen.

5°. Dat het verrichte van Maurits door de Staten Generaal terſtond is goedgekeurd, als op hunnen last gedaan, en dat Holland daarin berust heeft, als bij *Preventie* geſchied; waarop al het verder voorgevallene gebouwd is; waartegen de goedkeuring van Willems gedrag bij de Staten Generaal zoobreed niet geweest is: de Gewesten bedankten Hem wel, maar ſommigen in algemeene bewoording, anderen met eenige achterhouding; alleen Zeeland keurde het bedrijf volmondig goed, zoo als ons WAGENAAR verhaalt. De Heer van Aartsbergen zelf keurde den gedanen ſtap af (72).

6°. Dat de zaak onder Maurits van een veel ernstiger natuur was dan onder Willem. Men rekende met de eerſte de rust en welvaart van de geheele Republiek verbonden, daar het gebruik van 's Lands militie, onder den Stadhouder, en van de Stedelijke wapening of *Waardgelders* zonder Hem, tegens een geſteld wierd. De tweede betrof alleen de meerdere of mindere bezuiniging van Landspenningen, door 't afdanken van eenige Landsmilitie.

7°. Dat

breeder, maar 't rechte daglicht, waarin die belegering geſteld moet worden, vindt men in de *Inſtructie voor Prins Henrik* 1610. den 30 Maart. Niet wetende, dat dit ſtuk ergens is uitgegeven; heb ik hetzelve in de *Bijlage* geplaatst. Men zal er uit zien, hoe men toen nog dacht over de macht der Staten Generaal, om eene Stad door krijgsvolk tot reden te brengen, zelfs met voorkennis en behulp der Ambasſadeuren van *Engeland* en *Vrankrijk*.

(72) WAGEN. D. II. bl. 112. en ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkſchriften*, D. II. bl. 274.

Digitized by Google

7°. Dat het eerſte van een veel misdadiger natuur gerekend wierd dan het tweede. Na het gevangen nemen der drie Heeren ſtelde men de Rechters aan bij alle de Gewesten; en die Rechters ontſlaakten de gevangenen niet, maar vonnisden. In 't tweede werden geene Rechters noch Rechtbank ingeſteld; en de *zes* gevangen Heeren werden ſpoedig, na het vereffenen van 't verſchil, op vrije voeten geſteld.

8°. Eindelijk, dat *Maurits* nimmer zijnen gedanen ſtap, noch bij Holland noch ter Staten Generaal, heeft behoeven te verdedigen; maar *Willem* wel; zijnde zijn Verdedigſchrift in de Vergaderinge, zoo der *Algemeene* Staten als die van *Holland*, niet gelezen, maar, *om de wonde, die zich tot genezen begon te zetten, niet wederom op te krabben*, zegt WAGENAAR bl. 110. *ongeopend weggeſloten, en verzegeld onder den Raadpenſionaris geplaatst.*

Maar de uitſlag was daarenboven, indien de uitſlag iets afdoet, voor de nagedachtenis van dien Stadhouder allerongelukkigst. Had Willem II. langer blijven leven, zoude mogelijk die wonde, door een zacht en innemend bewind (gelijk zijne uitmuntende hoedanigheden bij den Heer WAGENAAR (73) anders onpartijdig geroemd worden,) meer heelbaar geworden zijn; maar met zijnen onmidlijk gevolgden dood brak nu de misnoegdheid los.

En

(73) WAGEN. D. XII. bl. 120. *Hij werdt — van zijne tijdgenoten, gehouden voor eenen Vorst, die, in zulke jonge jaren, als hij nog maar bereikte, zijnen Voorouderen niet behoefde te wijken, in uitmuntende hoedanigheden.*

Oordeel des Schrijvers.

En zeker, hoe men ook oordeele over 't ſingulier gedrag van Holland, in 't onbetaald laten en 't gevolgde afdanken van krijgslieden, die ten dienste van den Staat geworven waren, die uit de algemeene kas betaald wierden, en die overal verſpreid lagen, alleen op grond, dat hun jaarlijks conſent *vrij* was, en over 't volhouden van zulk afzonderlijk beſluit, nadat het verſchil van afdanking tot zulk klein getal gebracht was; hoe men ook opvatte, dat bij zes Provincien en eenige Hollandſche Leden die afdanking nog te ontijdig en voor den Staat nadeelig gehouden wierd, het welk ook Holland, na het voorgevallene, iets deed bijkomen in 't vaſtſtellen van den volgenden Staat van Oorlog op eenen eenparigen voet van afdanking (74); hoe men ook denke over de bezending, op laſt der Algemeene Staten, in de Hollandſche Steden; en over de dankzegging, die de andere Provincien, voor en na, den Stadhouder deden voor zijne zorg, trouw en ijver, in 't handhaven der Rechten van de Unie betoond: zoo kan de daad van 't gevangen nemen dier zes Heeren, en 't verraſchen van Amſteldam, zonder uitdrukkelijken laſt der Algemeene Staten, en buiten kennis of goedvinden van Holland, niet anders aangemerkt worden dan voor eene met 's Lands Rechten en Verordeningen ſtrijdende onderneming; waarom zij ook verbazend medegewerkt heeft, zoo niet de voornaamſte oorzaak geweest is, dat met zijnen onverwachten dood zulke Stadsregeerders, die den meesten invloed op 's Lands zaken hadden, van het *Stadhouderlijke Be-*

(74) WAGEN. D. XII. bl. 111.

Bewind en de aanſtelling van eenen *Kapitein Generaal* over 't krijgsvolk, hoezeer dat Bewind de Republiek tot zulke ontzaglijke hoogte van aanzien, macht en rijkdom had helpen opvoeren, zich toen zoo afkeerig betoonden, en in Hollands Staatsvergadering hun gezag daarentegen zoo ſterk vestigden, dat, wat bewegingen en pogingen, ook zelfs in Holland en de overige Gewesten, gedaan zijn, niet alleen geen Stadhouder gekozen; maar dat zelfs alles, wat over dat geval gedaan en beſloten was, nu aanſtonds uit een tegengeſteld oogpunt beſchouwd wierd. Terſtond geraakten de ontſlagen Regenten weder op 't kusſen; het vorig gedrag des Stadhouders werd afgekeurd, en eene algemeene *Amnestie* of *Vergiffenis* en *Vergetelheid* den 19 August. 1651. bij de Staten Generaal afgekondigd (75). „ Amſteldam ontving naderhand, zegt WAGE„ NAAR bl. 197. vergoeding van de Staten van „ Holland, wegens de buitengewone kosten — — „ men verſtond NU, dat dezelven ten dienste van „ den Lande gedaan waren." Bij deze algemeene Vergiffenis, waardoor ſommige voorname Staatsleden voor rechterlijke Vervolging gedekt raakten, werden ook de *Beſluiten der Algemeene Staten* van 5 en 6 Jun. 1650., waarop de Stadhouder zich beroepen hadde, voor nietig verklaard: en men begrijpt hjeruit gemaklijk, hoe zulk geval het aanzien, gezag en klem, der Hollandſche Staten, nu meer op zich zelf ſtaande, en zonder Stadhouder of zijnen invloed regeren-

de,

(75) *Reſolutie der Staten Generaal*, in 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2397.

de, hooger verhief, en ook in de Vergadering der Algemeene Staten ſteigeren deed.

Hier ſloeg een tweede geval bij, het affcheid van den Hr. *Jacob Cats*, als Raadpenſionaris van Holland, en 't gezegde en gebeurde ter dezer gelegenheid. Van 't *gezegde* is door onze Schrijvers weinig geboekt. Bij het verzoek om ontſlag 1651. had hij er bijgevoegd, dat hij, gedurende zijne bediening, *groote en notabele veranderingen in den Staat, ook verſcheiden bekommerlijke deliberatien, daaruit gereſulteerd, hadde ontmoet* (76); waarmede hij waarſchijnlijk doelde op den dood des Stadhouders, en de veelvuldige veranderingen, bij en door dien dood veroorzaakt, met al het gene hij ſchrander vooruit zag, uit de gemoedsgeſteldheid van die Heeren Regeerders, die na 't ontſlag van Loeveſtein niet vergeten konden het kwaad, hun bejegend. Bij deze gelegenheid nu gaf de Raadpenſionaris Cats teffens den Staten over het *Geſchrift* des Stadhouders, behelzende „ de redenen, die wijlen „ zijne Hoogheid bewogen hadden tot het vast„ zetten der zes Heeren, en tot de onderneming „ op Amſteldam, welk Geſchrift hij tot hiertoe „ onder zich gehad hadde." (77) De Hr. WAGENAAR zegt, dat *men in beraad lei, of men 't verbranden of openen en leezen zou. Dat de meeste leden neigden tot het laatſte.* En dit veronderſtelt dan ook, dat er Leden waren, die het *beſloten* wilden houden, als nu onvoegzaam, dewijl door het vorig Beſluit der Algemeene Staten

Opening van 's Prinſen verdediging.

(76) *Reſol. van Holl.* 1651. den 20 Mei, bl. 255.

(77) Zie WAGEN. D. XII. bl. 192, 193. en *de Nalezingen* van VAN WYN, D. II. bl. 124.

Digitized by Google

ten die zaak nu gerekend konde worden, afgedaan te zijn. En zoo begreep het de Stad Leiden ook, keurende de gedane *opening* ten ſterkſte af, bij een volledig Beſluit der Vroedſchap van den 25 Sept. 1651. 't welk ik, om zijne bijzonderheid, in *de Bijlage* plaatze, waarin zij, na voorafgezegd te hebben, dat hetzelve, om redenen, te voren *ongeopend* was *gedepoſeerd*, verklaren, dat het *ongeopend* laten blijven *voor den dienst van den Staat, en voor de rust, vrede en eenigheid veel beter ware geweest — dat daardoor met der daad betoond zoude zijn, dat de oprechte meening der Staten was, om onder en met de andere Gewesten en Leden van Holland heilig te onderhouden de liefde, vriendſchap, eenigheid en onderling vertrouwen, zoo als dat ſchriftlijk en mondeling beloofd was.* Maar het was nu geopend, en daardoor bekwam men de aanleiding, om 's Prinſen gedrag ten hoogſten aftekeuren, en *den aanſlag op Amſteldam*, en het *aantasten der zes Heeren*, te verklaren voor *eenen toeleg (attentaat) op de vrijheid, hoogheid, en Souvereiniteit dezer Provincie*, zoo als WAGENAAR het uitdrukt (78).

De titel der Staten van Holland.

Doch het bleef hier niet bij. De dood des Stadhouders gaf aanleiding, dat, gelijk bij het Hof van Holland de noodige verandering gemaakt was in 't opſchrift van 's Hofs bevelen, en 't vonnisſen; zoo ook eene aanmerklijke verandering voorviel in den titel van *Staten van Holland*, en in de Formulieren van Eeden, op dien *titel* gebouwd, 't welk bij onze Hiſtorieſchrij-

(78) WAGEN. D. XII. bl. 193. *Reſ. van Holl.* 23 Aug. 1651. p. 453.

ſchrijvers of niet, of niet genoegzaam opgemerkt is. Men had voorhenen meest geſchreven *de Ridderſchap, Edelen en Steden, repreſenterende de Staten.* Maar ſedert het Raadpenſionarisſchap van den Hr. *Johan de Witt*, werd het eene doorgaande gewoonte, aan 't Hoofd van Plakaten, Beſluiten, en Octrooien enkel te ſchrijven: *de Staten van Holland en Westvriesland.* Dit maakte wel in 't wezen van de zaak of geene of weinige verandering, en de wettige macht der Staten moet hiermede gerekend worden, dezelfde gebleven te zijn: maar het kan niet misſen, of er hebben verſchillende denkbeelden aan kunnen gehecht worden: 't welk zich gemaklijk laat begrijpen voor ieder, die weet, welke de kracht zij van *voordeelen*, uit het gebruik van *woorden* veroorzaakt, te meer, als die *nieuwe woorden* zelve gelegenheid tot verandering van denkbeelden geven kunnen. De aanleiding nu tot die verandering, meen ik, te mogen zoeken in een Beſluit der Staten van Holland, na 't overlijden des Stadhouders, over het gebruik van 't woord *Hooge Overigheid.* Men had bij gelegenheid der uitgifte eens Briefs van *Remiſſie* of Schuldonthef eens misdadigers, den 13 Junij 1651. (79) beſloten, om in plaatze der vorige *Clauſule* in de Brieven: *te verbeuren ten profijte van de Hooge Overigheid*, te ſtellen, *ten profijte van de Edele Groot Mog. Heeren* STATEN *van Holland;* maar men zoude in eene volle Vergadering een nieuw Voorſtel doen, *of zulks overal, en in het generaal in de extenſie van Sententien, of anderſins zal gedaan worden?* Hierop oordeelden

(79) *Reſol. van Holl.* bl. 283. f.

den reeds, den volgenden dag, eenige Leden, „ *dat in deze gelegenheid van tijde, en de jegenwoordige conſtitutie van zaken, de woorden van Hooge Overigheid en Graaflijkheid van Holland en Westvriesland in Sententien en andere publicque Acten niet* MEER *behoorden gebruikt te worden:* en men beſloot, over die zaak eene nieuwe afzonderlijke raadpleging (*beſoigne*) aanteleggen; dat men ook 't *Hof* en *Gecommitteerde Raden*, en de *Kamer van Rekening* vooraf zoude hooren, met mededeeling aan de Heeren van Zeeland." 't Welk ik aanhale, om te doen opmerken, dat men hier handelde over eene zaak van groot uitzicht of gewicht, zoodat men over dezelve alle de Collegien of *wilde* of *oordeelde* te *moeten* hooren, of, gelijk men 't noemt, *te adviſeren.* Doch hiervan kwam niets; voor den 19 Dec. (80), wanneer de Heer *J. de Witt*, toen nog Penſionaris te Dordrecht, uitbracht een ſchriftlijk Bericht van *Commisſarisſen*, „ op het „ *redres* van de Depechen, die in publicque „ Acten en Sententien zouden behooren te ge„ ſchieden ten reguarde van de qualificatie van *de* „ *Hooge Overigheid en Graaflijkheid*, en in „ plaatze van dien te ſtellen, NB. DE STATEN „ VAN HOLLAND *en Westvriesland, of diergelij„ ke.*" Dat ſchriftlijk Bericht kwam hoofdzakelijk hierop neder, dat, alvorens iets te beſluiten, van nooden ware te hebben *de* FORMULIEREN *van Eeden, die binnen deze Provincien, bij Burgemeesteren, Schepenen, Vroedſchappen, Schutters, Gilden, Burgers, en alle andere Regenten, Officieren, Collegien, of Inwoneren, onder Eede*

(80) *Reſol. van Holl.* 19 Dec. 1651. bl. 611.

Eede ſtaande, jegenwoordig gewoon zijn gepresteerd te worden. En 't Beſluit viel, aanſchrijving te doen, om *alle die formulieren* binnen één maand tijds inteleveren. De inlevering ging traaglijk voord (81); eindlijk kwam den 20 Maart 1652. het Verſlag (82), bij monde van den Penſionaris *J. de Witt*, het welk inhield, „ dat zij, „ nagezien hebbende de Eeden, oordeelen, *dat* „ *in* ALLE *Eeden, die* in Holland *gedaan wor-* „ *den, bij de Officiers, Burgemeesteren, Sche-* „ *penen, Vroedſchappen, Schutters, Gilden,* „ *Burgers* — — onder eede ſtaande, en tot de „ Hooge Regering behoorende of van dezelve „ afhangende, in den beginne behooren in te „ vloeien de navolgende woorden: *Wij beloven* „ *en zweren de Staten van Holland en West-* „ *vriesland*, ZIJNDE ONZE HOOGE EN SOUVERAINE „ OVERIGHEID, *gehouw en getrouw te wezen.*" Waarop onmidlijk beſloten wierd, om *bij voorraad* alom de Magiſtraten en Regenten, in Steden en dorpen, bij nieuwe *Verkiezing* dien Eed in diervoege te laten doen; en de Berichtgevers zouden hun Bericht vervolgen, om het overige dier Formulieren te volmaken. Hierop volgde het bericht, dat de Eeden aldus gedaan waren, te Dordrecht (83), den 22 April; en werden de overige Leden der Vergadering *verzocht en aangemaand, om de formulieren van Eeden als voren gedreſſeerd — in te zenden, om die te registreren — en men zoude aanſchrijving aan alle de Leden doen, om in geen gebreke te wezen.*

Het

(81) *Reſol. van Holl.* 18 Jan. 1652. bl. 19.
(82) Ibid. 21 Maart, bl. 127.
(83) Bl. 155.

Digitized by Google

Het welk zien doet, dat die zaak in de *ſtemmende Steden* niet zoo ſchielijk vlotte; altans den volgenden dag, 23 April, verklaarden de Heeren der Stad *Leiden* zich ſterk hier tegen; en verzochten aanteekening van hun *advis*; de andere leden wilden, dat hunne *ronde* verklaringen eerst aan de *Leidſche* Vroedſchap zoude worden medegedeeld; die van Edam weigerden mede inteſtemmen, voordat er een punt van *Beſchrijving* van gemaakt ware: dan, men ging er mede door, en werd hun te gemoet gevoerd, dat *in dezen geene nieuwigheid of verandering voorgenomen, maar alleen eclaircisſement gedaan zijnde van eene zake, die altijd buiten disput is gehouden, de Vergadering daarom hierop — wel en ordentelijk hadde gereſolveerd.* Men zond voords, bij beſluit, den 25 April, dit formulier, dus verbeterd, naar de Kamer van Rekening, om door die Raden, en dōor alle de Officieren, die ter Kamer van Rekening beëedigd wierden, ook aldus den Eed te laten doen. Die zelfde orde ging naar Oudewater, 's Hage (84) enz. Het is jammer, dat in de *Registers* niet gevonden wordt, welke de *inhoud* der *Aanteekening* van Leiden geweest zij (84*), noch die der vorige *Eeden*, om daaruit te kunnen beoordeelen, hoeverre het zeggen der overige leden doorging, dat het geene *nieuwigheid* of *verandering*, maar enkel *opheldering* ware. Onder het oude of vorige formulier van *Ridderſchap, Edelen en Steden — repreſenterende de Staten*, waren evenwel nog zelfs

(84) Den 29 April bl. 170. den 26 Nov. bl. 559.

(84*) Zie echter iets anders in de *Bijlage*, den 23 April 1652.

zelfs dit jaar, gedurende die Raadplegingen over de Eeden, alle de *Octrooien* tot de *Magiſtraats-beſtellingen* in de Steden uitgegeven (85). Evenwel waren er ook, die kortheidshalve enkel zeiden, *de Staten*; en 't Plakaat op de *Jacht en Wildernisſe*, hoedanigen altijd op den naam der Stadhouders gingen, kwam nu in 't zelfde jaar 1652. den 10 Mei, uit, op den naam van *de Staten van Holland en Weſtvriesland* (86); en vele formulieren der Eeden hadden vooral die kortheid betracht, evenwel met dat onderſcheid, dat in zeervelen derzelven niet alleen *de Staten*, maar ook *de Stadhouder* voorkwam, en dat die uitdruklijke bijvoeging, *onze Hooge en Souvereine Overigheid*, te voren niet uitdruklijk er ingevoegd wierd, maar in velen wel het woord *Grqaſtlijkheid.*

Bedenking.

Indien ik voor mij niet overtuigd ware, dat in *'t wezen* der zaak door deze handeling geene verandering gemaakt werd ten aanzien van de erkentenis der *Souvereiniteit* der Staten, betreklijk het Volk: zoo konde ik hier eene aanmerking maken, die bij velen, minder ingenomen voor de Staten, en meer genegen voor de *Volksregering*, van zelfs in de oogen ſpringen moet. Zij is deze: Hadden de Staten de macht, om formulieren, die dus lange de oude *Vertegenwoordiging* nog levend hielden, in dier voege te veranderen, waardoor dit denkbeeld in 't vervolg bij-

(85) Men zie dezelve in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 399, 420. enz. Vergel. boven bl. 230.

(86) *Reſol. van Holl.* bl. 184. Doch 't is opmerklijk, dat nog in 't jaar 1670. den 4 Oct. in de *Inſtructie* voor de *Gecommitteerde Raden* aan 't hoofd ſtaat, *bij de Ridderſchap, Edelen en Steden, repreſenterende de Staten* —, ten zij dit uit de vroegere *Inſtructien* overgebleven zij.

bijna geheel verloren raakte, en 't *Volk* nu verplicht werd, eenvoudiglijk te verklaren, *de Staten* als *den Souverein*, *hunnen* Souverein en *eenigen* Souverein, te gehoorzamen? Die dus denken en vragen, konden dit mogelijk nog ſterker aanklemmen, met optemerken, dat, als zij al toegaven, dat de Staten tot dien tijd zich gewoonlijk noemende *de Repreſentanten der Natie*, daarin naar de gewone orde en vorm *wettig* gehandeld hadden, en die *wettigheid* door het Volk genoegzaam erkend was geworden, gelijk ik meene ten aanzien des vorms dus verre bewezen te hebben: zij, evenwel, met die verandering zich meerder thans aanmatigden, dan hun toekwam, zonder bijkomende openlijke erkentenis van het Volk of de ganſche Natie. Dan, voor zoo verre deze Bedenking ſchijn heeft, is dezelve van dien aard, dat zij meerder treft de voorſtanders der zoogenoemde *zuivere Staatsregering*, bij anderen haatlijk genoemd *de Ariſtocratiſche*, ja nog haatlijker de *Loeveſteinſche Factie*, aan welken zij dan aan 't hoofd ſtellen den Raadpenſionaris *J. de Witt*, als onder welken, toen hij nog ſlechts Penſionaris van Dordrecht was, en op wiens Aangifte (*Rapport*) dit Beſluit genomen is geworden. Maar zij treft niet de Voorſtanders *der Staats-Stadhouderlijke Regering*, onder welke die Verandering niet is gemaakt. Doch men kan er op antwoorden, dat, ofſchoon de afwezigheid eens Stadhouders den *Staten* meer gezags en meer klems gave, dit buitengeſteld, er door die verandering van formulieren in 't *wezen der zaak*, hoegenaamd geene verandering in het Souverein oppergezag en in het *wetgevend* gedeelte van de *Oppermacht* gemaakt is gewor-

den; en daar *de Staten*, in wat zin dan ook genomen, toen en te voren, erkend waren en wierden voor *den Souverein;* zoo was deze bijvoeging naar de letter maar een *Eclaircisſement*, en geene *nieuwigheid* of *verandering*, wat het wezen aangaat; maar ja! in de woorden zelf was het eene *verandering*, die veel invloed maakte op de denkwijze van velen uit de Gemeente, en zelfs van Regeringsleden; als waardoor het ganſche denkbeeld van *Repreſentatie* allengskens uit het oog geraakte, en, gelijk ik boven aanmerkte, naderhand den Schrijver van 't *Publiek Gebed* en anderen van dat ſlag in den waan bracht, dat *de Staatsregering* was eene *volſtrekte Souvereiniteit*, die aan geene *Verdragen*, *Privilegien*, of *vastgeſtelde Gebruiken* verbonden ware. Welk denkbeeld evenwel algemeen zoodanig niet was, maar eerst onder het Raadpenſionarisſchap van *J. de Witt*, zoo ſterk veld won, dat men *der Staten Regering*, zonder *Stadhouder*, tot eene groote hoogte dreef, en daarbij dezelve veelmeer geſchikt achtte voor de *burgerlijke Vrijheid* dan de vorige *Stadhouderlijke*. Dat dit denkbeeld in 't eerst zoodanig niet was, zelfs niet bij de Staatsleden, ſchoon het ſedert allengskens veld won, toont een voorbeeld, in dat zelfde jaar te vinden in de *Registers* van Holland, in de zaak van de *Weduwe* van *Hugo de Groot*. De Regering van Rotterdam vorderde van 't Hof van Holland in rechte *tegen de Staten*, om kost- en ſchadeloos gehouden te worden van de Proceduren, bij haar aangevangen, en van 't voorloopig Vonnis, reeds ten voordeele dier Weduwe geveld. Het Hof zond dat Request der Regering bij beſloten Brief aan de Staten,

Invloed hiervan.

De Staten nog in rechten aanſpraaklijk.

ten, waarbij *den Staten* dag beteekend werd, om voor *Commisſarisſen van den Hove* te verſchijnen: wat deed men? Zond men dien Brief, volgens het begrip van lateren tijd over de *Souvereiniteit*, met verontwaardiging terug? Geenszins. Maar men wendde het op eenen anderen boeg. De *Brief* van 't Hof en 't *Request* van Rotterdam werden geſteld in handen van die *Commisſarisſen*, die over de Eedsformulieren zaten, om te zien, of die brief ook inhield *eenige ſuperſcriptie of teneur, niet overeenkomende met de Hoogheid en Souvereiniteit van haar Ed. Gr. Mog., en of* VOORTAAN *geen andere forme in de Aanſchrijvingen en* DAGVAARDINGEN *van haar Ed. Gr. Mog. in cas van juſtitie te doen, zoude behooren geobſerveerd te worden* — (87). Mijn oogmerk eenvoudig zijnde, naar de Staatkundige geſteldheid van zaken te zoeken uit de oorſpronglijke Handelingen zelve, zoo merke ik hierbij op, 1°. dat de Staten toen niet weigerden, om over zaken van *juſtitie* voor 't recht geroepen te worden, of te recht te ſtaan, ook als Staten; 2°. dat zij zelfs *de Aanſchrijvingen en Dagvaarding* daartoe niet affloegen: maar *voortaan* een' anderen vorm daaraan wilden gegeven hebben. Doch waartoe die bijvoeging van *voortaan?* Dit moest dan ſtrekken tot verandering van 't oud gebruik, regel of vorm. Men *noemde* zelve het dus! Maar welke zoude die andere Vorm zijn? VOORTAAN *zouden zoodanige Brieven niet meer aan de Staten, maar aan Gecommitteerde Raden moeten toekomen.* Ten minsten aldus ſchijnt men 't ingekomen Bericht,

Hoe en wanneer?

(87) *Reſol. van Holl.* 28 Febr. 1652. bl. 73.

richt, bij monde van den Penſionaris *J. de Witt* met zijne *Medecommisſarisſen*, te moeten opvatten (88): „ Zij hadden met eenige Heeren *van* „ *'t Hof* geſproken, en vernomen, dat de *in-* „ *houd* des Briefs verkeerd aan de Staten was ge- „ daan, [dus noemde men het, naar 't ſchijnt, „ zeerzacht,] *daar hij hadde* KONNEN *en* BE- „ HOOREN *gedaan te worden aan Gecommitteer-* „ *de Raden, en ook in andere termen, gelijk* „ *NB. men voor dezen aan die van den Rade* „ *en Rekenkamer van wijlen den Prinſe van* „ *Orange wel gewoon was geweest te doen?*" (89) Men weigerde dan niet in 't recht te verſchijnen, als gedaagde, maar men bracht de daging over op de *Gecommitteerde Raden*, gelijk hiertoe altijd geſchikt was en bleef de Procureur-Generaal, als dager, of aanklager, of als gedaagde en verweerder *in zaken* van zulk eenen aard, waarin 't Recht van den Souverein tegen afzonderlijke perſoonen of Collegien moest gehandhaafd of onderzocht worden. En wat beſloten de Staten hierop? „ men zal den Brief weder uitgeven en „ *dreſſeren* in maniere, boven verhaald; en men „ zal nader beraadſlagen, *wat voet en ordre in* „ *het toekomende te gebruiken, ten aanzien van* „ *de proviſien van juſtitie, bij het Hof jegens* „ *haar* ED. GR. MOG. *te verleenen.*" Men weigerde dan ook geene *proviſie van juſtitie* tegen de Staten; maar men bracht de dagvaarding bij beſloten Brief over op het Collegie van *Gecom-*

(88) *Reſol. van Holl.* 29 Febr. 1652. bl. 75.

(89) Ieder die een weinig *Diplomatiſche* kennis heeft van den ſtijl van dien tijd, zal hier meer gevoelen dan ik hier zeggen wil.

committeerde Raden. Dit meen ik, is ſedert altijd zoo gebleven.

Doch, hoe men ook het vorige onder de Staatsregering wil bemantelen met zucht tot vrijheid, en handhaving van 't gezag der Staten: evenwel, zoodra die handhaving in hare gevolgen medebrengt eenige vermindering van 't recht der burgeren, al ware 't ſlechts eenige meerdere bezwaring om hunne gerechtigheden, tegen den Souverein, te handhaven of ſtaande te houden: zoo kan hetzelve, onder verbetering, niet vrijgepleit worden van ongeoorloofde *Ariſtocratie.*

In Geeſtlijke Vicarijen.

Nog was er eene voorziening noodig in de begeving (90) van vele *Vicarijen, Kosterijen, en diergelijke Beneficien.* Dezulken *hadden voor dezen geſtaan ter beſchikking van de Graven van Holland; naderhand ter collatie van de Heeren Stadhouders. Zij waren*, zegt men, *nu wederom ter diſpoſitie gekomen van haar Ed. Gr. Mog.* Of dit woord *wederom* hier recht geplaatst zij, vermeet ik mij niet te beſlisſen. Zij hadden nooit te voren die beſchikking gehad; of 't zoude moeten zien op die weinige maanden na den dood van Willem I. 1584. of bij den affland van Leicester 1588. Maar men wilde op de zaak zelf den *Commis Grab* hooren, en de Raadpleging uitſtellen. De uitſlag is mij niet gebleken.

In 't veranderen der Vlaggen.

Ondertusſchen haperde het ook toen niet aan *bewegingen onder 't gemeen* in Holland bijzonder over *de vlagge.* WAGENAAR (91) ſchrijft het toe *aan den oorlog met Engeland*; hij voegt er bij, *dat die bewegingen gevoed werden*

(90) *Reſol. van Holl.* 1652. bl. 216, 230. f.
(91) D. XII. bl. 224

den door de vrienden van het Huis van Orange. Doch hij ontkent niet, dat de grond aan de andere zijde lag, ten minsten, dat de pogingen, om zonder *Stadhouder* te zijn, hierin een groot aandeel hadden; „ *in Holland*, zegt hij, *hadden eenige Steden beſloten, voortaan geenen „ Stadhouder te gedogen.*" Men kan dies met even zoo goed recht zeggen, dat de *vijanden* van het Huis van Orange zooveel deel aan die onrust hadden; want niet enkel het *veranderen* van *de Princevlagge* op de Zeeſchepen in eene *Statenvlagge*, en de orde daartoe bij gelegenheid eener ontmoeting met de Engelſche Oorlogſchepen aan de Zeevoogden gezonden (92), maar ook 't veranderen *der Vlaggen en Vendels te land*; ſtootte geweldig. „ Men „ liet, zegt Wagenaar, 's Prinſen vlaggen en „ vendels veranderen: 't welk door 't gemeen, „ in den Hage, zoo kwalijk genomen werd, dat „ ſommigen beſtonden, de veranderde burger- „ vendels, met hagel, boonen en erwten, aan „ flarden te ſchieten, en, met het losſen van „ hun geweer, bij nacht, merkelijke onrust te „ verwekken." Een ſnood beſtaan zeker op zich zelf. Maar dit ſtuk der *vlaggen* gaf aanſtoot niet enkel aan het gemeen, maar zelfs aan *de Zeekapiteinen*, en dat nog geruimen tijd, zoo zelfs, dat men bij *d'Estrades* (93) op 't jaar 1665. leest, dat *eenige Zeekapiteinen openlijk gezegd hebben, dat zij niet weder naar zee zullen gaan, zoo men de Prince-vlag niet voert.* Welke kleuren men hiermede bedoelde, is mij niet gebleken.

(92) *Reſol. van Holl.* bl. 219.
(93) *Brieven*, D. III. bl. 257.

Digitized by Google

ken. Ik leze bij *Brandt* (94) van een Beſluit der Admiraliteiten van geene andere vlaggen te voeren, dan die van 't Collegie der Admiraliteit of der Generaliteit, *orange*, *wit* en *blaauw*, en hij noemt elders bl. 119. de Hollandſche *Statenvlag*, *Orange*, *blaauw en wit.* En hiermede komt overeen de Verklaring der Utrechtſche Staten te Amesfoort in 't jaar 1787. den 17 Julij, dat *bij de coleuren van Orange wit en blaauw 's Lands vlag van oude tijden af door geheel Europa is bekend geweest* (95). Schoon 't mij twijfelachtig voorkomt, of hier *het rood* niet in plaats van *Orange* gemeend wordt. „Ook werd, „ zegt Wagenaar, de tegenwoordige Regering „ van Holland, onder den naam van *Loeveſtein-* „ *ſche Factie*, in verſcheiden ſchimpſchriften, vin- „ nig doorgeſtreken; waartegen bij een openbaar „ Plakaat in Oogstmaand voorzien werd." (96) Maar, zoo als hetzelve in de Hollandſche Registers gevonden wordt (97), bleef het niet bij *vinnig doorſtrijken der Regering*; waartoe bijzonder ſtrekte een boekje, genoemd *Articulen tegen de Loeveſteinſche Heeren*; maar men ſprak ook van *ongerustheid*, *die onder de Gemeente gevonden en meer en meer werd gevoed*; — van *calumnieuſe*, *ſchandaleuſe en ſeditieuſe Propoosten tegen te Regering in het generaal*, *en tegens de Regeerders in het particulier*; en men ſtelde zoodanige voorzieningen daartegen te werk, die de

(94) Leven van *Mich. de Ruiter*, bl. 104.
(95) *Nederl. Jaarb.* h. a. bl. 2113.
(96) *Reſol. van Holl.* 3 Aug. 1652. bl. 319. *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 457.
(97) Ibid. 30 Jul. bl. 315. 1—3 Aug.

de grootſte geſtrengheid en de krachtigſte maatregelen aanduidden. De ſtrengheid van het Plakaat in de middelen mag hier wel eens opgegeven worden, opdat men een denkbeeld krijge, welke die hooggeopgehemelde *Vrijheid in den Burgerſtaat* in dien tijd geweest zij. Onder anderen werd den Procureur Generaal gelast, „ met *correſpondentie* „ van eenige Heeren, bij de Vergadering te com- „ mitteren, zich in de *Veerſchuiten*, en *anders-* „ *zins*, te informeren, *door expreſſe perſoonen*, „ daartoe te gebruiken, op die genen, die *zul-* „ *ke* Propoosten — — voeren en uitbreiden, „ en gelijke devoiren door de *Hoofd-officieren* in „ de Steden en ten platten lande te laten doen, „ en de penningen, daartoe te *emploijeren*, door „ de Heeren Gecommitteerde Raden te doen „ furneren, en door de Magiſtraten te laten ver- „ ſchieten, die aan dezelve zullen worden ge- „ rembourſeerd; en dat dienvolgende tegen zoo- „ danige kwaadwillige met allen ernst zoude be- „ hooren geprocedeerd te worden; ook de zake „ zulks vereiſchende de ſeditieuſe perſoonen bij „ de wachten *aan de poorten* van de Steden aan- „ gehouden, om te beter geattrapeerd te mogen „ worden; insgelijks den Procureur Generaal en „ andere Officieren zouden behooren *geauthori-* „ *ſeerd* te worden, *de Drukkerijen te bezoeken*, „ en daar zij merkelijke *ſuspicie* vinden, de *let-* „ *teren* en *Perſſen na zich te nemen*; dat daar- „ enboven ook in bedenken was gegeven, om „ bij notificatie alle goede ingezetenen te anime- „ ren en te waarſchouwen, op zoodanige per- „ ſoonen reguard te nemen en dezelve *bekend te* „ *maken*, met belofte van recompenſe." Ziedaar eene in der daad geſtrenge voorziening, de

Streng Plakaat tegen Oproeren.

eer-

eerſte van dien aard, die uit de pen en voordracht van den Penſionaris J. de Witt, toen hij de plaats van Raadpenſionaris voor den Hr. Pauw vervulde (98), voordgevloeid is; ik zegge, *uit de pen en voordracht*, alzoo hij aan 't Hoofd van die *Commisſie* geſteld was. Indien dan ooit eigenlijk gezeide ſmooring *van de Volkſtem* in ons Land heeft plaats gehad; zoude het te dezen tijde hebben moeten zijn; maar 't was dan meer eene ſmooring van de *Volkſtem*, zoo als die *voor de Stadhouderlijke waardigheid* zich hooren liet, of liever tegen bedenklijke *aanmatigingen* der Staten, meer dan tegen *de wettige Souvereiniteit der Staten* zelf, voor zooverre de gewone *Wetgevende Macht* betrof.

Ik ga voorbij de gevolgde bewegingen en oproeren, die over het *bevorderen van den jongen Prins van Oranje tot Kapitein Generaal* in 't volgende jaar 1653. zijnde het eerſte jaar van 't Raadpenſionarisſchap van den Hr. *Johan de Witt*, plaats hadden, zoo in de *Hollandſche Steden* als in de andere Gewesten, en welken krachtig medewerkten, om door het dempen derzelven, zelfs met militaire macht, het gezag van Hollands Staten te doen rijzen en te eerbiedigen. Ik weet wel, dat de Hr. WAGENAAR, die de oproeren van dit jaar verhaalt (99), deze opſchuddingen overal ſtelt op rekening van het *graauw*, van 't *gemeen*, in vele *Hollandſche en Zeeuwſche Steden*, als ook elders, in de andere Gewesten. En ik ſtemme volledig toe, dat al wat we-

Pogingen der Gewesten voor den Prins.

(98) *Reſol van Holl.* 1 Jul. 1652.
(99) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XII. bl. 278, enz.

wezenlijk *oproer*, wat *handdadigheid*, wat *plundering* en *geweld* is, zulks het eigenlijk bedrijf is van 't Gemeen, 't graauw, 't gemeenſte ſlag van menſchen, door anderen opgeruid. Maar de zaak zelve, waaruit die Oproeren ſproten, lag dieper; het Gemeen of dat Volksgedeelte, 't welk men 't Gemeen noemt, en waarvan onze Republiek vooral wel voorzien is, dit Gemeen was Prinsgezind; en kon, zoo min als meer verlichte Vaderlanders, zoo ſchielijk niet uit de gedachten zetten de gewichtige diensten en weldaden van het Huis van Orange, aan den Lande bewezen, hoezeer die ook danklijk erkend waren. Zelfs volgens WAGENAAR (100) was het Gemeen te Amſteldam *voor een groot gedeelte zeerprinsgezind:* zoodat zelfs in 't jaar 1654. bij 't afkondigen der Vrede met *Kromwel* gemeld wordt, *dat de Trompetters aanvingen met het blazen van Wilhelmus van Nasſouwe, 't zij gevallig of op last van Burgemeesteren, tot genoegen van 't gemeen.* Maar 't niet bewilligen in 't aanſtellen van eenen *Stadhouder* en *Kapitein Generaal*, waarop de andere Gewesten, met name *Gelderland*, *Zeeland*, *Overijſſel*, met eenige Hollandſche Steden zeerernstig aandrongen (1), gaf hiertoe de meeste ſtoffe en aanleiding. Men wilde in die Gewesten den jongen Prins Willem III. ten minste voorſchikken tot den post van *Kapitein Generaal*, zoodat Graaf Willem van Nasſau, Stadhouder van Vriesland, bij 's Prinſen minderjarigheid tot zijn' *Lieutenant Ge-*

(100) Bl. 208.
(1) WAGEN. D. XII. bl. 227.

Generaal verkozen wierde (2). Dan de Staten van Holland, en vooral de Raad van Amſteldam, hadden hier geene ooren na; zij hadden zelfs eene bezending naar Zeeland gedaan, aan 't hoofd hebbende den Hr. J. de Witt, toen nog Penſionaris van Dordrecht, met uitdruklijken last, om het Beſluit aldaar op het *Kapitein-Generaalſchap te voorkomen*, of, gelijk in de Registers van Holland ſtaat, *om het te ſtuiten:* 't welk dan ook, na 't voorſtellen eener ſterke *Memorie*, en vele pogingen, ſchoon niet dan laat, gelukte (3). Ondertusſchen onze Geſchiedſchrijver zegt, en te recht, dat onder de Gemachtigden van Holland, die met de Zeeuwſchen handelden, *meest uitmuntte in bekwaamheid en in ijver tegen het benoemen van eenen Kapitein Generaal*, de naderhand beroemde *Johan de Witt*, Zoon van dien Burgemeester *Jacob de Witt*, *die in 't jaar* 1650. *op Loeveſtein gezeten had*, en van welk zitten, ſedert dien tijd, de hatelijke benaming van *Loeveſteinſche Factie* aan de tegenſtanders van het Huis van Orange gegeven is. Hij had bij de afwezigheid van den Raadpenſionaris *Pauw*, zoo in Engeland, als om zijns Zoons ziekte in Amſterdam vertoevende, het Raadpenſionarisſchap in 't jaar 1652. reeds een en andermaal waargenomen. Men had bij die gelegenheid, den 1 Jul. 1652. (4) op zijne voordracht reeds beſloten, het 31ſte Artikel des Berichtſchrifts voor een' Raadpenſionaris, 't welk het

(2) Bl. 281. enz. en *Beſchrijving van Amſteldam*, D. V. bl. 201.

(3) Zie breeder WAGENAAR D. XII. bl. 227—231.

(4) *Reſol. van Holl.* 1 Jul. 1652. bl. 247.

De Heer J. de Witt Raadpenſionaris.

het openen van Brieven anders dan in de Vergadering verbood, zulks te veranderen, dat bij voorraad voor een maand, *om de tegenwoordige zwarigheden van tijden en zaken*, Hij, de Witt, gemachtigd wierd, de Brieven aanſtonds bij zich te openen, om daar naarvolgens de Vergadering te beleggen. Dit werd naderhand verlengd. 't Was in 't zelfde jaar, den 9 Octob. dat beſloten wierd (5), dat *alle Reſolutien, eenige ſecretesſe of gevolge van dien medebrengende — in een afzonderlijk Register afgeſchreven zullen worden.* 't Welk ook de reden ſchijnt, dat, ſchoon na 't overlijden van *Pauw* hem 't Raadpenſionarisſchap, eerst in Febr. 1653. bij voorraad werd opgedragen, en de volle bevestiging in *Hooimaand* volgde, evenwel zijne bekende Brieven van *Verſtandhouding* met buitenlandſche Ambasſadeurs reeds vroeger teekenen, en met name die van en aan den Heer van *Beuningen*, welken de dagteekening hebben van 13 en 17 Aug. 1652., gelijk hij zelve ook van zoodanige Brieven der Gezanten *Keizer* en *van Beuningen* in de Vergadering gewaagt (6). Hij toonde zich reeds in deze beginſelen een groot en ſnedig man te zijn, ijverig om op 't voetſpoor van den grooten Oldenbarneveldt de macht der Staten alle mogelijke klem en gezag bijtezetten.

Geheimhoudingen in Holland gevestigd.

Hier ſloeg verder bij de ontdekking in 't jaar 1654. van *de geheime Briefwisſeling* tusſchen den Heer *de Witt* en de *Hollandſche Afgevaardigden in Engeland.* Waaromtrent de Hr. WAGENAAR dus ſpreekt: *'t Vermoeden uit dezen bedek-*

(5) *Reſol. van Holl.* 9 Oct. bl. 449. bl. 457.
(6) Ibid. 12 Oct. 1652. p. 456, 479, 553.

Digitized by Google

dekten handel gerezen, dat er iet broeide ten nadeele van het Huis van Orange, deed de Vrinden van dit Huis de handen in een ſlaan, om de Verheffing van den jonge Prinſe, die in 't voorleden jaar niet gelukt was, met meer ernst te bevorderen. Men bediende zich hiertoe van het misnoegen op de Regering, welk, ter gelegenheid van den kwaden uitſlag der meeste Zeegevechten onder 't Volk ontſtaan was en gevoed werd; ook van de zucht voor het huis van Orange, die nog ZEERALGEMEEN *was. En men bracht te wege, of zag ten minste niet ongaarn, dat er beroerten ontſtonden, in ſommige Steden, alzoo men zich hieruit verandering in de Regering derzelven beloofde, waarop de verheffing van den Prinſe natuurlijk volgen moest.* Aanmerklijke woorden voorzeker van onzen WAGENAAR! Maar dit oogmerk werd niet bereikt; die algemeene zucht voor 't huis van Orange kon niets uitwerken; die verheffing volgde niet: het ſchrander beleid van den Hr. J. DE WITT in de Vergadering van Holland, en de klem en achtbare houding, die hij aan die Vergadering, zelfs tegen de poging der andere Gewesten, wist bijtezetten, overwon allengskens alle tegenſtand. Doch mogelijk zoude dit alles niet gebaat hebben, indien, bij gelegenheid der bevrediging met Engeland, er niet iets ware tusſchengekomen, 't welk Hollands gezag, betreklijk de Algemeene Staten, en evenzeer der Staten Oppermacht, betreklijk de Ingezetenen, de ſtevigſte klem had bijgezet.

De oogmerken, om den jongen Prins van zijner Voorouderen waardigheden *van Stadhouder en Kapitein Generaal* aftehouden, of met ande-

re

Geval met Olivier Kromwel.

re woorden voortaan *eene Stadhouderlooze Regering* vast te ſtellen; of ten minsten te zorgen, dat die twee waardigheden, *Stadhouder* en *Kapitein Generaal*, niet in eenen perſoon in tijden van oorlog zamengevoegd wierden, liepen in één punt te zamen met de pogingen en 't oogmerk van *Olivier Kromwel*, den Stichter van Engelands zoogenoemde Gemeenebestregering, na het omhalsbrengen van Koning Karel I., Schoonvader van Prins Willem II.; het zij dat die vereende pogingen toevallig bijkwamen, en door Kromwel begonnen waren, 't zij dat ze van hier naar Engeland overgewaaid waren. Men gaf den Heer *J. de Witt* ten minste bij velen na, dat hij, bij 't handelen over den Vrede met Engeland, (met welke de Republiek in oorlog geraakt was,) door afzonderlijke verſtandhouding met twee onzer Afgezanten in Engeland het werk zoo beſtoken hebbe, dat Kromwel dit als een wezenlijk punt tot bevrediging eiſchen, en door het gezag van Holland dit ter Algemeene Staatsvergadering zoude trachten te bevorderen. Doch die beſchuldiging aan eene zijde gezet, en die bedenking overlatende aan het gewag bij WAGENAAR (7); dewijl mij dit niet duidlijk gebleken is, zal ik alleen kortlijk ſchetzen, wat deel *Holland* daadlijk hierin hadde. Het *ontwerp* van Vredeverdrag van de Engelſche zijde in 't jaar 1654. bracht Art. XII. mede, „ dat noch de Al-
„ gemeene noch de bijzondere Staten der Ver-
„ eenigde Gewesten, Willem Prinſe van Oran-
„ je, Kleinzoon van wijlen den Koning van En-
„ geland, noch iemand van zijne Nakomelingen,
„ ooit

Handling met Engeland tot uitſluiting des Prinſen.

(7) *Vaderl. Hiſt.* D. XII. bl. 310. enz.

„ ooit zouden aanſtellen tot Kapitein Generaal,
„ Stadhouder of Admiraal, maar alle pogingen,
„ die hiertoe aangewend werden, met der daad
„ tegengaan en ſtuiten." (8) Men twistte hier lang over, totdat men op voordracht van Holland ter Algemeene Staten beſloot, dat punt dusdanig te verzachten, of door een zoogenoemd *Temperament* te vereffenen, „ dat *allen*, *die*
„ *ooit door de Algemeene Staten tot Kapitein-*
„ *of Admiraal-Generaal*, *of door de bijzonde-*
„ *ren*, tot *Stadhouder* van eenig bijzonder Ge-
„ west zouden bevorderd worden, gehouden
„ zouden zijn, dit Verdrag *te beëedigen.*" Verder kwamen de *Algemeene Staten* niet; en verder hadden onze Ambasſadeurs of Onderhandelaars geenen last. En die was op dit Artikel al vrij ſtellig en bepaald. Ik bezit de oorſpronglijke Brieven van den 19 Febr. 1654. der Algemeene Staten aan hunne Afgezanten te Londen, *Beverning* en *Nieupoort*, die ook gewaagd worden in 't Verbaal (9), waarbij de Staten Generaal, om voortekomen dat er *niets verders* in gedaan wierd, den Gezanten veroorloven, om tot bevordering der Vrede, in alle overige Artikelen liever eenige toegevendheid te gebruiken, maar geene *letter* toetegeven of te veranderen in 't ſtuk van 't zoogenoemd *temperament* op 't Artikel des Stadhouders; maar ik bezit daarenboven, uit den boedel van een' dier Afgezanten herkomstig, eenen oorſpronglijken Brief der Algemeene Staten,

(8) *Verbaal van Beverning* enz. bl. 197. bij WAGEN. D. XII. bl. 311.

(9) *Verbaal*, bl. 302. en DE WITTS *Briev.* D. V. bl. 305.

ten, *uit de allerſecreetſte Reſolutien*, (zoo heet het), van wiens inhoud noch in 't *Verbaal* noch in eenige geheime Berichten of Brieven gewaagd wordt, in welke de Afgezanten nog nader gelast worden, *zich op 't poinct van 't bewuste temperament, rakende den Heere Prince van Orange, niet verder te elargeren, dan in hare Hoog Mog. Reſolutie, op huiden dienaangaande genomen, ſtaat geëxpreſſeerd.* Ik geef denzelven in de *Bijlage* op den 19 Febr. 1654., waaruit men moge opmaken, dat de Staten Generaal reeds toen iets gemerkt, of eenigen argwaan opgevat hebben van afzonderlijke handelingen van Holland. Bij dit Artikel dan werd alleen beloofd, dat de Staten nooit beſluiten zouden om een *Kapitein Generaal* of *Stadhouder* aanteſtellen, dan met teffens hem te verplichten, dit Verbond te *beëedigen* en dat te *volkomen.* Waaruit in 't voorbijgaan optemerken is, welk eene kracht men ſtelde in *die Ambten*, zoodat zelfs Verdragen, met buitenlanders aangegaan, zonder bewilliging des Stadhouders of des Kapiteins Generaal, geacht werden vrij wankelbaar te ſtaan, ten ware hij dezelve bekrachtigde; niet, om dat hij als Medeſouverein dezelve bekrachtigen moest, maar omdat de vorm van Regering bij de buitenlanders als zoodanig werd aangezien, dat de invloed der goedkeuring of afkeuring van Verbonden door den Stadhouder veel klem op derzelver inſtandhouding hadde. En dit was 't begrip ook des Konings van Vrankrijk, die bij zeker geval bedreigde, dat hij zich aan 't Verdrag van 1662., *met de tegenwoordige Regering gemaakt, niet zoude houden, indien men de geſteldheid derzelve Regering in haar voornaamſte*

deel

deel wilde veranderen, door eenen Stadhouder en Kapitein-Generaal te kiezen (10).

Op dien voet dan van het *Temperament* werd het Verbond met Kromwel geſloten den $\frac{15}{25}$ April 1654. En dus ſchenen, volgens Wagenaar, de Staten Generaal *hun oogmerk* bereikt, en *de uitſluiting des Prinſen van Orange ontweken te hebben*, namelijk door zich aldus te verbinden met eene buitenlandſche Mogendheid. Maar hierbij bleef het *in Holland* niet! Dees Provincie had ook geſtemd in 't *temperament*. Maar, na het teekenen van 't Vredeverdrag met Kromwel, ging zij nog eenen ſtap verder. Van 't geheim wisten alleen de twee Hollandſche Afgevaardigden *Beverning* en *Nieupoort*. De andere Afgezant, *Jongeſtal*, (na doode van *Van de Perre*) niet wetende wat er omging, had nog korts aan Graaf Willem van Nasſau geſchreven, dat het belang des Prinſen van Orange bij 't Verdrag, wel genoeg in acht genomen zou worden (11). Maar JOHN THURLOE, Geheimſchrijver van Staat, had BEVERNINGK, voor 't aanvangen der jongſte handelinge, bekend gemaakt, „ dat zijne Hoogheid, de Hr. Protector, niet „ zou konnen bewogen worden, om van het „ 12de punt van 't Ontwerp, vorderende de „ uitſluiting des Prinſen van Oranje, afteſtappen, „ zoo *de Staten van Holland* in 't bijzonder hem „ niet beloven wilden, 't gene bij dit punt van „ alle de Gewesten gevorderd was." En hier bleef hij bij, niettegenſtaande het Verdrag gemaakt,

Vrede met Kromwel.

Acte van Secluſie door Holland alleen.

(10) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIII. bl. 87.

(11) WAGEN. D. XII. bl. 320.

maakt, en geteekend was. En 't gevolg was den 4 Mei eene afzonderlijke teekening der zoo beruchte *Acte van Secluſie* (Uitſluiting) *der Prinſen van Orange*, wier hoofdzakelijke inhoud was, dat Holland aan Engeland beloofde, dat zij nimmer den *Prince van Orange of iemand zijner Linie zouden verkiezen tot Stadhouder of Admiraal harer Provincie*, noch ooit *toeſtaan, zoo veel hunne ſtem aangaat, dat zij ooit verkozen wierden tot Kapitein Generaal over de Militie van den Staat.* Deze Acte werd door Holland, onder eed van geheimhouding, bij meerderheid van ſtemmen, op voordracht van den Raadpenſionaris J. de Witt beſloten, en door denzelven in *de Vertrekkamer* opgeſteld (12), offchoon vele Steden zich er tegenſtelden, ſommigen zelf de geheimhouding dreigden te verbreken, en hiervan opening gedaan wilden hebben aan de andere Gewesten. Zelfs de Stad Haarlem verklaarde er bij: „ dat de *Acte* niet kon „ worden gevordert dan met kwetſing van de „ vrijheid en eere van den Staat, die de Voor„ ouderen van den tegenwoordigen Heere Prinſe „ van Oranje, *die men buiten alle emploij en* „ *digniteit — zoekt te ſluiten*, onder Gods ze„ gen gegrondvest, *en eenige van dezelve met* „ *hun bloed verzegeld hebben. — — Dat zij* „ *ook niet kan worden verleend zonder blame* „ *van den Staat bij al de wereld, zonder merk*„ *lijke verkleining van de aanzienlijkheid van* „ *dezelve bij vrienden en vijanden, en zonder* „ *grooten ondienst en zwarigheden, die daar*„ *uit*

Opgemaakt door J. de Witt.

Tegenſtand eeniger Steden.

(12) WAGEN. D. XII. bl. 321.

„ *uit van binnen kunnen ontſtaan* enz." (13) De Stad Leiden deed insgelijks eene ſchriftlijke aantuiging „ tegen die *Acte*, als nadeelig aan „ de Hoogheid en vrijheid van den Staat in 't „ gemeen, en van Holland in 't bijzonder." Meer anderen verklaarden er zich tegen, als Alkmaar, Enkhuizen, Edam, maar de meerderheid zette de zaak door, en de *Acte* ging naar Engeland.

Het verhaal van het voorgevallene vindt men elders in 't breede (14), doch 't is opmerklijk, dat van deze afzonderlijke Handeling tuſſchen Holland en de Afgezondenen geen enkel woord gevonden wordt in 't bekend *Verbaal der Ambaſſade* dier Afgezanten, offchoon deszelfs titel inhoudt: *Verbaal, gehouden door de Heeren H. van Beverningk — — waarin omſtandiglijk gevonden wordt de Vredehandeling met die Republiek, onder het Protectoraat van Kromwel, en alle het gepaſſeerde omtrent de bewuste Acte van Secluſie des Prinſen van Oranje, bij Kromwel gepretendeerd.* Het eerſte gewag van die Vordering nopens den Prinſe vindt men, zooverre mij bekend is, op den 6 Jan. 1654 (15). Maar dat

(13) Ik volge hier WAGEN. D. XII. bl. 325. maar heb er bijgevoegd de onderſchrapte woorden, dewelke, mijns bedunkens, wel het wezenlijkſte der Verklaring uitmaken. Vergel. DE WITT, *Secret. Reſol.* D. I. bl. 136-140.

(14) Zie bij AITZEMA, *Zaken van Staat*, D. VIII. bl. 102. WICQUEFORT L. VIII. p. 432. *Holl. Mercur.* 1654. bl. 43. DE WITT, *Brieven*, D. V. bl. 338. Ook *Reſol. onder de Witt*, bl. 33. enz.

(15) *Brieven van de Witt*, D. V. bl. 280, 286. en over de Verzachting, daarin te brengen, bl. 288, 297.

Digitized by Google

dat de Staten van Zeeland al vroeg daar iets van gemerkt hebben, make ik op uit DE WITTS *Brieven*, ſchrijvende, dat het gerucht wilde, dat de Staten van Zeeland *den Gedeputeerden op den Eed wilden hebben afgevraagd, of dezelve ook iets ſecretelijks boven de bewuste 29 Artikelen hebben gehandeld* (16); doch de Hr. *de Witt*, of *Kromwel*, of mogelijk beiden, hadden die zaak zoo wel beſtoken, dat de Gedeputeerden zelve daar niets van wisten. Alles was in Holland op den Eed van Geheimhouding behandeld. Maar zoodra het Beſluit ruchtbaar wierd, (en dit werd het ſpoedig, alzoo Haarlem en Leiden zich van dien Eed voor ontſlagen hadden gerekend,) was de ontroering onbeſchrijflijk, en van tegenſtrijdige uitwerking in de Provincien, ook in Holland, zoo bij Overheden als bij Ingezetenen. Want niet ſlechts enkele Leden van Holland, maar zelfs geheele *Provincien* verzetteden zich openlijk tegen dit Hollands beſluit (17).

Holland verdedigt zich.

En 't was van die gevolgen, dat de Staten van Holland zich genoodzaakt vonden, om door de pen van hunnen Raadpenſionaris J. de Witt hun gedrag te verdedigen in een wijdloopig en meesterlijk opgeſteld Geſchrift, den 17 Junij, genoemd: *Deductie van de Staten van Holland — tot juſtificatie van 't verleenen van zekere Acte van Secluſie, rakende 't emploij van den Heere Prinſe van Oranje.* — — (18) In dit Vertoog, wiens

(16) *Brieven van de Witt*, bl. 297.
(17) *Reſolutie onder J. de Witt*, bl. 144.
(18) Dezelve is afzonderlijk in fol. en 4to uitgegeven; en in de *Reſol. onder de Witt* bl. 30. enz. De korte inhoud is bij WAGEN. D. XII. bl. 346.

Digitized by Google

wiens inhoud ik hier verkort zal opgeven, verdedigen zij hun gedrag meestal door de wederlegging van de tegenbedenkingen, die gemaakt waren of ſchenen te kunnen gemaakt worden. Men geeft vooraf een kort voorbericht van 't gebeurde, met aanwijs van de hooge noodzakelijkheid, waarin men gebracht was, om hiermede een einde aan den oorlog te maken. Het Stuk zelf was verdeeld in twee Hoofddeelen, waarvan 't eerſte raakte *het recht*, het tweede *de betaamlijkheid.* Het eerſte diende ter beantwoording, dat Holland *geen recht* had om dit te doen; het tweede, dat, zoo al gerechtigd, het niet te min *onvoeglijk* en ONBETAAMLIJK (*nec honestum nec decorum*) was, dit afzonderlijk te beloven. Inhoud dier Verdediging.

I. Dat Holland hiertoe niet gerechtigd was, wilden zij, die tegen Holland ſtonden, bewijzen uit deze zes gronden: Uit 't recht van Holland.

A. Omdat het ſtrijdig was met de Unie van Utrecht 1579.

B. — Strijdig met de Beſluiten en Verklaringen der Groote Vergadering in 't jaar 1651.

C. — Strijdig met de naauwer vereeniging en 't Verbond tuſſchen Holland en Zeeland.

D. Dat bijzonder in betrekking tot Engeland, bij Art. X. der Utrechtſche Unie verboden waren alle afzonderlijke Verdragen der Gewesten met Buitenlanders.

E. Dat volgens Art. IX. de zaken van *Vrede* en *Oorlog* den Bondgenoten in 't gemeen zijn toegewezen. En

F. Eindelijk, dat het *Temperament* in 't Verdrag, om *den Stadhouder bij eede* te verbinden, tot onderhoud van 't zelve, bij een-

eenparig beſluit der Bondgenoten was beloofd en bedongen; en dat hiertegen deze afzonderlijke belofte aanliep, die hem uitſloot.

A. De eerſte tegenwerping ontleend uit de ſtrijdigheid van 't *gedrag* van Holland met de Unie van Utrecht, wordt beantwoord met deze vier grondſtellingen:

1. Dat elke Provincie hare Oppermacht afzonderlijk had, en meester harer daden was. Zij had *de volle en abſolute Souverainiteit.*

2. Dat zij bevoegd was en 't recht had, om eenen Stadhouder aanteſtellen of niet aanteſtellen.

3. Dat zij in de Algemeene Staatsvergadering ook hare vrije ſtem heeft tot het aanſtellen van eenen *Kapitein Generaal.*

4. Dat Holland dit recht ook gebruikt heeft, toen zij in 't jaar 1581. Philips afſtelden, en in 't jaar 1583. den Hertog van Anjou uit hunne Provincie hielden.

B. De tweede bedenking was ontleend uit de Beſluiten der Groote Vergadering 1651. Hierop wordt geantwoord: dat zij toen danklijk erkend hebben de groote diensten van het Huis van Oranje, en dat men ook alle liefde, achting en eere betoonen moest aan den jongen Prinſe; maar dat hiervan veel verſchilde de verplichting, om hem tot die Ambten zijner Voorouders te *bevorderen;* waartegen zij zich verklaarden. Ook was er iets ongerijmds in, dat men hen toen daartoe had willen *verplichten*; en dat men nu dit vermogen van *zich te verplichten* hun wilde weigeren.

C. Men zeide: het ſtreed met de naauwer Unie van Holland en Zeeland, Het antwoord was,

was, dat er onderſcheid ware tusſchen het *aanſtellen* eens *Stadhouders* en het *buitenſluiten.* Het eerſte mogt volgens die Unie tusſchen Holland en Zeeland niet afzonderlijk geſchieden; het laatſte wel. Hierenboven hadden die van Zeeland zulk een' ijver getoond tot het aanſtellen van een' Kapitein Generaal, dat er geen noodzaak was hun gevoelen te vragen. De kortheid van tijd had dit ook belet. Zeeland had in 't jaar 1584. ook zoo ſterk geijverd en gehaast, om de Souvereiniteit aan Vrankrijk optedragen, dat Holland geen gehoor had kunnen krijgen.

D. Het Xde Artikel der Unie van Utrecht verbood, *Verdragen* aantegaan zonder gemeene bewilliging. Doch men antwoordde: die *Unie* zwijgt van zulke *Verdragen* en *Beloften*, van welke hier gehandeld wordt. Dit bewijst het verband tusſchen Art. X. en XI. Dit bevestigen vele voorbeelden. Meermaal hebben de Provincien afzonderlijke Handelingen aangegaan. In 't jaar 1579. handelde Holland afzonderlijk met Deenemarken. In 't jaar 1581. Holland en Zeeland afzonderlijk met Eliſabeth. In 't jaar 1580. Vriesland met den Hertog van Anjou. In 't jaar 1586. Holland met Vrankrijk enz. Zelfs Prins Willem van Oranje ging afzonderlijke Verdragen aan, zonder kennisſe van de Staten of hunne Gemachtigden.

E. Het IX. Artikel der Unie ſtelt de zaken van Vrede en Oorlog aan de Bondgenoten in gemeenſchap. Men antwoordt: hetzelve verbiedt den Bondgenoten niet, tot bevordering van Vrede eenige afzonderlijke opoffering te doen van 't zijne. Zelfs Fredrik Henrik had in 't jaar 1647.

tot dat einde door den Hr. de Knuit een afzonderlijk Verdrag geſloten.

F. Eindelijk, de zesde tegenwerping was uit het bewuste *temperament*; waarvan 't beſluit tweeledig was,

1. Dat den Gezanten was geoorloofd, hetzelve toeteſtaan; dat hun dit bij eenſtemmige Reſolutie bevolen was.
2. Maar, dat zij niet verder mogten gaan, noch daartegen ſtrijdig handelen.

Men antwoordde: op 't eerſte; dat Hollands gedrag hier niet mede ſtreed; het *Temperament* was in 't Verdrag bevat. Holland vermogt dat toeteſtaan. Op het tweede van niet *verder te mogen* doen; hiertoe was door Holland geen last gegeven. Men had hiertegen ook met alle kracht gewerkt en gepoogd. Maar ook hadden zij minder *afgeſtaan* dan in 't jaar 1647. de Heer de Knuit, die door last van zijne Hoogheid *Fredrik Henrik*, zelfs wel toegegeven had de openbare oefening van den *Roomſchen Godsdienſt* in ſommige plaatzen. Nooit had ook Holland afzonderlijk de *Souvereiniteit* aan iemand aangeboden, gelijk Oostergo in 't jaar 1587. aan Engeland gedaan had. Ook had Zeeland met den vijandlijken Magiſtraat van Brugge, tegen zin en wil der Bondgenoten, twee Verdragen aangegaan.

En hiermede oordeelde Holland de zaak tegen alle die bedenkingen verdedigd, en hun *Recht* geſtaafd te hebben.

II. De tweede Hoofdbedenking was, dat, al had Holland *recht* daartoe, zulks evenwel *onvoeglijk* en *onbetaamlijk* was. Partijen grondeden zich op deze vijf redenen.

A. Die

A. Die toeſtemming ſtreed met de Vrijheid der Republiek, en was beledigend voor de rechten en de Hoogheid der overige Gewesten. Tegen het onbetaamlijke.

B. Het veronderſtelde eene zwakheid van gebied, en bracht eenigzins eene kleinhartigheid en onderwerping mede aan eens buitenlanders wil, en dus een groote kwetzing van aanzien, ontzag, en achtbaarheid van den Staat bij andere Mogendheden.

C. Hieruit zullen ontſtaan of zijn te vreezen vele burgerlijke oneenigheden en ſcheuringen, zoo tusſchen de Regeerders als de Ingezetenen.

D. Hierdoor de jonge Prins en zijne Nakomelingen ontzet van de Ambten en Waardigheden, door zijne Voorouders bekleed, waartoe hij als bij geboorte geroepen ſcheen.

E. Het bewees eene groote ondankbaarheid jegens veelvuldige verdiensten, door welke de Republiek aan 't Huis van Orange, en dat Huis aan Haar verbonden was.

A. Men beantwoordde het eerſte, met te zeggen, dat zij gevoelig waren over die beſchuldiging; 's Lands Vrijheid was hun dierbaar. Daarin waren zij de eerſte geweest, en zouden daarvoor alles opzetten. Wel is waar, Holland had zich zelven verbonden, en zich de vrijheid benomen, om den Prins en zijne Afſtammelingen tot die hooge Waardigheden voor zich te benoemen; maar dit was geſchied, om oorlog voortekomen; en 't voeren der wapenen benam ook veel van de vrijheid eens lands. Ontallijke vrijheden kreeg men door de Vrede terug, door eene veel geringer overgifte. Zulke Verdragen wa-

waren er ook velen aangegaan, als bij voorbeeld in 't jaar 1635. met Vrankrijk. Zij, die zoo klaagden, zagen niet op 't behoud der Unie, maar wilden een Kind indringen, en dat in 's lands zaken gebruiken, even als of die waardigheden hem waren aangeboren. Dit ſtreed veel meer met 's Lands Vrijheid. De Hiſtorien weêrleidden dit denkbeeld. Zulke erflijke *Gouverneurs* werden eindelijk *Souvereinen.* Voorbeelden in den handel met *Anjou*, *Willem I.*, *Leicester*, en *Willem II.*

B. Het tweede; de ſchijn van zwakheid, kleinachting, en onderwerping aan een ander! Zij hadden in alle handelingen voor de achting en aanzien der Republiek krachtig gezorgd. Maar om *vrede* te bekomen, was het nooit laagheid iets afteſtaan. De Spaanſche Nederlanden moesten wel toeſtaan het vertrek van uitheemſche ſoldaten. De Stad Amſterdam heeft in 't jaar 1650. tot dat zelfde einde ook veel toegeſtaan. Hierover weidde men breed uit.

C. De oneenigheden van het Land! Men antwoordde, dat de *Hollandſche* ingezetenen, *als goede en getrouwe onderdanen*, meer en meer vereenigd raakten, en de handelingen hunner *natuurlijke en Souvereine* Overigheid goedkeurden. Dat zij die Provincien beklaagden, waar de Hooge Overigheid *door de zinnelijkheid van de Gemeente*, belet wierde, *den dienst van 't Land — — te betrachten.* Dat zij ook hope hadden, dat door dit hun Vertoog de overige Gewesten meer bedaard, en de gemoederen ter nedergezet zouden worden. De grootſte tweedracht was hun altijd bij- en toegekomen *door* of *van wegens* 't ſtellen van *Hoofden.* Waarvan de voor-

voorbeelden waren in *Matthias*, *Anjou*, *Leicester*, enz. De Republiek geniet meer rust en bedaardheid, als die hoofden minder aanzien en achting hebben, of zich meer met het krijgswezen bezig houden, dan dat zij zich ten onrechte met het Burgerlijk bewind bemoeien. De Hiſtorien wijzen bij ons uit, wat *Hoofden* gedaan of verwekt hebben, onder *Hertogen*, *Graven*, *Biſchoppen*, en daarna onder Willem I., Matthias, Anjou, Leicester. Thans twistte men weder over een *Hoofd*, of *ſchaduw* van een Hoofd. De Republiek was in rust, zij was eensgezind, en, bleef zij zonder Hoofd, zoo was alle vrees voor die oneenigheden geweken. Zij werden zamen gebonden door vele belangen en middelen, ook *door den Goddelijken band van eene en dezelfde Religie.* Holland wordt ten onrechte verdacht gehouden van ſlinkſche aanſlagen, of met ongegronde vermoedens bezwaard; de *Staten* hadden voor den 15 April, (de dag der teekening van 't Vredeverbond,) door Beverningk en Nieupoort, aan niemand eenige afzonderlijke bevelen gezonden; ja zelfs na de teekening van den Vrede wisten zij niet, wat Kromwel van die Uitſluiting gevorderd had (19).

Op

(19) Men moet evenwel, om de waarheid geſtand te doen, aanmerken, dat WAGENAAR D. XII. bl. 313. zelve verhaalt, dat *Beverningk* dit reeds den *6 Januarij* geweten heeft, en dat, volgens CAPELLEN, *Gedenkſchr.* D. II. bl. 431. die *uitſluiting* de grondſlag was, waarop dat *Vredeverbond* van den 15 April berustede, en dat dit den 15 April ook aan *Holland* alleen was overgeſchreven. Vergel. WAGENAAR bl. 320, 321. De zaak was dan deze. J. de Witt kon met waarheid zeggen; de Staten, dat is, alle de Staatsleden *Staatsgewijze* als

één

Op die wijze had de tweedracht onder de ingezetenen kunnen gevoed worden, en de ontijdige bevordering der zaak door de Provincien had aan Kromwel daartoe wel aanleiding kunnen geven.

D. Wat de Ambten betrof! men leefde in eene vrije Republiek, waarin niemand uit geboorte gerechtigd was tot Ambten, maar alleen door verdiensten.

E. En wat eindelijk de *Verdiensten* zelve en de *Dankbaarheid* aan 't *Huis van Orange* betrof: Zij ſchuwden altijd alle ondankbaarheid: maar zij hadden door die Acte geen de minſte ondankbaarheid bewezen. Doch *de verdiensten* van Voorouders hiertoe aantehalen, was even zoo goed gezegd, als eenen last te willen leggen op de ſchouders van een kind, omdat zijne ouders dien last getorscht hadden. En zoo al aan dien last, *eere en aanzien* verknocht is; hoe zou iemand verplicht kunnen worden, om aan den nakomeling die zelfde *eere* te bewijzen! Men ontkende niet de uitmuntende Verdiensten van 't Huis van Oranje. Maar dat zelve had ook uitnemend aanzien gehad, vele ambten bediend, vele voordeelen genoten; Zij waren hierdoor bij Koningen in achting geweest, hadden koninglijke huwelijken gedaan, en bij Vrede was veel voor hun bedongen. Maurits, Fredrik Henrik, en Willem II. hadden aan Traktementen, Penſioenen, Buitgelden, van den Staat getrokken meer dan

één lighaam aangemerkt, wisten er niet van. Maar velen der afzonderlijke Staatsleden waren niet onkundig van de zaak. De ontkenning dan rustede op de fijne onderſcheiding van *Staten* Staatsgewijs, en van de *Staten* als afzonderlijke *leden* met hunne Ministers. Ik volge hier Wagenaar.

dan 20 millioenen. Men gaf alle de lijsten daarvan op in eene *Bijlage* (20). Men ontkende niet,

(20) Deze Lijsten geven voor het oog zeker een groot denkbeeld van vele kosten en geldvoordeelen, aan de Prinſen van Orange tot dien tijd toegevoegd. Men ſchermt daar dikwils mede. Maar als men bedenkt, dat van den jare 1584 tot 1650. verloopen zijn 66 jaren; zal er door een jaarlijks uitkomen eene ſomma van ruim 3 tonnen gouds. 't Is altijd haatlijk, de *diensten* of *verdiensten* naar 't *geld* te berekenen. Toen ten jare 1795. de Raden *der Domeinen* van den Prinſe van Orange, Willem V. gelast wierden door de Repreſentanten der Franſche Natie, hun optegeven, wat de Prins, zoo uit zijne Heerlijke Goederen hier te Lande, als uit zijne Ambtsbedieningen in deze Republiek, jaarlijks getrokken had, gaven zij het laatſte, 't ſtuk der Ambten, als uit den boezem der Republiek genoten, aan, ter ſomma van *f* 339,867:-:-, het welk in diergelijk tijdperk van 66 jaren zoude bedragen ruim 22 millioenen. Maar hoe haatlijk zoude het niet zijn, dat men bij zulke gelegenheid aanmerkte, dat in één jaar, en wel 't zelfde jaar, van des Stadhouders, Willem V. vertrek uit deze Landen, voor de kosten van den oorlog, door de Franſche Natie, bij Verdrag, den 15 Mei 1795. eene ſomme van 100 millioenen is bedongen. Dit is toch even zeer eene daadzaak! Maar hoe onvoeglijk is het niet, die dingen in zulk een *daglicht* te ſtellen. De vraag is deze! Zouden naar de meest Staatkundige berekening de Republiek en hare ingezetenen ſedert 1584 tot 1650. wel tot dien top van aanzien, macht, en rijkdommen geſtegen zijn, zonder het beſteden van die 20 millioenen aan de Stadhouders? En had Willem I. niet onberekenbare ſchulden gemaakt voor zijn huis en erfgenamen, ten dienste der Republiek? En dan konde nog eene tweede vraag er bijkomen: Of naar die uitgemeten berekening der Geldſommen door den Heer J. de Witt, en naar de opgave, in 't jaar 1795. gedaan, van de jaarlijkſche kosten, toch alle de Stadhouders te zamen, ſedert het beſtaan der Republiek, in ruim twee Eeuwen, aan den Staat wel 100 millioenen gekost hebben? Maar hoe weinig doet dit bij verſtandigen uit!

niet, dat Willem I. *goed* en *bloed* voor 't Vaderland had opgezet. Hij had de gronden van de Vrijheid geleid. Dit had men moeten erkennen, en na zijnen dood vergelden; maar 't was niet geſchied. Doch ook heeft Vriesland *Maurits* toen voorbijgegaan, en Graaf *Willem Lodewijk* tot zijn Stadhouder verkozen (21). En dit is dat zelfde Vriesland, 't welk nu de wraak van Willem I. inroept voor zijnen Achter-Kleinzoon. Men telde op alle de verplichtingen, die de overige Gewesten aan Holland hebben — in 't voeren des oorlogs tegen Spanje — in 't afkeeren der aanſlagen van den Hertog van Anjou — — en die van Leicester — in 't opbrengen van meer dan de helft van alle oorlogskosten, van zoovele millioenen van vooruitſchotten, ook in den oorlog met Engeland, en in *'t afſtand doen*, tot bekoming der Vrede; iets, welk voor de Provincien zoo dierbaar was. Dat men ondankbaar zoude zijn aan 't Opperwezen, indien men hierover nog wilde murmureren. Eindelijk verklaren de Staten, dat zij zich ijverig houden willen aan de Unie van Utrecht, en die handhaven; en zij verzoeken daartoe den bijſtand der overige Gewesten.

Ziedaar den zaaklijkſten inhoud dier bewuste *De-*

(21) Men moet toch aanmerken, dat deze *Willem Lodewijk* (en niet Maurits) in 't jaar 1584. door Willem I. zelve in Vriesland was aangeſteld tot zijn *Lieutenant Stadhouder*; dat hij was *Neef* en *Schoonzoon* van Willem I. en *Zwager* van Maurits; dat hij kort daarop door de Staten van Vriesland tot *Stadhouder* wierd benoemd, of liever, in zijnen dienst aangehouden. *Zie* JOH. VAN DEN BOSCH, *de Heeren Stadhouderen van Vriesland*, Leeuw. 1770. bl. 21-23.

Digitized by Google

Deductie, of Verklaring, die de Staten van Holland in vollen getale (*en corps*) zelf overbrachten ter Vergadering der Algemeene Staten, en daarna aan de Staten der bijzondere Gewesten afzonden; maar 't was er zooverre van af, dat de zaak bij de Algemeene Staten goedgekeurd wierd, dat, na de inlevering van dat Vertoog, men bij de Algemeene Staten, met uitzondering van Holland, beſloot (22), „ dat de Acte van *Secluſie* „ ſtreed met de Unie van Utrecht 1579. en met „ het Beſluit der Generale Staten, op het *tem-* „ *perament*, bij de Vrede beloofd; en dat men „ den jongen Prinſe van Oranje niet moest uit- „ ſluiten, maar van nu af aan voorſchikken tot „ Kapitein Generaal en Admiraal; hem bekwa- „ me perſoonen toevoegen, om denzelven opte- „ voeden in den Hervormden Godsdienst, en in „ begrippen, zijner hooge geboorte voegende." Dan, de Gemachtigden van Vriesland en Stad en Lande gingen nog verder, en waren van begrip: „ men moest de Afgezanten, *Beverningk* „ en *Nieupoort*, die de *Hollandſche* bevelen „ over 't leveren der *Acte* van *Uitſluiting*, „ buiten kennis der Algemeene Staten, uitge- „ voerd hadden, uit Engeland te huis ontbie- „ den, en rekenſchap van hun gedrag afvorde- „ ren (23);" maar dit ſlechts in 't gemeen. Bij afzonderlijke Beſluiten hebben alle de Gewesten, die Hollandſche *Verdediging*, en de gedane *be-*

Wordt ter Generaliteit afgekeurd.

lof-

(22) WAGEN. bl. 358.

(23) *Secret. Reſol. van Holl.* bl. 156. Hoe zich *Beverningk* hierna, zelfs met Eede, verſchoond hebbe, zie AITZEMA, D. VIII. bl. 312. en *Reſol. van Holl.* 1655. 20 Jan.

Afzonderlijk bij Vriesland,

loſten, afgekeurd; ook verklaarden de Staten van Vriesland afzonderlijk, *dat zij de Verhandeling der Staten van Holland hielden voor een Geſchrift, vol van gevaarlijke inboezemingen en grondregels, ſtrijdig met de grondwetten van den Staat, welks ondergang daaruit te duchten was; dat er verſcheiden tegenſtrijdigheden in gevonden wierden* enz. (24). Zij noemden het Beſluit eene *ongehoorde en prejudiciable Reſolutie, bij de Staten van Holland, buiten weten en kennis van de gemeene Bondgenooten, in deſe bedroefde ende bekommerlijcke tijden ghearreſteert — Reſolutie, niet alleen ſtrijdig tegens d' Unie, d' Inſtructie van de Heeren Ambasſadeurs, de ſecrete Reſolutie van haer H. Mog. — maer ook ſtreckende tot laeſie van den Heere Prince van Oraigne, en desſelfs Linie —.* Zij noemden het zelfs *een Attentaat.* In het ſtuk van afkeuren, doch met minder ſnerpende woorden, kwamen de overige Gewesten overeen (25). Die van Zeeland verzetteden zich tegen dezelve met eene afzonderlijke *Deductie*, die ook lezenswaardig is (26); zij merkten er in op, en drongen aan, dat er geheel geene noodzake toe was geweest; dat de Vrede reeds voor die *Uitſluiting* tot

en de andere Gewesten.

(24) WAGEN. D. XII. bl. 359. Vergel. bl. 334. enz. AITZEMA, D. VIII. bl. 102. 107. Reſolutie ten tijde van *J. de Witt*, bl. 144.

(25) Van *Gelderland*, zie AITZEMA D. VIII. bl. 168, 187. WAGEN. bl. 358. Van *Zeeland*, *Reſol. onder de Witt*, bl. 135. en *Brieven van de Witt*, bl. 145. Van *Utrecht*, AITZEMA bl. 143. Van *Overijſſel en Groninge*, bl. 164. en *de Reſol. onder de Witt*, bl. 110, 112, 132, 139, 144.

(26) *Reſol. onder J. de Witt*, bl. 135. enz.

Digitized by Google

tot ſtand was gekomen; en dat die *Reſolutie niet is genomen, dan nae de uytwisſelinge, ten wederzijde gedaen, van de Ratificatie van het Tractaat van Vrede.* Zij draafden nog ſterker door, en gaven de middelen op, om herſtelling van 't gebeurde te erlangen, zoo zelfs, dat Kromwel zich met de zaak bemoeide (27). De Afgevaardigden van Groninge verklaarden, *dat de Uitſluiting des Prinſen voorgeſlagen, en met eenparige ſtemmen door alle de Provincien zijnde afgeſlagen, hieruit volgde, dat de afzonderlijke Handelingen dier twee Hollandſche Ambasſadeurs, hierover gehouden, zonder noodzakelijkheid, buiten weten, en zonder toeſtemming der andere Provincien, was krachteloos en nietig, als ſtrijdig met de Unie, en aanloopende tegen den uitdrukkelijken last, aan de drie Ambasſadeurs medegegeven* (28). Die van *Overijſsel* ſpraken nog later ſterk door ter Generaliteit, en de Staten van Holland noemden zelve het *Clauſulen van accuſatie, disaveu ende verzoek van co-oporatie tot annullatie ten reguarde van de andere Provincien* (29). Men heeft ook bij WICQUEFORT (30) de wederlegging door die van Overijsſel; en deze gingen daarin nog veel verder, ſtellende in de maand September den jongen Prins tot Stadhouder hunner Provincie aan. Ik zwijge van afzonderlijke Geſchriften,

(27) WICQUEFORT, *Provinc. Unies*, L. VIII. p. 443.
(28) Ibid. L. VIII. p. 427.
(29) *Secret. Reſolut. De Witt*, D. I. bl. 161. den 21 Julij.
(30) *Provinc. Unies*, L. VIII. p. 449.

ten, die van tijd tot tijd hiertegen uitkwamen (31). Alleen voeg ik hier iets bij van den Overijſelſchen Ridder ALEX. VAN DER CAPELLEN, uit zijne nagelaten *Gedenkſchriften.* Hij leefde en ſchreef in die dagen. Eerst beloofde hij, D. II. bl. 400. zijn gevoelen tegen het gedrag van Holland te verklaren, en geeft daarna bl. 421. een Opſtel, genoemd: *Bedenkingen op de ſeparate Acte van de Provincie of eenige Leden in Holland, overgezonden aan de Ambasſadeurs Beverning en Nieupoort, tot ſecluſie van den Prince van Orange*, met de redenen, bl. 425. waarom *Holland deze Belofte* aan zijne Bondgenoten had behooren mededeelen. Hij maakt bl. 426. verſcheidene aanmerkingen, waarom zulke belofte aan Kromwel niet had moeten geſchieden; zelfs wilde hij bl. 430. de Ambasſadeurs terug roepen tot rekenſchap. De Heeren Beverningk en Nieupoort, naderhand ſterk gedrongen over hunnen afzonderlijken handel en verſtandhouding met J. de Witt, hebben zich daarin bij eede gezuiverd; en, zegt WAGENAAR (32): *zoo men op die beëedigde Verklaringen aan kan, was de Acte de Witt en den Staten, zijnen meesteren, afgedrongen door Kromwel.* Daar evenwel 't gezag van *de Witt* zoo groot was, kan men aannemen, dat hij, door zijn overwegend gezag, des anders gezind, wel middel zou geweten hebben, om bij tijds er in te voorzien, en om 't Volk

(31) Bij AITZEMA opgenoemd, bl. 115. en WAGEN. bl. 362.

(32) WAGEN. *Hiſt. en Polit. Trakt.* D. II. bl. 466. en *Vaderl. Hiſt.* D. XII. bl. 369.

Digitized by Google

Volk van Holland, de Hollandſche Staten, en de Algemeene Staten van zulke vorderingen kennis te geven, zelfs voor 't ſluiten der Vrede; te meer, daar wij zagen, dat Beverningk reeds den 6 Januarij er kondſchap van hadde. Maar het moest zoo zijn. Ik zwijge van de afzonderlijke pogingen der Grootmoeder en Moeder van den jongen Willem III. en den Keurvorst van Brandenburg, als zijnen Voogd; doch, gelijk men begrijpt, zonder eenige vrucht (33). Men heeft naderhand veel opgehad met het oordeel van BYNKERSHOEK (34), namelijk, dat de Hollandſche Staten wel *gerechtigd* waren tot die Uitſluiting voor *hunne ſtem*, maar niettemin *een weinig onheusch* en *niet zeervriendlijk* gehandeld hadden. WAGENAAR acht dit het oordeel van de nakomelingſchap en van onpartijdigen, nadat de driften wat bedaard waren. Doch of dit over alle tijden heen en bij alle Gewesten zoo geweest zij, is eene andere zaak. Vast gaat het, dat alle *de Registers van Staat*, alle de *Staatswijze* genomen Beſluiten, zoo der Gewesten als der Algemeene Staten, vol zijn van afkeuring van 't Hollandsch Gedrag; zelfs dat vele Staatsleden van Holland, daaronder met name *Haarlem*, *Leiden*, *Alkmaar*, *Enkhuizen*, enz. zich tegen dien handel verzetteden, zoodra het hun ter ooren kwam: en dat alleen het overwegend gezag, de onbezweken moed, en 't ſchrander beleid van den Hr. *J. de Witt* tegen alle die hinderpalen beſtand was. En wat de Heeren *Van Byn-*

Poging der Familie des Prinſen.

Latere oordeelen.

(33) AITZEMA bl. 104. enz.
(34) BYNKERSH. *Quaest. Jur. Public.* L. II. C. 4. p. 210.

Bynkershoek en *Wagenaar* betreft; ik late hun het oordeel vrij: maar men veroorlove mij aantemerken, dat beiden die Heeren in een tijdperk ſchreven, waarin de algemeene en openbare ſtem meer tegen *de Stadhouderlijke regering* ingenomen was, en het te bezien zoude ſtaan, of in een tijdperk, als wij heden beleven, waarin men de daden der Vooroudereen, zoo die der Staatsregering, en Oppermacht, als der Stadhouderen, meer bedaard, koelbloedig, en zonder driften of vooroordeelen, kan en mag overwegen, dit in alle de Gewesten, bij nadere overweging, even nog zoo begrepen zoude worden, dan of het tegengeſtelde oordeel meer een gevolg zij van *navolging* of *van gezag*. Eene zaak kan ik niet onaangeroerd voorbijgaan, omdat zij mijn onderwerp regelrecht betreft. Ik bedoele de Belofte, die, buiten het verband van geen *Stadhouder* te nemen, bij Holland nog gedaan werd, om niet toeteſtemmen ook ter Algemeene Staten, in het aanſtellen van een *Kapitein Generaal over de Militie van den Staat*; waardoor indedaad de Prins werd geſloten uit *die waardigheid*, die de *Algemeene Staten* Hem bij tijde konden opdragen. Men kan den Heeren *Wagenaar* en *Bynkershoek* wel toegeven, dat Holland zich niet verder verbonden had, dan in *zijne ſtem*, en aan *elk Gewest volkomen vrijheid liet, om naar zijn eigen goedvinden ter Algemeene Staten te ſtemmen*. Doch wat zegt de Heer *Van der Capellen* bl. 422. omtrent dit *ſtemmen ter Algemeene Staten*, en wat is daaromtrent nader bij Holland vastgeſteld? De *Unie* van Utrecht Art. IX. liet zulke Beſluiten over aan eene *meerderheid* van ſtemmen, en veroorloofde hierin de *Overſtemming*.

ming. Maar zoodra men eenmaal vorderde en volhield, dat het aanſtellen van een Algemeen *Kapitein-Generaal* niet geſchieden kon *bij Overſtemming*, maar gedaan moest worden met *volle eenparigheid;* en dat Holland aan eene *Buitenlandſche Mogendheid* plechtig zich verbond, om zijne ſtem daartoe niet te geven: zoo werd deze *Vrijheid*, om naar goedvinden bij de Algemeene Staten te ſtemmen, *eene harſenſchim*, en bleef zonder gevolg. Hooren wij nu hierop Alex. van der Capellen, in *zijne Bedenkingen op die ſeparate Acte*, bl. 422. „ Dat die van Hollant, met grooten ernst ende ijver, bij de Bontgenoten, op de *groote Sale* vergadert weſende, voorgeſtelt ende gedreven hebben, onnodich ende ondienſtig te ſijn, om een' Capiteyn Generael aenteſtellen, ende de *electie* van dien hebben getracht te binden aen eene *Reſolutie* (die nochtans bij alle Leden der Unie voor *onwettigh*, ende d' intentie ende obſervantie der Unie ſtrijdigh, ende buytendien ſcadelick geoordeelt is geweest,) van dat geen Capiteyn Generael aengeſtelt ſoude mogen werden, *als met eenparigheyt van ſtemmen;* die echter geen voortganck heeft gehadt." — — „ Daerbij in acht moet genomen, dat die van Hollant haer bij particuliere Acte verbonden hebben, van den Prince van Oragnen noyt tot geen Capiteyn Generael te ſullen verkieſen, ende wel weten, dat *alle de Provintien ende Gemeente* in deſelve geen ander oogenmerck noch wit hebben, als den Prince daertoe te deſigneren, ende tot ſijn jaren gekomen weſende, te eligeren tot Generael, op Inſtructie." — — „ Dat met dit Verbant van Hollant de geheele Staet onweetende gebonden wort, om noyt Ca-

piteyn Generael te kunnen aenſtellen, alſoo die van Hollant geen vrijheit hebben behouden, om d' andre Provintien in ſulken val te mogen bijvallen." Daar nu dit bij Holland werd volgehouden, zoo verhinderde zulke Belofte de Bondgenoten, om eenig Beſluit dies aangaande met eenparigheid te nemen; en hiertoe verbond zich Holland, buiten weten der andere Gewesten, met eene *buitenlandſche Mogendheid;* en hierin helpen weinig de voorbeelden van vroeger handelingen, vooral dezulken, die voor den jare 1587. plaats hadden; en even weinig het Beroep op den afſtand van de Hr. *de Knuit*, die in 't Verdrag voor den Prins in Zevenbergen toeſtond de oefening van den Roomſchen Godsdienst; 't welk juist *Holland*, op zijn tijd, als onwettig gedaan, had afgekeurd; en 't welk toch maar eene *toelating*, en geen *verband* tot *belemmering* of *uitſluiting* inhield.

't Lotgeval dier Acte.

Zie hier, hoe 't overwegend aanzien van Holland deze *Acte van Uitſluiting* in de wereld bracht, op het aanſtaan, zoo men 't noemde, van Kromwel, en hoe men die daad verdedigde. Beſchouwen we kortlijk de lotgevallen dezer *Acte*. Dezelve was van geen' langen duur. Na doode van Kromwel, en afſtand van zijnen Zoon Richard, en na de herſtelling van Karel II. als Koning van Engeland, verſtonden de Staten van Zeeland in 't jaar 1660. in navolging van Gelderland, Vriesland, en Overijsſel, om Prins Willem aanteſtellen tot hunnen Stadhouder en Kapitein en Admiraal Generaal; zij deden eene bezending aan de Staten van Holland (35), en brach-

(35) AITZEMA D. X. bl. 943.

brachten het daar zooverre, 1°. dat dezelven toen de zorge der opvoeding van den jongen Prins op zich namen: 2°. dat zij den 29 Sept. die beruchte *Acte* herriepen en vernietigden (36). Op welke wijze de Hr. Johan de Witt onder Karel II. zich hierover verſchoond hebbe, verhalen de Schrijvers (37). Hij vraagde, op last der Staten van Holland, in Wijnmaand en later de oorſpronglijke *Acte* van den Koning van Engeland terug, en wel, om die zaak in *eeuwige vergetelheid* te begraven (38). De Koning beval zijnen Kanſelier dezelve terug te geven, maar men kreeg toen ten antwoord (39), dat zij *onder de papieren des overleden' Konings* niet te vinden was; naderhand zeide men, dat zij niet gevonden wierd onder de *papieren der overleden Prinſeſſe*. En geen wonder! zij had moeten gezocht worden onder de papieren van *Kromwel*, en bij de Stukken tot den Vredehandel; doch de Heer *J. de Witt* drong naderhand er niet ſterk op, en de zaak bleef daar bij (40). Men ziet hieruit, welk een klem en ſtevigheid de Staten van Holland, onder 't beleid van den Heer de Witt, aan hunne Staatsvergadering gaven.

Een

(36) AITZEMA D. IX. bl. 968. Voorrede op DE WITTS *Brieven*, D. III. bl. XI. WAGEN. D. XIII. bl. 35. BASNAGE, *Annal.* p. 333, 337. ſeqq.

(37) Zie *Brieven* van DE WITT D. IV. bl. 27. f. 30-40. en VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIII. bl. 32. enz.

(38) VAN WYN bl. 30. en DE WITTS *Brieven*, D. IV. bl. 30, 36, 73, 112.

(39) DE WITT ald. bl. 101.

(40) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, bl. 30-34.

Kerkgebeden veranderd.

Een niet minder bewijs daarvan was in 't Beſluit over de *Kerkgebeden.* In den openbaren Godsdienst waren van de vroegſte tijden der Republiek, tot dezen tijd toe, in alle de publieke Kerken, volgens de toenmalige *formulieren*, de Gebeden dus ingericht: „ *Wij bidden u voor de Overheden, die het u belieft heeft over ons te ſtellen: voor de Hoogmogende Heeren Staten Generaal van deze Vereenigde Nederlanden, en voor den Raad van State; voor onzen getrouwen Gouverneur; voor mijne Heeren de Staten van dezen Lande, en de Heeren Gecommitteerde Raden; voor mijne Heeren van den Hove Provinciaal, en voor den achtbaren Magiſtraat — —.*" (41) Maar ook dit veranderde. De Staten van Holland ſtelden onder den Raadpenſionaris *Johan de Witt*, en op zijn *aandrijven*, volgens WAGENAAR, hierop voor zich eene andere orde. Zij beſloten, den 13 Maart 1663. (42) te doen *bidden, in de eerſte plaetſe voor haer Ed. Groot Mog. ofte de Ridderſchap, Edelen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, weſende den ontwijffelbaren Souverain, ende (naest Godt) de eenige Hooge Overigheydt deſer Provincie, ende daer naer voor de Staten van de andere Vereenighde Provincien, hare Bondtgenooten, midtsgaders voor derſelver geſamentlijcke Gedeputeerden ter Vergaderinge van de Staten Generael ende in den Raedt van State.* Het Formulier zelve werd vervat in deze woorden:

(41) Zulks vindt men nog in de *Bijbeluitgaven* te Amſteldam, in 't jaar 1772. bij J. Ratelbandt.

(42) *Reſol. ten tijde van J. de Witt*, bl. 658. 4to.

Digitized by Google

den: „ Wij bidden u voor die genen, die 't u „ belieft heeft over ons te ſtellen, te weten, de „ Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, zijn- „ de onze wettige Hooge Overigheid; wij bid- „ den u ook voor de Staten van de andere Ver- „ eenigde Provincien, hare Bondgenooten; voor „ derzelver gezamenlijke Gedeputeerden ter Ver- „ gaderinge van de Heeren Staten Generaal en „ in den Raad van State — — —."

Welke verſchillen, verſcheidene aandoeningen, beroeringen, driften, en heftige uitvaringen, deze veranderingen van formulier door Holland, niet alleen bij vele Hollandſche Ingezetenen, Predikanten, Clasſen, en Sinoden, maar ook in de overige Provincien bij de Staten der Gewesten, bijzonder bij Vriesland, verwekt hebbe, even als of daardoor alle goede orde en den geheelen Regeringsvorm door Holland de bodem werd ingeſlagen, verhaalt ons WAGENAAR in 't breede (43). „ De Staten van Gelderland, Zeeland, Overijsſel en Groninge dreven, dat het niet kon aangemerkt worden, als bijzonderlijk tot de huishouding van Holland behoorende, vermids er de rang *der Algemeene Staten* in bepaald werd tegen de oude gewoonte." Doch Holland begreep het anders, verdedigde zijn gedrag, en zette het beſluit zoodanig door, dat zij nog in Wijnmaand 1666. beſloten, de jaarwedden van zulke Predikanten, die zich niet ſtipt aan 't Voorſchrift hielden, in te houden (44). Doch deze *wan-* Beroerte hierover.

(43) D. XIII. bl. 57-62.

(44) *Reſol. ten tijde van J. de Witt*, bl. 791. Men zal zich mogelijk verwonderen, dat, daar Holland dit werk zoo ijverig doordreef, men niet teffens zorgde, dat

wanvoeglijkheid, om in de eerſte plaats voor *de Staten Generaal* te bidden, zoo als Holland het noemde, was zoozeer het eenige ware bedoelde niet, maar, gelijk WAGENAAR zelf opmerkt, het voorname en heimlijke oogmerk daarmede was, om voortekomen, dat niet meer in de openbare Kerken, gelijk tot nog toe plaats hadde, door vele Predikanten gebeden wierd voor *den Prinſe van Oranje*, wien zij thans aanmerkten als een bijzonder Perſoon, die de hooge Ambten en Waardigheden zijner voorzaten niet bekleedde. En om dit verder te ſtijven, en het Beſluit van Holland te wettigen, kwam er in dat zelfde jaar 1663. een boekje te Amſteldam in 't licht, genoemd: PUBLIC-GEBEDT, *ofte Conſideratien tegens het nominatim bidden in de publique Kerken voor particuliere perſoonen, en ſpecialijken voor den jegenwoordigen Prince van Orangien, door D. H.*, welke bekend is, geweest te zijn *De la Court*, of *Van Hoven*, dezelfde, die in dien tijd onder het oog en in den geest van den Raadpenſionaris *J. de Witt*, zoo niet ſomwijlen met zijne pen, vele Werkjes geſchreven heeft tot verdediging van het toen heerſchend ſtelſel der Staatsregering *zonder Stadhouder*; doch welke Schrijver het Syſtema der Staatsregering onder den Hr. de Witt, op den naam van *vrijheid*, tot eene, zoo ik meene, te voren niet bekende hoogte opvoerde,

dat bij de nieuwe Uitgaven der Bijbels die *formulieren* in de Gebeden veranderd zijn. Maar dit zoude mogelijk meer voeten, gelijk men zegt, in de aarde hebben gehad, alzoo die Bijbels gedrukt zijn overeenkomstig de *Dordſche Synodale Beſluiten*, en *op last der Staten Generaal*, die deze formulier-verandering niet goedkeurden.

Digitized by Google

de, en den Staten eene zoodanige volheid van macht en gezag toeſchreef, als ligtlijk niemand tegenwoordig erkennen zoude (45), zoodanig, dat er volgens zijne begrippen eene *volſtrekte macht*, en bloote *Ariſtocratiſche* Regeringsvorm plaats had, zonder de minste *Repreſentatie*, dan voor zooverre de Ridderſchap, Edelen en de Vroedſchappen der Steden *gerepreſenteerd* werden in *de Staatswijze Vergadering* (46), 't welk bij hem zoo verre gedreven is, dat het geen bij de *Unie van Utrecht* §. 25. van 't beëedigen der Schutterijen, Broederſchappen, enz. bevolen werd, hij eerder dacht *te ſmaken naar particuliere conjuratien en populaire factien, dan naar eene goede en oprechte forme van regering* (47), en die daarom zeer verheft en prijswaardig keurt, dat de Staten in Maart 1581. goedvonden, „ dat „ voortaan geene Steden des Gemeenelandszaken „ in beraadſlaging zullen mogen leggen met eeni„ ge Schutterijen, Gilden (48) enz." 't Welk ik hier met geen ander oogmerk aanhale, dan om te doen zien, dat men ten dezen tijde het gezag der Staten onder *de Witt* ten hoogſten top eener *volſtrekte* Souvereiniteit voerde. Maar het had ook die gevolgen, dat alles, wat nog overgebleven was van *den voorrang der Staten Generaal* en hunnen invloed op de *Gewesten*, of van eenige Oppermacht der Unie, ſedert dien tijd geheel is weggeraakt: 't welk in de heete twis-

(45) Dat ik niet te veel zegge, kan men zien, D. III. 1 ſect. bl. 10. en 231-233. van dat *Publiek Gebed.*

(46) Zie dit dus uitgedrukt D. I. bl. 31.

(47) D. III. bl. 232.

(48) Zie mijne Aanmerkinghierover, D. I. bl. 263. enz.

twisten, tusſchen de jaren 1781—1787. zooverre in Holland gedreven is, dat er bedreigingen geſchiedden, om der *Vergadering der Staten Generaal* zelve, het Hollandſche Territoir te ontzeggen; en dat de vreemde Ambasſadeurs, door een zoogenoemd Hollands vliegend Burgerlegertje verſchrikt, op hunne veiligheid verdacht geraakten: 't welk alles toen door den inmarsch van eenige Pruisſiſche benden voorgekomen is.

Voeg hier bij, dat de *Staten van Holland*, zoo veel ik weet, de eenigen zijn, die hunne *Gedeputeerden* en *Gecommitteerde Raden* ter Algemeene Staten bepaald hebben aan een Berichtſchrift (*Inſtructie*), waardoor die leden gebonden zijn aan hunnen last, en in vele punten afhanglijk van de nadere orde der Staten van Holland (49). 't Welk zeker niet weinig diende om 't gezag en klem van Holland ook ten dien opzichte te vergrooten, en de Vergadering der Staten Generaal min of meer van hun afhanglijk te maken; bij welk Berichtſchrift en den Eed, daarbij gedaan, vooral beloofd wierd, *om de Staten van Holland en Weſtvriesland, als* SOUVEREIN *van dezelve Provincie, gehouw en getrouw te zijn; de ware Gereformeerde Religie voorteſtaan; en te onderhouden de Unie van Utrecht met de opgevolgde beſluiten.*

Acte van Schadeloosſtelling.

Men ontwierp of verſterkte toen ook het Beſluit van *Schadeloosſtelling* der Staatsleden van *Holland*, den 19 Jul. 1663. waarbij bepaald werd, „ om alle zulke leden der Vergadering, „ welken in vervolg van tijd, ter oorzake van „ de

(49) AITZEMA, *Zaken van Staa*, D. V. B. 23. bl. 552.

„ de voorſlagen, vertogen, raad of beſluiten,
„ tot handhaving *der tegenwoordige Regering* en
„ *behoudenis der Vrijheid*, eenig nadeel, in lijf,
„ goed, ambt of eere, mogt overkomen, ſcha-
„ deloos te houden, en hun of hunnen erfgena-
„ men vergoeding te doen uit 's Lands midde-
„ len." (50) Dit is bekend, onder den naam van *Acte van Indemniteit*, welke ook met name tot den Heer *Raadpenſionaris* uitgeſtrekt wierd.

Men ziet hieruit, hoe alles zamenliep, om den Staten van Holland, door de groote vermogens van den Hr. J. de Witt voordgeholpen, meerdere vastigheid en klem in hunne Staatsvergadering, buiten eenen Stadhouder, bij te zetten, zonder dat iemand hieruit zal ſtellen, dat de Burgerlijke Vrijheid, of de toen zoo hoog verheven *Vrijheid in den Burgerſtaat* er iets bij won, of dat de ingezetenen geacht konden worden hieruit eenige meerdere voordeelen voor zich te trekken; maar integendeel, als men onpartijdig waarheid ſpreken zal, dat de Staatsleden en de Stedelijke Regeringen onderling, en voor zich zelven, meer onafhanglijk werden.

't Gezag der Staten Generaal, deels verduisterd,

Dit zelfde zij ook gezegd betreklijk *de Staten Generaal.* Hun aanzien en gezag onderging hierdoor ook eenige verandering. Men kan beide zeggen: het werd er door *verduisterd* en *opgeluisterd.* De *verduistering* bepaalde zich meer naar binnen, de *opluistering* naar buiten. Hoe grooter het gezag en de invloed van Holland in de *Algemeene Staatsvergadering* zich verhief boven dat der overige Gewesten, die Holland van de hand vlogen, gaf hetzelve aan dat Gewest

(50) *Reſol. ten tijden van de Witt*, bl. 696.

west een machtig groot overwicht in de Staatsbeſluiten; de Gewesten geraakten meer en meer gewoon, de ſtem en Beſluit van Holland eerst aftewachten, eer de werkzaamheden ter Vergadering begonnen. En dit deed de groote ſchranderheid, en werkzame ijver van den wakkeren Staatsman *J. de Witt*, gepaard met het groot vertrouwen, 't welk die Heer zich had verkregen; zoodat alles hem meer naar de oogen zag, dan immer eenig Staatsminister bejegend was.

deels opgeluisterd.

Maar daar Holland, door de gezegende gevolgen van den Spaanſchen oorlog, verre van uitgeput te geraken, was verrijkt geworden; ſchatten op ſchatten had gehoopt; daar men op die rijkdommen nog lang teerde, zware vloten uitrustede, groote daden verrichtede: zoo verſpreidde zich de luister en achtbaarheid der Republiek door Europa meer en meer; zij verwekte den naijver der Mogendheden, gewoon met de geheele Republiek door de *Algemeene Staten* te handelen; zij was hierdoor bij de heele wereld in aanzien; zonder dat het den Vorsten of hunnen Afgezanten verſcheelde, of de achting, die zij der Republiek toedroegen, werde afgeleid uit den boezem der zeven Staatsleden, of uit de overwicht, die Holland daarin had, en uit 't groot gezag, 't welk daarin *een Stadhouder* uitoefende, of wel een ander zoodanig *Staatsman*, wiens overwegende vermogens dezelfde kracht en klem aan de beſluiten wisten bijtezetten, als weleer een *Stadhouder* gedaan had; mits zij met de Republiek maar konden handelen als voorhenen.

Door voorbeelden

Tot welk een toppunt het gezag, de invloed, en 't vertrouwen van den Hr. J. de Witt, tot opluistering van dezen Staat, zoo binnen als buiten

ten 's Lands, geſtegen ware: zal ik hier door enkele ſtaaltjes aanwijzen. En wel vooreerst met onzen Afgezant W. Boreel aan 't Franſche Hof. onder J. de Witt.

De oneenigheden met Vrankrijk wegens den Koophandel liepen in de jaren 1655. en 1656. vrij hoog. De Koning van Vrankrijk, na den Munſterſchen Vrede, met Spanje nog in oorlog blijvende, had uit kracht zijner Zeewet van 1584. en hare vernieuwing in 1650. (51), volgens zijnen regel, die medebrengt, *que la robe d'ennemi confisque celle d'ami*, of ook, *que la robe ennemie confisque la marchandiſe et le vaisſeau ami* (52), machtig velen onzer Schepen, met Spaanſche Goederen geladen, genomen (53), ſchip en lading opgebracht en verbeurd verklaard (54); hij had wel eenige orde daartegen ge- In Vrankrijk.

(51) Zie mijn *Index Federum Chronol.* No. 431.

(52) Zie mijne *Hiſtoria Federum Reipubl. Belgii Fed.* p. 431. ſeqq. §. CCCCLI. waar ik breeder van dit onderwerp handele.

(53) Zie het getal der *Schepen* bij ALTZEMA, *Zaken van Staat*, D. VIII. bl. 202, 654, 656, 824. WAGENA D. XII. bl. 452. zegt 320 Schepen.

(54) Men gelieve te weten, dat *Engeland en Vrankrijk*, buiten Handelverdragen, hierin gelijk ſtonden, dat zij geenszins gedoogden den regel *vrii ſchip vrij goed.* Maar Engelands regel, *waar ik vijands goed vinde, dat hale ik aan*, was hierin altijd veel gematigder: *hij liet vriendenſchip en goed vrij doorvaren*, maar ſloeg het *vijandlijke goed daarin* aan; daartegen nam hij vijandlijk *ſchip en goed*, maar gaf vriendengoederen daarin geladen terug. Maar de Franſche *Regel en Wet* was veel ſcherper en ondraaglijker: wanneer hij *vijandlijk goed* in *een vriendenſchip aantrof*, met *vrij vriendengoed* teffens beladen: zoo ſloeg hij alles aan, en *goed* en *ſchip* van *vrienden* werden ook verbeurd verklaard. Dit is bekend, maar wordt bij onze Schrijvers weinig in acht genomen.

geſteld en teruggave bevolen, maar de uitvoering haperde. Hierover beklaagden zich de Staten, en men zond M. de Ruiter in zee tegen die kaperijen. Men gaf Brieven van *Wedervergelding* (*Retorſio*) uit, en de Ruiter bemachtigde twee Franſche Kaperſchepen. De Koning hierover gebelgd, en de Kardinaal *Mazarin* den Koning tot ſterker middelen radende, leide hij een beſlag op alle onze Schepen; men nam elkanders Schepen. Maar de Koning, door den Spaanſchen oorlog nog gedrukt, zond aan de Republiek tot Afgezant den jongen *Thuanus* (*de Thou*), om over 't vermeesteren zijner oorlogſchepen te klagen, en eischte, dat onze Afgezant *Boreel*, die den Koning zoude beledigd hebben, door de Staten t'huis geroepen wierd (55). En wat was 't geval geweest? De Hr. Boreel had in 's Konings tegenwoordigheid, toen nog een jongeling, met gansch geene zachte woorden geklaagd over 't nemen en opbrengen van zoovele Koopvaardijſchepen; de Kardinaal Mazarin, hierbij tegenwoordig, zeide eens in 't geſprek: *het ſchijnt gij hier den declamateur wilt maken:* waarop onze Afgezant, hem aanziende, zeide: *mijn Heer, ik heb de eer tot den Koning te ſpreken.* Na 't melden van vele geruchten over dit geſprek, verhaalt AITZEMA (56), dat *Hun Hoog Mog. en inzonderheid Holland*, den Heer Boreel *krachtiglijk maintineerden*, (hij bleef aan 't Hof); dat zij aan zijnen Zoon een gouden' Ketting ſchonken; en *de uitkomst alles prijzen deed, wat hij gedaan hadde.* Beſluitende met deze krach-

(55) WAGEN. D. XII. bl. 449.
(56) AITZEMA D. VIII. bl. 801.

Digitized by Google

krachtige en der Republiek eere doende woorden: *Een machtich Principael maeckt lichtelijck alles goedt, wat een ſtout Minister doet, als 't den Principael aengenaem is.* Men vindt, dat het de Heeren *van Gendt* en *de Witt* waren, die meest met *de Thou* handelden (57). De zaak werd met groote hevigheid ter wederzijde, en met grooten ernst in Holland gedreven, zoo zelfs, dat, toen er bij gelegenheid der Staatsvergadering geruchten liepen, dat de Franſche Afgezant *groote ſommen* gelds medegebracht had, om daardoor alhier te werken, in Holland tot eenen afzonderlijken Eed beſloten wierd (58); waarbij de Afgevaardigden zich plegtig verbonden, *om, in 't raadplegen en ſtemmen over de zaak van Frankrijk, geen opzicht te hebben op eenige bijzondere voordeelen van mij zelven, mijne familie, vrienden of bekenden.* — —

In Deenemarken.

Een nog ſterker bewijs van het gezag, en 't vertrouwen op den Hr. de Witt, levert het gebeurde met Denemarken. Gedurende den tweeden oorlog der Republiek met Engeland na den Munſterſchen Vrede 1665—1667. ſtelden beide de partijen zeergroot belang, om de vaart, door *de Sond*, naar de Oostzee en Dantzich voor zich te houden, ten minste de vrije vaart te bewaren. Hiertoe had de Staat zeervele Verdragen van *Tollen*, enz. met Denemarken; ook vele pogingen gedaan met vloten naar de Sond, om Zweeden en Deenemarken met elkanderen in ruste te houden:

(57) WAGEN. D. XII. bl. 450, 451. AITZEMA D. VIII. bl. 806.

(58) AITZEMA D. VIII. bl. 806. en WAGEN. D. XII. bl. 451.

den (59): thans had Engeland de Deenen aan zich getrokken. Maar 't wel ingezien belang trok den Deenſchen Koning ſchielijk van Engeland af, en deed hem zich voegen bij de Republiek, die den 11 Febr. 1666. alle Verſchillen met ons bij afzonderlijke Verdragen in eens vereffende, en bij het eerſte Verdrag, genoemd 't *Verbond van onderlinge Beſcherming en Koophandel*, niet minder deed, dan zich te verbinden, om gedurende den Engelſchen Oorlog met de Republiek geene Engelſche Oorlogſchepen in de Zeën en aan de Kusten van Deenemarken toetelaten; met heimlijke bedingen, onder anderen, dat Hij na de *Ratificatie* aanſtonds zich in den oorlog tegen Engeland bij hen zal voegen. Doch hiertoe werd *ſpoed* en *geheimhouding* vereischt. En wiens invloed bewerkte dit? Hooren wij hierover AITZEMA, WAGENAAR, D'ESTRADES.

„ Op den IXden Febr., zegt AITZEMA (60),
„ zijn geteekent zeven distincte Tractaten (61),
„ waarvan het laatſte genaamt *ſecrete* of *ſeparate*
„ Articulen, wierdt zoodanig geſupprimeert, dat-
„ tet ook niet geſonden wiert aan de Provincien,
„ die het diensvolgens *blindelingh* ratificeerden:
„ ſijnde aenmerckelijck ende te verwonderen:
„ nademael, ſelf geduyrende het Gouvernement
„ van de Princen van Orangie ſulcks noyt was
„ geſchiedt, ſelfs niet in 't jaer vijf-en-dertigh,
„ doen oock verſcheyde *ſecreete* Articulen met
„ Vranck-

(59) Zie dit beknopt in mijne *Hiſtoria Federum Reipubl. Belgii Fed.* T. I. p. 299-303.

(60) *Zaken van Staat*, D. XII. bl. 461.

(61) Zie ze in mijne *Hiſtoria Federum*, *Index Chronol.* No. 572-578.

Digitized by Google

„ Vranckrijck wierden geſlooten; maer wierden
„ den alle geſonden aen de Provincien; om ge-
„ ſien ende geratificeert te worden. Want oock
„ hoe kan men ratificeren wat men niet geſien
„ en heeft? Een Exempel, dat men oock on-
„ der een Republycque, de ſaecken durf en kan
„ ſecreet houden voor de Principalen meer, als
„ doender was eene quaſi Monarchale Regee-
„ ringh." — De Hr. Wagenaar, die AITZEMA meermalen volgt, zegt er van (62): „ Het laat-
„ ſte Verdrag werdt — geheim gehouden: ook
„ voor *de Staaten der* bijzondere Gewesten, *die*
„ *'t bekragtigden*, zonder het gezien te hebben;
„ ten blijke, dat de tegenwoordige Regeering,
„ en in 't bijzonder *de Raadpenſionaris de Witt*,
„ middel wist, om geheime Verdragen te ſlui-
„ ten, en te doen bekragtigen, zonder dat er
„ de Staaten der bijzondere Gewesten kennis van
„ hadden: eene wijze van doen, waarvan men,
„ gelijk ſommigen aanmerken, ook onder het
„ hoog geſtegen Stadhouderlijk gezag van wijlen
„ zijne Hoogheid, *Prinſe Fredrik Henrik*, geen
„ voorbeeld gezien hadde. Ik behoef hier 't verſchil in de bewoording dier Schrijvers voor een opmerkzaam lezer niet aan te toonen. Maar ten bewijze, dat men dit met den Hr. *de Witt* niet vreemd vond, zoo diene de Brief van *d'Estrades*, die in 't jaar 1663. dien Heer ook wilde overhalen, om *heimlijk* met Vrankrijk over een Verdrag te handelen. Aldus ſchreef hij *aan den Koning* (63): „ *Over de wijze van het Trac-*
„ *taat heb ik hem* (J. de Witt) *gezegt, dat het*
„ *mij*

(62) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XIII. bl. 187.
(63) *Brieven van d'Estrades*, D. II. bl. 254.

„ *mij toeſcheen, dat hij het in zijne hand hadt,*
„ *vermits hij door de Burgemeeſteren en Penſio-*
„ *narisſen van de Steden heimelijk gevolmagtigd*
„ *was, en Grootzegelbewarer en Raadpenſiona-*
„ *ris van Holland zijnde*, het genoeg ware,
„ dat het Tractaet door den Secretaris mede on-
„ derteekend wierd, zonder dat andere perſonen
„ het ondertekenden, gelijk gebeurde, toen de
„ Provincie Hollant beſloot, den Koning van
„ Denemarken hulpe te bieden, en niet dan lan-
„ gen tijd er na, de andere Provintien kennis
„ gaf van het Tractaat, door haar met den Ko-
„ ning van Denemarken geſloten (64); gelijk
„ zulx ook ten aanzien van den Engelſchen Vre-
„ de met Cromwel geſchiedde (65). Hij heeft
„ een dach beraad genomen, of hij de teekening
„ alleen op zich nemen zoude; doch is dezen
„ morgen van dat beſluit, en het met mij eens
„ geworden, dat dit het eenig en zeker middel
„ was om de zaak geheim te houden." (66) Zulk een gezag en vertrouwen had de Hr. de Witt, zoodanig, dat d'Estrades elders (67), rekende, dat hij, de Witt noemende, de Staten noemde; *ik zie*, zegt hij, *de Staten, dat 's te zeggen, den Heer de Witt, zeergenegen, hunne Vloot zo ſpoedig mooglijk in zee te zenden.* — — Hij noemt daarom *den Heer de Witt, de ziel hunner Staat-vergaderingen.* Ook elders (68) ſchrijft

(64) Dit ſchijnt te ſlaan op 't gebeurde, waarvan mijne *Hiſtoria Federum*, T. I. §. 308. p. 300.

(65) Dit zag op 't gebeurde, waarvan hier voren, bl. 275.

(66) Vergel. *d'Estrades* D. II. bl. 274. en D. IV. bl. 559.

(67) D. V. bl. 226, 408.

(68) D. IV. bl. 408.

Digitized by Google

ſchrijft hij, dat „ *alle de Provincien verplicht* „ *zijn, de geneigtheden van die van Holland* „ *te volgen, welke de vermogendſte en rijkſte is,* „ *en die door den Hr. de Witt geleidt wordt,* „ *die haar naar zijn welgevallen regeert.*" Toen nu de Koning van Vrankrijk het Verdrag met Deenemarken verſtond, nam hij dit zeereuvel op (69), maar naderhand vernemende de geheime Artikelen, om Engeland te beoorlogen, veranderde hij van gedachten.

In Engeland.

Een ander, en niet minder belangrijk ſtaaltje van 't groot vertrouwen van Holland op zijnen Raadpenſionaris; 't welk teffens zal aantoonen 't toenemend gezag der Staten van Holland onder zijn bewind, vertoonde zich bij gelegenheid van den nieuwen oorlog met Engeland onder Koning Karel II., die, ondankbaar tegen de Nederlanders, hun den oorlog in 't jaar 1665. aandeed. Men klaagde in Engeland over de Nederlanders; zij namen daaruit aanleiding, om in 't voorjaar van 1664. vele plaatzen op de Kust van Afrika ons te ontnemen, en 't ſcheen, dat zij zich meester wilden maken van de ganſche Kust tot aan *de Kaap de Goede Hoop.* De Staten klaagden hierover, en de Koning ſpeelde den onkundigen. Bij toeval was onze Michiel de Ruiter met eene Vloot in de Middellandſche Zee, tegen de Barbarijſche Zeeroovers. Opſtonds zonden de Staten Generaal orde aan de Ruiter, om ijlings en op 't allergeheimst rechttoe zich naar de Kust van Guinée te begeven, en de Engelſchen onverwacht op 't lijf te vallen (70). Dit al-

(69) Zie D'ESTRADES *Brieven*, D. IV. bl. 145, 147.
(70) WAGEN. D. XII. bl. 122.

alles was zoo heimlijk aangeleid door den Heer de Witt, (en van 't geheim hing alles af,) dat zelfs *de Preſident van de Staten Generaal*, die deze bevelen teekende, niet wist wat hij geteekend hadde (71). De Hr. WAGENAAR verhaalt er bij, dat de Engelſche Afgezant DOWNING, op 's Konings last, (daar de Ruiter te Cadix was aangeweest,) aan den Hr. J. de Witt afvraagde: *of de Ruiter, gelijk het gerugt liep, last hadt, om naar de Kust van Afrika te zeilen.* Doch dat de Witt, *geſleepen op het beantwoorden* van diergelijke vragen, voor beſcheid gaf, „ dat „ de Staten van Holland aan de Ruiter gee„ nen last gegeven hadden, waarover de Ko„ ning, zijn meester, ongerust behoefde te zijn." *En* (vervolgde hij) *wat den Algemeenen Staaten aangaat, daarvan behoef ik u niet te zeggen: gaande daar niets om, 't gene gij niet uitvorscht, zo dat gij 't uit mij niet behoeft te hooren.* „ Downing verzekerde, op dit zeggen, „ den Koning, zijnen meester, wederom, dat „ de Ruiter niet naar Guinea was. Doch 't bleek „ haast anders." En de oorlog ging door.

In 't beletten van Vrankrijks desſeinen.

Een ander geval met d'Estrades, gewoon Gezant van Vrankrijk. De Koning had met de Republiek in 't jaar 1662. een Verdrag geſloten, zoo van Beſcherming als van Koophandel. Hij was dus verplicht, den Staat in den Engelſchen Oorlog 1665–1667. bij te ſtaan. Maar die hulp kwam traag, of geheel niet, dan toen de Vrede gemaakt wierd. Maar de reden zat in Vrank-

(71) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIII, bl. 64, 65. en BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 294.

Digitized by Google

Vrankrijks oogmerk, om zich meester te maken van de Spaanſche Nederlanden. Hij overviel dezelven op 't onverwachtst. Onze Republiek, met Engeland hierop bevredigd, zond den Heer *Johan Meerman*, als Afgezant naar Engeland, om te vernemen, hoe die Staat over dien inval dacht, terwijl de Hr. J. de Witt bij den Franſchen Afgezant d'Estrades alle poging aanwendde tot bijlegging der Verſchillen tusſchen Spanje en Vrankrijk; en 't zoo verre gebracht had, dat Spanje bewilligde, de reeds veroverde plaatzen of afteſtaan of iets anders van dezelfde waardij te geven. Toen Spanje hiermede talmde, verbonden zich Engeland en de Republiek, den 23 Januarij 1668. om elkander bijteſtaan, en bij afzonderlijke Artikels beloven zij te helpen in 't bevorderen der Vrede tusſchen Vrankrijk en Spanje (72). Op den zelfden dag ſloot men de bekende *Triple Alliantie* tusſchen Engeland, Zweeden, en de Republiek, welke een tweeledig oogmerk had. Men wilde den oorlog voorkomen tusſchen Vrankrijk en Spanje, en zorgen, dat bij Spanje geene vertraging ware in 't vervullen van zijne belofte. Maar ook, daar men vreesde, dat Vrankrijks bedoelingen verder ſtrekten, wilde men hem dat beletten, en zorgen, dat hij niet verder ging: maar alzoo het grondbeginſel van J. de Witt altijd medebracht, om Vrankrijk wel ten vriend, maar niet ten onmiddelijken nabuur te hebben; zoo moest juist dit laatſte werk op het *allerheimelijkst* en teffens zon-

(72) Zie mijne *Hiſtoria Federum Reip. Belgii Federati*, T. I. §. 198. p. 209. ſeq. en *Index Chronolog. Federum Reipublicae*, No. 602. p. 153.

zonder eenige *Vertraging* beſpoedigd worden. Tot bereiking van die beide oogmerken wisten de Heeren *W. Temple* en *J. de Witt*, binnen den tijd van *vijf dagen* dit Verdrag in 't geheim tot ſtand te brengen. Dat dubbel oogmerk verklaart de Hr. *de Witt* zelve in zijne Brieven (73), zeggende: *het principale effect der triple Alliantie zal, mijns oordeels, wezen, dat, bij zoo verre Vrankrijk weder eenige nieuwe feitelijkheden, met verbreking van de Vrede, aan Spanje zou willen aandoen, de drie Staten gezamenlijk haer illico daertegen zullen kanten, ende alzoo niet alleen Spanje bij haar regt en posſesſie, maar ook hunſelven van een te redoutablen nabuur zullen guaranderen.* Maar hoe ging dit in zijn Werk? De Hr. OFFERHAUS (74) zegt er van, dat *het Verdrag veel ſchielijker beſlagen wierd, dan de Regeringsvorm ſcheen te veroorloven.* En hoe dit geſchiedde, verhaalt RAPIN THOYRAS (75) en TEMPLE (76), en bevestigt WAGENAAR (77), en allen leeren ons, dat het gezag van en vertrouwen op *de Witt* alle zwarigheden van den Vorm deden over 't hoofd zien. RAPIN zegt, dat *binnen vijf dagen — het Tractaat geteekend wierd door de Staten Generaal, zonder de Gewesten er kennis van te geven. Ik had het geluk*, (ſchrijft Temple) *om met de Staten Generaal drie Tractaten te ſluiten, die op 't papier te brengen, in 't net te laten*

(73) D. IV. bl. 791, 793.
(74) *Compendium Hiſtoriae Belg. Feder.* p. 289.
(75) *Hiſt. de l'Angleterre*, T. IX. p. m. 272.
(76) *Remarques ſur les Provincies Unies*, 1674. p. 153.
(77) WAGEN. D. XIII. bl. 301-303.

Digitized by Google

ten ſchrijven, van beider zijde te laten teekenen, in vijf dagen; overſtappende alle de gewoone vormen van 't Gouvernement, en zonder de Provincien te raadplegen, in welken men de zaak noodwendig aan de Regeringen van alle de Steden had moeten openbaren enz. Wagenaar verſterkt dit alles; *hij tradt met* DE WITT *en andere Gemagtigden der Algemeene Staaten in onderhandeling, en binnen vier dagen werden er twee Verdragen geſloten — — getekend —, zonder dat men er rugſpraak over gehouden hadt met de bijzondere Gewesten: gelijk, volgens de gewoone orde der Regeeringe, zou hebben moeten geſchieden. Doch men week, in deze gelegenheid, af van de beſtendige gewoonte, opdat de handeling niet te vroeg rugtbaar worden zou: in welk geval de Franſchen ligtelijk eene ſpaak in 't wiel geſteken zoude hebben* enz. Men moet een *de Witt* zijn, om zulks te ondernemen, vooral in onze Republiek! Maar 't bleef hier niet bij. De Hr. de Witt wist *d'Estrades*, wiens aandacht toch niet ſluimerde, aardig en loos te leur te ſtellen. De zaak zelve was zeergoed, en toen ze ruchtbaar wierd, droeg zij de goedkeuring van geheel Europa weg buiten Vrankrijk (78). *D'Estrades* zelf had geheel geen kwaad vermoeden. Hij meldde nog den 2 Febr. (79), kort na 't teekenen van 't Hoofdverdrag, aan den Koning de redenen van 't geheim houden in dezer voege: „ *dat ten blijke, hoezeer de Staten ge-*

„ *dwon-*

(78) *Rapin Thoyras* D. IX. bl. 272. zegt: *Il reçut l'applaudiſſement de toute l'Europe, excepté de la France.* Vergel. *De Witt, Brieven*, D. IV. bl. 640.

(79) D. VI. bl. 301.

„ *dwongen geweest zijn, dat Tractaat met die*
„ *overijling ende geheimhouding, waarmede het*
„ *uitgevoerd is, te ſluiten, zij de gewone forme,*
„ *en hun Tractaet van Unie overgeſtapt hebben,*
„ *hierin beſtaande, van geen Tractaten met*
„ *Vorsten te ſluiten, dan na 't zelve alvorens de*
„ *Provincien medegedeelt te hebben; en niet te*
„ *min heeft men het met de Staten Generaal*
„ *geteekent, aleer de Provincien er iets van*
„ *wisten, en haar vervolgens al het bovenſtaan-*
„ *de vertoont, om het haar te doen goedkeuren.*"
Doch *de Koning* en zijn Minister *de Lionne* te Parijs dachten over dat *geheimhouden* en *overhaasten* geheel anders, en hadden vermoeden, dat er iets achter ſchuilde. Hierom ſchreef Hem de Hr. *de Lioune* (80): „ *Al wat men u wegens*
„ *de overhaasting en geheimhouding* van 't Tractaet gezegd heeft, en de fraaie redenen, die
„ men u heeft bijgebracht, dat het zelfs niet
„ vooraf — — is 't geen u meer reden van
„ klachten behoorde te geven; zelfs zoude ik u
„ tot een jota kunnen zeggen, hoe er alles toegegaen; wat de eerſte oorzaak er van geweest,
„ en hoe vervolgens alles gevordert is; doch
„ *zulx baat nu niets meer*, en moet men den
„ Heer *van Beuningen* afwachten — —." Hij laat op 't einde volgen: „ Het komt mij voor,
„ dat in het Tractaat van den Hage *Artikelen*
„ zijn, die den Spanjaarden leeren, hoe zich te
„ gedragen — —." Men ziet hier, hoe de Hr. d'Estrades met ſchoone woorden om den tuin geleid wierd, als die den 26 Jan. aan *de Lionne* een

(80) Den 10 Febr. 1668. *Brieven van d'Estrades*, D. VI. bl. 310.

een Affchrift van het Tractaat toezendende, het welk Hem de Heer *de Witt* (81) zelf *gebracht* had, nog geſchreven hadde: „ *ik geloof niet, dat de Koning zijn geld ooit nuttiger dan het uitgedeelde beſteed heeft. Zoo de Provincie Holland niet vast bij haar eerſte advis gebleven was,* — — ZOUDEN ZIJ *tot het verdedigen der* [Spaanſche] *Nederlanden gekomen zijn, zonder dat de Heer de Witt, van Beuningen, en ik, het hadden konnen beletten: en dit ware een oproerig beſluit geweest.*" En juist brachten dit die *geheime* Artikelen mede. Want het Verdrag met Engeland hield wel in, om den Koning van Spanje, ter gunste van Vrankrijk, en tot behoud van Vrede, te noodzaken, eene keuze te doen uit de twee voorgeſtelde Voorwaarden, de *overgifte* van 't veroverde, of iets anders van *gelijke waardij* in de plaats; en dus verre wist het d'Estrades maar: doch 't geheim Verdrag of de *Artikelen*, hem geheel onbekend, brachten mede, dat, ingeval Vrankrijk hiermede niet te vrede ware of hooger inzichten op de Nederlanden hadde, dat dan de Bondgenoten, *Engeland*, *Zweeden*, en *de Republiek*, met vereenigde krachten den Koning zouden tegenſtaan, en gewapender hand Hem noodzaken de wapenen neêrteleggen, ten einde hij geen Meester van de Spaanſche Nederlanden wierd. Dit was toch altijd de werkzame kring van *den Heer J. de Witt* geweest, om de vriendſchap met Vrankrijk aantekweeken, maar te zorgen, dat hij de Spaanſche Nederlanden niet veroverde. Alles wat men ooit den Hr. de Witt van Franschgezindheid heeft nagegeven, zijn in mijn oog

De Witts Syſtema met Vrankrijk.

(81) *Brieven*, D. VI. bl. 291.

oog valſche aantijgingen zijner vijanden: de Franschgezindheid bepaalde zich bij die belangen der Republiek, waardoor zij den Koning van Vrankrijk wel tot *vriend* maar niet tot *nabuur* kreeg (82); of 't geen zijn handlanger *de la Court* (83), als een der eerſte Staatsmaximes van dien tijd, opgaf: *Dat alle Alliantien met Engeland ons ſchadelijk zijn, uitgenomen alleen eene Defenſive tegens Vrankrijk*, en: *Dat om den Fransman tot ons gebuur niet te krijgen, bijna alle Verbonden goed zijn.* Het behoud der Republiek, in dat licht beſchouwd, lag hem zeerna aan 't hart. En hiertoe diende dit geheim Verdrag, 't welk zijn voorzichtig beleid, en zijn ſchrander doorzicht bewerkte: waardoor de ontwerpen van Vrankrijk voor dien tijd geheel verijdeld wierden. De Koning nam dit den Hr. de Witt zeerkwalijk af, en daarom ſchreef 's Konings Minister *de Lionne*, in dien zelfden Brief van 10 Febr. aan d'Estrades, bl. 312: „ *Gij moet den Heer de Witt een weinig* kam- „ men, *vermits hij ons de drie geheime Arti-* „ *kelen van de nieuwe Alliantie niet mededeelt;* „ *en 'er bijvoegen, dat, zoo hij ons dat ver-* „ *trouwen niet waerdig keurt, zijne Majeſteit* „ *verwacht dezelve welhaast te zullen weten;* „ *zonder hem die verplichting te hebben.*" De Hr. d'Estrades bleef na deze heuſche vermaning niet in gebreke, en ſchreef hierop reeds den 16 Febr. terug (bl. 316.) „ ik heb tot heden „ niet

(82) Zie mijne *Hiſtoria Federum Reipublicae Belg. Federati*, T. I. p. 76. §. LXXIII. ſeqq. en de Witts eigen woorden, *Brieven* D. IV. bl. 749. r. 1.

(83) *Politike Gronden en Maximen van Holland*, D. II. Hoofdſt. IX. bl. 287, 288 en 292.

Digitized by Google

„ niet gewacht, mij aan den Hr. de Witt te be-
„ klagen, dat hij mij niet gezegt hadt, wat in
„ de *geheime Arti elen* vervat was, die ik door
„ een' anderen weg dan door hem bekomen heb,
„ zonder er een Afschrift van te hebben konnen
„ verkrijgen. Een dier Artikelen behelst, dat,
„ zo de Koning de keurgeving weigert, de Sta-
„ ten en Geällieerden zich vereenen zullen, om
„ Hem het verder voortzetten van zijne Over-
„ winningen te beletten." — Vergelijk DE WITTS *Brieven*, D. IV. bl. 651. Dit nu noodzaakte den Koning van Vrankrijk, tegen zijne hope en meening, om van 't vermeesteren der Spaansche Nederlanden voor dien tijd aftezien, en de bekende Akensche Vrede met Spanje, den 2 Mei 1668. te sluiten (84). De Republiek ging er hoog op, dat zij den oorlog had afgekeerd. Men beroemde zich, dat geheel Europa aan haar de voordduring der Vrede te danken had; men sloeg op het een en ander Gedenkpenningen; onder welken uitmuntede die op de *Akenschen Vrede* door den *Raad van Staat* vervaardigd was (85): op welks voorstuk, volgens VAN LOON „ in 't
„ verschiet gezien werden verscheiden Schepen,
„ in eene bedaarde zee onder zeil, en op den
„ voorgrond de Vereenigde Gewesten, in de
„ gedaante eener Maagd, die, hebbende den
„ open Bijbel, en het Nederlandsche Wapen-
„ schild aan hare zijde, vertredende de Kluisters,
„ en

(84) Zie mijn *Index Federum Chronolog.* No. 612. p. 156.

(85) G. VAN LOON, *Nederlandsche Historiepenningen*, D. II. bl. 156. enz. D. III. bl. 23, 24. welken penning men toeschrijft aan 't vernuft van den Hr. *Govert van Slingeland.*

„ en voerende den Hoed der Vrijheid op eene
„ Speer, tegens eenen opgerechten Zegeſtan-
„ derd leunt. Op het ruggeſtuk heeft men eenen
„ Krans, waaraan de bijzondere Wapenſchilden
„ der zeven Vereenigde Gewesten, en even zoo-
„ vele bondels, ieder van zeven pijlen, gehecht
„ zijn, met dit hoogdravende Opſchrift er bin-
„ nen:

ASSERTIS LEGIBUS,
EMENDATIS SACRIS,
ADIUTIS, DEFENSIS,
CONCILIATIS REGIBUS,
VINDICATA MARIUM LIBERTATE,
PACE EGREGIA VIRTUTE
ARMORUM PARTA,
STABILITA ORBIS EUROPAEI QUIETE,
NUMISMA HOC SENATUS FOEDERATI BELGII
CUDI FECIT CIↃIↃCLXVIII.

In het Nederduitsch bij G. VAN LOON dus overgezet:

DE LANDWETTEN VERZEKERD,
DE GODSDIENST HERVORMD,
DE KONINGEN BIJGESTAAN, BESCHERMD, VERZOEND,
DE VRIJHEID DER ZEËN GEHANDHAAFD,
EENEN HEERLIJKEN VREDE DOOR DE KRACHT DER WAPENEN VERKREGEN,
EN DE RUST DER EUROPESCHE WERELD BEVESTIGD HEBBENDE,
HEEFT DE RAAD VAN 'T VFREENIGDE NEDERLAND DEZEN PENING DOEN MUNTEN 1668.

In Zweeden. Het gebeurde met Zweeden over *de Sond*, en de *Vaart* door dat groote Kanaal naar de Oostzee

zee en Dantzich, levert een gelijk bewijs, hoe hoog onder hem het gezag der Republiek geſtegen ware. Men vindt aangeteekend, dat de Republiek met Zweeden verſchil hebbende over de Noordſche Belangen en de doorvaart van *de Sond*, de Koning van Zweeden, Karel Gustaaf de Xde, onzen Afgezant *K. van Beuningen* eene bedreiging toeduuwde, met deze woorden: *Dan zal ik de Sond ſluiten;* waarop *Van Beuningen* geantwoord hadde: *Maar ik heb de houten ſleutels van de Sond te Amſteldam in de haven zien liggen* (86); gevende te kennen, dat de Republiek moeds en krachts genoeg hadde, om zich van de vaart door de Sond, en van den doortocht naar de Oostzee door eene Oorlogsvloot, te verzekeren; en reeds in den zomer waren onze Zeevoogden, *de Ruiter* en *Obdam*, met eene Vloot van 42 Schepen door die Sond in de Oostzee en voor Dantzich. Toen Lodewijk de XIVde met een machtig en overwinnend Leger in de Nederlanden inviel, werd die zelfde *Van Beuningen* naar *Parijs* gezonden met de tijding van 't ſluiten der *Triple Alliantie.* In de *Antichambre* des Konings verſchenen, en de Hovelingen hoorende klagen over de moeilijkheid, om geld *tot uitrusting* voor den aanſtaanden veldtocht te vinden; zeide hij: *tranquilliſez vous, Meſſieurs; je porte la paix pour vous en poche.* Deze *Van Beuningen* was een van die *vier* Raads- en Staatsleden onzer Republiek, van welken de Heer d'Estrades aan den Koning eens ſchreef, dat zij niet

(86) Zie o. zw. VAN HAREN *Vaderlandsch* Dichtſtuk, *de Geuzen*, met de Aanteekeningen, bl. 310. Uitgave van den Hr. W. VAN BILDERDIJK, 1785.

niet *om te koopen* waren (87). Dit nu waren bij hem de twee Gebroeders *Johan* en *Cornelis de Witt*, *Beverningk*, en deze Hr. *van Beuningen*. Doch het nadeelige en hoonende, 't welk in dit ſchrijven des Gezants voor de eere van ons Land en van de toenmalige Regenten gevonden wordt, heeft de Heer *Wagenaar* met eene meesterlijke penneſtreek weten weg te nemen of te verzachten, met er bij aantemerken, dat *d'Estrades geene gelegenheid hadde, om alle eerlijke luiden te kennen.* De ſchrandere en langdurige teleurſtellingen van dien Franſchen Afgezant, door den Hr. *J. de Witt*, verhaalt ook WAGENAAR op de jaren 1664. en 1667. (88), zeggende onder anderen: dat *d'Estrades*, *die hem* (de Witt) *geheellijk meende gewonnen te hebben*, *door hem*, *verſcheiden jaren achtereen*, *behendiglijk om den tuin geleid werdt*; offchoon de Hr. de Witt, met Holland, en de Republiek, dit in 't jaar 1672. bitter bezuurde; want juist dit ganſche bedrijf van den Heer de Witt, de penningen bij ons geſlagen, en de noodzakelijkheid, waarin de Franſche Koning hierdoor gebracht was, om de Akenſche Vrede den 2 Mei 1668. te ſluiten, en daardoor voor dien tijd aftezien van zijn geliefkoosd oogmerk, om de Spaanſche Nederlanden te vermeesteren, was volgens de beſte Geſchiedſchrijvers de oorzaak van den wrok en 't ongenoegen van Lodewijk den XIV. tegen den Hr. J. de Witt, tegen de Staten van Holland, en tegen de Algemeene Staten; hetwelk hun den oorlog van 1672. berokkende.

Dit

(87) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XIII. bl. 164.
(88) Ibid. D. XIII. bl. 110. en 285.

Dit waren dan wel de gouden dagen der Republiek. — — Dit was de eerbiedwaardige toeſtand van het Vereenigd Nederland, in 't welke, door, met, en ſedert den Munſterſchen Vrede, na een bijna 80 jarigen oorlog, van binnen een allerbloeiendſte koophandel en opeengehoopte ſchatten en rijkdommen, en van buiten een jaloersheidwekkend aanzien, macht en waardigheid, zamenſpanden, en als wedijverden, om, gedurende het Stadhouderlooze Tijdperk, door de allesomvattende vermogens en 't beleid van den grooten Raadpenſionaris J. de Witt, vruchtbaar genot te trekken van de voorheen verworven voordeelen; van dezelve een krachtig gebruik te maken, en volgens den loop van zaken het roer van Staat te wenden of te keeren, en door die bekomen middelen zich tegen andere Mogendheden te handhaven, en altijd voltehouden. Ik zegge, met nadruk, *voltehouden.* Immers men verbeelde zich niet, dat de verbazende Verrichtingen, die dit Tijdperk kenſchetzen, gewrochten zijn geweest van het Stadhouderlooze Bewind, of van eene meerdere onafhanglijkheid der Staatsregering zelve, of wel van 't Beſtuur van den Heer de Witt! Die groote Man trof de Republiek in zulk een toppunt van voorſpoed eer en aanzien aan, die hem 't werk gemaklijk en mogelijk maakten, geholpen door zijn ſchrander beleid en vernuft, en door 't vertrouwen der Regenten op zijne meer dan Stadhouderlijke bemoeijingen, en door de keuze van bekwame en hem van de hand vliegende Ambtenaren en Magiſtraten! — Indien de Staat, gedurende den Oorlog met Spanje, door eenen gelukkigen zamenloop van gunſtige omſtandigheden onder de Stadhouders niet zoovele

De ware bron van dien voorſpoed.

ſchatten had aangeworven, en zijnen naam en macht in het Oosten en Westen en langs beide de Polen niet had uitgebreid en geducht gemaakt, waardoor de Republiek, na den Vrede met Spanje, tegen alle zwarigheden beſtand, en op die verkregen voordeelen en winsten lang in ſtaat geweest is, om groote dingen uittevoeren, en zware ſlagen doorteharden: zoo zoude zeker noch de Heer de Witt, noch immer iemand, het zoolang hebben kunnen volhouden, en zulke luistervolle zaken uitrichten, die de verwondering van Europa hebben uitgemaakt. Dan 't welk ook de oorzaak geweest is van de jaloezij der Mogendheden, vooral der Koningen van Vrankrijk en Engeland, die in 't jaar 1672. de Republiek in eens tot dien lagen en vernederenden ſtaat brachten, waarvan in 't volgende Hoofdſtuk.

Beſchouwing van het tegengeſtelde.

Maar daar ik van het luisterrijke dezer tijden ſpreke, veroorlove men mij ook, om den ſtaat der Republiek van hare meer donkere zijde te beſchouwen, en de moeilijkheden, waarmede dat groot vernuft van dien tijd te worstelen heeft gehad, aan te ſtippen. Hiertoe heb ik bijna niets van nooden, dan de openhartige verklaring der *Staten van Holland*, welken, toen zij den 2 Febr. 1674. de waardigheden van 't *Stadhouder-* en *Kapiteinſchap Generaal* in hun Gewest *Erflijk* verklaarden, de redenen en gronden van dit gewichtig Beſluit leggen, en toeſchrijven aan de gebeurtenisſen en geſteldheid, in welke de Republiek gedurende het vorige tijdſtip had verkeerd: „ Zij hadden (89) gezien en onder-

von-

(89) Zie 't *Groot Plakaatb. van Holland*, D. III. bl. 123.

vonden, (zeiden zij), dat de Staat ſedert het jaar 1650. met vele rampen, zoo binnen als buiten 's Lands, geworsteld hadde: van buiten was men bijna nooit zonder oorlog of vreeze voor oorlog geweest; de Engelſche oorlog onder Kromwel had de gronden der Regering geſchud; hierop volgde de oorlog met Portugal 1654., en zij waren genoegzaam in oorlog in 1658. en 1659. door den Noordſchen Krijg; hierop kwam de tweede oorlog met Groot-Brittanniën in 1664—1667. onder Karel II. en na 't eindigen van dien overviel hen de tegenwoordige krijg met Vrankrijk. In dien tusſchentijd leden zij vele wederwaardigheden van Naburen, die hen te voren ontzagen. Van binnen was de Republiek door innerlijke tweedracht geſcheurd en verdeeld. Van 't jaar 1650. tot 1660. ijverden vele Staatsleden zeerſterk voor, en anderen zeerſterk tegen den Prins van Orange. En in 't jaar 1660. had de Staat aan den Koning van Engeland, en aan de Princeſſe Weduwe van Orange beloofd te zorgen voor de belangen en opvoeding van zijne Hoogheid; men was daarin weder verflaauwd; en bijzonder in 't jaar 1671. en in 't begin van 1672. was men in hevig verſchil geraakt over het aanſtellen van den Prinſe tot *Kapitein Generaal* van 's Lands Militie; en de droevige ervarenheid had geleerd, dat die binnenlandſche Tweedracht den vijanden telkens aanleiding gaf, om de Republiek te hoonen; en de verſchillen, die over 't verkiezen van een *Hoofd* over de Militie ontſtonden, met het wantrouwen, daaruit rijzende, deden den tijd met twisten verloopen, en hielden beſluiten achter, die dienen moesten, om uitheemsch geweld aftekee-

ren, en, toen men in 't laatst van 1671. klaarlijk ontdekte, dat Vrankrijks desſeinen ſtrekten, om de Republiek aantevallen: zoo bracht men maanden door met raadplegingen over het verkiezen van zijne Hoogheid tot Kapitein Generaal, die beſteed hadden moeten worden tot het aanwerven van Krijgsvolk en tot middelen van Verdediging; waardoor de Staat in 1672. in 't uiterſte gevaar van volſlagen ondergang was geraakt. Om dan zulke onheilen voortekomen, en om de diensten van het Huis van Orange te erkennen, oordeelde men noodzakelijk, de Waardigheden van *Stadhouder* en *Kapitein Generaal* in die familie, in de *manlijke linie* Erflijk te verklaren.

De Staten van Zeeland ſpraken nog ſterker door (bl. 125.); zij bouwen op die Staatsgronden, dat *er niets gevaarlijker ware, dan de fundamenten, gronden en maximen van Staat — wankelbaar te maken; dat de ondervinding dit hun ſmertlijk geleerd hadde, toen men beweerde, dat de Staat niet van noode had een Eminent Perſonage tot de hooge directie van hare zaken in Politie, Juſtitie en Militie; waaraan nochtans deze Republiek niet alleen gewoon, maar ook daardoor opgekweekt en groot geworden was.*" Ik weet, dat velen dit als een partijdig getuigenis en als vleierij der Staten, onder Willem III. zullen houden, en beweren, dat de Staatsbeſluiten, onder 't Stadhouderloos Bewind, even zoo ſterk het tegendeel verklaren. Zulke verklaringen zijn er ook; maar de vraag is alleen: aan welke zijde de waarheid ſtaat, voor welk der beiden de ondervinding pleit, en of in de Verklaring van 't gebeurde in dien tusſchentijd

iets

iets gezegd zij, 't welk of opgefierd, vergroot, of uitgemeten zij? De oorlogen zijn bekend. Men telt van de elf kostbare oorlogen federt de Munſterſche Vrede er *vijf*, die de Republiek onder den Hr. J. de Witt gevoerd heeft, als tegen Kromwel in 1652., tegen Portugal in 1654., tegen Zweeden in 1656., tegen Engeland in 1664., tegen Munster in 1665., behalve nog den oorlog, die onder den Hr. de Witt in 't jaar 1672. aanving tegen *Vrankrijk*, *Engeland*, *Keulen* en *Munster* te zamen, die tot aan de Nimweegſche Vrede 1678. met Vrankrijk voordduurde (90). Wat de binnenlandſche oneenigheden aangaat, dezen beſlaan buiten de oorlogen en hunne gevolgen het grootst gedeelte in 's Lands Hiſtoriebladeren. Ik roere dit niet aan, dan voor zoo verre Holland betreft, en waarin het groot aanzien van den Hr. J. de Witt zichtbaar is. Men denke ſlechts om de geweldige ſchuddingen en tweedracht, die de Provincie Overijſſel verſcheurde, alleen over 't verkiezen van den jongen Prinſe Willem III. tot Stadhouder of tot Kapitein Generaal. Gedurende dit kleine tijdperk is de Staatsvergadering van dat Gewest tot tweemalen toe in twee afzonderlijke deelen of Landsvergaderingen geſcheiden geweest, in de jaren 1654. en 1668. waarvan de eene te Zwolle, de andere te Deventer gehouden werd; zoo als in 't breede verhaald is door de Heeren DUMBAR (91) en WAGENAAR (92). De eerſte ver-

Vele oorlogen.

Vele binnenlandſche oneenigheden.

(90) Zoo telt ze de Hr. W. M. KEUCHENIUS op, *Nationale Balans der Bat. Rep.* bl. 2.

(91) *Tegenw. Staat van Overijſſel*, D. I. bl. 228. en 233.

(92) *Vaderl. Hiſtor.* D. XII. bl. 402-412. D. XIII. bl. 344-351.

verdeeldheid duurde drie jaren, van 1654—1657. en werd eindelijk beſlist door tusſchenkomst van Holland, onder bemiddeling van de Heeren *K. de Graaf* en *J. de Witt*, waarbij de gedane verkiezing van den Prinſe van Oranje in zijne waarde en onwaarde werd gelaten, totdat zijne Hoogheid bekwame jaren zoude bereiken. De tweede, in de jaren 1668—1671. liep nog veel hooger, zelfs tot aanwerving van Krijgsvolk tusſchen Staten en Staten, of hen, die zich voor *Staten* droegen. De Hoofden der verdeeldheid waren toen de Drosten van *Salland*, en van *Twente*. De eerſte handelde met die van Zwolle, om den Prinſe tot Stadhouder te bevorderen; de laatſte ſtelde er zich met die van Kampen en Deventer tegen. *Haarſolte*, Drost van Salland, beriep den Landdag te Zwolle; *Raasveld*, Drost van Twente, beriep hem te Kampen. De voorſtanders van Raasveld riepen den Baron van Pallant, naverwant van Haarſolte, uit de Algemeene Vergadering te 's Hage naar huis. De Staten van Holland hielden het met die partij. Niet voor September van 't jaar 1671. werden deze twisten door tusſchenkomst van Holland bijgeleid. *Dan het zaad der Tweedragt*, (zegt de Hr. *Dumbar* bl. 235.), *de ſtrijdige neigingen en belangens, met betrekking tot de invoering van het Stadhouderlijke bewind, was niet zo gemakkelijk te verdelgen.* En hij beſluit aldus: „ *Aan deze* „ *tweedragt mag men gerustelijk toeſchrijven,* „ *dat deze Provincie, in den kort hierop uitge-* „ *borſten oorlog* [1672.] *zonder ſlag of ſtoot,* „ *eene prooi werd van de vijandelijke magt.*" WAGENAAR voegt er bij (93): „ *Men beſpeurde* „ *klaar-*

(93) *Vaderl. Hiſt.* D. XIII. bl. 351.

„ *klaarlijk, dat alle deze tweedragt in de bij-*
„ *zondere Gewesten voornamelijk te wijten ware*
„ *aan den ijver van ſommigen, om den Prins*
„ *van Oranje te bevorderen, of aan de drift*
„ *van anderen, om zijne bevordering te belet-*
„ *ten. De eerſten bleeven in Friesland en in*
„ *Stad en Landen; de laatſten in Overijſſel,*
„ *in 't hoog bewind.*" Men leze bij denzelfden WAGENAAR al het gebeurde in die 22 jaren, en men zal bevinden, dat zijn verhaal bevat eene aaneenſchakeling en zamenmenging, deels van *oorlogen*, *grootſche* en *treflijke zeebedrijven*, of *oorlogdreigende houdingen* en *vredes-onderhandelingen*, deels van *voorddurende binnenlandſche onlusten*, *twisten* en *partijſchappen*, tot aan 't rampſpoedige jaar van 1672. 't welk den Heeren de Witt zulk eenen onwaardigen dood berokkende.

Oogmerken buiten 's Lands.

Is het dan te verwonderen, dat die binnenlandſche Tweedracht en Verdeeldheden den vijanden ook dikwils aanleiding gaven, om op de Republiek toeteleggen en zelfs haar te hoonen? Tot bewijs hiervan zal ik ſlechts enkele gezegden onzer Afgezanten, van buiten 's Lands, aan den Raadpenſionaris de Witt reeds in 't begin, overgebriefd, aanhalen. De Heer *W. Boreel*, onze Afgezant aan 't Hof van Vrankrijk, oogende op het voorgevallene in 't jaar 1654. ten tijde van Kromwel, zag zich dat zelfde jaar reeds genoodzaakt, om deze hartlijke taal aan den Heer J. de Witt te ontboezemen (94): „ De droevige diſ-
„ ſentien in 't Vaderlandt maecken hier mijne be-
„ vorderingen tot der goede Ingeſetenen Juſtitie

„ ſoo

(94) *Brieven* van en aan *J. de Witt*, D. I. bl. 160.

„ ſoo weynigh conſiderabel, dat ick alle dagen
„ bevinde, dat deſelve Ingeſetenen veel verlieſen
„ ende te kort ſchieten — — Ick wenſche van
„ harten, ende bidde de groote Godt, dat hij
„ de *ſoo nodige Eenigheyt, ende het oude ver-*
„ *trouwen tuſſchen de Provincien* ende de Hee-
„ ren *Regenten* wil herſtellen; opdat met eene
„ den Staedt in eere, ende de Ingeſetenen in
„ haere ſustenue mogen weſen herſtelt." In het volgende jaar 1655. den 17 Dec. ſchrijft dezelfde *W. Boreel* aan J. de Witt (95): „ Indien Godt
„ gelieft te geven, dat de gemoederen van d'
„ Heeren Regenten wat konden worden gere-
„ concilieert, ende herſtelt tot de vorige oude
„ ronde vertrouwde confidentie, daertoe U Ed.
„ mij eenige voorſlagen toegeſonden heeft, voor-
„ ſeeker mijn Heere den Staedt van hare Hoog
„ Mog. ſoude hier werden aengeſien met geheele andere oogen, als nu niet en geſchiedt.
„ Daer men nu hoogh verheft buyten waerheyd
„ de groote diſſentien, die tusſchen de Provin-
„ cien ende d' onderlinge Leden van dien, ſou-
„ den ſijn, ende daeruyt dan quade conſtructien
„ werden gemaeckt tot veragtinge ende depreſſie
„ van den Staedt ende veele andere dingen, daer
„ in eenige quaedwillige glorieren ende profijt
„ doen tot nadeel van de Regeringe. Ende uyt
„ de herſtellinge van de oude confidentie ende
„ eenigheyd onder de Provincien ende de Leden
„ van dien; ſouden veele desſeynen hier komen
„ te vervallen, ende de ſaecken wederom ge-
„ braght konnen werden tot eene vaste ende
„ ſeeckere intelligentie, ſoo als nodigh is, mijns
„ be-

(95) *Brieven*, D. I. bl. 239.

„ bedunckens tusſchen Vranckrijck ende den „ Staedt — —." Men ziet hieruit, dat *de vorige oude ronde vertrouwde Confidentie* uit den Staat geweken was; tot wier herſtel de Hr. J. de Witt aan hem in Vrankrijk *eenige voorſlagen* gezonden had; zonder dat blijkt, waarin die Voorſlagen beſtaan hebben. Reeds voor 't gebeurde met Kromwel ſchreef de Heer *K. van Beuningen*, Buitengewoon Minister van den Staat, in Zweeden, aan den Heer J. de Witt (96): „ De dis- „ puyten over het Kapiteynſchap-Generael ex- „ tenderen haer quaede effecten tot in dit Hof, „ ende brengen voort, ick weet niet wat, dis- „ coursſen van oneenigheydt, partijſchap ende „ ſcheuringe tusſchen de Provincien, welcke tot „ onſe ſeergroote disadvantagie werden geglos- „ ſeert, ende misſchien getrocken om gevaerlijc- „ ke desſeynen daerop te formeeren."

Zie daar den toeſtand der Republiek, gedurende dit tijdvak ook van de donkere zijde beſchouwd. Ik zwijge van de Staats-Schulden die Holland in dat tijdſtip noodzakelijk heeft moeten maken, en welken zeker vrij aanzienlijk waren, ſchoon niet in aanmerking te brengen bij die ſchuld, welke onze leeftijd kenteekent. Volgens *Keuchenius* (97) was de ſchuld van Holland tusſchen de Munſterſche Vrede tot het einde van den Franſchen Oorlog bij de Nimweegſche Vrede in 1678. vermeerderd met 46 millioenen, 't welk vrij nabij komt aan de gedane opgave in 't jaar 1795. door den Hr. *P. L. van de Kasteele.* Staatſchulden.

Nog

(96) *Brieven van J. de Witt*, D. V. bl. 67.
(97) KEUCHEN. *Nation. Balans der Bat. Rep.* bl. 2.

Digitized by Google

Hollands Eeuwig Edikt.

Nog een woord van 't beruchte *Eeuwig Edikt*. Toen namelijk de ſtaat der Republiek wegens de oogmerken van Vrankrijk onzekerer wierd, en de pogingen der Gewesten, om eenen *Stadhouder*, of ten minſten eenen *Kapitein Generaal* over 's Lands Krijgsbenden aanteſtellen (98), ſterker wierden doorgezet, geraakte de Heer J. de Witt hierdoor in het naauw; maar zijn ſchrander brein wist ook toen iets uittevinden, dat hem van de zijde des Stadhouders voor altijd beveiligen, en het gezag van Hollands Staten, naar den uiterlijken ſchijn, meer bevestigen zoude, door het bevorderen van 't *Eeuwig Edikt*, zoo bekend in de Hollandſche Hiſtorie. Indien ooit iets in vaste vaten gekuipt, en met vele banden gebonden was; zekerlijk was het dit ſtuk: en de groote Staatkunde van J. de Witt wilde naar allen ſchijn een onontknoopbaar verband aan alle Regenten opleggen, om geenen *Stadhouder* in Holland immer aanteſtellen. Het Beſluit hiertoe werd genomen in den jare 1667. den 5 Aug. (99). Deszelfs inhoud bracht mede, dat Edelen en Steden, *tot voorſtand der vrijheid en behoudenis der eenigheid en gemeene rust*, zich bij vorm van *eeuwige Wet* verbonden, dat

Vernietigt de Stadhouderlijke Waardigheid.

1°. De verkiezing van Burgemeesters, Vroedſchappen, Schepenen, en alle regeeringsperſoonen in de Steden zoude blijven, volgens de tegenwoordige *Octrooien*, aan *de Steden*, zonder ooit te mogen worden afgeſtaan. Insgelijks de Beſchrijving in de Ridderſchap aan die Orde.

2°. Dat,

(98) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XIII. bl. 287. enz.

(99) Zie de Schrijvers, die dit Beſluit opgeven, in mijn *Index Chronolog. Federum*, No. 599.

Digitized by Google

2°. Dat, met nadere beſchikking over de Krijgsambten, de Staten zouden behouden de begeving van alle Ambten en Bedieningen, thans aan hun ſtaande.

3°. Dat zij nooit ter Generaliteit zouden inſtemmen, dat hij, die na dezen tot *Kapitein* of *Admiraal Generaal* verkozen wierd, of onder eenigen anderen titel het *opperbevel* voeren zoude over 's Lands Krijgsmacht te water of te land, teffens zoude zijn of kunnen blijven *Stadhouder* van eenige Provincie. En dat in Holland *de waardigheid van Stadhouder* voor altijd zou zijn en blijven *vernietigd.*

4°. Dat dit door de Edelen, Vroedſchappen, Leden der Staatsvergadering, Raadpenſionarisſen, en Secretaris zoude moeten beëedigd worden; en

5°. Dat het derde punt, in de *Inſtructie* voor een' *Kapitein-Generaal* bijgevoegd, en hij bij eede verplicht zoude worden, om daartegen nooit aantegaan, en het *Stadhouderſchap* van de hand wijzen, indien 't hem buiten vermoeden mogt worden opgedragen (100). De aanleidende gelegenheid van dit *Edikt*, volgens den Heer WAGENAAR, werd ontleend uit de ſterke aandrift der andere Gewesten en van vele Voorſtanders der oude Stadhouderlijke Regering in *Holland* zelve, om den opwasſenden jongen Prins van Oranje, die van zich zelven vele verwachting gaf, bij voorraad aanteſtellen tot *Kapitein Generaal*, toen men voor eenen oorlog met Frankrijk op de grenzen der Spaanſche Nederlanden bekommerd geraakte. „ Men zag in Holland klaarlijk, zegt

„ WA-

(100) *Reſol. onder J. de Witt* 1667. 5 Aug. bl. 800. En hieruit WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XIII. bl. 293.

„ WAGENAAR, dat men, na dien tijd niet zou
„ konnen nalaten, den Prins te bevorderen *tot*
„ *Kapitein Generaal*, vooral, zoo de Staat mogt
„ ingewikkeld raaken in eenen oorlog te lande:
„ waarvoor men thans met reden bedugt was."
Doch de Hollandſche Regering was ook beducht, dat daaruit ten aanzien des Prinſen ligtlijk iets meer konde geboren worden. „ Om deze zwa-
„ righeid te voorkomen, maakte de Raadpenſio-
„ naris *de Witt* een ontwerp, volgens welk het
„ *Kapiteinſchap Generaal* voor altoos afgeſchei-
„ den zou moeten blijven van het *Stadhouder-*
„ *ſchap*, op zulk eene wijze, dat deze twee
„ waardigheden, nimmer, door een' en denzelf-
„ den perſoon, zouden konnen bekleed worden."
Men voorzag, dat men een *Kapitein Generaal* volſtrekt zoude noodig hebben. Doch ook dit wilde bij Hun Hoog Mog. niet vlotten, en werd dus bij *Holland* alleen beſloten. WAGENAAR zegt er van, dat „ de jonge Prins zich hierdoor voor
„ altijd verſtoken zag van het *Stadhouderſchap*
„ *van Holland* — — en zelfs kon hij, met be-
„ willigíng van Holland, geen Stadhouder van
„ Zeeland of van eenig ander Gewest worden,
„ ten ware hij voor altijd afzage van de waardig-
„ heid van *Kapitein Generaal.* — Men begrijpt
„ dan ligtelijk, dat het misnoegen tegen Hol-
„ land, en vooral *tegen den Raadpenſionaris de*
„ *Witt*, *dien men hield voor de voornaamſte*
„ *oorzaak van het Eeuwig Edict*, *toenam bij*
„ *velen.*" Zoo ſpreekt WAGENAAR! En naar waarheid. Men heeft wel voorgegeven, dat hetzelve door den Griffier *Fagel* en den Amſteldamſchen *Burgemeester Valkenier* uitgevonden, en den Raadpenſionaris de Witt opgedrongen was; doch

doch de Hr. Wagenaar (1) zelf ſchijnt dit niet te geloven. Ook is 't uit al het vorig verhaalde onwaarſchijnlijk. Het belang van den Hr. *J. de Witt* was hier te onmiddelijk mede verknocht; het aanzien en 't gezag van de Staten, waarbij de Witt zoo groot een' invloed had, rees er door, en de bijkomende beloften gaven den Stedelijken Magiſtraten, onder den naam van *Vrijheid*, veel meer klem en gezag over hunne burgers en ingezetenen. Tot meerdere zekerheid heeft men toen niet alleen in de Statenvergadering (2) *een Regiſter* aangeleid, waarin de Afgevaardigden hunne namen ſchreven; maar ook werd elk aankomend Regent in de *Vroedſchappen* verplicht, zijne Beëediging met Naamsonderteekening te verzegelen, en daartoe werden in de Steden ook *boeken* vervaardigd.

Hier kwam nog bij, dat, om het denkbeeld van *Hooge Overigheid* duidlijk op *de Staten* te vestigen, nog nader den 27 Sept. 1668. beſloten wierd, om voortaan in de Vonniſen der Rechteren niet meer te gebruiken de woorden: *de Hooge Overigheid en Graaflijkheid van Holland*, maar in derzelver plaats, *de Heeren Staten van Holland*; merkende zij het eerſte aan als *een nog overgebleven misbruik van voorgaande tijden* (3); ſchoon ik twijfel, of dit Beſluit wel ten vollen en algemeen in trein gebracht is.

Men heeft Schrijvers gevonden, die, om de toenmalige Staten, zoo bij dit *Edikt*, als bij het ge-

(1) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XIV. bl. 85.
(2) Ibid.
(3) *Reſol. de Witt*, D. II. bl. 824. en *Gr. Plakaatb.* D. III. bl. 85.

Aanm. bij 't Eeuwig Edikt.

geheele Stadhouderlooze tijdperk, vrij te pleiten van al te groote *Ariſtocratie*, of wel *Oligarchie*, en om grootſcher denkbeeld van *Republikeinſche Vrijheid* aan dien handel te geven, wilden, dat op die wijze *de Autoriteit*, die anders een *Stadhouder* had, veel beter en meerder verdeeld geraakte onder *verſcheiden Magiſtraten*, of *Magiſtraturen*; en dat, hoe grooter die verdeeling was, hoe minder de zwarigheid als dan ware voor eenige *Oligarchie*, of regering van eenige weinige voorname Hoofden. Maar ik kan mij met dit denkbeeld niet vereenigen; want al die macht, die een *Stadhouder* afzonderlijk van de *Staten* oefende, kwam toch nu in den boezem van de Staten; en, zegt men, de Staten konden dat toch zelf niet in perſoon waarnemen, en gebruikten tot alle die bedieningen wederom andere perſoonen; 't zelfde is toepaslijk op een' Stadhouder, die ook alles in perſoon niet kon verrichten, en daartoe ook anderen moest gebruiken. De *invloed* is de zaak. De vraag is derhalve ſlechts, aan wien de *onmidlijke beſtelling* behoorde, en of er nu tusſchen *Staten*, *Magiſtraten*, en *Burgers* wel eenig tusſchenkomend genoegzaam evenwicht bleef, zoo als de Stadhouders anders waren, tot handhaving van elks gerechtigheden en beſcherming aller ingezetenen zonder onderſcheid. Het eenig geval, waarin de macht in den boezem der Staten zelf niet regelrecht getrokken wierd, was de benoeming der *Regenten* in de Steden en de beſtellingen der *Vroedſchappen*, evenwel niet zonder bijkomend *Octrooi* der Staten. Maar wel verre, dat dit een ſtap te meer tot de *Republikeinſche Vrijheid*, buiten 't Stadhouderſchap, zoude geweest zijn,

waar-

waarbij de Burgers en Ingezetenen iets zouden bevoorrecht zijn geworden; zoo is men thans onbevooroordeeld genoeg om te erkennen, dat juist dit het middel ware, om de *Ariſtocratie*, en zelfs in ſommige Steden de *Oligarchie* door familiebegunſtigingen, te bevorderen, daar juist die Vroedſchappen de Staatsregering in de volſte kracht voltooiden, buiten *keuze*, zoowel van de burgers, als van den Stadhouder, die anders daarin, volgens de oude Privilegien, zijnen behoorlijken invloed ten nutte der burgeren meer onpartijdig hebben konde. Alle overige Posten kwamen nu meer onmiddelijk aan *de Staten*, als die van *Kapitein Generaal*, *Admiraal*, en *Stadhouder*; en als zoodanig ſtelden zij nu alle die *Ambtenaren* aan, die anders ter begeving van den *Stadhouder*, *Kapitein Generaal* en *Admiraal* geſtaan hadden, met al wat betrof *'t bevel der legers*, *'t uitgeven der patenten* enz., door welk alles de zoo noodzakelijke *eenheid* van 't Bewind niet bevorderd wierd; maar het Bewind zelve aan veel meer botzingen en verwarringen onderhevig geraakte; om nog te zwijgen van de vertraging der Beſluiten in de hoogſte aangelegenheden. De Heer J. de Witt ijverde dan hiermede ſterk, voor 't geen hij meende tot 's Volks nut te ſtrekken. De Hr. WAGENAAR (4) verdedigt ook het gedrag van de Witt daarmede, dat hieruit toch *geen haat*, geen eigenlijke *haat* tegen *den perſoon* van Willem III. kan bewezen worden, dewijl hij *Kapitein Generaal* kon worden, en daartoe door J. de Witt zelve in tijd van nood voorgeſchikt wierd, zonder echter *Stadhouder* te zijn of te kun-

(4) *Hiſt. en Polit. Trakt.* D. II. bl. 467.

kunnen worden. Doch ik acht dit eene magere verſchooning. Zeker, J. de Wit was een groot Staatsman; voeg er bij, in zijne beginſelen een *eerlijk* man; onbegrijplijk groot waren zijne werkzaamheden voor 's Lands dienst en welzijn, en voor 't geen men toen rekende *'s Lands Vrijheid;* hij had een' ijver zonder voorbeeld. De Staten van Holland deden in 't jaar 1668. een opſtel maken van zijne diensten. Hieruit bleek, dat de Registers zijner Voorzaten in den tijd van 67 jaren (dat is van 1585—1652.) beſloegen 23475 bladen, en die der zijnen in 15 jaren 22591.; de *Commisſien* en *Rapporten* zijner Voorzaten (die doorgaans hiervan verſchoond waren,) beliepen in 67 jaren ſlechts 87., en de zijnen in 15 jaren 534. Na den Heer van Barneveldt was de Verſtandhouding met *uitheemſche Mogendheden* zijnen Voorzaten als Penſionaris verboden geweest; maar den Hr. de Witt aanbevolen (5). Hierdoor rees zijn gezag en invloed wel oneindig hooger, maar ook zijne bezigheden werden menigvuldiger. Getuigen daarvan ſtrekken voor een gedeelte de zes Boekdeelen met *Brieven* van en aan J. DE WITT, meest met onze Buitenlandſche Ambasſadeurs gewisſeld. Maar hij dreef zijnen ijver tegen 't Stadhouderlijke Bewind, ook volgens WAGENAAR, te verre, en hield het te lang uit, zoodat *het Volk* zelve, bij den opkomenden nood, zijne ſtemme liet hooren, voordat vele *Regenten* te bewegen waren; en de algemeene ſchrik en vrees voor overmeestering, en het daaruit

(5) *Naſpor. van Hollands Heil en Rampen*, door H. J. Z. C. dat is, *Huich Jans Zoon Coornhout* van *Rotterdam*, bl. 393.

Digitized by Google

uit volgend verlies van *Vrijheid* en *Godsdienst*, deed en *Volk* en *Staten* terug keeren tot hunnen *ouden* en *oorſpronglijken Regeringsvorm*, zoo als ik dien, na het vorige betoog, nu gerustelijk durf noemen.

De Vraag alleen is hier ten beſluite, of de Staten, gedurende dit tijdvak, wettig geregeerd hebben van de zijde *van het Volk;* dan of de *ſtemme des Volks* ook toen *geſmoord* zij geworden, met dien gevolge, dat, zonder uitgedrukte toeſtemming des Volks, de Wettigheid der *Staten-Regering* geene plaats gehad hebbe? Om dit te beantwoorden, herhale ik mijne aanmerkingen, bl. 206. enz. Alleen voege ik er bij, dat, indien *het Volk*, afgeſcheiden van de Regering, toen had mogen of kunnen ſpreken, hetzelve Volk, ten minſten bij eene groote meerderheid, zijne ſtemme ten duidlijkſten zoude hebben opgeheven en laten hooren tot het aanſtellen van *eenen Stadhouder*, met bijbehouding der *wettige Regering* der Staten; zonder meer! Men voege er als waarſchijnlijk bij, dat uit de toenmalige pogingen, om zonder Stadhouder te regeren, geboren zijn alle die woelingen, onrusten, tweedracht, en partijdigheden, welken door vele onzer Hiſtorieſchrijvers zoo mild beſtempeld worden met den naam van Oproer, om het Huis van Orange te bevorderen.

Beſluit tot de wettigheid.

* * *

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Terugkeering tot den vorigen Regeringsſtand, het Stadhouderlijke Staatsbewind, ſedert en door den inval der Franſchen in 't jaar 1672.

De Franſche inval 1672.

De Franſchen begonden dien oorlog met de Republiek in 1672. en ſleepten de Engelſchen mede daarin. De Biſchoppen van Keulen en Munster voegden zich bij hen. Wij werden dus te land en ter zee benaauwd. Op eenen oorlog met Engeland had de Raadpenſionaris J. de Witt geheel niet gerekend. Door dit onverwacht ongeval vervielen in korten tijd alle vorige pogingen, ingericht tot meer beſtendigheid van den Stadhouderloozen Regeringsvorm in Holland, en tot bevestiging van het afzonderlijke, en alles omvattend, bewind van Staten en Steden zonder Stadhouder; in welk tijdſtip het Stadhouderlijk Bewind of geſlapen had, of liefst in andere handen geweest was. Men had wel reeds vroeger zich genoodzaakt gezien, om den jongen veel belovenden Prins, Willem III., zitting te geven in den Raad van Staat. Dit geſchiedde in 't jaar 1670. bij eene zoogenoemde *Harmonie* of beraamde overeenſtemming onder de Gewesten, waarbij het *Stadhouderſchap* voor altijd afgeſcheiden zoude blijven van 't *Kapiteinſchap-Generaal* (6). Ook zag Holland door de tijdsom-

ſtan-

(6) WAGEN. D. XIII. bl. 429.

Digitized by Google

ſtandigheden zich gedwongen, om hem in 't begin van 't jaar 1672. aanteſtellen tot *Kapitein Generaal* van den Staat te *velde* voor den aanſtaanden Veldtocht, doch zoo, dat hij op het *Eeuwig Edikt* zweren moest, van geene *Stadhouderlijke* Waardigheid daarbij te zullen aannemen (7). Dit deed hij. Maar de nood al hooger rijzende, en de vijand te land met groote krijgsmacht reeds doorgedrongen zijnde tot in de *Veluwe*, *'t Sticht*, en den *Bommelerwaard*, en die van Keulen en Munster tot in *Overijsſel*, vonden de Staten van Holland zich genoodzaakt, om, wilden zij iets van 't Land behouden, en de noodige klem aan 't bewind en aan de geestdrift der Ingezetenen, die geene Franſchen in 't land wilden dulden, bijzetten, Hem ook de waardigheid van *Stadhouder* optedragen. Maar hoe dit tegen 't *Eeuwig Edikt* aanteleggen. WAGENAAR verklaart het. Men begreep, dat zij, die dit Beſluit van 't *Eeuwig Edikt* genomen, en de Eeden bevolen hadden, ook gerechtigd waren, om dat beſluit weer intetrekken, en ontſlag te verleenen van die Eeden. Hetzelve toch was geen Verdrag met het Volk, of met eenen derden. Het was eene onderlinge verbintenis onder de Staatsleden zelve. Die leden, na over- en weêrſpraak, ontſloegen dan elkander Staatsgewijze van den Eed (8), vernietigden het *Eeuwig Edikt*, met eenparige ſtemmen; ook het *Regiſter*, waarin de namen ſtonden van hun, die dit *Edikt*

(7) WAGEN. D. XIII. bl. 480.

(8) *De leden dispenſeerden malkanderen van den Eed*, leest men bij VALKENIER D. I. Bijl. bl. 117.

Edikt bezworen hadden (9); zelfs te Amſteldam en te Leiden werden de Boeken met de namen van de Vroedſchappen in de Raadkamer verbrand (10). De ijver en verlegenheid ging te Amſteldam zoo verre, dat ſommigen in de Vroedſchap, volgens *Wagenaar*, met voorbehouding van 't *Edikt*, niet ſlechts den Prins tot Stadhouder benoemden, maar ook van Stadswege voorſloegen, om hem tot *Graaf* te verheffen. Het ſlot was, dat de Prins den 4 Jul. 1672. bij eenparige ſtemmen in Holland werd aangeſteld, en uitgeroepen tot *Stadhouder*, *Kapitein- en Admiraal Generaal van Holland*, hem ontſlaande van den vorigen eed, bij 't aannemen van 't *Kapiteinſchap-Generaal*, door hem gedaan (11); waarop ſpoedig ter *Generaliteit*, op voordracht van Holland, volgde *het Recht* der *Patenten* en de volle Macht over 't gebruik der *Militie*, te voegen bij het *Kapiteinſchap-Generaal der Unie*, of over de legers te velde en over het krijgsvolk in de Generaliteits-Landen (12). Men gaf hem in Holland bij beſluit (13) enkel eene *Commisſie*, geene *Inſtructie*, en deze *Commisſie* hield in, dat men den Prinſe opdroeg den post van *Gouverneur*, *Kapitein Generaal en Admiraal*, *met alle zoodanige digniteiten en waardigheden*, *als*

Will. III. Stadhouder van Holland.

(9) WAGEN. D. XIV. bl. 85. uit de *Reſol. van Holl.* 3 en 8 Jul. 1672. bl. 242, 266.

(10) WAGEN. *Amſt.* D. V. bl. 353. VALKENIER, *Verward Europa*, D. I. bl. 686.

(11) Zie de *Commisſie* in 't *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 56.

(12) *Reſol. van Holl.* 3 Jul. 1672. bl. 242. bij VALKENIER I. D. Bijl. bl. 117.

(13) WAGEN. bl. 88.

Digitized by Google

als dezelve bij de Prinſen zijne voorouderen bekleed zijn geweest. Zonder eenige bepaling; ook niet bij de bovengemelde Opdracht van 't *Kapiteinſchap-Generaal*, van de Generaliteit of over de Legers van den Staat, in 't gemeen genomen; dan alleenlijk werd bij de Opdracht der Algemeene Staten de *vrije Macht over de Patenten, zoo als zijne Voorzaten die gehad hadden, hem gegeven, tot kennelijk wederzeggen toe:* 't welk ik niet weet, dat bij de *Commisſie* van de afzonderlijke Opdracht in Holland is gevoegd, te meer, daar wij boven, ook uit VAN SLINGELAND, opmerkten, dat het *recht van Patenten* in Holland een wezenlijk deel van 't *Stadhouderſchap* zelve, en niet van 't *Kapiteinſchap* kon gerekend worden uittemaken; 't welk dus noodzakelijk had moeten uitgezonderd zijn geworden, gelijk bij de Generaliteit ten aanzien van de militie en de legers te veld gedaan is. Waartegen hij in Holland het *Stadhouderſchap* en 't *Kapitein-* en *Admiraalſchap-Generaal* verkreeg, met de onbepaaldſte uitdrukking: *met alle zoodanige digniteiten en waardigheden, als dezelve voor dezen bij zijne Voorouderen bekleed zijn geweest.*

Onderzoek of hij door Oproer zij gekozen.

Doch ik zeide boven, dat *het Volk hiertoe zijne ſtemme liet hooren*, voordat nog de Staten tot die Opdracht beſloten. 't Welk bij anderen dus wordt uitgedrukt, „ dat de Gemeen-
„ tens aan 't hollen geraakten; dat de oproerig-
„ heden overal in de Steden de Vroedſchappen
„ en Magiſtraten daartoe dwongen, en zij ge-
„ weld gebruikten, en gevolglijk dat Willem III.
„ zijne verheffing tot het *Stadhouder-* en *Kapi-*
„ *teinſchap-Generaal* niet verſchuldigd was aan

„ de *Staten*, maar aan *Oproeren en Geweld.*" Ja de Hr. WAGENAAR en anderen berichten in 't breede de oproerigheden veler Hollandſche Steden, die de verkiezing vooraf gingen; en zij verhalen de zaak zelve naar waarheid. Die Oproeren worden breeder verhaald ook door P. VALKENIER, den ijverigen voorſtander der Stadhouderlijke Regering, die in zijn Werk, *'t Verward Europa*, in 't jaar 1675. en dus kort na 't gebeurde uitgegeven, na eene opgave van de algemeene Staatsbelangen der Europiſche Machten, ons bericht 1°. de Franſche Desſeinen, en heimlijke pogingen bij alle Hoven van Europa, en hunne oorlogstoebereidſels tegen de Nederlanden: 2°. een naaukeurig verhaal geeft van alle de oorlogsverrichtingen in Europa en in de Nederlanden, in en na 1672.; en dan 3°. de *burgerlijke Beroertens*, vooral in de Hollandſche en Zeeuwſche Steden voorgevallen, met alle derzelver gevolgen, ook den eindlijk geboden wederſtand aan den vijand, en zijne gelukkige uitkomsten tot den jare 1675. Men loochent dan die *oproeren* niet. *Oproer* nu is en blijft altijd *oproer*; en kan nooit verdedigd worden. Maar de vraag, die hierbij te paſſe komt, is tweeledig. 1°. Kan alles, wat bij de Aanſtelling gebeurd en voorafgegaan is, den naam van Oproer zoo volſchotig dragen? 2°. Is de verheffing van Willem III. bij en door Oproer, en dus op eene onwettige wijze, geſchied? Ik weet, dat, als men de tegenwoordig bij velen aangenomen grondbeginſels volgt, dat een *opſtand* van een onderdrukt, of door zijne Regenten mishandeld of overdwarst *Volk*, geen *oproer* meer mag heeten, maar dat zulk *een opſtand* des Volks voor den *hi-*

Oproeren worden niet ontkend

noch gebillijkt;

maar alles was geen oproer.

heiligſten van alle *plichten* zoude moeten gehouden worden; en dat dus, *het Volk* ſprekende, de Regering den wil van *'t Volk* eerbiedigen moet, en zijne ſtem niet ſmooren mag; maar ik wete er bij, dat, al ſtemde ik dit Beginſel eens in zijne uitgeſtrektheid toe, waarvan ik verre verwijderd ben (14), alles in dezen aankomt op *de toepaſſing*, en op de uitgebreidheid der benaming van het VOLK; en dat de voorſtanders van *Opſtand*, in 't naauw gebracht, eenen zoogenoemd geoorloofden Opſtand alleen zouden erkennen, alsdan plaats te hebben, wanneer het *geheele Volk*, of het *grootſte deel* deszelven tegen zijne Regering opſtaat; en dat zij al het overige *Oproerigheden* noemen, vooral wanneer er buitenſporigheden bij plaats grijpen, zonder welken echter *een Volks-opſtand*, in eene Republikeinſche Regering, moeilijk te begrijpen of uittedenken is. Al bleek dan hier, dat het Volk van Holland, alle burgers, rijken en armen, ten minste, het grootſte, het aanzienlijkſte, het meestbelangrijke gedeelte der burgeren in dit geval, met de kleine Gemeenten vereenigd of in zamenſtemming waren geweest, om hunne Magiſtraten en Regenten, toen zij bij eenen dus onverwachten en woedenden inval des vijands, en de ſpoedige overmeestering der Nederlandſche Gewesten, nog wilden volhouden, om zonder Stadhouder te blijven regeren, om die Regenten, zeg ik, door eene algemeene beweging of aandrang te overreden, te perſen, ja te noodd-

(14) Zie hierover *mijne Rechten van den Mensch in Vrankrijk, geene gewaande Rechten in Nederland*, 1793. bl. 446.

noodzaken om van maatregelen te veranderen: zoo zoude ik met dit te betogen nog niets anders uitwinnen, dan op twijfelachtige en betwiste grondbeginſels een nog meer twijfelachtig en waggelend gebouw optetrekken; 't welk omvertewerpen of wankelbaar te maken was, met eenvoudig te ontkennen, *dat de zaak zich zoo toegedragen hadde*, en dat dit *'s Volks* wil geweest ware. Ik weet ook ter andere zijde, dat, als men de grondbeginſelen opvolgt van den Schrijver, wiens ſtelling boven is, dat *het Nederlandsch Volk* of de *Natie* nooit wettig is opgeroepen, om eene vaste Staatsregeling te maken, en dat alles geweest is aanmatigingen, zoo van *de Staten* als van *de Stadhouders*, waarin het *Volk* nooit uitdruklijk heeft toegeſtemd (15), maar integendeel 's Volks ſprekende ſtem *door geweld geſmoord is:* dat zeg ik, als dan vooral hier konde te pas komen de aanmerking, dat, met uitzondering van eenige weinige Regenten, er toen ter tijd ten minste maar *één*, eene *enkele ſtem*, eene *eenparige Volkſtem*, en één algemeen *Nationaal* geroep luidkeels uitging, om Willem *tot Stadhouder* bij de Staten (16) te doen verklaren, en door hem en bij hem, en door zijn vertrouwen op Hem, hunne verloſſing te zoe-

(15) Zie Xden Brief van J. VAN MAANEN, *Wijsgerige Beſchouwing.*

(16) Ik zeg, *bij de Staten.* Want zelve kon het Volk dat niet doen, 1°. omdat er dan weder vooraf regelen zouden moeten beraamd zijn, hoe dat in 't werk te ſtellen: en dit was harſenſchimmig. Maar 2°. vooral, omdat zij hunne Repreſentanten, als zoodanig erkend, in de Staten hadden. Zij leefden in Maatſchappij, en niet meer in den Natuurſtaat.

Digitized by Google

zoeken en te vinden; en dat zeker toen een uitdruklijk *Beſluit der Staten*, door *den Volks wil* daargeſteld en bekrachtigd, heeft plaats gehad. 't Welk veel verſchilt van *'t ſmooren der Volksſtemme.* Maar ik weet er teffens bij, dat, al omhelsden wij zijne grondbeginſels van *uitdruklijke toeſtemming*, de toepaſsing ook hier veel tegenſtands ontmoeten zoude, dewijl hij tot die *uitdruklijke toeſtemming* zoude vereiſchen eene bedaarde, welberadene en vrijwillige overwegінge en beſluit; hoedanige echter in den toeſtand van groote maatſchappijen en in verlegene tijden, wel op 't papier te ſchilderen, maar niet in den uitvoer te bewerken is; zonder dat er altijd oneffenheden bij komen.

Ik zal dan liefst, met achterſtelling van alle zulke harſenſchimmige denkbeelden, mij bepalen bij 't gebeurde; met korte woorden 's Lands toeſtand ſchetzen, en daaruit afleiden, wat de nood bij *Staten* en bij *Volk* toen vorderde en uitwerkte. 's Lands toeſtand.

Ik zeide boven, en herhale het, dat de Gemeentens bij den ſchielijken inval van Koning Lodewijk XIV. aan 't hollen geraakten. Maar wanneer geſchiedde dit? Ik antwoord: het geſchiedde, toen de Franſchen met een machtig Leger reeds in 't hart van 't Land waren ingedrongen, toen er, na 't overgaan van Utrecht, Woerden, Oudewater, Montfoort, eene allerakelijkſte verlegenheid was in Holland en Zeeland; toen de algemeene verbijstering ook alle de Regenten had bevangen, en hunne handen ſlap hingen; toen de Hollandſche Schuldbrieven (*Obligatien*) eensklaps daalden tot 30 ten honderd, en nog lager; toen de radeloosheid tot dat uiterſte Algemeene verſlagenheid.

Radeloosheid der Regenten.

ſte was, dat men geheel Holland wilde onder water zetten, en de Raadpenſionaris J. DE WITT voorſtelde, om een eerlijk accoord van den Koning van Vrankrijk te verzoeken, en inmiddels aanried, om *de Vergadering van Holland*, benevens alle de overige Staatscollegien aanſtonds naar Amſteldam overtebrengen; eindelijk toen Koning Lodewijk met een zegepralend leger (17) binnen 28 dagen in Nederland meer dan 68 verſterkte Steden, Schanſen, en Forten veroverd had, behalven zoovele Dorpen en Heerlijkheden (18), over welk verlies de Gemeentens natuurlijk gebracht wierden op het denkbeeld of van *verraad* of van *ſtrafwaardig verzuim*, ſchoon 't mogelijk geen van beiden was. Een ooggetuige en Schrijver van dien tijd geeft ons eene akelijke ſchilderij van dien ontzettenden ſchrik, die groot en klein beving, en de *Staatsregisters* van Holland drukken er het zegel op. Hooren wij vooraf P. VALKENIER (19): „ De ongehoorde „ ſucceſſen en het ſubijt aannaderen der Vijanden „ bracht geheel Holland en Zeeland in de groot- „ ſte conſternatie en ongemeenen ſchrik, — — „ elk ſtond als bedwelmd en ſtom; elk was zijn „ huis te klein en te bang; daarom hij zich be- „ gaf

Ontzettende ſchrik bij 't Volk.

(17) Den 14 Junij 1672.

(18) Bekend is 't tweeregelig Vers, 't welk toen op die groote voordgangen van 's Konings wapenen gemaakt is:

Una dies Lotharos, Burgundos hebdomas una,
Una domat Batavos Luna! Quid annus erit?

dat is: Hij vermeesterde Lotharinge in éenen dag, Burgundie in eene week, de Nederlanden in eene maand. Wat zal hij in een jaar doen?

(19) D. I. bl. 636.

Digitized by Google

„ gaf op de ſtraat, waar hij niet anders tot zij-
„ nen troost ontmoette als gekerm en miſerie;
„ elk liet zijn hoofd hangen als een bieze; elk
„ ſcheen zijne ſententie des doods ontvangen te
„ hebben; de ambachten ſtonden ſtil; de win-
„ kels waren toegedaan; de rechtbanken waren
„ geſloten; de Academien en Scholen maakten
„ vacantie; de Kerken daarentegen wierden te
„ klein voor alle de benaauwde herten, die van
„ angst meer zuchtten dan zij konden bidden;
„ elk was radeloos en verlegen, om zich met de
„ zijnen te bergen voor den blikſem van den
„ Franſchen Jupiter, die met zijne trawanten al-
„ les ſcheen te willen vernielen; vele verzonden
„ hunne vrouwen en kinderen met hunnen bes-
„ ten ſchat naar Engeland, Brabant, Denemar-
„ ken, Hamburg, Breemen, Embden, ja naar
„ Vrankrijk zelve; vele vergroeven hare koste-
„ lijkheden in kelders, putten en hoven; ande-
„ re metſelden die in muuren, om ze te ſalveren
„ uit de klaauwen der aankomende roofgierigen;
„ vele wenschten, dat men al met accoord on-
„ der de Engelſchen, anderen onder de Fran-
„ ſchen, was gebracht uit vreeze van het bloed-
„ bad en andere onheilen, die zij te gemoet za-
„ gen. In de meeste Regenten bemerkte men
„ de waarheid van die ſpreuk, dat God hun de
„ wijsheid ontneemt, als hij een land wil ſtraf-
„ fen; want hunne raadſlagen waren confuus;
„ hunne herten waren met ſchrik bevangen; nie-
„ mand wist bijna waar hij het werk van defen-
„ ſie zoude aanvatten, alzoo 't zelve te groot,
„ en de tijd te kort was, om op een ſtip de furie
„ der aankomende vijanden te ſtuiten. De Obli-
„ gatien op het Land liepen af tot 30 en minder

„ ten

„ ten honderd; de Oost-indiſche Actien, die
„ voorheen tot 572 guldens verkoft waren, wier-
„ den gepreſenteerd voor 250 guldens; het
„ Bankgeld, dat te voren ſomtijds 5 ten hon-
„ derd waardiger was als het Kasgeld, wierd nu
„ 4 a 5 *pro cento* minder verkoft als hetzelve,
„ ter oorzake, dat de Wisſelbanken mede geſlo-
„ ten waren (20). Op een gemeen gerucht,
„ als dat zijne Hoogheid [Willem III. die als
„ Kapitein Generaal te velde in 't Staatsleger
„ nog maar diende met bepaalde macht,] met
„ eenige duizend mannen binnen Utrecht was
„ getrokken, om de Stad met alle rigeur te de-
„ fenderen, de preſente burgers daartoe mede
„ te encourageren, en de gevluchten weder in-
„ tedagen op verlies van hunne burgerſchap en
„ confiscatie van alle goederen, veranderde de
„ verſlagenheid in Holland op eenige plaatzen
„ zoo ſubit, dat de Obligatien op 't land weder
„ tot 92 a 93, de Oost-indiſche Actien tot 340
„ en het Bankgeld tot 2 *pro cento* weder opſloe-
„ gen; 't welk geen langer ſtand hield dan dat
„ de onwaarheid van 't voorſchr. gerucht bekend
„ wierd; want toen keerde die gemeene *coura-*
„ *gie* weder in zulke *panique* vreeze of algemee-
„ nen ſchrik, dat daarvan bijna niemand onbe-
„ vangen bleef, als alleen ſommige *Roomsch-*
„ *gezinden*, die den Franschman, *als hunnen*
„ *verloſſer*, met verlangen te gemoet zagen, en
„ eenige perſoonen, die het ſecreet van *de miſſe*
„ ſchenen te weten, alzoo zij weinig bekomme-
„ ring hadden, en andere benaauwde herten ver-
„ troos-

(20) Welk eenen ſpiegel voor den tijd, dien wij beleefd hebben.

„ troosten op deze wijze: *weest gerust en goeds-*
„ *moeds, alles zal zonder merkelijk ongeval van*
„ *den Staat, en met weinige verandering af-*
„ *loopen; het heele land zal zoo glad overgaan*
„ *als een vinkentouw.*"

Schandlijke Vredesvoorwaarden.

Behalve de onteerende Vredes-voorwaarden, die zoo Vrankrijk als Engeland, in dien rampſpoedigen toeſtand, aan de Republiek voorſtelden, en die zoo buiten mate ſchandelijk en ſmadelijk waren, dat zelfs in latere tijden ſommige Franſche Schrijvers dezelve getracht hebben in twijfel te trekken (21), en die ongeloofbaar konden ſchijnen, indien zij niet volledig zeker, en zelfs in de *Hollandſche Secrete Reſolutien*, als punten van *Deliberatien* gevonden wierden (22), maar die echter door 't moedſcheppend gedrag en 't voorſtel des Stadhouders, mannelijk werden afgeſlagen; behalve die Voorwaarden vindt men in de *Hollandſche Registers* de ſterkſte verklaringen ter bevestiging van de bovengemelde benaauwdheden; onder anderen zeggen de Staten (23): „ dat de Vijanden niet alleen in de
„ Provincie van Holland ende Westvriesland ver-
„ ſcheiden *Brandſchattingen* hebben aangerecht,
„ en door *ſchofferen* van vrouwen en dochteren,

Benardheid bij de Staten.

„ *ver-*

(21) Doch niet VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV.*, die dezelve opgeeft T. I. p. m. 285. en er bij zegt: *Ces conditions d'une Paix, qui tenait tant de la ſervitude, parurent intolerables, & la fierté du vainqueur inſpira un courage dedesespoir aux vaincus. On reſolut de perir les armes à la main. Tous les coeurs & toutes les espérances ſe tournerent vers le Prince d'Orange.*

(22) *Secret. Reſol. van Holl.* D. III. bl. 264. en 274. volg. op den 1 en 20 Jul. 1672.

(23) *Reſol. van Holl.* den 15 Maart 1673. bl. 22.

Digitized by Google

„ *vermoorden* en verbranden van ſtokoude lui-
„ den, onnoozele kinderen en zuigelingen, en
„ het bedrijven van allerhande *ongehoorde en on-*
„ *menschlijke Actien* en Wreedheden, zich op
„ zoo *barbariſche* wijze hebben gecomporteerd
„ — dat daarvan onder de geciviliſeerde Heide-
„ nen, ja onder Tartaren zelfs, bijna geen exem-
„ pelen gevonden worden — — dat zij —
„ openlijk — hebben betuigd, dat de ingezete-
„ nen dezer Landen moesten worden aangezien
„ als doodvijanden van alle *Monarchale* regee-
„ ringen, [dit was toch niet tot hunne oneer!]
„ en dat men derhalve deze Landen t'eenemaal
„ moest ruineren en verdelgen, even als de Stad
„ *Carthago* — — van de Romeinen verdelgd
„ en verwoest geweest is." — Amſteldam, eene
Bij Amſteldam. Stad, die zich nog het moedigſte gehouden had, deed, door middel zijner Burgeren, bij den Magiſtraat, en deze bij de Staten, uit naam der Burgeren, in den aanvang van 1673. nog eenen vooſlag, om op zekeren voet binnen 14 dagen de Landzaten en Burgers in de wapenen te brengen, ten getale van 100000 man; en zij voegen tot aandrang in de Staatsvergadering er deze woorden bij (24): „ Dewijl in deze gruwelijke
„ Zond-

(24) *Reſol. van Holl.* 1673. 8 Febr. bl. 2, 3. Het ganſche ſtuk is toen in 4°. uitgegeven, onder den titel: OPTOGHT *der Batavieren voor de vrijheit des Vaderlants, zijnde een Ontwerp, om uit Hollant alleen, ten langſten in veertien dagen, buiten kosten van den gemeenen Staet, hondert duizent weerbare mannen in 't velt te brengen, om 's Lants vijanden te verdrijven uit alle plaetzen, van hun ingenomen.* Met een titelprint van *Romijn de Hooghe*, en een dichterlijke Verklaring dier Print, door den Dichter *J. Antonides van der Goes.* Zie zijne *Gedichten* bl. 302.

„ Zondvloed der *Franſche Razernije*, die 't ge-
„ heele Landt, als een ſtroom tot in Holland
„ zelfs heeft afgeweid, een groot middel bij der
„ hand genomen moet worden, om die inbreuk
„ te ſtuiten," — en ten betoge, hoe ſchande-
lijk de Franſchen hier toen huishielden, en hoe
zij de ganſche natie, en niet enkel het gemeene
Volk, in ontroering en beroering brachten; la-
ten zij er op volgen — „ Het gaat hier nog hoo-
„ ger! Want nu hangen in de waagſchaal *Vrij-*
„ *heid van Vaderland en Godsdienst*, het leven
„ en de kuischheid van onze vrouwen, doch-
„ ters, kinderen, en bloedverwanten, en wordt
„ gedreigd met een doodlijke ſchipbreuk, om
„ welke te ontkomen onze *onderdrukte voorva-*
„ *ders* hunne hoofden hebben gewaagd, en den
„ hoed der *Vrijheid* door bloed en vuur verkre-
„ gen! Hun zalig gebeente zoude uit den Grave
„ en op de Velden, daar zij eerlijk hunnen hals
„ hebben ten beste gegeven, om wraak ſchreeu-
„ wen over zulke ontaarde Nakomelingen, die
„ lafhartig liever een' uitheemſchen Dwingeland
„ naar de oogen zien, en dien onrechtvaardigen
„ Roover hun voorouderen bezitting en bloedi-
„ gen arbeid inruimen, als nu zulk een geringe
„ gifte [een ten honderd van zijne bezitting] ten
„ dienst van het land vereeren." (25) Dus ſpra-
ken toen de Amſteldammers (26).

Maar

(25) Namelijk, om de Franſchen uit het Land te ja-
gen, en uit de Stad Amſteldam te houden.

(26) Het gene zij van *de vrijheid van Godsdienst* zeg-
gen, ziet op de handhaving der *openbare Gereformeerde Religie*, die zij vreesden, dat door den *Roomſchen Gods-dienst* zoude verdrongen of vervangen worden, zoo

Maar dit gaat nog hooger, als men niet alleen de voorſtanders der Stadhouderlijke Regering en de Staten zoo hoort ſpreken, maar de heidenſche woestheid der Franſchen, in dien tijd, erkend vindt door de tegenſtanders der Stadhouders en Franſche Schrijvers zelf. 't Is bekend, dat *Valkenier* tegen de Franſchen en voor de Stadhouders, daarentegen *B. Kosterus* in zijn *Hiſtorisch Verhaal van 't voorgevallene* 1672, 1673. meer den Franſchen gunstig, en den Stadhouderen ongunstig was, ja zich zeerhevig (bl. 327.) tegen *Sylvius* en *Basnage* uitlaat, om hunne verhalen der wreedheden en wandaden der vijanden in *Bodegrave* en *Zwammerdam.* Evenwel erkent hij kort daarop zelve (bl. 328.) de mishandelingen en vrouwekracht, met bijgevoegden uitroep, *quis talia fando — — temperet ab lacrymis!* Hij verhaalt (bl. 331.) *het in kolen*

Erkend door B. Kosterus.

wanneer de Franſchen 't land overheerden. Ondertusſchen, welk een onderſcheid tusſchen die en latere tijden. Dit verſchil is zeker te aanmerklijk, om alhier onaangeroerd te blijven. Men verhinnere zich alleen uit *de Nederlandſche Jaarboeken* van 't jaar 1795., dat de Stad Amſteldam zich toen zonder tegenweêr aan de verwinnende wapenen van Vrankrijk heeft overgegeven; en dat de Repreſentanten van de Franſche Natie alstoen dezen veelomvattenden Brief aan 't Opperbewind te Parijs ſchreven (Aldaar, bl. 748.): *Wij zijn te Amſterdam, en gansch Holland is in de magt der Republiek. — — — De voordeelen dezer glorierijke Overwinning — zijn onbeſchrijflijk; zij levert Schatten, Magazijnen, Timmerwerven, Schepen, en, voornamelijk, zoo omtrent het Staatkundige als Commerciele, brengt zij — een overwigt aan, welks uitwerkſelen en gevolgen onmogelijk kunnen berekend worden.* Men plantte en danste toen om *den Vrijheidsboom!* — Het gebeurde is nog in elks geheugen; ik vergroot niets; maar ik vergelijk ſlechts het vroegere gedrag.

len leggen van Zwammerdam, bl. 337. het afbranden van het ſchoone dorp van *Bodegraven*, de vernielingen en de puinhopen tot aan Woerden toe; en zulks bij bedaard Beſluit des Franſchen Generaals, om dit (zegt hij) *als* EEN MONUMENT *van verwoesting*, *naar den aard der Franſchen*, *in Holland opterechten.* Men beſchuldige dit mijn verhaal niet van partijdigheid. 't Is het bericht zelve van *B. Kosterus.* Dees, hoezeer hij de zaken bewimpelt en verſchoont, vaart zelve dikwils tegen de vijanden ſterk uit; *de Regenten van de Steden* (zegt hij bl. 201.) *hadden geene ondervinding*, *dat de Franſche beleefdheden zelfs ſtrikken zijn om andere natien daarmede te verſtrikken.* Hij noemt bl. 295. *de Franſchen van ouds de grootſte brandſtichters van Europa*, *en de verwoesters van die landſtreken*, *daar zij hunne wapenen komen te wenden* (27). En ſpreken de vrienden der Franſchen, ja Franſche Schrijvers zelve (28) zoo van hun; wat zullen dan hunne vijanden zeggen! (29) De wijze van oorlogen is ſedert dien tijd bij de Franſche Natie, bijzonder in onzen leeftijd, ten aanzien van die woestheden der ſoldaten, geheel veranderd, en op een veel menſchlievender voet ingericht. Maar toen gold het de perſoonen der ingezetenen zelve.

Indien derhalve hiertegen, door 't Volk, door de burgers, bewegingen aangericht en oproeren ge-

(27) Zie verder hiervan, bl. 265, 267, 299.

(28) VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV.* T. I. p. 164. Ed. 1752.

(29) Vergel. VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIV. bl. 91.

De gevolgen bij 't ganſche Volk.

geboren zijn: was zulks wel te verwonderen? te meer, daar zij vernamen, dat, in plaatze van het eenigſte middel aantegrijpen, 't welk de Gemeentens dachten, ('t zij wel, 't zij kwalijk) dat alleen nog redden konde, *het aanſtellen eens Stadhouders*, integendeel vele Hollandſche Staatsleden of hunne *Vroedſchappen*, zich meer genegen toonden, (uitgezonderd de Magiſtraat van *Amſteldam*,) om met de vijanden, die zulke vernederende eiſchen deden, in onderhandeling te treden, en er teffens vernomen wierd, dat bij de Generale Staten reeds bij meerderheid het beſluit genomen was (30), om den Heer P. DE GROOT eene volle en onbepaalde macht medetegeven, om op de beste wijze den Vrede te ſluiten, mits de zeven Provincien bij hunne Vrijheden en Godsdienst zouden bewaard blijven; terwijl daartegen *de cordate en genereuſe reſolutien van die van Amſteldam niet zullen vergeten worden, zoo lang de wereld duurt* (31), alzoo deze Stad in de *Secrete Reſolutien van Holland* (32) verklaren deed, *daarin geen conſent te hebben gedragen.* Ook te meer, toen Zeeland, de bezending van Holland aan den Koning afkeurende, een manlijk *Protest* tegen die Onderhandeling hun toezond, 't welk wel waardig is herlezen te worden (33).

Maar

(30) VALKEN. bl. 642. ſeqq.

(31) Ibid. bl. 646.

(32) *Secret. Reſol.* den 26 Jun. D. III. bl. 263. Vergel. VAN WYN, *Nalez.* op WAGEN. D. II. bl. 220, 221. zoo wegens de weigering van *Amſteldam*, als van *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland*, tot het doen eener bezending aan den Koning.

(33) Zie No. 37 en 48 in VALKENIERS *Bijlagen*, D. I. bl. 113.

Digitized by Google

Maar de vraag is en blijft: kan alles, wat toen gebeurde, en *medewerkte* tot de herſtelling van den ouden *Stadhouderlijken Regeringsvorm*, die twee-en-twintig jaren ſtilgeſtaan of geſlapen hadde, den naam van Oproer dragen? Ik zegge *medewerkte?* En wat werkte toen al niet mede? Vooreerst, *de algemeene beroering* der gemoederen, niet enkel van 't gemeene Volk, van 't graauw, maar van de Burgers, van de Gilden, van de Schutterijen, van de Kooplieden, en de beste Inwoners. Kan men toch wel als oproer aanmerken, dat, bij voorbeeld, *de burgerij van Middelburg* den Magiſtraat bij *Requeste* verzocht, om de Provincie van *Zeeland*, met name *Walcheren*, ſpoedig in ſtaat van verdediging te brengen, en dat *alle ingezetenen dier Stad in perſoon hunnen dienst* daartoe aanboden; dit toch geſchiedde geenszins door 't graauw, maar *door Kooplieden*, *Burgers*, *en Gilden* (34). De Staten van Zeeland zelve, op hun *Protest* een antwoord van de Hollandſche Staten bekomende, maakten dit antwoord (*Rapport*) *aan hunne Gemeentens der Zeeuwſche Steden inmiddels bekend, om te vernemen hoe zij genegen waren, alzoo* DE REGENTEN *zich bevonden in de uiterſte verlegenheid; — dat die Gemeentens eer tot een' desperaten oproer dan tot een capitulatie incli-neerden. Doch beide die uiterſten werden toen voorgekomen met een ordenlijke Vergadering van over de honderd der* VOORNAAMSTE *en* ZEDIGSTE BURGEREN *van Middelburg, die uit hun midden omtrent* 30 *burgers benoemden.* Waarop de *ge-za-*

Oorzaken der aanſtelling des Stadhouders.

De algemeene ontroering,

zoo der Regenten

als der beste burgeren.

(34) Zie de Stukken bij VALKENIER, D. I. Bijlag. bl. 121. en 122.

zamenlijke Gildens uit die 30 een getal van 8 perſoonen verkozen, om aan de Regering voortedragen deze 4 Artikelen:

1. Zullen en willen wij, tot behoud van Godsdienst en Vrijheid, goed en bloed opzetten?

2. Zullen wij ons geenszins inlaten in eenig Verbond, dat *Holland* of eenig ander Gewest of Gewesten met Vrankrijk mogten aangaan, of hebben aangegaan?

3. Zullen wij op 't ſpoedigst eene bezending doen aan den Prinſe van Orange, om zijne hulp en beſcherming te verzoeken?

4. En, zoo wij niet beſtand zijn tegen de groote macht, zullen wij dan ons eer aan Engeland dan Vrankrijk overgeven?

Dit zelfs waren geene voorſtellen van de *Regering*, maar *van 't Volk*, doch van welk Volk? van 't graauw? Geenszins! maar juist van *dat Volk*, 't welk, in een' gezonden zin, betreklijk de Regering, van bijzonderen en wichtigen invloed was! Wat deed toen de Regering? 't Verhaal luidt aldus: „ dat deze Artikelen bij elk „ aangenaam waren, en de *ganſche Regering* en „ *Gemeente* van Zeeland met nieuwen moed her„ leven deden, zoodat elk, tot vrouwen en kin„ deren, in den algemeenen nood, als met één „ lijf en ziel, hunne Provincie van binnen, en „ de Regenten de deſolate frontieren van buiten „ van alle noodzakelijkheden voorzagen; waar„ op een tweede Protest tegen de Staten van „ Holland volgde." (35). Dit geval ſchijnt den Heer WAGENAAR geheel niet onder 't oog en pen gekomen te zijn, als die alleen wegens de aanſtel-

(35) VALKEN. D. I. bl. 655-657.

ſtelling des Stadhouders zegt, dat hij te *Veere* 't eerst werd aangeſteld op 't aanſtaan der Burgerij, en er bij meldt, dat het gemeen in een' oploop de glazen bij een' Burgemeester inſmeet.

Maar hoe ging het in Holland? in dat Holland, waar toen zichtbaar de wanhoop aan behoud de overhand nam, en alle aanſtalte gemaakt was, om met den Franſchen Koning Bedingen te maken, zoo men ſlechts de tegenwoordige Regering kon behouden, met het geen men *onafhanglijkheid* noemde. Te *Haarlem* vervoegde zich bij *Requeste* niet het graauw, maar *de algemeene Schutterij* aan den Magiſtraat, en verzocht bij 't zelve zulke Stedelijke punten, die van achteren genoeg bewijzen opgeven van 't inſluipen van grove gebreken, en eenige verzoeken behelzen, die uit een Staatkundig oog beſchouwd, niet konden gerekend worden zonder grond te zijn geweest, ten minsten die ons leeren, dat de *Stedelijke Vroedſchappen*, gedurende dat eerſte Stadhouderlooze tijdperk, vele zaken op eenen meer Ariſtokratiſchen voet behandeld en gezet hadden (36). Hetzelfde omtrent gebeurde eerst te *Rotterdam* (37), waar vele burgeren, op de been gekomen, eenigen uit hun lighaam aan de Regering afzonden, om uit naam der *geheele Burgerij* te verklaren, dat zij bereid waren, de Stad tot den laatſten druppel bloeds te verdedigen, en met onderling vertrouwen zich aan de Regering, en de Regering aan de Burgerij, met eenen Eed zich verbonden, om de Stad en 't Land niet aan de Franſchen overtegeven, of

(36) VALKEN. D. I. Bijl. bl. 137.
(37) D. I. bl. 693.

of te *helpen overgeven*, of iets te ondernemen, dan met onderling overleg *van de goede burgerij.*

Maar wat werkte al meer hiertoe? Hooren wij WAGENAAR zelven! Onder de *oorzaken* der oproerigheden in de Hollandſche en Zeeuwſche Steden brengt die voorzichtige Schrijver bl. 62. „ dat de eerſte geruchten van het overgaan der „ Steden *niet alleen de hooge Regering*, *maar* „ *ook het gemeen hadden ontrust*; — dat vele „ hunne beste goederen begonden te bergen; „ dat de vlucht algemeen was, uit Gelderland, „ Overijsſel en Utrecht, en *Holland* met ſchrik „ vervulde; dat er *vermoedens* vielen, dat de „ Steden door verraad waren overgegaan; dat „ men de tegenwoordige Regering van achteloos- „ heid en ontrouw beſchuldigde; dat het volk „ argwaan opvatte over de handelingen met „ Vrankrijk; dat hierin ſommige Predikanten „ roeiden, en dat vele vrienden van 't huis van „ Orange, die den Prins gaarne bij deze gele- „ genheid wilden geſteld zien in zijne Voorva- „ derlijke Waardigheden, 't volk in deze gedach- „ ten verſterkten." Wat daarvan zij: en ik wil geloven, dat alles op zich zelven letterlijk waar was; zekerlijk was 't ganſche Land in rep en roer, en de geheele Natie, groot en klein, niet enkel *het gemeen*, maar de aanzienlijke ingezetenen, die iets te verliezen hadden, Regenten en geregeerden, burgers en boeren, geraakten in Holland in de uiterſte benaauwdheid, op 't hooren van den voortgang der wapenen, en den daarop rustenden ſchandlijken eisch der Franſchen (38). Dit ver-

oor-

(38) *De handeling met Frankrijk, waartoe ter Ver-*

ga-

oorzaakte niet alleen *angsten*, maar *ook driften*, vooral na den gemelden tegenſtand van Zeeland, na de manlijke gevoelens van Vriesland en Groninge, bij hun Hoog Mog. ingebracht. Deze gevoegd, *met den algemeenen oploop der Gemeente in Holland*, zegt VALKENIER bl. 657. *die als een pot te vuur, dreigde aan alle kanten te gelijk over te loopen, als zij vernam den inhoud van den impertinenten en ruineuſen eisch der Franſchen, brachten niet alleen te wege, dat de Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland — malkanderen met een' nieuwen Eed verbonden, om al hun goed en bloed te wagen, — — 't welk zij bekend maakten aan de Steden, om 't zelve voor den volke te publiceren, maar ook zijne Hoogheid — in de volle Vergadering — — met eenparigheid van alle de ſtemmen op een wonderbare manier wierde aangeſteld* enz. Het manlijk en voorzichtig gedrag der Regering van Amſteldam, zoo in de opheldernde Verklaring en afkondiging aan de ganſche burgerij, als in den betoonden ijver, om zich op allerlei wijze tot verdediging te bereiden, voordat nog de Prins als Stadhouder werd uitgeroepen, beiden in 't breede beſchreven door VALKENIER (39) en WAGENAAR (40), voorkwam in die groote Stad alle gevreesde onheilen, en Amſterdam was daarin zeer te prijzen. Derzelver Regering had in diezelfde benaauwde maand van *Junij*, hoorende, En van 't gemeene Volk.

gadering van Holland beſloten was, bracht veel toe, om 'T VOLK *in de Steden ongerust te houden*, zegt WAGEN. *Amſt.* D. V. bl. 346.

(39) Bl. 688-690. en 706-713.

(40) WAGEN. *Amſt.* D. V. bl. 339. en volg.

Digitized by Google

Inlating van 't Water overal;

ook rondom Amſteldam.

de, dat de Franſchen in de Over-Betuwe doorgedrongen waren, en na 't beſluit der Staten, om Holland door 't inlaten van 't water te beveiligen, ook bij zich 't *zoet* en *zout water* ingelaten; zij ſtaken eenige polders door om de Stad; de *Diemer-* en *Bijlemermeeren*; de *Amſteldijk*, *Veendijk*, en anderen: *kortom*, *men verzuimde niets*, *om de Stad ongenaakbaar te maken voor den vijand.* Toen de vijanden den 20 Jun. *Naarden*, en den 23 *Utrecht* overmeesterden, liet de Stad alle bruggen bij de toegangen affmijten (41). Die zelfde Stad weigerde toeteſtemmen in den voorſlag van Dordrecht ter Staatsvergadering, *om de Gemeente van de ware geſchapenheid der handeling met Frankrijk te onderrichten*; TEN WARE *tevens openbaar gemaakt werd*, *dat zij niet in het geven van volmacht* [aan P. de Groot] *geſtemd had.*

Ik weet wel, dat dit door andere Steden met geene goede oogen werd aangezien, en zelfs ſterk berispt. Die van Leiden merkten het aan als eene *verongelijking*, aan hun Ed. Gr. Mog. door Amſteldam gedaan. Volgens een' oorſpronglijken Brief, (wiens inhoud ik om zijn zonderling bericht, in de *Bijlage*, den 29 Junij 1672. plaatze,) door den Leidſchen Penſionaris *P. Burgersdijck* aan zijne *Vroedſchap* uit 's Hage geſchreven, *hadden de Heeren van Amſterdam*, *of*, *om beter te zeggen*, *de Hr. Penſionaris Hop*, dien dag en den vorigen, *met ſeer vehemente expreſſien de Leeden van de Vergaderinge aengevreven*, *als off deſelve waren* „ vercoopers van „ de Souverayniteyt ende Vrijheyt," *concludeeren-*

(41) WAGEN. *Amſt.* D. V. bl. 336-342.

rende, dat ſij haer van de andre Leeden niet ſoude laeten overleveren, noghte emmermeer willen tramperen in een Negotiatie van diergelijke basſesſe. *Dat ſij haer voor de gemeente ſullen konnen juſtificeren, maer dat* DIE *te vreſen hebben die buyte noot, ende ſonder een canonſchoot ontfangen te hebben, ſoo prodigael ſijn in het overgeven van de Liberteyt van hare ſubjecten.* Hierop waren andere Leden ter Vergadering, die dit *ongelijk niet konden verkroppen, losgebroken op de al te groote inſolentie van gemelden Heer, en wezen aan, dat de Reſolutie van de XXXVI. Raden van Amſterdam niet verſchilde van de intentie van de hooge Regeeringe, noghte van de authoriſatie, op de Gedeputeerdens verleent* (42); *ende dat het ſchrickelijk was, dat yemant ſoude denken, om de Vrijheit ende de Souverainetеit — te* VERCOOPEN, — zij voegden er beſchuldigingen bij, dat Amſteldam alle beſcherming aan zich trok, en de andere Steden ſcheen te willen verlaten. — Hierop viel geen beſluit, maar men verzocht, dat *die van Amſterdam haere aenteykeninge ſoude willen lighten*, gelijk ook die van *Leiden*, (waarvan ſtraks) en de Briefſchrijver eindigt, met de vermelding, dat *de confuſie en desordre onbegrijpelijk is — en dat de geneſinge is desperaet, ſoo de Gecommitteerdens onverrichter ſaeken moeten terugge keeren* (43).

Wat

(42) Het verſchil evenwel lag daarin, dat de een wilde *verdedigen* tegen-, de ander *handelen* met- een zegepralend leger. Maar wat *voorwaarden* konde men *bedingen*, als de wapenen te kort ſchoten, en zulke ſchandelijke eiſchen gedaan waren!

(43) Dit zag waarſchijnlijk op P. DE GROOT, waarvan de Hiſtorie bekend is.

Presſing van Huisluiden.

Wat werkte al verder mede? De door den nood voorgeſchreven en bevolen presſinge van huislieden en burgers. Boeren en huislieden werden van alle kanten opontboden, om te werken aan dijken, ſluizen, dammen, en ſchanſen. Burgers en Stedelingen werden in alle de Hollandſche Steden in de wapenen gebracht, uit de Steden geligt, en naar de frontieren gezonden; zelfs was de benaauwdheid zoo groot, dat de Staten den 16 Jun. (44) beſloten en aanſchrijving deden, *dat den tweeden man uit onzen lande van Holland en Westfriesland tot reſiſtentie van den vijand zal worden opontboden.*

Van Stedelingen.

Onbezorgde Vestingwerken.

Hiertoe werkte nog mede, dat alomme de kreet opging, dat de Steden, vooral de Frontierplaatzen, onvoorzien waren van al het noodige, 't welk veelmalen in de *Reſolutien van Holland* voorkomt op den naam van *Defecten.* Het Steedje Woudrichem, zeide men (45), was *onvoorzien van kanon, affuiten, en allerhande andere ammunitie van oorlog*, en hierom ſchreven de Staten *aan hunne Gemachtigden in de Frontieren, om de Militie uit Woudrichem overtebrengen naar Gornichem en Loeveſtein, om daar te krachtiger wederſtand te bieden.* En op dien zelfden dag ſtond het Leger van den Staat van binnen reeds *achteruittedeinzen* of *aftezakken tot aan Woerden*, en aan de Steden *Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Gouda, Gorinchem* en *Schoonhoven* werd aangeſchreven, om de noodige leef- en mondkost derwaards aftevaardigen. En in de *Secrete Reſolutien van Hol-*

(44) *Reſol. van Holl.* bl. 142.
(45) Ibid. 16 Jun. bl. 140. f. 141.

Digitized by Google

Holland (46), is eene openhartige verklaring *van de onbedrevenheid der Militie en Officieren, en gebrek aan krijgstucht* (47).

Het eerſte gewag ook, dat mij in de *Holland-ſche Reſolutien* is voorgekomen van *volksbeweging* tot *oproerigheid*, doch 't welk ook zelfs aldaar meer voorkomt onder den naam van *inſolentien, bij de huislieden gepleegd*, dagteekent van den 17 Junij (48), waar men vindt van Gornichem, *dat de huisluiden aldaar, in plaatze van te pareren de bevelen — — om den vijfden man met een ſpade te doen optrekken — tot de werken, dijken, en grachten, — — zich onder de wapenen begeven hadden, en de Stad genoegzaam bezet hielden.* Dit was ware oproerigheid! „ Men ſchreef toen den *Baljuwen* en Officieren zelfs aan, zich op de *belhamels van die inſolentie te informeren* — en hen *pede ligato* op de Voorpoorte in 's Hage te brengen. Ten zelfden dage was het te Gouda in roere. Maar waarover? Wegens verkeerd bericht van de bevolene onderwaterzetting. Men belastte (49) dus, die van Gouda *te disabuſeeren, de meeninge niet te zijn, om eenige doorſnijdingen in de Dijken te maken, om het water in te laten, maar*

Eerſte gewag van inſolentie bij de huisluiden,

over 't Waterinlaten,

(46) *Secret. Reſolut.* D. III. bl. 255. den 7 Jun.

(47) De ſlechte toeſtand der Land-militie, gedurende het Stadhouderlooze Tijdperk, en hoe Burgemeesters-Zoonen of Neven in den Krijgsdienst werden voorgetrokken, erkent zelf VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV.* T. I. p. m. 271. en voegt er bij: *Cette petite Republique dominoit ſur lès mers; mais ſur la terre rien n'étoit plus faible.*

(48) *Reſol. van Holl.* bl. 145.

(49) Ibid. 17 Jun. bl. 146.

Digitized by Google

maar alleen om de Sluiſen open te zetten, en hierdoor 't Land van *Stein* enz. onder water te brengen. — — Maar het waren juist de Dijkgraaf en Heemraden van Woerden zelven (50), die *het leggen van den Dam omtrent Nieuwerbrugge*, op last der Staten verordend, *beletteden, en daardoor aan de huisluiden voet gegeven hadden, om te ondernemen zaken, die hun alzoo weinig voegen, als hun het beletten van den Dam.* Hierop ſpreekt men den 18 Jun. (51) van *inſolentien van zamengerotte moedwilligers*, waarvan er twee te *Rijswijk* opgebracht en naar den Hage gevoerd wierden. Men deed aanſchrijvens aan den Baljuw van Rijnland, waaruit blijkt, dat *over de inundatien eenige murmureringen en feitelijkheden van de huisluiden ontſtaan waren.* — Eenigen *oppoſeerden zich feitelijk tegen het openzetten van de Goêjanverwelleſluis* (52). Men wilde *de inwoonderen, bij goede gelegenheid van hunnen plicht, en gehoorzaamheid omtrent het nakomen van onze bevelen vermanen, en van de goede intentie en cordaten ijver van de hooge Regering tot conſervatie van het Land informeren.* Daarop geboden de Staten, den 19 Jun. (53) „ de onwillige huisluiden *manu militari* te hou„ den aan de werken tot ſtuiting van den vijand, „ op ſtraf des doods, zonder vorm van proces." En toen de nood hooger klom, en de vollſtrekte orde gegeven was (54), om de Sluizen te opennen,

en bij de Heemraden zelf,

(50) Ald. 17 Jun. bl. 148. en 18 Jun. bl. 153, 154.
(51) Bl. 153.
(52) *Reſol. van Holl.* 18 Jun. bl. 154.
(53) Bl. 156.
(54) Den 19 Jun. bl. 158, 159.

Digitized by Google

nen, *ook in den Krimpenerwaard*; verzochten den 21 Junij (55) ſommige Steden, leden van Staat, *eenige Compagnien paarden in guarniſoen te hebben*, waartoe de Staten, na overleg met zijne Hoogheid, als toen nog alleen Kapitein-Generaal, de noodige patenten zouden geven. Dit verzochten ook *de Gedeputeerden van Rotterdam* (56) den 23 Junij, *uit naam hunner Principalen, tot voorkoming van alle gevreesde oploop en foules aldaar.* En zie daar het eerſte gewag van *Oploop* in een Stad, en 't beſluit was, om *met overleg van den Prince van Orange, derwaards te ſchikken twee Compagnien paarden.* Voords werd bij de Staten, op dien dag, overwogen (57), of men HET HOF *van Holland zal autoriſeren, om des noods de dijken tuſſchen Waddingsveen en den Donderdam, en tuſſchen Benthuizen en Hazerswoude en den Stompwijkſchen weg door te ſnijden tegen alle gevreesde overval des vijands alhier in den Hage.*

en Stedelingen; waaruit vrees voor oploop.

Maar nog hooger klom de verlegenheid, en de daarmede gepaard gaande onrustigheid onder de ganſche natie, toen de *Gevolmachtigden* der Staten, bij 't indringen des vijands, den 26 Junij, uit het leger te Bodegrave ſchreven, „ dat de „ *Baljuwen*, *Schouten*, *Secretariſen*, *welgeboren Mannen* enz. NB. WEGGELOOPEN waren; „ dat men geene orde onder 't volk in 't een en „ ander konde houden; en verzochten, daartegen „ orde te ſtellen, gelijk opſtonds geſchiedde." (58)

't Weggloopen der Baljuwen enz.

Ja

(55) 21 Jun. bl. 169.
(56) Bl. 176.
(57) Bl. 178. den 23 Jun.
(58) *Reſol. van Holl.* 27 Jun. bl. 188.

Ja zoo hoog rees de verlegenheid, en teffens de ijver tot verdediging, dat men den volgenden dag (59) in overweging nam, „ of men niet den „ vierden man van de opgezetenen ten platten „ lande uit de heele Provincie ten ſpoedigſte „ zoude opontbieden, en naar de naasté paſſen „ verzenden, en wel bij afloſſing om de acht da„ gen." En 't was op dien zelfden dag (60), dat nu de Vroedſchap der *Stad Leiden*, door hare Gedeputeerden ter Staatsvergadering op eene beweeglijke wijze het Voorſtel deed, om aan den Kapitein-Generaal over de Legers van den Staat bij de *Generaliteit*, *bij ampliatie zijner Inſtructie*, *tot kennelijk wederzeggen toe*, *optedragen de vrije en ongedetermineerde macht over de Patenten.* Zij dringen de noodzakelijkheid daarvan aan „ met goede redenen, en beklagen zich over „ de verkeerde *maximen*, *die jaren herwaards* „ in zwang gingen, en hoevele waarſchouwin„ gen daaromtrent in den wind geſlagen waren; „ hoe alles hierdoor in de uiterſte verwarring ge„ raakt was; zij hadden 't ongeluk gehad, (zei„ den zij) *van niet gehoord te zijn;* men on„ dervond nu, dat de wapenen van den Staat, „ bij gebrek *van goede orde*, niet beſtand wa„ ren tegen den vijand, en *dat de Kapitein-Ge„ neraal zich genoegzaam in alle zaken tot zij„ ne functie ſpecterende, moetende reguleren naar „ de ordres en het goedvinden van de Politike „ Regering* (61), noodzakelijk alles moest ver„ val-

Voorſtel van Leiden over de Patenten.

Hun beklag van niet gehoord te zijn.

(59) 27 Jun. bl. 190.
(60) 27 Jun. bl. 187.
(61) Zie daar het punt en grondbeginſel, waarom *de Uitvoerende Macht*, bijzonder in 't *Krijgswezen*, in onzen

„ vallen tot de alleruiterſte confuſie." En 't geen er meer bijgevoegd wordt, 't welk bij onze Schrijvers weinig of geheel niet gewaagd wordt. Ik hebbe hierom dit Voorſtel, om zijne belangrijkheid, geheel in eene *Bijlage* op den 27 Jun. 1672. geplaatst. Dit Vertoog deed den Leden der Staatsvergadering zoozeer aan, dat, volgens den Brief van den Penſionaris *P. Burgersdijk* aan de Leidſche Vroedſchap (62), aan die van Leiden verzocht wierd, dat *zij hare ſchriftelijke Propoſitie, om den Capitein Generael meer authoriteyt te geven, ſouden believen te mitigeren, en daeruyt te laeten alle de exproratien, die van voorgaende ſaeken daerinne waren geinflueert, ende die met het werk van de voorſz. authoriſatie geen gemeenſchap hadden.* Maar de nood drong, en 't Voorſtel werd (bl. 229.) op den 1 Julij goedgevonden, en beſloten, ook zelfs ter Staten Generaal (63), en op den zelfden dag

zen Staat behoort *afgeſcheiden* te zijn van de *Wetgevende Macht en Politike Regering*; offchoon daarom, gelijk dit in alle Regeringsvormen te recht plaats heeft, niet onverantwoordelijk en geheel of volſtrekt onafhanglijk. Waar dit gebeurde, zouden twee onafhanglijke Machten tegen elkander ſtaan. Zie boven bl. 212. Het recht der *Patenten* wierd dan door Leiden begrepen niet te moeten zijn in de macht of 't *goedvinden der Politike Regering.*

(62) Zie de *Bijlage* den 29 Junij 1672.

(63) Men vindt hiervan, in *de Notulen van Deken en Hoofdmannen der Schutterije te Leyden*, mij onder 't oog gekomen, deze opmerkelijke *Aanteekening*, den 2 Julij 1672. „ Is mede bij den Heer Deken gecom-
„ municeert, dat op gisteren in de Vergaderinge van
„ de Staten Generael was gedefereert aen ſijne Hoog-
„ heyt den Heere Prince van Orangie alle pouvoir en

dag (bl. 234.) werd bij Holland, zonder gewag van voorafgaande raadpleging, ingevlochten een Ontwerp (*Concept*), om het *Eeuwig Edikt* te vernietigen, op 't voorſtel der Steden *Haarlem*, *Leiden*, *Rotterdam* en anderen, met onderlinge ontheffing van de gedane Eeden.

Het muiten der ſoldaten, wegens wanbetaling.

Ondertusſchen kwamen ook de onbetaald gebleven krijgslieden op de been. De Regering van Gornichem ſchreef den zelfden 1 Julij (64) den Staten, dat in hunne Stad eenige Compagnien paardevolk lagen, „ *welken* de huisluiden „ daarenboven volſtrekt *ruineerden* van 't gene „ zij nog eenigzins hadden zoeken te behouden, „ hen beroovende van vee en voeder — — dat „ ook het *Regiment*, uit Utrecht, 't welk was „ overgegaan, en ten wiens laste het ſtond, der„ waards gekomen, onbetaald bleef, *waardoor* „ *zij eene apparente tumulte te gemoet zagen*, „ en verzochten, tot voorkoming van desorde, „ om ſpoedige betaling." Onderwijl liep de angst al hooger, en men beſloot daarop, den 2 Julij (65), „ de ſchotdeuren op den Leid„ ſchen Dam, alle de Sluizen in Delf- en Schie„ land opentezetten, ook te Rotterdam, Schie„ dam en Delfshaven, opdat de boezem in Rijn„ land zoude kunnen volloopen — met machti„ ging,

„ geſach, 't geen voortijts aen desſelfs Voorſaten, als „ Capiteyn Generael oyt is gedefereert geweest; ten „ eynde gemelde Hooftmans 't ſelve ſouden willen com„ municeren aen de Schutteren, opdat 't ſelve mochte „ comen tot yders kennisſe, ende ſtrecken tot genoe„ gen van de gemeynte binnen deeſe Stadt."

(64) *Reſol. van Holl.* den 2 Jul. bl. 236.

(65) Bl. 238.

„ ging, om, des noods, de ſterke hand te ge-
„ bruiken." — En den 3 Julij belaſtte men Mariniers naar die posten aftezenden (66). Ziedaar de akelijke verlegenheid van *Inwoners*, van *Regenten*, en van 't ganſche *Volk*, groot en klein.

Dit is ook alles, wat ik, tot op den dag der aanſtelling van den Prins van Orange, den 4 Julij, tot Stadhouder van Holland, in de *Registers van Hollands Staten* gewaagd vinde van *beroertens*, van *oproeren*, van *geweld*, of van verzochte *voorzieningen* tegen dezelve. Men leert er uit, dat niet alles oproer *onder 't gemeen* was, wat velen voor oproer van 't *gemeen* houden; maar dat er zeervele pogingen, zoo van de *Militie* als van den welgeſtelden *Burgerſtaat*, de Burgerijen, Schutterijen, en 't ganſche Volk, hervoord kwamen, met de aanleidende gelegenheden en drijfveren, die daartoe dienden. Beſluit.

Ik heb hierover iets breeder uitgeweid, om 't verband met het betoog der wettigheid der handelingen in dien tijd. En dan valt nu de vraag, of onze Geſchiedſchrijvers, of een deel derzelven, in alles wel naaukeurig of onpartijdig ſchrijven, als zij de herſtelling van het Stadhouderſchap in Willem III., of wel zijne aanſtelling en verheffing tot de voorouderlijke Waardigheden, zoo ruimſchoots werpen op rekening van *Oproer?* Of men moet *oproer* noemen, als eene geheele Natie, een gansch Volk, zonder door binnenlandſche vreeze zijne ſtem te laten ſmooren, door een' buitenlandſchen vijand zich zoo naauw geprangd bevindende, en geen ander reddingsmiddel kennende, bij zijne zelf radelooze Regenten aandringt, en hen Daar was geen ander redmiddel,

(66) Bl. 241.

hen overtuigt, dat, zoo er nog behoud op zij, dit behoud moet gezocht worden, in ſpoedig en onverwijld *de uitvoerende Macht* en 't *ganſche Krijgsbeleid* weder optedragen aan een' Man, in wien 't Volk zijn vertrouwen ſtelde; aan een' man, die, hoe jong van jaren ook, door beleid en dapperheid zich reeds kenteekende, en blijken gaf, dat het voorouderlijke bloed, tot heil van den Lande, nog door zijne aderen vloeide. Hoe dit zij: Prins Willem de III. werd dan den 4 Julij voor *Stadhouder* van Holland uitgeroepen, niet door geſmoorde ſtemmen des Volks, maar met uitbundige vreugde van 't *geheele Volk*, van rijken en armen, regent en burger; indien men misſchien eenige Ariſtokraatſche Regenten uitzondert. De onverwachtheid van den inval en de doorbreking des Vijands in 't hart van 't Land, had hierin 't voornaamſte deel; en 't is zonderling van toepaſſing, dat de Heer *J. de Witt* bij zijn opgevolgd verzoek om ontſlag, den 4 Aug. erkende, dat *God almachtig in ſijnen toorn gelieft den Staat te laten overkomen de desastres en calamiteiten — — op eene wijſe die onbegrijpelijk is, en ſoo ſubitelijk, ook met ſoo weinig tegenſtand, dat de posteriteit reeden ſal vinden, om hetſelve niet te konnen gelooven* (67).

dan de aanſtelling eens Stadhouders

De Beſluiten nu, die in de Vergadering der Staten genomen werden, waren drieledig; zij betroffen 1°. de Patenten; 2°. 't Eeuwig Edikt; 3°. de verkiezing des Stadhouders.

bij wettig Staatsbeſluit.

1°. Op 't vorig gedane Voorſtel beſloot men, bij de Generaliteit voorteſlaan, en de zaak daarheen te beleiden, dat den Prinſe de vrije macht werd

1. Tot opdracht der Patenten.

(67) *Reſol. van Holl.* 4 Aug. 1572.

werd gegeven „ *tot kennelijk wederzeggen, over* „ *de Patenten en andere zaken, tot de Militie* „ *van de Vereenigde Nederlanden betreklijk,* „ *zoo als zijne Voorouders als Stadhouders en* „ *Kapiteinen Generaal hebben uitgeoefend.*"

2°. Op voorſtel der Gemachtigden van Haarlem, Rotterdam, en anderen, werd het zoogenoemd *Eeuwig Edikt* met eenparige ſtemmen vernietigd; en 2. Herroeping van 't Eeuwig Edikt.

3°. Met dezelfde eenparigheid Prins Willem ontſlagen van zijnen Eed op dat *Edikt*, en verkozen tot *Stadhouder*, *Kapitein Generaal* en *Admiraal* over Holland; van wiens voorbeeld en dapperheid zooveel, en van wiens behoudenis alles geacht wierd aftehangen. En 3. benoeming des Stadhouders enz.

De gevolgen van die Aanſtelling waren gewichtig, zoo ten opzicht van die waardigheid op zich zelve, als ten aanzien der redding van Volk en Land uit hunne ongelegenheden. Ten aanzien der *waardigheid* op zich zelve! Op den titel van dit Hoofdſtuk gaf ik aan 's Prinſen Herſtelling, of liever *Aanſtelling*, den naam van *terugkeering tot den vorigen Regeringſtand.* Om dit te verdedigen, behoef ik weinig woorden. Ik beroepe mij alleen op 't gezag van den Heer *Pieter Paulus* (68), die de vorige Regering van 1650—1672. daarom *eene Tuſſchen-Regering* noemt; en van die Tuſſchenregering getuigt, dat *zij te aanmerklijk is, en te vele bewijzen bevat voor de nuttigheid der Stadhouderlijke Regering, dan dat wij dezelve ſtilzwijgende*, (zegt hij) *voorbijgaan.* Hierom verklaart hij ook, dat *met de aanſtelling van den Stadhouder Willem III. het* Gewicht dier Aanſtelling.

(68) *Nut der Stadhouderlijke Regering*, bl. 55.

het Land zijne oude Regeringsvorm wederkreeg (bl. 79, 128.), *en dat dezelve de oorzaak onzer redding was.* (bl. 68.) Ik behoef dan geen verder betoog, dat dit voor den ouden *Regeringsvorm* gehouden wierd! Alles toch, wat de Staten, na den dood van Willem I., deden en zeiden; alles wat er in die verlegenheid, en in 't bijzonder onder Leicester gebeurde, met de gevolgde Geſchiedenisſen tot aan 't jaar 1650., bewijzen zulks ten overvloede. Ik toonde bij de aanſtelling van Maurits, en bij de nadere bekrachtiging van zijn gezag, het voorzichtig gedrag der Staten van Holland en van hunnen Advokaat den Heer van Oldenbarneveldt, daarin, dat, toen zij zagen, dat men het zoogenoemde *Volk* in 't ſpel zocht te brengen, en onder dien naam *hun gezag te verkleenen*, zij verre verwijderd waren om Maurits, zoo in zijne *Militaire* als *Burgerlijke Waardigheden* en *Patenten-recht* te bekrimpen of intekorten; of door openbare Geſchriften of Beſluiten verachtlijk te maken, maar integendeel hem, tot handhaving en dekking hunner eigen achtbaarheid, in allen deele ſterkten en vestigden. Zij namen altijd, om zoo te ſpreken, de Stadhouders in den arm, en deden dit niet zoozeer om *de Prinſen*, als om *zich zelfs* wille, en om langs den gebaanden weg van den gewonen Regeringsvorm zich tegen alle woelingen, van buiten en van binnen, te beſchermen, gedachtig aan de oude ſpreuke: *Eendracht maakt macht.* En 't is daarom door den Heer *van Slingeland* elders niet onaardig aangemerkt, dat *de Vrees voor Spanje en het groot Vertrouwen op de Prinſen van Oranje*, tot aan den Munſterſchen Vrede de banden geweest waren, welke de

Re-

Republiek tot dien tijd bij elkander gehouden hadden; en deze banden nu verbroken zijnde (69), was dit de reden geweest, dat de buitengewone *Groote Vergadering der Bondgenoten* in 't jaar 1651., volgens Hem, zich niet konde verſtaan over de twee groote punten, 1°. *het gezag over het krijgsvolk van den Staat*, en 2°. *de manier, om de verſchillen tuſſchen de Provincien, over allerlei onderwerpen, oprijzende, bij te leggen of te beſlisſen*; en zij de zaken ten dien opzichte in de verwarring liet blijven, waarin zij toen waren. Maar ik merke er verder bij aan, dat in even die *onbepaaldheid* en *onzekerheid* de reden lag, dat de Staten van Holland met den Heer *J. de Witt*, door het grooter gewicht en gezag dier Provincie, bij 't afzijn eens Stadhouders, altijd ruimer handen hadden, om vele zaken meer naar den zin en 't doeleinde van dat Gewest, dan van de overige Provincien, interichten en doortezetten.

Aan de zijde van 't ganſche Volk was eene algemeene en groote vreugde over de herſtelling van den vorigen Regeringsvorm, een vernieuwd vertrouwen op de middelen van-, en beter eensgezindheid tot verdediging. Algemeene vreugd; nieuwe moed.

Van den kant des vijands was 't niet minder gewichtig. „ Zoo haast, zegt VALKENIER bl. 716. de Koning van Vrankrijk te Zeist hoorde, dat Vrankrijks bedremmeling.

(69) Niet ongepast zegt daarom kortlings de Heer KEUCHENIUS, *Nationale Balans*, bl. 4. *De ſpreuk, Eendracht maakt macht, was tot de Munſterſche Vrede het Bolwerk, dat ons aanwezen daargeſteld heeft; maar na dien tijd, de roede van 't lighaam zijnde, is zij uit het geheugen geraakt.*

dat zijne Hoogheid — — in den Haag had afgeleid den Eed wegens zijn Stadhouderſchap over Holland, reſolveerde hij 's anderen daags met zijn geheel leger van de Hollandſche frontieren op te breken, en verliet onverwacht, en in alle ſtilheid, zonder trommelſlag, met alle zijne manſchap, de Steden *Oudewater* en *Woerden*, om zich hooger op te verſchanſen." (70).

's Prinſen vermaning tot rust en afmaning van oproer en wantrouwen.

En wat de Staten? Het eerſte, dat zij na de beſlotene Opdracht van 't Stadhouderſchap deden, was, zijne Hoogheid te verzoeken, „ om „ door eenen beredeneerden Brief de Steden van „ Holland aantemanen, om elk in 't zijne zoo„ danige ordre te ſtellen, en *voorzieninge te* „ *doen, dat de tumulten en oproerigheden, al*„ *daar ontſtaan, geſtild, en tegens de autheurs* „ *in het toekomende ſcherp onderzoek gedaan* „ *worde*, en dat zijne Hoogheid in dien Brief „ zoodanige bewoordingen geliefde te brengen, „ waardoor *de gemeente* wierd terug gebracht „ van de verkeerde indrukſels, tegen hunne Over„ heden opgevat, *in allen ſchijn als of zij wa*„ *ren Verraders, en den dienst van 't Land* „ *niet naar behooren betrachteden.*" — En dit ſtrookt volmaakt met het geen de Raadpenſionaris *J. de Witt*, bij zijn Afſcheid kort daarna zelf verklaarde (71), dat die *calamiteiten en ſubite desastres de gemoederen van de Gemeente en van alle de Inwoonderen van het Land, nevens een generale ſchrik en tremeur, hebben doen opvatten eene ſiniſtre impreſſie van hare Regenten, en*

(70) VALKEN. bl. 717, 718.

(71) *Reſol. van Holl.* 4 Aug. bl. 70. en VALKEN. Bijl. D. I. bl. 157.

en voornamelijk van die genen, die boven anderen eenig bewind of beſtier gehad hebben. En was dit te verwonderen? De ondervinding leerde ten allen tijde, dat men de ſchuld op vorige Regenten ſchoof. En ſchoon noch *verraad* noch *plichtverzuim* waarlijk plaats gehad moge hebben, moet men echter aan die opgevatte gevoelens of inboezemingen, *ſchrik* en *tremeur*, toeſchrijven alle de gebeurtenisſen, en woelingen, die na 's Prinſen verheffing in ſommige plaatzen tot verwoedheid, en tot toomeloosheid zijn losgebarsten, en gevolgd zijn van den afſchuwelijken moord der gebroederen J. en C. DE WITT, door de Haagſche Burgerij, en de veranderingen der Regeringen en der Magiſtraten in vele Steden, in welken ſommige Regenten eenen zoo grooten haat tegen Stadhouder of Stadhouderlijke Regering voedden, dat zij beſchuldigd wierden, liever onder de Franſchen te hebben willen bukken, dan *eenen Stadhouder* aan 't hoofd van 't Bewind te zien, of, gelijk men 't wel eens uitdrukte, *liever Fransch dan Prins* te zijn. De bewegingen toch tot *veranderingen* van Regenten in eenige Hollandſche Steden, gelijk te Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Rotterdam, enz. waren zeker allen na, en niet voor de aanſtelling des Stadhouders. Men vindt ze in 't breede verhaald bij VALKENIER, en daaruit meest bij WAGENAAR (72); zij hadden vooral plaats in de maanden *Auguſtus* en *September*. De kwade indrukſels tegen eenige voorname Regenten, en vooral hen, die het ijverigſte de maatregels van den Heer *J. de Witt* gevolgd hadden, (wien men

Oproeren na de Aanſtelling.

(72) *Vaderl. Hiſtor.* D. XIV. bl. 102.

men den hatelijken naam van *Loeveſteinſchen aanhang* toevoegde,) hadden die opſchuddingen verwekt; en veroorzaakt, dat de Staten van Holland op den 27 Augustus den Prinſe magtigden, om, des noods, de Regering in de Steden te veranderen; doch van welke machtiging hij niet dan een ſpaarzaam gebruik gemaakt heeft. Het beknopt verhaal van den Hr. WAGENAAR bl. 196. nopens Leiden wijst dit genoegzaam uit. De Stukken, mij hiervan onder 't oog gekomen, toonen, dat het aldaar meer het werk geweest zij van de Schutterij, en hare Officieren, en dat de Prins op het Verzoekſchrift der Burgeren en Schutteren, om uit een getal van 80 perſoonen een nieuw Lighaam van *Veertigen* te verkiezen, daarin dus te werk ging, dat hij alle de 25 Regenten, welke uit de vorige *Veertigen*, door de Verzoekers zelve, op die Lijst gebracht waren (73), op nieuw inkoos. Ondertusſchen waren het de oude Regenten zelve, en niet deze nieuwen, welke (boven, bl. 368.) hadden aangedrongen op Willems verheffing.

Regeringsverandering.

Dit alles daargelaten, en aan den rampzaligen toeſtand, en den uiterſten nood en rampen, waarin het Land zoo eensklaps, bij 't indringen des vijands, geraakte, toeſchrijvende, is de eenige vrage, die ten aanzien van *Hollands Staatsregering* hier nu te pasſe komt, deze: Is de aanſtelling *door de Staten*, als *'s Volks Repreſentanten*, toen gewelddadig geſchied, of overeenkomstig den

Willems aanſtelling was wettig.

(73) Ik heb de bewijzen, hiertoe dienende, voor zoo verre zij niet bekend, of, zooveel ik weet, onuitgegeven zijn, in eene *Bijlage* geplaatst op den 8 September 1672.

Digitized by Google

den vorm der Regering? dat is, hebben de Vroedſchappen der ſtemmende Steden, als des Volks wil bij eigen overtuiging uitbrengende, daarin wettig en vrijwillig ter Staatsvergadering toegeſtemd? zonder dwang van 't Volk, ook zelfs voordat er in de Stedelijke Regeringen eenige verandering gemaakt zij? Hierop antwoorde ik, volmondig, ja! De Regenten van dien tijd zijn niet gedwongen, noch in den *eigenlijken*, noch in eenen meer *algemeenen* zin van 't woord. Dit wijzen de Registers uit! Deze ſpreken uitdrukkelijk (74): „ Bij de Leden generale en „ eenparige inclinatie getoond zijnde, om den „ Heere Prince van Orange — — aan te ſtellen „ en te eligeren tot Stadhouder deeſer Provincie; „ hebben de Heeren van de Ridderſchap en Ede„ len, midsgaders de Gedeputeerden van de „ Steeden, *uit den naam en van weegen de Hee„ ren haare Principalen goedgevonden en gere„ ſolveert.*" — — Eenen *zedelijken* dwang, die door de omſtandigheden hen en hunne lastgevers tot die daad noopte, zal niemand ontkennen: maar de vraag is van *feitelijken*, van *gewelddadigen dwang*, waardoor de Regenten van 's Volks wege en door 's Volks oploop en geweld, daadlijk gedwongen wierden. Indien al eens in enkele Steden, welken *ſtem in Staat* hadden, de Vroedſchappen door de burgerijen, of zelfs door 't lager gemeen, zijn aangedreven of gedwongen geworden, (des neen, in den laatſten zin) zoo beneemt dit niets aân de wettigheid der *Staatsbeſluiten*, die in *'s Hage*, waar geen zoodanige dwang was, met algemeene vreugd en gejuich ge-

(74) 3 Jul. bl. 242.

genomen werden. En 't doet dan weinig ter zake, dat ſommigen onzer Hiſtorieſchrijveren, met zooveel opheſs, verhalen, en zelfs in prent afmalen, hoe de Ruwaard C. de Witt, te Dordrecht ziek liggende, met geweld gedwongen wierd, om de *Acte* van *Aanſtelling* des Stadhouders met zijne handteekening te bekrachtigen. De toeſtemming van *een* of *meer leden* in eenige Vroedſchap doet hier niets af; of men moet daartoe komen, dat het groot gezag, 't welk de Heeren DE WITT door hunne uitmuntende begaafdheden zich hadden verkregen, de ganſche Dordrechtſche Vroedſchap zoo onderdanig en gedwee gemaakt hadde, dat zij zonder toeſtemming van een' hunner Mederaden, *C. de Witt*, een zoodanig beſluit niet durfden nemen. Dit was dan ook dwang! Of ſtelt men de reden in den gedanen Eed *op 't Eeuwig Edikt*, als 't welk zonder eenparige toeſtemming van alle de verbondene leden in de Vroedſchapscollegien niet konde afgeſchaft worden, (ſchoon 't op die wijze niet was aangeſchaft), zoo zal dit een bewijsgrond te ſterker voor de wettige aanſtelling des Stadhouders door de Staten uitleveren; dewijl hieruit beſloten zal moeten worden tot de eenparigheid van zoo groot een aantal van ſtemmende Leden. Altans dit ſtaat vast, dat niet de *aanwezende Afgezondenen* alleen, maar ook hunne Machtigers, *de Vroedſchappen*, als de wettige Repreſentanten der Natie, allen hunne toeſtemming gegeven hebben. Want men zal als geen tegenbewijs willen doen doorgaan, dat volgens de *Holl. Reſol.* 8 Jul. „ *een enkel lid* der Rotter-
„ damſche Vroedſchap, men name *Sonmans*,
„ *zijn ontſlag wilde nemen*, omdat niemand,
„ *zelfs*

„ *zelfs niet de Staten*, hem van zijn Eed op 't „ *Eeuwig Edikt* konden ontſlaan." 't Welk ongerijmd was. Zij, die den band geleid hadden, maakten hem los, en konden dien band ook alleen losmaken. Niet de *Stadhouder*, niet *het Volk* deed dit.

Uit al het opgegevene kan men nu ook een alles afdoend bewijs aanvoeren tegen de ſtelling, dat de ſtem des Volks *altijd met geweld geſmoord is*, ja zelfs het bewijs tegen den Schrijver omkeeren. Hij wil er mede zeggen, dat, als het *Volk* was gehoord geworden, hetzelve zijne *Souvereiniteit* wel krachtiger zoude gehandhaafd hebben. Maar hier was het geval gansch omgekeerd. Het Volk riep. Men hoorde het Volk, het algemeene Volk! De *ſtem* des Volks was *ééne ſtem*; zij werd niet geſmoord. Maar die *ſtem* was niet, (zoo min als in vroeger tijden), om eene *werkzame Volks-Souvereiniteit* boven het gezag der *Staten* en *des Stadhouders* te verheffen of te doen gelden; maar om *bij de Staten* zelf, en door middel *der Staten*, als de algemeen erkende en wettige Volksvertegenwoordigers, bij Beſluit te verkrijgen eenen door hun, (de Staten), aan te ſtellen Stadhouder, die aan 't Hoofd van 't *Uitvoerend Bewind* geſteld, door zijn gezag de verlopen zaken des Lands, onder de Staten, en door hun behulp, met meer klems kon helpen uitredden, en aan den voordgang des trotzen Konings door raad en daad paal en perk ſtellen. Gelijk de uitkomst ook medebracht.

Op die wijze gedroeg zich de zake, en hier-mede werden *alle verordeningen*, die ſedert 1652. waren ingevoerd, en die met het Stadhouderlijke Bewind en zijne vorige Plichten, Rechten en Voor- Hare gevolgen.

Voorrechten onbeſtaanbaar waren, vernietigd, of vervielen van zelfs; en dat gedeelte der *Uitvoerende Macht*, 't welk de Staten in hunnen boezem hadden getrokken, of aan anderen opgedragen of geſmaldeeld, keerde nu door die Aanſtelling terug, of werd weder overgedragen op den Stadhouder, als geſchiedende de aanſtelling *met alle zoodanige digniteiten en waardigheden, als dezelve voor dezen bij de Prinſen, zijne Voorouderen, bekleed zijn geweest.* Van welke uitdrukking wij de kracht gezien hebben uit de *Commisſie* van Prins Maurits.

't Is dan nu niet noodig, om bij de ſtukken aantewijzen, dat alles, wat, gedurende het *Stadhouderlooze Tijdperk*, de Staten van Holland in hunnen boezem overgebracht hadden, nu van zelfs daar wederom uit geraakte: maar het leidt mij tot eene algemeene aanmerking; dat men in latere tijden onder de Stadhouders zich wel eens verkeerdlijk beroepen heeft op zulke beſluiten, den Regeringſtand van Holland rakende, die genomen zijn gedurende het Raadpenſionariſchap van den Heer J. DE WITT, en onder eene Staatsregering zonder Stadhouder. Ik wil hiervan geene voorbeelden aanhalen. Zij zijn te wel bekend.

Reden, van 't Erflijk verklaren.

Deze op nieuw aangevangen Stadhouderlijke Staats-Regering heeft 30 jaren voordgeduurd tot 1702. Men had de voordzetting daarvan bedoeld en gewild, toen men in 't jaar 1674. die Waardigheden in de *Manlijke linie* erflijk maakte, en de redenen daartoe opgaf in die aanmerklijke Verklaring van den 2 Febr. 1674. (75), wier inhoud ik boven beknopt ſchetstte; en waarin gezeid werd, dat men

(75) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 123.

men voorheen zooveel tijds met raadplegingen te zoek bracht, toen de Koning van Vrankrijk in 't laatſte van 1671. genoegzaam zijne vijandlijke oogmerken openbaarde, welken tijd men tot aanſtalten van verdediging had behooren te beſteden. Dit openbaren van Vrankrijks oogmerken, in 't laatſte van 't jaar 1671., ſtemt volkomen overeen met het geboekte in de *Secrete Reſolutien van Holland* (76), alwaar, uit de *Inſtructien*, den Afgezondenen bij 't Spaanſche Bewind naar *Bruſſel* medegegeven, den 11 Jan. 1672. duidlijk blijkt, dat men bij ons zulk eenen aanval verwachtte, en aan Spanje voorſtellen deed, om gemeenſchaplijke maatregelen te nemen; en ook nog den 18 Jan. eene *Inſtructie* opmaakte voor eenen buitengewonen *Afgezant naar Engeland*, om op de misnoegdheid van Vrankrijk, des Konings *tuſſchenkomst* te verzoeken, en anders *zijne hulp en bijſtand* in geval van oorlog. Waaruit bevestigd wordt, 't geen ik, bl. 340. in 't voorbijgaan opmerkte, dat de Hr. J. de Witt, met andere Staatsleden, geen 't minſte denkbeeld toen nog hadde, dat Engeland ook de Republiek wilde beoorlogen; en waaruit te verklaren is de groote ongelegenheid, waarin die onverwachte gebeurtenis den anders diepſchranderen Raadpenſionaris J. de Witt onverhoeds ſtortede. En daar deze bijkomende Engelſche Oorlog het werk was van eenigen van 's Konings Miniſters, door Vrankrijk gewonnen (77), zoo kan hieruit, na 't herſtel

(76) D. III. bl. 203. den 11 Jan. 1672.

(77) Men denke hier om de Hertoginne van Orleans, wier zuster getrouwd was met den Koning van Engeland, en haren invloed op 't Engelſche Hof.

ſtel van den Vrede met Engeland in 1674., verklaard worden het niet onaardig zeggen van den Engelſchen Lord *Arlington* aan Willem III., *nous ſommes entré avec cet Etat bien cavalièrement dans la Paix*, met Willems ſnedig antwoord, *vous étiez auſſi entré bien cavalièrement dans la guerre.*

Uitbundige lof aan Willem III.

't Gewicht, dat toen in den perſoon van Willem III., als Stadhouder en Algemeen Krijgsbevelhebber, geſteld wierd, was onbeſchrijflijk groot. Men kan hier van oordeelen uit de *Holl. Reſol.* (78), toen de Staten van Holland hem plechtig lieten verzoeken, zijnen perſoon niet te zeer aan gevaar bloot te ſtellen, *aangezien haar Ed. Gr. Mog. oordeelen, dat van het behoud van zijne Hoogheid, voornamelijk bij den tegenwoordigen gevaarlijken toeſtand* (79), *het behoud van den Staat afhangt.* Dit zelfde herhaalden zij nog in 't jaar 1676. den 27 Jul. bij gelegenheid zijner verwonding in 't gevecht. En het begrip, dat de Staat zonder Stadhouder, (dat is, Hoofd der Uitvoerende Macht,) veiligheidshalve niet wezen konde, dit begrip deed reeds den 8 Aug. 1672. de Vroedſchap van *Dordrecht* beſluiten, om ter Staten-Vergadering voortedragen, 1°. om zijn perſoon *door getrouwe Guardes en Hellebardiers*, en met alle menschlijke voorzichtigheid te bewaren, 2°. om met behoorlijke voeglijkheid Hem aanteſporen tot het aangaan van een huwelijk, om daardoor eene *wettige opvolging* te erlangen, en anders te bepalen, *waar en op wien bij*

(78) 9 Aug. 1672. bl. 105.

(79) *De jegenwoordige dangereuſe en perplexe conjuncturen van tijden en zaken.*

bij zijn overlijden zijne Opvolging te doen komen (80). En 't is overeenkomstig die begrippen, dat, wanneer 't huwelijk met *Maria Stuart* hem geen kinderen verwekte, Prins Willem III. zijnen Neef *Jan Willem Friſo*, Vrieslands Stadhouder (81), bij Testamente erfgenaam maakte van alle zijne Staten en Goederen, en ook gaarne gezien hadde, dat dezelve, hoe jong ook, *tot Stadhouder van Holland* was voorgeſchikt geworden; maar 't geen denklijk, om zijne jongheid niet doorging, en bij Willems kinderloos overlijden geheel achterbleef. 't Welk op 't onverwachtſte, en ontijdig voor de belangen van Europa, voorviel in 't jaar 1702.

Al het verdere gebeurde, als geene betrekking hebbende tot mijn hoofdbedoelde, ga ik voorbij. De vraag is alleen: Is er in al het dus verre verhaalde wel iets, 't welk volgens de toenmalige Staatsregering en geſteldheid van zaken voor *onwettig* kan gehouden worden? Daar ik boven aanmerkte, dat, indien er ooit eene ware Volkſtem, eene algemeene geestdrift des Volks, zonder opruijing, zich vertoonde of kon vertoonen, dezelve zich bij de aanſtelling van Willem III. tot Stadhouder vertoond hebbe, alzoo en Regenten en geregeerden, door dwang der omſtandigheden genoopt, allen te zamen zonder onderſcheid, ééne ziel, ééne ſtem, uitmaakten, om weder te keeren tot den ouden Regeringsvorm, de Staten-Regering met eenen Stadhouder: zoo

(80) Vergel. VALKENIER D. II. bl. 842.

(81) Hij was de naaste en regelrechte telg uit *Johan van Naſſau*, oudſten broeder van Willem I., en was geboren 1687.

zoo zal ik dit niet verder aandringen, en ga ook met ſtilzwijgen voorbij alle de grieven en bezwaren, bij den Heer Valkenier (82) opgeteld tegen de vorige *Staatsregering zonder Stadhouder*, gedurende die afgeloopen 22 jaren, en van alle de middelen, welken in dit eerſte Stadhouderlooze tijdvak gebruikt zijn, om 't Volk en de Gemeentens eenen afkeer inteboezemen van *het Stadhouderlijke Beſtuur*, en minkundige ingezetenen te vleien met den zoeten naam van *vrijheid* in den *Burgerſtaat* ten tijde dier Staatsregering. Maar, daar men in onze dagen zoo oneindig veel, zoo buitenſporig en voorbeeldeloos geſchreven heeft tegen al *wat Stadhouderlijk bewind* was, en daaronder ook tegen Willem III.; zoo kan het aan een bedaard voorſtander en erkenner der groote verdiensten van dien zoo miskenden Vorst, niet kwalijk worden afgenomen, dat ik dit tijdperk beſluite, met eenige trekken van 't geen in de eerſte twee jaren, als door hem uitgevoerd, wordt opgegeven (83), met bijvoeging der uitkomst van zijne bedrijven, zoo als de Staten van Holland, niet toen, maar bij en na zijn overlijden dezelven afſchilderden.

Willems daden 1672 tot 1675.

Wat het eerſte betreft: na 't verhaal zijner onverwachte verovering van *Coeverden*, en 't verjagen des Vijands in 't laatst van December 1672. vervolgt VALKENIER aldus: „ Met deze over-
„ groote Victorie wierd het fatale jaar 1672 ge-
„ eindigd, en aan het verdrukte Nederland, ge-
„ lijk als uit den hemel beloofd eene genadige
„ verlosſing uit dien poel van ellenden, waarin
„ het-

(82) *'t Verward Europa*, D. I. bl. 226-304.
(83) Zie dit bij VALKENIER D. I. bl. 852.

Digitized by Google

„ hetzelve overſtelpt lag, waartoe de hemel zij-
„ ne Hoogheid Willem den III., Prince van
„ Orange, door den eenpatigen mond van de
„ gezamenlijke Nederlandſche Gemeente als een
„ gezegend Inſtrument ſcheen uitverkoren te heb-
„ ben, dewelke alreede den desperaten ſtaat van
„ ons Nederland niet alleen uitwendig heeft ge-
„ maintineerd, door zijn postvatten met een hand
„ vol volks op de vijf Frontierplaatzen van Hol-
„ land; door zijne *proteſtatie* tegens alle verdere
„ onderhandelinge met den Koning van Vrank-
„ rijk; door zijne aanbieding van goed en leven
„ ten dienste van 't Vaderland; door zijne re-
„ formatie en vermeerdering van de Militie;
„ door zijne verbetering aller wanorden; door
„ zijne herſtelling van de krijgsdiscipline; en
„ door het opnemen van den last dezes zwaren
„ oorlogs op zijne ſchouderen; mitsgaders door
„ het bezorgen met een' onvermoeiden ijver van
„ al 't gene tot bevorderinge van den gemeenen
„ welſtand dient; maar denzelven inwendig ook
„ heeft verzekerd door het aanvaarden van 't
„ Stadhouderſchap in alle zedigheid en onder-
„ werping, zich geenzins dienende van zijn ver-
„ kregen macht omtrent zijne tegenpartije, maar
„ liever door vergetinge als ſtraffe wrekende;
„ door het onverdrietig waarnemen en civiel be-
„ antwoorden van de oneindige Deputatien van
„ alle de Steden en meest alle de dorpen van
„ Holland en Zeeland; en door het appaiſeren
„ van de ontroerde gemoederen der Gemeente,
„ dewelke zoo verre in furie tegens de Regerin-
„ ge was uitgeborsten, dat dezelve door nie-
„ mand ter wereld te toomen was, als door
„ Hem alleen, die 't zelve heeft uitgewerkt

„ door krachtige middelen, die van onbedenk-
„ lijke zachtigheid waren, aan de eene zijde we-
„ gens de noodzakelijkheid des tijds eenige Hee-
„ ren van de Regering licentierende, doch zon-
„ der de minste kreuk van hunne eer en trouw,
„ daaronder wel ſommigen waren, welkers dienst
„ de Gemeente niet onaangenaam was, om de
„ anderen te minder *ſuſpect* te houden, en aan
„ de andere zijde, door eene generale *Amnes-*
„ *tie*, en door ſtrenge bevelen alle vordere *in-*
„ *ſurrectie* voorkomende, met een voldoende
„ vertooning van zijn aanminnige en niet te min
„ ontzaggelijke perſoon, in verſcheiden Steden,
„ in welke bevredinge wij zien zullen dat ge-
„ grondvest is geweest de behoudenis van den
„ Staat, en dat daarin uitblinkt de hooge wijs-
„ heid en onvermoeide zorge van *zijne Hoog-*
„ *heid* voor 't Gemeenebest; dewelke als een
„ *Deſcendent* van dien *grooten Willem*, dat
„ groote inſtrument van onze dierbare Vrijheid,
„ geſteld is tot Hoofd van onze Legers, zoo te
„ water als te lande; en wij zullen in 't volgen-
„ de Deel bevinden, dat hij onze verwachting
„ niet alleen voldaan, maar ook zelfs te boven
„ gegaan heeft, en dat de *affectie* jegens zijn
„ perſoon is verdubbeld, en de remarques van
„ zijne oprechte genegenheid voor dezen Staat
„ aan die perſoonen, dewelke anders van hem
„ hebben geoordeeld en geſproken gehad, ge-
„ geven hebben een genereus en eerlijk *dementi*,
„ zoodat zijn naam daardoor zal *geaeterniſeerd*,
„ en hij bij de *posteriteit* bekend zijn met den
„ *glorieuſen* titel van BEHOUDER VAN ONZE VRIJ-
„ HEID, gelijk zijn Overgrootvader den naam
„ verdiend en verkregen heeft van GRONDLEGGER

„ VAN

„ VAN ONS GELUK — —." Dus ſchreef Valkenier in 't jaar 1675. Men moge hiervan veel op rekening van vleierij zetten; maar men kan de waarheid zelve daarmede niet wegpraten. Het gebeurde zelf kome in overweging, en Nederland blijve dan nog *ondankbaar* aan zijne nagedachtenis!

Ook bij de Regerings-reglementen.

't Was deze Stadhouder, aan welken de drie door Vrankrijk overheerde Provincien, Gelderland, Utrecht, en Overijsſel, (hoe men ook in latere tijden die Regeringsreglementen uit bijzondere inzichten beſchouwen mogte,) te danken hebben, dat zij, tegen den aandrang der machtige en overwegende *Hollandſche* Provincie, wederom in 't *Bondgenootſchap* met gelijke Rechten van Deelgenootſchap aan de Unie van Utrecht, en met zitting in hunner Hoogmogende Vergadering zijn op- en aangenomen; waarvoor Hem, in plaats van berisping en ſmaad, lof en dankzegging op zijn tijd gegeven is; gelijk de Staatsregisters uitwijzen (84). 't Is deze zelfde Stadhouder, welke bij zijne Levensbeſchrijvers en anderen, wegens zijne goede hoedanigheden, beſchreven wordt, als ware hij *vrij geweest van alle gebrek of ondeugd* (85), en die, wat pogingen de Franſche Afgezant *d'Avaux*, naar uitwijs zijner Brieven, bijzonder in de jaren 1684. en 1685. hebbe aangewend, om hem bij de Hollandſche Natie, en bijzonder te Amſteldam, gehaat te maken, zich zoodanig door zijn onbezwe-

(84) Vergel. VALKENIER D. II. bl. 825.

(85) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XVII. bl. 117. Vergel. VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, bl. 30. en *Nalez.* bl. 420-422.

Digitized by Google

zweken gedrag wist te handhaven, zijn gezag te vestigen, en in de algemeene Staatsbelangen bij Holland zich zoo noodzakelijk te maken, dat op de onverwachte tijding van zijnen dood uit Engeland, welk Rijk hij ook als *Koning* ſedert 1689. beheerde, er in den Politiken en hachlijken toeſtand van geheel Europa, en ook dezer Republiek, eene algemeene neêrſlachtigheid bij *Volk* en *Staten* plaats had, zoodanig zelfs, dat volgens de *Reſol. van Holl.* 1702. bl. 78. de Staten van Holland zich *en corps* naar de *Generale Staten* begaven, en *wegens de jegenswoordige bedroefde Conſtitutie van tijden en zaken* een voorſtel deden, waarbij Zij ronduit verklaarden, *dat zij, door dat funest, ongelukkig, en ontijdig afſterven, kwamen te misſen dat appui, en dien band, waarmede de Leden van hunne Provincie en de Unie van de Bondgenoten aan een waren geſchakeld —, dat de Staat miste een Opperhoofd, zoo te water als te land, die hen, onder Godes zegen, tot nog toe zoo menigmaal jegens de Vijanden, met gevaar van zijn lijf en leven, had beſchermd; dat zij waren ontzet van dat aanzienlijk credit en authoriteit, — en 't voorſichtig beleid, waardoor niet alleen zoo vele Potentaten met den Staat zijn geallieerd, maar ook die Geallieerden als in een Lighaam jegens hunne Vijanden zijn verknocht geweest.* — — Maar nog krachtiger, na de eerſte vervoering hunner verlegenheid, op den 29 Maart bl. 87. zegt de *Raad van Staat*, bij hunne Petitie aan Holland: *Dat, ſoo de dood des Konings van Spanje billijke reden gaf tot het verdubbelen van den arbeid aan de fortificatien — nog veel billijker reden daartoe geeft het overlijden*

Willems overlijden.

Digitized by Google

den van den Koning van Groot-Brittannien O. G. *wiens* MOED, *wiens* BELEID, *wiens* ZORG, *wiens* NAAM, *meer gerustheid gaven aan den Staat als de beste* FRONTIEREN.

Maar hoe groot ook zijn gezag en aanzien in deze Republiek geklommen zij, 't welk niet verminderde, toen hij de Koninglijke Regering van Engeland aanvaardde, en hij hierdoor de Banden van Beſcherming en Verdediging tegen de macht van Vrankrijk, volgens het toenmalige *Staatsſyſtema*, nog naauwer toehaalde: *de Staatsregering* bleef toch in wezen, en nooit is er in al dien tijd eenige twijfeling gerezen, dat de Staten van Holland niet waren *de wettige en Souvereine Repreſentanten* van het ganſche Volk. Beſluit.

XXIII. EN LAATSTE HOOFDSTUK.

Veranderingen in 't Staatsbewind, bij 't kinderloos overlijden des Stadhouders, Prins Willem III. in 't jaar 1702. *en de herſtelling der Stadhouderlijke Staats-Regering bij den inval der Franſchen in 't jaar* 1747. *tot aan de geheele omkeering der Staatsregering in eene Volksregering* 1795.

Willem III. ſtierf, zonder kinderen, en door dat kinderloos overlijden, bleef de Republiek, bijzonder de grootſte en aanzienlijke Provincien, Holland, Zeeland, Utrecht, tot aan den jare Na zijn dood

Digitized by Google

1747. *zonder Stadhouder*, en vervielen alle die Waardigheden, Bedieningen, en Rechten des Stadhouders, voor de tweedemaal na de opkomst der Republiek, in den boezem der Staten-vergadering, welke nu weder die bedieningen of zelve waarnam, of door anderen liet waarnemen. De Staten waren en bleven met dat alles de ware *Repreſentanten van de Natie*. Alleenlijk rezen er de vijf of zes eerſte jaren in de Provincien *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijſſel* geweldige verdeeldheden en beroertens, veroorzaakt niet door zoogenoemde *Orange-voorſtanders*, maar door geheel andere lieden en grondbeginſels, namelijk door zoodanigen uit de Gemeentens en Burgerijen, die, op algemeene *Democratiſche* beginſels bouwende, het Volk dier Gewesten aan de hand gingen, de Gemeentens vleiden, en de zaak zoo deden voorkomen, als of de *beſtelling* of *benoemingen der Regenten en Magiſtraatsperſoonen*, die te voren aan den Stadhouder geſtaan hadden, nu moesten geacht worden te ſtaan, of vervallen te zijn aan de *Burgerijen*, *Gemeenten*, of het *Volk*; waarvan ſommigen, door verkeerde begrippen misleid, zoo verre gingen, dat zij de goede Gemeenten in den waan brachten, zoo als het toen werd uitgedrukt, dat de *Souvereiniteit was bij het Volk*, en dat, daar de Stadhouder nu was overleden, *het Gouvernement*, maar vooral het recht *tot aan- en afſtellen van Regenten en Magiſtraten toekwam aan het Volk*. Aldus verhaalt dit WAGENAAR (86), maar nog veel breeder een gelijk-

bleef de Republiek zonder Stadhouder.

De gevolgen in Gelderland, enz.

(86) *Vaderl. Hiſt.* D. XVII. bl. 132-147. 231-246. en 299-305. Vergel. JAN FOKKE, *Geſchiedenis van de XVIIIde Eeuw*, D. I. bl. 230-243.

Digitized by Google

lijktijdig buitenlandsch Schrijver, die in ons Gemeenebest leefde, en vele Staatſtukken medegedeeld heeft; ik mene den Heer DE LAMBERTY (87). Dit was toen de hoofdbedoeling, en niet, gelijk de Schrijver der *Geſchiedenis der XVIIIde Eeuw* en anderen het voordragen, als of het eene worsteling was tusſchen de genen, die onder eene Stadhouderlooze Regering op 't kusſen wilden blijven zitten, en tusſchen hen, die zich in 't bewind zochten herſteld te zien. Neen! het was een geheel verſchillende geest, welke toen die drie Gewesten beheerschte; doch die geest vloog in die tijden niet over tot *Holland*, maar integendeel, de Staten van Holland hielden zich bij hunne oude grondbeginſels, om, hoewel zonder Stadhouder, de klem van zaken in hunne handen te houden, en zij werkten met de Staten Generaal ijverig mede, om die onlusten en beroertens in de drie Provincien te ſtuiten, en den toenmaligen *Democratiſchen geest*, zoo men dien noemde, te onderdrukken, en die opwellingen te dempen; waarin zij ook ſlaagden. Ik zoude dit hier breeder moeten aanwijzen, indien mijn plan zich niet bij Holland bepaalde. Daarenboven is het gebeurde in die dagen nog veel omſtandiger dan te voren, en met volle toepaſſing op de gebeurtenisſen en verſchillen, welke ſedert 1781 tot 1787. en vervolgens, in de Republiek, en vooral in *Holland*, voorgevallen, en uit openbare Geſchriften genoeg bekend zijn, voor den onderzoekenden Lezer in een zeerklaar dag-

Men brengt daar 't volk in 't ſpel.

(87) *Memoires pour ſervir à l'Hiſtoire du XVIII. ſiècle*, T. III. p. 424. T. XII. p. 215. T. XIII. p. 47. T. XIV. p. 38. en Append. p. I—III.

daglicht geſteld in den laatſten Brief *der Zeven Vaderlandſche Brieven*, waarbij niet vergeten zijn de veelvuldige overeenkomsten der gebeurtenisſen en *maximes* van dien vorigen tijd in die drie Gewesten, vergeleken met het voorgevallene in onzen leeftijd, ſedert het noodlottige jaar 1781., alles gehaald uit- en bewezen met de ſchriften en eigen bewoordingen van *den Post van den Nederrhijn*, den *Politieken Kruier*, en andere diergelijke toen gretig gelezen *Weekbladen*, *Tijdſchriften*, en *Kouranten*, welken zoo krachtig medegewerkt hebben, om den *geest der Natie* voor te bereiden tot de algemeenmaking van die denkbeelden, dat *de Souvereiniteit was bij het Nederlandſche Volk*, met dien gevolge, dat het Volk bevoegd ware, zoo dikwils het zulks goedvond, zich zelve eene nieuwe Staatsregeling te geven, en de vorige afteſchaffen. Waartegen ik, ſchoon vergeefs, in 't jaar 1785. het Volk van Nederland, en bijzonder de *Hollanders*, en hen, die in Holland toen den meesten invloed hadden, achtervolgens de begrippen, die men zich toen maakte omtrent de *Souvereiniteit der Staten van Holland*, meende te moeten waarſchouwen (88).

Deze Leer, die in de gemelde drie Gewesten in 1702—1707. gedreven wierd, ſteunde, ten mins-

(88) Zie mijn Werk: *De Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd tegen de hedendaagſche Leer der Volksregering, zoo als dezelve onder anderen wordt voorgedragen in een geſchrift, getiteld: Grondwettige Herſtelling van Nederlands Staatswezen*; waarvan de eerſte druk in 't jaar 1785. en de tweede, met mijn' naam, verſcheen in 't jaar 1788.

Digitized by Google

minsten toen, op een baarblijkelijk wanbegrip, dat namelijk *door den dood* van den Stadhouder *Willem III.* het Opperſte Gezag vervallen was aan de Gemeentens, of 't Volk, en niet aan *de Staten;* en dit vloeide voord uit een verkeerd denkbeeld, geboren uit het hoog aanzien en gezag, 't welk de Stadhouder Willem III. bij zijn leven onder de Staten geoefend had. Indien dit gezag de maat te buiten ware gegaan, en de Staten der Gewesten zoodanig de klem van wetgeving en beſluiten verloren hadden, dat hierdoor dat wanbegrip geboren was; wie zoude dat prijzen? Niemand zeker! Doch het was zulks niet! Alleenlijk hadden de zoogenoemde *Regerings-Reglementen* van de Provincien *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijsſel*, waarbij de aanſtelling der Regenten hoofdzakelijk aan den Stadhouder, en hem hierdoor een groot gezag toekwam, meerderen grond tot zulke gedachten en wanbegrippen gegeven. Op wat gronden.

Een tweede gebeurtenis, hiertusſchen met een woord te gewagen, was, dat Gelderland in 't jaar 1722. ſchoon zeer tegen den zin, bijzonder van Holland, den Frieſchen Stadhouder uit het Huis van Nasſau Dietz, (naderhand ook Stadhouder van Holland), op eenen bepaalden Lastbrief (*Commisſie*) en Berichtſchrift (*Inſtructie*) aanſtelde tot *Stadhouder van Gelderland* (89), en dat hij in 1729. 18 jaren oud, toegelaten werd, om zijne bediening te aanvaarden. Zeervele bewegingen waren er bij Gelderland, Vriesland, en Stad en Lande, om hem, als zoodanig rang en zitting te doen hebben in *den Raad van* Gelderlands Stadhouder.

(89) Zie WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XVIII. bl. 243. en 252.

van State; en gewichtige tegenkantingen van de Provincie van Holland, om dat te beletten (90).

Edelen in Holland.

Ik ga voorbij het klein verſchil over het recht, om geene vreemde Edelen in 't Lighaam der Hollandſche Ridderſchap intelijven, en die ter Staten-Vergadering te beſchrijven, gelijk dit plaats hadde, toen *Schoonhoven* en *Amſteldam*, hoewel te vergeefs, den *Baron van Hompesch*, een Guliks Edelman, in de Vergadering weigerden toetelaten (91). Wat er verder in de tusſchenruimte van 1702. tot 1747. in dat Gewest voorviel, raakt mijn onderwerp niet. Het geheele tijdperk is aanmerklijk, ten aanzien van de meerdere klem, die de *Staten van Holland*, toen zonder Stadhouder zijnde, in hunne Vergade-

(90) Men heeft in 't *Landdags-Reces* van Gelderland den 17 Oct. 1729. eene Memorie van den Heer Prinſe Willem IV. „ *dat hij in ervaringe* gekomen was, hoe„ dat de Heeren *Staten van Holland* hadden kunnen „ *goedvinden*, een Reſolutie in dato 18 Aug. laatstl. te „ nemen, om te trachten aan ſijne Hoogheit te be„ twisten het Recht, hem volgens de Unie competerende, om als Stadhouder van deze en twee andere „ Provincien ſesſie te hebben in den Raad van Staten." Hij verzocht hen, zich te voegen met de *Reſolutien* van *Vriesland* en *Stad en Lande*, om hier op aan te dringen. 't Welk ook geſchiedde. Deze Provincien grondden hun recht op de oorſpronglijke inſtelling van *den Raad van State* en *de Inſtructien* van de Bondgenoten van 12 April 1588. vernieuwd en nagezien den 18 Julij 1651.; Holland grondde zich op hunne Reſolutien van 1668. 19 Decemb. en 1705. den 18 Aug. in Stadhouderloozen tijd genomen. Over het aangehaalde van 1651. liet Holland zich zeer ongunstig uit; doch hierop werd zeerkrachtig geantwoord van de andere zijde.

(91) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XVIII. bl. 489.

Digitized by Google

dering uitoefenden. Maar daargelaten den zwaarwichtigen Oorlog tegen Vrankrijk, die de Staten, na den dood des Stadhouders, met de Geallieerden van 't jaar 1702. tot 1713. hebben uitgehard; kenteekent zich dit Tijdperk van de zijde van vredelievendheid, en van aanhoudende pogingen en handelingen met de Mogendheden, om bij en met het behoud van den Vrede in Europa, ook te zorgen voor het behoud der rust, en welvaart der Republiek, die tot tweemalen toe in de jaren 1733. en 1755. voor zich *de Neutraliteit*, die zij behoefde, wist te verſchaffen met genoegen der Mogendheden, en met getrouwe aankleving aan de gemaakte Verbonden; totdat de nieuwe aan- en inval van Vrankrijk op het Staten-Territoir de ganſche Republiek, en vooral Holland, op nieuws in de noodzaaklijkheid bracht, om tot eenen Stadhouder de toevlucht te nemen.

Ik behoef hierbij ten ſlot niet aantemerken, dat, gelijk in 't eerſte Stadhouderlooze Tijdperk onder *de Witt*, zoo ook in dit tweede, de zuivere Hollandſche Staatsregering, ſchoon van zulk een gewichtig Hoofd, als de Heer *J. de Witt* was, verſtoken, zich even zoo ſterk en krachtdadig zien liet; en, dat de *Stedelijke Regeringen* en *Magiſtraten*, door het zoet van regeren aangenoopt, gedurende het lange tijdperk van 45 jaren, meerder klem en aanzien in hun eigen Stedelijk Bewind over 't gemeen hebben bekomen, of, gelijk anderen dit haatlijk zouden noemen, meer *Ariſtocratie* vertoonden, als wel onder de Stadhouders, en daardoor den grond geleid hebben tot de beſchuldiging van invoering van familieregeringen en bevorderingen van Regen-

genten-zoonen en Neven tot de meestvoordeelige Ambten. Ik laat dit aan zijne plaatze. Ik zal alleen op *October* 1744. als eene *Bijlage* plaatzen zeker Stadsbeſluit of beſchikking omtrent de aanſtelling van Vroedſchapsleden, 't welk een ſterk bewijs hiervan oplevert; 't welk in de Stadhouderlijke Tijdperken zeker zoo gemaklijk niet konde geſchieden.

't Stadhouderſchap van Willem IV en V.

En hiermede kome ik tot het laatſte tijdperk, de wederinvoering der Stadhouderlijke Regering, met de Erflijkverklaring derzelve in den perſoon en de nazaten, beiden van 't manlijke en vrouwlijke geſlacht, van den Stadhouder Willem IV. en de voordduring van 't zelve Stadhouderſchap in Willem V. tot het jaar 1795., toen dat zelve, te gelijk met de *Staatsregering*, geheel is afgeſchaft. En welk gebeurde, met alles wat, ſedert het noodlottig jaar 1781. is voorafgegaan; wat hetzelve vergezeld heeft; en gevolgd is ten tijde *der Staatsregering*; ik alhier onaangeroerd late.

Gezegend tijdperk 1747 tot 1780.

Ik zegge met opzet, *ſedert* 1781. Want voor dien tijd wist men niets van alle die verdeeldheden, en hevige uitvaringen tegen *het Stadhouderſchap* en tegen *den Stadhouder Willem V.*; maar integendeel waren de Nederlanders met die Regering en met den perſoon des Stadhouders zeerwel te vrede. Een ſtuk, dat alhier zijne aanmerking vooral verdient; om 't welk te bewijzen, ik ſlechts behoeve *twee*, doch *twee* zeergewichtige en alles afdoende *Getuigen* van dien tijd te noemen, die in hunne Geſchriften voor den oorlog van 't jaar 1781. hierover de krachtigſte Verklaringen hebben afgelegd; ik meen de meermalen aangehaalde beroemde Schrijvers, SIMON STIJL en PIETER PAULUS. De eerſte in zijn ge-

geacht Werk, *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, 1774. en 1778., welke 's Lands gezegenden gelukſtaat, onder het eerſte tijdperk van den Stadhouder *Willem V.* ten hoogſten top verhief. Zijne woorden zijn dezen bl. 374. *Is het evenwel waar, dat Jan de Wit zijnen afkeer van de Stadhouderlijke Regeering den teugel te ruim heeft gevierd; laaten wij tot zijne verſchooning erkennen, dat hij in zijne dagen geen denkbeeld hebben kon van eene zo vreedzaame en beminlijke Regeering, als die, waarin wij thans het opperſte geluk van ons Vaderland ſtellen, en waar van het voorbeeld nog heden bezwaarlijk in de Geſchiedenisſen te vinden is.* Deze dagen beleefden wij dan nog in 't jaar 1778. En hij maakt, na 't gewag van Willem III. bl. 355. dit aanmerklijk beſluit: *Niets kan ons, mijns oordeels, beter leeren, hoeveel belang wij moeten ſtellen in de behoudenis en voortplanting van het Doorluchtig Geſlacht, het welk wij thans aan het hoofd van onzen vrijgevochten Staat geplaatst zien. Heeft de groote Verandering, in onzen leeftijd voorgevallen* (1747.), *niet in alles aan een iegelijk kunnen voldoen; zij heeft ten minste het Gemeenebest in dien ſtillen en gerusten ſtaat bevestigd, dien men in de vorige Eeuw niet kende, en waaraan deszelfs hoogſte belangen zo naauw verknocht zijn. Behaagt het de Voorzienigheid, dat eene lange reeks van Mannelijke Nazaaten de beminnelijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Prins, als door een gelijk Erfrecht, met het Erfſtadhouderſchap vereenige; zo zal onze Republiek noch vele Eeuwen voor de heerschzucht der Monarchen beveiligd zijn, en in zich zelve de zetel van het waar geluk* S. Stijl.

luk kunnen blijven; mogelijk de eenigſte op den Aardbodem. Maar hoe ſterk ſprekende dit zijn getuigenis tuſſchen de jaren 1774. en 1778. moge geweest zijn; het haalt bezwaarlijk bij de krachtige Verklaringen, die toen uit de pen, en, zoo ik veronderſtelle, uit het hart vloeide van den naderhand mede zoozeer van toon en handelwijs veranderden Heer, PIETER PAULUS, ten aanzien der *toenmalige* Stadhouderlijke Regering, onder *de Staten*, zoo in zijn Betoog: *Het nut der Stadhouderlijke Regering, aangetoond bij gelegenheid der geboorte van Willem Fredrik, Prinſe van Orange*, uitgegeven in 't jaar 1772. als mede in zijn doorwrocht Werk, *Verklaring der Unie van Utrecht*, in 1775. In het eerſte, (*'t Nut der Stadhouderlijke Regering*) verklaarde hij, bij de *Inleiding* bl. VI. zijn oogmerk te zijn, „ om uit de voordeelen te toonen, dat de „ Stadhouderlijke Regering boven de Republi- „ keinſche te verkiezen is:" en geeft dan bl. 10. ronduit zijne meening in dezer voege op: *Niemand zal ligtlijk ontkennen, dat het voor de gemeene zaak allerheilzaamst zij, bijaldien de Stadhouderlijke Regering op den tegenwoordigen voet tot in de laatſte nageſlagten mag blijven ſtand houden.* En bl. 25. *Ik durf beſluiten, dat, bijaldien men niet t'eenigen tijde ware overeengekomen tot het aannemen van een Eminent Hoofd voor dezen Staat, ons Land reeds eene groote verandering zoude ondergaan hebben, of misſchien tot dien luister nooit gekomen zijn.* Vergel. bl. 106, 121. En 't is dus niet te verwonderen, dat hij, bl. 165. toen eenen *Patriot* beſchreef, als zoodanig eenen, die een voorſtander zij van de Stadhouderlijke Regering.

Pieter Paulus.

Maar

Maar niet minder sterk spreekt die zelfde P. PAULUS in zijne *Unie van Utrecht* (92): *Zonder de aanwezendheid van een Uitstekend Hoofd had ons Gemeenebest buiten twijfel alle de ongelukken gesmaakt, welken twist en scheuring altijd ten onvermijdelijken gevolge hebben.* En hij laat onmiddelijk volgen: *Niets kan ons daarom beter leeren, hoeveel belang wij moeten stellen in de behoudenis en voordplanting van het Doorlugtig Geslagt, welk wij thans* ——— ——— ———
——— ——— ——— ——— ——— ——— ——— ——— —
——— ——— ——— ——— ——— ——— ——— —
de beminnelijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Prins, als door een gelijk erfregt met het Erfstadhouderschap, vereenige, zoo zal ons gezegend Vaderland — — dit aanzienlijk Gemeenebest — — nog vele Eeuwen voor de heerschzugt der Monarchen beveiligt zijn, en in zig zelve de zetel van het waar geluk kunnen blijven — misschien — de eenigste op den ganschen Aardbodem. De herhaling dezer woorden verrascht denklijk den lezer! Doch dit is meer de schuld des Schrijvers, dan de mijne, die zonder de voorafgegane aanhaling van den Heer *S. Stijl*, deze woorden met al het tusschengevoegde, als van den Heer *P. Paulus* afkomstig, konde aanmerken. Doch ten einde dit geen nadeel doe aan de kracht zijner betuiging; zoo herdenke men aan de vorige woorden; en men verwondere zich, hoe een man, met die overtuiging bezield, naderhand zoo gemaklijk *de Unie van Utrecht* en *de Stadhouderlijke Regering* heeft kunnen vaarwel zeggen, met alle de gevolgen, die daaruit voor de *Sta-*

(92) D. III. bl. 260. Vergel. bl. 229.

Staten-Regering noodzakelijk geboren zijn. 't Is zeker, dat het tijdperk, van 't welk zij ſpreken, voor 't jaar 1781. (van 't welk alle de latere rampen, en de omkeering van denkwijze bij een groot deel der Natie, begonnen zijn,) een ſchitterend tijdperk geweest is, 't welk zich vooral ook vertoonde in de gunſtige geſteldheid *der Finantien*, in de ruimte van penningen in Holland, en in den bloei van Koophandel en Zeevaart, naar gelang van zaken en tijden; zoodat men hierdoor in dien tijd *millioenen ſchats* heeft afgelost, volgens het geen ſedert het jaar 1795. hiervan meer kenbaar is geworden, en waarvan de latere Schrijvers ook getuigen; onder anderen de Heeren *Loosjes*, *Rogge*, *Warnaar*, die in 't jaar 1797. door Holland aangeſteld, om van den ſtaat der Finantie verſlag te doen (93), ronduit verklaren, dat de ſtaat van Finantie tegenwoordig *is het regt tegenovergeſtelde van 't geen de vorige Regering betuigde in 't Plakaat van den 25ſten Penning* [1788.], *dat namelijk eenige weinige jaren te voren de Finantieele toeſtand dezer Provincie zoo voordeelig was, dat de Voorzaten nooit zouden hebben konnen hopen, dat dezelve immer tot dien wenschlijken ſtaat zou hebben kunnen komen, en het — — akelig vooruitzicht, dat men niet zal kunnen komen tot dien gelukkigen ſtaat, waarin de Republiek zich bevond* SEDERT 1749—1780. En waarlijk, dit was alzoo! Men weet thans, dat onder het Raadpenſionarisſchap van den Heer STEIN, en het eerſte gedeelte van den Heer VAN BLEISWEIK de Provincie Holland

zoo

(93) In hun Rapport, in *de Stukken van de Finantie van Holland*, 1797. April, bl. 8. f.

zoo wel voer en bloeide, dat zij van vroeger gemaakte Staatſchulden eene aflosſing of vermindering deed van *f* 1,178,530:-:- aan *jaarrenten*, en dat de afgeloste *Kapitalen* zelve bedroegen de geweldige ſomma van *f* 41,181,298:18:8.

Doch dit in 't voorbijgaan! Tot mijn oogmerk dient alhier meer, ten aanzien der Staatsregering, te onderzoeken, of het waarheid zij, ('t geen aan minkundigen zoo ruimſchoots wordt opgedischt,) dat de verandering van het tweede Stadhouderlooze Tijdperk in een *Stadhouderlijk* door de verhefſing van Willem IV. tegen den wil van de *Staten* en het *Volk*, haren oorſprong aan *Oproeren* en *Beroertens* verſchuldigd zij, en dat de Staten tot die aanſtelling door *'t gemeene* Volk gedwongen zijn geworden. Iets, het welk in den volſtrektſten zin onwaarheid is. Tot bewijs van 't tegendeel zal ik mij niet bedienen van de Verklaring der Staten zelve, die deze aanſtelling niet als een gewrocht van *vrees*, of *dwang* of *geweld*, maar van *overtuiging* en *noodzaaklijkheid* beſchouwende, den 16 Nov. 1747. openlijk zeiden: *dat de ondervinding van vroeger en latere tijden klaarlijk had doen zien, dat deze Republijk onmogelijk zonder een Eminent Hoofd konde beſtaan en behouden blijven, zoodanig, dat dezelve daarvan ontbloot zijnde geweest, tot op den oever van haren ondergang meer dan eens was geweest; waaruit dezelve door geene andere middelen had kunnen worden gered dan door de verkiezing van een' Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal.* Ik heb boven reeds aangemerkt, dat men uit de Staatsregiſters hieromtrent wel geen volledig en alles afdoend bewijs kan ontleenen: dewijl ſedert het jaar 1650. uit

Dit tijdperk uit geen oproer geſproten.

dezelven het *voor* en *tegen* even gemaklijk kan beweerd worden, achtervolgens den geest der tijden en de gezindheden der Stadsleden en Regenten. En ook zelfs dan nog niet altijd, wanneer de Staatsregisters prijzen of laken; zoodat, indien de Geſchiedenis zelve, en de ervarenis hier geen overvloediger bewijs en voldingender overtuiging bij de opkomst, voordgang, en vermindering der Republiek aan de hand geven, het der partijdigheid of der onkunde aan gene middelen ontbreken zoude, om dit ſtuk nog twijfelachtig te houden. Evenwel had die verſcheidenheid van oordeel bij de opkomst der Republiek, en gedurende het geheele tijdverloop van 1584. tot aan het jaar 1650. geene plaats. De Heeren H. DE GROOT en J. VAN OLDENBARNEVELDT waren verre van dat denkbeeld verwijderd. En wat den tegenwoordigen tijd betreft; daar de thans plaatsgrijpende grondbeginſels van Volksregering, zonder zoodanige Staten en Stadhouder, gepaard met het nog voorddurend beſtaan der Republiek onder een geheel veranderde Inrichting van 't Bewind, den Nederlanderen de hope inboezemen, dat zulks tot heil van den Lande zal gedijen; zoo raken deze boven opgegeven aanmerkingen geheel niet den tegenwoordigen tijd noch den toeſtand van zaken, zoo als zij tegenwoordig zijn. Tot mijn oogmerk is genoeg, hier optemerken, dat dit luide en herhaalde geſchreeuw van *Oproer* en *Beroertens*, waardoor de jaren 1747. en 1748. in 's Lands Geſchiedboeken als met eene zwarte kole gebrandmerkt ſtaan, veel grond van waarheid hebbe; maar dat hetzelve niet *voor* maar *na* de aanſtelling des Stadhouders Willem IV., even als in

1672.,

1672., hebbe plaats gegrepen, en dat die *beroertens* meest veroorzaakt zijn geworden door de onberaden pogingen van zulken, die, 't zij als voorſtanders of tegenſtanders der nieuwe orde van zaken, de ingekropen misbruiken in den Stadhouderlijken tijd, zoo eensklaps wilden verbeterd hebben, of zelfs dezen eisch van verbeteringen tot voorwendſels van andere laakbare oogmerken aanvoerden. Ik beroep mij hiertoe wederom op P. PAULUS, die, nadat hij in zijn *Nut van de Stadhouderlijke Regering* bl. 79. en 128. zich ruiterlijk verklaard had, dat bij de aanſtelling van Willem IV. *ons Land hierdoor zijne oude Regeringsvorm wederkreeg*, teffens daarbij erkent, dat NB. *de Beroertens niet waren de ſchuld des Stadhouders, maar van hun, die tot bevordering hunner oogmerken het gemeen in den arm namen.* In dien zelfden zin gaf de Heer J. WAGENAAR, onze beroemde Hiſtorieſchrijver, in dat zelfde jaar 1747. zijn *Weekblad*, DEN PATRIOT uit (94), waarin hij *het Volk* aantoonde, de voordeelen en voorrechten, welken hun het Stadhouderſchap verſchafte; en wiens *Vertogen* toen veel toebrachten tot bedaring der gemoederen, die tegen vele Regenten, na die Aanſtelling, waren gaande gemaakt of werden opgeruid: maar welke Schrijver zich (bl. 125.) ook verzettede tegen de zoodanigen, die de Stadhouders, als nadeelig voor de vrijheid, aanmerkten. Zijne gezegdens zijn te gewichtig, om hier geene plaats te vinden. Dus ſprak hij in 't jaar 1747. J. Wagenaars Patriot.

„ *Som-*

(94) Zie hetzelve in zijne *Hiſtoriſche Politike Tractaten*, D. II. bl. 119. enz. ſchoon het toen zonder zijnen naam verſcheen.

Digitized by Google

„ *Sommige Voorſtanders eener Regeeringe zonder Stadhouder plagten de Republiek eerst* VRIJ *te noemen, wanneer zij geen' Stadhouder hadt. Doch zo hebben er de oudſte Patriotten, zulken zelfs, die zij voor de besten houden, niet van geoordeeld. Zij waren van gevoelen, dat 's Lands Vrijheid beſchermd en bewaard werdt door den Stadhouder, en hebben nimmer gedagt, om de Republiek zonder Stadhouder te regeeren. Heeft niet Oldenbarneveldt, heeft niet de Groot, hoe groote Voorſtanders ook van Hollands Vrijheid en van de Souvereiniteit der Heeren Staten, het Stadhouderlijk bewind, als het bekwaamſte, om dit Land wel te regeeren, openlijk aangepreezen? Heeft de eerſte* (Oldenbarneveldt) *Prins Maurits het Stadhouderſchap van Holland niet helpen bezorgen, toen Leicester zig hetzelve reeds beloofd had? Sluit de laatſte* (de Groot) *zijne Verdediging, geſchreeven, toen hij balling 's Lands zworf, niet met eenen wensch, dat God Prinſe Maurits wilde gunnen, het Land gelukkiglijk te gouverneeren? De Raadpenſionaris* DE WITT *zelf heeft, ſchoon tot zijn ongeluk, te laat, de noodzakelijkheid der Stadhouderlijke Regeeringe moeten erkennen.*"

Zoo dit een WAGENAAR, in zijnen tijd, en in dien toeſtand van zaken, welmeenend ter neder-ſtelde; kan men dan wel verwachten, dat een zoo welberedeneerd, oproerhatend, en zachtzinnig man, als WAGENAAR zich in alle zijne Geſchriften betoont, zoodanige aanprijzing der Stadhouderlijke Regering zich veroorloofd, en de aanſtelling van Willem IV., toen gedaan, als *een geluk* en *voorrecht* voor de zeven Provincien aangemerkt zoude hebben, indien bij hem de minſte

te ſchijn geweest ware, dat die Stadhouder zijne bevordering tot de Voorouderlijke Waardigheden aan *oproeren* en *beroertens* te danken hadde: daar hij integendeel dit zijn *Vertoog*, met toeſpeling *op den ouden en tegenwoordigen toeſtand onzes Vaderlands*, zoo als hij 't zelve noemt, dus beſluit: bl. 127. „ Indien de *oude Patriotten*, ver-
„ maard in 's Lands Geſchiedenisſen, eens mog-
„ ten opzien, en de Stadhouderlijke Waardig-
„ heid geſteld vonden in handen van zijne Doorl.
„ Hoogheid: BREDERODE, die zig weleer aan 't
„ hoofd van 's Lands Edelen in 't ſpits ſtelde voor
„ de Vrijheid, zou er zig in verheugen. HOOFT,
„ de Vader van den beroemden Drosſaard, hoe
„ weinig hij zig aan de genegenheid van eenen
„ heethoofdigen Landvoogd liet gelegen leggen,
„ zou zijne Hoogheids gunst op 't hoogt waar-
„ deeren, terwijl de ſtrenge *Leicester* zelf zig
„ genoodzaakt zien zou, hem, gelijk weleer
„ Maurits, 't Stadhouderlijk bewind afteſtaan.
„ DE WITT zou hem, uit genegener hart dan hij
„ *Willem den III.* deedt, met de verkreegen'
„ Waardigheden geluk wenſchen. DE GROOT zou
„ hem dezelfde of nog grooter hoogagting toe-
„ dragen, dan, in zijnen eerſten tijd, aan Prin-
„ ſe Maurits. Van BIKKER en andere aanzienlijke
„ Luiden hadt hij ſchatten tot voortzetting van
„ den regtmaatigſten krijg te wachten. En, zo
„ BARNEVELDT eens uit het gezelſchap der blee-
„ ke ſchimmen terug geroepen werdt, zou hij
„ de grootſte Stadhoudersgezinde van allen zijn."
Deze allen zouden dan, volgens de tegenwoordig zoo gemeene manier van ſpreken, hebben moeten zeggen: Neen! wij willen zulke Regering niet, die met oproer begonnen, op beroer-

tens gebouwd, en door een oproerig graauw en zijne hulpers is aangeſteld geworden! Maar de Heer WAGENAAR liet daarom niet na, in dat *Weekſchrift* ook de *Staten* en *Staatsregering*, waar het te paſſe kwam, te handhaven en te verdedigen.

De Schrijver Mr. A. V. K.

Maar ik ga een' ſtap verder, en bewere, dat dezelfde gronden, die ſedert later tijden zijn gebruikt voor het Recht van 't Volk, om niet alleen *de Stadhouderlijke*, maar ook *de Staatſche Regering*, ganschlijk te vernietigen en afteſchaffen, en die te veranderen in eene *Volksregering*, zoo als dezelve tegenwoordig aangenomen en omhelsd is, en waarnaar elk ſtil burger zich behoort te gedragen; dat ook toen die zelfde gronden bij ſommigen gelegd en aangevoerd zijn, om te betogen, dat waarlijk de ſtem van *het Volk* niet *geſmoord*, maar *gehoord* is; en men beweerd heeft, dat *het Volk het Recht gehad heeft, en zelfs verplicht is geweest, de Stadhouderlooze Regering in eene Stadhouderlijke te herſtellen.* Dit toch was de hoofdinhoud van het toen zoo beruchte Boekjen: *Het Gedrag der Stadhoudersgezinden verdedigd, door Mr. A. V. K.* 't Welke te Amſteldam door beuls handen verbrand werd, geenſins, zoo 't ſchijnt, omdat de Schrijver, die bekend is, valſche grondſtellingen van 't Staatsrecht aanvoerde, maar omdat hij geacht wierd eene verkeerde toepaſſing van die grondſtellingen op ons Staatsbewind te maken, en omdat hij aan 't *Volk van Holland*, *'t ganſche Volk*, toekende, 't geen 't *werk der Staten* zelve geweest was, en die daarom dat *Volks-Recht* tegen *de Staten* te hoog verhief, als of die misbruik gemaakt hadden van hunne vorige wettige macht,

macht, en die het onder de Gemeente toen gebeurde tegen den zin der Regering van Amſteldam te zeer verſchoonde en goedkeurde, als door 't Volk gedaan; drijvende, dat *het Volk* de Staten kon afzetten, of den Staatsvorm veranderen. Iets evenwel, 't welk men naderhand den *Post van den Nederrhijn*, die dit met ronde woorden nog hooger deed klinken, niet eens euvel afgenomen, maar ongemerkt heeft laten zeggen (95). Doch hoe dit zij; zeker verhief hij daarin de voorddurende Oppermacht des ganſchen Volks; hebbende die Schrijver A. V. K. tot zijn Hoofdwoord (*Motto*) genomen de woorden van LOCKE, *over de Staatsregering:* „Zoo die geen, „ die op 't kuſen zijn geſteld, door hunne ſlechte beheering, hun recht en gezag verloren hebben, zoo keert het opperſte Gezag weder tot „ de Maatſchappij, en het Volk heeft recht, „ zich de Opperheerſchappij aantematigen, en „ de Wetgevende Macht te gebruiken, of wel „ *een nieuwe Regeringswijze* op te rechten, en „ het Hooggezag, daar het als dan geheel en „ volkomen meester van is, in andere handen te „ ſtellen, zoo als het dat goed vindt." Het zij verre van mij, deze ſtellingen van *Locke*, *zoo algemeen*, en zonder eenige *voorbehoedingen* voorgeſteld, te willen omhelzen, en nog minder toepaslijk te maken op het gedrag der Staten, en 't Recht der Ingezetenen, om *zonder de Staten* in 't jaar 1747. eenen *Stadhouder* te willen aanſtellen; ('t welk ook niet geſchied is); maar ik geve in bedenking, of uit het bovengemelde niet veel-

(95) Zie mijn Werk, *de Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd*, tweede Druk, 1788. bl. 21.

veeleer dit gevolg zoude afgeleid kunnen worden, dat wel verre, dat bij de tweede herſtelling van 't Stadhouderſchap in Willem IV. de *ſtem des Volks*, 't zij voor of tegen, *door geweld geſmoord zij*, men veeleer den Schrijveren in zekeren zin zoude toevallen, die deze Herſtelling geheel en al aan het *Volk*, of aan de *Volkſtem* hebben toegeſchreven; zoo, dat de Staten, als de wettige Volksrepreſentanten, toen niet anders gedaan hebben of konden doen, dan die Volkſtemme in 't aanſtellen eens Stadhouders, doch bij eigen licht en overtuiging van de gegrondheid dier ſtemming, optevolgen, en hunne Beſluiten daarnaar in te richten. Hoe dit ook zij, vast gaat het, dat de Stadhouderlijke Regering langs den gewonen vorm, door de Staten op eene wettige wijze, in 't jaar 1747. in Willem IV. wederom herſteld is; en dat zijn Zoon Willem V. daarin zijnen Vader wettig opgevolgd is.

Wat nu dit tijdperk van 1747. tot 1795. betreft: de Staatsregering, die al dien tijd in Holland voordgeduurd heeft; bevat dit zonderlinge, dat zij van het jaar 1747. tot 1780. onder de Stadhouders Willem IV. en Willem V. in de volſte kracht zich werkzaam vertoond heeft tot 's Lands heil, en dat zij de Natie in zulk eenen bloeienden ſtaat gehouden heeft, als naar de veranderde omſtandigheden van tijden, zaken, en volkeren mogelijk ware; gelijk ik dit boven uit de Geldmiddelen aantoonde; maar dat daarentegen het gevolgde laatſte Tijdperk van 1781. tot 1795. zich kenmerkt van eenen tegenovergeſtelden aard, van eenen ongelukkigen en hachlijken toeſtand, waarin dat Gewest met alle de overigen geraakt is: maar bij 't welke weder nood-

za-

zakelijk twee afzonderlijke Tijdperken zijn in acht te nemen.

Het eerſte loopt van 1781. tot 1787., en kenteekent zich door den noodlottigen Engelſchen Oorlog van 1781—1784. en de daartuſſchen ingevallen gewapende verſchillen met Keizer Joſephus, in 't jaar 1785. geëindigd, en alle de in die jaren opgerezen beroertens, heetgedreven twisten, ſcheuringen, en verdeeldheden der Provincien, bijzonder van *Holland*, welke twisten, naar den uiterlijken ſchijn en de meer zichtbare werkingen, zich vertoonden, als kwamen zij van twee tegen elkander worſtelende Partijen, *Staten* en *Stadhouder*, of der zoogenoemde aanhangers der *Stadhouderlijke-* en der *Staten-Regering*, anders genoemd *Staats-* en *Prinsgezinden*, klagende de eerſte over de aanmatigingen des *Stadhouders* op *de Rechten* der *Staten*, en Vrijheden der Burgeren, en de laatſte over de minachting, de ſchending en verkrachting der Rechten en Waardigheden des Stadhouders. Doch van welken de zoogenoemde *Staatsgezinden*, of ten minſte velen derzelven, zich tegen den Stadhouder verzettende of te weêrſtellende, niet inzagen of opmerkten, dat zij achter den rug hadden *eene derde*, werkzame, en ijverige Partij, de zoogenoemde *Volkspartij*, die zich met en bij de Staten in alles, wat den Stadhouder betrof, voegende, teſſens hunne raadſlagen op den naam van *Grondwettige Herſtelling van 't Nederlandsch Staatswezen*, tegen de *Staatsregering* zelve zeer wel beleidden, en door gewapende en ongewapende Genootſchappen, Zamenkomsten, verzoeken, aandrangen, en overleggingen, alles zoo bedekt als openlijk daarhenen inrichteden, om eerst door

Een tweede tijdperk van 1781 af veel ongelukkiger.

door beraamde inbrenging der overige *kleine Steden* in de Hollandſche Staatsvergadering; vervolgens door algemeene Volks-telling en door eene nieuwe *Repreſentatie*, bij Nationale Oproeping van alle de Ingezetenen, eenen geheel nieuwen Regeringsvorm intevoeren, en dus den Staten zelve de voet te ligten: iets, 't welk voorzeker in de maand *September* en *October* 1787., door behulp der vliegende Legertjes in Holland zijn beſlag zoude gekregen hebben, en voords tot de andere Gewesten overgeſlagen zijn, indien dat plan ware uitgevoerd, en geene hoogere macht van buiten, juist op dat zelfde tijdſtip van uitvoer, die oogmerken verhinderd hadde; waardoor toen alles wederom op den vorigen voet terug gebracht, en de Staten, zoowel als de Stadhouder, in hunne wankelende macht op nieuws gevestigd geraakten, en door gemaakte ſchikkingen weêr naauwer vereenigd wierden. Dat ik hier niet te veel zegge, en niets dan zuivere, ſchoon bij velen minbekende, waarheden opgeve: kon ik bijzonder ten aanzien der wankele Macht *der Staten*, uit *echte Beſcheiden en Bewijzen*, die alles zouden afdoen, zoo klaar maken, dat er bij niemand, hoe partijdig, of bevooroordeeld hij ook de zaak beſchouwde, eenige twijfeling zoude overblijven. Maar het toen gebeurde met het voorafgegane, en de perſoonen, die daarin gemengd zijn geweest, van welken ook velen dit ſtuk van achteren beter hebben leeren inzien, veroorloven niet, deze bewijzen, in dit tijdſtip, duidlijker aan den dag te leggen. Alleen ter opheldering diene hier een gewichtig en bijna alles afdoend ſtuk. Ik bedoele de toen voorgeſtelde *punten van Raadplegingen*, uitgegeven bij CHALMOT,

voor Staten en Stadhouder.

MOT (96), en ook met Drukkers naam en handteekening afzonderlijk *in folio* gedrukt; genoemd: *Poincten van Deliberatie, voor het Reces der Algemeene Provinciale Vergadering van Krijgsraden, Geconſtitueerden, gewapende Genootſchappen, Burger-Societeiten, en Patriottiſche Corporatien, te houden binnen Amſterdam, den 17 September* 1787. Dit ſtuk, welks echtheid boven alle bedenking, en nooit tegengeſproken is, was een gevolg van vorige *Provinciale*, zoogenoemde, *Vergaderingen — der Patriotſche Corporatien* in Holland; hoedanigen er reeds te *Leiden*, *Amſteldam*, en elders gehouden waren, en genoeg bekend zijn, dienende tot voorbereiding van *de ontworpen Staatsverandering en Regeringsvorm.* Hiertoe werd in dit zonderlinge ſtuk, *uit naam van de Commisſie der Gewapende Burger-Corps in Holland, ter expeditie van Militaire zaken, te Woerden*, met Naamsonderteekening, een *Concept-Plan* rondgezonden, en tot bekortinge der *Deliberatien* over het *ſtemmen der Departementen*, voorgedragen, Artikel I. de *telling van 't ganſche Volk van Holland, om daaruit Gecommitteerden ter Algemeene Vergadering uit de Departementen te zenden, om de overigen te repreſenteren.* Het ſtuk zelve bevat 28 Artikelen! Met voorbijgang van 't geen Artikel. 2. en 4—10. wegens *de Staten*, en *Stadhouder*, de *Hollandſche Ridderſchap, terugroeping van buitenlandſche Ministers, zuivering der Staats- en Stadscollegien, en die der Admiraliteiten*, beraamd en voorgeſteld wordt, ſteken bijzonder uit *de Propoſitien* §. 15, 16, 18, 19:

(96) CHALMOT, *Verzameling van Placaten, Reſolutien, en andere Authentijke Stukken, enz. betrekking hebbende tot de gewigtige gebeurtenisſen in de maand September* 1787. D. XXIII. bl. 177—187.

19: *tot verbetering van den Guarnizoens-Eed voor de Militairen — tot verbetering der Nationale Opvoeding — — tot ontheffing der landerijen van de ſchatting der Tiendens, — tot het geven van een openlijk Declaratoir tot geruſtſtelling van de Belijders der publicque Godsdienſt*, — — maar wel bijzonder §. 26. DE PROPOSITIE TOT HET ONTWERPEN VAN EEN PLAN TOT EENE NATIONAALE REPRESENTATIE IN EENE VOLKS-VERGADERING VAN ALLE DE PROVINCIEN EN DE GENERALITEITSLANDEN. Daar nu de Pruisſiſche Troepen over het Territoir van Gelderland, op Saturdag te voren, den 15 September, Utrecht en Holland waren ingetrokken, en in drie kolommen verdeeld, op *Utrecht*, *Schoonhoven* en *Gornichem* aankwamen, en de zoogenoemde Volksgezinden dien nacht de Stad Utrecht ontruimden, waardoor bij hun alles in ontſteltenis geraakte: zoo kon deze Vergadering, des Maandags daaraan, op den 17 September niet gehouden worden, met zoodanige gevolgen, dat de daarbij voorgeſtelde Punten ten Beſluite gebracht en uitgevoerd wierden. Dat evenwel die Bijeenkomst gehouden is, maar door de opgekomen verandering van zaken, zeergebrekkig, onvolledig, en *vruchteloos is afgeloopen*, weten wij uit het Verhaal van den Schrijver van 't *Vervolg der Vaderlandſche Hiſtorie* (97), die van alle Handelingen, op deze en vorige Vergaderingen tot dat zelfde einde beleid, zeerwel toont onderricht te zijn geweest, en zelfs *het verlegen* en *verward ſcheiden* van de laatſte Vergadering van den 17 Sept. 1787. niet verzwijgt in deze bewoording: *De Vergadering — hervatte volgens affpraak de Bijeenkomst op den 17den van Herfſtmaand; doch de toen*

(97) D. XIV. bl. 265.

toen reeds voorgevallene verandering in den Lande maakte het getal der Leden veel kleiner; ja het beſtondt uit ſlegts eenige weinige Departementen, en deedt de Zamenkomst, waar verlegenheid *en* verwarring *heerschte, vrugteloos afloopen.* Doch wij misſen bij dit verhaal de boven opgegeven Artikelen zelve.

Dit ſlechts met een woord van 't eerſte tijdperk van 1781—1787. Het tweede tijdperk levert ten aanzien van de wettigheid *der Hollandſche Staats-vergadering* niets wetenswaardigs op. Door 't ſtremmen der pogingen, om *die Staats-Vergadering*, zoowel *als 't Stadhouderſchap*, te niet te maken; en te vervangen door eene *Nationale Repreſentatie in eene Volksvergadering van alle de Gewesten:* zoo als het voorſtel van 1787. luidde: zoo geraakten de Staten, of de Leden, die de oude grondbeginſelen weder omhelsden, zoo in Holland als elders, uit hunne wankelbaarheid, waarin Zij, zonder het recht te weten, gebracht waren; en werden op nieuws, van Sept. 1787. tot Jan. 1795. met den Stadhouder, naauwer vereenigd, en, ſchoon niet zonder krachtig tegenſtribbelen van andersgezinden, verbonden zij zich door ſterker en naauwer banden, zoo men dacht, aan elkander, eensdeels, door plechtige Verdragen met *Pruiſen* en *Engeland* van 15 April, 13 Junij, 13 Aug. 1788. anderdeels door de bekende *Acte van onderlinge Guarantie* van den 3 Julij 1788. waarbij de Bondgenoten, of de zeven ſtemmende Gewesten met het Landſchap Drente, zich nog plechtiger vereenigden, om de erflijke waardigheden van het Stadhouder- Kapitein- en Admiraalſchap, zoo áls zij in 't jaar 1747. ingericht, en in 't jaar 1766. op nieuw bevestigd waren, te handhaven in betrekking tot *de Unie*, en

Tijdperk van 1787 tot 1795.

den

den *Regeringſtand* der Gewesten; en door dezelven als een *eſſentieel deel van de Conſtitutie en Regeringsvorm* te waarborgen, ſtelden de Staten zich en elkander onderling meer gerust tot bewaring van den Band der Unie, en tot waakzaamheid tegen alle inbreuk, en voegden tot eene drangreden er bij, *dat de ondervinding in de laatſte beroerten geleerd heeft, hoe uit de geringſte beginſelen, die in het eerst kleine veranderingen ſcheenen te bedoelen, nogtans een algemeene verwarring is ontſtaan, welke het Bondgenootſchap op het punt van een totale ſloping heeft gebracht* (98).

Deze Beroertens nu, welken velen op den naam van de *Volkſtem* lieten doorgaan en aankweekten, hebben de Republiek aan vele rampen en onheilen blootgeſteld; en daar de *Eendracht* eertijds *Macht* maakte, heeft daarentegen de *Tweedracht* die *macht* ontzenuwd; en ten gevolge gehad, dat de opgekomen nieuwe verſchillen met eene Buitenlandſche Mogendheid ſedert het jaar 1792., en de hervatting der vorige pogingen, en binnenlandſche woelingen, gemaakt hebben, dat de oude en ruim tweehonderdjarige *Staatsregering bij Repreſentatie* in 't jaar 1795. veranderd is in eene *Volksregering bij Repreſentatie.*

Beſluit. En hiermede heb ik dan mijn *eerſte Hoofdonderwerp* afgedaan, en, zoo ik meene, betoogd, dat *de Staten van Holland waren, gedurende de Republikeinſche Regering, de wettige Souvereine Vertegenwoordigers van 't ganſche Volk van Holland, of der geheele Natie.* In welken zin nu dit verſtaan moet worden, zal het *tweede Hoofdonderwerp* zijn, bevat in 't volgende *Vierde Deel*, waarmede ik dit werk beſluiten zal.

(98) *Nederl. Jaarb.* 1788. bl. 1090.

Digitized by Google

BIJLAGEN,

TOT HET DERDE DEEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIJLAGE

Den 3 Nov. 1572. op bl. 154. (26).

Commisſie des Stadhouders WILLEM I. *op de Raden, die nevens Hem het Land van Holland zouden regeren, op benoeming der Staten, door Hem daartoe verkozen.*

Den Prince van Orangien, Graue van Nasſau enz. *Stadthouder* ende *Capiteyn Generael* ouer Hollandt, Zeelandt, Westvrieslandt etc. Ouerſien hebbende *de perſoonen*, zijne Excell. bij geſchrifte ouergeleuert, omme daer vuyt te verkieſen zeecker getal, die vuyt den name ende als volcomelijck *geauthoriſeert van den Staten van Hollandt* ende Westvrieslandt meest continuelijck *neffens zijne Excellentie ſouden weſen*, omme met dezelue *te beſoigneren*, raetſlagen ente te helpen reſolueren 't gemeen beste van denſeluen Lande, heeft daer vuyt verkoſen die ghene, hier naer genomineert.

Vuyt den Eedelen

Otto van Egmondt.
Johan van Matenesſe.
Jacop van der Does.

Van Dordrecht

Meester Adriaen van Blittenberch. [l. Blijſenburch.]

Van Haerlem

Nicolaus van der Laen.

Van Delft

Hendrick Duyst.

Van Leyden

Willem Jan Reyersz.

Van der Goude

Dirck Dirck Hoensz.

Van weghen de ſmalle Steden (1)
Meester Nanninck van Foreest, ende
Adriaen Dircksz Gorikum.

Gedaen tot Haerlem, den IIJden Nouembris anno XV^{c} twe en 't zeuentich.

Commisſie van denzelfden WILLEM I. *op de Raden in het Hof of den Provincialen Raad van Holland, op voordracht en benoeming der Staten.*

Den Prince van Orangien, Graue van Nasſau, etc Stadhouder van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende Vuytrecht etc. Begerende *den Raedt Provinciael van Hollandt te redintegreren* ende de plaetze te veruollen van den gheenen *die voirtvluchtich zijn*, ten eynde dat *goede juſtitie* wederom geadminiſtreert mach werden, heeft bij aduijſe ende denominatie van den Staten van Hollandt de vacerende perſoonen [lees, plaatzen] gegeuen de perſoonen, hier naer genomineert.

Meester Jan van Treslong, Preſident.

Meester Willem de Cock, Raedt ende Procureur Generael.

Raiden

Meester Nikolas van der Laen.
Meester Adriaen van der Houff.
Meester Cornelis van der Bouckhorst.
Meester Gerard van Wijngaerden.
Meester Nicolaes van Valckeſteyn.
Meester Dierick van der Niuborch.
Meester Pieter van der Meer.

Ordonneert zijne Excell. dat *de Commisſie* voir den bouengen. Preſident ende Raiden gedepescheert weide in behoirlijcker ende gewoonlijcke forme, [zoo]

(1) Men ziet hier in 't voorbijgaan, dat, terwijl de vijf groote Steden, elk een Raadsman leverden, de ſmalle Steden, zoovelen er waren, die den Prinſe volgden, ſlechts *twee* te zamen verſchaften.

[200] zijluyden die begheeren te accepteren, ende dat dezelue den Eedt gedaen hebbende, vuyt crachte van dien, ende volgende *'s Hooffs Inſtructie* recht wijſen bij Arreste, doende heurluyder ſententien executeren, zonder eenighe appellatien aen te ſien, zoo lange ende ter tijt toe *dat het acces tot den grooten Raedt tot Mechelen wederomme geopent zij* (2). Gedaen tot Haerlem, op den IIJden Nouembris anno XCC twe en tzeventich.

* * *

Uit het MS. *Register van verſcheyde Commisſien onder en door Willlem I.*, Prinſe van Orange, als Stadhouder des Konings in Holland en Zeeland, in de jaren 1572 – 1574. gegeven, fol. 21. berustende bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen van Leiden.

AANMERKING.

Dit zonderling Register, hier genoemd, en tot heden onbekend, vangt aan met de *Commisſie* van *'t Schoutampt der Stede van Hoorn*, door *Philips* van Spanje, van 10 Jan. $15\frac{65}{66}$. Dan volgen bl. 2—5. de Commisſien door Prins Willem I. *van 't Schoutampt der Steede van Alcmaer*, door Prins *Wilhelm I.* op *Jan van Forseest*, zonder jaarteekening, maar van den jare 1572. naar uitwijs van 't gewag van *Diedrich Sonoy*, *Gouverneur van Waterland*. Nog andere *Commisſien* op de Schouten van *Oisterhout*, *Dordrecht*, *Hoogwoude*, *Schoten*, *Zeven-*

(2) Dit is die *Hooge* of *Groote Raad van Mechelen* over alle de Nederlandſche Provincien, van wiens oprichting men zie mijne *Primae Lineae Collegii Diplomat. Hiſtorico Politici* §. 417. p. 62. Deze werd weder geopend, en duurde daarna nog voord, zelfs tot aan de Afzwering. En hieruit laat zich het 1ſte Artitel *der Utrechtſche Unie* verſtaan: *zoolang partijen* (van Provincien of Steden) *zich het Recht onderwerpen.*

venhuizen, in 1572, 1573. Hieraan volgt bl. 6. het *Baliu- en Dijkgraafſchap van Rijnland*, doch dit wederom op naam van *Philips*, den 28 Aug. 1573. Alsdan heeft men eene Commisſie van 't *Baljuwſchap van Waterland* den 12 Sept. 1572., door den Grave *van der Mark*, *Vrijheer van Lumei*, op *Willem Bogaert*, welke ik, om de Hiſtoriſche Bijzonderheden, daarin vervat, waardig keure, om bl. 427. als *Bijlage* intevoegen.

Hierop volgen, bl. 7. verſo tot 20. nog verſcheiden andere Lastbrieven van Prins Willem door een, op *Dijkgraven*, *Baljuwen en Schouten van Middelburg*, *de Nieuburgen*, *Vere*, *Beverwijk*, *Nieupoort*, *de Wateren van Zeeland*, *Middelharnis*, *Abbenbroek*, *Westkappele en Domburg*, *Walcheren*, *Schieland*, *Roon*, *Alblaſſerwaard*, *Ruigenhille*, *Altena*, enz. waarop voords bl. 21. de Commisſie op zijne *Raden*, en op de Raden van den Hove van Holland. (boven, bl. 419.) Hierop volgt dan weder ('t welk vreemd kon ſchijnen,) bl. 22. de Commisſiebrieven des Konings, op Mr. *Cornelis Suys*, als *Preſident van den Rade van Holland* van 9 Aug. 1559. op Mr. *Corn. van Uitwyck*, als *Raad en Procureur Generael in den Rade van Holland*, zonder jaarteekening, en dan bl. 24. de *Commisſie* van Prins Willem I. *als Raydt ordonnaris in den Rade van Hollandt*, ook zonder dagteekening; zoo als hier volgt:

Willem I. bij zijne komst in 't Land den Provincialen Raad van Holland geheel verſtrooid of voordvluchtig vindende, herſtelt dien Raad, en ſtelt bij deze Commisſie aan Mr. Corn. van Bouckhorst.

Wilhelm etc. Allen den ghenen die deſe tegenwoirdige zullen zien ofte hooren leſen, ſaluyt. Alſoe *wij tot onſen aencomen* in *deſen Lande* ende Graeffcappe van Hollandt, *ſtaende onder onſen Gouuernemente*, beuonden hebben den *Raidt Prouinciael* alhier *geheelijck verſtroijt ende deſolaet* te zijn, doer 't verloopen ende voirvluchticheyt van den

mees-

meesten deel, soe *van de Raiden* als *ander Officieren*, aldaer *bij zijne Majesteit* gestelt geweest zijnde, waer deur het recht ende justitie geheelijck was cesserende, tot grooten *achterdeele van zijne Majesteits goeden* onderzaeten in desen Lande van Hollandt, Ende wij willende hierinne versien ende verhueden alle Inconvenienten, daer inne dit Lant ende die Inwoonders desselfs bij faute van recht ende justitie geadministreert te worden, mochten vallen, hadden voiral noidich geuonden, den voirn. *Raidt Prouinciael* alhier in Hollandt te *redintegreren*, ende die plaetse te veruollen van den ghenen *die voirvluchtich sijn*, ten eynde goede justitie wederom geadministreert mach worden, hebbende daerom *bij aduijse ende denominatie van den Staten* desselfs landts van Hollandt gecoren ettelijcke personen, om in den voirn. Raidt in de plaetse van den bouengenoemden voirvluchtige gestelt te worden, ende alsoe den voirsz. [Raed] ende Camere van Justitie wederom te openen, ende aldair Recht ende Justitie te doen administreren als naer ouden tijden gewoon is, tot conseruatie van *zijne Majesteits hoocheyt* ende heerlicheyt, mitsgaders van de gemeyne welvaert, die, welcke anders *sonder justitie ende ordre politycque* (3) nyet en soude *moghen bliiuen* subsisteren,

(3) Daar het *Hof van Holland*, zoowel in 't *Politique* als 't *Justitiele* was des *Vorsten Raad*, en 't dus verbazend veel verschilde, hoe de Leden van dien Raad gestemd waren, bij de omkeering van zaken en gemoederen, in 't jaar 1572., zoo kwam de *voordvluchtigheid* van velen der Leden, die Spaanschgezind of liever *Koningsgezind* bleven, alhier aan *Willem I.* en *den Staten* alleraanmerklijkst te stade, om dien Provincialen Raad met zoodanige *Raadspersoonen* aantevullen, die aan de zaak des Vaderlands en aan Willem I. (nu ter hulpe als 's Konings Stadhouder en Kapitein Generaal ingeroepen,) waren toegedaan; en zulks te doen met inneming van den raad (*advis*) der Staten en hunne toestemming; daar toch het Hof van Holland ook de *Politike Raad* was.

ren, Waerom ſoe eest, dat wij deſen aengeſien, ende om 't goet aenbringhen, ons gedaen van den perſoone van onſen welbeminden Mr. *Cornelis van Bouchorst*, Doctoor in den Rechten, ende van zijne wijsheyt, geleertheyd, rechtuaerdicheyt ende experientie, wij denſeluen volcomelijck betrouwende, zijner getrouwicheyt ende goede ernſticheyt, Gehadt hierop *'t aduijs van de Staeten* des Lants van Hollandt als voirſeyt hebben onthouden, geordonneert ende gecommitteert, onthouden, ordonneren ende committeren jn den Staete van *Raidt Ordinaris* in zijner voirſz. *Majeſteits Rade van Hollandt*, hem geuende volcomen macht, autoriteyt ende ſunderlinge beuel, denſeluen ſtaet ende offitie voirtaen te houden, exerceren ende bedienen, des Con. *Majeſteits Hoocheyt ende heerlicheyt Demeynen ende Rechten te helpen bewaren*, met den Preſident ende andere zijne Majeſteits Raden, te verſtaene tot conſultatie, deliberatie ende expeditie van de ſaecken die aldair vuercomen, gehandelt ende getracteert ſullen worden. Ende voirts te doene alletgene dat een goet ende getrouwe Raidt voirſz. ſchuldich is ende behoirt te doene. Totten eeren, rechten, preëminentien, vrijheden, prouffijten ende veruallen, daertoe ſtaende ende behoirende. Waerop ende van hem wel ende getrouwelijck in den voirſz. State te quyten die voirſz. Mr. *Cornelis van Bouchorst* den behoirlijcken Eedt in onſen handen gedaen heeft, midts 't welcke wij den voirn. Mr. Cornelis van Bouchorst geſtelt ende geinſtitueert hebben, ſtellen ende inſtitueeren van weghen Con. Majeſteit in de poſſeſſie ende gebruijckeniſſe van den voirn. Staet van Raidt in Hollandt, Mitsgaders van den eeren, Rechten, preëminentien, vrijheden, prouffijten ende veruallen, daertoe ſtaende. Ordonnerende daerom van weghen Con. Maj. allen Rechteren, Juſticieren, Officieren ende onderſaeten dien dit aengaen ſal, dat zij hem doen laeten ende gedooghen ruſtelijck ende vredelijck genyeten ende gebruycken den voirn. zijnen [officie] metten preëminentien ende aencleuen van dien, in alderweghen

en-

ende manieren als voirſeyt is, ceſſerende alle beletten ende wederſegghen ter contrarien. Des t'oirconde enz. — —

Hierop volgt, na tusſchenkomst eener Commisſie van Philips, het navolgend aanmerklijk Stuk, op bl. 25. verſo, waarbij:

Willem I. Stadhouder, den Heer Mr. Paulus Buys aanſtelt, om gedurende zijne afwezigheid naar Haarlem, te zijn Preſident van den door hem aangeſtelden Raad nevens Hem, wordende dit aan 't hoofd des Commisſie-Briefs dus genoemd:
Preſidentſcap ende Raidt van den Staten, tot Delft te preſideren jn de plaetſe van zijne Excellentie.

Den 6 Junij 1573.

Wilhelm etc. Alſoe wij tót hulpe, asſiſtentie *ende ontſet der Stede van Haerlem*, voirgenomen hebben, metter hulpe Goidts, ons te begeuen bij onſen *crijchsvolcke*, 't welck wij tot dien eynde bij malcanderen hebben verſamelt, ende als noch verwachtende, ende daerom vuyt deſer *Stede van Delft* voir eenen tijt zullen moeten trecken, willende nochtans, *dat geduerende onſe abſentie bij die van den Raide van Staten, neffens ons weſende, alle voirvallende zaecken, ſoe wel den* Lande int generael, als den innewoonderen desſelfs int particulier aengaende, getracteert ende gehandelt worden, volgens 't gene wij den Luyden van denſeluen Raede al *breeder mondelinge* daerop gecommitteert hebben (4), ende bevindende te dien fijne noodich, jman-

(4) Dit geſchiedkundige weet ik niet, dat ergens gewaagd wordt. 't Is ondertusſchen uit den zamenhang duidlijk, dat alhier door *den Raad van Staten nevens ons wezende* geene andere bedoeld worden, dan de *Raden* of *Staatsraad nevens Hem*, bl. 419. die door

jmanden aldaer in onſe plaetze te ſtellen, om *geduerende den tijt* wij elders vaceren moeten, over den ſelven Raide van Staten te preſideren. Soo eest, dat, om de goede kennisſe, die wij hebben van den eerſamen hoochgeleerden, onſen lieuen beſunderen *Mr.* PAUWELS BUYS genomineert, geſtelt ende geordonneert hebben, nomineren, ſtellen ende ordonneren bij deſen, om geduerende onſen affweſen vuyt deſer Stede van Delft, aldair metten *Raiden van Staten* voirn. te blijuen, ende over denſeluen Raidt te preſideren, ende alle voiruallende ſaecken, ſoo wel den Lande int generael als den jnwoonderen int particulier beroerende, metten anderen Raiden aldair te raetſlaghen, beleyden, handelen, ende tracteren, ende daerop eenen ygelijcken goede corte expeditie te doen, ende te doen doen ſoe naer als mogelijck wort, ende voirts al te doen dat hij tot voirderinge ende weluaren van den Lande ende van den goeden Jnwoonderen van dien ſal beuinden behoirende, Verſoucken daerom allen ende ygelijck den anderen Luyden van den bouengen. *Raide van Staeten*, dat hij denſeluen Mr. *Pauwels Buys*, naer huer vterſte vermogen in als met hueren goeden Raide ende advijſe bijſtaen, ende voirts alle hulpe, aſſiſtentie ende voirderinge doen des mogelijck wordt, Ende ſal ons zulcx aengenaem zijn, Des t'oirconde hebben wij deeſen met onſe naem geteeckent ende onſen ſecreet zegel dair beneffens laeten drucken in placcate. Gegeuen tot Delft, op den VIden dach van Junie int jaer ons Heeren XV^c LXXIIJ.

AANM.

hem werd aangeſteld, en met welken hij *de geheele Landsregering* uitoefende; en 't welk dan de reden is, dat in *de Hollandſche Registers* geene *Reſolutien* geduurende 1572. en 1573. voorkomen, maar alleen uitgevaardigde Bevelen op den naam van Willem, Stadhouder, enz. Deze *Paulus Buis* is dezelfde, wiens ijver voor 's Lands belangen, wiens volgende Diensten als *Advokaat van Holland*, en wiens Lotgevallen onder den Graaf van Leicester, wij in dit IIIde Deel hebben leeren kennen.

Aanm. Ondertusſchen was de Graaf van der Mark, door Willem I. bij zijn afzijn als *Gouverneur van Holland*, tot zijnen Plaatsvervanger aangeſteld. In deze hoedanigheid nu gaf hij ook Commisſien uit, waarvan dit volgende een aanmerklijk voorbeeld is, te voegen bij een tweede. Zie D. I. bl. 390.

De Graaf van der Mark, Heer van Lumey, als Gouverneur over Holland, wegens Willem I. herſtelt Willem Bogaart in 't Baljuwſchap van Waterland, tot wederzeggens, welke weleer op 't Bericht van de bevoten generale Apprehenſie, door den Hertog van Alva in den nacht van Aſchewoensdag 1568. *beraamd, vele perſoonen in zijn Baljuwſchap van dat bevel gewaarſchouwd had, en zelf voordvluchtig geweest, nu van Bremen terug gekeerd was, met Brieven en Commisſien van zijne Genade, Willem I.*

Den 12 Septemb. 1572.

Die Graue van der Marck, Vrijheer van Lumey, Sarrain Borsſet ende Minderleyt, Erfvoocht tot Franchemont, *Ouerſte ende Gouuerneur ouer Hollandt* (5). Alſoe *Willem Bogaert* ons verthoont heeft, hoe dat hij ſuppliant 't *Bailiuſcap van Waterlandt* den tijt van omtrent twintich jaren (1548 tot 1568.) wel ende getrouwelijck, ſonder jactantie te ſpreecken, naer vermoghen zijne conſcientie bedient heeft gehadt, indier voughen, dat hij ſuppliant ter oirſaecke van der Religie ende valſche ofte quade accuſatien, bij eenighe quaetwillige aen *den Hartoge van Alua* gedaen *in Junio* anno XV^c LXVIIJ. hem

(5) Dit heldert veel op 't gebeurde en door mij gemelde, D. I. bl. 67. De Graaf van der Mark ſchrijft zich hier eenvoudig *Overſte* en *Gouverneur van Holland*, zoo als ook den 31 Jul. 1572. Zie Bijlage D. I. bl. 390.

hem heeft moeten *abſenteren ende vuytlandich maecken*, ten welcken tijde des ſuppliants *pachten* van 't voirſz. Bailiuſcap noch wel twe jaeren geduerende, ende hij aen de Majeſteit wel omtrent driehondert gulden volgende zijn Reeckeninge ten achteren was, die ten zeluen tijde gehouden zijn voir confisqueert, waerſchouwende niet te min d'voirſz. ſuppliant *voir zijn fuge alle gecauſeerde* ende beſchuldichde perſoonen, binnen zijn bedrijue wonende ende tot zijnen kennisſe weſende, van de *generaele apprehenſie*, die voirſz Hartoge van *Alua op Aſchelwoensdach ſnachts* anno LXVIII. poochde te doen, nyet tegenſtaende hem ſuppliant bij Misſyue *van den Houe* ende oick van den *Stadhouder Bosſu* belast was, Mr. Reynier Verduyn, Raedt als *Commisſaris*, in deſelue apprehenſie te asſiſteren, waernaer de ſuppliant, houdende zijn Reſidentie binnen Bremen, *De F. G des Princen van Orangien* enz. aen den ſuppliant geſonden heeft gehadt zeecker *zijne Misſiue ende Commisſien*, dienende omme des ſuppliants goede vrunden (volgende haer precedente beloften) *te admoneren totte Leninghe* ofte contributie van zeecker penningen, elcx naer zijn qualité ende conditie, ten behouue van zijne Excell., naervolgende welcke last ende commisſie die ſuppliant hem getransporteert heeft gehadt *in Junio* lestleden, binnen zijnen bedrijue ende Bailiuſcappe van *Waterlandt tot Monnickedam*, ende in meninge zijnde met alder diligentie zijn voirſz. Commisſie te effectueren, ende zijne goede vrunden te beſoucken, ſoe ſchijnt dattet zelue den ſuppliant belet es geweest, van eenen *Willem Maertsz. Calf*, hem baptiſerende, Bailiu aldaer te zijn, die met zeckere zijn Sergeanten ende dienaers den ſuppliant omtrent een quartier van een mijle buyten der voirſz. Sted geapprehendeert ende in ſtrickte geuanckenisſe geſtelt neeft gehadt, nemende naer hem des ſuppliants male, huersſe, gelt, *Misſiuen* ende *Commisſien* van zijne F. G., die d'zelffde Calff als noch niet ſonder iniurie van zijne Excell. als van ſuppliant buyten recht van zeecker kuere van Monickendam, luydende ofte

te ſpreeckende, *op goeden die men ſouden willen buyten der Stadt vluchten*, onlancx bij die van Monnickendam gefabriceert, nogtans niet ſtaet grijpende op den ſuppliant zijn teergelt, clederen ende bijſonder niet opte Commisſien van zijne Excell., ende alſoe tegens alſulcke oppresſie ende gewelt *bij der overhandt* behoirt geprouideert te werden, Temeer, dat men niet proberen en zoude, dat die ſuppliant hem in eenigger manieren, zoe tegens die Con. Maj., *onſen alder G. Heere*, als tegen zijne F. G. die Prince van Orangien, zijne Majeſteits Stadhouder *, ontgaen hadde, ende daeromme weder tot zijn ouden ſtaet behoirt gereſtitueert te werden, Bijſonder, alzoe die ſuppliant 't zelue *officie houde* ten tijde van zijne vuytlandicheyt noch twe jaeren in pachte hadde, Soe verſochte die ſuppliant, dat ons gelieuen zoude hem wederomme te committeren tottet voirſz. Officie ende Bailiuſcappe, ten minſten bij prouiſie, omme 't zelue bij den ſuppliant in voirleden manieren eerlijcken ende getrouwelijcken bedient te werden, midts van hem ontfangende den behoirlijcken eedt, daertoe ſtaende. Soe eest, dat wij Regardt nemende opte pachte, die den ſuppliant van 't voirſz. officie ten tijde van zijn fuge noch loopende was, den ſelue Willem Bogaert gecontinueert hebben ende continueren midtsdeſen, int voorſz. offitie ende Baliuſcap van Waterlandt ende Zeevanck, omme 't zelue, volgende den Inhouden ende Tenuer van zijn voirſz. Commisſie te moghen bedienen, ende dit all *bij prouiſie*, ende tot anders daer inne zal weeſen geordonneert, Interdicerende allen ende eenen ygelijcken, hem int zelue te doen eenich hinder, letſel ofte moeyenisſe, ter contrarie. Beuelende oick mede allen Rechteren ende Juſticieren, hem na den inhouden van dien te reguleren, ende mitten ſuppliant Recht ende Juſtitie te adminiſtreren, Tot eere der Con. Maj. ende welvaren van den Lande, welverſtaende, dat den voirſz. Bogert gehouden wert, te doen den behoirlijken eedt in handen van *den Commisſaris van*

* kwalijk, *ſtaet*

de

de Staten neffens ons geordonneert. Gedaen in den Hage, den 12 Sept. anno 1572.

(Buiten ſtond geſcr.)

Ter Ordonnantien van de Commisſarisſen van de Staten neffens zijne G. gecommitteert.

(Onderſtond) P. de Houe.

(Noch ſtondt ondergeſcreuen)

Op huyden den XVIJ Septembris heeft *Willem Bogaert* gedaen den behoirlijken Eedt, als Bailiu van Waterlandt ende Zeevanck, in handen van den Commisſarisſen, hiertoe gecommitteert.

(Ende onderſtond)

P. de Houe. (6)

* *

Uit het MS. *Register der Commisſien van Willem I.* over de jaren 1572 tot 1574. fol. 6. vſo. 7.

(6) Die zelfde onderteekening, *P. de Houe*, vindt men in de andere Commisſie van *Lumei*, BIJLAGEN D. I. bl. 392. Maar deze en andere Commisſien van den Graaf van der Mark zijn wegens zijn wangedrag, in de Hollandſche Hiſtorie genoeg bekend, door Prins Willem van Orange allen wederroepen: 't welk ik leer uit eene Commisſie van Willem I. van Orange op een' Secretaris van Geervliet, den 25 Januarij 1573. ook in dit Register, bl. 30. vſo. beginnende: *Wilhelm enz. Allen den gheenen die deſe tegenwoirdighe — — Alſoe duer het wederroepen, bij ons gedaen, van allen den Commisſien, eertijts vuytgegeuen bij den Graue van der Marcke het Secretarisſcap der Stede van Gheervliet, 't welck die voirſz. Graue van der Marcke gegeuen ende geconfereert hadde — —.*

BIJLAGE 1584: 6 Febr.—12 Julij, op bl. 115.

ADOLF, *Graaf van Nuenaar, Meurs enz. wordt in Gelderland als Stadhouder aangeſteld bij Commisſie der Staten Generaal, op voordracht en benoeming der Gelderſche Staten en bij adviſe van Prins Willem van Orange, met uitlating voor als nog van den titel van Kapitein Generaal.*

(Vergel. D. II. bl. 138.)

Den 6 Febr. 1584.

Op zekere verklaring der *Gelderſche Staten*, aan *de Staten Generaal* gedaan, houdende hun verlangen, om den Grave *van Moeurs* tot Stadhouder van *Gelre* benoemd te zien, is woordelijk aldus gereſolveerd:

„ Hoewel *de Generale Staten* den perſoon van den *Graaf van Moeurs* bequaem vinden totten voorſz. *Stadhouderſchap* ende der Religie ſeer toegedaen, hebben niet te min deeze zaecke geçommitteerd aen ſijne Excell., ſijnde van adviſe, indien het zijne *Excell.* goedvind, dat men in 't *departement van de Commisſie* heure *authoriteit* daer inne zal *mogen gebruyken*, des noods zijnde."

Den 14 Febr.

„ Op 't aengeven van die van den Furſtendom Gelre, dat heure *Landſchappe* begeeren den Graef van *Moeurs voor Stadhouder*: is gereſolveert te ſchrijven aen *'t Hoff* ende *de Gedeputeerden van de Staeten* van het Furſtendom, dat *de Generale Staeten ſulex goedvinden*, ende zijnen perſoon zeernut ende bequaem."

Den 30 Mei 1584.

„ Brieven van den Here van Oirſchot ende Lange, daer bij zij ſchrijven, dat die van *Gelderland*, uit-

uitgenomen die van Nijmegen (7), hebben aengenomen den Graef van Nieuwenaer voor *Stadhouder ende Gouverneur*; en dat die van Nijmegen hebben verklaert, dat zij niet en willen zijn overſtemt: weezende de Brieven in dato den 28 Mei 1584."

„ Andere Brieven van de Ridderſchap ende Steden des Furſtendoms Gelre ende Graeffchap Zutphen, verzoekende NB. *Agreatie van de Electie* van den Graef van Nieuwenaer, ende dat men hem overgeven ſoude een Regiment knegten."

„ Ende is hierop, *bij adviſe van ſijne Excell.* gereſolveerd te *depecheren* voor den Graef van Nieuwenaer, *behoorlijke Commisſie* als *Stadhouder van Gelderland ende Graeffchap Zutphen, uytlatende als nog den tijtel van Capiteyn Generael*, om alle jalouſie te ſchouwen, ende ter tijd men zal zien, wat God met de Schantze in de Veluwe zal doen, om niet te praejudicieeren de *authoriteit van den Graef van Hoënloo* (8), ende dat men na de gelegenheid derzelve Schantze hem zal *Acte* geven van *Ampliatie*, als *Stadhouder*; ende word gecommitteerd de Heere van Oirſchot ende Langen te zenden, om ſijne Genade overteleveren *van wegen de Staten Generael* de Brieven van credentie derſelver."

Den 12 Julij 1584.

„ De Heren van Oirſchot ende Langhen hebben raport gedaen van heur gebeſoigneerde in Gelderland, ende verklaerd, dat den Graef van Moeurs *de Commisſie als Stadhouder* van Gelderland heeft ge-

(7) De reden was, omdat Nimwegen Willem I. tot *Stadhouder* wilde hebben.

(8) De Heer VAN SLINGELAND D. IV. bl. 114. heeft dit ook opgemerkt. *De Staten Generaal gaven den Graaf van Meurs* 1584. *geen titel van Capitein Generael in Gelderland, zoolang de Graaf van Hohenloo het leger voor Zutphen commandeerende als Capitein Generael, daar niet goedwillig van afzag.* En hij beroept zich ook op de *Reſol. der Staten Generaal*, 10, 11 Aug. 1584.

Digitized by Google

ge-accepteerd, ende *den Eed gedaen van getrouwigheit.*"

* *

Uit de MS. Notulen of Reſolutien der Staten Generaal, den 6, 14 Febr. 30 Mei, 12 Julij 1584.

BIJLAGE 1585. den 19 Sept. op bl. 59.

De Staten van Holland het Collegie van de Gecommitteerde Raden van 9 perſoonen op Inſtructie hebbende ingeſteld, doen aanſchrijving aan Pieter Adriaansz. van de Werff, Burgemeester te Leiden, om tegen den 1ſten Oct. in 's Hage te komen, om als Lid den Eed daartoe te doen.

I.] Eerſame, voorſienige, ſeerdiscrete Heere,

Alſoe wij tot onderhout ende goede beleyt der gemeene ſake nodich beuonden hebben, *'t Collegie van den Gecommitteerde Raden van den Staten* alhier in Hollandt te doen ſtellen ende conſtitueren van *negen getrouwe ende ervaren* perſonen in des gemeene Lants ſaken, omme hen te laten gebruycken ende emploieren, achtervolgende d' *Inſtructie*, daer van zijnde, ende de Reſolutie, daer up genomen, voer den tijt van *een jaer*, inghaende den 1ſten Octobris toecomende. Sal daeromme Uwer Ed. nyet nalaten ten voerſz. dage hem tot dit alhier mede te laten vinden. Omme op de voerſ. Inſtructie ende Reſolutie den eedt te doen, ende in beſongne te treden als naer behoeren. Nyet tegenſtaende dexcuſe van uwen twegen daer jegens gedaen.

Hyer mede

Eerſame, ſeer voerſiennige, discrete Heere. Ons-

ſe Here God ſij met Uwer Ed. Geſchreuen in den Haghe, den XIXden Septembris 1585.

(Onder ſtond).

Ter Ordonnancie van de Staten,
Bij mij
C. de Rechtere,
1585.

Het Opſchrift des Briefs was:

Eerſamen, zeer voerſiennigen, discreten Here Pieter Adriaensz. van der Werve, Gecommitteerden van den Staten.

Het Zegel was gedrukt in een rooden Ouwel, met een papieren ruit, zijnde een liggende Leeuw, in den rechter voorpoot een ſtandaard met een vlagge van boven, in den Nederlandſchen Tuin.

* *

Uit den oorſpronglijken Brief, berustende bij den Heer Oudburgemeester H. DE WILDT te Leiden, waarbij blijkt, dat de Brief afkomstig is uit *de Archiven van den Heer Mr.* G. HUYSSEN, eertijds Secretaris van de Weeskamer te Leiden.

Pieter Adriaensz. van der Werff verzoekt, om bijgevoegde redenen, dat de Staten hem willen verſchoonen van het Ambt, hem als Gecommitteerden Raad opgelegd.

Den 30 Sept. 1585.

[1.] E. vermogenden, wijſen ende zeervoorzienigen Heeren. Ick aenbiede mij mit alle dienstwillicheyt tot uwe E.

Mijne huysvrouwe is in mijn afweſen behandicht zeeckere Miſſive, den teneur van de welcke is, dat ick mijn zeluen opten eerſten Octobris zoude laten vinden in den Hage, omme aldaer te doen den eet, vol-

volgens den vuet, daer op genomen. Ende alzoe ick op huyden moet reyſen naer Amſterdam, om eenige mijne notelicke affairen te vorderen, want ick anders, ſchortichende dezelue reyſe, in groote ſchade zoude geraecken, zoe mij oick vuyte zelue reyſe veel moeytens ſtaet te verwachten, jae genouchſaem ondoenlick, behalven de zorge die ick dagelicx op mijn hals zij hebbende, ter oerzaecke van mijn zaligen broeders weeskinderen, die door mijn abſentie geſchapen zouden zijn te vallen in groot bederf, nyet alleen van guet, mer mede van in de vreeſe Goids ende eerlicke ouffeninge nyet opgebracht te werden. Ick laet ſtaen mijn eygen huys, dat nyet cleyn is, zoe van kinderen als andere menichfuldige moeyten, 't welck te nyete zoude moeten gaen, in zoe verde ick den dienst, mij te laste geleyt, zoude moeten aenvaerden, Want ick nyemant binnen mijn huyſe hebbe, die zoe verde is gebracht, dat mijn neringe can werden verſorcht ofte waergenomen, ende omme daertoe te comen, waert van node, dat ick mijn broeders zoone dien aengaende onderwijſinge dede, die anders tot 't zelue nyet en zal connen geraecken, 't welck mij mit gueder conſcientie nyet vrij en ſtaet, alſoe hij nv op zijn tijt is, Ende dewijle 't Lant (God zij lof) van God zulcx nyet en is verlaten, of men can noch eenige bequame luyden becomen, zijnde zonder occupatie, ende de gierichеyt viant, wil ick uwe E. daeromme hartelicken gebeden hebben, dat deſelue gelieuen ten reſpecte voorſz. mij te houden voor geëxcuſeert, ende mij ouerzulcx van 't ampt, mij te laste geleyt, te ontſlaen, daer aene mijn ſonderlinge vruntſchappe zal geſchieden, Dat kenne God, die uwe E. vermogenden, wijſen ende zeer voorſienigen Heeren, wil ſparen tot zalicheyt, Geſchreuen in Leyden deſen leſten Septembris anno XV^c LXXXV.

Uwe E. dienstwillige

Pieter Adriaensz. van der Werff.

't Opschrift:

D'Eedelen, vermogenden, wijsen ende zeervoorzienigen Heeren, mijne Heeren den Staten van Hollandt.

* *

Naar eene Copie, uit den eigenhandigen Brief van den Schrijver *P. A. van der Werff*, berustende bij den Heer Oudburgemeester *H. de Wildt*, te Leiden.

De Staten van Holland weigeren Pieter Adriaensz. van der Werff te ontslaan van het Ambt van Gecommitteerden Raad, met bedreiging van ieder dag, van den 7 Oct. af, niet verschijnende, zes gulden te verbeuren.

Den 2 Oct. 1585.

III.] Eersaeme, voorsiennige, zeer discrete Heere.

Alsoe wij uwer E. bij onse voorgaende brieuen van den XIXden der voirleder maent geschreuen hebben, dat dezelve nyet naelaeten soude den eersten defer maent hem alhier in den Haege te laeten vinden, omme mit d'andere Mede-Gecommitteerde Raiden opt beleyt des gemeene lants saecken ende d' Instructie, daertoe dienende, den eedt te doen ende in besoingne te treden als naer behooren, ende wij bevinden, dat uwer E. als noch daer toe nyet en is verschijnende: waer deur egeene order diesaengaende gestelt soude mogen worden, ten waere daer inne werde voorsien, Soe hebben wij uwer E. wel expresselijck bij desen willen vermaenen, ende nyettemin belasten, op Maendach toecommende, als den VIIden defer maent, alhier tot dyen eynde te compareren sonder eenige faulte, gemerckt uwer E. daer aff nyet gehouden en zall mogen worden voor geëxcuseert, nochte eenige redenen *van excusie* daer tegens gehoort; maer hebben wij uwer E.

bij

bij deeſen wel willen gewaerſchout houden, dat deſelue ſes gulden 's daechs ſal verbeuren, ten behoue van den armen alhier binnen den Haege, t'elcken daege dat deſelue uwer E. nae den zeuenden voornoemt alhier ten ſijne als vooren nyet en zall verſchijnen, nochte compareren, ende dat deſelue peynen mitter daet aen uwer E. ſullen worden verhaelt, ende geëxecuteert, daeraen de Magiſtraten aldaer mede de handt ſullen houden, waeromme wilt hier van in geene gebreecke blijuen.

Hiermede

Eerſaeme, voorſiennige, zeer discrete Heere, onſe Heere Godt zij met uwer E. Geſchreuen in den Haege, den IIden Octobris 1585.

Ter Ordonnancie van de Staten,
Bij mij
De Rechtere.
1585.

Het Opſchrift was:

Eerſaemen, zeer voorſiennigen, discreten Heere,
Pieter Adriaensz. van der Werffue,
Gecommitteerde van de Staten van Hollant.

* *

Uit den oorſpronglijken Brief, gezegeld als voren, berustende ook aldaar.

De Staten doen Pieter Adriaensz. van der Werve ernstelijk verzoeken en belasten tegen de komst van den Graaf van Leicester, nevens de Gemachtigden der Stad Leiden en Gecommitteerde Raden in den Hage te verſchijnen, op eene boete van zes guldens daags.

Den 27 Dec. 1585.

IV.] Eerſame, wijſe, zeervoorſienige, discrete Heere,

Alſoe UWelEd. bij ons mede is gecommitteert,

omme in Collegie op 't beleyt des Gemenelants zaecken te beſoigneren neffens d' ander *Gecommitteerde Raiden*, Soe hebben wij Uwer E. wel ernſtelicke bij dezen willen verſoucken, ende nyettemin overmits den noot van de zake, belasten ende ordonneren tegens d' ancompſte van zijne Excellentie, *den Grave van Leycestre*, neffens den Gedeputeerden der Stadt Leyden, die al t' zamen ter dachvaert alhier zullen compareren, Uwer E. alhier mede te laten verſchijnen, ſonder daervan enichſins in gebreecke te blijven, gemerct *d' ander Gecommitteerde Raiden* belast is, alhier mede te compareren, zonder eenich vorder vuytſtel oft excuſe, oft anderſins zullen wij genoitſaect zijn, aen Uwer E. te doen verhalen 's daechs zes Caroligulden, achtervolgende onſe voorgaende Reſolutie.

Hiermede

Eerſame, wijſe, zeervoorſienige, discrete Heere, Onſe Heere God zij met Uwer E. Geſchreven in den Hage, den XXVII Decemb. 1585.

Ter Ordonnantie van de Staten,

Bij mij

De Rechtere.

1585.

Het opſchrift was:

Eerſamen, wijſen, zeervoorſienigen, discreten Heere.

Pieter Adriaensz. van der Werve, Gecommitteerde Raidt van de Staten.

* *

Uit den oorſpronglijken Brief, berustende ook aldaar. Hebbende het gewone Zegel, *den Leeuw met het vaantjen, in den Hollandſchen Tuin.*

Aanm. Het hierop gevolgd Beſluit der Staten toont genoegzaam aan, dat zoo min als de aanſtelling van *P. A. van der Werff* eenig gevolg had, even

even zoo het *Collegie* zelve nog niet eens een jaar later ten volle tot ſtand kwam. Hetzelve bevat een:

Voorloopig Beſluit der Staten van Holland, nopens het Collegie van de Gecommitteerde Raden der Staten, in het Zuiderquartier, alzoo die van 't Noorderquartier nog niet gereed waren om in 't hunne zoodanig Collegie opterichten, met de eindens, waartoe.

V.] „ Ende alſoo middelertijt bij forme van *proviſie* in 't Zuyderquartier van Hollandt eenige nodelijck moeten worden gecommitteert, om te *continueren de correspondentie met ſijn Excell. ende den Raedt van State*, de Steden van Hollandt van alle occurrerende ſaecken, den ſtaet van den Lande betreffende, te adviſeren, de Edelen ende Steden te beſchrijven (is 't noodt), de betalinge van de conſenten, ſijn Excell. belooft, te vorderen, de middelen generael, volgens de Ordonnantie van verpachtinge in goeden trein te doen houden, de Reeckeningen van de Ontfangers en Rentmeesters van 't Gemene Landt te hooren ende te ſluyten, ende voorts op alle voorvallende ſaecken, niet weſende van ſulcker importantie, dat de Staten daerop beſchreven moeten worden, *te disponeren* ten meesten dienſte van den Lande: ſoo zijn daertoe bij de Edelen ende het merendeel van de Steden geſtelt ende gecommitteert Jonckheer *Johan van Mathenes*, Heere van der Riviere, Opmeer, etc. *Johan Pauli*, *Adriaen van Berckenrode*, *Claes Simonsz. van Heemskerck*, *Dirk Jansz. Lonck*, *Corn. Pietersz. Vroeſen*, ende *Arent Vinck*, dewelcke eerſtdaeghs ſullen worden beſchreven, om onder behoorlijcken Eedt, aen de Staten te doen, den voorſchreven Last aentenemen, ſonder dat eenige excuſen ſullen worden geadmitteert.

* *

Uit de Registers *der Reſolutien van Holland* 1586. pag. 344.

Doch zulks was den 1 Oct. 1586. nog niet *volkomen* doorgegaan, als blijkt, bij Beſluit, aldaar, bl. 432. waar eerst de benoeming, ſchoon gebrekkig, tot ſtand kwam; of bevestiging kreeg.

„Zijn gedenomineert, om in den voorſz. Collegie als Gecommitteerde Raden te beſoigneren, als vooren, den Heer *van Mathenes*, midts dat deſelve bij de Heeren Edelen ſeer ernſtigh *vermaent* ſal worden, voortaen ſijn comparitien in den Collegie beter te willen waernemen, dan deſelve tot noch toe heeft ghedaen, *Jan Pauli*, *Berckenrode*, ende *Heemskerck*, mids, dat ſoo verre die van Haerlem ende Amſterdam (9) reſpective de voorn. Perſoonen elck in den hare daertoe niet ſoude kunnen verwilligen, noch mogen ontbeeren, ſijluyden elck twee in de plaets van deſelve ſullen nomineren, ende aen de Staten overſenden, om daeruyt een bij de Staten geſtelt ende gecommitteert te mogen worden na behooren; *Dirck Jansz. Lonck*; *Cornelis Pietersz. Vroeſen*; *Aert Cornelisz. Vinck*, wiens dienst als Burgemeester tot Gorcum in December toekomende ſal expireren (10).

Hierop volgt bl. 516. den 29 Nov. 1586. op den kant der Reſolutie:

„De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland hebben, achtervolgende de Reſolutie, en 't bevel van de voorſz. Staten van den 19 Nov. laetstleden gecommitteert, en committeren bij deſen den Heer van *Mathenes* en *Dirck Jansz. Lonck*, haerlieder Mede-Gecommitteerde Raden, te compa-

(9) Deze wilden *Berkenrode* en *Heemskerk* niet miſſen. Zie bl. 345.

(10) Men leert hieruit het gebrekkig beſtel van dit Collegie. Van de zeven leden komen er maar drie als verſchijnenden voor. *Mathenes* bleef meest weg; Haarlem en Amſteldam weigerden *Berkenrode* en *Heemskerk* aftezenden, en *Vink* was nog regerend Burgemeester te *Gorkum*.

Digitized by Google

pareren met de Gecommitteerde Raden, Reeckeningen enz. uyt de Kamer van Reeckeninge te lichten.

De Staten verzoeken Pieter Adriaansz. van der Werff, om Prins Mauritz op zijnen eerſten tocht te helpen, in 't verwoesten van 't platte Land van Brabant.

[Behoort tot de Bijlagen op het II. Deel, bl. 325.]

Den 24 Junij 1587.

Eerſame, voorſienige, discrete Heere.

VI.] Alſoe wij noodich bevonden hebben, zijne Excellentie van Nasſau te doen asſiſteren met eenige ijverighe ende welvertroude perſoonen, ten eynde het voorgenomen exploict, volgende de Reſolutie van den Staten Generael, metter daet, ende ſonder eenige ſimulatie ofte conniventie, mach worden geeffectuert *in 't afbranden ende devasteren van allen dorpen, plaetſen ende huyſen in Brabandt*, ende elders ten platten lande onder den vijandt gelegen, mit beroovinge van alle goederen, bestialen ende inſtrumenten, daer mede de vruchten van den velde gehaelt ſouden mogen worden. Waeraen, overmits de jegenwoirdige commoditeyt ende 't vertreck van den Vijandt, den dienst van den Lande ten alderhoochſten is gelegen; ende den meesten affbreck van den vijandt; behalven de groote eere, die zijne Excell. ſal behalen, ingevallen *op zijne eerſte tochte ende exploicte* de voorſz. dienſte gedaen ende vuytgerecht mag worden, daertoe uwer E. mede onder anderen bij ons is gecommitteert: ſal daeromme uwer E. gelieven nyet nae te laeten, omme noch eens den Landen eenen ſunderlingen dienst in deſe goede gelegentheydt te mogen bewijſen, Uwer E. op morgen vrouch alhier te laeten vinden, om met zijne Excellentie naer Geertruydenberge tot dien eynde te mogen trecken, aldaer Uwer E. mede ſal

mogen blijven, ſonder gehouden te zijn vorder te trecken, ſonder dat Uwer E. hem daerinne weygerich oft onwillich ſal mogen laeten vinden, gemerct 't voornoemde exploict, nochte de reyſe boven thien ofte twaelf dagen nyet geduyren ſal.

Hier mede,

Eerſame, voorſienige, discrete Heere, Onſer God zij met U. Geſchreven in den Hage, den XXIIIJ Junij 1587.

Ter Ordonnancie van de State,
C. de Rechtere,
1587.

Het Opſchrift was:
Eerſamen, voorſiennigen, discreten Heere, *Pieter Adriaensz. van der Werve*, Burgermeester der Stadt Leyden.

* *

Uit den oorſpronglijken Brief, berustende onder de Archiven van *P. A. van der Werve*, bij den Heer Oudburgemeester H. DE WILDT.

BIJLAGE 1588. den 8 Sept. op bl. 32.

De Staten van Holland beſluiten, om de Commisſien van Ambtenaren voortaan op hunnen naam uittevaardigen, met bepaling der Benoeming door de Staten, en der Verkiezing door den Stadhouder.

De Ridderſchap, Edelen ende Steden van Hollandt en West-Vrieslandt, repreſenterende de Staten van den ſelven Lande: Aenmerckende, dat verſcheyde Staten ende Officien, *van ouden tijden* in den Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende Zeelandt bedient zijn ende noch tegenwoordelijck bedient wor-

worden, over de voornoemde Landen ende de Ingezetenen van dien te ſamen, als namentlijck in *den Hooghen ende Provincialen Rade* van den voornoemden Lande ende *anderen*, van welcke Staten ende Officien van ouden tijden *de Commisſien hij den Prince* der voornoemde Landen, ofte den *Gouverneur Generael van de Nederlanden* op haren name, ende geduyrende den tegenwoordigen Oorlogh *hij ſijne Princelijcke Excellentie*, hoochl. gedachtenisſe, volgende *de delatie* van den Gouvernemente, ende ſpeciale *authoriſatie* van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende Zeelandt, ende daer naer *hij ſijne Excellentie den Grave van Leycester*, als bij de Heeren *Staten Generael* van de Vereenighde Nederlanden, ghecommitteert tot *Gouverneur Generael* der ſelver Landen, TER *denominatie van de Staten* van de reſpective *Provincien* gegeven zijn geweest; ende dat tegenwoordigh DIENT *orde gheſteldt* (11), ten eynde de ſelve Staten ende Officien bedient moghen worden *uyt den name van de Staten* van de voornoemde Provincien *conjunctim*, *bij*

(11) Wel is waar! in 't jaar 1588. 23 Meij (fol. 177.) was bij de Staten van Holland reeds beſloten, dat, *om goede eenigheid in den Lande te houden, — alle Hooft-Officieren van den Lande van Holland, verdragen van den Eedt — aen Leycester, als Gouverneur Generael over de Geunieerde Nederlanden, — — van nieuws Eedt doen in handen van de Staten, ende de Brieven van Commisſie van deſelve Hooft-Officieren — verleent op den naem van de Staten* — — 't welk in zeker opzicht met het tegenwoordige kon ſchijnen te ſtrijden; maar dit was geenszins een Beſluit tot aanſtelling en *commisſien* van nieuwe Ambtenaren, maar alleen van de toen dienende; en enkel van de *Hoofd-Officianten*. Men ziet er ſeffens uit, dat hier reeds een overgang van Rechtsvorm plaats greep; zijnde hieruit blijkbaar, dat tot aan dien tijd *de Hollandſche Hoofdofficieren* niet direct ſtonden in den Eed met Holland, maar van de *Generale Staten*; doch die nu met alle anderen onder den afzonderlijken Eed en Commisſie van de Hollandſche Staten geraakten. Ook was *Zeeland* toen geheel verzwegen.

bij interventie van de authoriteyt van ſijne Excellentie, als Gouverneur ende Capiteyn Generael der ſelver Landen: hebben naer rijpe deliberatie gereſolveert ende beſloten, dat *de Commisſien van* DE HEEREN, tegenwoordelijck de voornoemde Staten ende Officien bedienende, ſullen worden *vernieuwt op den name van de Staten* van Hollandt ende West-vrieslandt ende Zeelandt; ende ſoo veel aengaet den genen, die namaels in eenige van de voornoemde Staten ende Officien ſullen worden geaccepteert, dat de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende de Staten van Zeelandt reſpective, volgende het Accord, tuſſchen denſelven gemaeckt, in dato *den thienden November vijfthien hondert ſes ende tachtigh* (12), reſpectivelijck ſullen nomineren tot den vacerenden ſtaet *twee ofte drie Perſoonen*, daertoe gequalificeert weſende, uyt den welcken ſijne voornoemde *Excellentie eene* ſal verkieſen, den welcken op de verkieſinge van ſijne Excellentie, op den name *van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ende Zeelandt*, Commisſie ſal worden gegeven, die be-

(12) Ik wete niet, zoodanig *Accord* te hebben aangetroffen: altans hiervan is niets bekend in *de Hollandſche Registers* op dien dag. Echter wordt op den 6 Nov. 1586. bl. 488. gezegd, dat „ *voorgelezen het Tractaet ende Verdragh, gemaeckt tuſſchen de Staten van Hollandt ende Burgemeesteren, Schepenen ende Raden der Stadt Middelburgh, aengaende 't reſſort van die van Middelburgh, voor den Hoogen Rade van Appèl in Hollandt; hebben 't voorn. Tractaet goetgevonden op 't behagen van elcx in den haren.* Dit Verdrag nu is van den 10 Nov. 1586. (in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 553.) waarbij, Art. XII. wegens den Hoogen en Provincialen Raad bepaald wordt, dat Zeeland voor zich (tot twee Raadslieden) zal benoemen vier perſoonen, waaruit zijne Excellentie *twee* verkiezen zal, en dat voords *gevolgd zal* worden, 't geen er tusſchen Holland en Zeeland *zal worden geaccordeerd.* Hierop volgde den 29 Januarij 1587. (ald. bl. 554.) het toen eerst beraamd *Accoord* tusſchen die twee Provincien, nopens de Jurisdictie van

bezegelt ende geteijckent ſal worden van weghen de Staten der voornoemde Provincien, ofte NB. in ghevalle *eenigh dilay ofte refuys* ſoude gemaeckt worden bij een van de voornoemde Staten, in het doen bezegelen ende teijckenen van deſelve *Commisſien*, op de voorſchreve *Electie* gedepescheert, ſal in ſulcken gevalle den ſelven bij proviſie op de voornoemde Commisſie bezegelt ende geteijckent bij dien, tot wiens nominatie ſijn Staat ende Officie, volgende het voorſz. Accord heeft geſtaen, ſonder contradictie worden geaccepteert; dies verſtaen de Staten voornoemt, dat in de voornoemde Collegien van den Hoogen en Provincialen Rade, niemandt als Raedt ofte Advocaet Fiscael derſelver Collegien en ſal worden geadmitteert ofte geaccepteert dan die geene, die Doctoren ofte Licentiaten in de Rechten zijn gepromoveert, ende daervan bij hare Brieven van promotie ofte anderſints, op de allegatie van het verlies ofte verduyſteren derſelver, bij notoire posſesſie van de voorſchreve promotie, de Heeren Praeſidenten ofte Collegie van den voornoemden Ra-

van den Hoogen Raad over de Ingezetenen der beide Provincien; bij 't welke, Art. XVI. bedongen is, dat de Staten nu noemen zullen *vier* perſoonen, en daaruit zijne Excellentie *twee* verkiezen; en dat in 't vervolg voor elk ontbrekend Lid er *twee* door de Staten benoemd, en daaruit door Maurits *een* verkozen zal worden, en *gecommitteerd*. Ik ſpreke hier niet van 't nader Verdrag den 21 Sept. 1596. (bl. 557.) en late aan 't welwikkend oordeel des Lezers over, hoe verre dit Hollands Beſluit van 8 Sept. 1588. ſtrookt met het gemelde Accoord van 10 Nov. 1586. waarop beroep gedaan wordt, 't welk alleen betreklijk is tot de Ambtenaren uit de twee Hoven of Raden van Juſtitie; terwijl dit later Beſluit van Holland veel ruimer ſpreekt van *Staten en Officien*, — *namelijk die van den Hoogen en Provincialen Raad*, *en* ANDEREN; en van 't benoemen van TWEE *of* DRIE *Perſoonen*, waaruit er *een* door zijn Excellentie *gekozen* zal worden; daar 't ander maar van *twee* benoemdens ſpreekt.

Rade reſpective doen blijcken: behoudelijck, dat de Edelen van den Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt ofte Zeelandt, wettelijck geboren van de principale Stammen ofte Huyſen van den voornoemden Lande, tot de voorſchreve Staten ende Officien, volgende de Rechten, Praeëminentien ende Privilegien derſelver ſullen werden geadmitteert, ſonder dat ſijluyden door deſe Reſolutie in deſelve hare Rechten, Praeëminentien ende Privilegien ſullen werden verkort, geprejudicieert, ofte tot de voorſchreve promotie anders verbonden, als hare Rechten, Praeëminentien en Privilegien medebrengen.

Gedaen in den Hage, in de volle Vergaderinghe van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, den achtſten September vijfthien honderd acht en tachtigh.

* *

Uit de *Reſolutie van Holland* 1588. den 8 Sept. fol. 348.

BIJLAGE 1589. den 21 Dec. op bl. 7. en bl. 115.

Brief van den Raad van Staat aan den Canſellier en Raad of 't Hof van Gelderland, over 't benoemen en verkiezen eens Stadhouders.

Edele, Erentfeste, Hoochgeleerde, Eerſame en Wijſe, ſeer lieve Beſundere.

Diewijl dem almechtigen belieft heeft, wt deeſer werlt te beroepen den welgeboren Heer *Adolph*, Grave tot *Nuenar*, Meurs ende Limborch etc. L. M. *Stadthouder* des Furſtendoms *Gelre* ende Graefſchaps Zutphen, ende der Landen van *Utrecht* ende *Overijſſel*, ende *bij den Tractate* mette Coninglijke Majeſteit van *Engelandt* gemaeckt, onder anderen bij het XXIVſte Article is geſeyt, „ *commende t' overlijden, ofte veranderinge geſchiedende van eeni-*

eenigen der Gouverneurs van de PROVINCIEN, *dat bij de Staeten van de Provincien, daer ſulcx geheurt, twee ofte drye gequalificeerde perſonnagien van de ware* CHRISTLICKE RELIGIE *ſijnde, ſouden werden genomineert, om bij den* GOUVERNEUR GENERAEL *van 't ſecours van hare Majeſteit ende den Raedt van Staete een wt derſelver tot Stadhouder gecommitteert te worden,*" ende ſo wij Ampts ende Eedtshalven, tot onderhoudinge van *'t ſelve Tractaet*, wt crachte van onſe *Inſtructie* eygentlijck verbonden zijn, hebben wij nyet nalaten mogen, deeſe aen ul. te ſcrieven, verſueckende ende nyettemin ul. vermanende, *twee ofte drye* gequalificeerde perſonagien, van de ware Christlicke Religie ſijnde, te willen nomineren, ende ons bij geſchrifte over te ſeynden, om wt denſelven in conformiteit van 't voergeruerde Tractaet *een Stadhouder over Ulieder Provincie gecommitteert* te worden (13), dewelcke na

(13) Men leert hieruit, dat de benoeming van 2 of 3 wel ſtond aan de Provincie, dus ook aan *Holland* voor hunnen *Stadhouder*, maar dat de *aanſtelling* en 't geven van *Lastbrief* ſtond aan den Raad van State, die dus *deze wettelijke Overigheid*, gelijk hier *de Stadhouder* genoemd werd, aanſtelde. Men kan zulke Staatſtukken niet wegpraten, of door beroep op *afzonderlijke Souvereiniteit* van dien tijd, niet verzwakken. Men ziet er uit, in wat licht de *Stadhouderlijke* waardigheid ook van *Maurits in Holland* toen ten tijde beſchouwd is, of beſchouwd heeft moeten worden; namelijk, als een *Overigheids-Ambt* of *hoogstbeambte*, waarbij de benoeming van *drie perſoonen* wel ſtond aan de Staten van Holland, maar de bekrachtiging der *Verkiezing* en *de Lastbrief*, uit kracht van 't Engelſche Tractaat, zoo lang dit nog voordduurde, aan den *Raad van Staat* of 't *Staatsbewind* was verbleven. Hoe verre nu dit in Holland, alwaar de *aanſtelling* en *Lastbrief* van *Maurits* reeds voor de aankomst van Leicester, door de Staten van Holland gegeven, maar toch door *Leicester* bij zijne komst bekrachtigd was, en als door Hem *op nieuw* gegeven aangemerkt werd, eenige verande-

na communicatie ende rijpe deliberatie daertoe best nut ende gequalificeert sal bevonden worden. Ende op dat deur wtstel *ende gebreck van wettelicke Overicheyt* (14), ende opsicht geen inconvenienten en reysen, sal het Ul. believen daerop metten eerstен te

dering gemaakt hebbe, laat ik aan 't oordeel mijner lezers over. Dit ondertusschen is zeker, dat sedert den tijd, dat de Advokaat van Oldenbarneveldt, in de jaren 1608. en 1616. (waarvan men zie mijne *Historia Foederum* p. 196.) dit Tractaat door afbetaling der schulden, zeerstaatkundig en prijslijk heeft uit de wereld gemaakt, de *Raad van Staat* hierdoor voor zich deze zijne kracht schijnt verloren te hebben, iedere Provincie in 't vervolg zich heeft doen gelden, en zich bevoegd geacht tot *verkiezing* en *aanstelling* hares *Stadhouders*. Het geval met Groninge in 't jaar 1620. raakte alleen *de Staten Generaal*, waarvan zie *de Bijlage* 1620. 31 Decemb. Deze brief nu was geschreven den 21 Dec. 1589. Doch het duurde nog geruimen tijd, eer de *benoeming* en *aanstelling* geschiedde. Volgens de Stukken, in de *Archiven* van Arnhem nog bevindelijk, blijkt, dat op den Landdag te Tiel 1590. aan Maurits het *Stadhouderschap* werd aangeboden; maar zoo dat zij *gaarn bij dispensatie* wilden ontslagen zijn, om volgens het Engelsche Traktaat, waarvan de Brief *des Raads van State* gewaagt, nog een' *tweeden* persoon op de *nominatie* te brengen. Doch Maurits was voorzichtiger. In zijn antwoord op deze benoeming, den 13 Augustus 1590. MSS. schreef hij, *gerne te zien, dat volgende het Tractaet tusschen die Coninglijke Maj. van Engelandt ende den Heeren Generale Staten der vereenigde Landen gemaeckt, die Nominatie van dien gedaen ende den Raeden van State der verschreven Landen gepraesenteert off anderssints tot onderhoudt ende voldoeninghe van den voorschr. Tractate daerinne geprocedeert ende gehandelt worde.* Dit duurde dan toen nog voord. Doch zij hielden vol, *en wilden versuecken vor dese reisz te willen dispenseren:* maar zij konden 't niet gedaan krijgen. Zie den Tekst.

(14) De Stadhouder Maurits werd dan hier in Gelderland genoemd *de wettelijke Overigheid*, en het ver-

tra-

te letten, ende doen als voorſchreven is. Hiermede Edele, Erentfeste, Hoochgeleerde, Eerſaeme ende Wijſe, ſeer lieve Beſundere, Ul. in de hoede des Almogende bevelende, wt 's Gravenhage, den XXIſte Decembris 1589.

(Geparapheert)

J. V. Matenesſe, Vt.

(Onderſtond)

Ter Ordonnantie van den Rade van State der Vereenigde Nederlanden,

(Was get.) Van Zuylen.

1589.

(Opſchrift:)

Den Edelen, Erentfesten, Hoochgeleerden, Eerſaemen ende Wijſen, onſen ſeer lieven beſunderen Cantzler ende Raeden des Furſtendoms Gelre ende Graeffchaps Zutphen.

* *

Mij medegedeeld door den Hr. *G. van Haſſelt*, uit den oorſpronglijken Brief, ter Griffie te Arnhem.

tragen van aanſtelling hiet *uitſtel en gebrek van wettelijke Overigheid*, waaruit *inconvenienten konden oprijzen.* Op die zelfde wijze leest men, boven, bl. 107. dat *de Staten van Utrecht*, zonder Stadhouder zijnde, verklaarden te zijn *zonder Hoofd en Autoriteit.* In 't volgend *Stuk* 1590. den 2 April bl. 452. vindt men van Utrecht, dat zij noodig hadden *een aanzienlijk gequalificeerd en vertrouwd perſonagie*, als *Gouverneur en Kapitein Generaal, tot directie zoo van den Krijgshandel als van* DE REGERING EN JUSTITIE.

BIJLAGE 1590. den 29 Jan. op bl. 35.

Wijze van Verkiezing, door den Stadhouder Maurits gedaan, van Mr. Jacob Pauli, tot Raedt in den Hove Provinciael, uit een Drietal, benoemd door de Staten van Holland, en de daarop vervaardigde Lastbrief of Commissie door de Staten.

„ De Staten gesien hebbende de Brieven van *Elec-*
„ *tie* van sijn Excell. hierna volgende:

MAURITS, *gebooren Prince van Orange, Grave van Nassau etc.* MARQUIS *van der Veere, etc.*

Edele, Erentfeste, Hooghgeleerde, Wijse ende Discrete bijsondere goede Vrienden (15).

Wij hebben gesien de nominatie, ons *bij* UL. overgesonden, van *drie Persoonen*, om daer uyt een bij ons geëligeert te worden in plaets van de Heer en Mr. Frederick van Boymer, in sijn leven Raedt in den Hove Provinciael van Hollandt, waerop Wij UL. wel hebben willen adverteren, dat Wij ingesien hebbende de langhduyrige merckelijcke ende getrouwe diensten bij Mr. Jacob Pauli, niet alleen sijn Vaderlandt in 't gemeen, maer oock onsen Heer en Vader den Prince van Orange, lofzal. ged. in 't particulier uyt besonderen ijver gewilligh bewesen, ende daer benevens sijn ervarentheyt in saecken van Justitie ende Politie, deselve voor andere daertoe nut ende bequaem gevonden hebben, UL. versoeckende, deselve onse Electie achtervolgende, hem het voorsz. Raedtsheerschap doen bedienen, ende alsulcke Eeren, Preëminentien, Gagien ende Emolu-

(15) Dit was de titel, met welken de Stadhouder de Staten van Holland gewoonlijk benoemde of vereerde.

lumenten, als daer toe zijn ſtaende, te laten genieten; ende wert ons 't ſelve zeeraengenaem.

Hier mede

Edele, Erentſeste, Hooghgeleerde, Wijſe ende Discrete bijſondere goede Vrienden, zijt Godt Almachtig bevolen.

In 's Graven-Hage, den 28 Januarij 1590.

Onderſtondt,

UL. Goedtwillige Vrundt.

Geteyckent,

Maurice de Naſſau.

De ſuperſcriptie was:

Edele, Erentfeste, Hooghgeleerde, Wijſe en bijſondere goede Vrienden, de Staten van Hollandt ende Westfrieslandt.

Recepta 29 Januarij 1590.

„ Hebben de Staten geordonneert te verleenen de „ naervolgende *Commiſſie:*"

COMMISSIE *voor Jacob Pauli, als Raedt in den Hove Provinciael.*

De Ridderſchap, Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt, repreſenterende de Staten van den ſelven Lande, ende de Staten van Zeelandt. Allen den genen, die deſen jegenwoordigen vertoont ſullen worden, ſaluyt. Alſoo Wij, midts het overlijden van Frederick Boymer, in ſijn leven Raedt ordinaris van den Hove Provinciael over Hollandt, Zeelandt ende West-Vrieslandt, nodigh bevonden hebben, tot vorderinge van de Juſtitie, een ander bequaem Perſoon als Raedt in denſelven Hove te ſtellen ende committeren: *ſoo ist*, dat Wij, om de goede kennisſe, bij ons zijnde, van de Perſoon van Mr. Jacob Pauli, ende van ſijnder wijsheit, geleertheit, ervarentheyt ende voorgaende goede diensten in de gemeene ſaecken, ons ook volkomelijck vertrouwende ſijnder goede ernſtigheyt ende

rechtvaerdigheyt, deſelve onthouden, geordonneert ende gecommitteert. — — — — — —

Gegeven in 's Gravenhage, onder onſen Zegel, hieraen gehangen, den 19 [l. 29] Januarij 1590.

* *

Uit de Reſolutien van Holland, den 29 Jan. 1590. fol. 185.

BIJLAGE 1590. den 2 April, op bl. 109—112.

Commisſiebrief, waarbij de Staten Generaal Prins Maurits aanſtellen tot Stadhouder en Kapitein Generaal der Provincie van Utrecht (1), *op den Eed, door Hem aan de Generale Staten en de Staten van Utrecht te doen, en gedaan.*

Die Staten Generaal der Vereenigde Nederlantſchen Provincien, allen den genen, die deſen jegenwoordigen zullen zien ofte hooren leeſen, ſalut. Alſoo door het overlijden van den welgebooren Heer *Adolph*, Grave van Nieuwenaer, Moeurs etc. die Stad, Steden, ende Lande van Utrecht, jegenwoordiglijk zijn onvoorzien van eenen *Gouverneur ende Capiteyn Generael*, ende tot goede directie, zoo van *den Krijgshandel*, als van *de Regeeringe ende Juſtitie* in den voorſz. Lande van Utrecht nodig is een aanſienlijck gequalificeert en vertrouwde *perſonagie*, in plaatze van den voorſz. welgebooren Graave, tot *Gouverneur ende Capiteyn Generael* over den voorſz. Lande van Utrecht te committeren ende te ſtellen, ende bij de Geëligeerden uyt die Collegien, die Edelen en gemeen Ridderſchap, Stad en Steden van den Lande van Utrecht, *repraeſenteerende die Drie Staten* van denſelven Lande, daartoe verkooren en verſocht is den Hooggeboren Vorst ende Heere, MAURITS, gebooren Prince van Oran-

Orange, Grave van Nasſau etc. Marquis van der Veere, Vliſſingen etc. jegenwoordig *Gouverneur en Capiteyn Generaal van Holland, Zeeland, West-Friesland, Overijſſel en Geasſocieerden*, mitsgaders van de Landen, Steden en Sterkten van *Brabant* en *Vlaenderen*, nog in der Unie van de voorſz. Vereenigde Nederlanden weſende, ende *Admirael Generael* der voorſz. *Vereenigde Nederlanden, die door haere Gedeputeerden ons ernſtelijck hebben doen verſoeken*, dat wij ſijne voorſz. Excellentie daertoe *behoorlijke Commiſſie* ſouden doen depecheren: Soo is 't, dat wij genegen weſende, *ter begeerte van de voorſz. Staten van den Lande van Utrecht*, en om de goede kennisſe, die wij hebben van zijne voorſz. Excellentie, en van zijne getrouwigheyd, kloekheyd, dapperheyd ende goede ervarentheyd, ons gelijcke vertrouwende zijne wijsheyd ende vroomheyd, hebben den voorſz. Hooggebooren Vorst ende Heere, *Maurits*, gebooren Prince van Orange, Grave van Nasſau, etc. verordent, geſtelt, ende gecommitteert, verordenen, ſtellen en committeren bij deſen tot *Gouverneur ende Capiteyn Generaal* over de voorſz. Stad, Steden en Lande *van Utrecht*, met haar toebehoorten, ende over *den Krijsvolcke* in den voorſz. Lande zijnde, ende die namaals aldaar zullen komen, hem gevende volkoomen macht, authoriteyt, en ſonderling *bevel*, omme het voorſz. Gouvernement ende Capiteynſchap Generaal van den Lande van Utrecht voortaan te houden, exerceren en bedienen, het zelve Land ende de goede Ingezetenen van dien te beſchutten ende beſchermen van alle fortſe, kracht, overdaad ende geweld; goede en ernſtige toezigte te nemen, *tegen alle vergaderingen van ruyteren, knechten, krijgsvolck ofte anderen*, die in denſelven Lande *buyten weeten ende oorlof van ons, van den Rade van Staten, ofte van den Staten* van den ſelven Lande zouden willen koomen (2), om eenige oploop, invaſie of aanſlag te doen, ende tot dien eynde tot bewaernisſe en verſekertheyd van de Steden, huyſen, ſloten en ſterkten van den Lande van Utrecht goede wacht te doen

houden, bij dage ende bij nachte, ende daertoe te bedwingen allen den genen, die het behooren zal naar gelegentheyd van tijden, goede ordre, regule, en krijgsdiscipline onder den Krijgsvolke aldaar, ſoo in de Steden, Sterkten, als ten platten lande te houden, ende doen houden, ende bij den zelven te doen onderhouden die Ordonnantien ende Inſtructien, op het ſtuk van den Krijgshandel gemaakt, ofte als nog te maken; en dienstvolgende niet te gedogen, dat de ingeſetenen van denſelven Lande, het zij binnen die Steden ofte platte lande eenige hinder, moeijenisſe, gewelt ofte overlast bij den Krijgsvolcke, ten dienſte van den Lande ſtaande, geſchiede; alle neerſtigheyd aan te wenden, ten eynde alle Steden en Sterkten van denſelven Lande, inſonderheyd die frontierplaatſen zijn, behoorlijk met proviande ende munitie van oorloge voorſien, ende die fortificatien derſelver gevordert mogen werden, ende voorts generalijk in *de Regeeringe van den Lande van Utrecht met haaren* toebehooren te doen alle het geene, dat een goed en getrouw *Gouverneur en Capiteyn Generaal* van den Lande ſchuldig is en behoort te doen, *op de Inſtructie*, dien aangaande, bij de Staten van den Lande van Utrecht gemaakt, en de Heeren Gedeputeerden medegegeven, daarop zijne voorſz. Excellentie 't Gouvernement voorſz. aangenomen heeft, *mits dat dezelve* zijne Excellentie t'allen tijden in alle *voorvallende zaken met ons ende den Raad van Staten zal houden goede correspondentie* (3), om des te gevoeglijcker op alle het geene *'t welvaren* van denſelven Lande zal mogen aangaan, te verſien, ende dit alles totten eere, rechten, praeëminentien, vrijheden, tractementen, prouſijten en vervallen, daartoe ſtaande en behoorende. Waarop ende van hem wel ende getrouwelijk hierinne te quijten, zijn Excellentie ſchuldig is en gehouden wordt den behoorlijken *Eed te doen ons ende den voorſchreven Staten van Utrecht*; verſoeken daarom *den gemeenen Staten* van den Lande van Utrecht, dat zij zijne voorſz. Excellentie, *als Gouverneur ende Capiteyn Generaal*

wil-

willen erkennen, ende hem die rechten, praeëminentien, vrijheden, profijten, vervallen ende tractamenten voorſz. laten volgen ende rustelijk vredelijk genieten en gebruycken. Ontbieden voorts [ende] amptshalven, *ordonneren en bevelen* (4) *allen Maarſchalken, Drosten en Casteleynen, Schouten* en andere *Amptluyden*, mitsgaders die *Regeerders* en Wethouders van de Stad, Steden, Dorpen, Vlecken ende allen anderen, dien het aangaan ſal, insgelijks, allen *Overſten, Colonellen, Ritmeesteren, Hopluyden, Bevelhebberen, Ruyteren en Knegten ende andere Krijgsluyden*, die daar jegenwoordig zijn, of namaels zullen mogen koomen, dat zij zijne voorſz. Excellentie voortaan kennen en houden als Gouverneur ende Capiteyn Generaal van den Lande van Utrecht, ende overzulks Hem alle behoorlijke eere ende reverentie doen ende bewijſen; ende hem obedieeren ende gehoorſamen, ſoo denſelven Staat toebehoort; want wij *zulks tot dienst van den Lande hebben bevonden te behooren.* Des t'oirconde hebben wij dezen doen zeegelen met onſen contrezegel, ende teekenen bij onſen Griffier.

In 's Gravenhage, in onſe Vergadering, den 2 April 1590.

Geparapheert,

Brienen, Vt.

Op de plycque ſtont geſchreven:

Ter Ordonnantie van de voorn. Staten,

Geteeckent:

C. AERSSENS.

Ende geſegelt met den contreſegel der voorn. Heeren Staten, uythangende in dubbelen ſteerte met rooden wasſche.

Op de rugge ſtont geſchreeven aldus:

Op huyden den 3 April 1590. heeft den Hooggeboren Furſt en Heere *Mauritz*, gebooren Prince van Oraigne, Grave van Nauſau, etc gedaen den behoorlijken eed, als Gouverneur en Capiteyn Gene-

rael van den Lande van Utrecht, nader in het witte van deſen vervat. Onderſtont, mij praeſent ende was geteeckent:

C. Aersſens.

* *

J. VAN DE WATER, *Plakaatboek van Utrecht*, D. I. bl. 748.

AANMERKINGEN.

1) Nadat de Heer VAN DE WATER, *Plakaatboek van Utrecht*, D. I. bl. 163. even als BOR *Nederl. Oorl.* B. XXXVII. bl. 12. opgegeven hadde *de Artikelen*, waarop Maurits den 31 Maart 1590. als Stadhouder van 't Sticht, volgens Last van 6 Febr. 1590. was aangenomen; voords bl. 746. den Last op eenigen uit de Staten, om hem als zoodanig *proviſioneel* te ontvangen, en bl. 747. de *Commisſie* zelve van den 2 April, van wege de Staten van *Utrecht* aan *Maurits* gegeven; met den Eed, door Hem den 2 April op zijne *Inſtructie* gedaan, bl. 165. b. zoo laat hij hierop volgen niet alleen bl. 748. deze boven opgegeven *Commisſie der Staten Generaal* van den 2 April 1590. maar ook den Eed bl. 749. gedaan als *Gouverneur en Kapitein Generaal van 't Sticht, in handen van dezelve Generale Staten*; zijnde van dezen opmerklijken inhoud:

Wij belooven ende ſweeren de Staten Generaal van de Vereenigde Nederlanden, die bij de Unie en handhouding van de Gereformeerde Religie zullen blijven; ende namentlijken de Geëligeerden, Edelen, gemeen Ridderſchap, Stad, Steden en Lande van Utrecht, repraeſenterende die Staten van denſelven Lande, gehouw ende getrouw te weſen, dat wij de Ordonnantien ende beveelen van de voorſz. Heeren Staten Generaal, den Raad van Staate, tot de generale Regeering van den voorſz. Lande gecommitteert, ofte nog te committeren in het generaal, ende van de Staten van den voorſz. Lande van Utrecht in het particulier zullen nakomen, ende bij

de

de Overſten, Capiteynen ende allen anderen onder onzen gebiede ſtaande, ſullen doen nakoomen, ende achtervolgen naar behoeren.

Soo waarlijck h. o. G. A.

Offchoon nu dit Stuk, 't welk over later gebeurtenisſen zooveel lichts verſpreidt, reeds bij VAN DE WATER voorkomt; heb ik hetzelve in 't geheel geheel gegeven, om gelegenheid te hebben, er eenige aanmerkingen bij te voegen.

Wat den Eed betreft, zoo als hij door Maurits ook aan de *Staten Generaal* en den *Raad van State* gedaan is, met de *belofte*, om hunne *bevelen in 't generaal*, en die *van de Staten van Utrecht in 't bijzonder te zullen nakomen:* zulks mogte aan iemand, die mijne aanmerking bl. 108, 109. gelezen heeft, (dat hij uit Art. XV. zijner *Inſtructie* in 't Sticht ook deel hadde aan *de Wetgevende Macht*), als eene ſtrijdigheid voorkomen: maar dit is meer in ſchijn dan in de daad. Hij was zeker in 't Sticht met meerder macht bekleed dan in Holland Dit wijst de *Inſtructie* duidlijk uit. Hij mogt §. VI. het Land van Utrecht niemand onderwerpen dan *den Generalen Staten* en *den Raad van Staat*, in 't ſtuk van oorlog. Hij moest §. VIII. de zaken der POLITIE *uitrechten* met toeſtemming der Staten. Hij moest §. X. de Staten handhaven in *hunne Plakaten*, zoo in 't ſtuk van *contributien* als anderen. Hij moest §. XI. de *zaken van Oorlog alsdaar beleyden met advijs der Generale Staten, Raad van Staat, en Staten van Utrecht; — en geen guarnizoen mogt in Stad of Steden gelegd dan met patent van zijn Excell. en toeſtemming der Staten.* Hij mogt niet gedogen, dat eenige *Overſten van 't krijgsvolk* zich met *Politike of Judiciele zaken bemoeien.* Hij zoude §. XVII. vergeven alle *Officien* en *Beneficien*; die voorgaande Stadhouders vergaven, en §. XVIII. allen, die voormaals ſtonden aan den Koning, ter benoeming van 2 of 3 perſoonen door de Staten. §. XXIV. alle de Magiſtraten in Stad en Steden aanſtellen *bij advijs en believen der Staten.* §. XXVI, XXVII. het recht van *Pardon, Reſpijt,*

Sauvegarde, *Paspoorten*, op zekere wijze uitoefenen. Eindelijk §. XXXVI. en XXXVII. bezorgen, dat *de Staten van Holland beloofden*, niets tegen alle die Artikelen *te doen*, *noch gedogen*, dat iets gedaan werde; én zooverre iets *ter contrarie* geſchiedde, zal hij, daarvan onderricht zijnde, de hand daaraan houden, dat zulks *herſteld* worde. Met deze macht bekleed, belooft hij nu de bevelen der *Staten Generaal* te zullen nakomen, en die van 't *Sticht* in 't bijzonder: welk laatſte hem te gemaklijker viel, omdat er geene bevelen der Staten van Utrecht konden uitgaan §. XV, XVI. dan *op den naam van zijne Excell. en de Staten gezamenderhand*. Waarom ook naderhand de Wetten in 't Sticht altijd ten titel voerden: *Maurits — Stadthouder, mitsgaders de Staten van den Lande van Utrecht*, of, *Maurits, Stadthouder — mitsgaders de Gedeputeerden van de Staten*, bij VAN DE WATER *Plak*. D. I. bl. 499, 501, 584, 585, 686, 711, 714. 't Welk mogelijk bij weinigen opgemerkt is. Ook was deze Eed volkomen overeenkomstig 't *formulier*, 't welk voor *Maurits* in 't jaar 1588. als Gouverneur *van Holland* was opgeſteld. (bl. 112.)

2) *Toezicht tegen alle — Krijgsvolk —*] Als men op deze woorden doordenkt, zullen zij onbegrijplijk licht bijzetten aan 't gebeurde in 't jaar 1617 en 1618. toen de *Hollandſche Staten* en hunne Afgezondenen, buiten Maurits, zich ſtaken in de zaken *van 't Sticht*, bijzonder ten opzichte van 't aanwerven van Krijgsvolk en zoogenoemde Waardgelders; en daaruit kan men beoordeelen de verhalen onzer Hiſtorieſchrijvers, die op deze *Macht* en Verplichting des Stadhouders niet genoeg gelet hebben.

3) Goede correspondentie] namelijk met *de Staten Generaal* en *den Raad van Staat*. Welke belofte doet zien, hoe groot het gezag ware, 't welk de Staten Generaal zich hier nog voorbehielden; 't welk vooral in 't oog dient gehouden bij de beoordeeling van de gebeurtenisſen in de jaren 1617. tot 1619.

4) De-

Digitized by Goog

4) Deze Bevelen *der Staten Generaal* toonen, welke rechten zij zich niet enkel over de *Militaire*, maar ook over de *Politike Ambtenaren* toeſchreven, die bij *Staten* en *Stadhouders* erkend wierden; terwijl ook de Staten van Utrecht aannamen en toelieten, dat zij in die *Commiſſie* zich bedienden van de *Clauſul* der Hoogſte Overigheid, of 't *Wetgevende Beſluit: want wij zulks ten dienſte van den Lande bevinden te behooren.*

BIJLAGE 1595. den 2 Febr. op bl. 180. (70) en 186.

De Staten van Holland geven aan Philips, Graaf van Hohenloo, die met Maria, oudſte Dochter van Willem den I., Prins van Orange, en van Anna van Egmond, ondertrouwd was, voor hem en zijne nakomelingen, uit deze Echtverbintenisſe ſpruitende, vijf en twintig honderd ponden te XL grooten 't ſtuk, 's jaars, zoolang er zouden leven: met verklaring zijner groote diensten, aan den Lande bewezen.

Die Ridderſchap, Edelen, en Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, repreſenterende de Staten van denſelven Lande, Doen een jegelijck mits deſen te weten, dat, naerdien die Deurluchtige Hoochgeboren Furst ende Heere, *Willem*, Prince van Oraingien etc. Hoochloflijcker gedachtenisſe, tot vorderinge van de ware Christelijcke Religie eenſaemtlijck de behoudenisſe van de Vrijheyden, Gerechtigheyden ende Privilegien der Nederlanden, niet alleen *ſijne ſchoone Heerlicheyden, Goederen, ende Gerechtigheyden, in de Nederlanden gelegen*; maer oock daer voere opgeſedt heeft ſiine ende ſijnder Heeren Broederen crediet ende Perſoone. Ende oock

oock tot handthoudinge van ſijne Christelijcke loffelijcke ende Heroicque jntentie beweeght vele Vorsten, Graven ende Heeren, ende namentlijck den *welgeboren Grave ende Heere Philips*, *Grave van Hohenloo*, Vrij-Heere van Langenberg — Nijenſteyn etc., die in den jaere XV^{c} LXXII. hem mede in ſijne Princelijcke Excellentie Heyrtocht voor Bergen in Henegouwe heeft laten gebruycken, ende daernaer in den jaere XV^{c} LXXV. tot deſen dage toe hem vromelijck, getrouwelijck ende onveranderlijck ſoo in qualité als Lieutenant Generael, als anderſins voor den dienſte der vereenigde Nederlanden, ende ſonderlinge van den Lande van Hollandt ende Westvrieslandt, met groot gevaar, pericle ende costen heeft geëmploijeert; ende alzoo nu *eene Alliantie van Huwelijck* is beſloten tuſschen den welgemelten Grave ende Heere Philips, Grave van Hohenloo, Vrijheere van Langenberg — Nijenſteyn etc. ende die Hoochgeboren Princeſſe *Maria*, geboren Princeſſe van Oraingnen, Gravinne van Nasſau — Buren etc. oudſte Dochter van den *Hoochstgedachten* Heere Prince, geprocreëert bij de welgeboren Vrouwe, Vrouwe Anna van Egmondt, Gravinne van Buren etc. L. G. Ende dat de Hoochgemelte geboren Princeſſe van Oraignien oock een ſunderlinge lieffde ende affectie tot de ware Christelijcke Religie ende der voorſz. Landen welſtandt altijts beweſen heeft, ende noch dageliek is bewijſende. Soo is 't, dat die Staten voirn. verſocht ſijnde ter *Hoochtijt ende Feeste* van de voorſz. Alliantie. Omme te bethoonen, dat hen dieſelve (die ſij verhopen dat God den Heere Almachtig met ſijnen Godlijcken ſegen begenadigen ſal,) ſeer aengenaem is, nyet alleen een competent getal uytte Edelen ende Steden gecommitteert (16), maer oock bo-

(16) Zulke noodiging en verſchijningen op de Bruiloftfeesten dier perſoonadien waren in dien tijd niet vreemd. De Staten beſloten ten zelfden dage, dat *de kosten*, die bij de Gecommitteerden, d' Edelen en Steden,

boven de promte vereeringe van goude vaſellen ende andere properheyden (17) totte memorie van de voorſz. Alliancie, gedestineert ende vereert, bewilligt, geaccordeert ende belooft hebben, bewilligen, accorderen ende beloven bij deſen aen den Hoogh- ende welgemelte Graven ende Princeſſe, ende aen den langstlevende van deſelven, mitsgaders aen den Descendenten die vuyten voorſz. huwelijcke deur Gods genade ſullen worden geprocreeert, ſoo lange iemandt van deſelve Descendenten, dat is Kindt ofte Kinderen, wettelijcke Kindtskindt oft Kintskinderen ende voordere wettelijcke Descendenten van deſelven in levenden lijve weſen ſullen, te betalen jaerlijcx die ſomme van twee-duyſent vijffhondert ponden van viertich grooten Vlaams 't pont, daer van het aldereerſte jaer verſchijnen ſal, den zevenden Februarij in den jaere XV^{c} ſeſſe en ne-

den, op de reis van de voorn. Bruiloftfeest tot Buyren gedaen ſullen worden, uit des gemene Landts penningen zullen worden gedragen; en daertoe ter ſomme van 3 à 4000 guldens ſullen worden medegenomen. Ten zelfde dage werd den Staten 't huwelijk bekend gemaakt van Jonkvr. Sabina van Egmont met den Heer Grave van Solms, en daarop ook de Staten genoodigd tot de Bruiloftfeest te Delft, den 14 Maart, die aldaar ook door Gedeputeerden verſchenen. (bl. 33.)

(17) Deze Vaſellen worden in *de Reſol. van Holl.* den 2 Febr. opgenoemd, en beſtonden in: *twee Goude Koppetaſſen, elk van omtrent* 5000 *ponden, ende 't ſupplement te zamen tot f* 20000 *ponden, aan goude Munt of Juwelen*, en voorts van een *Rentebrief* van *f* 2500 ponden van XL Gr. 's jaers, in een *goude Doos*. De Graaf van Hohenloo kreeg den 3 Febr. nog *twee Carcanten* en *twee Baggen*, bij de Edelen en Steden gekocht, buiten de *Gouden Koppen*. — De twee Gouden Koppetaſſen met de Doos woegen 402 onzen 9 eng. — tot 33 ſtuivers de once; en beliepen met het fatſoen meer dan 12000 guldens, de twee Carcanten — met een ſchoone Bagge, om aan den grooten Karkant te hangen, *f* 8650; alles te zamen omtrent *f* 21234. — —

negentich. Voor welke jaerlijcke betalinge wij verbonden hebben ende verbinden bij deſen alle de Inkompſten ende goederen van de voorſz. Landen. Ende hebben tot meerder verſekertheyt van den Hooch- ende Welgeboren Grave ende Princeſſe ende haere voorſz. Descendenten geordonneert, ende ordonneren bij deſen den Ontfanger Generael van de voorſz. Landen, die nu is, ende in der tijt van den verſchijndach weſel ſal, deſelve betalinge ſekerlijck vuyte eerſte ende gereedſte penningen van ſijnen ontfanck vrij ſonder eenige lasten of beſwaernisſen, hoe die oock ſouden mogen weſen off genaempt worden, te doen ſonder eenige andere Ordonnantie te verwachten, niet tegenſtaende eenige Ordinantien oft bevelen, gemaeckt offte noch te maecken ter contrarien, ende mits overbrengende voor de eerſte reyſe Copije authentijcke van deſen met quitantie, daertoe dienende, ende voorts telcken verſchijndach quitantie, ſal den Ontvanger Generael van den voorſz. Landen in der tijt weſende dieſelve betalinge in rekeninge werden geleden, ende gepaſſeert, ſonder eenige ſwarigheyt. 't Welck wij wel expreſſelick belast hebben ende belasten bij deſen den Gecommitteerden ter auditie van deſelve Rekeninge. Des ten oirconden hebben wij het groot Segele van den voorſz. Lande, 't welck wij in gelijcken ſaecken gebruycken, hier aen doen hangen, ende deſen bij onſen Gecommitteerden en Secretaris doen onderteeckenen. Gedaen in den Haghe, den tweeden Februarij XV^{c} vijff en 't negentich.

(Geparapeert)

J. van Oldenbarneveldt.

(Ende was onderteeckent)

Jacques d' Egmont.
J. Wittentz.
J. Moerkercken.

— 15 — 95.

Ter Ordonnancie van de Staten,

C. de Rechtere.

Uit

* *

Uit de Reſolutien der Staten van Holland, den 2 Febr. 1595.

LUNIG, *Spicilegium ſeculare des Teutſchen Reichs-Archivs van den Reichs-Grafen und Herren*, I Theil pag. 307. en 308. (18)

BIJLAGE 1596. den 16 Aug. op bl. 124.

De Staten Generaal ſtellen Graaf Wilhelm Lodewijk van Naſſau bij Commisſie aan, tot Gouverneur van Wedde en Westwoldingerland, met de forten, de Bourtange, enz., als ook Gouverneur van Drente — onder voorbehoud van eens iegelijks Recht. En hij doet, als zoodanig, den Eed.

Den 16 Aug. 1596.

„ Is goetgevonden, dat men den welgeboren Heere Grave *Wilhem Lodewich van Naſſau*, *Stadtholder* etc. zal geven *het Gouvernement* ende Commandement over *die Heerlijckheyt van Wedde* ende *van Westwoldingerland*, mitsgaders in de Forten van de *Bourtange* ende *Bellinger Wollsterzijl*, ende van andere Quartieren, daer omtrent gelegen, onder egheen van de Vereenichde Provintien wezende noch behoorende.

Den 24 Aug. 1596.

Dat volgende de Reſolutie van XVI. dezer de *Commisſie* voor den voorſz. Here *Grave*, als Gouver-

(18) Men vindt dit Stuk in de gemelde *Reſolutien van Holland*, maar de bijvoeging op 't ſlot: *Ende deſen bij onſen Gecommitteerden en Secretaris doen onderteeckenen*, ('t welk in de Hollandſche Registers niet gevonden wordt), doet mij vermoeden, dat de Hr. LUNIG het oorſpronglijke zal gevolgd hebben.

verneur van *Wedde* ende *Westwoldingerland*, mette Forten, daerinne begrepen, zal worden gedepecheert bij proviſie ende zonder yemants prejuditie. — Item dat men *insgelijk* voor den voorn. Here Grave zal *depecheren Commisſie* als Gouverneur van *de Drenthe*, met *de Forten*, daer inne gelegen, ook bij proviſie, zonder yemants prejuditie. Die voorſz. *Commisſien* zijn gelezen ende ge-arreſteerd zonder prejuditie als voren.

„ Post prandium:

„ Goetgevonden, dat men, op morgen, eenige uyt deze Vergaderinge zal committeren, die den Welgeboren Here, Grave *Wilhelm Lodewich* van Nasſau, zullen preſenteren zijne *Commisſien* als Gouverneur van *Drenthe*, ende *Westwoldingerland*."

Den 25 August. 1596.

„ Volgens het affcheydt van gisteren gecommitteert de Heeren *Brienen* ende *Junius*, om an den welgeboren Here Grave *Wilhelm Lodewich* van Nasſau ter handen te ſtellen zijne *Commisſien* als Gouverneur van *de Drenthe* ende Landen van *Wedde* ende *Westwoldingerlandt*, ende zijne E. aftenemen *den Eedt*, *daertoe ſtaende*."

Post prandium:

„ De Heeren Brienen ende Junius hebben *de Commisſie*, haerluyden voor den middag opgeleit, aen den welgeboren Here Grave *Wilhelm Lodewich van Nasſau*, *Stadthouder* etc. volvoert, ende heeft dezelve Heere Grave *gedaen Eedt* als Gouverneur van de *Drenthe*, van *Wedde ende Westwoldingerlandt*, daermede de *Commisſien* zijn belast."

* *

Uit de MSS. Reſolutien der Staten Generaal, den 16, 24, 25 Aug. 1596.

Digitized by Google

BIJLAGE 1609. den 11 April, op bl. 81.

De Heer JEANNIN, *Fransch Afgezant bij de Republiek, uit Antwerpen, geeft aan den Heer de Preaux, gaande naar den Koning van Frankrijk, mede een ontwerp tot verbetering van het algemeen Bewind der Vereenigde Nederlanden, met de daartoe vereischte inrichting van een geregeld Staatsbewind, door middel van eenen Staatsraad van* 12 *perſoonen, met Prins Maurits aan 't hoofd; of, Bewijs, dat Frankrijk in 't jaar* 1609. *heeft willen invoeren een Staatsbewind van* 12 *leden en Maurits aan 't hoofd; met vernietiging der Collegien van de Staten Generaal en den Raad van Staat.*

(In 't Fransch te vinden in: *Les Negotiations de Monſieur* LE PRESIDENT JEANNIN, T. I. p. 58. ſeqq. Ed. 1659.)

De Heer *de Preaux* zal den Koning te verſtaan geven het genoegen der Heeren Staten, en de verplichting, die Zij erkennen aan zijne Majeſteit, voor de zorge en moeite, die hem beliefde te nemen om hun de rust te bezorgen. Dat zij thans onderling zeerwel vereenigd zijn, en verlangen hunnen Staat in alle *vrijheid* en *Souvereiniteit* te behouden, zonder zich ooit onder de gehoorzaamheid der Aartshertogen noch die des Konings van Spanje te begeven.

En daar te voren de Heer Prinſe Maurits, en de genen, die tegen het Beſtand waren, eenig *vermoeden hadden opgevat* tegen ſommigen van hun, die den meesten invloed op het Staatsbewind hadden; zijn zij thans overtuigd, dat de groote ijver, om medetewerken tot de rust des Lands, uit geen kwaad opzet is geſchied, noch ook, om hen onder

het vorig juk terug te brengen; maar omdat zij er nuttigheden in zagen voor hun land: en aldus zijn de verwijderingen van den een' tot den anderen, bij deze gelegenheid, zeer afgenomen: Prins Maurits zelve denkt thans beter over den Heer *Barneveldt* dan te voren, en erkent zijne verplichting voor 't gedrag, bij de laatſte handelingen gehouden, hopens zijne bijzondere Goederen en die van zijnen Huize; en men mag hopen, dat de Heer *Barneveldt*, hoewel van eene weinig eerbieddragende geaardheid, en te hooghartig voor zijnen ſtaat, zich aan den anderen meer dan te voren zal onderſchikken, en dat Prins Maurits, alle vijandigheid afleggende, en de vorige misnoegdheden vergetende, zich met hem zal bevredigen; zoodat de Heer Barneveldt zich op zijne vriendſchap verlaten kan. Dit oordeelt de Preſident *Jeannin* bovenal noodzaaklijk; daar integendeel, indien dit misverſtand zoude aanhouden, het eer te vreezen is, dat 's Prinſen gezag daardoor zou afnemen, dan wel te verwachten, dat hij de overhand zou bekomen.

Evenwel zijn er vele redenen, die zijne Majeſteit behoorden te bewegen, om het gezag van Prins Maurits, waarover te voren geſchreven is, te bekrachtigen, en de Heer de Preaux is hiervan zeerwel onderricht, om hetzelve Hem van nieuws te vertogen.

Hij zal zijne Majeſteit ook te verſtaan geven, dat de Heer Preſident *Jeannin* naar 's Hage keert, met oogmerk, om daar ten hoogſte acht of tien dagen te vertoeven, hiertoe verzocht door Prins Maurits, te gelijk met de Afgevaardigden der Algemeene Staten, die zich te Bergen op Zoom bevinden, zoo als ook met de Afgevaardigden alhier; wel voornamelijk om twee redenen; de eene, om te voorzien in 't onderhoud van het Krijgsvolk gedurende het Beſtand; waartoe de Gewesten zich altijd willig en bereid verklaarden; maar waarin het gezag zijner Majeſteit veel kan doen, ook om eenige verſchillen, bij deze gelegenheid opgerezen, te doen ophouden. De andere, die moeilijker is, het inſtellen

len van eenen *Staatsraad*, met macht, om alle de zaken van den Staat te behandelen en te beſluiten; om de verſchillen van Provincie tot Provincie, en van Steden tot Steden met volle macht te beſlisſen; om de Raadplegingen der Algemeene Staten te doen uitvoeren; en de ſterke hand, daar 't noodig is, te verleenen, om de onwilligen daartoe te dwingen; en in 't algemeen, om dien Raad te machtigen, om het ganſche Lighaam van den Staat te vertegenwoordigen in 't beleid en beſtier der Landszaken, als *Souverein Magiſtraat*, om op alles bevel en orde te ſtellen; ten zij 't zake ware van verbintenisſen met uitheemſche Vorsten, nieuwen oorlog, beſtand, of vrede, of wel van buitengewone wervingen en belastingen op het Volk: welke zaken aan het oordeel der Algemeene Staten van alle de Provincien behooren te blijven.

Zulk een Staatsraad met bovengemelde Macht bekleed, ſchijnt vooral noodzakelijk, te meer, daar er tegenwoordig geene banden zijn, die de Provincien aan een verbinden, noch eenige Macht, die de zorg over 't geheel heeft; maar alle de Gewesten, zelfs de Steden in elk Gewest, maken een afzonderlijk lighaam, t welk alle macht en recht van Souverainiteit oefent, zoodat men zeggen kan, dat de Republiek is zaamgeſteld uit zoovele Souvereinen als er Steden zijn, die recht van ſtemmen hebben in de Algemeene Staten-Vergadering, waar hun getal zeergroot is; waaruit ontſtaat, dat bij alle voorkomende gelegenheden, en zelfs in zaken van weinig aanbelang, men verplicht is de Staten Generaal bijeen te roepen. 't Welk vergezeld gaat met groote kosten, en vele langwijligheid en verwarring door het groot aantal van leden, daar bij tegenwoordig: 't welk ook de reden is, dat alles wat hier verhandeld wordt, wereldkundig gemaakt wordt; waaruit groote onheilen ontſtaan: in plaatze dat die *Staatsraad*, wel ingericht en gemachtigd, van twaalf, of op zijn hoogst vijftien perſoonen, bij goede keuze, hen allen vereenigen, en voorzien zoude op alle Staatszaken, met beter en

rijper oordeel, alzoo men daarin plaatzen kon de meest ervarenen en de bekwaamſten; iets, dat in de Algemeene Staten geene plaats grijpt, waar 't grootſte gedeelte beſtaat uit Kooplieden, zonder ervarenis, noch kennis van zaken.

Het verſtaat zich, dat Prins *Maurits* het *Hoofd* zij van dezen Raad; dat hij bijgeſtaan worde van Graaf *Willem*, en Graaf *Henrik*, alle drie voor hun leven en zonder verandering; en dat de overige *Raden* om de drie jaren veranderen, opdat de hope voor ieder, om op zijne beurt ook zitting te hebben, die Inrichting en de Macht gemaklijker en draaglijker make.

't Geen tot uitvoering van dit ontwerp, hoe nuttig ook voor dien Staat, tot grooter hinderpaal moet ſtrekken, is, dat de Heer *Barneveldt*, Advokaat en eerſte Raadsman van Holland, daarin niet kan zitten als de overige Raden, welken verplicht zijn, bij Eede alleen 't welzijn der Vereenigde Provintien te betrachten, en 't belang te vergeten van die Provincie, die hen afzendt: daar integendeel de Advocaat van Holland zweert, alles voor 't belang zijner Provincie achter te ſtellen. En hoewel men hiertegen konde aanmerken, dat, om de groote kennis, die Barneveldt van de Landszaken bezit, hij *gedispenſeerd* moest worden, en in dien Raad ontvangen, zonder gevolgtrekking: is 't echter te vreezen, dat hij zelve daarin zwarigheid zal vinden, alzoo, gelijk boven gezegd is, die Gezagvoerende Raad eenmaal gemachtigd, alsdan de Algemeene Staten ſlechts eens of tweemaal 's jaars zouden bijeenkomen, alles alsdan overgelaten zijnde aan dien Raad, die de zaken zal afdoen; en waarin de Heer *Barneveldt*, als maar eene ſtem hebbende, en zijne Mederaden, met hem gelijk ſtaande, zijne gedachten kunnende tegenſpreken, en dikwils doen verwerpen; zoo zal hij eene groote vermindering in gezag ondergaan; want tegenwoordig, als de Algemeene Staten bijeen zijn, ſchikken zich gemeenlijk de andere Provincien, en volgen het voorgevoelen van die van Holland, bij welken hij door zijne

ſchran-

ſchranderheid en 't vertrouwen, 't welk hij zich voorlange verworf, alles vermag. Hierom oordeelt de Preſident *Jeannin*, dat, om hem genoegen te geven, het beste ware, hem te benoemen en den titel optedragen van *Preſident van dien Rade, en Grootzegelbewarer der Vereenigde Gewesten*, en aan zijnen broeder, die bekwaamheden bezit, en van veel zachter en gematigder geaardheid is dan hij, te geven den post van *Advokaat* van Holland.

Van dat alles heeft hij met Prins Maurits reeds geſproken, wien men daartoe wel zoude kunnen brengen. Ook zoude men dien *Post van Preſident* hem voor zijn leven konnen geven, en aan zulken, die hem opvolgen, gelijk de tegenwoordige post van Treſorier Generaal, welke den vrijen toegang geeft in den Raad van State aan den genen, die hem bekleedt; daar integendeel de andere Raden maar voor drie jaren zijn.

Zoo de oprichting van dezen Staatsraad te eeniger tijd langwijligheid en zwarigheid ontmoette, gelijk zij buiten twijfel doen zal, wil de Preſident *Jeannin* hiervan de *opſtellen* vervaardigen, en dan zonder uitſtel daarover met Prins Maurits ſpreken; vervolgens met den Heer van Barneveldt, ten einde deze eenigen der voornaamſten daartoe voorbereide, zonder het Beſluit aftewachten, 't welk de Hr. de Ruſsy zal trachten uittewerken Dit zij genoeg, aangaande het Beſtuur van den Staat, ten einde die beter worde geregeerd en beſtuurd. Maar wat den bijzonderen dienst van zijne Majeſteit aangaat; is het noodig zijn gedachten te verſtaan. Men weet in de eerſte plaatze wel, dat zijne meening is, om, zooveel mogelijk, te ſtevigen het gezag van Prins Maurits, en van zulken der particulieren, die men het meeste tegen de Spaanſche heerschzucht gekant oordeele; en ook op zijne zijde te krijgen de leden, die men verplichten zoude om te zorgen, dat zij de weldaden en diensten zijner Majeſteit den Staten gedurig indachtig maken, 't welk niet geſchieden kan dan met jaarlijks *eenig geld* te beſteden, om hen in 's Konings belangen en toegenegenheid te houden;

want, wanneer men met een geheel Staatslighaam te ſchaffen heeft, zoo betalen de Leden hunne ſchuld al dikwils met ondankbaarheid; maar, enkele lieden van invloed en bekwaamheden zijn daartoe zeergeſchikt, en dit acht men in dezen Staat te meer noodig, daar men weet, dat zij gezet zijn op 't ontvangen van aangenaamheden en voordeelen, die men hun beſchikken zoude willen.

En 't geen zijne Majeſteit daarop te meer moet doen denken, is de groote waarſchijnlijkheid, dat de Koning van Spanje, die een Verdrag gemaakt heeft, 't welk velen voor hem ſchandelijk rekenen, hiertoe niet gekomen is, buiten noodzaaklijkheid der groote zaak; vreezende ook voor de hulp en onderſtand zijner Majeſteit, daar hij hoopte of liever zich beloofde bij hun eenige pogingen te doen, met jaarlijks eenige aanzienlijke ſommen uitteloven, om hen terug te brengen, van waar zij begonnen waren.

Nu is er geen beter middel voor *het goed en wijs gedrag* van dén Staat in 't gemeen, dan dat zijne Majeſteit *eenige gewonnen luiden wete te verplichten, om zich tegen* zulke praktijken en omkoopingen te verzetten; waartoe één kroon van hem meer zal uitdoen, om hem en zijne kroon toegedaan te blijven, dan honderd gulden van den Spaanſchen Koning, om hen tot zich te trekken.

Aldus eenige Vertrouwelingen gewonnen hebbende, en dit gedurende eenigen tijd aan den gang zijnde, en zijne Majeſteit dan verder willende gaan, zal men daarvoor moeten uitkomen; en dan is er groote hope, om zijn oogmerk te bereiken, als maar *Prinſe Maurits en Barneveldt in goede verſtandhouding blijven; zoodat men zich van beiden te gelijk bedienen kan.*

Want, wat Prins Maurits betreft, de Preſident JEANNIN heeft daarover openhartig met hem geſproken, en hem daartoe *geheel bereidwillig gevonden*; gelijk de Heer de Preaux, daarvan volkomen onderricht, zijne Majeſteit naaukeurig zal doen verſtaan; en wat Barneveldt aangaat; dees *heeft beloofd, en hem*

hem al'e verzekerdheid gegeven, van dienstbaar te blijven aan de belangen van zijne Majeſteit, het zijne te doen, om de genegenheid en verplichting van den Staat voor Hem te behouden; uit al zijn vermogen te verhinderen, dat de Staat niet weder gerake onder de gehoorzaamheid des Konings van Spanje; en dat, indien zij hunnen Regering vorm wilden veranderen, en in plaats van eene Republiek er een Vorstendom van maken, hii den Koning voor alle andere Vorsten zal voortrekken, als zijnde hij de machtigſte, om hen te helpen; die zich het meeste genegen voor hun betoonde, wien zij ook in 't gemeen, en Hij in 't bijzonder, zijn toegedaan. En over dit onderwerp zal de Preſident *Jeannin*, voor zijn vertrek uit het Land, nog andere opheldering van hem trachten te bekomen.

Gemelde Heer de Preaux zal ook niet vergeten te zeggen, wat er wel in deze zaak jaarlijks vereischt zoude worden; en met wiens advis, en hoe dat aanteleggen.

Ook zal hij 's Konings meening vragen over 't onderhoud van twee Regimenten, en of hij die gelieft betaald te hebben door zijne Officiers, of wel 't geld aan de Staten ter betaling overtemaken, en dat Hij zich dan vergenoege met een Commisſaris tot de betaling aanteſtellen, hebbende de Staten een' Opzichter (*Controleur*); indien de Staten dit verlangen, en de redenen, waarom?

Het verzoek, dat zij hem doen, gelijk de Heer Prinſe Maurits, tot onderhouding der twee *Compagnien Ruiterij* van de Heeren *de Villebon* en *du Metx.*

Hem vertogen de noodzakelijkheid, dat de Staten gewapend blijven tot na het bekrachtigen (*Ratificatie*) *van 't Beſtand* door den Koning van Spanje, waartoe, volgens veler meening, de gemelde Koning bezwaarlijk komen zal, of 't zelve geheel weigeren; ook om de krijgstoerustinge, die men in het Kleefſche vreest; en niettemin is het zeker, dat de Staten, om van de Onkosten ontlast te worden, een deel hunner troepen zullen afdanken,

daags of korte dagen na de afkondiging van *het Beſtand*, ten ware zijne Majeſteit hun dezelve beloofde gedurende dien tijd te onderhouden.

Hij zal ook zijne Majeſteit berichten, 't geen hij door den Heer Prinſe Maurits nopens Kleef vernomen heeft, en 't geen hem kort voor zijn vertrek daaromtrent gezegd is.

Als ook 't gebeurde met dien Koopman van Amſteldam, en wat men zoude konnen te werk ſtellen tot de ondernemingen en *tochten naar de Indiën*, zoo zijne Majeſteit met goede kennis daar op denken wil.

Gedaan te Antwerpen, dezen 11 April 1609.

Geteekend;

P. JEANNIN.

Laatſte Inſtructie van den Koning van Vrankrijk, medegebracht door den Heer de Preaux. (bl. 64.)

[Aan den Heer *Jeannin*, in 's Hage, om dien *Staatsraad* in Nederland heimlijk te bevorderen.]

Den 25 April 1609.

De Koning heeft met genoegen uit den Heer de Preaux verſtaan, dat de Heeren Staten naar behooren erkennen en gevoelen de verplichting, die zij aan Hem hebben voor de goede hulp en gunſten, die zij ontvangen hebben van zijne Majeſteit, tot bekoming der ruſt, die zij verlangden; en voornamelijk, dat zij in goede vereeniging leven, en gezind zijn om hunnen Staat bij zijne *vrijheid en Souvereiniteit* te behouden, zonder zich immer aan de Aartshertogen of den Koning van Spanje te onderwerpen, en dat insgelijks dezelve Staten genoeg verlicht en van elkanders einde en oogmerken verzekerd zijn, zoo in 't geen geſchied is, als ook nog ten dien einde gedaan dient te worden: waarin zijne Majeſteit verlangt, dat zij met allen ijver door zijne Ministers geſterkt en bevestigd worden. Vooral zul-

zullen zij de goede vriendſchap en verſtandhouding aankweeken, *tuſſchen Prins Maurits en den Heer van Barneveldt*, als de twee hoofdzuilen van den Staat, welken in dien plicht volſtandig en onwrikbaar volhardende, zullen zij ook het Lighaam van den Staat bij zijne welvaart, en aanzien van binnen en naar buiten 's Lands, meer en meer bevestigen.

De Heer *Jeannin* zal dan, uit naam zijner Majeſteit, alle noodige ſtappen en pogingen doen zoo bij den eenen als bij den anderen, om hunne onderlinge eendracht en vriendſchap te ſtevigen. Hiertoe veroorlooft en machtigt hem zijne Majeſteit, om hun beiden, uit zijnen naam, te vertoonen, te beloven, en toetezeggen, al wat hij oorbaar zal achten tot bevestiging hunner eendracht, zoo voor het tegenwoordige als het toekomende.

En ſchoon zij verſchillende wegen ingeſlagen hebben, en onderſcheiden gevoelens gevolgd zijn voor de welvaart van hun Land; heeft niettemin zijne Majeſteit zulk een goed gevoelen van hun beider voorzichtig beleid door de uitſtekendſte bewijzen, die zij gaven, dat Hij zich verzekerd houdt, dat zij voortaan eensgezind zullen zamenwerken tot welzijn van den Staat, door de middelen, welken het Beſtand hun verſchaft, zonder elkander tegenteſpreken of tegentewerken, gelijk voor deszelfs onderteekening; 't welk noodig is, zoo zij voor 't algemeen en voor hun zelfbelang er eenig voordeel uit halen willen: zijnde het onloochenbaar, dat de zekerheid hunner perſoonen en beſtaan alleen afhangt van het behoud der *Souvereiniteit en Vrijheid* hunnes Lands, uit oorzaak *van 't vertrouwen en het vermogen, welk zij daaruit bekomen hebben*, en 't welk altijd verdacht en ondraaglijk zijn zal bij hun, die daar recht op eiſchen, naar de mate, dat zij hierdoor of door andere middelen het vorige weerom bekwamen; 't welk zoo zijnde, zijn zij te meer verplicht, om alle afzonderlijke belangen ter zijde te ſtellen, die 's Lands belangen konden ſchaden. 't Welk de algemeene raad is, die zijne Majeſteit hun van zijnen wege wil gegeven hebben, zich ver-

latende op zijne Ministers, om hun dit in bijzonderheden voortedragen, tot aanbinding en verdere bevestiging van gemelden band hunner vriendschap, niettemin acht slaande op de waardigheid en macht van elk hunner.

Gemelde Heer de Preaux zal den Heer *Jeannin* ook berichten, dat zijne Majesteit zeer verlangt hem bij zich te zien, om hem mondeling het genoegen te verklaren wegens zijne uitstekende diensten, Hem bij deze gelegenheid bewezen, en in zijn persoon zijne dankerkentenis te bewijzen, waarvan hij hem intusschen laat verzekeren: niettemin vreest zijne Majesteit grootelijks, dat, indien hij dat Land verlaat, voordat er voorziening is gedaan in 't stuk der *Geldopbrengsten* (*Contributien*), en in 't *oprichten van den Staatsraad*, welken hij aan zijne Majesteit door den Heer de Preaux heeft voorgeslagen, zoo als 't behoort: dat daaruit twisten en verdeeldheden zullen spruiten, en andere toevallen, die door de vijanden hunner vrijheid aangestookt zullen worden: en die het Bestand, zoo sterk door hun gezocht, hun meer tot nadeel zal doen gedijen; en voor welk Bestand zijne Majesteit voor hun zoovele moeite aangewend heeft. Om die reden verlangt zijne Majejesteit, dat de Heer *Jeannin* voor zijne afreize deze twee punten trachte tot stand te brengen. Echter zoo hij bemerkt, dat, na de gedane voordrachten, dit zoo spoedig niet zoude vlotten, om de redenen, door den Heer de Preaux aan zijne Majesteit opgegeven, zoo zal de Heer *Jeannin* ten spoedigste zijne Majesteit hiervan bij renbode verwittigen, en daarbij zijne gedachten mededeelen over 't geen hij, sedert zijne terugkomst in 's Hage, van die zaak zal vernomen hebben; en zal zijne Majesteit hem alsdan zijn welbehagen melden.

In allen gevalle, indien hij voor zijn vertrek daarin niet voorzien kon, dient hij hun de hope te laten, dat zijne Majesteit hem zal terugzenden, om met dien raad en genegenheid, die hij hun toedraagt, hun voortaan bijtestaan, nadat zij de bekrachtiging van 't Bestand uit Spanje zullen bekomen

men hebben, en de Afgevaardigden uit de Provincien en Steden zullen terug zijn met volmacht, om dit ſtuk, zoo noodig tot behoud van hunnen ſtaat, zijn vol beſlag te geven.

Zijn Majeſteit verſtaat, dat bij 't vertrek van den Heer *Jeannin* de Heer *de Ruſſy* daar zal blijven, tot plaatsvervanging, om te voorzien op alles, wat voor zal vallen, ingevolge de raadſlagen en de beſluiten, die de Heer *Jeannin* en *Hij* te zamen zullen genomen hebben voor dat zij ſcheiden.

Maar de Koning laat aan hun over, wat raad zij den Staten geven zullen op het ſtuk der *Geldopbrengſten*, indien zij de moeilijkheden, van welken de Heer de Preaux geſproken heeft, niet reeds zelve te boven zijn gekomen; vast verzekerd, dat de Heer *Jeannin* daarin gemaklijk zal ſlagen, dewijl die van Zeeland, die de meeste moeite maken, verklaard hebben, dat zij zich aan 't oordeel van den Heer *Jeannin* zullen gedragen.

Maar zijne Majeſteit oordeelt *vooral noodzakelijk*, den *gemelden Staatsraad inteſtellen*, om de gewichtige redenen, door den Heer de Preaux hem naaukeurig opengeleid; hij keurt den *vorm* goed, en 't *gezag*, 't welk, volgens *Jeannin*, aan dien Raad moet gegeven worden, zoo als de voorſlag is geweest, *om Prins Maurits en zijn gevolg hiertoe te machtigen, en ook den Heer Barneveldt te vrede te ſtellen; vindende zijne Majeſteits niets te veranderen in de gegeven opening.* De Heer *Jeannin* zal bij zijn vertrek nog allen mogelijken nadruk gebruiken, om dit ontwerp *zijn beſlag te geven, en zooverre noodig is, daartoe den naam zijner Majeſteit mogen gebruiken.*

De Koning zal volharden, *om Prinſe Maurits bij alle mogelijke en geſchikte middelen in zijn gezag te handhaven, om dezelfde redenen, die de Heer de Preaux hem voordroeg*; evenwel moet hij dit met die omzichtigheid doorzetten, dat *het den Heer Barneveldt niet doe achteruit gaan, en hem geene gelegenheid geve, om tegentewerken.*

De Koning keurt goed, dat het Tractaat van *Ga-*

ran-

rantie des Beſtands worde geſloten, naar het ontwerp, hem door den Heer Preaux voorgeleid, en door zijne Majeſteit overwogen; en indien de Engelſchen zwarigheid maaken zich hierin bij zijne Majeſteit te voegen, en afzonderlijk willen handelen; zoo zal de Heer *Jeannin* niet nalaten, dit voor zijne Majeſteit, in den voorgeſtelden vorm, buiten hen, te brengen; het verſcheelt Hem niet, of de Engelſchen dit in gemeenſchap doen. Maar 't ſchijnt noodig, dat de *Acte* over de zaken der Indiën gezamenlijk vervaardigd en geteekend worde door de Afgevaardigden van zijne Majeſteit en van den Koning van Groot-Britannie, met die der Staten, in den vorm, door den Heer *Jeannin* opgemaakt, om de redenen, door hem gegeven, waarin zijne Majeſteit vertrouwt, dat Engeland geene zwarigheid zal maken, als hebbende zich daartoe verbonden.

't Oogmerk zijner Majeſteit is, om ten dienste der Staten te onderhouden, en te betalen 4000 voetknechten gedurende de twee eerſte jaren van 't *Beſtand*, zoo als 't hun toegezeid was in geval van *Vrede*, toen men met hun nopens de *Garantie* overeenkwam. Dat die 4000 man tot Opperhoofden zullen hebben de Heeren *de Chastillon* en *de Betune*, in denzelfden rang als tot heden. Dat de Vaandels, namelijk die van de Colonels of Hoofden (*Mestres de Camp*) zullen beſtaan elk uit 200 man, en de overigen elk uit 100 man. Maar gezegde *Colonels* of *Hoofden*, en de *Kapiteinen* dier Kompagnien zullen hunne lastbrieven van hem ontvangen, om op zijnen naam die posten te bekleeden, bij welken hij de zelfde Kapiteinen en Officiers, die thans in dienst zijn, zal aan- en onderhouden, zonder iets te veranderen, ten ware dit uit bijzondere redenen noodzakelijk zij; in welk geval zijne Majeſteit, hiervan kennis bekomende, zal voorzien, en voor zooverre hierdoor een Vaandel ontbrak van die tot het Regiment van den Heer *de Bethune* behooren, is zijn Majeſteit van gedachten, om dien last optedragen aan den Heer *de Hauterive*, broeder van den Heer de Preaux, die de eer had, onder zijn oog groot-

ge-

gebracht te zijn; zich verzekerd houdende, dat hij dien post met waardigheid zal bekleeden. Waarvan de Heeren *Jeannin* en *de Rusfy* aan Prins *Maurits* en *de Staten*, en den gemelden Heer *de Bethune*, kennis zullen geven.

Zijne Majeſteit had gedacht de betaling dier Kompagnien te doen door zijne Officiers, gelijk hij te voren aan de Heeren *Jeannin* en *de Rusfy* gemeld had. Niettemin om de redenen, hem door den Heer de Preaux van wegen den Heer Jeannin op dat ſtuk voorgedragen, om de Staten te begunſtigen en genoegen te geven, is hij te vrede den gemelden Staten te doen geworden 600000 Livr. jaarlijks, in twee gelijke termijnen, om daaruit door hunne Officiers de betaling te doen, mits die penningen tot niets anders worden beſteed dan tot betaling van die 4000 man Franſchen; waartoe zijn Majeſteit van hun eene Verklaring en afzonderlijke belofte verlangt.

Maar zijn Majeſteit wil, dat de monſteringen van die Compagnien geſchieden voor eenen *Commisfaris*, door hem daartoe te zenden en te benoemen, en keurt goed, dat hij door een Controleur van wegens de Staten bijgeſtaan worde.

En ten opzichte van den Eed, dien de Colonels of *Mestres de Camp*, Kapiteinen, Officiers en Soldaten zullen doen, wil zijn Majeſteit, dat dezelve inhoude, dat zij, wordende onderhouden, en gelast door hem, om aldaar te dienen, beloven en zweren, om den Staten getrouw te dienen tegen allen, in alle maniere, als zij te voren deden. In veronderſtelling, dat te voren er niets voor zijne Kroon en dienst nadeelig of ſtrijdig in vervat zij.

En zooverre de Heer de Preaux zijne Majeſteit onderricht heeft, dat de Staten thans noodig hebben en wenschten geholpen te worden met 300000 Livr., tot betaling dier gemelde Compagnien, heeft zijne Majeſteit, altijd genegen om zich te ſchikken naar hunne behoeftens en zaken, zooveel de zijnen dat toelaten, gelast, die ſomme hun aanſtonds overtemaken, en zal hun het ſlot der gezeide 600000 Livr. doen bezorgen binnen 't verloop der zes eerſte maan-

maanden van 't jaar, dat de betaling begint: waarover men hierna zal overeenkomen.

En voor zooverre de Heer *de Preaux* eenige hope aan zijne Majeſteit heeft gegeven, dat, door de beheering dier penningen aan de Staten te laten, de Heer Jeannin hen konde bewegen, om bij zich ook te houden en te betalen de Compagnien ligte Cavallerij van de Heeren de Villebon en du Meix, haar brengende elk op 50 man: zoo zal hij den Heer Jeannin zeggen, dat het zijne Majeſteit aangenaam zijn zal, om dat onderhoud te bekomen om de bewezen diensten dier Kapiteinen.

't Zal noodig zijn, den Staten te melden het zenden van een Schip naar Dieppe, om daar in te laden die *f* 300000 Livr., die ter hand geſteld zullen worden aan den gewonen Ambasſadeur zijner Majeſteit aldaar, die last zal hebben, om de noodige *Recepisſen* daarvoor te ontvangen, en die te zenden aan den Heer Hertog *de Sully*, in de gewone vorm.

Zijn Majeſteits meening en zorge is, om voor 't vervolg zoo veel mogelijk te *zien vergrooten zijn Vertrouwen en 't Gezag*, 't welk hij voorheen bij de Staten verworven heeft door den bijſtand, hun verſchaft, en zijnen werkzamen ijver, hun betoond, zoowel als het middel, om hun te blijven weldoen en zijne raadgevingen beter bij hen te doen ontvangen, als om den welſtand en 't voordeel, 't welk zijn Rijk hieruit ook halen kan, en om andere goede redenen, hope, en inzichten, die de Heer Jeannin door de Preaux hem heeft doen voordragen.

Hiertoe heeft zijne Majeſteit beſloten, nog buiten dat aldaar te beſteden *eene ſomma van f* 100000 *Livr. aan Jaargelden en Giften, om door den Heer Jeannin te verdeelen*, 't zij bij wijze van penſioenen, of van vrije giften aan dezulken, die hij deze gunſten waardig keure, en die 't vermogen hebben, om zijne Majeſteit dienst te doen.

Door dit middel kan de Heer *Jeannin*, uit kracht dezer Memorie, met zijne hand geteekend, en lager op zijn bevel tegengeteekend, van ſtonden aan, en voor zijn vertrek, die Penſioenen en Giften uit-

lo-

loven en inwilligen ter hoogte dier ſomme, en op de best voeglijke wijze. Dit laat zijne Majeſteit geheel over aan zijne braafheid en beleid. Alleenlijk wete hij, dat zijne Majeſteit geprezen en goedgekeurd heeft het Plan, door den Heer de Preaux hem voorgeſteld, en opgemaakt ten aanzien der hoedanigheid en invloed van de perſoonen, op wien hij ten dien einde het oog wierp: welken hij zal *moeten behandelen en begunſtigen elk naar hunne verdiensten en aanzien, en hier onder begrijpt zijne Majeſteit, dat hij vooral niet moet nalaten, om aan Prinſe Maurits eenig aanbod te doen, 't zij bij wijze van penſioen of gifte, zijnes waardig, al wiste men, dat hij 't niet zoude aannemen; om hem meer en meer te overtuigen, in wat achting Hij bij zijne Majeſteit ſta.* — Dit mag niet minder zijn dan *f* 30000 Livr. Niettemin laat zijne Majeſteit dit over aan 't oordeel van den Heer *Jeannin*, gelijk ook al wat de verdeeling dier penningen betreft; waaraan *de Heer Barneveldt ook deel moet hebben*, overeenkomstig zijne verdiensten; 't welk de Heer de Preaux in last heeft, om meer bijzonder aan den Heer *Jeannin* te melden. Deze ſomme van *f* 100000: - zal hem in twee termijnen geworden met de overige gelden, die zijne Majeſteit denkt te zenden voor de ſoldij van 't oorlogsvolk, om die ter hand te ſtellen aan hem, wien de Heer Jeannin tot het werk der uitdeeling geſchikt oordeelt, volgens de gemaakte bepaling, opdat alles *geheim* en *getrouw* behartigd worde, als in zulke zaken behoort.

Ook zal de Heer *Jeannin* voor 't vertrek zijn best doen, om meer en meer zich te verzekeren van de welwillendheid des Prinſen *Maurits voor zijne Majeſteit*, ingevalle men genoodzaakt ware, of het noodig achtte om eenige veranderinge te maken in *den Regerings-vorm der gemelde Provintien.*

Niet, dat zijne Majeſteit het voorſtel daartoe nu wil gedaan hebben, noch ſchijnen wil dit aantedrijven of iets er van te weten; Hij weet toch al te wel, hoe noodig het zij, hierin met achterhouding te werk te gaan, om der gevolgen wille: maar ook

wil

wil hij niet nalaten, het werk van zijnen kant voortebereiden, en gemaklijk te maken, om het oogmerk te doen gelukken: en geene gelegenheid, die zich mogte voordoen, te verliezen, en om het verwijt der nakomelingſchap te ontgaan, 't welk het verdienen zoude, indien uit gebrek van vooruitzicht en van voorzorg men zulk *een voordeel* zich liet ontglippen.

Dewijl nu de Preſident *Jeannin* hiervan reeds eenige opening aan Prinſe Maurits gedaan heeft, en hem daartoe vrijwel geſchikt gevonden heeft: kan hij bij zijn affcheid daarvan nog wel eens ſpreken, en hem over 't geheel zijne gedachten mededeelen; 't welk zijne Majeſteit zeerwel zal opnemen. Niettemin begeert dezelve, dat hij en alle anderen *zich voorſtellen en gelooven, dat Hij dit ontwerp niet wil doorzetten met eenig bijzonder oogmerk*, tot achterdeel van den Staat.

De Heer Jeannin zal bij zijn affcheid zich wachten, om iets te zeggen of te doen, 't welk aan de Landzaten of aan hunne Naburen eenig achterdenken of jaloersheid *nopens de oprechtheid zijner meening* konde geven.

Zijne Majeſteit keurt goed, dat de Preſident *Jeannin* van dit ſtuk ſpreke met den *Heer van Barneveldt, bij wijze van voorwaarde*, gelijk hij begonnen heeft; zonder thans verder uittekomen, indien hij zelve hem geene aanleiding geve: 't welk zijne Majeſteit aan de behoedzaamheid en voorzichtigheid van den Heer Jeannin overlaat.

't Verlangen zijner Majeſteit was altijd, om in zijn Rijk *de Vaart naar de Indiën in te voeren*, om daar voordeelen uit te halen, gelijk zijne naburen. Hierom zal de Heer Jeannin ſpreken met de Kooplieden en Scheepskapiteinen aldaar, die gewoon zijn derwaards te varen, om van hun te verſtaan, of zij, na 't ſluiten van het Beſtand, zich naar Frankrijk zouden willen begeven; op wat voorwaarden zij dat zouden willen, en welke plaatzen 't geſchiktſte zijn; op welken zij dan zouden moeten verzoeken, dien Handel en toevlugting te mogen vestigen.

Ve-

Velen toch hebben een denkbeeld, dat *de Compagnie* en de Maatſchappij, aldaar door de Kooplieden ingericht, om de Vaart naar de Oostindie te beleiden, niet lang duren zal na het Beſtand; om 't geringe voordeel, dat zij er bij zullen vinden, door de gevaren, die zij zullen loopen, en door 't gene zij er voor zullen moeten uitſchieten, dewijl zij nu niet meer die voordeelen zullen trekken van 't veroveren en buitmaken op de Spanjaards en Portugezen, waarin, gedurende den oorlog, hunne voornaamſte winst beſtond.

Hierom denkt zijne Majeſteit, dat ſommigen dier Kooplieden en Scheepskapiteinen, die te voren uit die tochten zulke voordeelen trokken, mogelijk wel in hunnen ſchik zullen zijn, met zich naar dit Rijk te begeven, om met dezelfde vrijheden daarin te volharden als te voren, zoo als zijne Majeſteit hun dit zou kunnen toeſtaan, op zoodanige Voorwaarden, als men eens konde worden.

Zijne Majeſteit twijfelt niet, of vele Franſche Kooplieden en Scheepskapiteinen en anderen zullen met hun tot hetzelfde oogmerk in Maatſchappij treden, gelijk geſchieden zal, als zij hiertoe door zijne Majeſteit aangenoopt en gemachtigd worden.

Hierover zal de Heer *Jeannin* bij zijn vertrek de genegenheid en wil dier Kooplieden en Scheepskapiteinen ondertasten, en zich de moeite geven, om hen daartoe overtehalen, zoo als zijne Majeſteit zelve mondeling aan den Heer de Preaux heeft aanbevolen, om dit meer in bijzonderheden aan *Jeannin* te ontvouwen.

Indien de Staten mogten beſluiten, om eenige perſonadien van aanzien aan zijne Majeſteit aftevaardigen, om Hem te bedanken voor zijne zorgen voor hun in dit *Beſtand:* zoo zal hem aangenaam zijn, dat die last opgedragen worde aan Graaf *Willem van Naſſau*, vergezeld met den Heer *de Maldree*, om het vertrouwen, dat Prinſe Maurits in hun ſtelt; en dan kon men *Graaf Hendrik*, met nog een' ander, naar Engeland afzenden. Doch ingeval die keuze of bezending bij anderen nadeelige jalours-

heid mogt verwekken, moest men die veranderen of zig daar geheel niet mede moeien. Zijne Majesteit laat dit aan het oordeel van den Heer *Jeannin*.

Maar 't zou noodig zijn, om tijdig te veranderen en t'huis te roepen den Heer *van Aersſens*, om redenen, aan den Heer *de Preaux* opgegeven: gevende zijn vorig gedrag ſlechte verwachting van zijn volgend; en 't ſchijnt, dat, waar hij zich bevindt, hij zooveel kwaads niet zal kunnen doen, als hij thans doet waar hij is, door zijne verkregene kundigheden en verſtandhoudingen, ook met die *van zijne Religie*.

Niettemin moet dit met vele omzichtigheid aangeleid, zoo als den Heer *de Preaux* is gezegd, om den Heer Jeannin, en geen' ander, dit te doen verſtaan.

Men overwege ook, of 't geen zake zij, dat men, bij de inſtelling van *den Staatsraad*, tot bewind der Landszaken, zijn best doe, en verkrijge, dat *zijn Majeſteits Ambasſadeur*, die dan aldaar zal zijn, den toegang daarin hebbe, even *als die van Engeland* altijd gehad heeft; om aan de wereld te toonen het goed vertrouwen, 't welk zij in zijne Majeſteit ſtellen; waartoe zij ook verplicht zijn door de menigvuldige weldaden, van hem genoten, en de doorſlaande bewijzen van zijne genegenheid en waakzame zorg: oordeelende het onbetaamlijk en niet welvoegende, dat Engeland daarin worde toegelaten, en Frankrijk uitgeſloten, na al het gebeurde; en daarbij in aanmerking brengende alle gunstbewijzen en onderſtanden, die zij nog hierna van zijne Majeſteit te wachten hebben; welke zijne Majeſteit den Heer de Preaux gelast heeft, hiervan den Heer *Jeannin* opening te geven, om daarop zoodanig acht te ſlaan, en gebruik daarvan te maken, als hij zal oordeelen de waardigheid en de dienst zijner Majeſteit te vereiſchen.

Gedaan te *Fontainebleau*, den 25 April 1609.

Get. HENRY.

Lager ſtond: DE NEUFVILLE.

AAN-

AANMERKING.

Ik heb in de aanteekening, bl. 82. (23) uit *Jeannin* in 't Fransch aangehaald de woorden, die hij aan den Koning ſchrijft, waarbij hij met *bedekte namen* te kennen geeft, dat de Heer *van Oldenbarneveldt* hem beloofd had, van in den aanvang van 't jaar 1610. in overweging te zullen brengen den voorſlag, in t geheim aan *Hem*, aan *Maurits* en aan anderen gedaan, tot inſtelling van *dien Staatsraad*, *waarvan* (zegt hij,) *de nuttigheid zoo klaarblijkelijk is, dat men reden heeft te geloven, dat zij er eindlijk eens toe zullen moeten komen, als hunne gemoederen meer vrij zullen zijn van driften, die een onderling wantrouwen veroorzaken.* Doch ook hiervan is niets gekomen; ſchoon ik reden heb, om vaſtteſtellen, dat er buiten Holland bij andere Gewesten tot een zoodanig *algemeen Hoofdbewind* meer genegenheid gevonden wierd. Altans de Registers der Staten van Gelderland leeren mij, uit medegedeelde Berichten, dat men reeds den 18—22 Nov. 1600. ſterk heeft gedrongen op de invoering van *eene Generale Regering*, en dat daarover tot het jaar 1613. toe een groot aantal van Beſluiten voorkomen. Hoe weinig ondertuſſchen hebben onze Hiſtorieſchrijvers, van 't geen in deze *Inſtructie* voorkomt, gemeld, en welk een ruim veld van Aanmerkingen verſchaft evenwel dezelve, om de *caracteristike* geſteldheid van *perſoonen* en *zaken* van dien tijd hieruit optemaken!

BIJLAGE 1610. den 9 Febr. op bl. 248. not.

„ *Inſtructie voor de Edele, Erentfeste ende Hoochgeleerde Heere Joncker Joost van Ghiesſe, Amptman van Bommel ende Thielreweerdt, Doctor Sebastiaen Egberts enz., geweſene Borgemester der Stadt Amſtelredam, ende nu Gecommitteerde Raedt van de Heeren Staten van Hollandt, Albert Joachimi, Gecommitteerde in onſe Vergaderinge van wegen die Heeren Staten van Zeelant, Ritske van Ringie, Grietman van Westdongerdeel, Raedt van Staten, ende Georgie de Bie, Heere van Albrantsweert, Treſorier Generael van de Vereenichde Nederlanden,*" [*om met behulp van den Stadhouder Maurits te vereffenen de ontſtane Verſchillen in Utrecht, tot behoud van Godsdienst, Regeringsvorm en middelen van Contributie* (19).]

Den 9 Febr. 1610.

I.] Sullen hen begeven metten eerſter gelegentheyt naer Vtrecht, ende daer gecommen zijnde, hen vougen *nevens zijne Excellentie*, omme met dezelve te helpen arbeyden ende bevorderen, dat die onruste, ende misverſtanden, die haer onlancx tot Vtrecht hebben geopenbaert, ende die pretenſien van de gemeente metten eerſten mogen werden geasſopieert ende ter neder geleght, tot meesten dienst van de Generaliteyt, voordeel van de Provincie ende van der Stadt van Vtrecht, mitsgaders ruste van de gemeente.

Daer toe gebruyckende die bequaemſte redenen, middelen ende inductien, die zijluyden naer gelegent-

(19) Dit ſtuk dient tot meerdere opheldering van de volgende *Inſtructie* van den 30 Maart 1610.

gentheyt van ſaecken ſullen bevinden daer toe te konnen dienen.

Lettende daerop, datter niet en werde toegeſtaen, 't welck ſoude mogen ſtrecken tot prejuditie ofte achterdeel van de Chriſtelijcke Gereformeerde Religie.

Ende datter ghene veranderinge en geſchieden in de jegenwoordige forme van Regeringe, van den Staedt van de Landen van Vtrecht, ſoo wel belangende die Electien, nominatien ende bedieninge van de gene, repreſenterende den eerſten Staedt, als inde beſchrijvinge van de Ridderſchap.

Mitsgaders dat die middelen van Contributien over de Conſumptien, ende onroerende goederen in de voorſz. Landtſchap van Vtrecht mogen werden gecontinueert, gelijck deſelve tot noch toe gheven zijn geweest, ende jndien eenige met de laeste verpachtinge zijn afgeſet, off gemindert, dat die wederom in trayn werden gebracht, jndien het doenlijck is, opdat d'Heeren Staten van den Lande van Vtrecht genouchſame middelen mogen hebben om te voldoen 't gene bij den Raedt van Staten t'heuren last in den Staedt van Oorloge is gerepartieert, ende heure Ed. contingent inde achterſtallige ende onbetaelde ſchulden van de Generaliteyt, mitsgaders 't gene begeert is tot aſſiſtentie van de Cleefſche ſaecke, ende dat de andere Provincien geen ſchadelijck exempel werde gegeven van gelijcken te doen.

Ende omme 't gene voorſz. is te beter uyt te voeren, ſijn de voorſz. Gecommitteerden medegegeven brieven van Credentie aen de Heeren Staten ende andere aen de Magiſtract van Vtrecht, dewelcke zijluyden ſullen gebruycken naer gelegentheyt.

Ende ernſtelijck vermaenen de Heeren Staten voorſz., dat deſelve op het ſpoedichſte haere Gedeputeerde ter deſer Vergaderinge willen affſenden, volcomentlijck gelast op de propoſitie van den Raedt van Staten, de petitie tot aſſiſtentie van de Clevi-

ſche ſaecken ende andere poincten vytten Rapporten van heure Ed. Gedeputeerde reſulterende.

Ende ſullen van tijde tot tijde ons adverteren van 't gene ſchrijvens waerdich henlieden inde beſoigne ſal occurreren.

Gedaen enz. den 9 Februarij 1610.

* *

Uit het MS. Register, Hoornenband, genoemd: *Inſtructien der Heeren Staten Generael* 1596 — 1610. bl. 261. berustende bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen der Stad Leiden.

„ *Inſtructie voor den Hooghgeboren Prince ende Heere Hendrick* *, *Grave van Naſſau, Catzenelleboge Vianden Vits enz., Heere van Geertruydenbergh, hooge ende lege Swaluwe, enz. Generael van de Cavallerie, als Generael van der Heeren Staten Leger, omme de Stadt Vtrecht tot reden, ende onder de Unie van den Heeren Staten Generael van de Vereenichde Nederlanden te houden, mit goedbevinden van de Heeren Raeden van Staten, ende Staten van Vtrecht.*"

* Verſta, *Fredrik Henrik*, naderhand *Stadhouder*, toen *Henrik* of *Henrik Frederik* genoemd. Vergel. VAN WYN Aanm. op WAGEN. D. X. bl. 20. (w).

Den 30 Maart 1610.

II.] De Heeren *Staten Generael* rijpelijck geleth, ende metten Heeren *Ambaſſadeurs* van de Coningen van Vranckrijck ende Groot Brittanien, zijne *Excellentie* †, ende *Raedt van Staten* verſtaen hebbende, dat die Procedueren binnen de Stadt van Vtrecht inde naeſte tien maenden gehouden, voor den Staet der Landen niet tollerabel en zijn, is haer eyntelijcke meninge, dat deſe ſaecke moet behartight worden, als *eene zaecke*, *den Landen* ten alderhooch-

† Verſta, Prins Maurits.

hoochſten importerende, ſoo voor den dienst, *als conſervatie van de publycque authoriteyt van de Landen*, Daeromme d'ſelve, ende de vyterlijcke bevoorderinge van dyen jn alle mogelijcke diligentie opt aldereerſte wordt gerecommandeert, ſal daer toe den Heere Generael hem metten aldereerſten *camperen voor de Stadt van Vtrecht*.

Indien die van Vtrecht met ſchieten ofte andersſints jegens den heeren, Generael, ofte het volck van de Heeren Staten Generael eenige vijantlijcke acten gebruycken, ende verſtaen die heeren Staten Generael niet dat men deſelve bij brieven ofte communicatie tot reden voorder ſal jnviteren.

Maer alſoo zijluyden gene vijantlijcke Procedueren en ſoude gebruycken, ofte van ſelfs preſenteren haer *tot reden te begeven*, ſal henluyden tot discretie van van de heeren * Generael, Raedt van Staten, ende Heeren Staten van Vtrecht voor het leste gepreſenteert mogen worden den brief van de Heeren Staten Generael, omme daerop bjnnen vier ueren eyntelijcke verclaringe te doen.

* 1. *Heere Generael.*

Soo zijluyden conſenteren int innemen van de Compagnien, ſal de Heer Generael met goetvinden van de voorſz. Heeren Raeden van Staten ende Staten van Vtrecht daerjnne *ſchicken twaelff* van de beste Compagnie, ſulcx dat die met de gene daerjnne weſende, mogen maecken *ongevaerlijck twee duiſent ſoldaten* te voet ende eene Compagnie te peerde, metten Raedt van Staten ende Heeren van Vtrecht begeven ende ordre ſtellen, dat ſoo in de poorten, op het Stadthuys als elders bij de ſoldaten, de wachten bij dage ende nachte met goede ordre beſtelt worden, ſonder andere opte wachte te laten, tot anders ſal weſen geordonneert.

Ingevallen de zaecke alſoo niet gevonden, ende geaccommodeert en wordt, ſal den Heer Generael met ſoo grooten ijver ende diligentie, als mogelijck is, de approche voorderen, *ende de Stadt aentasten*, omme deſelve tot reden te brengen mette uyterſte rigeur, ende ſonder op eenige andere last te wachten, verſtaende alles daertoe te ſtrecken, omme

de Generaliteyt ende de Heeren Staten van Vtrecht meesters van de Stadt te maecken, tot behoudenisse, ende verseekeringe van de goede burgers ende ingesetenen van dien.

Den Heere Generael sal sonderlinge daerop letten, dat goede ordre onder het volck van oorloge, ende allen den geenen die het leger volgen, gehouden mach werden, opdat den huysman ende anderen gheen overlast, ofte schade aengedaen en werde.

Tot welcken eynde, ende opdat alles met de beste mesnage, ende meeste voordeel ende diligentie mach gevordert worden, sal met goedvinden van den Heeren Raden van Staten, ende den Heeren Staten van Vtrecht, off hare Ed. Gecommitteerden, op alles soo goeden ende prompte ordre stellen, ende alles soo haest voorderen, als doenlijck wesen sal.

Sonder met die van de Stadt daerna eenich Parlement ofte Communicatie te voorderen, maar zijluyden hen tot reden begeerende van zelfs te begeven, sal de besettinge van de Stadt, ende ordre op de wachten van dien gedaen ende gehouden worden, als hier vooren verhaeldt is, *ende sullen die oude Magistraten ende afgestelde middelen van contrebutien, als mit geweldt ende extorsie afgestelt zijnde, worden gerestitueert, ende weder ingevoert worden, ymmers bij provisie, tot dat bij de Heeren Staten Generael, zijne Excellentie, ende de Staten van Vtrecht goetgevonden sal worden anders daerjnne te disponeren.*

Aldus gedaen ter Vergaderinge van de Hoochgemelte Heeren Staten Generael. In 's Gravenhage, den XXXsten Maerte int jaer XVJc ende thien.

* *

Uit het *MS. Register*, Hoornenband, genoemd: *Instruction der Heren Staten Generael* 1596 — 1610. bl. 263 berustende bij den Mr. *W. J. van Noort*, Schepen der Stad Leiden.

AAN-

AANMERKING.

Deze zaak met derzelven uitſlag, die niet zonder bloedgericht afliep, verhaalt ons breeder WAGENAAR D. X. bl. 25. enz., maar hij ſpreekt niet van de hier geplaatſte *Inſtructie* van 9 Febr. 1610. bl. 484. noch van deze van 30 Maart. De zaak was van een zoodanig ernstigen aard, dat niet alleen de *Ambasſadeurs* der twee groote Hoven er in gemoeid wierden, maar dat zij zelfs in *de Inſtructien*, medegegeven aan onze Ambasſadeurs naar Vrankrijk en Engeland, bij gelegenheid van het *getroffen Twaalfjarig Beſtand*, den 31 Maart 1610. §. 2. onder de redenen van die latere Bezending ook betrekken *de nyewicheden in de Stadt van Utrecht voorgenomen*, — hopende zij §. 11. dat, voordat de Kleefſche zaken [dat was de oorlog over de Erfopvolging], voordgezet worden, *de Stad Utrecht tot reden gebracht zal zijn, 't welk ten hoogſten noodig zijn zal, omme den Staet dezer Landen bekwaam te houden ten dienſte zoo van zijne Majeſteit als van de Landen zelfs. Zullende zij ook*, §. 18. *bij goede gelegenheid vertoonen de devoiren, bij de Heeren Staten gedaan, tot gevoeglijke rechting van de overdaden en moedwille, tot Utrecht in de naaste* TWEE *maanden gepleegd, en in wat poincten de zaken aldaar tegenwoordig ſtaan, en de redenen, waarom zulken koers jegens henlieden noodzakelijk heeft moeten gehouden worden.* Die *twee maanden* rekenden dus van *Februarij* 1610. En hierop ziet dus de vorige *Inſtructie door de Staten Generaal*, den 9 Febr. 1610. aan eenige benoemde Staatsleden medegegeven, ter vereffening der Verſchillen, ontſtaan tuſſchen de Leden van Staat en de Gemeente van Utrecht, zoo ter zake van Godsdienst en Regeringsvorm, als der middelen van Contributien en Opbrengst, ten dienſte van de gemeene Zaak. Men zie van dit gebeurde breeder den Heer VAN WYN Aanmerk. op WAGEN. D. X. bl. 16–24.

BIJLAGE 1618. den 29 Aug. op bl. 246.

Bewijsſtukken, dat Prins Maurits in 't gevangen nemen der drie Heeren, Barneveldt, de Groot en Hoogerbeets, niet anders gedaan heeft dan op uitgedrukten Last der Algemeene Staten.

VOORLOOPIGE AANMERKING.

In de vergelijkingen van het gedrag van Prins *Maurits*, bij 't gevangennemen der *drie* Staatsleden, en dat van Prins *Willem II.*, bij 't gevangennemen der *zes* Heeren, zeide ik ronduit, dat Maurits dit gedaan hadde op uitdrukkelijken *last der Algemeene Staten*, (aan wien hij, als *Stadhouder van Holland*, door den *Eed* van trouw en gehoorzaamheid, ook verbonden was;) hoedanige uitdrukkelijke lastgeving ik bij Prins Willem II. niet hebbe aangetroffen, en van hoedanigen last de Heer *Alex. van der Capellen*, die in deze zaken vooral gemoeid was, in zijne *Gedenkſchriften* D. II. bl. 274. ook geen gewag maakt, maar integendeel het laat voorkomen, als zonder orde geſchied. Wat *Maurits* betreft, hoe men ook bij onze Schrijvers, tot bezwalking van 's Vorsten nagedachtenis, het gegeven bevel door de Staten Generaal of ontkenne of verbloeme: is het mij thans eene klare en uitgemaakte zaak geworden, dat de Staten Generaal dien last wel degelijk aan *Maurits* en aan *eenige Gecommitteerden* gegeven hebben. Ik legge hiertoe over, *twee*, zooveel ik wete, ongedrukte, en bij onze Hiſtorieſchrijvers niet gewaagde, ſtukken.

1°. Een Affchrift van den oorſpronglijken *Brief der Staten Generaal*, den 29 Aug. 1618., op den zelfden dag van dat gevangennemen aan *de Leidſche Regering* geſchreven; waarin zij met zoovele woorden zeggen, dat zij, om redenen, daarbij vermeld,

meld, *goedgevonden en gereſolveerd hebben, dat die drie perſoonen zouden worden verzekerd.*

2°. Een Affchrift van *een Request der groote Vroedſchap van Leiden*, vier dagen daarna, den 2 September, aan Prins *Maurits*, als *Gouverneur van Holland*, waarbij zij, zeggende, *niet te weten, waar hunne toevlucht te nemen*, zich ootmoedig tot Hem keeren, om door *zijne interceſſie en authoriteit*, te bevorderen het ontſlag van hunnen Penſionaris, *Rombout Hogerbeets*; en waarin zij toonen, van dien *gegeven Last kennisſe* te dragen, in de uitdruklijke woorden; dat hun *Penſionaris R. Hogerbeets — — door last van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal — is gedaen arreſteren*, met bijgevoegde beloften, dat, zoo de Staten iets tegen hem hadden intebrengen, zij hem in Leiden zouden doen bewaren naar behooren.

De Hr. *Wagenaar* zegt wel (bl. 259.), en naar waarheid, *dat het Gemeen haast van de Gevangenis der drie Perſoonaadjen onderrigt werdt door eene gedrukte verklaring*, die, op den dag der gevangenis, zonder *ondertekening of drukkers naam, bij der Staaten drukker*, uitkwam, en voor het werk gehouden werdt van eenige Heeren, uit de algemeene Staatsvergadering; met opgave van een groot deel der woorden dier *Verklaring* zelve: zonder van dit bovengemelde *Beſluit* der Algemeene Staten te ſpreken. Offchoon 't nu duidlijk genoeg blijkt, dat die *gedrukte Verklaring*, bij den Staten-Drukker vervaardigd, van denzelfden inhoud is als 't geen de Algemeene Staten, op dien 29 Aug, *officieel* (zoo men 't noeme) aan *de Leidſche* Regering (mogelijk ook aan andere Steden) toezonden (20), waaruit zij dien *Last der Staten* wisten; zoo verbloemen dit evenwel de Leden der Leidſche Regering, en maken van die *gedrukte Verklaring* een' zoodanigen ophef, dat zij *aanſtonds de Pacquetten op-*

(20) Zie mijne Aanmerk. *op de Bijlage*, den 30 Aug. 1618.

ophielden, en over 't verſpreiden van dat Biljet; daags daaraan, den 30 Augustus, hunnen *Afgevaardigden* op de Dagvaart, met toezending van dat gedrukte Biljet of Verklaring, aanſchrijving deden, „ *om te verſtaan, wat van de zaecke is, ten eynde wij de gelegentheyt verſtaen hebbende — — ons verder mogen verdragen nae wij bevinden zullen te behooren.* Ik late ook deze *aanſchrijving* in *de Bijlage*, op den 30 Aug. 1618. volgen. Een oplettend lezer kan hieruit ruime ſtoffe tot aanmerkingen halen! — Wat het *Beſluit* der Staten Generaal betreft; ik wil gaarn geloven, dat dit *Beſluit* genomen en die *Last* gegeven zij bij *Secrete Reſolutie der Staten Generaal*, buiten medeweten of medewerking *der Hollandſche Afgevaardigden* (21). Hoe toch zoude anders die zaak zoo geheim hebben kunnen blijven, te meer, daar de Hollandſche Vergadering zelve, wier meerderheid het met de gevangene Heeren hield, openlijk in twee partijen geſcheurd ware; uit welke er *zes leden* ten volle zamenſtemden met de *zes andere Provincien*, ter Staten Generaal, daaronder *Dordrecht* en *Amſteldam*, die ook zelf wel in de Algemeene Staten verſchenen en hunne ſtemmen deden hooren, tegen de overige 13 ſtemmen, die in de Hollandſche Staatsvergadering de partij van *Oldenbarneveldt* hielden; welke laatſten aldus tegen het Lighaam der Algemeene Staten, als 't ware, in 't harnas ſtonden, vooral ſedert Prins Maurits, kort te voren, na 't nemen der *ſcherpe Reſolutie* door Holland, 1617. meer openlijk was uitgekomen voor het gevoelen der meerderheid der Provincien, en van dat der Algemeene Staten. Uit het geen de Hr. VAN WYN Aanmerk. op WAGENAAR, D. X. bl. 84. hiervan heeft opgemerkt, moet dit Beſluit van gevangenneming reeds 4 dagen vroeger genomen, en in 't *Secreetboek* geſteld zijn. Hij beroept zich op den Pre-

(21) VAN WYN Aanmerk. op WAGENAAR, D. X. bl. 83–85.

Predikant *Uytenbogaart*, die *naauwkeurig van de Staatsbeſluiten onderrigt — uitdruklijk zegt, — dat* „ *op den* 25 *August.* 1618. *wierdt gereſolveert*, „ *ende in 't Secreetboeck* (ſo houd de *Notule van* „ *'t Prothocol*) *geteekent, dat men den Advocaet* „ *'s Lants*, OLDENBARNEVELT, ROMBOUT HOGER- „ BEETS, *ende* HUGO DE GROOT — — *ſoude nemen in apprehenſie.*" Doch ik wil hieruit niets voor of tegen *het wettige* halen. Ik opene ſlechts de bronnen tot een meer onbevooroordeeld onderzoek. Men weet genoeg, hoevele zaken in de Staatslighamen in Nederland bij *geheime Raadsbeſluiten* dikwils verhandeld zijn. Men denke om de bekende *Acte van Secluſie* in 't jaar 1654., die *door Holland alleen*, en ſlechts met meerderheid van ſtemmen, in 't geheim aan Engeland werd overgeleverd, en die voor de Staten Generaal, en zelfs voor vele Hollandſche Staatsleden, zoo lang mogelijk, verborgen was gehouden; 't welk ook gedaan was door de Ambasſadeurs, die door *de Staten Generaal*, en niet door Holland alleen, gemachtigd waren, en van welken evenwel eenigen den afzonderlijken *last van Holland* uitvoerden, tegen de uitdrukkelijke Aanſchrijving der Staten Generaal, om niet verder te mogen gaan, dan hun woordelijk was voorgeſchreven. Zie de BIJLAGE den 19 Febr. 1654.

De Staten Generaal ſchrijven aan de Regering der Stad Leiden, dat op hun beſluit en last de drie Heeren, Oldenbarneveldt, Hoogerbeets en Grotius in verzekerde bewaring en hechtenis genomen zijn, om redenen.

Die Staten Generaal der Vereenichde Nederlanden.

Erentfeſte, Eerſame, Vrome, Lieve, beſundere.

I.] Alſoo bij de veranderinge, geſchiet binnen de Stadt Utrecht ende anderſints, *bij onſe ordre, door zij-*

zijne Excellentie, ende *onſe Gecommitteerde* hem bijgevoeght, *ontdeckt ſijn* verſcheyden ſaecken, daer van voor deſen *groot achterdencken* is geweest, ſtreckende tot groot nadeel ende prejuditie van de Provintien in 't generael ende van elcke Provincie in 't particulier, nyet ſonder apparent gevaer ende periele van den Staet van 't Landt, ende dat daerdoor nyet alleene de voorſz. Stadt Utrecht, maer oyck verſcheyden andere Steden van de Vereenichde Provintien *ſouden hebben gevallen in een bloedtbadt*, ende dat voor de meeste beleyders daervan gehouden worden Mrs. *Johan van Oldenbarnevelt*, *Advocaet van Hollandt*, *Romboudt Hoogerbeets*, *ende Hugo Grotius*, gelijck daervan hierna naerder vercondinge ende verclaringe ſal worden gedaen: Soo hebben wij noodich ende dienelijck geacht, UL. te adverteren, dat, om deſe ende gelijcke *inconvenienten* voortecommen, *den Staet van 't Landt* te ſtellen in verſeeckeringe, ende de *borgerije* van de Steden wederom te brengen in borgerlijcke eenicheyt, gemeenſchap ende vrientſchap, gelijck voordeſen, wij *goetgevonden ende gereſolveert hebben*, *dat de voorſz. drye perſoonen ſouden werden verſeeckert*, *omme die vuyt derſelver* HECHTENISSE *hare actien ende beleydinge te doen verantwoorden* nae behooren, UL. hiermede in de protectie van den Almogende bevelende.

Vuyten Hage den XXIXſten Augusti 1618.

Scoltt, ut. (l. vt.)

Ter Ordonnantie van de hoochgemelte Heeren Staten Generael.

(Was geteek.) C. Aaertſen.

1618.

Het opſchrift was:

Erentfesten, Eerſame, Vrome, onſe lieve beſundere, die Borgermeesteren, Schepenen, ende Raedt der Stadt Leyden.

En verzegeld met het Cachet der Staten Generael.

Uit

* *

Uit een Affchrift *van den Originelen Brief bij den Heere Mr. L. van Heemskerk:* met de hand van den Hr. FR. VAN MIERIS in zijne ongedrukte *Chronijk van Leiden*, thans bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen der Stad Leiden.

Brief van den Secretaris van Swanenburch aan de Gecommitteerden, ter Dagvaart der Staten van Holland, wegens de Stad Leijden, over een toegezonden Billet, of gedrukte Verklaring nopens het gevangennemen der drie Perſonadien.

Den 30 Aug. 1618.

Erentfeste, wijſe, voorſienige, zeerdiscrete Heeren ende Medebroeders.

II.] Op huyden is ons te kennen gegeven, dat binnen deſer Stede geſonden waeren vele *pacquetten*, houdende aen verſcheyden Boucvercopers, van 't *ingeleyde Biljet*, 't welck, alzoo 't *ons zeervreemt voorquam*, ende *niet en wisten* (22) off het door

(22) Maar toch hadden *de Staten Generaal* daags te voren, den 29 Aug. hun reeds bij een' oorſpronglijken Brief dezelfde zaak gemeld (bl. 493.), en dus konden zij het niet *voor vreemd* doen voorkomen, of aan de waarheid der zaak zelve en het gebeurde eenige twijfeling hebben. Men moet dit dan als een Staatkundige poging aanmerken, om *de Gemeente* zoolang mogelijk onkundig te houden van 't gebeurde bij *de Staten Generaal*, en van de redenen, die hen tot dien ſtap bewogen hadden. Dat nu dit Biljet, 't welk de Vroedſchap *zoo vreemd* voorkwam, volmaakt het zelfde was, als hun Hoog Mog. hun toegezonden hadden, is mij ge-

door ordre van de Heeren Staten was gedaen drucken, ende oock doen verſpreyden, hebben wij dezelve pacquetten, alzoo die aen een perſoon waeren geſonden om onder de Boucvercopers te verdelen, bij proviſie doen ophouden, ende goetgevonden, Uw Ed. een van dien bij deſen over te ſeynden, om de verſtaen *wat van de zaecke is*, ten eynde wij de gelegentheyt verſtaen hebbende, beneffens Uw Ed. goetvinden, ons verder mogen gedragen nae wij bevinden zullen te behoren.

Hiermede

Erntfeste, wijſe, voorſienige, zeerdiscrete Heeren ende Medebroeders, in de beſcherminge des Alderhoochſten bevolen, in Leijden deſen XXXſten Augusti A°. XVIc achtien.

Uw Ed. zeergoede Vrunden ende Medebroeders, Burgemeesteren ende Regierders der Stad Leijden.

Ter Ordonnantie derzelver,

(Was geteekend)

J. van Swanenburch

1618.

Het Opſchrift was:

Erntfeste, wijſe, voorſienige zeerdiscrete Heeren,

gebleken uit het gedrukte Biljet, waarvan ook een Afſchrift in MIERIS *MS. Chronijk* op den 29 Aug. 1618. te vinden is, alleen dat uit den aard der zake in den aanvang der oorſpronglijke Reſolutie ſtaat, *bij onſe ordre, door zijne Excellentie ende onſe Gecommitteerde Hem bijgevoeght*, maar in 't Biljet, in den derden perſoon, *bij ordre van de Hooghe ende Mog. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, door ſijn Excell. ende hare Hoog Mog. Gecommitteerde Hem bijgevoecht.* Dit is het zelfde, 't welk de Heer G. BRANDT *Hiſtorie der Rechtspleging*, bl. 2. uitgeeft, en noemt *ſeker Biljet, of briefken, door den druk gemeen gemaekt, zonder eenige onderteikening en naem van Drukker;* doch hij erkent bl. 3. zelf dat men *terſtond bevond dat het gedrukt was bij den Drukker der Staten Generael.* Dit zegt ook WAGENAAR bl. 259.

Digitized by Google

ren, Dirck Gerrytsz. Hogeveen, Burgemeester, ende d'andere Gecommitteerden der Stadt Leyden, jegenwoordig zijnde ter dachvaart in 's Hage.

Was bezegeld met het cachet der Stad Leyden.

* *

Uit een Afschrift van *den Originelen Brief*, bij den Heere Mr. L. van Heemskerk; in de MS. *Chronijk van Leiden* van FR. VAN MIERIS hand.

Eerbiedig Request van de groote Vroedschap van Leiden, aan zijne Excellentie Prins Maurits, als Stadhouder, als hun eenigste toevlucht, om te bevorderen 't ontslag van hunnen Pensionaris R. Hoogerbeets, door Last der Staten Generaal gevangen, met aanbod, om, des noodig gekeurd wordende, Hem te Leiden in goede verzekerdheid te houden. (Vier dagen na 't gevangen nemen.)

Den 2 Sept. 1618.

Aen zijn Excellentie den Prinche van Orangien.

III.] Geven ootmoedelicken ende reverentelicken te kennen die van de Groote Vroetschappe der Stadt Leyden, hoe dat nu enige dagen geleden, haren Pensionaris *Mr. Rombout Hogerbeets*, bij henlieden ter dachvaert in den Hage, beneffens andere gecommitteert, ende sulx uytten name der voorsz. Stede uyt sijnde, *door last van de Hoog Mog. Heeren de Staten Generael* der geunieerde Provincien *is gedaen arrestеren*, ende doen setten in stricter gevangenisse, sonder dat yemant van henlieden Gecommitteerden daer bij heeft mogen comen, 't welck alsoo streckende is tot groot naedeel, hinder ende interest van de voorsz. hare Stadt, die den

voornoemden *Hogerbeets* in den Hage hadde gecommitteert, om aldaer nyet ſijn eygen, maer des Stadts ſaecken te bevorderen, ende *ſulx der ſupplianten perſoon was repreſenterende*, daeromme naer aller volkeren wetten ende rechten, onder reverentie nyet en vermochten noch behoorde geſaiſeert off aen lijff en goederen, zijnde int uytvoeren van dezelve ſijne commisſie, enichſints geledeert off beſchadigt werden: Soo is 't, dat die van de Vroetſchappe voorſz., 't ſelve, als 't behoort, ter harte nemende, ende *nyet wetende bij deſe gelegentheyt, waer haere toevlucht te nemen*, te rade geworden ſijn hen te keeren *aen uwe Princelijke Excellentie*, als *Gouverneur* van Hollandt ende Westvryeslandt, van welcke Provincie de ſupplianten mede een Lidtmaat ſijn, verſouckende dat uwe Princelijke Excellentie door ſijne intercesſie ende authoriteyt (23) favo-

(23) Het beloop der geſchiedenis leert genoeg de zedelijke onmogelijkheid, dat dit verzoek door Maurits konde ingewilligd worden. Maar het bracht Maurits niettemin in eene vreemde en zonderlinge bedremmeling. (a) Ter eener zijde was hij *Stadhouder van Holland*, en had tot alle de *Hollandſche Steden* dezelfde betrekking; maar de Hollandſche Steden dachten zeerverſchillende over de zaken. Hij was toch gebonden aan de Beſluiten der meerderheid in Holland; doch voor zich verſchilde hij van dezelve. (b) Ter andere zijde had hij ook Eed gedaan aan de *Algemeene Staten*, als *Stadhouder van Holland*, en hij werd gerekend zijnen Lastbrief als zoodanig ook van hun te hebben, en hunne bevelen te moeten volgen; hij was dan ook aan die Beſluiten gebonden; die met zijne gevoelens ſtrookten. (c) Als *Stadhouder* van Utrecht, waar 't aannemen van *Waardgelders* met Hollands medeweten 't ſterkst gedreven was tegen zijn' zin, was hij in 't zelfde geval, en had daar zelfs deel aan de *Wetgeving*. Wat woeg hierover? De Hollandſche Vergadering bij meerderheid? Of de Staten Generaal, en 't Beſluit van *zes Provincien*, waarmede *zes* Hollandſche *ſtemmen* in de hoofdverſchillen eens waren. Doch waren 't zelfs wel *Stedelijke zaken?* Men kon hier ook vragen, wat het zoude

vorabel zoo veel believe te wege te brengen, dat den voornoemden *Hogerbeets* uytte voorſz. detentie mochte werden ontſlagen, ende den voornoemden ſupplianten, als ſijne Meesters, met wiens commisſie, ende uyt wiens name hij uytgereyst is, mochte werden overgelevert, met belofte, dat bijaldien de hoochgemelte Heeren Staten yet op desſelfs perſoon mochte hebben te pretenderen, men denſelven in goede verſeeckertheyt in de Stadt Leyden, 't ſij in ſijne huyſinge off elders, zullen doen bewaren, als nae behoren, 't welck doende ſy geſtadich voor de perſoon ende 't welvaren van ſijn Princelijcke Excellentie ſullen bidden.

* *

Uit een Affchrift van den Heere Mr. L. van Heemskerk, in de ongedrukte *Chronijk van Leiden*, van én met de hand van *Fr. van Mieris*; bij den Heer *Mr. W. J. van Noort*.

BIJLAGE 1619. den 10 April, op bl. 143, 159.

Misſive van Graaf Willem Lodewijk van Naſſau, Stadhouder van Vriesland, aan Prins Maurits van Orange, van den $\frac{31\ Maart}{10\ April}$ 1619. *nopens de gevangen Heeren, Joan van Oldenbarneveldt, Hugo de Groot, Rombout Hogerbeets enz., met afrading van al te ſterke middelen, na 't uiteinde van 't Proces.*

Den 10 April 1619.

Hooggeboren Vorst, Genadige Heer!

1.] Ik ben zedert mijn vertrek uit den Haag niet weinig bekommert gebleven over het ſtuk van *de Ge-*

de geweest zijn, indien Maurits eens medegeſtemd hadde met de meerderheid der Staten van Holland, tegen de Staten Generaal of de meerderheid der overige

Gevangens, in aanſieninge, dat in wat maniere ik hetzelve overlegge, ik het bevinde *vol zwarigheid*; daarom ik van harten wensch, dat alles wel rijpelijk overwogen worde, opdat men het kwaad niet erger en maake; die zaake meyne ik beſtaat voornamentlijk daarin, dat het Land voor het eerſte *in ruste mag gebragt* werden; ende ten anderen in zulken *verzekering*, als het menſchelijk ende mogelijk is. Daarom dan niets nodiger is, nog bekwaamer, dan dat men die zaake te regten examineren naar de tegenswoordige Conſtitutie des humeuren ende Lands; dewelke mijns oordeels zoodanig is, dat, indien men alles *door uiterſte riguer* wil redreſſeren, men *in vreeſe zal ſtaan*, van *die parthije tot meerder verbetering*, ja wel *tot desperatie* te bewegen, ende tot grooter confuſien oorzaak te geven; mitsdien die gemeinte, *geabuſeert zijnde door weinig Perſoonen*, veel eerder wederom te regten te brengen zullen weeſen door *opregte en waare informatie*, het welke als nu, na volending des Process beter als te voren geſchieden kan, inzonderheid wanneer zij *de Moderatie* daarbenevens zullen kommen te zien, daar zij anderſints, ende ſoo men *met uitterſten rechten* kwam voort te varen, lichtelijk door perſuaſie zoude konnen gehouden worden, *als of men door paſſie en al te groote verbitterheid* rigoureuſelijk procedeerden, ende daarom des te obſtinater blijven zoude. Ik meyne, dat men op dat *geheele Corpus en gantze gemeynte zien moet*, ende 't zelve kan niet geſchieden als met zich wat te vou-

Provintien? Zoude hij dan beter gedaan hebben zich tegen de Staten Generaal te verzetten? En wat zouden de gevolgen dan voor *de Unie* geweest zijn? Men weet, dat Maurits hoog geprezen is, omdat hij bij 't Twaalfjarig Beſtand, door den Hr. Barneveldt bijzonder voorgeſtaan, aan den wil der meerderheid der Algemeene Staten had toegegeven. Zie D. III. bl. 79. Hij volgde dan ook nu die meerderheid, maar tegens het begrip van Holland voor 't grooter gedeelte.

Digitized by Google

vougen, immers voor ſo veel het zich *met conſervatie van den Staat* doen laat; van één parthij alles te contenteren, is maar half werk, waarmede het Land nimmermeer *van factie* zal weſen geſuivert. Te zorgen voor die *verzekertheid van den Staat voor 't toekomende, is zeer prijsſelijk*, ende in groote redenen beſtaande, maar om dies willen nu voor eerst zorg te draagen, dat men den Staat *in ruste* gebragt, ende geredresſeert werde, waer mijnes erachtens die peert agter de wagen geſpannen; dan die natuur leert, dat men eerst op het *Praeſens*, ende daarna op het *futurum* behoort te letten; voornamentlijk in de conſideratie van die periculen, die men vreest voor *UE. Excell. Perſoon*, als die *bij rigoureuſe Procedures* niet ceſseren, maar apparentlijk zich veel eerder verdobbelen zullen; want niet alleen die *vijanden*, maar die *Parthijen zelfs vengeance* zoeken zal: daar hiertegen bij *wegen van moderatie* die parthijen binnen 's Lands veel verzachten, ende den vijand tot temperatie gedwongen zal werden. Dat men *den weg van Moderatie* niet zekerlijk zoude kunnen ingaan, het zij *bij milde incarceratie, confinatie, ſtarcker cautie* oft anderzints, en kan ik niet gelooven. Immers houde ik het bij UE. Excell. buiten pericul, wanneer men maar behoorlijke zorge dragen wil: daar is alreede ſo veel exempels geſchied, dat voor-eerst zich niemant in gelijke parquet lichtelijk en zal derven ſteeken, ook ſoo *is die principaal te wijs daartoe; zijne Menées zijn op een ander voet aangelegt* geweest, van * wijdt alles gezogt heeft *bedektelijk te beleiden*, daartoe nimmer noch occaſie noch tijds genoeg voor zijn kan: *hij was in groot credit, deed alles, en men liets doen*; daar hij te-plaats genwoordig *is buiten credit ende alle maniment van affairen*. UE. Excell. hebben ook te bedenken, woordindien wat exorbitants, dat ik verhoopen niet en wil, kwam te gebeuren, dat het bij de gantze wereld UE. Excell. alleen zoude geweeten worden, ende dat men nu die zaaken *tot extremiteiten* dirigeeren zoude, alleen om eenen *caſum fortuitum*,

* Misſchien van 't woordjen *van*.

die veellicht niet gebeuren en zal, *weesende des Advocaats eynde in 'tapparentie naerder als* UE. Excell., dunkt mij dat UE. Excell. al te veel bezwaart zoude worden, wanneer alleen in dien reguard iets exorbitants voorgenoomen wierde; behalve dat, dat die na UE. Excell. kommen, ook het haare daartoe moeten doen, ende te hoopen ſtaat, dat God zijne zaaken dan, *zo wel als nu*, redden zal. Dat onze Vrienden ende wijze Politici eenpaarlijk raaden, die mannen van den Staat in acht te hebben, en *exempel te ſtatueren*, houde ik niet vremd, deur dien zij *des gelegentheid* van onzen Staat *niet kennen* en konnen; en overzulks ons toeſtaat te oordeelen, wat die zelve verdragen kan: mijnes oordeels is die zaake vooral daartoe te dirigeeren, dat tot de torture niet geprocedeert, *veel min eenich bloed vergoten* werde; behoorde alles bewezen te werden ſo klaar als den dagh, om dat het geheele Landt gedeelt is in partijſchap, ende diverſe zaaken met apparentie van wetlijkheid van beyde ſijden geſustineert connen werden, die men mettertijdt richten ende weehnemen kan. Die *qualiteyten ende dienſten*, bij eenige der Gevangens eertijds gedaan, jaa die lange en harder gevangenis behoort in conſideratie te commen, het welke dan tot UE Exc. lof ſtrecken moet, ende door de gantſche wereldt voor een groot werck gehouden zal werden, indien deze ſaak zonder bloedſtortinge kan werden gevonden; Al 't welke ik t' mijner eygen genusticheyt niet heb connen voorbij gaan UE. Excell. in bedenkingen te geeven; mogende wel lijden, dat UE. Excell. deeſen met alſulcken Heeren, als zij goedvinden ſullen, communiceren, opdat dezelve kennisſe van mijn gevoelen moogen hebben, aangeſien ick dog voor mijn vertreck diergelijke Propoosten met den Heeren van mijn Gouvernement ende den Griffier Duick hebben gehadt, anders geeve ick geerne mijne voor een beters, inzonderheid dewijl alles ongewis ende alleen ſtaat op den Eventum, daarnae dan die gantze weereldt oordeelt, niettegenſtaande andere *praegnante redenen geweest zijn*, waar-

waarom men niet anders behoort gedaan te hebben. UE. Excell. biddende deze mijne vrijheit ten besten te neemen; ende indien het haar belieft met een woord wetens te laaten, off ſe deſe mijne meyninge goedgevonden hebben: mij voorts mededeelende, hoe de ſaaken ſtaan van Bohemen, Duytslandt ende Vranckrijk; ende wes UE. Excell. ontfangen hebben van die Lichtinge ende toerustinge van de Vijandt etc. etc.

Misſive van Prins Maurits van Oranje aan Graaf Willem Lodewijk van Nasſau, in dato den 13 Maij 1619., dienende tot een antwoord op de voorgaande.

Welgeboorene, vrundtlijcke, lieve Broeder.

IL] Nadat de Regters, geſtelt over de gevangene, alhier nu eenige dagen beſig ſijn geweest over de uitſpraacke van ſententie jegens *den Advocaat Barnevelt*, is eindelijk deſelve *geweſen*, ende op huiden morgen tuſſchen negen ende half tien uur alhier op 't Binnenhoff voor de groote Saale, alwaar een ſchavotte opgeregt was, metten ſwaarde ter executie geſtelt.

De redenen die ſij daartoe gehad hebben, zal UL. connen ſien *uyt de Sententie, die ongetwijffelt in druck* ſal uytgaan, ende wij UL. hiernae eens ſullen overſenden.

De *Vrouwe* van voorſchreeven *Barnevelt*, noch oock eenige van *Zoons*, *Swaagers* ofte andere Vrienden hebben nooyt *eenige Supplicatie van Pardon* gepraeſenteert, maar tot noch toe even heftig aangehouden omme *recht ende juſtitie* over hem gedaan te werden, ende hebben dagelijx, onder de luyden de roup laaten gaan, dat ſij eerst's daags ſouden uytcommen; hebben oock voor het huys *de Meijer* * laaten planten, verciert met cranſen ende canderollen †, ende voorts andere vrolijkheden ende impertinentien bedreeven, in plaatſe dat ſe haar behoort had-

* dat is Meiboom.

† mogelijk *Bantderollen.*

hadden humble ende nederig te dragen; het welcke geen maniere van doen was, ende over ſulcks *niet practicabel en was, omme de regters tot eenige gratien te bewegen*, al waar 't dat ſe daartoe hadden genegen geweest (24).

De ſaaken van de andere gevangenen ſullen zij mede nog deeſe weeck affdoen; en deeſe tot geene andere eynde dienende, willen wij UL. hiermede

Welgeborene, vrundtlijcke, lieve Broeder

des Almogende bevelen.

In 's Gravenhage, den 13 Meij 1619.

U. Dienstwillige Broeder

(Was geteekend)

Maurice de Nasſau.

* *

Beiden in de Stukken, bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen te Leiden, uit een MSS. van de hand van den Heer Oud-Griffier *D. van Alphen*.

Miſſive van Prins Maurits van Oranje aan de Gedeputeerden der Noordhollandſche Synode, bij gelegenheid van die aanſtaande Synode, in dato den 2 Sept. 1619. *inhoudende eene Vermaning, om de Verſchilpunten van den Godsdienst, die nu beſlist waren, zoo weinig mogelijk op den Predikſtoel aanteroeren, om alles meer tot bedaren te brengen.*

Den 2 Sept. 1619.

III.] Den Prince van Oraengien Graue van Nasſau, Moeurs, Bueren etc. Marquiz van der Vere ende van Vliſſingen, Heere ende Baron van Breda, Diest etc.

Weer-

(24) Ik heb van dit *Pardon vragen en geven* een woord gezegd in den tekst, bl. 158. Men heeft hierover

Weerdige, geleerde ende discrete, lieue beſundere.

Alſoo, Godt loff! alle de Kercken van deſe landen nu wederomme met geſonde leeraars zijn verſien, ende die ongeſonde affgedanckt, ſoo hebben wij niet willen naelaten, mits de Vergaderinge van 't Synode van Noort-Hollandt U hiermede te verſoucken de Predicanten aldaer in onſen name welernstlick te vermanen (ende ist nodich hen deſe onſe brieuen te verthoonen,) datſe *deſe questieuſe poincten*, ſoo luttel willen roeren als 't eenichſints doenlijck ſal weſen, opdat de gemeente die hun noch ter tijt uyt de Kercken onthouden alleenskens wederomme daerinne mogen gelockt worden, ende datſe voorts met beſouckinge in de huyſingen ende anders de gemoederen van deſelue gemeenten ſulcx ſien te winnen, datſe voortaen ſoo langer ſoo meer tot gehoor van Godes heylich woordt mogen gebracht worden, Ende dat de Predikanten van de Clasſis, aldaer preſent ſijnde, mogen belast worden, zoo haest zij bij heure medebroeders gecomen ſijn; dat ſe hun van gelijcken, daertoe willen vermanen, opdat alſoo eenmael de lieffde ruste ende eenicheyt onder de gemeente in vorige fleur wederomme mach gebracht worden. Ende hiermede, Weerdige, geleerde ende discrete lieve beſondere, zijt Gode beuolen.

In 's Grauenhage, den IJden Septemb. 1619.

U. ſeer goede Vrundt

(Was geteekend)

Maurice de Naſſau.

* *

Uit het oorſpronglijke bij den Heer Mr. W. J. van Noort.

BIJ-

over nog iets in de *Aanmerk.* op VAN HAREN, *de Geuzen*, bl. 320, 321. Waar twee vragen voorkomen: 1°. of Maurits *jure perfecto* tot dat pardon geven gehouden was; en des *neen*, of 2°. hij er *jure imperfecto* in gemoede toe verplicht was. Het antwoord der We-

BIJLAGE 1620. den 31 Dec. op bl. 123.

Commisſie der Staten Generaal op Prinſe Maurits, als Stadhouder en Kapitein Generaal der Provincie Stad en Lande, op verzoek dier Provincie, na gedane benoeming en verkiezing van den perſoon des Prinſen Maurits.

Den 31 Dec. 1620.

„ Zijn ter Vergaderinge gecompareert d' Heeren Alting, Wichering ende Gockinga, gecommitteert van wegen de Provintie van *Stadt Groeninge ende Ommelanden*; ende hebben bij monde van voorſ. Here Alting geproponeert, alſo door het overlijden van den welgebooren Here *Wilhelm Ludewich*, Grave van Nasſau, Hoochloff. memorie, het *Gouverneur-* ende *Stadtholderſchap* van de Provincie van Stadt Groeningen ende Ommelanden is komen te vaceren, dat d' Heeren Staten van deſelve Provincie hoochnodich erachtet hebben, 't ſelve *Officie* op 't alderſpoedichſte met *een doorluchtich ende gequalificeert perſonagie* wederom te worden verſien, ende overſulcx op een gemeenen Lantsdach Staetsgewijze daertoe vergadert, na lange ende rijpe deliberatie van Rade met eenhellige ſtemmen van beyde Leden, den doorluchtigen, hoochgeboren Furſt ende Heer, *mijn Heere den Prince van Oraignen* tot deſelve Staet, etc. — — gekoren; ook hun met ſpeciale commisſie belastet hadden, ſulcx ſijne Princelijke Excell. met gebuyrlijcke (25) reverentie aen

duwe van Barneveldt, in later tijd, die voor haren Zoon, op Maurits leven toegeleid hebbende, om Pardon vraagde, en die dit niet voor haren Man deed, wordt aldaar genoemd een *opgeblazen antwoord*, ontleend uit *de farfaronnade* van *Corneille*. Ik laat dit aan zijne plaats.

(25) Men leze *gebeurlijke*, dat is, *behoorlijke*, *welbetaamlijke*.

Digitized by Google

aen te dienen ende defereren, aengeſien dus, dat na verſcheyden communicatien hoochgedachte ſijne Excell. ſich genadich gevallen laten 't ſelve gunſtich ende genadich te accepteren, dat ſij jegenwoordich ingevolge van hare voorder Inſtructie, aen hare Hoog Mog. dienſtelijck *verſoecken*, dat deſelve willen gelieven, voor *ſoo vele hare Hoog Mog. aengaet* ende concerneert, *tot aggreatie ende confirmatie* van zoodanige voorn. *wael ende electie*, de hoochgedachte ſijne Excell. *met behoorlijcke Commisſie*, *beneffens die* van de welgemelte *Heeren Staten* van Stadt ende Lande, opte voorverhaelde *Inſtructie*, bij ſijne Excell. geaccepteert, *in wettige forma* te verſien. Dat insgelijcx d' Heeren Burgemeeſteren ende Raedt der Stadt Groeningen mede onderdienſtelijck verzoeckende zijn, dat hare Hoog Mog. goetgunſtich gelieven met eenen oock denſelven Hoochgedachten zijne Princelijcken Excell. gebeurlicken *Commisſie* tot het vacerende *Gouverneurſchap* van de Heerlicheyt *Wedde en Westwoldingerlandt* te vereeren, ende finalijck eenige vuyt hun Hoog Mog. middel te committeren, die, nae voorhouding welgemelte *Commisſie* zijn Excellentie den *behoirlijcken Eedt* in haerluyder Heeren *Comparanten preſentie* mogen afnemen.

Hierop gecommuniceert, ende gezien zijnde *de Commisſie*, die den welgemelten Heere Grave *Wilhelm* hoochloffelijcker gedachtenisſe *van hare Hoog Mog.* tot *het Gouvernement* van de voorſz. Provincie van Stadt Groeningen ende Ommelanden (26), be-

(26) Dit zelfde wordt in 't *Tractaat van Reductie* 1594. Art. V. bij den Hr. *H. L. Wichers*, *Tractaat van de Reductie der Stadt Groninge*, D. I. bl. 29. erkend; als zijnde bedongen geweest, dat *Graaf Willem Lodewijk van Nasſau*, *als Stadhouder en Gouverneur van Groninge en Ommelanden*, *naar luid der Commisſie der Heeren Generale Staten*, *erkend — en ontvangen zal worden.* 't Was dan niet vreemd, dat ook nu *Maurits*, na 't overlijden van Willem Lodewijk, door de Staten Generaal werd aangeſteld, en wel op 't verzoek der Pro-

benevens *de Commisſie* van deſelve *Provincie* hadde ontfangen, hebben hare Hoog Mog. na rijpe deliberatie op alles geleth zijnde, geaccordeert, dat men voor zijne Excell. zal depecheren *gelijcke Commisſie in gewoonlijcke forma* tot het Gouvernement van de voorſz. Provincie van Stadt Groeningen ende Ommelanden, als die welgemelte Heere Grave in de voorſz. qualiteyt gehadt heeft (27); maer voor ſoo veele belanght de verſochte *Commisſie* tot het vacerende Gouverneurſchap van de Heerlijkheyt *Wedde ende Westwoldingerlandt* is opgehouden daerop te disponeren, ende deſe zaecken gehouden in bedencken." (28)

* *

Uit de MSS. Notulen, of Reſolutien der Staten Generaal, bij gelijktijdig Dubbel der oorſpronglijke Notulen, den 31 Dec. 1620.

BIJ-

Provincie van Stad en Lande zelve. Ook moesten, volgens Art. XX. *der Reductie*, de Magiſtraat en de Burgers Eed doen aan de *Generaliteit*.

(27) Beide de *Commisſien* voor Groninge worden nog gevonden op de Lijst der Archiven van 't Huis van Orange-Nasſau. De eerſte aldus genoemd: *Commisſie van de Staten van Groninge en Ommelanden voor Maurits, als Gouverneur en Kapitein Generael, en Inſtructie, den* 20 *Sept.* 1620. De andere: *Commisſie der Staten Generaal voor Prins Maurits, als Gouverneur en Kapitein Generael van Groninge en Ommelanden, den* 31 *Dec.* 1620. Sedert dit jaar weet ik niet, dat ooit door de Algemeene Staten *Commisſien* zijn verleend op *Gewestlijke Stadhouders*. Daar nu *Vriesland* en *Groningen* beiden in 't jaar 1620. ook *Maurits* tot *Stadhouder* kregen: zoo kan men zeggen, dat Maurits ſedert 1620. tot aan zijn dood 1625. is geweest *Stadhouder* van alle *Zeven de Gewesten*, benevens de Landen van *Drenthe* en *Wedde*.

(28) Deze *Commisſie* van *Wedde* enz. is ook in 't volgende jaar, den 4 Januar. 1621. door de Staten Generaal, (wien dit ook alleen toekwam, als zijnde *Generaliteits Land*,) uitgegeven op *Maurits*, waartegen *Dren-*

BIJLAGE 1622. op bl. 79.

Aanmerkingen van den Heer ALEX. VAN DE CAPELLE, (*Gedenkſchriften*, D. I. bl. 16.) *in het jaar* 1622. *over het al of niet goed gevolg van het twaalfjarig Beſtand, en hoeveel voordeeliger het geweest ware, zulk Beſtand niet aantegaan; kunnende dienen tot opheldering der vroegere twisten tuſſchen den Stadhouder Maurits en den Advokaat van Oldenbarneveldt.*

(Uit het Fransch.)

Voordat wij met Spanje in 't jaar 1607. gingen handelen, waren alle onze Gewesten van binnen welvereenigd, van buiten zeerverſterkt door middel van 't Verdrag met den Koning van Vrankrijk, die jaarlijks den Staten groote onderſtandgelden verſchafte; de trafieken en koophandel waren veel uitgebreider dan immer daarna; de ingezetenen tegen den vijand ſterk ingenomen en gehard, uitgezonderd ſommigen in 't Graaffchap Zutphen, waar de krijgsheiren van beide de partijen twee jaren achter een hadden huisgehouden. En wat den Koning van Spanje betreft, het liep met hem op 't einde, hebbende reeds zijn' uiterſten ſlag geſlagen, en alle zijne pogingen vruchtloos aangewend. Zijne Soldaten in eenen ſtaat van muiterij bij gebrek van betalinge; zijne Geldkoffers geledigd, zonder eenig uitzicht om dezelve gevuld te krijgen; zijn goed Geldgeloof te

Drenthe, als meer onafhanglijk van de *Staten Generaal*, op hare eigen hand, den 10 Jan. 1621. de Commisſie op *Maurits* uitgaf als *Gouverneur*, *Stadhouder en Kapitein Generaal.* Beiden ſtaan op de Lijst der *Archiven* van 't Huis van Orange-Nasſau, als nog aanwezig, opgeteekend.

te Genua vernietigd; 't goud en 't zilver uit Spanje verbannen, en kopergeld in de plaats; alle zijne havens en zeegaten, zoo in de Indiën, als in Spanje door Hollandſche krijgsſchepen bezet en geblokkeerd; zijne Zeemacht in de baai van Gibraltar door Heemskerke vernield. Zoodat de zaken des Spaanſchen Konings in een veel zorglijker toeſtand waren dan ooit te voren.

Maar zoodra had de handeling over het Beſtand geen' aanvang genomen; of de Overwinning van Heemskerke verloor hare kracht en goede gevolgen, en de Koning raakte buiten groote zorge, krijgende de zee weêr vrij. En 't Beſtand volledig ten beſluit gebracht, was de Koning in ſtaat, zijne gebreken te heelen, zijne beurs te vullen, en zich te verſterken, om met veel grooter krachten ons op nieuws aantevallen. Ondertusſchen de haat, dien wij koesterden tegen de tijrannij van den Spanjaard en den Aartshertog, en die de ſcherpſte ſpoorſlag tot den oorlog geweest was; dees werd door den gemeenſchaplijken koophandel zeerverzacht; het aandenken aan zijne wreedheden raakte verloren, onze heldhaftigheid door de zoetigheden van den Vrede verſlapte; onze Macht, die voornamelijk in *Eendracht* beſtond, verzwakte door de binnenlandſche verdeeldheden; onze naauwe Verbintenisſen met de Koningen van Vrankrijk en Engeland werden verijdeld en geſloopt; en hierentegen kwam er eene vaste en ſterke Verbintenis, geſmeed door den Koning met den Paus en alle de Roomſche Mogendheden; de Ingezetenen der Gewesten, de een tegen den anderen, in oneenigheden ingewikkeld; de Grooten onder hun door 't Spaanſche Goud omgekocht; alles vol jaloersheid en heerschzucht; 't ganſche Volk aan groote gebreken overgegeven; kortom: onze Staat werd, gedurende den tijd van 't Beſtand, van alle kanten ondergraven en ondermijnd; zoodanig dat wij *bij 't Beſtand niet gewonnen, maar veel verloren hebben*, zelfs *de hope*, om tot eenen *goeden vrede* of *wapenſtilſtand* te geraken, nu wij zien, dat de Koning van Spanje zijne eiſchen

op

op deze Landen nimmermeer wil laten varen, niettegenſtaande zijne gedane Verklaring, gedurende het Beſtand, en dat daarenboven het geheele Eedgenootſchap der Roomſchen, de overhand hebbende in Boheme, Hongarije en Duitschland, ons bedreigt even als waren wij aanſtokers van deze oorlogen, welke ter nedergelegd wordende, zullen zij niets meer van ons te vreezen hebben.

Aldus moeten wij ons ſchrap zetten om die groote pogingen van den Roomſchen Paus tegentegaan, en aan geenen verzekerden vrede of ſtilſtand denken, zoolang hij de wapenen in zijne overwinnende handen houdt.

Niets is zekerder [laat hij in 't Latijn volgen], dan dat alle onze hope op de wapenen gevestigd is; dat derzelver gebruik niet kan achterwege blijven; en ze nog minder kunnen neêrgeleid worden zonder onzen ondergang. Alle oorlogen zeker, die men voert, moeten ten oogmerk hebben, om *Vrede* te bekomen; maar wij kunnen door onzen oorlog, met Spanje te voeren, op geenerlei wijze tot Vrede geraken, voordat wij den Koning en de Spaanſche Soldaten onze Provincien uitdrijven. Voor den tijd van het Beſtand, viel ons dit veel gemaklijker dan tegenwoordig.

AANMERKING.

Zulk een gedenkwaardig en gelijktijdig getuigenis van eenen Staatsman, die bij de langdurige ondervinding een gezond Verſtand en ware Vrijheidsliefde paarde, kon ik hier niet voorbijgaan, daar het gebeurde van dien tijd door ſommige partijdige pennen in een geheel verſchillend licht geplaatst wordt, vooral in 't beoordeelen van 't gedrag der twee groote Staatsmannen, de Heeren *Barneveldt* en *Maurits*, bij 't maken van 't Beſtand. Schreef de Hr. JEANNIN aan den Koning (bl. 79.), dat *Maurits* wel gedaan had zich te ſchikken naar t gevoelen der meerderheid van de Staten; ſchoon deszelfs *gevoelen* over 't Beſtand hem beter voorkwam: men kan

kan hieruit veel leeren, 't geen tot eere van Maurits ſtrekt, 't zij men zie op 't *gezag*, 't welk JEANNIN in Hem en zijne Waardigheden veronderſtelde, 't zij op zijne inſchiklijkheid, 't zij op zijne kunde en doorzicht.

BIJLAGE 1631. op bl. 191. (87)

De Staten van Gelderland ſtellen den jongen WILLEM II., *Zoon van Fredrik Henrik, aan tot Gouverneur en Kapitein Generaal hunner Provincie, bij overleving (ſurvivance) en opvolging van zijnen Vader, naar 't voorbeeld van Holland, Zeeland, Utrecht en Overijsſel.*

D. Jovis d. IX. Junij [1631].

Lestl. is die Lantſchap bij — Cantceler ende Raden verwittiget, dat bij die Heeren Staten van *Hollant*, *Zelant*, *Vtrecht* ende *Overisſel* onlancx gedefereert, ende door Gedeputeerden is doen overleveren die *ſurvivance* ende *ſucceſſie* voor Heere Prins Wilhelmszoon van ſijne F. Gen. Fredrick Hendrick, Prince van Oraingnen, Statholder deſer Provincie, van 't Stadtholder Gouverneur ende Capiteinſchap Generael van de voorſ. Provincien in plaetſe van ſijn Heer Vader, ſo wanneer deſelve ('t welck Godt langh wil verhueden,) ſoude moegen koemen afflijvich te worden, ten eynde die Lantſchap daer op moege letten, gelijck derzelver gueden raet gedragen ſal.

Sabbatthi den XI Junij.

Is gereſumeert die memorie bij den Hove Provinciael overgegeven, betreffende de Survivance ende Succesſie voor Heere Prins Wilhelm, Soon van ſijne F. G. Frederich Henrick Prince van Oraingnen, Statholder dezer Provincie in 't Stadholder Gouverneur ende Capiteinſchap Generael van deſen Fur-

ſten-

ſtendomb ende Graeffchap in plaetſe van zijn Heer Vader, ſoe wanneer d'ſelve ('t welck Godt langh verhueden wil,) ſoude moeten koemen afflijvich te worden. Ende is om beweechlicke redenen. — —.

[Deze redenen zijn bevat in de *Acte* zelf, op den XXIIIJ Junij, luidende:]

„ Wij Ridderſchap ende Steden, repreſenterende die Staten des Furſtendoms Gelre ende Graeffchaps Zutphen, doen te weten, Alſoe die groote, merckelicke, getrouwen ende aengenamen dienſten eerſt van den Doorluchtigen ende Hoochgeboren Furſt ende Heere *Wilhelm*, Prince van Oraignen Grave van Nasſau, etc. daarna van den Doorluchtigen ende Hoochgeboren Furſt ende Heere, Heere *Maurits*, Prince van Oraigne Grave van Nasſau, ende tegenwoordich van den oock doorluchtigen ende hoochgeboren Furſt ende Heere, Heere *Frederick Hendrick*, Prince van Oraignen, ſucceſſivelick onſe genadige Heeren Stathouders beweſen den vereenichden Nederlanden in 't generael, ende deſen Furſtendoms ende Graeffchap in 't bijſonder, in 't recuperiren ende vereenigen van vele notabile Steden ende forten met ſware lasten ende groot periçul van Haeren F. F. F. G. G. G. perſonen, alles tot welſtant, gedijen, vermeerderingh ende toenevan welgem. Furſtendoms ende Graeffchap, *vereyſſchen behoorlijcke danckbaerheit ende erkentenisſe* tegens den eerstgeboren Soon van ſijne F. Gen. onſen jegenwoordigen gen. Heere Stadtholder, ten eynde d'ſelve moege genieten die vruchten van de voorverhaelde notabile getrouwe dienſten, door middel van welcke Godt almachtig belieft heeft den ſtaat van welgem. Furſtendom ende Graeffchap, ſoo wel in *religie als politicq* ſulx te bevestigen, dat alle machinatien ende gewelt van derſelver vijanden tot nochtoe genadel. afgekeert ende vruchteloos geweest zijn: ſoo is 't, dat wij, willende inderdaet betoonen hoe aengenaem ons, mitsgaders den goeden Ingezetenen deſer Lantſchap die bovengemelte heroicque daden, ſorge ende arbeyt, met waginge van goed ende bloet geweest zijn, op vast betrou-

wen, dat de Hooggem. ſijne F. G. Soon zal volgen die loſſlicke voetſtappen van derſelver Grootvader, Oom ende Vader, beydes tot voorſtant van de ware Gereformeerde Religie, gelijck die in de andere mede vereenichte Provincien, ende namentlick in deſen Furſtendoms ende Graeffchap bij publicque auctoriteit geleert ende geëxerceerd wordt, en de hanthaving van de rechten ende privilegien deſes Furſtendombs ende Graeffchaps, hebben op jegenwoordigen Lantdach Staetsgewijſe. — — — —

* *

Extract uit het Reces des Lantdaegs, in Junie 1631. binnen Nijmegen.

AANMERKING.

In een Lijst der *Commisſien* aan Prins Willem II., nog voor zijns Vaders dood gegeven, als allen oorſpronglijk nog aanwezig in *de Archiven* van het Doorl. Huis van *Orange-Naſſau*, is de *Acte* dezer *Survivance* van den 25 *Junij* 1631. Die van *Utrecht* is aldaar van den 16 Dec. 1630. Van *Holland en Zeeland* van den 19 April 1631. Van *Groninge en de Ommelanden* den 8 en 13 Nov. 1640. Van *Drente* den 26 Jan. 1641., gelijk ook die van Graaf *Willem Fredrik* van Naſſau, op *Willem II.* tot Stadhouder *van Vriesland*, den 3 Maart 1641. en die der *Staten Generaal* den 29 Mei 1637.

BIJLAGE 1650. op bl. 213.

Aanmerking over het Staatkundig Leerſtelſel der onderſcheiding der drie Machten in het Oppergebied, de Wetgevende, Uitvoerende, en Rechtsplegende Macht.

Op 't jaar 1650.

Zeergroot is, ſedert eenige jaren van *Verlichting*, de begoocheling van 't menschlijke verſtand over het

het Artikel der *Afscheiding der drie Machten*, zoo bekend in de Fransche Schriften onder den naam van *Division ou distinction des Pouvoirs*. Deze Afscheiding, in den volstrektsten zin genomen, heeft geene plaats. Het *Misbruik en 't Gebruik* moet dan wel onderscheiden worden. De onkunde speelt ook hierin hare rol. Men kan het toestemmen in dien zin, dat in alle welingerichte Staten en Regeringsvormen zich bevinden 1°. eene Wetgevende Macht; 2°. eene werkzame, bestierende en Uitvoerende Macht; en 3°. aangestelde Richters of Rechtbanken: dat dezen wel driederlei Macht uitmaken, maar niet als zoovele onderlinge Machten, die geheel afzonderlijk staan, maar als eene drieledige Uitoefening of Werkzaamheid, welke in alle Oppermacht, hoe ook gewijzigd, is opgesloten, en met welke Oppermacht de *Souverein* zelf, in wat Vorm ook beschouwd, bekleed is; doch zoo, dat die twee laatsten bestaan bij aanbetrouwing, aanbeveling, of *opdracht* (*delegatie*) aan anderen van die zaken, welke *de Wetgevende Macht* zelve niet uit kan voeren, en moet laten uitvoeren, zoo echter, dat zij *uit-* of *voordvloeit* uit hun, of hem, en met verantwoordlijkheid aan hun of hem, die de *Souverein* is, 't zij *Koning*, 't zij *Staatsvergadering*, 't zij 't *Volk* zelf bij- of zonder *Representatie*. Zonder *Representatie* heeft dat plaats in de kleine Zwitzersche Cantons, waar het Volk zamenkomt, en hoofd voor hoofd stemt, en *de Wet maakt*, en tot den *Uitvoer* en *Rechtspraak* afzonderlijke Instellingen heeft. Bij *Representatie* heeft dit thans plaats in de Noord-Amerikaansche Colonien. Hoe een *Koning*, hoe *Staten*, de *Wetgevende* Macht uitoefenen, en de twee andere Machten onderscheiden, behoeft niet gezegd. In Engeland is de Wetgeving zelve langs vaste regels in drie takken verdeeld; en de Koning heeft buiten dat de *Uitvoerende Macht*, en hij regelt de *Rechtsprekende*. In Vrankrijk was de *Koning* de Wetgever; hij betrouwde den Uitvoer aan alle zijne *Gewestlijke Ambtenaren*, en de Rechtoefening aan de *Parlementen*. De *Staten van*

Holland hadden *de Wetgevende Macht*; maar de *oude* Vorm had voor den Uitvoer eenen *Stadhouder*, en voor het Rechtsplegend gedeelte de Hoven en mindere Rechtbanken. Maar alles in ondergeſchiktheid. Men heeft hierover goede bemerkingen bij MONTJOYE, *Hiſtoire de la Revolution de France*, T. I. p. 170. die opmerkt, dat men in de Betrachting veel verder gegaan is, dan MONTESQUIEU zelf, die wel deze *Machten* onderſcheidde, maar van dezelven geene *drie* zoodanig onderſcheidene Machten maakte, waardoor zij, als 't ware, *drie Souvereinen* werden, of *drie Souvereine* Uitvloeiſels uit eene bron uitmaakten, die tegen elkander aanbotsten. Hij zelf kende maar *eene Oppermacht*, en die was bij hem *de Koning*. Het zelfde zegt hij van 't ſtelſel van J. J. ROUSSEAU, bl. 174. 't welk hij noemt *La Romanesque Theorie de la diviſion des Trois Pouvoirs*. Of men moet tot die buitenſporigheid komen, dat men *de oorſpronglijke Grondmacht* eens Volks voor de *Souvereiniteit* of *Oppermacht zelve houde*; en dat als dan, die *drie Machten*, *Wetgeving*, *Uitvoer*, en *Rechtſpraak*, geene *Machten*, maar ſlechts ondergeſchikte Uitvloeiſels (*emanatien*) van die *Souvereine Grondmacht* worden en zijn. Maar dan ſpeelt men met woorden in de gewichtigſte zaak, van welke 't welzijn en de rust van alle Natiën afhangt. Zulks heeft zelfs *Rouſſeau* niet gewild, die deze *Souvereine Grondmacht*, met de *Wetgevende Macht* vereenigd, nooit uitoefenbaar ſtelde dan in eenige der kleinſte Staten, of der Zwitzerſche Cantons. Men verwart dan ook *die Grondmacht* met de *Conſtitutie*, of *den Vorm der Regering*. Hiermede ſtrijdt ook volkomen de later opgekomen Staatsleere van THOMAS PAYNE, die, na eens gedane kiezing der Perſoonen, door het Volk, als 't ware, of op zijn naam gedaan, gedurende derzelver zitting en aanwezen, de *Wetgevende Macht* zoo volledig *Oppermachtig* en *Gebiedende* vooruitſtelt, als ooit eenig volſtrekt gebiedend Monarch geoefend heeft: alleen met dat onderſcheid, dat, na verloop van eenige jaren, (bij den Staatsregel bepaald

paald of te bepalen,) juist dan, wanneer vele zaken onherſtelbaar gemaakt of uit haar verband gerukt of geheel verloopen zijn, het Volk weêr meester heet, om bij oproep *nieuwe Wetgevers* te kiezen, en om de bewerkers van het kwaad ter verantwoording te roepen; of wel, alles weder te herzien, te verbeteren, te veranderen of te laten veranderen door 't aanſtellen van *nieuwe Repreſentanten*, of door 't maken van *nieuwe Verordeningen* of *Staatsregels*. Op die wijze is zulke Staatsregeling, waarbij het Volk, *grondwettig Souverein*, na 't gebruik zijner Grondmacht, door drie Machten geregeerd moet worden, na verloop van eenige jaren weder vrij en los, om 't Beſtuur op nieuw intelichten; en op zulke wijze raakt alle Volksbeſtaan, en eene geheele Maatſchappij, telkens op losſe ſchroeven, waartoe geen Volk of Volks-Maatſchappij verordend is. Dit alles wel doorgedacht, en in praktijk gebracht, is dan wel een zoodanig *Mengſel* of *Amalgame* van 't *Contract Social* van *J. J. Rouſſeau*, en het *Repreſentatief Beſtuur* van *Thomas Payne*, dat ik den Heer *J. Meerman* toeſtemme, om liever onder het *Despotisme van den Dey van Algiers* te wonen, dan in een land, waar *'t Volk* volſtrekt meester is, om, *zoo dikwils het zulk goed vindt*, zijne *Conſtitutie*, of *Staatsregeling* te veranderen. En met dit alles is zoodanige *Volksſouvereiniteit* in haren aard, en in de volſte kracht, praktikaal beſchouwd, niet anders dan eene *Kiezings-Souvereiniteit*, of 't Vermogen van de geheele menigte eens Volks, om te kiezen, hoe hetzelve wil geregeerd zijn, 't zij door een Koning of door Staten, of door afwisſelende Raden, als *Repreſentanten* met of zonder verantwoordelijkheid; alzoo het *Volk*, in dien ſtand, toch nooit zelf *Wetten maakt*, noch zelf *uitvoert*, noch zelf *recht ſpreekt*; maar alleen de zoodanigen *verkiest*, die het wil dat zulke Macht oefenen, of ook alleen maar *Kiezers* benoemt om zulken aanteſtellen, die dat doen zullen. Men mag dan hierop toepaſſen 't zeggen der latere Franſchen,

dat de ſchoonſte ſtelſels meestentijds zijn blinkende doolingen.

Doch de Leer zelve in hare zuiverheid, maar niet in hare overdrevenheid, toegepast wordende op ons onderwerp; zoo zoude men mogen zeggen, dat in Holland tot het jaar 1650. geweest is eene vrij juiste verdeeling der drie Machten, zijnde *de Wetgevende Macht* bij *de Staten* of de Lighamen der Ridderſchap en Vroedſchappen der Steden; de *Uitvoerende* bij den Stadhouder Kapitein en Admiraal, met en aan het Hoofd van alle Politike en Militaire Ambtenaren, en allen zoowel in zijnen Eed als in dien der Staten; en *de Rechtsoefenende Macht* bij de Hoven van Juſtitie, Stedelijke en andere lagere Rechtbanken; en dezen allen wederom aan de twee vorige Machten, zooverre des noodig zij, onderworpen; alles bij wijze van Repreſentatie van 't ganſche Volk, en zonder dat bij iemand, tot dien tijd toe, de minste twijfel was opgekomen, of dat zelve was de *grondwettige inrichting* van den Hollandſchen Staatsvorm, *bij het Volk* gekend, erkend, goedgekeurd, en opgevolgd; en waarvan de afwijkingen altijd aanleiding gaven tot *beroertens*, zelfs tot *oproeren*; die men naderhand met eene milde hand geſteld heeft op rekening van *de Stadhouders*, en hunne aanhangers, zonder den waren grond te peilen. Zie verder het *eerſte Hoofdſtuk* van mijn *Tweede Hoofdonderwerp*, D. IV.

BIJ-

BIJLAGE 1651. den 25 Sept. op bl. 253.

Misſive der Vroedſchap van Leiden, aan de Staatsvergadering van Holland, waarbij zij (onder voorbehoud van ongehoudenheid) voor deze reis verklaart, te hebben goedgekeurd al 't vorig gedrag harer Gedeputeerden ter Vergadering der Staten van Holland, en zich verwondert over het openen der Juſtificatie van Prins Willem II., met afkeuring van de gedane opening van 't Stuk.

Den 25 Sept. 1651.

Edele Groot Mogende Heeren.

Naer dat ſekere Uwer Ed. Groot Mog. Misſive van den VI Julij van den loopenden jare, daer van 't Opſchrift was geaddreſſeert *aen den Burgemeeſteren ende Regierderen der Stadt Leyden*, bij denſelven was ontfangen, geopent, ende geleſen, mitsgaders daer inne bevonden, dat het verſouck van uwer Ed. Gr. Mog. daerbij eygentlijck aen ons wierde gedaen: Soo hebben Burgemeesters ende Regierders voornoemt oock niet naergelaten de voorſz. Misſive in onſe Vergaderinge te doen voorleſen, daer uyt wij hebben verſtaen, dat uwer Ed. Gr. Mog. buyten twijfel ons wel kundich houden van 't geene in den voorleden jare XVIc ende vijſtich is gepasſeert, ten aenſien *van het ſaiſeren van ſes Heeren* van diverſche Steden, in uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge gecommitteert, met alle 't geene daeraen dependeert, het Geſchrifte, 't welck tot Juſtificatie van die Acte wegens ſijne Hoocheyt onſterffelijcker gedachtenisſe in uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge omtrent dien tijt wierde ingebracht om conſideratien doenmaels *niet goetgevonden te openen, maer te depoſeren*, ondat uwer Ed. Gr.

Mog. Raedt-Penſionaris, over weynich dagen voor den voorſz. VJ Julij bij den ſelfden geſlooten, weſende geëxhibeert, hebben uwer Ed. Gr. Mog. *doen openen*, daer van de leden vervolgens te geven *Copie*; oock goetgevonden 't ſelve door Gecommitteerdene uyt Uwer Ed. Gr. Mog. rijpelick te doen examineren, ende dat op derſelver proviſioneel rapport [daervan onſe Gedeputeerdens mede bij Copie ſijn gedient,] onder anderen bij Uwe Ed. Gr. Mog. es goetgevonden, niet alleen de Vroetſchappen van de reſpective Steden, uyt dewelcke de voorſz. ſes Heeren op Uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge ſijn gecomparcert, daer ende voor ſoo veel hetſelve als noch niet es geſchiet, maer oock alle andere *Vroetſchappen*, op deſelve Uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge hare Gedeputeerdens ſeyndende, mitsdien te verſoucken, omme te doen ende aen Uwe Ed. Gr. Mog. overteſenden *ſchriftelicke verklaringe, ofte de voorſz. Gedeputeerdens op de poincten van Meſſage*, ende in 't regard van de Deliberatien op den ſtaet van oorloge voor den jare XVIC XLIX. gevallen, op d'inhoudinge der Conſenten tot betalinge van eenich Krijchsvolck, bij den Raet van Staten, in den voorſz. ſtaet van oorloge gepetitioneert, ende op de executie van dien, met het gunt daervan es dependerende, *haer hebben gedragen conform den last ende intentie van ons*, als derſelver Principalen ende Committenten ofte niet; omme deſelve verklaringe geſien, als dan in 't reguardt van de perſonen *van de meergemelte ſes Heeren*, ende andere ſoodaenige nadere verklaringe te werden gedaen, als naer gelegentheyt ende eysch van ſaken ſal bevonden werden te behooren.

Welcken inhout van Uwer Ed. Gr. Mog. voorſz. Miſsive bij ons rijpelick in deliberatie geleyt weſende, ſoo hebben wij noodich geacht ende gereſolveert, daerop bij deſen aen Uwer Ed. Gr. Mog. tot antwoorde toetevougen:

Eerſtelick, dat wij, onder verbeteringe, *meynen, dat voor den dienst van den Staet deſer Landen ende voor de ruste, vrede ende eenicheyt van de Regenten*

en

ende Onderdanen van dien reſpectivelick veel beter ware geweest, dat de ſaken in den voorloden jare gepaſſeert, ende hier vooren verhaelt, waren gebleven berusten ende ongeroert gelaten, ende dat dien volgens het voorverhaelde Juſtificatoir geſchrift, bij den gemelten Heere Raedtpenſionaris ten voorſz. tijde wederom voorgebracht, niet en ware geopent, maer wederom gedepoſeert geweest, gelijck te voren bij uwer *Ed. Gr. Mog. Reſolutie* van den IX Augusti des voorſz. jaers XVIc vijftich, om goede Conſideratien, in effecte *was verſtaen; want daerdoor ſoude metter daet ſijn betoond geworden, dat Uwer Ed. Gr. Mog. ſincere intentie es, de Liefde, vruntſchap, eenicheyt, goede correſpondentie ende confidentie tuſſchen de onderlinge Provintien, ende de Leden van deſe Provincie te releveren, maintineren, ende deſelve voor altijt heylichlick ende onverbreeklick te onderhouden ende cultiveren, ſonder immermeer daervan te willen wijken, gelijck ſulcx ten regaarde van den anderen geunieerde Provintien, aen den ſelfden bij ende van wegen Uwer Ed. Gr. Mog. tſchriftelick ende mondelingh is belooft.*

Ten anderen, dat wij niet weynich verwonderd en ſijn geweest over het verſouck, bij de voorſz. uwer Ed. Gr. Mog. Miſsive gedaen, als weſende *een pure nieuwicheyt*, prejudicierende het recht ende de vrijheyt, deſe Stadt competerende, volgens dewelcke deſer Stede Gecommitteerdens ter dachvaert wel gehouden ſijn noopende de *uytvoeringe van hare Commiſſien rekenſchap te geven aen ons*, als aen hare Committenten off Principalen; maer, onder reverentie, aen niemant anders, gelijck deſelve Gecommitteerdens, bij aldien ſijluyden haren Last niet en hadden gevolcht, daer over ock bij niemant anders, als bij ons, cenſurabel ſouden ſijn, ende dat wij mede ongehouden ſijn [onder reverentie] *eenige rekenſchap* off verklaringe, 't zij mondelingh off ſchriftelick *te geven* off te doen, aen andere Vroetſchappen van andere Steden, veel min aen hare Gecommitteerdens ter dachvaert compareerende *van de actien van onſen Gecommitteerdens*,

die van wegen de Stadt Leyden mede ſijn ter dachvaert gecompareert geweest, ende off die ſich conform den last ende intentie van haren Principalen ende committenten hebben gedragen ofte niet, derhalven, alhoewel wij ongehouden ſijn [onder reverentie] het voorſz. verſouck van uwer Ed. Gr. Mog. naertekomen, nochtans, dien onverminderd, ſoo en ſullen wij geene ſwaricheyt maken [om gevouchlickheyts willen ende omme de curieusheyt van Uwer Ed. Gr. Mog. te voldoen, alleenlich *voor deſe mael*, ſonder hiermede een voet voor het toekomende te leggen, off de vrijheyt ende gerechticheyt van de Stadt Leyden te prejudicieren,] te verklaren, gelijck wij met eenparicheyt van ſtemmen oprechtelick doen bij deſen, dat onſe Gecommitteerdens ter dachvaert reſpectivelick met alle ſinceriteyt ende getrouwicheyt t'elkens ende van tijt tot tijt omſtandich, pertinent, waerachtich ende getrouw rapport hebben gedaen, aengaende alle adviſen ende conſideratien, ſoo bij den anderen Leden in de Vergaderinge van Holland, als mede bij de Gecommitteerdens van den anderen Provintien ter Generaliteyt ſoo pro als contra geopent ende gemoveert is, mitsgaders generalick van alle 't geen dat in ende omtrent de ſaken, bij de voorſz. Uwer Ed. Gr. Mog. Miſſive ende hier boven verhaelt, ſoo in particuliere conferentien als in de publycque Vergaderingen van den Heeren Staten Generael, ende van Uwe Ed. Gr. Mog. is voorgeſtelt, verhandelt, geadviſeert ende gereſolveert, ende hoe ſijluyden dien allen aengaende ſich hebben gedragen, alles tot onſe volkomene inſtructie, goet contentement, ende abſolute ſatisfactie, mitsgaders dat ons daarbij ten genougen es gebleken, dat haerluyder comportementen doen ende laten in ende omtrent alle die ſaken, ſoo in het adviſeren als anders, ſijn geweest conform den last en de intentie van ons haren Committenten, ende dat wij niet anders konnen oordeelen off de voorſz. onſe Gecommitteerdens hebben getracht, voor ſoo veel in haer is geweest, *met alle betamelicke middelen de ſaken te dirigeren*

tot

tot ruste ende welstant, mitsgaders verſekeringe ende beſcherminge van deſen Staedt ende van de Leden off Bontgenoten van de Unie van dien in 't generael, ende van de Provintie van Hollandt ende Westvrieslant in 't particulier tegens alle ſwaricheden, ſoo van buyten als van binnen, gelijck getrouwe Patriotten ende lieffhebbers van de Vrijheyt ende 't welvaren van den voorſz. Lande ende van de goede Ingeſetenen van dien ſchuldich ſijn, ende behooren te doen, daerover ſijluyden t'elckens voor haren ijver, getrouwicheyt ende goede debvoiren ſijn gepreſen ende bedanckt geweest, gelijckſe als noch werden bedanckt bij deſen. Hiermede meynende Uwer Ed. Gr. Mog. Verſouck te hebben voldaen, ſullen wij deſen beſluyten, ende,

Edele Gr. Mog. Heeren, van wegen den grooten ende goeden Godt, Uwer Ed. Gr. Mog. den geest van wijsheyt ende voorſichtigheyt toewenſchen.

Geſchreven binnen de Stadt Leyden, den XXVſten Septembris van den jare XVI^{c} een ende vijſtich,

* *

Uit de MSS. Chronijk van de Stad Leiden van den Hr. Fr. van Mieris, bij den Heer Mr. W. J. van Noort, Schepen te Leiden.

BIJLAGE 1652. den 23 April, op bl. 257. (84*)

Beſluit bij Holland, om de vorige Eedsformulieren, aan de Staten van Holland enz. gedaan, te redreſſeren, niet zonder tegenkanting van de Steden Leiden en Edam.

Den 23 April 1652.

Zijn geleſen de Reſolutien van gisteren, ende, na deliberatie, gehouden voor gearreſteert; — — Ende alſoo op de Reſolutie, aengaende de geredreſſeerde Formulieren van Eedt, bij de Heeren Gede-

pu-

puteerden der Stadt Dordrecht overgelevert (29); ende voornamentlijck mede op de Reſolutie van den XXI Maert voorleden, ter Vergaderinghe op deſelve ſaecke ghenomen, daer uyt de voorſz. jongſte Reſolutie is ghedeflueert, ende bij de Heeren Gedeputeerden der *Stad Leyden*, die doenmaels haer niet hadden verklaert, eenige *conſideratien* zijn gemoveert, ende daer op omvrage gedaen weſende, de Leden haer intentie omtrent het nemen van de voornoemde Reſolutie hadden ge-elucideert, Is verſtaen, dat het bij de voorſz. Reſolutien ſal worden ghelaten, Ende nadien de Heeren *Gedeputeerden van Leyden* echter verſochten, dat *haer advis* mochte worden aengeteyckent, hebben de andere Leden deſelve gherequireert, dat ſij, alvooren de ronde verklaringen bij de gheſamentlijcke Leden ter Vergaderinge ghedaen, aen hare Heeren Principalen ſouden gelieven te rapporteren; Insgelijcks hebben de Heeren *Gedeputeerden van Edam* verklaert, dat ſij in 't gheredreſſeerde *Formulier van den Eedt* niet konden conſenteren, vooral-eer 't ſelve in *poincten van Beſchrijvinge* ſoude weſen gebracht, daerop deſelve mede te gemoet is gevoert, dat in deſen *gene nieuwigheyt ofte veranderinge* voorgenomen (30), maer alleen esclaircisſement gedaen zijnde van een ſaecke, die altijdt buyten *diſpuyt is gehouden* (31), de

(29) Deze Stad had den 22 April alle hare Eeden, naar den toenmaligen ſtaat, *geredreſſeert*, aan de Vergadering overgeleid, zoo als beſloten was, 't welk voornamelijk daarin ſchijnt beſtaan te hebben, dat de naam van *Stadhouder* vooraf door de Steden weggelaten wierd.

(30) Men ziet dan hieruit, dat, als er *Nieuwigheid* of *Veranderinge* werd voorgenomen, als dan zulks geſchieden moest door middel van *een punt van Beſchrijving* hiervan te maken.

(31) Het is mij duister, of dit *Eclaircisſement* eener *Zaak, die altijd buiten diſpuut* was, alleen beduidde *de Souvereiniteit der Staten* of ook *het Stadhouderſchap*. Ik zoude ſchier overhellen om te gelooven, dat alleen het eerſte bedoeld wordt, nadat men, voorzichtigheids-

hal-

de Vergaderinge daeromme hierop in manieren als vooren wel ende ordentelijck hadde gereſolveert.

* *

Uit de Reſolutien der Staten van Holland, den 23 April 1652. bl. 157.

AANMERKING.

Volgens mijne beloſte (bl. 257.) deele ik hier mede het geen van *die Eedsverandering*, door de Staten van Holland beſloten, gevonden wordt in *de Vroedſchapsaanteekening* der Stad Leiden, van den 22 Maart tot 29 April 1652.

Extract uit het Vroetſchapbouck I°. begint den 10 *Nov.* 1649. *Eyndicht den XVden Julij* 1654. *fol. CLXII—CLXIIII.*

Vroetſchappe gehouden den XXIJ Martii 1652.

[Volgen hier de namen der aanwezige leden.]

Edele Groot Mogende Heeren (32).

De leden, bij Uw Ed. Groot Mogende gecommitteert, omme te overwegen, off oock in deſe ge-

le-

halve, de Stedelijke Vroedſchappen zelve, vooraf uit de Formulieren had laten ligten het gewag *des Stadhouders*. Na nu dit was doorgegaan, vinde ik den volgenden dag, den 24 April, de aanſtelling van een' Schepen in 's Hage, waarbij teffens werd *gearreſteerd het Formulier van den Eed voor Schepenen* — beginnende: *Wij beloven en zweren de Staten van Holland en Weſtvriesland, zijnde onze Hooge ende Souveraine Overigheid, gehouw ende getrouw te wezen.* 't Zelfde *Redres der Eeden* is den 25 April geſchied *ter Kamer van Rekening*, zoo voor de Leden *der Rekenkamer* zelve, als voor alle *Officianten*, die aldaar den Eed op hunne Ambten kwamen afleggen. En op die wijze kreeg die gewichtige *Eedsverandering*, zonder veel omſlags, zijn volle beſlag.

(32) Dit is 't *proviſioneel Rapport*, zoo als het door den Heer *J. de Witt* en verdere Gemachtigden ter Staatsvergadering is uitgebracht; maar waarin Leiden zwarigheid maakte. Zie aant. (33).

legentheyt van tijden ende de jegenwoordige conſtitutie van ſaecken de woorden van *de hooge Overicheyt ende Graefliſckheyt* van Hollandt ende Weſtvrieslandt in ſententien ende andere acten voortaen meer ſullen dienen te worden gebruyckt, hebbende geviſiteert de Formulieren van Eeden, ingevolge van U Ed Groot Mogende Reſolutie van dato den 18 Januarij lestleden, van tijt tot tijt in haren handen geſtelt, oordelen dat in alle eeden, die binnen deſe Provintien gedaen worden bij d'Officieren, Borgemeesteren, Schepenen, Vroetſchappen, Schutters, Gilden, Borgers, ende alle andere Regenten, Officieren, Collegien, ofte inwoonderen, onder eede ſtaende, ende totte hooge regeringe relatie hebbende, ofte van deſelve dependerenden, in den beginne behooren te influeren de naervolgende woorden in forma:

> Wij beloven, ende ſweeren, die Staten van Hollandt ende Weſtvrieslandt, ſijnde onſe hooge ende Souvraine Overicheyt, gehouw ende getrouw te weſen.

Ende dat voorts bij de leden van deſe Vergaederinge den vorderen inhout van de voorſz. eeden in den haeren gedaen wordende, ſoodanich ſouden konnen werden gereguleert, als deſelve *naer de tegenwoordige conſtitutie van den Staet*, de gelegentheyt *harer Stede*, ende ſonderlinge *ten meesten dienſten van den Lande* ende *ten beste van de Regeringe ſullen oordelen te behooren*, gevende nochtans daer van communicatie aen U Ed. Gr. Mog., omme in de registeren van de ſelffde te werden geinſereert, dat voorts de vordere Formulieren van Eeden binnen de Provintie van Hollandt ende Weſtvrieslandt gedaen werdende, naer 't gunt voorſz. es bij Commisſarisſen gedreſſeert, ende naer voorgaende approbatie van U Ed. Gr. Mog. in practijcque gebracht behooren te werden. Actum den 20 Martii 1652."

Is bij den tweeden Penſionaris van de Stadt Leyden aen de Groote Vroetſchappe van deſelffde gedaen lecture van het bovenſtaende *proviſioneel Rapport*,

port, den XXſten Martii XVIc twee ende vijftich ter Vergaederinge van de Heeren Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt ingebracht, bij de leden gecommitteert, om t'examineren de Formulieren van Eeden, welcke bij den Officieren, Magiſtraten, mitsgaders anderen binnen de voorſz. Provintie van Hollandt ende Westvrieslandt werden gedaen. Waerop die van de gemelte Vroetſchappe, met rijpheyt van rade reſolverende, hebben verſtaen, hier nevens haeren Gecommitteerdens op de jegenwoordige Vergaederinge der Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt te lasten, dat deſelve het proviſionele Rapport, ende inſonderheyt het Formulier van Eede, daer inne begrepen, *ſullen hebben te difficulteren*, is 't doenlijck, doch eyntlijck ſullen mogen amplecteren 't voorſz. Formulier van Eedt, ende dat behoudens de verbintenisſe van deſen Staet (33) met de gemeyne Provintien in de Unie vastgeſtelt, aen welcke Unie de Stadt Leyden verſtaet in allen manieren gehouden te ſijn, ende bij ontſtentenisſe van dien, dat alsdan de Gecommitteerdens van 't voorſz. haer advijs, achter de concluſie, op deſe ſaecke genomen, ſullen doen aenteyckeninge, ende dat de communicatie van 't verder inhouden der Formulieren van Eeden aen de Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt te doen, als breder in 't voorſz. Rapport es geëxprimeert, van wegen de gemelte Stadt Leyden ſal werden gedifficulteert.

Aldus gedaen ende gereſolveert, bij die van de welgemelte Vroetſchap, op den XXIJ Martii van den jaere XVJc twee ende vijftich.

Con-

(33) Die van Leiden wilden dan niet gebruiken het nieuwe Formulier van *gehouw en getrouw aan de Staten van Holland — ſijnde onze Hooge ende Souvraine Overichheit*; en zoo zij daarin al toeſtemden, deden zij dit *behoudens de Verbintenis met de Gewesten, in de Unie van Utrecht begrepen*, en anders niet. Wat hieronder verborgen lag, en begrepen wierd, is niet moeilijk te ramen, voor hem, die opmerkt, hoe velen toen nog dachten, over *de Staten Generaal* en *de Stadhouders*.

Conceptformulier, omme t' influeren in de publijcque Gebeden naer de Predicatie.

Wij bidden U voor de Staten van de Vereenichde Nederlantſche Provintien in 't generael, met den Raede van State derſelver Landen, ende voornamentlijck voor de Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, de Souvraine Regieringe deſer Provintie, mitsgaders derſelver Gecommitteerde Raden, voor de Hoven van Juſtitie A. ende de Magiſtraet deſer Stede, den Schout, Burgemeesteren B. ende alle andere Regierders van deſelven. Wij bidden U voorts voor allen anderen, die het U gelieft heeft in eenige hoocheyt te ſtellen, als voor de Coningen, Republicquen, Staten, *Princen*, Furſten ende Heeren, die met deſen Staet in alliancie ofte vruntſchap ſtaen, ofte denſelffden, mitsgaders de ware Christelijcke Religie, toegedaen ſijn.

A. Nota. In 'sGravenhage hier bij te vougen de Heeren van de Reeckeninge.

B. Nota. Hier in te vougen, Vroetſchappen, Schepenen etc. in de Steden daer ſulx gebruyckelijck mochte ſijn.

Naer dat bij den tweeden Penſionaris van de Stadt Leyden aen die van de Groote Vroetſchap van deſelve Stadt was voorgeleſen het bovenſtaende Conceptformulier, omme t' influeren in de publijcque Gebeden naer de Predicatie, ſoo heeft de gemelte Vroetſchap, naer rijpe overweginge van ſaecken, goetgevonden ende verſtaen, haren Gecommitteerdens, opte jegenwoordige Vergaederinge der Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt verſchijnende, te lasten, dat deſelffde alle bedenckelijcke redenen ter welgemelte Vergaederinge ſullen hebben bij te brengen, waerom het voorſz. Formulier behoort te werden naergelaten ende gedeclineert, ende dat de welgemelte Vroetſchap verſtaet, aengaende

die

die voorbede voor de Regenten, ſoo binnen als buyten deſe landen, te blijven bij den voet, tot noch toe gebruyckt, ende indien echter ter welgemelter Vergaederinge bij overſtemminge dit bovengemelte Concept mochten werden geconcludeert, dat alsdan van wegen de Stadt Leyden aenteyckeninge van 't voorſz. advijs ſal werden verſocht, in allen gevalle verklaert, dat het voorſz. beſluyt, alſoo genomen, ten reguarden ende bij deſelve Stadt voor geen concluſie en ſal werden gehouden.

Gedaen ende gereſolveert den XXIJ Martii van den jaere XVJ^{c} twee ende vijftich (34).

Vroetſchapsbouck I°. fol. CXCI. vſo.

Vroetſchappe, gehouden den XXIX April 1652.

Is bij den Penſionaris, in den name van den anderen Mede-Gecommitteerdens van deſe Stadt Leyden, op het tegenwoordich Reces der Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt comparerende, aen de Groote Vroetſchap van deſelffde Stadt, bij maniere van Rapport verhaelt, dat op den XXI Martii van den lopenden jaere in de Vergaederinge van den welgemelten Heeren Staten bij ſeeckere Commisſarisſen van deſelffde in geſchrifte proviſioneel rapport gedaen, ende geadviſeert weſende op 't ſtuck van de veranderinge van de Formulieren van Eeden, voortaen in den voorſz. Lande te doen, bij deſer Stede Gecommitteerdens voorn. van 't voorſz. Rapport ende advijs was verſocht Copie, om met haren Principalen te communiceren, dat haer ſulx was vergunt, met verſouck, om ſich binnen een dach of-

(34) Men ziet hieruit, dat Leiden de vorige Formulieren des Gebeds, waarin *van Staten Generaal* en *van Stadhouders* geſproken wierd, behouden wilde, en *aengaende de voorbede voor de Regenten, ſoo binnen als buyten deſe Landen, blijven bij den ouden voet*; en men leert er teffens uit, dat dit het voorſpel is geweest van 't geen *elf jaren* hierna (1663.) bij de verandering *van 't publiek Gebed in de Kerken* is voorgevallen.

ofte twee daer naer mede te willen verklaeren, dat op den XXIJſten der voorſz. maendt het voorſz. ſtuck wederom voortgebracht ſijnde, zijluyden Gecommitteerdens volgens den last, haer bij Reſolutie van de voorſz. Vroutſchappe den XXIJſten der voorſz. maendt opgeleyt, eerſtelijck het voorſz. proviſioneel Rapport ende inſonderheyt het Formulier van Eede, daerin begrepen, hebben gedifficulteert, met allegatie van redenen, daertoe dienende, ende daermede geen contentement genomen werdende, eyntlijck het voorſz. veranderde Formulier mede hebben toegeſtaen, ende dat behoudens de verbintenisſe van den gemenen Staedt met de gemeyne Provintien in de Unie vastgeſtelt, *aen welcke Unie de Stadt van Leyden verſtaet in alle manieren gehouden te ſijn*, ende gemerckt daerop ſimpelijck wierde geconcludeert, dat bij proviſie allomme den eedt bij de Magiſtraetsperſonen ende Regenten ſoude werden gedaen volgens 't voorſz. veranderde Formulier, ſonder *van de voorſz. Unie eenige mentie te maecken*, ende dat de leden bij 't voorſz. Formulier ſouden mogen vougen 't gunt ſij, naer de conſtitutie van de Steden, nodich ende dienſtich ſullen vinden, ende gehouden weſen, alle de voorſz. Formulieren, alſoo beraemt, aen meer welgemelten Heeren Staten over te ſeynden, om geregistreert te werden, dat deſer Stede Gecommitteerdens, volgens haren last, hebben verſocht, dat van haer voorſz. advijs aenteyckeninge achter de voorſz. concluſie ſoude werden gedaen, ende het voorſz. overſenden van de verdere Formulieren, om geregistreert te werden, *gedifficulteert*, dat de voorſz. verſochte aenteyckeninge bij den gemenen anderen leden der meerwelgemelte Vergaederinge es tegengeſproocken, overmits *de Unie noch bij Reſolutie van de generale Staten, op de groote Sale van 't Hoff genomen, es vastgeſtelt*, met verklaringe, die alle deſelffde leden mondelinge hebben gedaen, van dat de gemelte Unie voor altijt heylichlijck ende onverbreeckelijck moet werden onderhouden, daerbij eenige notabele leden hebben gevoucht, datſe noyt andere gedachten hadden

den gehadt, met verſouck, dat de Gecommitteerdens van wegens de Stadt Leyden wilden van de voorſz. mondelinge verklaringe rapport doen aen haren Principalen, ten eynde deſelffde belieffden de voorſz. aenteyckeninge naerlatende, ſich met den anderen gemelden Leden te conformeren. Waerop die van de vroutſchappe voorn., naer rijpe delibetatie, reſolverende, hebben den voorn. haren Gecommitteerdens geauthoriſeert bij deſen, om op die voorſz. *mondelinge verklaringe*, nopende de onverbreeckelijcke onderhoudinge van de Unie, bij allen den anderen gemelten leden gedaen, met de voorſz. Reſolutie van den XXIſten Martii, oock contentement te nemen, ende te verklaren, dat dien volgende den Eedt bij de Magiſtraetsperſonen off Regenten van de Stadt Leyden, die op nieuws ſtaen verkoren te werden, ſal werden gedaen, ende dat de actens van dien aen den Heeren Staten van Hollandt ende van Westvrieslandt ſullen werden overgeſonden om geregistreert te werden, *excuſerende het overſenden van de actens van de verdere Eeden, in den haren te doen* (35).

Gedaen ende gereſolveert den XXIX Aprilis van den jaere XVJ^{c} twee ende vijftich.

* *

Mij medegedeeld door de goedheid van den Heer Mr. Pieter van Lelijveld, Pietersz. thans Preſident van den Raad der Stad Leiden.

(35) Waartoe dit ſtrekte, kan uit het vorige opgemaakt worden. De *mondelinge verklaring* werd dan ook nu toegeſtaan. Men vergelijke mijne aanteekening op bl. 216—218.

BIJLAGE 1654. den 19 Febr. op bl. 273, 274.

Allergeheimſte Laſt der Algemeene Staten aan hunne Ambasſadeurs in Engeland, om in 't Vredes-traktaat, met Olivier Kromwel aantegaan, zich niets verder te veroorloven dan bij het beraamde Temperament woordelijk ſtaat uitgedrukt, ten aanzien van den Prinſe van Orange, ingeval hij tot Kapitein, of Admiraal, of Stadhouder eeniger Provintie wierde gekozen.

Jovis den 19 Februarij 1654.

In deliberatie geleit ſijnde, is goetgevonden, ende verſtaen, dat den Heere *van Beverningk*, hare Ho. Mog. Gedeputeerde in Engelant, ſal werden gelast, gelijck deſelve gelast wert mits deſen, op alle de poincten, vervat in hare Ho. Mog. Reſolutie, raeckende *de negotiatie met Engelant*, op huyden genomen, gantsch ſerieuſe inſtantien, ende alle mogelijcke devoiren te doen; doch in ſulcker voegen, ende in die meeninge, dat deſelve poincten niet connende vercregen werden, daer door den voortganck, ende ſluytinge van 't Tractaet niet en ſal geretardeert, ofte opgehouden werden: Edoch verſtaen hare Ho. Mog. niet, dat den gemelten Heere van Beverningk *ſich op 't poinct van 't bewuſte temperament, raeckende den Here Prince van Oraigne, verder ſal eslargeren*, dan in hare Ho. Mog. Reſolutie op huyden (36) diesaengaende ge-

no-

(36) De Reſolutie, van dien zelfden dag, ook in *'t origineel*, onder mij berustende, is in de Hiſtorie bekend. Zij hield in, dat, als de Ambasſadeurs niet konden verkrijgen het weglaten van 't 12de der bewuste 27 Artikelen (hun in Novemb. 1653. voorgehouden,) gelijk zij reeds *bij de 29 geconcerteerde Artikelen uitge-*

la-

nomen, ſtaet geëxpreſſeert; *ſullende deſe hare Hoog Mog. Reſolutie mede ter hant geſtelt werden aen de andere Heeren derſelver gedeſigneerde Ambasſadeurs Extraordinaris na Engelant, om te dienen tot hare Inſtructie.*

[Is geteekend] DE MAUREGNAULT.

Accordeert met het Register,

[Geteekend] N. RUYSCH.

* *

Uit den Originelen *Brief* of *Reſolutie*, genoemd: *Extract uyt de alderſecreetſte Reſolutien van de Hoog Mog. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden*, in een *folio-hand*, No. 87. der Stukken, welken onder anderen bevatten *de Secrete en andere Reſolutien*, van tijd tot tijd gezonden aan onze Extraordinaris Ambasſadeurs in Engeland, de Heeren *Beverningk*, *Nieupoort*, enz. afkomstig denkelijk uit den Boedel van een dier Heeren; weleer door mij bekomen uit den Verkoop der Boeken van wijlen den Heer R. van Heemskerk, Rector der Latijnſche Scholen te Leiden.

laten is: zij dan zullen *inwilligen, ende de ſaecke brengen op het bewuste voorgeſlagen temperament,* „ *namentlijck, Dat alle die gene, die oyt bij haer Hoog Mog.* „ *tot Capiteyn Generael of Admirael van derſelver Militie te Lande, of te Water, of bij de Staten van de* „ *reſpective Provintien tot Stadthouder, ofte Gouverneur* „ *van deſelve ſullen werden geëligeert, geobligeert ende* „ *verbonden ſullen ſijn de voorſz. 29 Articulen alle, ofte* „ *ſoo als die in een Tractaet ſullen weſen geredigeert, te* „ *beſweren, ende dienvolgende bij Eede te beloven, dat ſij* „ *deſelve voor ſooveel in haer is, ſullen helpen maintine-*„ *ren ende executeren.*" *Sullende den Eed, hiervoren geroert, ſoo doenlijck, werden geſtipuleert, reciproce te preſteren, bij de Capiteynen Generaels van beyde de Natien.* — —

BIJLAGE 1672. den 27 Junij, op bl. 369.

Voorſtel van Leiden, om den Prinſe van Orange, tot Kapiteyn Generaal voor den Veldtocht van dat jaar aangeſteld met bepaalde macht, ook het Recht van Patenten bij de Generaliteit te doen opdragen: met beklag van niet gehoord te zijn in vroegere tijden.

Den 27 Junij 1672.

„ De Heeren Gedeputeerden der Stad Leyden erinneren haar met de uiterſte bedroefſtheid, dat de Maximen, die t'zeedert eenige jaaren herwaards in ſwang hebben gegaan, niet alleen haar ten hoogſten hebben mishaagt, nemaar, dat ſij daaromtrent van tijd tot tijd in deeſe Vergaderinge hebben gedaan deduceren, dat deeſen Staat haar behoort hadde te onthouden van veele ſaaken, door dewelke haar hooge Geallieerdens en Naburen haar gechocqueert en gebelgt vonden, en daarover derſelver reſentimenten niet duiſterlijk konden werden te gemoet geſien, en ter contrarie, dat men behoord hadde te amplecteeren ſoodanige aanbiedinge *van nieuwe alliancien*, als bij verſcheide occaſien aan de hand waaren gekoomen; insgelijks dat van weegens de voorſz. Stad meenigmaalen was geurgeert, dat de *publicque deliberatien*, ſoo veel doenlijk, met het *interest van ſoodanige Ingezeetenen* deeſer Landen, op dewelke men in tijd van nood *ſijn meeste vertrouwen konde ſtellen*, en met *de inclinatie van de gemeene Bondgenooten* mogten werden gecompaſſeert (37); en booven al, dat de ſaake, tot de militaire functie ſpecteerende, op ſoodanig een voet als geſchiedde, niet behoorde te werden gemanieert; waaruit in tijde van oorlog niet als de uiterſte confuſie geſchnapen was, te reſulteeren: Edog, dat ſij het ongeluk hadden gehad, dat men de voorſz. ſalutaire propoſitien en adviſen van de voorſz. Stad t'elken of met *een ſtilzwijgen genegligeert*, of met *een contradictie buiten con-*

(37) Welk eene les! dewijl hier blijkbaar wordt gedoeld op 't *Stadhouderſchap*, en aangewezen wordt, dat het Huis van Oranje toen juist was die familie, waarop zij *in nood*, als *ingezetenen des Lands*, hun *meeste* vertrouwen ſtellen mogten.

concluſie gehouden hadde, dat, haares oordeels, den ſtaat van het lieve Vaderland daar door in de tegenwoordige calamiteiten en desordres, mitsgaders *de Religie en Vrijheid*, (die derſelver loffelijke Voorvaderen, ten koſten van haar Goed en Bloed, ſoo ſtandvasvastig hadden helpen verkrijgen en beſchermen,) bijna tot de laatſte periode van haar ſubſiſtentie gebracht was.

Dat de voorſz. *Geallieerdens en Nabuuren* in openbaaren oorlog uitgebarsten zijnde, als nu bij klaare experientie wierd *ondervonden*, het geen van weegens de voorſz. Stad ſoo meenigmaal was geallegueert, namentlijk dat de waapenen van deeſen Staat *bij manquement van goede ordre* niet beſtand waren, om het geweld van de vijanden te konnen repouſeeren, integendeel, dat *den Capitein Generaal ſig genoegſaam in alle ſaaken, tot ſijne functie ſpecteerende, moetende reguleeren na de ordres, en het goedvinden van de politicque Regeringe*, noodſaakelijk alles moeste vervallen tot de alleruiterſte confuſie, en dat daarvan den tegenwoordigen toeſtand van 's Lands Militie, en de ongelukkige mouvementen van dien konnen dienen tot een overtuigend exempel. En alſoo bij voortgang van deſelve desordre den Vijand onmoogelijk gereſiſteert, noghe de Steden en Ingezeetenen van deeſe Provincie beſchermt konden werden: dat overſulks de voorſz. Gedeputeerden haar bij ſpeciale Reſolutie van de Heeren haare Principaalen gelast vonden, alhier ter Vergaderinge te urgeeren, dat de ſaake ter Generaliteit daarheenen behoorde te werden gedirigeert, dat als nog op den Capitein Generaal, *bij ampliatie van desſelfs Inſtructie* (38), behoorde te werden geconfeeert, *tot kennelijk wederſeggen toe, een vrije en ongedetermineerde magt en authoriteit, om over de Patenten, ſoo van Soldaaten als Burgers en Huisluiden, mitsgaders over de Guarniſoenen, Bezettingen, Fortificatien, Magazijnen, Ammunitie van oorlog, evacuatie* van Steden en Plaatzen, in cas van nood, en al het geen *de Militie*

(38) Men mogt hier vragen, waarom niet bij de *Commiſſie*, maar ſlechts bij verbreeding der *Inſtructie*? Zoude dit ook daar van komen, omdat de *Inſtructie* meer bepalende den waren Inhoud der *Commiſſie*, de Commiſſie van Kapitein Generaal dit anders van zelf medebracht, en dit dus niet behoefde *geamplieerd* te worden, maar dat het Artikel in de *Inſtructie* moest gevoegd, omdat het bij die *Inſtructie* anders bevolen was: het was de *Inſtructie als Kapitein Generaal*.

tie van deeſen Staat directelijk of indirectelijk *ſonde moogen raaken*; abſolutelijk en ſonder iemands bekroon te moogen disponeeren, en alles doen en verrigten het geene deſelve tot defenſie en ſecuriteit van de Steeden, Forten en Plaatſen van de gemeene Unie, ſal oordeelen te behooren (39): En dat inmiddels, en afwagtende daarop de concluſie bij de geſaamentlijke Bondgenooten te neemen, ſonder tijdverlies, bij haar Edele Groot Mog. *op den Capitein Generaal aanſtonds* ſoodanige magt en authoriſatie in het Territoir van deeſe Provincie, en over de Militie, tot derſelver beſolding ſtaande, geconfereert behoorde te werden (40).

* *

Uit de Reſol. van Holland, den 27 Junij 1672. bl. 187. en tweede druk bl. 617.

BIJLAGE 1672. den 29 Junij, op bl. 369. (62).

Bericht aan de Vroedſchap van Leiden, door haren Afgevaardigden P. Burgersdijck, van 't voorgevallene ter Staten van Holland, nopens Amſteldams voorſtel en eisch van verdediging tegen de Franſchen.

Den 29 Junij 1672.

Edele, Erentfeste, Wijſe, Voorſienige, ſeer diserete Heeren.

Mijn Heeren,

Sedert mijne laedſte ſijn alhier geen advijſen ingekomen van die conſideratie, dat ick UEd. Agtb. daermede ſou-

(39) Men leert hieruit den ruimen zin van 't woord *Patenten*, dat zich uitſtrekte niet enkel tot loontrekkende Soldaten, maar ook tot *Burgers* en *Huisluiden*; en dat hieruit vooral zichtbaar is, hoe weinig doel treffen zulke Geſchiedſchrijvers, die het ſtuk der *Waardgelders*, of *loontrekkende Burgers*, in de Provintien en Steden, zoo geheel onafhanglijk beſchouwen van den *Stadhouder* of *Kapitein Generaal*. Ik weet wel, dat men uit het bijzonder voorſtel der Vroedſchap van Leiden geen volledig bewijs kan ontleenen, indien er geen meerder bewijzen bijkwamen. Doch dit is buiten mijn beſtek. Ik geve ſlechts wenken ter opheldering, bijzonder van 't gebeurde *te Utrecht* onder Maurits, die in deze Provincie nog meer dan in anderen aan 't hoofdbewind der zaken ſtond.

(40) Men merke op, dat dit geſchiedde, eer nog de Prins voor Stad-

ſoude derven ophouden: de Heeren van *Amſterdam*, off, om beter te ſeggen, den Heer *Perſionaris Hop* heeft gisteren ende huyden, met ſeer vehemente expresſien de Leeden van de Vergaderinge aengevreven, als off deſelve waren *vercoopers van de Souverayniteit ende Vrijheyt*, concluderende, dat ſij haer van de andre Leeden niet ſoude laeten overlevéren, noghte emmermeer willen trampéren in een negotiatie van *diergelijke baſſeſſe*. Dat ſij haer voor de Gemeente ſullen konnen juſtificeren, maer dat *die* te vreſen hebben, die buyte noot, ende *ſonder een canonſchoot ontfangen te hebben*, ſoo prodigael ſijn in het overgeven van de *Liberteyt van hare ſubjecten*.

Wij hebben all het ongelijck, 't geen gemelte Heeren haer Ed. Gr. Mog. doorgaens aendede, niet konnen verkroppen, maer ſijn losgebrooken op de al te groote Inſolentie van gemelten Heer, ende hebben aengeweſen, dat de Reſolutie van de ſesendertigh Raeden der Stad Amſterdam niet discrepeerde van de intentie van de hooge Regeeringe, noghte van de authoriſatie, die op de Heeren Gedeputeerdens was verleent, ende dat het ſchrickelijk was, dat yemant ſoude denken, om *de Vrijheyt, ende de Souverainiteyt van de Lande te vercoopen*: maer dat het de Bontgenooten betaemde de Unie te conſerveren, ende dewijle de wapenen te cort ſchooten, dat most arbeyden, om 't ſelve *door een accomodement uyttewerken*. Dat het onlijdelijk was, daer die van Amſterdam de Hollantſche Steden in effecte belieffde te verlaaten, ende de diſpoſitie over 's Lants Magazijn en andere oorlogsbehoeffte aen haer hadde getrocken, mitsgaders door interdictie belettede, dat de desarmeerde Steeden nogh musquetten, nogh bandeliers nogh geweer uyt Amſterdam moghte uytvoeren, dat dan nogh

exſpectanda

die Steden *de expedienda ſalute* niet ſoude mogen delibereren, off als ſij ſulx deden, dat men dan haer voor het onverſtandigh volk aen lantverraet ſoude ſoeken ſchuldigh te maeken.

De Leeden hebben hierop verſoght, dat die van Amſter-

Stadhouder verklaard was, en voordat de Vroedſchappen en de Staten zich ontſlagen hadden van hunne Eeden, op 't Eeuwig Edict van 1667., waarbij zij beloofd hadden, geenen *Stadhouder* te zullen aanſtellen.

ſterdam *haere aenteykeninge ſoude willen lighten*, ende *dat die van Leyden haere ſchriftelijke propoſitie*, om *den Capiteyn Generael* meer authoriteyt te geven, ſoude believen te mitigeren, en daer uyt *te laeten alle de exproratien*, die van voorgaende ſaeken daerinne waren geinflueert, ende die met het werk van de voorſz. *authoriſatie* geen gemeenſchap hadden.

De confuſie ende desordre is onbegrijpelijk; men ſchreeut om de posten te beſchermen; ende all het geen daertoe werd gerequireert, moet ſmooren in de difficyle lankwijlige deliberatien.

Spreeck men van *Soldaten*; men weet die niet te vinden, ende ſoo daer nogh d'een off d'andere incomplete Compagnie te voorſchijn komt, die ſien Amſterdam binnen hare muyren te trekken. *Burgers* maeken difficulteyt, om op die periculeuſe posten gebracht te werden: ende nopende de *Huysluyden*, daerin wil het naer die quartier niet een man uytſenden, ende ſullen de bruykers van de geinundeerde Landen niet te disponeren ſijn. Als men ſpreekt om eenigh gelt van Amſterdam te doen komen, om bij Gecommitteerde Raeden daeruyt eenige noodige betaelinge voor het werkvolk, ende voor de Soldaten gedaen te werden, *ſoo* ſiet men die van Amſterdam met deſe propoſitie ſpotten: enfin, *morborum omne genus*, ende de geneſinge is *desperaet*, *ſoo de Gecommitteerdens onverrighter ſaeken moeten te rugge keeren* (41).

Ick ſal hier affbreeken ende blijven
Edele, erentfeste, wijſe, voorſienige, discrete Heeren.

Mijn Heeren.

UEd. Aghtb.

Hage, den 29 Junij 1672.

Onderdanige Dienaer,
P. Burgersdijck.

* *

Uit een Affchrift, van den oorſpronglijken Brief, in FR. VAN MIERIS, *MS. Chronijk van Leiden*, h. d.

BIJ-

(41) Dit zag op den last, aan *P. de Groot* gegeven. Men leert hieruit de geestgeſteldheid van dien Schrijver en velen met hem. En zulke aandoeningen rechtvaerdigen dan ten volle mijne aanmerkingen over 't gedrag en de aandoeningen *des Volks* en *der Gemeente*, voor de verheffing des Stadhouders; te meer, daar 't Lid van Amſterdam zich zoo ſterk verklaarde omtrent de verantwoordelijkheid voor

BIJLAGE, op bl. 332, en 380. 1672.

Bij 't verhaal der *vernietiging* van het zoo beruchte *Eeuwig Edict*, bij 't aanſtellen des Stadhouders, *met eenparige ſtemmen* van alle *de Staatsleden*, bl. 341, 342. en vooral bl. 380. heeft men kunnen zien, hoe weinig gewicht ik hechtte aan de tegenkanting van een enkel Staatslid, en met name aan 't gebeurde te Dordrecht, dat het Vroedſchapslid de Ruwaard van Putten, *C. de Witt*, ziek liggende, gedwongen is geweest, om *de Acte der aanſtelling* des Stadhouders met *zijne handteekening* te bekrachtigen, en dat hij dit gedaan heeft, met bijvoeging van C. V., 't welk zeggen wil, *vi coactus* of *door geweld gedwongen*. Deze *Acte* is nog aanwezig, en het verdient zijne opmerking, dat zij onderteekend is door alle de toen aanwezige Vroedſchapsleden van Dordrecht, en wel den 29 Junij 1672. en dus vijf dagen vroeger dan 's Prinſen verheffing bij de Staten geſchiedde, maar op den dag zelve, waarop de Prins, als zijnde reeds Kapitein-Generaal, op verzoek van Dordrecht, zich in perſoon aldaar bevond in die benaauwde maand van *Junij*, (bl. 361. enz.) Zie hier dezelve:

Ac-

voor *de Gemeente zijner Stad*; het welk ook voorheenen 't zeggen van Willem I. was, dat men *de Gemeente* niet *gering* moest achten. Ondertuſſchen toont dit alles genoeg den *wanhopigen toeſtand* van zaken, de kommerlijke *uitzichten*, en de radeloosheid der *Regenten* zelve, zoo als ik ze voorgeſteld hebbe. *De Staaten zelven en de Raadpenſionaris* DE WITT *waren bijna radeloos*, zegt WAGENAAR, en de Heer *Van Wyn* ſpreekt in zijne *Bijvoegſels* bl. 42. van den laatſten te recht aldus: „ Wat *de Witt* betreffe, hoe moe„ dig, en wel eens te moedig, een Staatsman hij ook was, hoevee„ le gevaaren hij voorheen ter Zee en te Lande onverſchrokken „ hadt doorgeſtaan, de tegenwoordigen drukten hem zo zeer van „ alle zijden; hij hoorde de Staatsorkaanen met zulk eene hevig„ heid daaglijks op hem aanloopen; hij zag de onweêrswolken, die „ het toenmaalig beſtuur, en veelligt zijnen bij veelen gehaaten „ perſoon, ſtonden te treffen, of mooglijk te verpletten, zo duid„ lijk, en met zulk eene ſnelte naderen, dat hem de moed, zelfs „ naar 't getuigenis zijner Vrienden, geheel ontzonk." — — In zulk eene gemoedsgeſteldheid, waarin de dwang der omſtandigheden hem bracht, ware het belangrijk, indien men Brieven van of aan hem door vrienden in die tijdſtippen geſchreven, voorhanden hadde, waarin of hij, of zij, hun hart aan elkander openbaarden.

Acte van Afzwering van het Eeuwig Edict, en toetreding bij de Vroedſchapsleden der Stad Dordrecht, tot de verheffing van Willem III. tot Stadhouder van Holland, allen bij handteekening.

Den 29 Junij 1672.

I.] Wij ondergeſchr. Vroedſchappen, goede Luyden van den Achten, ende Ministers der Stadt Dordrecht, verclaeren bij deſen te renunchieren ende aff te gaen *het Eeuwigh Edict*, ende vervolgens ſijne Hoogheyt den Heere Prince van Orangie te verclaeren *van deſer Stadts wegen* tot Stadthouder, ende verders op den ſelven te confereren alle ſoodanige digniteyten, qualiteyten ende aenſienelijckheden als oyt ſijne Heeren Voorvaderen Hooghloffelijcker memorie gehadt hebben, Ende laeſtelijck, dat wij ſijne gemelte Hoogheyt dispenſeren ende ontſlaen van der Eedt die ſijn Doorluchtige Hoogheyt tot het niet ontfangen van 't voorſchr. Stadthouderſchap gedaen heeft; Actum den XXIX Junij 1672., in Dordrecht.

[Is geteekend door de volgende namen, in de tegenwoordige Orde.]

(De plaats van 't kleine Stadszegel, in groen wasch.) A. Blijenborch. Johan Hallincg. Math. Pompe. J. V. Burch. 1672.

C. Pompe van Meerdervoort. J. de Wit. P. Berck. J. V. Neurenberg. C. de Vries.

A. Muys van Holy.

W. Brandwijck v. Blockland. Nicolaus Stoop. S. Everwijn. A. V. Mast. J. V. Honert. M. van der Velden. A. Hallincg. 1672.

Pr. de Carpentier Gerard Brandwijck. Jacob v. de Graeff.

C. de Witt. A. Stoop 1672. Johan van Haerlem.

P. Brantwijck van Blocklant. Pompejus de Roovere 1672.

Jacob van Neurenberg. J. Coxius. J. van Mewen.

J. de Jonge. Hend. Onderwater. Johannis van Ravesteyn.

Cornelis van Meuwen. Cornelis van Slingelant.

H. Santheuvel. P. Berck. Paul Eelbo. Johan Melanen. 1672.

Franſois Rees. Adriaen de With. M. van Segwaert.

N. Vivien, Penſionaris. 1672.

N. V. Duſſen.

AAN-

AANMERKING.

Van deze bovenſtaande Acte is ook nog eene in 't net geſchreven *Copie*, waar onder ſtaat:

„ Naer gedaene Collatie deſer met ſijn Principael accorderende bevonden op den IIIJ Julij 1672. en ſullen de abſente Heeren, het voorſz. principael verhantreyckt ſijnde, 't ſelvige insgelijcx onderteyckenen.

Was geteyckent

A. MUYS VAN HOLY."

Hierop volgt eene nadere Verklaring van denzelfden Heer *A. Muys van Holy*, nopens de teekening van den Hr. *C. de Witt*, luidende aldus:

II.] Ick ondergeſchr. verclaere op den XXIX Junij deſes jaers 1672. de Acte, waarvan de Copie hier boven ſtaet, gebracht te hebben bij den Heer *Cornelis de With*, *Ruwaert van Putten*, *out Borgemeeſter der Stadt Dordrecht*, omme bij ſijn Edt. naer het exempel van andre Heeren mede onderteeckent te werden, Ende dat 't ſelve bij hem geweygert wiert, ſeggende *liever te willen ſterven*, *ende op ſijn Bedde*, alwaer den gemelten Heere de With als doen lach, *den hals gebrooken te werden*, met bijvoeginge, dat *Caditeyn Gysbert Jansz. Hogerwerff*, die daer mede preſent was, ſulcx met ſijn zijtgeweer wilde doen, ende meer andere proteſtatien. Doch dat evenwel op 't verſoeck van Vrouwe *Maria van Berckel*, ſijnne huysvrouwe, bij hem de voorſz. Acte mede onderteekent is (42).

Actum den XI Julij 1672.

Was geteykent

A. MUYS VAN HOLY.

BIJ-

(42) Deze drie Stukken zijn nog oorſpronglijk in wezen, en mij door den Heer Mr. *Joost van Romswinkel*, oud Regent van Leiden, uit zijnen Boekſchat medegedeeld. Het eerſte Stuk, den *inhoud der Afzwering*, hebben ook BALEN, *Beſchr. van Dordr:* bl. 891, 892. en WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XIV. bl. 74. doch de laatſte eenigzins verſchillende. Ik voeg de bijgeteekende *namen* der Vroedſchappen er onder. Het laatſte, de verklaring van *Muys*, elders genoemd *de Aantuiging* of *Proteſtatie*, is zeernaaukeurig uitgegeven door den Heer VAN WYN *Bijv. op* WAGEN. D. XIV. bl. 61. De Heer Balen verhaalt, dat op den dag der teekening van de eerſte *Acte*, den 29 Junij, zijne Hoogheid op verzoek te Dordrecht gekomen zijnde, Hem die Acte, aldus geteekend door den Secretaris Muys van Holy, is ter hand geſteld; en dat den

2 Ju-

BIJLAGE 1672. den 8, 11, 21 Sept. op bl. 378.

Stukken, behoorende tot de verandering der Magiſtraten en Regenten van Leiden, na de herſtelling van 't Stadhouderſchap in zijne Doorluchtige Hoogheid Prins Willem III.

Den 8, 11, 21 Sept. 1672.

„ *Volmacht van de gemeene burgers onder*
„ *'t Quartier van Frans Vromans, in de*
„ *Compagnie van den E. Capitein A. van*
„ *Aſſenaelft.*"

Den 8 Sept. 1672.

1.] Wij ondergeſchreve burgeren hebben met malkander verkoren en geautoriſeert, en volmachten bij deſen de E. *Francois Vromans*, Doct. *Petrus Angillies* en *Dionys du Toict*, om uyt ons aller naem voorteſtellen in 't Collegie der Gedeputeerde burgeren ſoo een advijs, als bij ons reſpective is geraemt en vastgeſtelt geweest, en vorders te mogen agenen in ſulcker forma en natuur, als zij in conſcientien en voor God ende werelt duncken

8 Julij, daaraan, bij Beſluit der Vroedſchap, *het Eeuwig Edict zelve, ſtaande Vergadering*, door den Secretaris *Muys van Holy geſcheurd, en de ſtukken door den Kamerbewaarder op een vuurtest verbrand zijn.* De juiste plaatzing der letters *V. C.* was voorheen onzeker; het oorſpronglijk Stuk alhier toont, dat zij achter den naam van *C. de Witt* ſtonden; maar wat betreft *de doorſchrapping* dier letters, als door *Corn. de Witt* zelf, op aandrang van 't Volk, gedaan volgens WAGEN. bl. 75.; dit geval heeft de Heer VAN WYN breeder opgehelderd, en aangetoond, dat, eer het Volk kennisſe hiervan droeg, de doorſchrapping reeds gedaan was, niet door *de Witt*, maar of *door zijne Huisvrouw* zelve of *door Muys*; maar meer waarſchijnlijk door *de eerſte.* Wat nu aangaat de Verklaring door *Muys van Holy*, omtrent 14 dagen daarna afgegeven: men vindt in dezelve niets van die wegſchrapping van V. C.; alleen wordt er in verklaard, dat de Witt eerst ſterk geweigerd, maar *evenwel op verzoek zijner Vrouw die Acte getekend hadde.* Met wat oogmerk, voor of tegen den Ruwaard, deze Verklaring van Muys geſchied zij, kon, op zich zelf beſchouwd, twijfelachtig ſchijnen. De Heer *Muys* is in de Hiſtorie bekend als een groot ijveraar voor 't Huis van Orange. Hij geeft deze Verklaring den 11 Julij, nadat Willem reeds den 4 Julij tot *Stadhouder* was uitgeroepen. Hij heeft ook voor 't Hof den 2 Jul. verklaring moeten doen; VAN WYN *Nalez. D. II.* bl. 222. De gedwon-

kēn eerlick te weſen. Vorders te mogen concluderen en vast te ſtellen ſulcke Reſolutien en ſaecke, als in ditto Collegie der Gedeputeerde Burgeren ſal beſloten werden. Leyden, 8 Sept. 1672.

Lambert van Velſen.	Cornelis Spranger.
Pieter Cateau.	Willem van Berendrecht.
Jan Maeswick.	Gerard Bolten.
Daniel Bolten.	Hendrik van Ottenſteyn.
Jan Pieterſen Stypperjaen.	Daniel Aldenhooven.
Johannes van Ruynen.	Dirck van Werckhoven.
Jacobus Herrewyn.	John Cola.
Andries van Nuiſtat.	Jacobus Haerinchuyſen.
Heinrich Luteringe.	Jacobus Cnyants. (Cugaury)
Willem de Bruyn.	Johannes Willemens.

„ *Volmagt van de vier Quartiermeesters van Kapitein A. Aſſendelft, aan drie perſoonen, tot het benoemen van* 80 *perſonen, tot kiezing van Regenten uit dezelve door zijne Hoogheid.*"

Den 8 Sept. 1672.

II.] Wij ondergeſchr. als uyt den Hoofde van ons gantſche Vaendel of Compagnie onder de Hr. Capitain *Adriaen Aſſendelft*, comen door ordre van onſe medeburgeren te nomineren ente eligeren de E. Doct. *Petrus Angillius*, *Pr. Jacob Tiewelen* en *Dionys du Toict*, om in ons aller naem te mogen proponeren, adviſeren en con-

dwongen teekening van een Vroedſchapslid deed dan niets ter zake, en, daar de Witt op 't ſterk aanſtaan zijner Vrouw toch geteekend had, kon de bijvoeging van V. C. minder gepast voorkomen. Maar de Heer VAN WYN *Bijv.* bl. 58. en 61. heldert ook dit op. Volgens hem is de verklaring van *Muys* geſchied, op verzoek en ten behoeve van *Corn. de Witt* zelf, omdat hij *die teekening ſtrijdig achtte met den Eed, door hem op 't Eeuwig Edict afgelegd, en van welken Eed hij niet ontſlagen was.* Zijnde dit een geheel andere reden, dan de Geſchiedſchrijvers gemeenlijk hem aanleenen, en die dan gelijk ſtaat met de weigering van *Sonmans* te Rotterdam, waarvan ik ſpreke bl. 380. In deze verklaring wordt ook gezegd: *dat Capitein Hogerwerff*, daar tegenwoordig, *Hem met zijn zijtgeweer den hals wilde breken.* Op 't eerſte lezen zoude men dit als een *wil* of *poging* van *Hogerwerff* aanzien; doch het bericht bij VAN WYN bl. 58. brengt mede, dat de Ruwaard, al weigerende, gezegd had „ *liever te willen ſterven*, „ met bijvoeging jegens Hogerwerff, *dat deze hem den hals mogte* „ *breeken met ſijn geweer!*"

concluderen ſulcke ſaecke, als bij haer in goeder conſcientien voor Godt ende werelt dunckt eerlick te weſen: in de Compagnie der Gedeputeerde burgeren, vergadert op den voorſten Doelen, om aldaer te nomineren een getal van *tachtich* eerlicke perſonen, waeruyt zijn Hoocheit den Heere Prince van Orangie ſal gelieven *de Regenten van onſe burgerij* te verkieſen, belovende voorts haere perſonen te bevrijden van alle aenſpraeck en ongemakken, die haer dien aengaende ſou konnen werden toegevoecht. Leyden, den 8 Septemb. 1672.

Frans Vromans.	Abraham Vromans.
Jan Ghys.	Arent van der Hidde.

„ *Atteſtatie van de* 16 *Burger-Capitainen, (waarbij zij verklaren, dat de voorgenoemde Burgers behoorlijk zijn gekozen en gemachtigd.*")

Den 9 Sept. 1672.

III.] Wij ondergeſchreven *Capiteynen van de Burgerije* der Stadt *Leyden* atteſteeren mits deſen, dat alle de Burgers, welcke ons hebben laten vertoonen een nominatie van *tachtigh perſoonen*, tot het maken van de *nominatie*, yder in ſijn reſpective Compagnye, *na behoren ſijn geëligeert*, en *na vertoninge* van haar volmaght in die qualiteyt van ons erkent, ende tot het maken van een nominatie door ons, benevens de burgers tot de gemeene ruste inſtantelick verſocht ende ſpecialick geauthoriſeert ſijn. Actum in Leyden, den 9 Sept. 1672.

Adr. van Aſſendelft.	Cornelis van der Maes.
Jacob van den Bergh.	Lucas van Venbergen.
Johan van der Meer.	J. Coſſon.
Ands. van Groenendijck.	J. van Marcken.
J. Paedts.	Cornelis van Groenevelt.
1672.	
C. Wittens.	Cornelis van Buytevest.
Johan van Alphen.	D. C. Hoogheveen.
Iſaac Gerard.	Jean Coppé.

Re-

Digitized by Google

Request van eenige Burgers van Leiden, aan den doorluchtigen en hoochgebooren Vorst, Willem Hendrik, Prince van Orange, Grave van Nassau, etc. Stadthouder, Gouverneur Generael, en Admirael Generael, etc. met verzoek, om eenige Magiſtraatsperſoonen uit de Regering te zetten, als verdacht.

Omtrent den 8 Sept. 1672.

IV.] Geven met behoorlicke reverentye ende ſchuldigge eerbiedicheyt te kennen de gemeine Borgeren en Ingeſetenen der Stadt Leyden, dat ſij ſeecker onderricht ſijn van de verkeerde driften en de ſlappe ſlaumoedicheyt van *eenige der Magiſtraetsperſoonen* derſelver Stadt, dewelcke almede benevens anderen ſouden gereſolveert hebben, tegens eer ende eedt, haer ende onſe Stadt, ende bij gevolch *het lieve Vaderlant met onſe ſoo dier gekochte Vrijheyt aen den vijant over te geven*, of wel met hem *ſoodanige Capitulatien* integaen, daerdoor wij in een onverdraachlicke ſlavernije van eene albeheerſchende macht ſouden geraecken, ende Godt weet, of niet noch daertoe en ſullen komen, nemende tot een pretext, dat hare Stadt niet is gefortificeert, en ſodanich, onvoorſien, dat ſij tegens ſoo een machtigen Koninck ſouden konnen beſtaen, deruende noch opentlick voorgeven, dat wij ons wel geluckich mochten achten, dat wij *de Condityen bij den Coninck van Vranckrijck doen aenbieden*, tegenwoordich mochten verkrijgen, ſulcx ſij vertrouwen te ſchuylen onder die geene, dewelcke uyt de *Armyniaenſche factye* ſoo nu en dan (Godt betert) met verwerpinge en voorbijgaen van andere vroome gequalificeerde borgeren, die het met de ſaeck wel meenen, *in deſe Regeringh ſijn ingedrongen*, van de welcke ſij ſupplyanten en haer medeborgeren met geene rust ende ſeeckerheyt konnen werden geregeert, als dewelcke gereſolveert ſijn, tot den lesten droppel bloets toe haer diergekochte Stadts behoudenisſe, ende verder voortplantinge van Gods ſuiver heylich woort, den welſtant van hare vrouwen en kinderen, ten uyterſten te diffenderen ende te beſchermen, van het welcke ſij ſupplianten in haer Magiſtraten ende Overheden mede garen ſouden verſeeckert ſijn: weshalven ſij ſupplianten haer gants genootdruckt vinden in alle demoedigge onderdanicheyt te keeren tot ſijn

doorluchtigge Hoocheyt, als *tot haer eeniggen ſchut ende ſcherm*, voor haer ſoo diergekochte Vrijheyt ende geſuiverde Leere der Kercke. Ootmoedelick biddende ende verſoeckende, dat ſijn doorluchtige Hoocheyt in conſideratye gelieve te nemen de nootſaeckelijckheyt van het fortifyſeren van de Stadt, ende voorſorge gelieve te hebben op een goede amonitye van oorloch in deſelve: ende jn 't verder, dat, dewijl ſijn Coninckliche Maieſteyt van Groot Brittanyen bij ſijn Miſsive openlick verklaert heeft, tot *geen beſtant ofte Vrede* met ons te konnen gedencken, ſoo lange noch eenige *van de Louveſteinſche factye* in de Regeeringe ſijn: derhalven UE. doorluchtige Hoochheyt de goetheyt gelieve te nemen, dat die geene onder welckers Regering de Borgerij van onſe Stadt noyt in ruste ofte vreden kan werden gehouden, uyt de Mageſtraten mogen werden afgeſet, ende buyten gehouden, ende in deſelve plaetſen ſodanigge andere perſoonen mogen werden gekooſen, als ſijn doorluchtige Hoocheyt uyt de nevensgaende Lijste nut ende oorbaer duncket; het welck ſij ſupplianten vertrouwen, de voorſtant van Gods onbevlecte en ſuiver heylich woort, eendracht, beſcherminge van onſe Stadt, en 't lieue Vaderlant ende maintenue van onſe Vrouwen ende Kinderen ten hoochſten gelegen ſijn, dienende tot dien einde de bijgaende Lijst ende onderrechting.

't Welck doende etc.

Ende op het ernſtlich verſoeckende, dat uwe Hoocheyt de goetheyt gelieve te nemen, om op het ſpoedichſte ordre op het geene voorſchreve ſtaet te ſtellen of te doen ſtellen; weshalven ſij ſupplianten met droefheyt te gemoet ſien, bij ontſteltenis * van het ſelue niet anders en ſtaet te wachten, als een openbare tumulte, en al te droeviggen uytſlach optevolgen.

* l. *ontſtentenis.*

Sulcx etc.

Ende dit was onderteyckent bij

Huibert van Ghein. Arye van Houten.
Johannes Schreger. Willem van Harmelinckhuiſen.
Frederick Stauenraet. Willem Harmenſe Schaer.
Gerrit, — — —

(Op den rugge ſtondt geſchreven:)

Na de Copije, mij ter handt geſtelt (43) door Arye van

(43) Mij ter hand geſteld.] Dit ſchijnt van de hand te zijn van den

van Houten, in preſentye van Huibert van Ghein en Terſtecch, die mij verſeeckerden dit de waere Copije te weſen.

* *

Uit de MS. Copie onder de Papieren van Fr. van Mieris.

AANMERKING.

Hoe het zich met dit Request heeft toegedragen, en wat hiertegen te zeggen viel, verhaalt ons VALCKENIER, *Verwerd Europa*, D. I. bl. 742—746. in wiens Bijlagen No. 67. bl. 150. als ook bij MIERIS, *Privil. van Leyden*, bl. 159. ik wel vinde de daarna gevolgde einduitſpraak van zijne D. Hoogheid, den 21 Sept. 1672. die, na onderzoek, de 25 Regenten, door hem den 11 Sept. reeds aangeſteld, op nieuws bevestigt, 14 nieuwen er bijvoegt, en 1 nog aan zich voorbehoudt; maar die niet heeft uitgegeven de voorafgaande uitſpraak van den 11 Sept., van welke de einduitſpraak gewaagt. Deze eerſte uitſpraak, mij nergens voorgekomen, late ik hierom volgen, op den 11 Sept. 1672.

Eerſte Uitſpraak, of Ordonnantie van zijne Hoogheid Willem III. op 't Request der Burgeren van Leiden, tot verandering der Regering.

Den 11 Sept. 1672.

V.] Sijne Hoocheyt geſien hebbende het gene deſelve gerepreſenteert is, bij de Gecommitteerde van de geſamentlijcke Burgers der Stede Leyden, ontrent de Magiſtrature van deſelve, mitsgaders de Lijste *van tachentich perſoonen*, ſijne Hoochheyt door deſelve Gecommitteerden overhandicht, heeft bij proviſie, tot ruste ende welſtant der voorn. Stadt, geordonneert gelijck deſelve ordonneert mitsdeſen, dat de Perſoonen op de voorn. Lijste ofte nominatie geſtelt ſijnde, uyt het Lichaem van de voorige Regeeringe in de nevensgaende Lijste geſpecificeert, mitsgaders de Penſionarit ende Se-

den Heer *S. van Leeuwen*, Veertig der Stad, die in deze zaak tot voorſtand der Regering betrokken was, en op wiens aanſtaan men *het Request* in vrij gematigder termen ingericht had. Waarvan men zie VALCKENIER, bl. 548. gemeld.

Secretarisſen ſullen continueren in hunne reſpective bedieningen, ende ampten ter tijt toe dat door Commisſarisſen door ſijne Hoocheyt binnen corte dagen derwaerts te ſenden (44), op het te kennen geven van de voorn. Burgerije naerder ſal weſen geinquireert, Ende naer ingenomen rapport bij S. Hoocheyt finalijck ontrent de Regieringe ende Magiſtrature der Stede Leyden ſal weſen gedisponeert. Lastende ende bevelende Mr. Wouter van Lanſchot, die ſijne Hoocheyt, als Officier daertoe mitsdeſen is authoriſerende, en qualificerende, deſelve perſonen, dewijle ſijne Hoocheyt gebleecken is, dat deſelve ſich van hunnen dienst hebben ontſlagen, van nieus te beëdigen ende in hunne reſpective bedieningen te ſtellen, daerinne ſijne Hoocheyt allen ende een yegelijcken last ende beveelt deſelve te erkennen ende te reſpecteren naer behooren, Gedaen in 't Leger bij Bodegraven, den XIſten September 1672.

Ende was onderteyckent

G. PRINCE D'ORANGE.

Ter ordonnantie van zijn Hoocheyt geteijckent

C. HUYGENS.

Hebbende opgedruct zijn Hoocheyts Cachet met een roden Ouwel, overdect met een witte papieren Ruyt.

Achterop ſtond:

„ Ordonnantie van Zijn Hoocheyt, date XI Sept. 1672.

„ Deze Copije met de Lijst is mij door den Officier „ Landſchot overhandicht den 12 dato, ten huyſe van „ den Advokaet Tielens." 't Welk van de hand van den Heer Mr. S. van Leeuwen ſchijnt te zijn. *De Lijst* lag er bij, bevattende de 25 eerſten, die op de *Nominatie* van 80 perſoonen zich bevonden: zie MIERIS, *Privil. van Leyden*, bl. 160.

* *

Uit de gemelde Copie, onder de papieren van Fr. van Mieris.

(44) Deze Commisſarisſen waren *A. Nitrop*, oudſte Raad in 't Hof van Holland, *Joan Wierts*, Raad en Rekenmeester van zijne Hoogheid, en naarvolgens hun verſlag werden bij de 25 oude en herſtelde Regenten, er 14 nieuwen bijgevoegd.

BIJLAGE 1672. den 20 Dec. op bl.

Brief van den Leidſchen Penſionaris P. Burgersdijk aan een Lid der Regering, over den benarden toeſtand der Republiek in den voorwinter des jaren 1672. en de moeilijkheden, waarmede men te worſtelen had, vooral in 't openhouden van 't ijs bij Bodegrave.

Edele Geſtrenge Heer.

Alhier gecomen weſende, om aen haer A. A. * een cort recit te doen van 't gene haer Ed. Gr. Mog. Gecommitteerdens tot Alphen dagelix komt te bejegenen, zoo hebbe het ongeluk gehad, dat UEd. Geſtr. aan de voorſz. Communicatie † niet heeft konnen communiceren; waeromme de vrijmoedigheyt neme UEd. Geſtr. beſigheden met het volgende *lamentabile carmen* te interturberen.

* Verſta, *de Achtbare Vroedſchap van Leiden.*

† mogellik, *Commiſſie.*

Drie ſaeken waeren gereſolveerd, om de defenſie van de Steden ende het platte lant van deſe Provincie te behertigen. Het eerſte, dat men de post *van Bodegrave* ſoude verſterken, ende met een retranchement en paliſade in ſijn defenſie brengen.

Het tweede, dat men met openſetten van Sluyſen, malen van Watermolens, *et id genus alia*, het *toeſtroomen van de wateren* ſoude difficyl maken, ende, des noot, door continueel *opbijtten*, het toegevroofe water ſoude openen.

Ende het derde, dat men op die gronden en regelen, die in de conferentie met de Heeren Hooge *Commandanten* ſijn geadjuſteert, van elke post ſoude affirekken een ſeeker getal van Compagnien, om dan daeruyt een Corps daarmee geformeerd, en tot obſervatie van de vijandlijke desſeinen in actie gebracht ende bewogen te worden.

Het eerſte wert bij den Heere Grave van Koninxmark wel ſeer beijvert, maer door manquement van materialen, die tot Amſterdam leggen bevrooſen, door het traegh opkomen van de mannen, die daertoe opontboden ſijn, door de inſchietende vorst, en meer andere impedimenten, ſeer verſwaert in ſijn executie, en ſie te gemoet, dat hetſelve, off niet tijdigh, of ſeer incompleet ſal werden uytgewerkt.

Het tweede is mede al van een opereuſe volbrengin-

ge, en is te bedughten, indien Dijkgraeff en Heemraden van Rijnlant, en van andere Heemraetſchappen niet ſelfs door deputatie het werk onder haer opſight nemen, dat het off in ſijne beginſelen ſmoren, off bij continuatie door desorden en *inobedientie* van de huysluyden avorteren ſal; want de menſchen *door appreherſie van het publijc intrest*, ofte *van haer domeſtycq gevaar* te willen brengen tot *haer debvoir*, dat ſie ick hoe langs hoe ſeekerder, dat dat inpracticabel is, ende tot een demonſtratyff exempel, ſoo ondervint men, dat *de twaelff ſtuyversluyden* veel bereyder ſijn *aen de fortificatien* te werken, als de opontbodene *van Dijkgraeff en hooge Heemraden, om te bijten.* Ick hadde wel gaarne geſien, dat die van Rhijnlandt *het ijſſen en bijten* mede hadde connen uytſchrijven, onder een loon van 12, 10 off 8 ſt. om 't werk gedaen te hebben, en de een ende de andere opontbiedinge te doen reſpecteren, daer nu de huysluyden beyde die opontboden confunderende haer imagineren, dat ſij nogh voor 't een nogh voor 't ander gelt ſullen krijgen. Ick ſie daerin wel een ſcrupel ten reſpecte van de beurs, en een dispuyt wie 't gelt ſal verſchaffen; maer *in tali rerum discrimine* behoorde deſe geſchillen het *bonum publicum* niet te doen veraghteren.

Aengaende het derde, dat bijnae den eenigen ſalvator moet ſijn, daerontrent vinden wij mede geen kleyne oppoſitie, alſoo de Heeren hooge Commandanten jaloux ſijn van den . . . . . * haer onderhebbende en overſchietende troupen tot het formeren van een corps niet genegen ſijn te contribueren; den Heer Wirts in plaets van 20 ſent 11 a 12 compagnien, ende in plaets van nae *Bodegrave* ſent die nae *Gouda*, om onder ſijn commandement te blijven.

* hier ontbrak iets.

Men praeſupponeerde, dat de Regimenten van den Hartogh van Courlant en Brant tot Amſterdam lagen, maer daer is nogh niet een man gekomen; men wees ons op twee Compagnien paarde van den Heer Veltmarſchalck Wirts, maer die ſchrijft dat hij die bij hem moet houden.

UEd. Geſtr. oordeele in wat ſtaet wij ſijn, en hoe wij vast door *jalouſije*, *diſſidentie*, *en eygen intrest* in onſe reym (l. ruyn) werden gepraecipiteert. Ik ſal hier affbreeken en blijve,

Ed. Geſtr. Heer,

UEd. Geſtr. ootmoedige Dienaer

Leyden, den 20 Dec. 1672. P. BURGERSDIJCK.

Uit

* *

Uit eene Copie van den Originelen Brief, in FR. VAN MIERIS *MS. Chronijk van Leiden.*

BIJLAGE 1676. op bl. 156.

Beſchrijving van een onuitgegeven Handſchrift van den beroemden Rechtsgeleerden, Mr. SIMON VAN LEEUWEN, *toen nog zoo het ſchijnt Veertig der Stad Leiden.*

1676.

Dit is een in 't net geſchreven Werkje, in 4to. en voert ten titel: *Bedenkingen over de Stadthouderlijcke Magt, ontrent de verkieſinge van de Magiſtraaten in de Steeden van Holland, tot noodige verclaringe van veele ſaaken, de Politie en bijſonderlijck de Regeringe van de Steeden betreffende.*

Offchoon dit Stuk, na alles wat ſedert dien tijd tot opheldering van dit Onderwerp geſchreven is, naar mijn inzien, weinig bijzonderheden bevat, verdient het echter, om meer dan eene reden, zijne opmerking:

1°. De eerſte is, dat op het Schutblad geſchreven ſtaat:

„ MEMORIE.

„ Op den 9 Maart 1676. dit aen ſijn Hoocheyt ter handen geſtelt hebbende, nevens *de Miſſive* van den Autheur, heeft hoochgemelte ſijn Hoogheyt niet goedtgevonden, dat hetſelve ſoude gedivulgeert ofte publyck gemaeckt worden, ende heeft dienvolgende mij belast, dat te willen bij mij houden, ende eens overſien."

Wie deze MIJ is, blijkt mij niet; men moge giſſen, dat het *'s Vorſten Secretaris*, of eenig *Domeinraad* geweest zij. De hiergemelde Brief ligt er oorſpronglijk bij, geteekend *Simon van Leeuwen.* Zie hier den inhoud:

„ Doorlugtige Hooggeboren Vorst.

„ Het laat VE. Hoogheyt welgevallen, dat ik mij verſtoute de Tapijten van UE. Hoogheyts opſigt te openen, voor ſoo geringe vytwerkſels van mijn Regterhand te ſwak ende veel te ſwak, ik beken het gaarn. Niet voorſien van enige Hoofſe flatterijen, maar in een eenvoudig gewaat van waarheid, dat geen optoyſel vereyst; de Waarheid is naakt ende heeft geen klederen van

noden, als dan, ſoo wanneer die moet toegeſtelt worden tot beweging ende indragt van die gene, die in de dikke duyſternis opgevoedt, dat ligt niet anders en kunnen verdragen oft aanſchouwen als daartoe geleid ſijnde: Het geen in het tegenwoordig ſig praeſenteert, is de voldoening (ik ſegge liever de betragting) *van mijn mondelinge beloften, aan UE. Hoogheyt* gedaan, dat metter daad te betoonen, dat ik het reſpect ende authoriteyt van UE. Hoogheidt lief hebbe, ende gelijk ik ende mijne Voorouders (in goede waardigheyt) altoos betoont hebben, mij voortaan verpligt vinde, in alle voorvallende ſaken te maintineren ende voorteſtaan, het welk wel in vele ſubjecten, daar geen andre occaſien voorvallen, bij geſchrifte kan geſchieden. Dog onder dio vinde wel de voornaamſte, ende met mijne ondervinding de bevattelijkſte, de jegenwoordige *bedenkingen over de Stadhouderlijke magt, omtrent de verkieſinge van de Magiſtraten in Holland*, ſoo maar ende tot een prauve ter nedergeſtelt, het welk ik aan het Hoog wijſe oordeel ende het believen ende welgevallen van UE. Hoogheyt ſtelle, of het van het intreſſe van UE. Hooght. mogt ſijn, hetſelve off iets diergelijke publijk te maken, waartoe dan verdere omſtandigheden tot optoijinge ende beweginge ſouden kunnen werden bijgebragt. Ik heb daarin voor het tegenwoordig niet anders beoogt *als den regten grond* van de ſaken naar waarheid, ſoo als ik die bevinde, onſijdig ter neder te ſtellen. Het verder ende alle het gene van mijnen dienst is, ſtelle volkomentlijk in het believen ende welgevallen van UE. Hoogheyt, met het allergedienſtigſte verſouk, dat hetſelve, onder toevertrouwde Secretesſe, ſoo aangenaam mag werden opgenomen, als het wel ſchuldplichtig werd opgedragen

Van UE. Hoogheyts Allergeringſten, niet
min getrouwſten Dienaar
(Get.) *Simon van Leeuwen.*

Leyden, deſen VIII Martij XVIc. ſesſentſeventig.

Het opſchrift des Briefs is: *Aen ſijn Hoogheyt den Heere Prinſe van Oranjen.*

Op den kant dezes Briefs ſtaat boven aan:

„ Op den 9 Maart 1676. deſe bij ſijn Hoocht. gele-
„ ſen, ende mij ter handen geſtelt, nevens het Trac-
„ taet, daerin verhaelt."

2°. Achter het bovengemeld Stukje volgt *fol. LIV.* nog een dus genoemd:

Twee-

Tweede Deel van de vrije nominatie ende verkieſinge van de Magiſtraat der Stadt Leyden; 't welk wel van eene andere hand ſchijnt te zijn, maar ook van het opſtel van S. V. Leeuwen.

Hierbij lag in het zelfde Pak nog een ander of tweede Handſchrift in 8°. in een net bandje, voerende ten titel: S. V. LEEUWEN, *van de bepaalde Stadthouderlijke Magt in het ſtellen der Magiſtraten in de Steden.*

Men kon dit voor 't zelfde Werk, als boven, houden; en in den grond is het zulks ook; maar met zeervele verandering, verkorting, en verklaring, uitgezonderd het *Tweede Deel.* In 't zelve zijn ingevoegd de *aanmerkingen* en *bijteekeningen*, denklijk van S. V. L. zelve, die in het 4°. Exemplaar op den kant ſtaan. Maar achter dit 8°. boekje is nog een kleen ſtukje, genoemde *Aengaende het Regt van die van den Geregte in materie van correctie, waerin hetſelve beſtaet ende hoe verre 't ſelve mach werden uytgerekt.* En is achteraan onderteekend: *A. V. Spierinxhoek* ſcripſit 1683.

3°. Uit *van Leeuwens* Brief, en de woorden van 't *voldoen zijner mondlinge Beloften*, aan den Prins gedaan, mag men opmaken, dat *zijne Hoogheid* wel eens naaukeuriger bericht heeft willen hebben, hoedanig *het Recht* ware, dat Hem uit de Privilegien, in *'t verſtellen der Magiſtraten in de Steden* toekwame; en dat hij, hierover met S. V. L. in geſprek geraakt, de belofte gekregen had, welke die rechtsgeleerde ook volbracht heeft, met aanwijzing van den oorſprong en voordgang dier Macht tot aan zijnen tijd, uit de *Commisſien*, in 't welk de Heer S. V. L. te recht onderſcheid maakt tusſchen de macht eens Stadhouders onder *de Graven*, (toen de Stedelijke Magiſtraten en Vroedſchappen meest bij enkele Privilegien alleen tot *wederzeggens* en *precario* voorduurden,) en tusſchen het Recht der Stadhouders *onder de Staten*, ſedert dat die Vroedſchappen zelve *de Leden* van den Staat uitmaakten; en daarbij teffens aantoonde, dat dit recht niet onbepaald ware; gelijk dan ook in 't Handſchrift van *Spieringshoec* op den titel geſproken wordt van *de bepaalde Stadhouderlijke Macht.*

Maar wat mag toch de reden geweest zijn, dat Willem III. wiens gezag en aanzien in 1676. reeds zeerhoog geklommen was, *niet heeft goedgevonden, het boekje* in 't licht te doen verſchijnen? En dit verdient ook mijne Opmerking.

4°. De zaak uit een kwaad oogpunt beſchouwende, kon men

men denken, dat de Prins, ziende, dat bij S. V. L. deze Macht niet zoo *geheel onbepaald* begrepen wierd, als hij wel wilde, en aangemerkt vindende, dat de *Commissie* van Willem II. zijn' Vader in 't jaar 1647. 14 Maart gegeven was *op de Instructie, alreede gemaeckt ofte nog te maken*, liefst deze snare niet roeren wilde. Maar van eene goede zijde de zaak inziende, konde *de verlevendiging* der hatelijke pogingen van vele nog levende aanzienlijke Hollandsche Regenten en Magistraten, na den dood van Willem II., om het Huis van Oranje buiten bewind te houden, toen ter tijd noch aan de Natie, noch den Staten, noch den Stadhouder eenig nut aanbrengen; daar men eerder werken moest, om de gemoederen te bedaren dan om ze gaande te maken. Dit wilde Willem niet. Hierover nu had de Heer S. V. L. sterk uitgeweid, en 't gedrag dier Regenten, welken de vorige *Staats-Regering zonder Stadhouder* bewerkt hadden, vrij levendig afgemaald. En zie daar mijne vijfde Opmerking!

5°. Men vindt namelijk in dit Werkje vrij ernstige Aanteekeningen en zoogenoemde *Anecdotes* van dien tusschentijd. Ik zal tot verstand der Historie, en, om voor de nakomelingschap dit niet verloren te doen gaan, eene kleine plaats hiervoor inruimen. Sprekende van 't gebeurde *na den dood* van den Stadhouder Willem II., zegt hij p. XLIII. „ Van dien tijd af heeft men alle middelen van de werelt „ aengewendt, om het Huys van Oranjen klein te maken, „ ende uyt vreese dat t'avond of morgen tot eenig gesag „ mogt komen, het Stadhouderschap in 't geheel tegen te „ spreecken, ende de Stadthouderlijcke Regeringe met „ allerhande *blauwe Bouxkens* de Gemeente tegen te maken. „ De voornaemste sijn daervan geweest, *het Interest van* „ *Hollandt*, ende andere *Politique Discoursen*, daerbij soo„ danige Regeeringe op 't kragtigste werd tegengesproo„ ken, ende voor gansch ondienstigh ende voor een slaasse „ ende tyrannise Regering werdt afgemaalt: Dewelcke tot „ meermalen sijn gedruckt ende herdruckt, verbeetert ende „ met *veel hatige termen door den eygen handt van den* „ *Raadtpensionaris* DE WITT vermeerdert, soo als ick selfs „ *op de druckperse van Jan Blaauw tot Amsteldam* de ver„ meerderde *Copije* met sijn eygen handt geschreeven ge„ sien heb — —."

Hij geeft daarbij een' trek van de toenmalige, hem bekende, gesteldheid van vele oude Regenten, die zien doet, hoe vele geveinsde Vrienden of heimlijke vijanden de Stadhouder Willem III., niettegenstaande zijne gewichtige en

loflijke bedrijven, nog behield. „ De Leden," zegt hij, „ van de Vergadering ende Magiſtraten van de Steden wa„ ren *alle goed Prins* geworden, ſoo het ſcheen; den man„ tel was geheel anders omgehangen; het *Eeuwigh Edict* „ wierde niet alleen vernietight, maer omdat men niet en „ ſoude weten, wie de eerſte voorſtellers daervan geweest „ waren, uit het Boeck geſcheurt, ende in het vuyr gewor„ pen." En bl. XLVIIJ vſo. „ Die geene, die meest wel ſu„ ſpect waren — — wierden, zoo het ſcheen, de meeſte „ flatteurs ende oogendienders van ſijn Hoogheyt, ende „ voor de Stadhouderlijcke Regering — ende hoe dat ſij „ het meenen, weet Godt. Immers dat heeft men onder„ vonden, dat ſij uyt enkele flatterije, meer aen ſijn Hoog„ heyt hebben ſoecken overtegeven, als oyt Stadhouder „ gehad heeft, oft bij hem oyt gepretendeert is" — — — „ Wat is dat anders, als hem geſoght bij de gheneente ha„ tig te maecken onder ſchijn van faveur te doen, met het „ doen uſurperen ende aennemen van jets, dat in tijden en„ de wijlen als jegens onſe vrijheydt ende wetten van het „ Landt mogt werden misduydt. Voorwaer die geene de„ welcke Hem ſoo over het paert heen ſoecken te helpen, „ en ſijn ſijn rechte vrienden niet." Dit wordt aldaar toegepast op het aanbod van 't *Hertogdom van Gelderland* met *titel* en *rechten* (45), en na verdere aanwijzing der practijken, om in de Regering te blijven, en hoe weinig nuts de Regeringsveranderingen gedaan hadden door minderſchuldigen te ontzetten, zoo zegt hij verder „ dat de Verande„ ringh meer ſchijnt gedaen te ſijn, om de gemeente wat „ contentement te geven; de andere voorſittende hebben „ haer ſoodanigh in de gunst weeten te inſinueeren, ende „ den mantel ſoo weeten na den wint te hangen, dat men „ geen bedencken en had, off alles ſoude hem wel ſchic„ ken, gelijck oock oogenſcheynelick niet anders te wag„ ten en was, als dat de jegenwoordige Regeringe in goe„ de eendraght ende onderlijcke harmonie onder den an„ deren ſoude werden gefoveert."

Dit zij genoeg; ik ga voorbij de ſterke trekken en ſchilde-

(45) Van dit gebeurde zie in 't breede WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XIV. bl. 345—367. Onze Hiſtorieſchrijvers zijn niet gewoon, het aanbod, om Willem III. tot *Hertog van Gelre* te verheffen, uit dit oogpunt te beſchouwen. Dezelfde Hiſtorieſchrijvers weidden onder anderen breed uit over de later voorgevallene verſchillen met de Stad *Amſteldam* en *Goes*, nopens het *noemen* en *aanſtellen* van *Schepenen* en *Regenten*, in 't jaar 1689. en 1692. Doch zij hebben mogelijk ook hier het rechte oogpunt niet gebruikt. Zie 't verhaal bij WAGEN. D. XVI. bl. 51—95. en bl. 203—229.

deringen van de maniere, op welke het in dien tijd in de *Vroedſchappen* en *Magiſtrature* toeging. Het was van dien aard, dat in dien tijd zulks openlijk en hardop te zeggen, niet oorbaar was. In onze dagen, waarin men het zoo ſterk op de zoogenoemde *Ariſtocraten* en *Ariſtocratie* heeft geladen, wil ik dit niet breeder aanwijzen; maar zal alleen ten beſluite hierbij voegen een ſtuk uit het tweede Stadhouderlooze tijdvak, met weglating van den naam der *Stad*, der *Leden* dien het betrof, en des *Opſtellers*, om alle haatlijkheid te vermijden, ſchoon de daarin bedoelde perſoonen niet meer aanwezig zijn.

Conceptplan van Conventie tuſſchen de Regenten van ....., over de opvolging van een geſtorven Lid in den Raade door den Zoon, enz.

..... *door Mr.* ....., ..., *Preſident* ..... *October* 1744.

Bij gelegenheid van de aanſtellinge van Mr. .... tot ..... Raad, in plaatze van deszelfs Heer Vader Mr. ...., in zijn leven Raad ende Vroedſchap dezer Stede, te voren gekomen zijnde, dat men volgende het voorbeeldt van andere groote Steden, tot conſervatie en luister der oude Patrice familien, de zonen van de overledene Regenten, altoos behoorden interoepen, ende in haar Vaders plaatze te doen ſuccederen, en eenpariglijk verklaart zijnde, dat zulks aangenaam zijn zoude, is dierhalven goedgevonden ende verſtaen: dat van nu voortaan de zoons van de ..... Raden dezer Stede, dewelke op het overlijden van haer Vader in haer ..... jaer zullen zijn getreden, immediaat op het afſterven in deszelfs plaetze tot ..... Raad dezer Stad aangeſteld ende verkoren zullen worden, en dat de zoonen, die als dan nog beneden die jaeren, en dus nog niet in haer ..... jaer getreden zijn zullen, bij vervolg van tijd indiervoegen ende met die ordre zullen worden aengeſtelt ende verkoren, dat de zoon van den eerder overledenen, ende zoo vervolgens, ook het eerſte van dat voorregt zal mogen ende ook moeten jouiſſeren; ende daervan onder wat pretext het ook zoude mogen zijn, niet verſteken zal mogen worden; wel verſtaande, dat hij zig zulks door zijn quaad gedrag niet onwaardig gemaakt heeft, ofte door eenig gebrek aan natuurlijke vermogens, en dat wel bij de groote Vroedſchap dezer Stede daartoe onbequaem ende onnut geoordeelt wierd, als wan neer, en anders niet, een zoodanige moet ende behoort gepostponeerd ende voorbij te werden gegaan. — —

EINDE VAN HET DERDE DEEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google